Андрій Чирва

МАРАФОН ПО ВЕРТИКАЛІ

Від рішення,
яке прийняте сьогодні,
залежить завтра.

Євгеній Єнін

Андрій Чирва

МАРАФОН ПО ВЕРТИКАЛІ

МАРАФОН ПО ВЕРТИКАЛІ

Видавництво
«Арт Економі»
Київ-2026

УДК 351.08(477):929Єнін Є.В.:82-94
Ч64

Ч64 **Чирва Андрій Миколайович**
Марафон по вертикалі [Текст] / Чирва А. М.— К.: Арт Економі, 2026. – 400 с.

Ця документальна повість присвячена Євгенію Єніну – визначному українському державному діячеві нової генерації, який трагічно загинув 18 січня 2023 року під час польоту в зону бойових дій унаслідок падіння гелікоптера ДСНС України у м. Бровари.

Через особисту історію Є. Єніна автор простежує шлях сучасного управлінця, який прийшов на державну службу з чітким усвідомленням місії – служити суспільству. Книжка є спробою зафіксувати образ принципового, відповідального й стратегічно мислячого державника, для якого щоденне служіння країні було не лише професією, а й глибоким життєвим кредо.

Євгеній Єнін постає як фахівець широкого профілю: він пройшов шлях від офіцера зовнішньої розвідки до професіонала з міжнародної діяльності, здатного ефективно діяти в складних і особливо кризових умовах.

ISBN 978-617-8340-01-8

ISBN 978-617-8340-01-8

© А.М. Чирва, 2026

Державник нового покоління

Для більшості Євгеній Єнін був публічним обличчям влади, проте мало хто знав, що за бездоганним костюмом і дипломатичним протоколом ховався багаторічний вишкіл кадрового розвідника. Цей досвід навчив його бачити на кілька кроків уперед, читати між рядків і діяти там, де інші опускали руки.

Він пройшов унікальний шлях, руйнуючи стереотипи на кожній посаді. Був креативним заступником Генерального прокурора, який знаходив нестандартні, але абсолютно законні рішення там, де бюрократична система заходила в глухий кут. Євгеній став надзвичайно успішним заступником міністра закордонних справ, виграючи для України найскладніші міжнародні партії на дипломатичній шахівниці. А згодом – суперпрофесійним першим заступником міністра внутрішніх справ України, ставши сталевою опорою безпеки держави у найкритичніші часи – на початку повномасштабної війни.

Інтелектуал, який не просто дотримувався дипломатичного протоколу, а глибоко занурювався в культуру, історію і мову країни, з якою працював. На будь-яких міжнародних переговорах – у Брюсселі, Римі, Вашингтоні або Лондоні – Євгеній Єнін був не лише представником держави, а її обличчям: людиною, яка говорила з партнерами на рівних, розуміючи і їхню мову, і їхній спосіб мислення.

Багатогранна особистість. Він настільки досконало володів англійською мовою, що відчував найтонші смислові відтінки, і це допомагало йому не тільки в переговорах, а й у звичайному людському спілкуванні. Вільне володіння італійською та знання інших іноземних мов у поєднанні з вишуканим почуттям гумору відкривали йому ті двері, які для інших залишалися зачиненими.

Будучи носієм західних цінностей і сучасних підходів до державного управління, Євгеній Єнін щиро вірив, що справедливість можна і треба виборювати юридичним шляхом. Для нього було фізично неможливо піти проти совісті. У професійному середовищі про це знали – якщо він сказав «ні», це означало, що компромісу із законом не буде. Жодного. Ніколи.

Виклики його неабияк надихали. Постійне прагнення до нових знань не зникало навіть тоді, коли перебував на найвищих щаблях влади. Він завжди брав на себе відповідальність усупереч поширеній звичці перекладати провину на інших. Коли виникали труднощі, насамперед запитував себе, а своїх колег завжди захищав.

Євгеній Єнін мав вроджену інтелігентність і бездоганні манери, хоч би яку посаду обіймав. Попри високий державний статус, він був позбавлений чиновницької пихи. Міг годинами дискутувати про історію, право чи міжнародні відносини з людиною будь-якого віку та рангу.

Завжди був дуже зосередженим, але при цьому зберігав свій фірмовий спокій. Жив у шаленому темпі, наче відчував, що треба встигнути зробити якомога більше для перемоги. А коли треба було виплеснути надлишок енергії, Євгеній біг марафони і напівмарафони. А ще був у нього особистий марафон по вертикалі, де з кожним щаблем нової посади ставки лише зростали, а дистанції ставали складнішими.

Не на словах учив своїх дітей любити Україну, а показував це власними вчинками щодня. Часто говорив про майбутнє, яке ми будуємо саме для наших дітей, – щоб їм не довелося воювати.

Євгеній Єнін залишиться в пам'яті як державний діяч, що вмів поєднувати високі ідеали служіння країні з надзвичайно простими і щирими людськими цінностями: любов'ю до родини, вірністю друзям і глибокою повагою до кожного, хто зустрічався на його шляху.

Це була людина, яка володіла унікальним даром – поєднувати непоєднуване, яка будувала мости – між державами і між людьми.

Трагічна авіакатастрофа обірвала цей політ, але не змогла стерти масштабу його особистості. Що насправді ховалося за лаштунками його найгучніших рішень? Які битви він вів поза об'єктивами телекамер? Ця книжка – спроба відкрити завісу і показати справжнього Євгенія.

Запам'ятаймо його таким.

Редакція видання

Євгеній Єнін

Євгеній Володимирович Єнін

Народився 19 листопада 1980 року
в м. Дніпропетровську (нині – Дніпро).

ОСВІТА

Упродовж 1987–1997 рр. навчався в **Павлоградській середній школі № 9,** яку закінчив з відзнакою.

З 1997-го до 2002 року був **курсантом Національної академії СБУ**, завершив навчання з відзнакою за спеціальністю «Правознавство» і здобув кваліфікацію юриста зі знанням англійської мови.

У 2010 році захистив дисертацію на тему «Забезпечення національних інтересів України у процесі врегулювання Придністровського конфлікту» і став **кандидатом політичних наук** за спеціальністю «Основи національної безпеки держави».

У 2012 році закінчив факультет правознавства і міжнародних відносин **Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі** і здобув кваліфікацію юриста-міжнародника.

Вільно володів українською, англійською, італійською, румунською і російською мовами.

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

СБУ–СЗР УКРАЇНИ (1997–2010 рр.)

З 2002-го до 2010 року проходив військову службу на посадах офіцерського складу в оперативних підрозділах СБУ та СЗР України.

З 2005 року перебував у закордонному відрядженні в Посольстві України в Республіці Молдова, де займався питаннями демаркації українсько-молдовського державного кордону і врегулюванням конфлікту на території Придністров'я, за що у 2008 році Указом Президента України нагороджений **орденом «За мужність» III ступеня**.

МЗС УКРАЇНИ (2010–2016 рр.)

У 2010 році перейшов на дипломатичну роботу до Центрального апарату МЗС, де обіймав посади **першого секретаря і начальника відділу**.

З 2012-го до 2016 року працював на посадах **радника** і **радника-посланника Посольства України в Італійській Республіці**.

ГЕНЕРАЛЬНА ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ (2016–2019 рр.)

У червні 2016 року призначений на посаду **заступника Генерального прокурора України** з повноваженнями у питаннях міжнародної співпраці під час кримінальних проваджень, зокрема щодо виявлення, арешту і повернення в Україну злочинних активів, розшуку та екстрадиції в Україну ВІП-утікачів, видачі з України правопорушників за запитами іноземних держав. Також координував спільну діяльність України і Міжнародного кримінального суду.

З-поміж результатів його роботи – конфіскація майже 1,5 млрд дол. США, які належали злочинній організації януковича, в дохід держави. У 2017 році Указом Президента України нагороджений **орденом «За заслуги» ІІІ ступеня**.

УКРАЇНСЬКИЙ ІНСТИТУТ МАЙБУТНЬОГО (2019–2020 рр.)

З квітня 2019 року працював заступником виконавчого директора Українського інституту майбутнього.

Був позаштатним консультантом комітету ВРУ з питань правоохоронної діяльності.

МЗС УКРАЇНИ (2020–2021 рр.)

У квітні 2020 року повернувся на роботу до МЗС України на посаду **заступника міністра**.

Розпорядженням Президента України був уповноважений виступати агентом України і здійснювати представництво нашої держави у справах України проти російської федерації, що розглядаються Міжнародним судом ООН і арбітражними трибуналами. Безпосередньо займався питаннями юридичного переслідування рф у міжнародних судах.

Указом Президента України № 240/2020 призначений головою делегації нашої держави для участі в переговорах з Ісламською Республікою Іран у зв'язку зі збиттям 8 січня 2020 року літака МАУ рейсу PS752.

Указом Президента України № 229/2020 призначений **членом комісії при Президентові України з питань громадянства**.

Відзначенням особистих зусиль у сфері зовнішньої політики стало присвоєння у 2021 році Указом Президента України дипломатичного рангу **Надзвичайного і Повноважного Посланника другого класу**.

МВС УКРАЇНИ (2021–2023 рр.)

У вересні 2021 року призначений на посаду **першого заступника міністра внутрішніх справ**, де координував діяльність проведення реформ у структурах МВС, зокрема Нацполіції, ДСНС, Державної митної служби і відповідав за співпрацю із силовими відомствами інших країн.

Робочий час переважно проводив у відрядженнях на лінії фронту. Не лише допомагав підтримувати бойовий дух і мотивацію українських героїв, а й **зробив вагомий внесок у розбудову безпілотної авіації в системі МВС**. Ініціював фінансування і виробництво експериментальних зразків ударних безпілотників.

Завдяки цьому вдалося масштабувати застосування безпілотної авіації МВС для вирішення бойових завдань по всій лінії фронту, завдаючи нищівних втрат живій силі і техніці російського агресора.

Як результат, станом на 1 січня 2026 року знищено понад 26 000 одиниць танків, ББМ, САУ, ЗРК «ТОР», ВАТ та іншої військової техніки на суму понад 14 млрд дол. США.

Нагородна зброя:

Наказом міністра оборони України № 945 від 17.10.2016 нагороджений відзнакою «Вогнепальна зброя» – пістолетом **«Glock 17»**.

Наказом голови СЗР України № 435 від 20.04.2020 нагороджений відзнакою «Вогнепальна зброя» – пістолетом **«Pietro Beretta»**.

Відомчі нагороди:

Відзначений 22-ма відомчими нагородами СБУ, ГПУ, СЗР, МЗС, МВС і МО України.

22 грудня 2023 року нагороджений (посмертно) **орденом «Rio Branko»** – найвищою відзнакою держави Бразилія.

Був одружений, батько двох дітей.

Загинув 18 січня 2023 року під час польоту в зону бойових дій унаслідок падіння гелікоптера ДСНС України у м. Бровари Київської області.

27 лютого 2026 року
відбулася презентація
документального
біографічного фільму
«Особиста справа Євгенія Єніна.
Сім історій з одного життя».

Передмова:

ХТО ВМІЄ СЛУХАТИ – ТОЙ ЗНАЙДЕ МОЖЛИВІСТЬ

Те, що ми робимо зараз, відлунюється у вічності.
Марк Аврелій

«Євгеній був представником конкретних управлінських менеджерів, амбітних, прекрасно підготовлених. Скільки корисного він зробив для країни і держави! Особливо хочеться відзначити те, з якою наполегливістю він ламав старі методи й стереотипи управління, залишені нам у спадок радянщиною. Однією з таких бетонних перепон було ставлення до людини як до слухняного гвинтика в оглушливій машині державного управління. Ніхто людину не слухав, ніхто особливо не сприймав її творчих здобутків. Правильно кажуть про нього: він уособлював новий тип державного управлінця, який не лише слухав, а й чув живу людину».

Так про героя цієї повісті **Євгенія Володимировича Єніна** висловився його старший друг, сьогодні знаменита на весь світ людина – **Валерій Федорович Залужний**, Головнокомандувач Збройних сил України (2021–2024 рр.), Надзвичайний і Повноважний Посол України у Великій Британії. Після таких слів можна було б ставити крапку, якби передбачався малий жанр оповіді – нарис чи замальовка. Оскільки ж автор замахнувся на ширше полотно, то впродовж усієї розповіді наводитиму цитати і слова пам'яті публічно відомих людей.

Але перш ніж рухатися далі, іще раз і ще раз схилімо голови в пам'ять про групу керівників МВС та інших осіб, котрі загинули в Броварській катастрофі 18 січня 2023 року. Майже вся верхівка міністерства тоді летіла в зону бойових дій для виконання особливо важливого завдання. Саме цю групу молодих амбітних людей громадяни вважали якщо не просто реформаторами, то локомотивом новацій у державі, яка, завважте, тих новацій потребувала і нині жадає. І вони, ті, хто так прикро загинув, хотіли змінити систему на краще. На кардинально краще.

Версії трагедії висунуті, але чомусь, на мій погляд, дуже швидко відкинуто припущення диверсії і замаху. Та остаточні точки поставить слідство, сподіватимемося, що розслідування пройде неупереджено, всебічно, повно… і все з'ясується. Дізнаємося ми істину, як і в багатьох інших випадках, потім.

Хочеться детально і доказово розповісти про людину, яка мала відповідну освіту, амбіції та патріотизм, щоб покласти все це на вівтар побудови держави іншого наповнення. Не тільки держави крадіїв і зрадників, а сильної, самодостатньої, де б людина вільно жила і вільно продукувала нові ідеї на благо всіх. Моє слово – про **Євгенія Єніна**. Він, на наше горе, також опинився в тому злощасному «броварському» гелікоптері. На тоді молодий чоловік мав посаду першого заступника міністра МВС. Міністром, як ми пам'ятаємо, був **Денис Монастирський**.

«На дошці, де зазвичай писали „Класна робота", написав одне бажане для нас усіх – **„Переможемо!!!". „Всі наші дії зараз спрямовані саме на це. Такі часи. Не забудьте сьогодні обійняти ваших рідних"**, – говорив нам усім Євгеній Єнін під час відвідування школи». **Лілія Чернецька** – директорка ліцею № 9 імені Євгенія Єніна.

«Коли перебираю в пам'яті тих курсантів, хто впевнено зачепився за неї, Євгеній Єнін там значиться як **„юнак з винятковою відповідальністю і бездоганною старанністю"**. Сумніви щодо знань – це прерогатива не тільки слухачів, а й викладачів, як казав один гуморист. Але коли іспит складав Євгеній, я бачила в ньому таку впевненість, що всякі сумніви розвіювалися. І це був не образ, як багато молодих людей люблять надати собі, а сама суть. Було таке враження, що він прийшов на навчання до вишу вже сформованою особистістю, з власними переконаннями і моральними устоями. У нього вже склалися певні цінності, своє розуміння життя – і воно було, повірте, не примітивним. Розум, порядність, твердість переконань – усе це з вулиці не візьмеш, потрібен прецедент». **Наталія Латишева** – завідувачка кафедри іноземних мов Національної академії СБУ.

«Іще одна дуже важлива (навіть, я сказав би, головна) риса його характеру – це вміння слухати і чути. Під час викладання навчальної дисципліни я завжди намагаюся дати не тільки відповідні знання, а й сформувати з курсантів, по-перше, гідних офіцерів спецслужб, а по-друге, справжніх юристів. Із цією метою на заняттях я дуже часто згадую основні правила офіцера і юриста. Стосовно офіцера ця аксіома звучить так: „Шану – батькам, душу – дітям, вірність – друзям, подяку – вчителям, життя – Батьківщині, честь – нікому". Щодо юриста головне правило таке: „Суть права полягає в тому, щоб жити чесно, не шкодити іншому, кожному віддавати по справедливості". Я вважаю, що Євгеній Єнін не лише глибоко засвоїв ці аксіоми, а й дотримувався їх, про що свідчить його життєвий шлях». **Олексій Шмоткін** – завідувач кафедри Національної академії СБУ.

«Під час першої зустрічі з молодим поповненням Євгеній одразу привернув увагу. Ясний погляд, в якому відбивалися рішучість, глибокий розум і відповідальність. Серед товаришів був доброзичливим, чуйним, мав неабиякі лідерські якості. Відчувалося, що молодик стане здібним фахівцем. Перше враження підтвердилося вже на початку служби в розвідці. Євгеній під керівництвом досвідчених наставників швидко навчився налагоджувати контакти із закордонними суб'єктами, лобіювати інтереси країни за кордоном, збирати інформацію про події в країнах перебування, яка може зачіпати національні інтереси». **Олександр Черевань** – начальник Головного управління розвідки СБУ.

«Євгеній постійно звертався до мене як до керівника посольства з певними ініціативами, що, по-перше, лягали в площину дуже важливих і, по-друге, вимагали неймовірних зусиль з їхньої реалізації. Проте мій колега знав, що із цим новим робити, яка послідовність виконання і що ми можемо отримати на виході. Таким чином, ми змогли навести лад з демаркацією державного кордону між Україною та Молдовою, закріпити співпрацю та культур-

ні зв'язки між країнами. Але найбільше зусиль Євгеній Володимирович доклав до проблеми розв'язання так званого Придністровського конфлікту, в якому поєдналися політичні, економічні, дипломатичні, військові – одне слово, всі труднощі, які тільки існують у людській практиці. Ось цей непростий вузол Євгеній Єнін узявся розплутувати з усією молодечою енергією. Як учений з великим дослідницьким досвідом я не міг не помітити схильність Євгенія до аналітики, а це перша запорука успіху науковця. Добре знаючи, який багатий матеріал він накопичив, беручи участь у залагодженні Придністровського конфлікту, запропонував йому подумати про дисертацію. Зрештою, Євгеній написав блискучу, глибоку за змістом і широку за охопленням роботу на тему „Забезпечення національних інтересів України у процесі врегулювання Придністровського конфлікту", а згодом захистив дисертацію і став кандидатом політичних наук за спеціальністю „Основи національної безпеки держави". В ньому прекрасно уживалися дві якості, які зазвичай у чиновниках не стикуються. Він був переконаним державником, патріотом України і водночас творчою людиною». **Сергій Пирожков** – віце-президент НАН України, академік, професор.

«Якщо можна вдатися до такого порівняння, то Євгенію подобалися нові, незвідані ще ним види діяльності так само, як збуджується перед сходженням на чергову вершину альпініст або як відкриває нові землі географ. Маю на увазі те, що міжнародне право не було його початковим фахом. Для непосвяченого ця сфера часто видається незрозумілою, коли дивитися з точки зору здорового глузду, якщо він, власне, є. Ця царина права дуже фрагментована. Тим не менш, Євгеній Володимирович, як кажуть, з усією головою поринув у її специфіку. Він намагався подивитися на міжнародне право крізь власні досвід і логіку, знайти свої унікальні рецепти. У нього вийшло якнайкраще. Він невдовзі працював тут як закорінений правник. Я пам'ятаю його ідеї, як зробити верховенство права не терміном, а необхідністю, частиною життя. Не знаю, чи вистачило б часу при його зайнятості на таке, але впевнений, що Є. Єнін узявся б за цю справу так, як він брався за все нове. І ще я переконаний: якби кожен державний службовець мав такі переконання, як Євгеній Володимирович, Україну було б не впізнати». **Павло Клімкін** – міністр закордонних справ України.

«Можна називати конкретні проєкти авторства Євгенія Єніна. Чого варті лише три з них: розв'язання політико-економічного вузла у Придністров'ї, повернення активів, вкрадених оточенням януковича, і розробка програми бойових дронів. Але повторюсь: у його активі беззаперечними є прекрасні організаторські здібності. Що це означає на практиці? Вміння визначити мету (ідею), зібрати сильну команду і розкласти виконання по полицях. Скажу по правді, що це Єнінське започаткування в державному управлінні бачиться стійким і вкрай потрібним для нинішнього етапу розвитку країни і держави. Адже, чого гріха таїти, частенько ми віддаємо перевагу словам, а не діям. Наче діти, котрі вірять у дари Святого Миколая, чекаємо помочі збоку чи згори, як кому

більше подобається. Так далеко, принаймні до Євросоюзу, не заїдемо. І це добре розумів Євгеній Володимирович. В ньому уживалося три „і": інтелектуалізм, індивідуальність, інтелігентність. Євгеній Єнін хотів і вмів учитися, а вроджена інтелігентність дозволяла йому вдосконалюватися в сенсі людяності, за що його дуже шанували інші. І якби він жив нормальні за нинішніми мірками роки, то став би, без сумніву, людиною з величезним інтелектуальним досвідом, відшліфованим умінням генерувати і реалізовувати конкретні державницькі проєкти, вкладені у конкретні часові межі». **Юрій Оніщенко** – перший помічник Президента України.

«Мій італійський період дипломатичної діяльності був надзвичайно складним, зважаючи на різні причини й обставини. Але поруч зі мною були колеги, і всі вони працювали професійно і дуже активно. А енергійності мого заступника Євгенія Єніна можна було тільки позаздрити, бо стільки умінь, вигадливості і творчого запалу в одній людині – це не що інше, як щедрий Божий дар. З посади радника-посланника Євгеній Володимирович перейшов на значно вищий щабель – став заступником Генерального прокурора з міжнародних зв'язків. Без сумніву, пишаюся тим фактом, що за три роки роботи в посольстві професійний рівень Євгенія Єніна був належно оцінений не тільки тими, хто з ним працював, а й керівництвом країни, новопризначеним Генеральним прокурором України». **Євген Перелигін** – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Італійській Республіці.

«Євгеній завжди намагався рухатися вперед, ніколи не шукав спокійного і комфортного життя. Навіть у той короткий момент, коли в його державній службі була пауза, він був в активному пошуку наступних цілей і завдань. Євгеній, незважаючи на його надзвичайну зайнятість як на роботі, так і з родиною, завжди перебував у пошуку відповідей щодо сенсу життя і своєї місії. В Італії він захопився теорією стоїків, зокрема трудами Марка Аврелія. Гадаю, Євгеній узяв стоїцизм за взірець для свого життя. Він захоплювався вченням стоїків, хотів бути на них схожим і врешті-решт став стоїком». **Марина Михайленко** – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Португальській Республіці.

«З першого дня знайомства Євгеній справляв враження працелюбної, відповідальної і безмежно відданої справі людини. З ним було легко знайти спільну мову, а ентузіазм, уміння комунікувати і стратегічне мислення робили його незамінним колегою. І хоч ми з Євгенієм уже мали кількарічний досвід взаємодії, саме спільна робота в Римі відкрила для мене його абсолютно нові здібності та навички. Передусім – рішучість та, я б сказав, здоровий авантюризм. Євгеній завжди йшов уперед, вважаючи, що необхідно використовувати будь-яку можливість і шпаринку, куди можна „пропхатися" (іноді в буквальному сенсі!), щоб засвідчити нашу правду – правду держави, яка бореться за своє існування, яка протистоїть російській пропаганді, що її росіяни тонами „спагеті" навішували на вуха наших італійських партнерів». **Дмитро Воловників** – радник Посольства України в Італійській Республіці.

Євгеній Єнін для мене, громадянина стражденної країни, – то яскраве породження нових часів. Відповідно, з новими якостями. Це був радше не пихатий високопосадовець, а… професійний, підготовлений на новаціях в управлінні менеджер. Він був заточений не на утримання свого крісла, не на зазирання в очі вищому керівництву, а на реалізацію проєкту під назвою «Модерна Україна». І йому було тут що сказати. І мав він що зробити.

Я продовжую вірити, що не перевелися в нашій цивілізації ті «диваки», про яких згадував іще Платон. Люди, віддані повністю, до кінчиків волосся якійсь справі. Тій же державній службі. Хоча тут проситься уточнення. Сказати, що мій герой комусь чи чомусь самовіддано служив, було б більше пафосом, ніж істиною.

«Женя не був типовим чиновником з кар'єрним блиском в очах та з правилами „від дев'ятої до вісімнадцятої". Займаючись бігом на довгі дистанції, він насправді біг марафоном до самого себе. І на фініші чергового добігу хотів бачити обопільну користь – спільноти, для допомоги якій став на службу, і свою, бо це було насамперед самозростання до нових і нових висот». Ці точні слова сказав друг Євгенія Єніна, нині за посадою заступник міністра юстиції **Євген Пікалов**. Цю людину, до речі, згадуватиму і цитуватиму доволі часто, бо він друг Євгенія і однодумець.

А мені герой повісті, за всіх інших обставин, додав віри – насамперед у людину як таку. А ще в те, що можна служити, але не стукати підборами в догідливості. Вершити справи і при цьому не займатися відкатами. На державній службі бути творцем, а не пихатим «зайдітьзавтрам».

До щему гарно сказав про Євгенія Єніна чоловік, який не був з ним знайомий особисто, але багато чого чув на хвилі громадської оцінки. **Віктор Кононенко,** знаменитий український суддя, вважає Є. Єніна явищем у нашому житті доби незалежності. «Євгеній Володимирович тонко відчув і делікатно вносив у систему державного управління людський фактор. Це був факел подвійного сяяння, адже носій його засвідчував, що замість заскорузлої чиновницької пихатості, крадійського ставлення до обов'язків можна залишатися простим, порядним і дієвим для загальної справи. При цьому суспільству, яке довірило тобі пост, представляти тільки добро рішень і світло нових плідних ідей».

Усе сказане вище для того, щоб наголосити: автор виступає проти такої передбачуваності – неминучого забуття в ситуації, коли людина варта пам'яті. Я щиро не бажаю, щоб у розряд таких «переполовинених» та «швидко забутих» потрапив і герой моєї повісті – Євгеній Єнін. Коли хочете, то додам трохи оптимізму. Його вселили в мене численні співрозмовники, хто допомагав збирати необхідний матеріал. З появою таких управлінців, як Є. Єнін, у суспільства з'являється дедалі настійніша надія на те, що зміна старої школи, нарешті, почалася, що ми уникли найстрашнішого для будь-якої держави – професійного колапсу. Працюючи з максимальною віддачею, Євгеній вселяв цю надію. В його останньому перед падінням гвинтокрила смс-повідомленні було таке: «Тату, привіт. У мене все нормально». Це життєдайне «нормально» залишалося в його слововжитку дуже частим, бо не може бути навпаки у людей цілеспрямованих, порядних, амбітних до звершень.

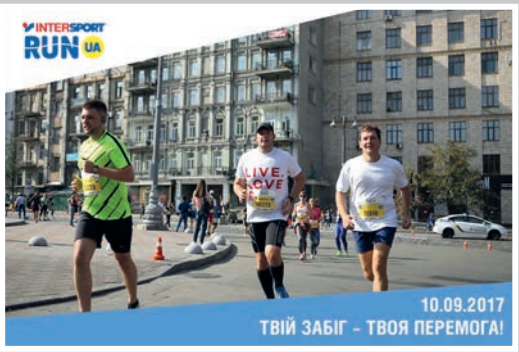

9 ШКОЛА –

АКАДЕМІЯ
СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ
УКРАЇНИ

INTERPOL
СНІН

INTERSPORT
RUN UA
10.09.2017
ТВІЙ ЗАБІГ - ТВОЯ ПЕРЕМОГА!

Глава перша:

ЧОМУ ЛЮБЛЯТЬ УКРАЇНУ

Освіта – це наймогутніша зброя,
якою можна змінити світ.

Нельсон Мандела

1.1

Дорогою до величного і неповторного храму Спасо-Нерукотворного Образу крокуємо світлою, обрамленою квітучими каштанами вулицею. Перехожі хто куди – у своїх справах. Мені хотілося прогулятися цим містом, відчути його атмосферу, відвідати місця, які були пов'язані з історією і життям мого героя.

І раптом чергова сирена. Це щось жахливе у самій своїй суті. Але ці сигнали необхідні нам вкрай, вони попереджають нас про небезпеку, бо головне – зберегти людські життя. Коли, нарешті, звучить відбій тривоги, все-таки підліковуємо душі в храмі. Павлоградці, які супроводжують нашу групу, з погордою розповідають про історію створення собору, про голову міської думи, купця Якова Федоровича Голубицького, кому належить ініціатива зведення цього архітектурного шедевру.

Далі перемістилися до місцевого краєзнавчого музею. Там на нас чекає головний захід, задля якого ми й дісталися сюди. Сьогодні тут людно – до нового стенду гості зі столиці привезли дещо з експонатів. Нова експозиція зрозуміло із чим пов'язана – з війною. Одразу, як заходиш до чималої зали, в око впадає уламок ракети. «Іскандер», – пояснює якийсь чоловік, мабуть, помітивши мою зацікавленість. Фото розвалин, шматки понівеченого металу, знешкоджені міни й снаряди – цим і наповнилася частина музею, де продемонстровані нюанси жорстокої сучасності. В окремому місці стенд з фотографіями й текстами, особисті речі знаменитого тепер павлоградця – **Євгенія Володимировича Єніна**. Його фото з прихованою усмішкою, що увінчує стенд, ніби супроводжує тебе поглядом, хоч би куди відійшов. У цьому блоці музею, що присвячений поточній війні, Є. Єнін посів належне й достойне місце. Для перелому в ході війни, для наближення перемоги України він зробив достатньо багато. Та й той його останній політ на гелікоптері, що трагічно перервався під Києвом, у Броварах, був у напрямку бойових дій на Харківщині. До речі, саме там з генералом Олександром Сирським міністр МВС Денис Монастирський і його перший заступник Євгеній Єнін мали вести перемовини про включення підрозділу дронів, який було створено в системі Нацгвардії, до наступальних операцій. Традиційно в музеї бувають діти цілими класами – це своєрідний урок пізнання світу. Ось і зараз зграйка маленьких відвідувачів юрмиться біля стенду, заспокоюється і намагається слухати екскурсовода.

Потім ми прямуємо до школи, де навчався герой повісті. Нині – ліцею № 9, який іменовано на честь Євгенія Єніна. Там лунає багато слів і думок: про життя, про війну, про школу, про нинішнє важке навчання дітей. Ну і, звісно ж, про нього самого.

Ми, столичні гості, провели в **Павлоградському ліцеї № 9 імені Євгенія Єніна**, мабуть, години дві. Однак заняття в класі мінної безпеки, відкритому так само, як і клас сучасної історії, на честь Євгенія Єніна, перервав сигнал тривоги. Павлоград – дуже приваблива за своїм значенням ціль для ненависного ворога. Тому берегтися – одне з головних правил життя міста. Ми продовжували спілкування. Педагоги згадували, як улітку того страшного двадцять другого року Євгеній Володимирович Єнін, перший заступник міністра внутрішніх справ, заїхав зі своєю командою до рідної школи – дорогою зі східного фронту до Києва. Ой, яка пам'ятна, хвилююча зустріч була! Скільки було переговорено на всі-всі теми. Між іншим, високий гість і про навчальний процес у школах говорив. А щодо укриття, то навіть навів статистику по всій країні, наголосив, наскільки це важливо – не переривати освітній процес, поцікавився системою убезпечення рідної школи і відзначив, що значні позитивні кроки вже зроблено, але ще є над чим багато працювати.

Під час тієї зустрічі Євгеній Володимирович узяв шматочок крейди і написав на дошці одне слово – **«Переможемо!!!»**. Воно, до речі, так і збереглося. Дошку поміняли, а ту, з написом, також залишили в його класі для пам'яті. А ще – як доказ того, що ми – а наша перемога обов'язково настане – свято віримо в неї. Бо на неї працювали справжні патріоти України, в тому числі і Є. Єнін. Відбій тривоги цього разу настав дуже швидко. Біда у вигляді нальоту обійшла стражденне місто. Ми знову ходимо світлими коридорами ліцею. В такому гріх погано навчатися.

Не обійшлося і без зворушливих спогадів. «То хто виразно прочитає вірш Володимира Сосюри „Любіть Україну"? Всі вивчили напам'ять?» Витягнутих рук учителька української мови та літератури **Людмила Володимирівна Лях** не бачить. Євгеній навіть без якихось сигналів розуміє, що настає його мить, і піднімає руку. «Так. Послухаємо Женю». Хлопчина встає і прямує до дошки. «Можна з місця, Євгенію». Та він уже біля дошки, повертається обличчям до класу, якусь мить зосереджується – й ось залунав його голос. «Любіть Україну, як сонце любіть, як вітер, і трави, і води... В годину щасливу і в радості мить, любіть у годину негоди...» Голос хлопця наростає, твердішає. І жодної заминки. Наче вже не він сам, а якась внутрішня сила впевнено виштовхує освячені духом слова. Тиша в класі була цілковита.

«Це очевидно, що вчитель постійно переповнений як новими обличчями, так і подіями, – згадує Людмила Володимирівна. – Але те декламування Євгенія

вірша Володимира Сосюри чомусь закарбувалося в пам'яті назавжди. Бачите, поет вклав у поезію всю душу, всі переконання з надією, що його слова забринять в інших душах. І тоді клас став свідком переливання оцих уже не думок, не слів, а флюїдів поваги до своєї землі. Незабутнє враження! Я не втрималася і, коли Женя закінчив читати вірш, запитала в нього: а чому ми любимо Україну? І він дуже коротко і зрозуміло виклав свою думку. Мовляв, а як можна не любити того, що твоє, що поруч щодня і щомиті, чим ти дихаєш? Як можна байдуже ставитися до хати, що тебе пригріла? Хто, як не якась вища сила, нашіптувала дитині ці слова?»

«Ми стежили за зростанням цього нашого випускника, – ділиться сокровенним учителька географії ліцею № 9 **Людмила Миколаївна Осипчук**, одна з педагогів, яка навчала Євгенія Єніна. – І я раділа, що він у справах курсує світом то там, то там. Географія як наука – це про життя, про світ, про людей, про контакти. І він реалізував ці знання повністю. Географія – це і далеко, але і близько. Куди не кинь оком, всюди географія. От Італія. Він, уже коли став міжнародником, бачив її як зосередження всіх нюансів людського співіснування. Жартував, що, мовляв, не тільки в Греції є все, в Італії – також. А загалом він побачив світ, активно аналізував світовий досвід, що добре, а що погано. Він багато думав над тим, як знайти ту «золоту середину» – таке рішення, яке враховує місцеві особливості, культуру, історію та менталітет нашого народу, але використовує при цьому найкращі світові набутки. Історія України – це унікальний досвід, як не подивись. Якщо її здобрити найсучаснішими перевіреними ідеями, досягненнями, то буде сучасна, успішна, але своєрідна країна. Коли він щось говорив, коментував в ефірі, ми всі бігли до телеекрану: нашого Женю показують. А класний керівник **Ніна Марківна Бабенко** вся виструнчувалася і гордо казала: це мій Євгеній Єнін! У цих словах був такий згусток шани, що замилуватися!». Він навчався добре і легко. А взагалі, як сказала **Людмила Володимирівна Лях**, Женя вбачав абсурд у самій фразі «погано вчитися». На його думку, процес навчання автоматично передбачав найвищу свою якість.

Так і спливає день, щоб теплий весняний вечір м'яко опустився на місто. Щойно пролунав іще один сигнал повітряної тривоги. Відбій. Вулиці потиху наповнюються людьми. Що приємно – багато молоді. Павлоград – прифронтове місто, і тривоги лунають тут дедалі частіше. Однак місто і його мешканці живуть, працюють, навчаються, відвідують місцевий театр імені Б.Є. Захави, а загалом, просто роблять потрібну справу. Живуть, як і вся країна, тривогами, турботами і вірою в те, що ми виборемо своє право на незалежність і свободу.

На початку повномасштабної війни з росією, влітку двадцять другого року, перший заступник міністра МВС Євгеній Єнін не раз проїздив через Павлоград по дорозі у своїх службових відрядженнях на Донеччину. Це його рідне місто, і скільки спогадів пов'язано з ним! Тут минули його дитинство, юність, тут

з відзнакою закінчив школу, а після вступу в академію СБУ приїздив у гості до бабусі і дідуся та батьків, поки ті не переїхали до Києва. Коли у справах зупинилися в Павлограді, він, скориставшись нагодою, відвідав рідну школу і зустрівся з учителями, особливо радіючи тому, що побачив серед них тих, хто вчив його двадцять п'ять років тому. Він проїхав знайомими з дитинства вулицями, поглянув на будинок, у якому жив, на дім бабусі з дідусем.

Скільки дитячих пригод відбулося тут! Особливо весело було на шкільних канікулах, коли збиралися друзі, приїздив двоюрідний брат Стас із Дніпропетровська. І тут починалися такі цікаві події, про які варто було б написати окрему повість, а вона була б, повірте, не менш захопливою, ніж славнозвісна книжка Марка Твена «Пригоди Тома Сойєра». Завжди в пам'яті були сімейні недільні і святкові обіди, коли за столом у бабусі з дідусем або у батьків збиралися всі близькі родичі трьох поколінь, як було смачно, затишно і весело. Вихором пронеслися спогади про подорожі з батьками, про численні риболовлі, коли на одній з них ледве витягли з дідусем трофейного карпа вагою сім кілограмів, і ще багато чого згадувалося. Так, дитинство у Жені було насиченим, багатим на події, щасливим на зустрічі з достойними людьми і з чудовими вчителями, в оточенні світлих, відкритих і люблячих рідних, для яких честь і гідність були не просто словами, а суттю їхнього існування.

У цих відрядженнях, як би не поспішав Женя, обов'язково завжди, хоч на п'ять хвилин, відвідував свою двоюрідну бабусю Надію Микитівну, яка живе в Павлограді. Остання їхня зустріч відбулася восени двадцять другого. Справді «душа летить в дитинство, як у вирій, бо їй на світі тепло тільки там», як сказала Ліна Костенко!

Усі, кому довелося перетинатися з Євгенієм – чи то в діловій сфері, чи в дружніх стосунках, – згодом у своїх спогадах звертаються до одних і тих самих питань: що саме робило цю людину такою привабливою? Що нас об'єднувало? У чому крився секрет його успіху і які цінності були для нього найважливішими?

У кожному з нас намішано всього, як казав мудрець, по жменьці. Чогось більше, чогось менше. Тут би й не дивуватися з такої «двоякості» Євгенія Єніна, але ця особливість впадала в око кожному. Добре знайомий українцям експерт і політолог **Віталій Олександрович Кулик** бачив у цьому своєрідний феномен. Мовляв, офіцерська честь, чіткість у дотриманні правил і норм сполучалися в цьому чоловікові з широтою думки, мудрою толерантністю аналітика. А все це – з переконанням, що первинним у нашому спільному житті має бути спроба порозумітися, відгадувати тонші чи грубіші порухи чужої душі.

А **Сергій Семенович Трегубенко**, український розвідник, колишній заступник голови Служби зовнішньої розвідки України, генерал-майор запасу, учасник бойових дій на сході України, до недавнього заступник голови ДСНС, зі-

знається, що знайомство і перше враження від Євгенія Єніна наштовхнуло на думку: такий молодий, а вже заступник Генпрокурора! «Так виходило, що ми могли водночас сидіти в приймальні певної першої особи в очікуванні прийому і просто спілкуватися. І він поступово мені відкривався. По-перше, глибиною і розумінням усіх державницьких питань, чи то загальновживаних, чи специфічних, як у нашому з ним випадку. По-друге, якоюсь магією співбесідника, коли все, що розповідає людина, тобі дуже цікаво.

І правда, хоч би яке питання ми зачепили, він мав що сказати, висловлював своє судження. Навіть спорту він не сторонився, а розповідав, що полюбляє багато чого, приміром, марафонський біг. Я радів за Женю, – продовжив спогади генерал, – коли він стрімко пішов угору своєю кар'єрою. Тим часом мені з переходом на службу до розвідки пощастило познайомитися ще з одним Єніним – батьком, **Володимиром Миколайовичем**. Ось тоді, як мені здається, я розгадав секрет успіху молодшого Єніна. Так уже повелося в українстві, що батько покликаний підготувати сина до довгої життєвої дороги. З Єніними це вийшло просто ідеально. Ось кажуть, що Володимир Миколайович задав тон Євгенієві. Так, ми всі про це знаємо. Але цього може бути й замало. Бо тут батько, крім загального налаштування, передав синові досвід, мудрість прожитого, ті прагнення, які сам колись чомусь не міг здійснити».

Повністю підписуюся під словами генерала С. Трегубенка. Тут насіння досвіду й мудрості, отієї чоловічої впорядкованості впало на благодатний ґрунт. Мені навіть здалося, що Єніни – то були тренер і учень. Тільки у них в основі був не спорт чи якесь інше заняття, а специфічні, вкрай важкі питання державної служби, управління, роботи з людьми. А така практика вже не просто важлива – на вагу золота.

Зі спогадів мами **Ірини Іванівни**: «Спілкування з татом стало взаємно цікавим для кожного з них уже в підлітковому віці Жені. Саме приклад Володимира Миколайовича став головним для сина при виборі професії. Авторитет батька, його людські й ділові якості, вміння вибудовувати і підтримувати свої дружні та й просто стосунки з різними людьми, багато в чому вплинули на становлення сина як особистості. Так сталося, що сфера професійних інтересів кожного з них була зрозуміла і близька один одному, тому в різні періоди навчання і роботи Жені вони завжди були на зв'язку, завжди були в курсі справ один одного, і коли синові потрібно було приймати будь-які серйозні рішення щодо нових призначень або стосовно побутових питань, він неодмінно радився з батьком».

Спогади мами Євгенія Ірини Іванівни доповнюють ці спостереження: «Мій син дуже уважно ставився до нас. Коли ми зустрічалися, він більше любив слухати: жваво цікавився нашими справами, нашим здоров'ям, тим, що нового сталося з того часу, поки ми не бачилися. Розуміючи, що син дуже

зайнятий і тато майже щодня мав з ним телефонний зв'язок, я намагалася не відволікати його дзвінками, ми частіше обмінювалися повідомленнями. З одного боку, може здатися, що це наш батьківський егоїзм: весь час бути з ним на зв'язку, просити його інформувати нас про злети і посадки під час його частих відряджень, – але я впевнена, що ці дзвінки і короткі повідомлення йому теж були потрібні, так само, як кожному з нас необхідно знати, що з нашими рідними все добре.

Женя намагався бути максимально дбайливим і делікатним у ставленні до своїх близьких. Мінімізувати хвилювання рідних про нього, для сина завжди було аксіомою. Виклики долі ставали дедалі серйознішими. Ми знали про головні напрями його роботи, напругу і зусилля, що були неминучі у вирішенні нових завдань, які ставили перед ним час і життя, про міста відряджень, про його досягнення, стежили майже за всіма його інтерв'ю. Йому було дуже важливо розуміти, що ми пишаємося ним і поділяємо з ним радість щодо його досягнень. Якось я запитала в Жені, яку з відповідальних посад він вважає найважчою для себе. Усміхаючись, він відповів: „Та, яку я сьогодні обіймаю!". І це справді так. Хоч би чим він займався, якою б не була робота, він віддавав їй усе: свої думки, свої сили, свої таланти, свою ініціативу, свої ідеї, свою творчість, своє співпереживання, він ні до чого ніколи не ставився формально.

Ми раділи його щастю, коли він зустрів Люду, коли вони побралися і коли з'явилися на білий світ наші чудові онуки Владислав і Діана. Нас завжди зігрівали тепло і любов, які панували в їхній родині. Ми розуміли, що яким би зайнятим не був Женя, який би черговий виклик долі не стояв перед ним, сім'я завжди була найголовнішою в його житті».

Пам'ять у Є. Єніна, як згадують ті, хто добре його знав, була прекрасною і чіпкою. Сотні цитат, віршів, аналогій, висловлювань на теми розмови – багато всього було в закутках його пам'яті.

А вірш Володимира Сосюри також не міг забутися, тому що, хоч поет написав його давненько вже, як ми кажемо, в інший історичний період, заклик звучить актуально завжди. Впевнений, любов до України, до рідної землі була в душі Євгенія такою ж природною, як бажання дихати. Він ніде не бив себе в груди щодо цього. Але за кордоном, у будь-якому разі, з найскладніших питань представляв Україну в найвигіднішому світлі. Звісно, не як країну, де нерозпорядливість звела нанівець колишню індустріальну потугу, де затерли прогресивне клеймо космічної, авіаційно- та кораблебудівної держави, де хапуги в тогах державників переймалися власною кишенею більше, ніж справами суспільними. Ні, Є. Єнін подавав Україну як країну, що тягнеться до сонця прогресу і свободи людини. Брав участь у різного роду диспутах, що їх нині, в пору незалежності, не бракує на різних рівнях. І там за нагоди міг згадати

Володимира Сосюру: «Без неї – ніщо ми, як порох і дим, розвіяний в полі вітрами... Любіть Україну всім серцем своїм і всіми своїми ділами».

Додати вже своїми словами, що, на жаль, не всі наші громадяни розуміють, що єдиний у світі для них вірний прихисток – це Україна. Що не можна продавати за тридцять срібників власну землю, своїх співвітчизників. Що не третина, як нині, а відсотків хоча б дев'яносто шість мають бути україноцентричними, тобто відданими Україні повністю, до кінчиків волосся. Його друг, уже цитований мною **Євген Сергійович Пікалов**, сказав так: «Може, це звучатиме й пафосно, але він любив Україну по-справжньому. Це означає, що добре бачив погане і хотів його перетворити на гарне. Щось змінити, щось зробити. Так, йому подобалося, коли це помічали. Але як інакше? Людину має драйвити, коли помічають її здобутки для загального добра. Не відробляв ставку, а хотів бути яскравим. Коли треба було притягнути росію до відповідальності за збитий „боїнг", то він виклався повністю. Так, наче від цього залежало життя. Оце і є прояв любові до своєї країни. Я казав: друже, якщо ти й далі так гаруватимеш, то схопиш інсульт. До півночі на роботі, а о 4-й уже виїздить у відрядження. У нього хобі не було у звичному для нас розумінні. Він якось сказав, що моє хобі – власна сім'я, але це не може бути захопленням. Це святе, просто твоє життя. Хобі – це щось інше. Він практично не відпочивав. Йому ніколи було».

Його шлях – чудовий приклад того, що життєве призначення не завжди є ціллю з юності, але вони обов'язково зустрічаються, якщо людина якісно готує себе до викликів загалом. «Підготовка до великих справ» – це не конкретний план «стати міністром», а виховання в собі характеру, інтелекту і набору цінностей, які потім знаходять своє найкраще застосування саме в державному управлінні, де потрібно служити інтересам суспільства. А що може бути більш важливим і привабливішим, ніж діяння на загальне благо? Герой повісті тим і вирізнявся з-поміж нас, що жив винятково для інших.

«Тату, в тебе є розкладачка? Мені треба відпочити годинки дві». Так він, шукаючи порятунку від щоденних справ, відновлювався на вихідних. Брав лежак, ішов у прохолоду саду, стомлений лягав і миттєво засинав з великою насолодою. Він учився весь час. Буквально поглинав і засвоював нові знання в усіх мислимих сферах. І далі б учився, якби не урвалося життя. Всі – друзі, колеги, знайомі – відзначають глибокі всебічні знання Є. Єніна. Погляди його були справді глобальні. Він вважав, що біда багатьох українців у тому, що вони звикли дивитися собі під ноги, чи не валяється, бува, гаманець з грошима. А якщо піднімають очі догори, то не в мріях, як долетіти до Марса, а в очікуванні манни небесної. А нині людина має мислити широко, всепланетно. Немає дріб'язкових питань, коли йдеться про виживання цивілізації.

1.2

Марафон… Для Євгенія марафон (інші види спорту також, але все ж менше) був настільки ж важливим, як, приміром, міжнародні відносини чи експертні студії.

А ви колись брали участь у марафоні? Ну, принаймні бігали на довгі дистанції – кілометр хоча б, три, а то й п'ять? Ні? Тоді й вам треба пояснити, в чому суть цього специфічного виду спорту. Завважте, це заняття не для слабаків.

Спорт у житті людини. Якось випав цей важливий зріз нашого існування, як казали, з перших шпальт газет. Слава Богу, не вилучили ще уроків фізкультури зі шкільних програм, однак у багатьох навчальних закладах вони стали формальним заповненням розкладу.

Мої численні співрозмовники, хто ділився спогадами про Євгенія Єніна, щораз не забували додати, що він постійно – хоч би де перебував – займався спортом. А батько, Володимир Миколайович, при цьому додавав, що це не було якоюсь обов'язково-формальною річчю з вішанням зв'язаних кедів через плече і милуванням перед дзеркалом. Ні, це було його життям. І він весь час тренував дві складові себе як людини: мозок і м'язи. Спорт допомагав Євгенієві робити кращу версію себе. Непосидючий спосіб життя не загрожував гіподинамією навіть за його «крісельних» посад.

Тож марафон. Назвемо його квінтесенцією Жениних занять спортом, бо це справді пік для фізично загартованої людини. У Є. Єніна стосунки з бігом склалися не одразу. Якийсь час він займався гімнастикою, греблею, навіть боксом. І от тут варто розповісти більш докладніше. **Олександр Миколайович Давидов**, колишній офіцер-афганець, батько двох синів-підлітків, організував секцію боксу і основним завданням бачив не перемоги в спортивних змаганнях, а прагнення зробити все, щоб хлопці росли справжніми чоловіками: були фізично міцними, не мали шкідливих звичок, стежили за здоров'ям і, нарешті, змогли б захистити себе за потреби. Окрім цього Женя і його друзі почали рановранці бігати та робити розминку разом з тренером. Це те, про що говорять: особистий приклад – кращий метод виховання. Для Жені ранкова розминка стала обов'язковою на все життя!

А далі була академія і фізична підготовка майбутніх офіцерів. І як тут обійтись без бігу на довгі дистанції та ще й у повній амуніції? У нього в думках не було тих привабливих, майже казкових уявлень про подолання марафону, як пишуть інструктори з цього виду спорту. Як-от: оплески симпатичних дівчат, шум на трибунах після перетину фінішної стрічки тощо. Його не

переконував той одвічний стимулятор: «Он Іван чи Петро зміг, а я що – рябий?». Женя рано зрозумів, що долати марафонську дистанцію – фізично й морально дуже і дуже важко. І це вимагає від спортсмена максимально якісної і тривалої підготовки. Марафон, як кажуть ті ж порадники, не терпить спонтанності. А підготовка до марафону – це монотонність, часто одноманітність протягом років.

Як свідчить статистика, повний марафон (а це, як ми пам'ятаємо, довгих 42 кілометри) долає лише один відсоток людства. Не вдаючись до підрахунків, варто зауважити, що це малі й малі одиниці серед нас. Тому спортсмени розбивають дистанцію на частини. Чверть, пів марафону тощо.

Та що я, хто пробував бігати на довгі дистанції всього кілька разів у житті, розповідатиму, коли можна послухати людину з чималим досвідом марафону. Причому, траплялося, що він практикував біг в одній зв'язці з Євгенієм Єніним.

«Пів марафону – це вже для спортсмена солідно, – розповідає **Дмитро Анатолійович Сторожук**, ексдепутат Верховної Ради, юрист, адвокат, перший заступник Генерального прокурора тоді, як Є. Єнін обіймав пост заступника. – Якось ми з Євгенієм долали цю дистанцію в Нідерландах, і я зміг зафіксувати його до старту та опісля. Погляньте».

Пан Дмитро показує мені в смартфоні фото. Різниця разюча. Перед стартом красива форма, «фірмова» усмішка роблять Є. Єніна неповторним. Коли ж камера вловлює його після кілометрів виснажливого руху, то це вже картина, мила хіба що для батьків чи дружини.

«Як то воно, долати марафон?»

Мій співбесідник хитрувато всміхається. Мабуть, від того, що згадує деякі деталі власної практики бігу. А потім відповідає на моє запитання:

«Суть же у тому, щоб здолати марафон, а не за скільки часу. Ідемо до лікаря: хочемо бігти пів марафону. Він обов'язково запитує: ви для результату чи для визначення пороху в порохівницях? Друге. Тоді біжіть. Немає значення, ти дістався фінішу тисяча першим чи тисяча восьмим. Ти пробіг і прибіг. Одна дівчина, пригадую, знепритомніла перед фінішною стрічкою.

Після тридцять п'ятого кілометра страшенно болять уже не м'язи, а кістки. Коліна так ниють, що хоч вживай знеболення. Люди плачуть. Навіть якщо ніби все закінчилося нормально, ти ще тиждень ходиш не в своїй тарілці. Організм втратив більше, ніж мало бути за якоюсь нормою».

Якби-то поспілкуватися із самим марафонцем Є. Єніним, щоб зрозуміти його тривалу прив'язаність до цього спорту мужніх. Ех… Довелося збирати по крихтах окремі його думки чи репліки, кинуті знічев'я, між іншим. Бо не зустрів жодного інтерв'ю з Євгенієм, де б про спорт ішлося предметно й з усіма цікавими деталями.

Та все ж я зрозумів, що Євгеній вкладав у процес марафону як фізичну складову, так і філософську. З першою ніби все зрозуміло. Ти, розподіляючи сили, регулюючи дихання, перевіряєш, наскільки витривалий, наскільки твій організм можна чи не можна називати досконалим. Зрештою, це розуміння, що ти психологічно переборов бажання плюнути на все і впасти у траву обабіч траси – хай йому грець! Ти дістався фінішу. А отже, ти переміг. Укотре переміг.

А це вже філософія. Бігуну подобалися довгі дистанції, бо вони нагадували сам сенс життя. Всі ми по суті щоразу, за будь-якого починання, стартуємо у відносному марафоні. Далі, після пострілу стартового пістолета, як у кого складеться. Один здається на початкових етапах, щоб градусами спиртного тамувати невдачу. Другий спотикається десь посередині, щоб прийняти рішення змінити біг на ходьбу. Третій калічиться майже перед фінішною стрічкою. І тільки одиниці…

А тоді, коли ти можеш розслабитися, бо здолав таку відстань, настає процес задоволення собою. Все тіло, м'язи болять, але ж діло зроблене! Втрати порахуємо потім, а поки що святкуємо перемогу!

Як я зрозумів з уривків фраз і думок Євгенія, спорт, а особливо марафон, давав йому прекрасну нагоду випробувати крайні можливості людини. Ми можемо все! Гарна настанова. Але що саме ми можемо? Він усе своє коротке життя відповідав на це запитання. Шукаючи себе, він віднаходив нові й нові грані людини як такої.

Тож наведу деякі деталі. А раптом хтось перейметься, і тоді стане на одного марафонця більше.

Фізична підготовка: Перед тим, як займатися марафоном, важливо мати хорошу базову фізичну підготовку. Ви повинні бути здатні пробігти довгі відстані без серйозних проблем.

Мотивація: Біг на марафонській дистанції – це великий виклик, і для досягнення успіху вам потрібна міцна мотивація. Це може бути бажання побити особистий рекорд, пройти випробування або відчути радість від досягнення цілі.

Цілі: Важливо визначити, чому ви хочете бігти марафон. Чи ви маєте намір подолати відстань, зменшити час або просто насолоджуватися процесом бігу?

Здоров'я: Переконайтеся, що ваше здоров'я дозволяє займатися інтенсивним фізичним навантаженням. Консультуйтеся з лікарем, якщо у вас є якісь медичні обмеження.

Тренування: Для підготовки до марафону вам потрібно буде провести багато часу на тренуваннях. Розробіть програму тренувань, яка враховує ваш поточний рівень фізичної підготовки і поступово збільшуватиме навантаження.

Ризики: Біг на марафонській дистанції може мати певні ризики, такі, як травми або перенавантаження. Важливо слухати своє тіло і вживати заходів для запобігання травмам.

У цілому, якщо ви готові прийняти виклик і ретельно підготуватися, біг на марафонській дистанції може стати надзвичайним задоволенням і важливим досягненням.

Марафон Євгенія укладався у два виміри. Горизонтальний – для випробування фізичних можливостей людини. І вертикальний – умовний, звісно, але такий, що давав відповіді, яких висот ми можемо досягнути. Не тільки, ясна річ, кар'єрних, а й професійно-моральних. **Марафон по вертикалі**? Непогано звучить, еге ж?

Мені хочеться навести прекрасні слова **Марини Юріївни Михайленко**, посла України в Португалії, яка свого часу спільно з Євгенієм Єніним працювала в Посольстві України в Італії:

«Євгеній, попри його надзвичайну зайнятість як на роботі, так і родиною, завжди перебував у пошуку відповідей щодо сенсу життя і своєї місії. За його кожним новим починанням стояла велика аналітична робота, що це і для чого воно? Наскільки я знаю, тривалий період свого життя він був вегетаріанцем. І це мало більш філософське значення для нього, ніж просто не їсти м'яса. В Італії він захопився стоїками і, зокрема, Марком Аврелієм. Він читав його щоденник, що дійшов до нас, – „Наодинці з собою", цитував колегам деякі його вислови. На його робочому столі у МВС до останнього стояв бюст Марка Аврелія.

За кілька років до трагічної загибелі Євгеній подарував цю книжку мені на день народження. Гадаю, він узяв стоїцизм за взірець для свого життя. Він захоплювався стоїками, він хотів бути на них схожим і, врешті решт, став стоїком!»

Про Марка Аврелія і стоїцизм ще поговоримо, бо нам же треба добігти марафон, а потім, переборюючи біль буквально в кожній клітинці тіла, відпочити. Далі залишається час для повноцінного відпочинку й осмислення: ти це зробив!

Тому для Євгенія Єніна марафон був таким важливим. Він, наче комплексне медичне обстеження людини, давав змогу провентилювати власні можливості всебічно. Він був своєрідним тонометром для вимірювання житейського тиску, так само, як деякі інші вправи над собою (приміром, осмислення якогось факту із царини міжнародного життя та написання аналітичного матеріалу), допомагав підтримувати себе у високому тонусі.

Не забуваймо, нарешті, що марафон – це ще й тренування, якщо можна так сказати, власного почуття відповідальності. Розмите і замулене, це поняття сьогодні ой як вимагає очищення, повернення до своїх неторканих джерел. Відповідальність перед людьми, які тобі довірили, – це дуже важлива річ. Відповідальність перед собою – це ще важливіше.

«Згадую таке, – **Дмитро Сторожук** ставить на стіл чашку з трав'яним чаєм. – Наша команда вирішила пробігти в ультра марафоні 100 кілометрів. А Жені довелося терміново летіти у відрядження. Члену команди, завважте. У нас старт марафону призначався опівночі, бо стояло спекотне літо.

Євгеній прибув до Борисполя о 4-30. А потім примчав до нас на Труханів острів. Мовчки зняв костюм, сорочку, краватку, одягнув футболку і пробіг свої сім з копійками кілометрів. Ще й когось там по дистанції обігнав, допоміг команді зайняти краще місце. Правда, коли одягнувся знову в парад, звернувся до мене. Дмитре, відвези додому, бо ледь стою».

1.3

Щодо першої, основної вищої освіти Євгенія, то тут він сам виборював право її здобути. Тим, що із золотою медаллю закінчив середню школу. А отже, мав усі можливості вступати до Академії СБУ. Пізніше, коли він уже став Євгеніем Володимировичем, високопосадовцем, розмови виникали то тут, то там. Мовляв, звісно ж так! Батько чекіст, то синочка куди? Спадковий чекізм – штука сильна!

Володимир Миколайович, Женин батько, тільки гірко всміхається на такі закиди. А тоді просто пояснює:

«Академія, вважаю, давала прекрасну і всебічну підготовку. Сам я навчався на ракетника, починав з технікуму при НВО „Південмаш" в м. Дніпро, а потім закінчив електротехнічний факультет Національного гірничого університету за спеціальністю „автоматика і телемеханіка". Коли в 1979 році перейшов на службу до КДБ, а потім СБУ, то про цей відомчий навчальний заклад знав багато, бо сам підвищував кваліфікацію в його стінах. У системі вищої школи з 1995 року це був, як на мене і згодом на синове переконання, осередок блискучої підготовки з питань як загальноприйнятих, так і спеціальних дисциплін. Особливу увагу приділяли поглибленому вивченню іноземних мов.

Те, що говорять про цей ВНЗ нині, мене вже менш стосується, але в часи курсантства Жені я, відверто кажучи, по-доброму заздрив йому, що він тут навчається».

За делікатне питання я взявся, їй-богу. Та пора і в ньому розставити акценти. Шлейф за КДБ, згоден, тягнеться не завжди гарний. Чого вартий один лише його представник, який посилає команди бомбардувати українські міста і села, а світ лише кліпає очицями та висловлює занепокоєння. Однак запитаймо самі себе: нам спецслужби потрібні? Ще б пак. Тільки такі, що відстоюють інтереси суспільства, країни, держави, а не правлячого клану? Згоден.

І найбільш делікатне запитання: є в нашому СБУ люди, якими варто пишатися, які, зрештою, віддали життя за рідну країну? Повно. До речі, під час відрядження до Павлограда неважко було помітити, що колишній начальник

відділу управління КДБ, а потім СБУ в Дніпропетровській області Володимир Миколайович Єнін залишився в пам'яті містян як порядна людина. І коли я спостерігав, як з ним прямо на вулиці вітається хтось із нинішніх павлоградців, думалося: не так важливо, яку справу в житті ти обрав. Головне – виріс ти в людину чи так і закляк на півдорозі. Знаю гебістів, зокрема серед однокурсників, за яких не соромно. І соромно за деяких демократів, які критикували все поспіль, зокрема гебістів.

То ж чому ми хірурга, за спиною якого кладовище некваліфіковано обслужених пацієнтів, списуємо на «та всяке в житті буває», а гарного спецпризначенця, який зробив для країни немало потрібних справ, не сприймаємо? Це питання, погодьтеся.

Тому стаю на бік батька. І додам за нього. Хай би ці критики (зазвичай це заздрісники) спробували повчитися в Академії. На скільки б їх вистачило. Та сама іноземна мова все здоров'я у курсантів забирала. Казармене становище, дисципліна, порядок – то був відпочинок після тренувань мозку. Глибоке вивчення правових дисциплін, психології, історії, конфліктології, спеціальні предмети – тут не заграєшся. Ну, і гарт моральних якостей, вироблення в собі ідеального ставлення до порядку.

Тож не так важливо, хто протежував юнака чи сам він пробився до того чи того навчального закладу. Хоч батько, хоч Ісус за тебе стояв – навчатися треба самому. Якість твоєї підготовки – ось той підсумок, який важливий.

Тодішній старшина курсу, на якому навчався Євгеній Єнін, а нині пенсіонер **Володимир Митрофанович Орел** з легкою іронією згадує:

«Гарні курсанти – дисципліновані, підготовлені – завжди непримітні. На виду ті, в кого якісь проблеми – чи з навчанням, чи з поведінкою. Женя Єнін був з „тихих". Усе в нього до ладу. Скрізь перший. Причому не ліктями перший, а винятково результатами.

Один з „буйних" курсантів вирішив, що порядок за нього мають підтримувати інші. Академія – це все ж не армійська казарма. Але ж як людині пояснити?

Виручив Євгеній. Якось чую з туалетної кімнати настійний голос, як наче молитву читають. Тихенько заглянув крізь прочинені двері. Стоїть Євгеній Єнін, а навпроти нього той, наш „паша", за яким треба було прибирати. Він був на зріст нижчим, тому Жені доводилося свої моральні настанови – ж-ж-жу! ж-ж-жу! – ж-ж-жу! – супроводжувати витягнутим пальцем, що ніби падав згори, але нерозумної голови не торкався.

Ви знаєте – ніби пошептало. Та так, що навіть навчання підтягнув той любитель хаосу. Все мені кортіло запитати Євгенія, що саме він казав нечестивцю, але ж тоді я мусив зізнатися, що підглядав. Так і залишилося це секретом».

З паном Орлом ми ще зустрінемося в нашій повісті, однак іще кілька слів про нього. Ви б бачили, з якою теплотою, а разом з тим і ностальгією, що тих

славних деньків не повернеш, розповідав мені про будні Академії цей літній чоловік! Не обіймаючи високих посад, він завжди залишався чесним із самим собою. Мабуть, тому колишні вихованці завжди згадують про нього з повагою.

Володимир Митрофанович розповідав мені про все. І ця інформація ще до спілкування з викладачами висвітлювала багато чого про курсантські будні Євгенія. От щодо того факту, коли він виховував недбайливого одногрупника, колишній старшина висловив своє захоплення. І так в інших випадках йому як старшому імпонувало, що цей курсант завжди в гострих ситуаціях казав: пане старшина, ми самі розберемося.

Навчався він, згадував «батько курсу», з охоткою. Відмінні оцінки його наздоганяли, бо він за ними не ганявся. Особливо блискучі знання виявляв щодо того, що його дуже зацікавило. Хтось пхекав: знову те ж саме! А йому було цікаво, бо він уже занурився в предмет.

Курсанти весь час перебували на очах у старшини. Він усе про них знав. Знав, що думають про них викладачі. Один з них казав: «Заколихав мене цей Єнін. От розказав я щось, а він підходить із запитаннями. А це чому так, а це не так, а оце куди подіти? Мені довелося краще і повніше готуватися до занять, бо я завжди був у передчутті, що до мене підійде Євгеній зі своїми раптовими запитаннями».

Володимир Митрофанович усміхається власним спогадам, а потім набуває серйозності:

«Відзначу дуже цікаву рису Євгенія: у нього не було другорядних питань. Усе нагальне. Не було оцього розтікання думкою і дією по древу дійсності, що згубило не одного з нас. Він, як отой, даруйте, кліщ, чіплявся за одне питання і вже не відпускав його до вирішення. Глобальна концентрація на тому, що він робив ось у цей момент».

Курсанти Академії, ясна річ, специфічна категорія людей. Шістнадцять-сімнадцять років, ще, по суті, в голові непопутний вітер гуляє, але специфіка майбутнього фаху вже накладає свій відбиток. Тут молодь дорослішає значно швидше і вчиться приймати власні рішення, відповідати за них набагато ретельніше, ніж деінде. З одного боку, молодість, «бродіння соків», як казав поет, а з другого – такі предмети для вивчення, що хочеться завити на повний місяць.

Як то воно було курсанту Є. Єніну? Як згадують його однокурсники, він тоді багато в чому сумнівався. От інші вже прийняли щось як аксіому, як затверджене положення, а Женька все ще вагається.

«Сумніви щодо знань – це прерогатива не тільки слухачів, а й викладачів, як казав один гуморист. Тому серйозне ставлення Євгенія Єніна до того чи того питання автоматично накладало підвищену увагу і викладача. Втім, борінння думок та інтерпретацій було його внутрішньою роботою, а зовні він виносив щось довершене. Ясна річ, з його погляду, адже від викладача він чекав або схвалення, або критики», – **Наталія Юхимівна Латишева**, тоді доцент

кафедри іноземних мов, а згодом завідувачка кафедри іноземних мов Академії СБУ, згадує нові й нові деталі про власну викладацьку практику. І додає рішучим голосом:

«Коли іспит складав Є. Єнін, я бачила в ньому таку впевненість, що всякі сумніви розвіювалися. І це був не образ, який багато молодих людей люблять надати собі, а сама суть. Він поводився природно, з усіма рівно. Коли ти знаєш предмет, навіщо тобі або пригинатися, або, навпаки, виказувати браваду.

Якось поважна комісія перевіряла знання іноземної (англійської) мови. Євгеній виявився одним з тих, хто мав продемонструвати рівень володіння. Я хвилювалася більше, ніж Євгеній. Тож коли він вийшов після атестації, я вже за його торжествуючим виглядом зрозуміла: все пройшло блискуче!»

Наталія Юхимівна вважає, що тоді, коли навчався Євгеній, Академія була найсильнішою за рівнем підготовки. На жаль, кращі традиції, на її переконання, розвитку нині не отримали. Тому Жені поталанило, адже тоді, наприкінці 1990-х і на початку 2000-х, навіть іноземну мову тут вивчали, як у дипломатичній академії. Пані Латишева взагалі вважає, що Євгеній Єнін згодом став поліглотом тому, що отримав сильні базові знання.

«На день народження, Новий рік і на День учителя від Жені я отримувала вітання. Це регулярно, – мовить викладачка. – Коли перебираю в пам'яті тих курсантів, хто впевнено зачепився за неї, то Євгеній у мене значиться як „юнак з винятковою відповідальністю та бездоганною старанністю".

Так сталося, що подальша доля Євгенія Єніна була в мене на виду, ми продовжували спілкуватися в телефонному режимі. Та якось виник шанс співпрацювати. При Академії ми організували Центр іншомовної підготовки, куди ввели дванадцять мов, серед них – румунську. Євгеній уже повернувся з Молдови і працював у МЗС. Тому я звернулася до нього з пропозицією провести семінар з групою, яка вивчала саме румунську мову. Розповісти про культуру, історію, традиції народу, який спілкується цією мовою. Він із задоволенням пристав на пропозицію».

Підтримуючи розмову, ставлю таке запитання:

«Євгеній Єнін – усебічно розвинена людина. Ви багато спілкувалися з ним, то все ж які знання його сформували в основному?»

«Гадаю, щодо Євгенія найсерйозніше спрацювала школа сім'ї. Було таке враження, що він прийшов на навчання до вишу сформованою особистістю, з переконаннями і моральними устоями. У нього вже склалися певні цінності, своє розуміння життя – і воно було, повірте, не примітивним. Розум, порядність, твердість переконань – усе це з вулиці не візьмеш, потрібен прецедент. Він прийшов з гарною основою вже після середньої освіти…»

Школа-ліцей у Павлограді, що ми її відвідали, направду була і залишається на авторитетних, лідируючих позиціях. Я особисто в цьому переконався.

2023-го року на 19 шкіл і ліцеїв міста було 27 випускників-медалістів. Із них 7 – з ліцею № 9, де навчався Євгеній.

«Тоді взагалі діти були серйозніші, як на мене, – продовжує згадувати Наталія Юхимівна. – Нині кудись поділася аналітична складова молоді. Тоді були всі сильні, а виділялися потужні. Женя серед таких. Багато читав, багато запитував, усім цікавився.

Програма Академії тоді була спрямована на стимулювання і розвиток саме аналітичного мислення. Навчання проводилося в трьох основних напрямках: право, іноземні мови та спеціальні дисципліни. Вони до свого часу були в єдиному комплексі, а іноземні мови мали статус державного іспиту. Тому така молода людина, як Євгеній Єнін, котрий базово підходив до всього, виростала глибоким знавцем багатьох речей. І я знаю, як він ці речі поглибив іще».

«Чи зміг би Євгеній навчатися в Гарварді?»

«А чом би й ні. Зміг би. Витримав би тамтешні навантаження з честю. І, головне, не задрав би носа після закінчення, не було б зверхності якоїсь. А от використав би багаті знання на благо. Інакше він не міг».

Далі ми поведемо мову про перипетії біографії та кар'єрного сходження Євгенія Володимировича Єніна. Поміркуємо разом, чи було «зрадою професії» те, що із зовнішньої розвідки він звільнився? Це зробимо пізніше. Нині ж про те, що курсант Академії Служби безпеки України закінчив навчальний заклад з відзнакою і був направлений на відповідну роботу. Точніше, службу.

Як згадує колишній начальник Головного управління розвідки СБУ, генерал-лейтенант **Олександр Вікторович Черевань**, весна 2002 року ознаменувалася початком роботи щодо створення Служби зовнішньої розвідки як самостійного державного органу. Для вирішення однієї з головних проблем у цьому процесі, а саме проблеми кадрів, було прийнято рішення формувати резерв комплектування в тому числі з випускників Академії Служби безпеки України, які закінчили її з відзнакою і володіли іноземними мовами. Серед кандидатів було й прізвище Євгенія Єніна. Сумнівів, брати чи не брати, ні в кого не виникало: у кандидата на посаду виявилися блискуча освіта, прекрасні особисті якості. Серед товаришів був доброзичливим, чуйним, мав неабиякі лідерські якості. Відчувалося, що молодик стане здібним фахівцем.

Згодом досвід роботи, який Євгеній здобув у СЗР, дозволив йому максимально розкрити всі свої здібності на дипломатичній роботі, де він захищав інтереси держави за кордоном. Після призначення його заступником Генерального прокурора України Євгеній відповідав за міжнародну співпрацю з правоохоронними органами інших держав. На посаді першого заступника міністра МВС Євгеній активно займався реформуванням структурних підрозділів міністерства.

Професіонал з великої літери, Євгеній не втратив і своїх найкращих особистих якостей: людяності, щирості, доброзичливості, життєрадісності, почуття справедливості.

Олександр Вікторович постійно спостерігав і тішився кожному новому кроку колишнього підлеглого. Бо той крок завжди був успішний.

«Свідомий, що зараз бракує нормальних керівників у державі. Не вистачало й не вистачає тих керівників, хто має відповідний моральний стрижень. Хто відданий тій справі, якій має служити. Євгеній Єнін відповідав цим критеріям повністю».

Гадаю, пора познайомити читача ще з однією людиною, з якою наш герой поділяв не тільки задачу виконання певних функцій, а й хліб дружби. Ви цю людину знаєте, адже частенько бачите як коментатора подій у країні і світі. Це політолог, директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства **Віталій Олександрович Кулик**. Свого часу Євгеній Єнін приєднався у справах до Віталія, і відтоді молоді люди подружилися на все життя. Навіть спільно друкували в пресі певні аналітичні публікації. Тому пан Кулик буде присутнім у цій повісті доволі часто.

«Хтось дивувався, звідки, мовляв, у випускника Академії СБУ стільки інтелекту та енциклопедичності? – пан Віталій залюбки коментує практику Є. Єніна на освітянській ниві. – І я розумію, чому виникає таке запитання. Знаю ще кількох осіб з випусків тих років, коли й Женя навчався. Знаю випускників до нього і після нього. От відверто: порівняти ні з ким. Тому не Академія дала йому базу знань, вона тільки розвинула її, розсунула межі. Базу Євгенієві заклали батьки й самоосвіта. У нього не було цього, як я називаю, „синдрому полковника" – коли вріс у систему і закляк. Він завжди виходив із цього стану. Жага до нових знань виштовхувала його з рутини і звички».

1.4

Ми розучилися читати. Професор Євгеній Жаринов має рацію. І тим самим веде мову про очевидні речі. Навіть не про те, що ми стали кардинально рідше брати до рук книжку чи гортати її електронні сторінки. Знаменитий поціновувач літератури каже про те, що читання перестало бути дійством. Спершу чаклунством поглинання рядків індивідуально, а потім жвавою полемікою, щоб з'ясувати, що ж насправді мав на увазі автор чи автори.

Якось дізнався, що свого часу в Україні вийшла дуже цікава книжка, точніше, серйозна науково-експертна робота під назвою, яка не допускає інтерпре-

тацій, – «Конфлікти, що змінили світ». І зачепився я за неї тільки тому, що одним з авторів колективної роботи був і Євгеній Єнін. 2020 року, коли книжка вийшла друком і в електронній версії, про неї я не чув нічого. Може, погано слухав, а може, тихо про неї говорили. Не знаю. Знаю інше: це справді, казати прямо, епохальна робота, дуже глибока розробка, із тих праць авторів, яких нам нині дуже і дуже бракує. Ми залюбки перекладаємо (прикро, що не з оригіналів, а «подвійною перегонкою», з російської) українською закордонних авторів, а своїх…

Утім, не все так погано в нашому королівстві. Адже в інтернеті після тривалих розшуків усе ж натрапив на відео зустрічі експертного середовища, на якому «Конфлікти…» обговорили в усіх мислимих площинах. Відверто кажучи, розмова вийшла цікавою, насиченою як фактажем, так і висновками. Тоді й подумалось з гіркотою, що ми мало читаємо. А якщо й читаємо, то тримаємо враження при собі. А якщо й виносимо той чи той твір на обговорення, то дуже скромно. Як то в народі кажуть? Правильно: вміла готувати, та не вміла подавати.

Звісно, найуважніше я слухав виступ Євгенія Єніна. Й от що вам скажу. Однак скажу після попередньої зауваги. Вона може здатися простою. Але так само, як у деталях криється диявол, у простоті ховається найвища складність. Євгеній навчався все життя. Нормальна ситуація для нормальної людини. За це – я принаймні не чув такого – премій не дають.

Є. Єнін як людина динамічна змушений був навчатися постійно. І чим багатшими ставали знання, тим більше треба було ще знати. Зрештою, так у всіх. Он навіть Сократ колись сказав: я знаю, що я нічого не знаю. Та це не означає, що в розпачі треба рвати на собі волосся. Ні, спокійно і глибоко дихати, поглинаючи все нові й нові масиви науки.

Була тут одна особливість. Свої всебічні знання Євгеній збирав в один пучок, такий собі кумулятивний заряд, що здатен був за нагоди пробити твердь будь-якої проблеми. Якщо вже розсекретити Єнінську систему освіти, точніше, самоосвіти повністю, то він намагався стати аналітиком високої проби. Тобто зовні чоловік міняв посади, долучався до нових і нових нюансів якоїсь державницької сфери, але всередині залишався постійним: відточував оте тонке і гостре вміння помітити, оцінити, розкласти по полицях логіки і дійти висновку.

Маленьке, але дуже затишне кафе на тихій київській вулиці. П'ємо з Віталієм Куликом запашну каву і намагаємося розгадати секрети Євгенія Єніна. Та які там секрети – хоча б один! Той, що ближчий до пана Віталія.

«**То зміг Євгеній стати вправним аналітиком, експертом?**» – запитую співрозмовника.

«Він ніколи не був вузькоспеціалізованим. Але глибина розуміння проблеми скрізь була високою. Я це пояснюю тим, що Євгеній на посадах топслужбовця залишався передовсім експертом. От були в нього експертні начала. Не побоюся цього поняття, талант експерта. Бо в нас повелося, що от призначаємо

міністра, він тут-таки обростає всяким потрібним антуражем, зокрема, аналітичним центром. Але сам написати аналітичну записку він не здатен, бо ж це ціла наука, крім того, що треба мати відповідну клепку в голові.

А Женя… От такий факт. Перейшовши з Генпрокуратури до Інституту майбутнього, він запросто там працював і писав глибокі статті. Сам писав. Він проникав у корінь проблеми – а це якість особлива. Коли його запросив до себе Денис Монастирський, я запитав його: воно тобі треба? Це правоохоронці, розумієш! Особлива каста. Навіть при тому, що новий міністр – прогресивна й амбітна людина, система тебе зламає.

Ні, я вникну. Я розберуся. Він швидко проаналізував, що є і що треба робити. Він не боявся жорстких питань і знав, яким буде кожен наступний крок. І вийшло. Немає питання, якого б він сторонився. Ви самі переконаєтеся, коли поговорите з людьми, хто про це достеменно знав. Тобто він вникав у питання, бачив його, вирізняв проблеми. Не умовні, а конкретні».

«Ви хочете сказати, що він, як той картяр, котрий, сідаючи за стіл, має не тільки приймати правила гри, а й стежити за партнерами, мусив глибоко входити в систему, але залишався ніби над?»

«Може, не так уже й над, інакше система просто викинула б його. Він з огляду на свою посаду мусив залишатися всередині, але не обмежувався формальним виконанням уже встановленого, закляклого.

Коли Євгеній прийшов до нашого Центру вивчення проблем громадянського суспільства, я зрозумів його принцип роботи. Він заглиблювався у проблему, задачу так, наче в аспірантурі у тему дисертації. Він ніколи не залишався до чогось байдужим. Це унікальна людина в такому сенсі. Я уявляю, скільки на все це потребувалося енергії. В написаному ним води майже не було. І підкупляла структурованість. Тобто він міг в аналітичну записку на три сторінки впхати багатотомний документ. Там по суті блоками було розписано все, що потрібно.

У Євгенія Єніна було розвинене просторово-часове мислення. Він бачив картинку в цілому. Порівняльні характеристики з'являлися самі по собі, бо він ніби бачив варіанти перед очима. Комплексне бачення він переносив у кожне відомство автоматично. Євгеній, що важливо, бачив картину об'єктивно, на ньому не відбивалися якісь суб'єктивні фактори, тобто люблю не люблю, терплю не терплю. Він бачив суть і постійно працював над тим, щоб уміти помічати ту суть».

Навіть за якогось формального перебування в тому чи тому навчальному закладі – спершу в школі, потім в Академії СБУ, далі в Українському державному університеті фінансів та міжнародної торгівлі – в Євгенія Єніна залишалася й неформальна частина. Адже його сформувала, зробила таким, яким він був, гарно побудована система самоосвіти. Не можна охопити всього, він це добре знав, але відкушував знання, смакував ними, упаковував у валізу досвіду шматочками. Тому розгадувати, що саме і як він учив, марно.

Справді, хтось з колег воліє висновувати, що в Євгенієві добре вплiталися дві освіти, що їх він розвивав паралельно. А саме: він набував широкі політологічні знання і при цьому по ходу практичної роботи вдосконалювався як юрист.

Нехай психологи думають і нам пояснюють, чому одні з нас спокійно сплять у ліжку, на роботі, в театрі та будь-де, не розбудиш їх, а других чомусь постійно штовхає на нові подвиги якась внутрішня сила?

Герой моєї повісті належав до найбільш яскравих представників другої категорії. **Леонід Васильович Гердик**, колишній співробітник СЗР України, який знав Євгенія Єніна ще з першого дня його приходу до розвідки, зізнався, що відразу назвав хлопця перспективним. Мовляв, саме собою напросилося те слово, і я тішуся, що воно набуло реального наповнення.

«Добре знаю обох Єніних, старшого і меншого, – мовить чоловік. – Син, звісно, гідно проніс по життю вигаданий мною на початку служби жарт – „перспективний", але і батько доклав до того значних зусиль. Обох поважаю, тому маю право сказати: вони варті один одного! Тому Євгеній, стимульований Володимиром Миколайовичем іти вперед, був не тільки яскравою, а й універсальною людиною.

Запитував мене якось посол у Молдові **Петро Федорович Чалий**: де ви взяли Євгенія Єніна? А що? Та він же, куди не кинь, усе знає. Я його скрізь беру з собою. Він розбирався в усіх питаннях, бо вникав у все. Вважав, що у людини прогалин у знаннях не має бути. За те його і цінували всі. Бо ця молода людина мала природну мудрість у спілкуванні плюс багаті різносторонні знання».

Що ж, пора повертатися до книжки «Конфлікти, що змінили світ». Євгеній Єнін був співавтором цієї солідної праці тому, що був безпосереднім… Ні, сказати учасником – то буде грубо і двозначно. Він як фахівець-розвідник, як дипломат вивчав одну з таких «вулканічних» (то активних, то затухаючих) точок – Придністровського конфлікту. Про це й написав.

Докладно розповім про цю цікаву роботу трохи згодом. А на презентації згаданої книжки в колі співавторів і запрошених Євгеній зізнався, що десять років займався Придністров'ям як розвідник, як дипломат, як науковець. Тобто ретельно вивчив конфлікт з якого хочеш боку. Висновок прозаїчний, але перевірений набитими шишками: простих рецептів вирішення конфліктів не буває. Як молодому дипломату, мені, сказав тоді промовець, здавалося, що варто підписати якийсь меморандум – і піде замирення. Але тепер я розумію: після підписання документів усе тільки починається.

Хочу підкреслити, вів далі співавтор книжки, що в будь-якому конфлікті на пострадянському просторі стирчать вуха росії, фсб. Тому ми не повинні сідати за стіл перемовин з маріонетками. Тільки з тими треба мати справу, хто приймає прикінцеві рішення.

Протягом усієї політичної практики існує безліч прикладів, коли внутрішній військовий конфлікт ставав причиною глобальних змін, які зачіпали цілий регіон, країну, а то й увесь світ. Проте після анексії Криму та окупації частини Донбасу Україна також опинилася серед країн, де триває неоголошена війна. Тому так важливо разом розглянути світовий досвід розв'язання збройних конфліктів. Яке уявлення про спільне майбутнє може стати основою для консенсусної підтримки сторін конфлікту та одночасно отримати схвалення громадян України? Що для його подальшого втілення потрібно зробити усім сторонам? Відповіді на ці болючі, хвилюючі й, на жаль, злободенні для українців питання містяться в цій книжці.

Я вже згадував, що Євгеній Єнін працював з послом України в Молдові Петром Федоровичем Чалим. Це в перші роки роботи. А потім послом у цій республіці став відомий український учений, нині віцепрезидент Національної академії наук, академік, професор **Сергій Іванович Пирожков**. Тому й вирішив поставити кілька запитань йому:

«Яким Ви побачили і потім бачили Євгенія Єніна?»

«Насамперед професійним. Хто такий професіонал? Це людина, що здатна самостійно приймати рішення і чітко бачити їхню реалізацію. Це далеко не кожен може. Ось чому я запропонував йому писати дисертацію на тему „Забезпечення національних інтересів України у процесі врегулювання Придністровського конфлікту". Адже в нього була гора унікального матеріалу. Він чітко розумів: бути на оперативній роботі по контактах з людьми – це одне, а більш поглиблено дивитися на те, що робиш, – це зовсім інше.

Загалом у Євгенієві містився комплекс усіх «потрібних» для творчої людини якостей. Тому коли перед ним ставили задачу, в нього загоралися іскорки в очах, бо він одразу ж включався в роботу. На найвищому рівні. А кандидатська дисертація ще більше розширяла світогляд».

«Основи дипломатії Євгеній Єнін де набував? По ходу чи окремо?»

«Ну, для основ треба вивчати міжнародні відносини. Але Женя закінчував академію СБУ, за фахом правознавство, з поглибленим вивченням іноземних мов та історії багатьох країн. От вам і основи. А далі – багата практика».

«Які якості Ви як посол у Молдові помітили у Євгенієві Єніну?»

«Насамперед одразу було видно, що інтелектуально він мав прекрасну підготовку. Плюс – а це величезна перевага – виконавська дисципліна. Коли від нього ти чув „так", то знав: кров з носа, але доручене буде виконано. Виявляв ініціативу, коли ясно бачив картину подій чи ситуацій. Скажу узагальнено: в цій людині вмістився неймовірний букет достоїнств і рис».

Далі говоритимемо про те, що з Є. Єніна все ж виріс дуже кваліфікований фахівець з питань міжнародних відносин. А це загалом такий, хто має свій погляд на ту чи ту проблему, готовий відстоювати його, а ще – на-

малювати настільки переконливу картину вигоди та інших принад, щоб йому повірили.

Переконатися в цьому, а також у глибині експертних оцінок можна хоча б у такому шматочку інтерв'ю, що його **Євгеній Єнін**, тоді заступник міністра закордонних справ, дав одному з видань.

«До сфери Вашої компетенції також належать стосунки зі Сполученими Штатами. Як Ви вважаєте, чи реалістична пропозиція щодо переходу до „будапештського формату" без росії на перших порах і чи готові до цього наші партнери?»

«Дипломатія, безумовно, є мистецтвом можливого. Щиро порадію, якщо ми зможемо посилити нашу міжнародну підтримку в процесі врегулювання конфлікту на сході України. Водночас до останнього моменту американські партнери займали доволі обережну позицію із цього питання».

«На тлі коронавірусу загострилося протистояння між США і Китаєм. Окремі західні лідери звинувачують офіційний Пекін у замовчуванні масштабів COVID-19. Справа вже дійшла до санкцій. Чи звертає МЗС на подібні процеси активну увагу, можливо, з точки зору потенційної вигоди – переносу виробництва і так далі?»

«Попри те, що Україна є регіональною державою, ми не можемо стояти осторонь світових процесів. Ми заглядаємо в найближче майбутнє і бачимо зростаючу роль Азійського регіону, в тому числі Китаю, Японії, Індії. Із цим не можна не рахуватися. Наші зовнішньополітичні пріоритети закріплені в Конституції України. Однак це не означає, що ми не повинні активно працювати на інших ринках, шукати підтримки та взаємодії з іншими державами й регіонами.

Саме тому вважаю правильним проголошення пріоритетності азійського напрямку. Досі до нього, на жаль, не привертали достатньої уваги, як у політичному аспекті, так і в кадровому забезпеченні.

Водночас і пандемія, і глобальна економічна криза, яка наближається, змушують нас активізувати співпрацю з усіма можливими стейкхолдерами, а також шукати відповідний баланс, яким чином покращити свої переговорні позиції в одному регіоні, не погіршивши їх в іншому».

«Складається враження, що для Китаю немає малих ринків, він заходить всюди, а в Україні ще досі на рівні істеблішменту співпраця з Китаєм вважається ледь не чимось соромним. Чому?»

«Погоджуюся повністю. Протягом останніх років ми не дивилися на цей напрямок, у нас не було візитів на найвищому рівні. Більше того, над тими двосторонніми аспектами, які захмарювали наші горизонти, банально ніхто не працював. Тому маємо поговорити про відновлення контактів між лідерами держав і встановлення довіри. Однак без урегулювання ключових проблем, які стоять

на заваді подальшому руху вперед, ми не можемо говорити про ґрунтовні підвалини спільного майбутнього».

У цій главі я постійно ніби анонсую те, про що розповідатиму в наступних частинах. І знову доводиться застосувати цей прийом. Звісно, про роботу мого героя щодо міжнародних відносин говоритимемо окремо, але хочеться додати лише одну репліку. Нині, коли Китай прямо чи опосередковано допомагає нашому ворогові, а не нам, слова Євгенія Володимировича Єніна про азійський напрямок набувають нового звучання. Як розповідають ті дипломати, хто його добре знав, він про Китай говорив гранично чітко. Мовляв, це політичний і територіальний монстр, його ігнорувати просто неможливо. Хто недооцінить цього гіганта, той може пошкодувати. В точку сказано? Ще б пак!

«Євгеній рано зрозумів, що найкраща інвестиція – у власний розвиток, – ділиться спогадами **Євген Сергійович Пікалов**. – Скільки я його знав, він завжди прагнув чогось нового. Саме тому почав писати кандидатську дисертацію. Еге ж, дивно: розвідник – і раптом наука, аналітика певних процесів. Кожну свою практику він майстерно вплітав у подальшу діяльність. Орден у 27 років за врегулювання Придністровського конфлікту – це красномовніше за будь-які слова.

Уже й не знаю, похвала це чи необхідність, коли людина знає багато мов, однак для державного службовця це додаткові бали для його реноме.

Колись на конференції в Румунії дали слово Євгенію Єніну, то він заговорив румунською. Приїздив прокурор Мілана, Євгеній з ним вільно спілкувався італійською. Я іноді дивувався. Поїхали до Страсбурга в прокурорських справах. Він там з одним – англійською, з другим – італійською, з третім – румунською. Учасники були приємно здивовані. А це ж, до всього, реноме українського держслужбовця. Це повага до міжнародних інституцій. І не характерно для силовика, яким тоді був Женя».

Перш ніж перейнятися питанням, чи вийшов з Євгенія Єніна гарний експерт, надам слово ще одній людині, з котрою у нього були прекрасні дружні взаємини. Це ексміністр закордонних справ **Павло Анатолійович Клімкін**. Якось під час бесіди він сказав, що Є. Єнін – це людина, яка постійно вчилася. Тому я не втримався і поставив очевидне, але з ноткою глузування запитання.

«Постійно вчитися – це як?»

«Ми тут ось, за рогом, любили посьорбати юшки і поділитися враженнями. Приміром, від діянь міжнародних судів, чим Євгеній зайнявся впритул і перебрав масу нюансів. Тому його бажання постійно вчитися йшло від бачення нових і нових горизонтів. Новизна – ось що манило його. Цікавився новітніми технологіями. Наприклад, ми неодноразово говорили про водневі технології. Як і куди воно піде? Це величезна перспектива, але й відповідальність людини зростає у стократ.

А ще ми вели мову про те, що нуртувало в суспільстві з незатухаючою силою. Приміром, полемізували щодо правової реформи, верховенства права. Це були особливі дискусії. У кожного своя версія реформ. Точніше, в цілому-то ми однаково розмірковували, реформи вкрай потрібні, вони – основа демократичної країни. Але ж диявол у деталях. Я, скажімо, вважав, що основа правової реформи, зокрема судово-правової системи, в широкій комп'ютеризації, коли зникне особистісний фактор людини. І контроль за буквально кожним рішенням.

Женя вів мову про м'який перехід, на ньому відчувався вплив прокуратури. Але обоє ми погоджувалися, що головна перешкода в тому, щоб привчити людей до однієї істини: є правила і норми. Якщо ми демократично встановлюємо ці правила, то так само демократично маємо і дотримуватися їх. І люди мають зрозуміти, що так краще для всіх. От ми і говорили, як краще це прищепити спільноті, як переконати людей? Ми говорили про шкільну освіту. Головне – які цінності дітям, надто молодшого шкільного та дошкільного віку, вносити? Як зробити освіту природною, щоб це переконувало дітей?

Теми для обговорення були в нас якнайширші. Або актуальні на час зустрічі, або базові. Особливо це стосувалося міжнародних питань, зокрема діяльності різних міжнародних структур, позовів до міжнародних судів. Дуже детально обговорювали чиюсь стратегію, скажімо, іранську чи американську.

Щодо віддачі Євгеній Єнін був жертовною людиною. Треба було вивчити італійську – він її просто штурмував, сидів день і ніч. І все. Так у всьому – вникав аж до дна і працював до сьомого поту. Для нього не було неважливих справ. Розставив пріоритети – і вперед!

Він був принциповим, але не конфліктним. Його ворогів я не пам'ятаю. Заздрісники були. Дрібні душі такі. Робили малі пакості. Женя завжди казав: мені не потрібні вороги. У будь-якому разі нас переслідує посмак. Це стосується як вина, так і людського спілкування. Я віддаю перевагу приємному посмакові. Кілька прикладів знаю, коли заздрісники, недовірці ставали його друзями. Навіть коли траплялося зіткнення інтересів, Женя не переходив межу, за якою з'являються вороги. І це дуже важливо як для дипломата, так і особливо для державного службовця».

1.5

У людині все має бути красивим, навіть шнурівки черевиків, хоч їх і не видно під холошами брюк. Жарти жартами, але, схоже, Євгеній Єнін сповідував саме таке правило етикету. «Ти вечеряєш у костюмі й краватці, чи все ж у тренувальних штанях?» – пожартував якось один з друзів. А на день народження

Жені подарував йому своєрідні капці – розтоптані, з дірками. Цим атрибутом домашнього затишку, зробленим з пластику у вигляді сувеніра, товариш ніби натякав, що періодично потрібно скидати із себе оцей-от зовнішній лоск, коли й пилинка на тебе боїться сісти.

Показушності, театральності в поведінці молодого чоловіка не було й на йоту. Як він любив казати, коли ти назвався людиною, то застилати ліжко і стригти нігті потрібно постійно, а не раз на місяць. Десь так. Якби хоч хтось з десятків моїх співрозмовників, хто згадував Євгенія, почав говорити про те, що бачив його у спортивних штанях з розтягнутими до підлоги мішками на колінах, я на 100 відсотків не повірив би. Та він навіть у спортивній формі, ба, після змагання виглядав так, наче готувався до святкового параду.

Коли ми відвідували Павлоградський ліцей № 9, де навчався Євгеній, з групою педагогів, якось мимоволі затіяли розмову, чи бувають ідеальні школярі. А коли бувають, то навіщо це їм? Це бажання підкреслити власну перевагу: мовляв, ви змарнілі й похнюплені, а от я, бачте, як сяю!? Це внутрішня потреба тримати себе в жорстких нормах, нав'язаних суспільству? Це сімейне тверде виховання, коли «я сказав буде так, значить, так і буде!»?

Одна жінка в дуже красивій вишиванці (от же не запитав прізвища!) раптом сказала, що так легше жити. Може, важче, ніж в інших випадках, підтримувати себе у відповідних формі й тонусі, але зрештою на тебе очікує лад і спокій. Тому не відволікайся на безглузду поведінку, а займайся на здоров'я звичними тобі справами.

Виходило, що коли мого героя помістити в ці правильні лекала, то маєш такого собі ідеального хлопчика, який уже в малі роки розумів, що коли ти дотримуєшся норм і законів, тобі легше жити на білому світі. Але ж ні, ніхто – ні з педагогів, які навчали Євгенія, ні з його однокласників – навіть не збирався малювати з нього такого собі еталонного супершколяра. Женька? Єнін? Завжди серед усіх, постійно активний: чи у футбол ганяти, чи прибирати на шкільному подвір'ї.

Дуже сподобалася характеристика згадуваної мною вчительки географії **Людмили Миколаївни Осипчук**:

«Та не було коли хлопцеві поводити себе неправильно! Вважаю, що людей цілеспрямованих, котрі вдаль дивляться, видно змалечку. А коли в тебе плани такі, що аж в очах рябіє, то ти не можеш відволікатися на щось непотрібне, бешкетувати чи ходити в брудній шкільній формі».

Як ми кажемо, в людини інші установки на поведінку. Мені розповідали, що частенько чули від нього дві буквально скрижальні формули: «мене так учили» і «так треба».

З першою все зрозуміло, чоловік тим самим завдячував усім-усім, хто по життю навчав його. Правильно скласти аналітичну довідку чи кран відремон-

тувати – то вже нюанси. В обох випадках, коли Є. Єнін чув від когось розумну слушність, дякував. А потім уже мотав на вус те, що, звісно, колись знадобиться. Немає в людини такого набутого, щоб воно колись не стало в пригоді.

Другу сентенцію чули від нього рідше. І це у випадках, коли комусь щось видавалося алогічним, тупиковим, а він бачив ситуацію в іншому світлі. Передбачав її фінальну частину. Вона мала бути позитивною. Тоді він казав своїй команді чи комусь окремо: так треба. І це не було драконівським волюнтаризмом – роби, як я. За потреби він пояснював. Коротко і чітко. Бо це бачив ясно у своїй свідомості.

Не раз і не два чув я, що Є. Єнін вдавався до пояснення «мене так учили», коли його запитували або прямо, або здивованим поглядом. Якось колега на одній із солідних нарад помітив, що пан Євгеній дістав з надр власної сумки акуратний блокнот, ручку і став каліграфічним почерком-бісером занотовувати певні слова чи репліки промовців. Цього виявилося замало, бо на окремій сторінці блокнота він почав креслити якусь хитромудру схему зі стрілочками, що відскакували від центру увсебіч. Коли погляди колег зустрілися, Євгеній тихо промовив: мене так учили. А тоді додав: і це правильно.

Євгенія марно було переконувати в тому, що виявлялося протилежним його поглядам. Один з його колег якось дорікнув, що між собою їм можна бути й більш розкутими, мати менш формальні стосунки. Євгеній нічого на це не відповів і продовжував підтримувати з колегою дружньо-службові взаємини. Як кажуть нині, прозорі. От у нього, як розповідають, було оце розуміння, де закінчується діловий етикет і починається панібратство, фамільярність. Жарти, між іншим, у нього були вишукані й дуже делікатні, толерантні.

Однак ті делікатність і толерантність у всьому не заважали Євгенію залишатися вірним другом і прекрасним помічником. Якось ексголовнокомандувач ВСУ **генерал Валерій Федорович Залужний** звернув на це увагу щодо стосунків Євгенія Єніна і міністра внутрішніх справ Дениса Монастирського.

«Міністр якось сказав мені відверто, що бачить деякі проблеми, але не в змозі їх розв'язати, – розповідав Валерій Федорович. – А тоді додав до цього, що все подолаємо, бо поруч з ним Женя Єнін. І „поруч" тут сказати мало. Періодично я дивився на цю пару – міністр і перший заступник – як на одне ціле, котре спрямоване на якнайкраще вирішення задач. У них обох не було чогось прихованого одне від одного, коли йшлося про службові взаємини. По ходу управління дуже складними процесами вони були плече в плече».

З віцепрезидентом НАН України, академіком, професором С. Пирожковим, (Надзвичайним і Повноважним Послом України в Республіці Молдова у 2007-2014 роках, науковим керівником Є. Єніна) під час переговорів з керівництвом Республіки Молдова.

Кишинів, грудень 2009 року

Глава друга:

ПРОФІ З НЕШТАТНИХ СИТУАЦІЙ

До успіху не веде ліфт.
Доводиться підніматися сходами.

Зіг Зіглар

2.1

Відкрити монумент, меморіальну стелу чи принаймні пам'ятний знак твоєму визначному землякові в іншій країні – не така вже й складна задача. Існує вироблена тривалою практикою процедура. Навряд чи комусь із читачів стане в пригоді, але для того, щоб моя розповідь була зрозумілою, етапи цієї процедури наведу.

Отже, спершу потрібно планувати і здійснювати підготовчі заходи для встановлення пам'ятника. Це може включати в себе вибір місця, дизайн пам'ятника, збір фінансових коштів та отримання необхідних дозволів. Потім виготовляють монумент згідно з планом. Після цього його транспортують до місця встановлення. Відкриття пам'ятника зазвичай супроводжується церемонією, в якій беруть участь державні посадовці, представники громадськості та інші запрошені гості. Під час цього урочистого заходу звучать виступи з промовами, відбувається процедура розкриття пам'ятника та виконання інших символічних дій. Після цього вже за конкретними планами можуть проводити виставки, концерти або навіть конференції, присвячені темі монумента.

А як же з ідеологічним, так би мовити, чинником? Чи не стане на заваді певна політична складова? Можливе чи ні встановлення пам'ятного знака на території, де частина громади і суспільства косо дивиться на ту персону, в пам'ять про яку ініціатори заводять розмови і виконують процедурні моменти?

Відповіді на ці запитання вимагають такої самої уваги, як і власне процедура проштовхування ідеї. Тут не скажеш, яке кому діло. Бо «діло» у вигляді перепон не забариться.

Можливо, пояснення затягнулися, але ви дуже швидко зрозумієте, це було доречно. Приблизно такі конотації та аргументи звучали в кабінеті посла України в Молдові Сергія Пирожкова, куди завітала група українців з місцевої діаспори. Люди культурні, вони, не перебиваючи одне одного, повідали про своє життя-буття, про настрої, про зв'язки з Ненькою.

Поки вони бесідують у тиші кабінету, розповім трохи про не класичного за дипломатичною освітою Надзвичайного і Повноважного Посла України в Республіці Молдова **Сергія Івановича Пирожкова**, відносно якого держава вирі-

шила, що саме ця людина має розшити одне з вузьких місць у міжнародних відносинах з Молдовою.

Тож чим більше слухав він земляків, тим дужче похмурнів. Адже в площині цього питання з'являлася північно-східна сусідка. А в неї аргументи одні: «ні», тому що «ні» в жодному разі!

Академік С.І. Пирожков, як пишуть енциклопедії, особистість багатогранна: йому довелося займатись науковою, державницькою, дипломатичною та організаторською діяльністю. Він за найменшої нагоди наголошує, що найближче до душі йому саме наука. Ще зі студентської лави обрав демографію. Але… Діяльність ученого виявилася багатопрофільною і різноплановою. Хтось із гумористів пожартував: ще сфери немає, а С.І. Пирожкова вже туди направляють.

Як створити наукову установу з нуля – і цей досвід має Сергій Іванович. На початку нашої незалежності йому довелося стати організатором і першим директором Національного інституту стратегічних досліджень. Ви легко уявите, наскільки актуальними питаннями він почав займатися.

«Перша робота, яку виконували в інституті, – розробка концепції національної безпеки. На її підставі утворено Раду національної безпеки, яка пізніше стала Радою національної безпеки і оборони. Згодом інститут потрапив у турбулентні потоки політики, тому довелося очолювати ще й Національний інститут українсько-російських відносин. Відтак добре знаю як особливості поведінки політикуму росії, так і помилки щодо стратегії відносин. Отже, коли йшлося про якісь спільні проєкти чи ініціативи, чудово розумів, чим це може закінчитися в підсумку».

Іще на початку незалежності Сергій Пирожков написав до парламентського журналу «Віче» статтю, яка досі є в його досьє. Автор тоді висловлював думку, якщо в росії прийде до влади проімперськи налаштоване керівництво, то це буде головна загроза незалежності України. «Тоді Олександр Мороз „інкримінував" мені, що я хочу посварити два народи», – згадує Сергій Іванович.

Але все вийшло за прогнозами академіка С.І. Пирожкова. путін, по суті, і став тим проімперськи налаштованим керівником, який не сприймає Україну як самостійну державу. Недарма він заявив, що крах СРСР був найбільшою геополітичною катастрофою XX століття. А Україна – мало того, що органічна складова царської росії, вона ще й одна з підвалин колись могутнього Радянського Союзу. Тому хай поки що погра ються «братья-хохли» в демократію, із цією хворобою ми боротися вміємо.

«З погляду науки ми робили все можливе для того, щоб показати стратегію розвитку держави, – наголосив Сергій Пирожков. – Керівництво її, на жаль,

не завжди дослухалося до пропозицій, обґрунтованих наукою». Як констатують експерти, один із прорахунків як нинішньої, так і попередніх влад той, що в політиці завжди «випадав» блок міжнародної політики, міжнародних відносин, зовнішньоекономічної діяльності, міжнародної безпеки. «Колись ми спільно з першим віцепрезидентом НАНУ Володимиром Горбуліним внесли таку пропозицію – розглянути питання про створення на базі Інституту всесвітньої історії НАН України Центру міжнародної безпеки, який міг би опікуватися цими питаннями», – розповів академік С. Пирожков. «Маємо ще активніше працювати, щоб подолати сучасні виклики – в нас немає іншого виходу», – додав учений.

Сергій Іванович слухав відвідувачів посольства і розумів, що земляки щось таке мають за душею. Бо просто прийти до посла, щоб чайку попити… Таке не дуже практикувалося. До посла йдуть тоді, коли припекло. Так сказав один дипломат, і його не звинуватиш у спотворенні істинної картини. Й ось, нарешті, проблема почала вимальовуватися.

«Ви ж знаєте, пане посол, що з Молдовою в України і спільний кордон, і багато такого, що єднало. Чимало наших людей, зокрема славетних, тут жили, діяли. Траплялося, що й переховувалися від чужого гніву. Ось про такого й ідеться – про нашого Івана Степановича. Про Мазепу».

Земляки поділилися тим, про що посол і сам знав. Щоправда, з'являлися нові нюанси. Ось про них так і сяк довелося говорити. Мізкувати ж було над чим. Наприкінці 90-х років минулого століття, себто до 290-х роковин із дня смерті гетьмана, Спілка українців Молдови і Тираспольське українське товариство «Червона калина» ініціювали зведення **в містечку Варниця пам'ятника Мазепі**. Адже саме тут і провів останні дні легендарний українець. Посольство України в Республіці Молдова, звісно, підтримало таке починання, хоч і добре розуміло, чим це може закінчитися. Але все вийшло майже добре. «Майже» кажу тому, що зупинилися на варіанті «без фігури бунтівного гетьмана», тобто встановили пам'ятну стелу з текстом українською мовою: «На цьому місці 22 вересня 1709 року помер гетьман України Іван Мазепа».

Прецедент був, адже ще 1925 року на прохання шведського уряду румунська влада дозволила відкрити у Варниці невеличкий обеліск Карлові XII. Знову ж «без фігури» його встановили поблизу фундаментів будинку, де 1709 року розташовувався шведсько-український військовий штаб. Тут-таки і помер Іван Степанович Мазепа. Як писали пізніше у ЗМІ, майже одразу ця пам'ятна стела стала місцем пошани для місцевих українців. При цьому відзначалося, що під час сепаратистського конфлікту 1992 року, коли райони Молдови на лівому березі Дністра оголосили про створення «незалежного» Придністров'я,

місто Бендери увійшло до його складу, а Варниця залишилася під владою офіційного Кишинева. Тим не менш, і влада невизнаного Придністров'я прихильно поставилася до увічнення пам'яті тих українців, що у 1709 році підтримали шведського короля.

Тепер у кабінеті посла Сергія Пирожкова представники діаспори поставили питання руба: настав час (300 років скоро минає з того сумного дня) увічнити Івана Мазепу вже справжнім пам'ятником. Над цим і міркували учасники імпровізованої наради. Вирішили діяти в цьому напрямку.

Сергій Іванович поділився представленою ініціативою з другим секретарем посольства Євгенієм Єніним. «Пропоную, Євгенію Володимировичу, вивчити питання і посприяти».

Якби тільки хто знав, яку бурю зчинило в душі молодого чоловіка таке завдання. Пам'ятник І. Мазепі?! Треба зробити все можливе, але досягнути мети! Найперше, як і повелося, йому самому потрібно чітко визначитися, що за проблема постала перед ним? Яке його особисте ставлення до події чи персони, про які йдеться? Адже в цьому випадку для об'єктивної оцінки факту страждениництва тієї чи тієї історичної постаті малувато.

Він згадав, як у школі вчителька історії розповідала дітям те, чого не писали в підручниках. А саме, як Іван Степанович навчав свого «монаршого друга» Петра Олексійовича Романова правилам етикету й етики. У царя Петра ніяк не виходило з правильним набором виделок-ложок і ножів, йому імпонувало хапнути шматок м'яса не завжди помитими руками й запхати їх до рота. І. Мазепа ж, як уже пізніше дізнався Євгеній, мав прекрасну європейську освіту. Він належав до родини відомої правобережної української шляхти. Початкову освіту отримав у школі Київського братства, згодом закінчив Києво-Могилянський колегіум і Єзуїтську колегію у Варшаві. Протягом трьох років навчався в Німеччині, Італії, Франції та Голландії, де здобув не тільки гарну освіту, а й досвід європейського політичного й культурного життя. Знав кілька іноземних мов.

Багато чого згадав другий секретар. Приміром, те, що Іван Мазепа був першим українським гетьманом, який незмінно тримав булаву протягом майже 22-х років. Цей період характеризувався економічним розвитком України-Гетьманщини, стабілізацією соціальної ситуації, піднесенням церковно-релігійного життя і культури.

На початку XVIII ст., в умовах Північної війни, гетьман І. Мазепа в союзі з польським королем Станіславом Лещинським і шведським королем Карлом XII здійснив спробу реалізувати свій військово-політичний проєкт, метою якого був вихід з-під протекторату москви й утворення на українських землях

незалежної держави. Чим це закінчилося, Євгеній згадав з тяжким зітханням. Варницею це закінчилося.

Тоді, після розмови з послом, Євгеній Єнін уже чітко знав про роль і місце тієї історичної персони, якою тепер йому треба було зайнятися. Імпонувало молодому дипломатові й те, що Іван Степанович був дуже спритний. А часи були… Та, власне, коли ті часи поверталися до України щасливим боком! Охочих загарбати ці землі ніколи не бракувало.

Тому І. Мазепа мав виявити (що він і зробив, хай там як) головну українську якість: якщо піде не так, піде інак. А наша знаменита хитрість! От кажуть, що Схід – справа тонка. Згода. А хіба Україна – справа грубіша? Навчилися ми поміж крапельками проскакувати. А Іван Степанович володів цим умінням досконало. Тому коли якийсь радикальний патріот б'є себе в груди і кричить «нє вєрю!», І. Мазепа, мовляв, був кристал без домішок, варто згадати про віз золота від І. Мазепи як хабар московії. Плітки плітками, але ж гетьман розумів: щоб розвиватися самому, тобто Гетьманщині, в пельку московського хапуна треба постійно щось підкидати. Хай тішиться, щоб тут, в Україні, була можливість будувати і створювати. Церкви, присутні місця, а ще – ремісничі майстерні, зрештою, школи.

Усе це робилося так, щоб, крий Боже, не відчув північний ведмідь власної приниженості через чиєсь «возвишеніє». Щоб не дуже випирало те культурно-просвітницьке відродження, в якому гетьман бачив велику перспективу. Тому обережненько, без зайвих рухів. Як ми знаємо, Іван Степанович постійно, навіть під час свого вимушеного перебування в Молдові, читав. Намагався бути в курсі тодішніх світових тенденцій. Якось вичитав думку свого сучасника Ларошфуко, який в одній зі своїх сентенцій казав: «Далекоглядна людина повинна визначити місце для кожного зі своїх бажань, а потім здійснювати їх по черзі». Отак, думав гетьман, і треба діяти. По черзі!

У нашій історії немає такого діяча, про якого так багато, так суперечливо, навіть полярно судили б нащадки. Водночас немає іншого діяча, який зазнав би такої широкої, всеосяжної романтичної слави, притому слави всеєвропейської. У світі немає жодного національного героя, проти якого була б розгорнута така жахлива, така ненависницька кампанія цькування та наклепництва. російська, потім радянська історіографія зображували І. Мазепу як зрадника, клятвопорушника, людину, що переслідувала свої особисті інтереси.

Гетьман Іван Мазепа закінчив своє життя в ніч з 21 на 22 вересня 1709 року в бессарабському селі Варниця, на березі Дністра, в околицях міста Бендери, де тоді був розташований шведський табір. Варниця на той час належала до складу Молдавського князівства, васала Османської імперії.

Звісна річ, що за часів належності цих земель до Туреччини, а від 1812 року – росії, не могло бути й мови про вшанування тут пам'яті померлого українського гетьмана. Історичну пам'ять про перебування у Варниці шведського короля Карла XII змогли відновити тільки після того, як у 1918-му Бессарабія увійшла до складу Румунії, а вшанувати Івана Мазепу – лише після проголошення незалежної України та Молдови у 1991-му.

Євгеній Єнін добре розумів, що та московія, а нині ерефія, нікуди не поділася. Він усвідомлював, чому Сергій Іванович саме його попросив зайнятися питанням пам'ятника гетьману Мазепі. Потрібно було підключити всю потугу українсько-молдовських зв'язків. Але головне, на що сподівалися посол і його підлеглий, – це на широкі зв'язки другого секретаря посольства України з місцевою політичною і культурно-просвітницькою елітою.

Проблема знову наштовхувалася на оте «ненависне» для росії обличчя І. Мазепи, натуральний образ, який треба було витесати в камені. Змінилися покоління, але ненависть – це те, що передається в нашій східній сусідці у спадок. Дивишся на молоду людину – європейська освіта, сучасний вишкіл, але десь там, у глибині свідомості, сидить загрубіле шовіністичне несприйняття того, що так не подобалося царям, генсекам і президентам.

Завдання, поставлене перед другим секретарем, виявилося напрочуд важким. Це зрозуміло. Але «попутно» Євгеній Єнін набував нових і нових знайомств, цікавився і закладав у комірки пам'яті все те, що було пов'язане з перебуванням українців на бессарабській землі. Якби не І. Мазепа, коли б він іще дізнався так достеменно про Пилипа Орлика і його знаменитий трактат, названий конституцією. Чи торкнувся б колись так глибоко військової сторінки біографії Івана Котляревського, якби не займався меморіалом?

Процес вивчення ситуації підкидав нові й нові дані. Приміром, те, що великий український поет і художник, відомий своєю боротьбою за свободу та права українського народу, Тарас Шевченко відвідував Кишинів 1843 року, зустрічався і довго спілкувався з інтелігенцією міста. А ще з радістю вітав земляків, які, дізнавшись про приїзд поета, хотіли з ним побачитися і привітатися.

А знаменитий на весь світ Петро Могила! Визначний діяч Української православної церкви і культури XVII століття народився в місті Ясси, яке тоді належало до Молдавського князівства. Пізніше ми всі дізналися, що саме цей українець доклав значних зусиль для створення імперії на теренах ненависної тепер росії, а тоді московії. Саме П. Могила підняв до займаних пізніше висот і царя Петра, який нещадно переслідуватиме гетьмана Мазепу.

Відкриття в Бендерах пам'ятника І. Мазепі стало благородним жестом у бік сусідньої держави, де українці, безумовно, оцінили такий крок.

Також завдяки спільним зусиллям діаспори, Посольства України в Молдові та особисто посла С.І. Пирожкова за активної участі Євгенія Єніна відкрили монумент класику української літератури Іванові Котляревському, який у 1806 році, перебуваючи на службі в російській армії в ранзі штабс-капітана, брав участь у відвоюванні Бендер від турків. Окрім цього, на території воєнно-історичного меморіального комплексу «Бендерська фортеця» встановлено красивий пам'ятний знак на честь 300-річчя першої Конституції України Пилипа Орлика.

Як кажуть, результати очевидні. Сьогодні всі адекватні люди ламають голови над запитанням, як можуть варвари XXI століття бути такими ненависниками? Як вони, маючи на меті повне знищення населення, могли закидати ракетами мирні міста і селища? Якось Євгеній Володимирович, перебуваючи на передовій, пив з бійцями Нацгвардії чай, настояний на липовому цвіті, і вів з ними неспішну розмову. Відповідаючи на те сакраментальне запитання, як таке можливе, він розповів про свою молдовську епопею з пам'ятником І. Мазепі. Нагадав, що ненависть до України, зокрема й одного з кращих її синів – І. Мазепи, з боку росії настільки сильна, що її агенти робили все можливе, щоб вилучити його ім'я з історичної пам'яті українського народу та всесвітньої історії. Й оці стели, пам'ятні знаки, все ж встановлені, – це справді велика потуга окремих особистостей. Це більше – перемога!

А тоді хлопцям у бліндажі він сказав: «росіяни хочуть, щоб їм догоджали. Коли цього не роблять, вони вдаються до всіляких арсеналів приниження і вбивства. Без якихось застережень і моральних критеріїв. Тому на силу тільки сила!»

Час розставить усе по своїх місцях. Колись навіть за слово «Бандера» можна було поплатитися кар'єрою, а нині всі ми, українці, бандерівці. Колись Івана Мазепу піддавали анафемі навіть на українській землі, але близько той час, коли ми возвеличимо його так, як він того заслуговує. Бо що тут цікаво: якщо ми когось підносимо зі своїх, потиху його славословити починає і Захід. І навпаки.

Загалом монументи гетьману України в 1687–1709 роках встановлені як в Україні, так і в різних країнах світу. Перші з них споруджено за межами України – в Австрії та США. Перший пам'ятник Іванові Мазепі на повен зріст відкритий 7 травня 2016 року в Полтаві. Другим монументом на повен зріст і першим на Харківщині став пам'ятник цьому гетьманові в селищі Коломак, відкритий улітку 2017 року.

Образ Івана Мазепи дедалі виразніше випливає з мороку зневаги і нерозуміння й увічнюється в камені та бронзі.

2.2

Після прочитання попереднього розділу, де йдеться про епопею з пам'ятниками, у багатьох читачів, підозрюю, виникне не одне запитання. А при чому тут у біографії випускника Академії СБУ, офіцера Служби зовнішньої розвідки посада другого секретаря Посольства України в Молдові і питання історичної й культурної спадщини? Але ж ми змушені констатувати: так, однозначно Євгеній Єнін – і це можуть підтвердити десятки, коли не сотні людей – зробив у культурно-історичний сектор чималий внесок.

Скринька запросто відкривається тільки в певних казках. У житті кожної людини трапляються такі перипетії, що тільки встигай дух переводити. Це можна із цілковитою слушністю сказати про долю Євгенія. Так, він успішно закінчив Академію Служби безпеки України, отримавши блискучу освіту, що тоді прирівнювалася до кращих світових зразків. Так, протягом трьох років Є. Єнін працював безпосередньо за обраним фахом у центральному апараті Служби зовнішньої розвідки України. Особливо відповідально та з великою зацікавленістю він ставився до набуття основ практичної розвідувальної роботи. Й ось момент, який наближає нас, тобто нашого героя до Молдови.

У зону відповідальності молодого розвідника входила «придністровська проблематика». Як згадують колеги, він доволі швидко опанував цей напрямок діяльності. На користь цього висновку свідчить і той факт, що у 2005 році капітана Євгенія Володимировича Єніна відряджають до Посольства України в Молдові. До його службових обов'язків входило опрацювання питань щодо врегулювання конфлікту на території Придністров'я (про що розповім докладніше згодом) та проведення заходів із демаркації українсько-молдовського кордону. Обов'язки для офіцера – то святе, однак при цьому ніхто не заважав молодому розвідникові пройнятися духом великої дипломатії з усіма наслідками, що звідси випливають.

Картина дещо прояснилася. **А чим доводилося займатися Євгенію Єніну?** Це запитання я адресував уже згаданому мною Сергію Івановичу Пирожкову. Він почав з короткої характеристики свого колишнього другого секретаря:

«У ньому прекрасно уживалися дві якості, які зазвичай у чиновниках не стикуються. Він був переконаним державником і водночас творчою людиною. Євгеній не дивився на кожне питання як на шанс піднятися вище в ієрархії чиновників. Кожна проблема для нього була, як для вченого загадка. Такого підходу до вирішення і великих, і малих завдань, як у Євгенія Єніна, я більше не зустрічав ні в кого. Я додав би ще одну якість до всього: частенько

просто дивувала оця його готовність виручити. Причім не так важливо, конкретну людину, групу чи, а куди подітися, державу».

Сергій Іванович розповів між іншим, що події 2007–2014 рр. на тих теренах були специфічними. Наші з Молдовою стосунки називалися ніякими. До підписаної 1999 року угоди про делімітацію наших кордонів долучався протокол про окрему земельну ділянку 7,7 кілометра українсько-молдовського кордону в районі населеного пункту Паланка. Частина автодороги Одеса – Рені пролягала саме по цій території, інакше там не проїхати. Протокол був органічним додатком до угоди, за яким ми взаємовигідно обмінювалися територіями. Та зі столиці Молдови необхідних документів на право володіння земельною ділянкою під цією автодорогою нам офіційно не передавали протягом багатьох років.

Ось цим питанням посольству довелося займатися наполегливо і тривалий час. Бо обслуговувати цю трасу нашому автодору не можна було без відповідних документів, оскільки ця ділянка розташована поза межею національної території України. А Молдова, здобувши від нас право на окрему земельну ділянку в районі Джурджулештів, отримала прямий вихід до Чорного моря. Нам же документи на обіцяну земельну ділянку передавати не поспішали, хоча протокол про її передачу Україні був ратифікований парламентами обох країн. І лише коли Київ пригрозив припинити з Молдовою двосторонні відносини, Кишинів виконав свою обіцянку.

Таким чином, продовжив спогади академік С. Пирожков, вдалося отримати необхідні документи і зняти це питання з порядку денного. Хоча переконувати керівництво Молдови в необхідності дотриматися обіцянки довелося довго. І коли прем'єр-міністр цієї країни таки дав згоду і відповідне розпорядження, знову розпочалося замірювання обмінних територій. Цікаво, що до того молдовани, розмічаючи колись лінію кордону, прихопили нашої території на сотні метрів. За президентства януковича голову молдовського парламенту Маріана Лупу, який виконував також функції Президента Республіки Молдови, запросили в Україну на урочистості. З того часу відносини з Молдовою в нас тільки покращувалися, хоча росії це не дуже подобалося.

Послу і Євгенію Єніну довелося переконувати в необхідності демаркації придністровської ділянки українсько-молдовського кордону також і придністровців. У 2006 році в Придністров'ї провели референдум, який підтримав його незалежність на майбутнє. Тамтешнім лідером був тоді Ігор Смирнов. Українська сторона запитала його, з чого починається незалежність? Ясна річ, з облаштування кордонів. То якщо облаштуєте ці 452 км, у вас уже буде узаконений один бік своєї території. І. Смирнов, усупереч позиції свого генерала КДБ В. Антюфєєва, із цим погодився. Демаркацію за сприяння ОБСЄ було зроблено.

Перебуваючи в Молдові, Є. Єнін працював над питаннями невизнаного Придністров'я: був у складі української делегації на переговорах про врегулювання конфлікту, вводив «уніфікований митний режим» на придністровській ділянці українсько-молдовського кордону у 2006-му, відкривав «Український дім» у Тирасполі й займався «мінімізацією ризиків для національної безпеки України в результаті нерегульованості Придністровського конфлікту».

Але продовжимо спілкування з С.І. Пирожковим: «На посаді посла, вважаю, зробив за підтримки колег, і зокрема пана Єніна, дві важливі речі: нормалізував українсько-молдовські відносини і домігся завершення демаркації наших з Молдовою кордонів». Якось один з кореспондентів, коли Сергій Іванович висловився саме так, наголосив, що така робота заслуговує відповідної високої оцінки вже тому, що визначення кордонів між новостворених на теренах колишнього СРСР держав не сподобалося росії, яка вважає себе правонаступницею цієї мертвої структури.

Загалом, можна було передбачити таке, коли Ви, пане академіку, аналізували питання нацбезпеки України?

«Вважаю, що сьогоднішні події в Україні – віроломна агресія рф проти нашої держави – це, безумовно, не закономірне явище, його могли собі дозволити здійснювати лише окремі диктатори з викривленою психікою, які не сприймають жодних цивілізованих міжлюдських відносин, для яких людське життя населення як власної країни, так і сусідніх нічого не варте. Коли ми готували проєкти документів з питань національної безпеки для молодої незалежної Української держави, то навіть уявити таку ситуацію практично не могли Тому й зважилися на передачу ядерного озброєння під гарантії безпеки ядерних держав. Але передбачити тоді, одразу після розпаду СРСР, що це може бути повністю проігноровано і перекреслено, свідомість тверезо мислячої людини відмовлялася. Маю надію, що сьогодні це вже починають усвідомлювати й у розвинених країнах Заходу. Яскравим свідченням є їхня консолідація в наданні Україні масштабної допомоги не тільки в постачанні сучасної зброї, а й у розгортанні масштабних санкцій проти країни-агресорки. Але сьогодні, після чотирьох років повномасштабної війни, наші партнери вже суттєво стомлюються».

Про що мовчать офіційні джерела, коли йдеться про Євгенія Єніна, то це про його здатність виявити професійність і винахідливість під час виконання дуже специфічних завдань. Ось чому я главу назвав «Профі з позаштатних ситуацій». Про це ладні розповідати ті, хто його знав. Серед них – і **Юрій Володимирович Оніщенко**, Надзвичайний і Повноважний Посол, перший помічник Президента України:

«Ми познайомилися десь наприкінці 2010 року. Я повернувся з довготривалого відрядження в Нью-Йорк і працював у МЗС. А Євгеній тоді виконував

завдання в секторі забезпечення роботи спецпредставника Президента України з питань придністровського врегулювання, який у той час очолював Віктор Володимирович Крижанівський. От саме тут уповні й проявилися різнобічні здібності Євгенія Єніна, адже таке явище, як міжнародний конфлікт, – це клубок різноманітних проблем. Спробуй розплутай».

Звісно, тонкощі безпосередньої роботи Є. Єніна нам недоступні. Однак коли загальними словами передати, то він налагоджував контакти з великим колом політиків і державних діячів, щоб успішніше здійснювати регулювання конфлікту на території Придністров'я. Оскільки Україна могла зарадити в цьому лише якимись мирними заходами, то тут вимагалася дипломатія вищого ґатунку. Бо позиція сили набагато коротша, ніж мирне вирішення.

Серед функцій Євгенія Єніна була і координація діяльності між різними внутрішніми й зовнішніми учасниками з метою врегулювання конфлікту. При цьому доводилося працювати з міжнародними організаціями і партнерами для сприяння мирному вирішенню конфлікту в регіоні.

Є. Єнін також сприяв дипломатичним ініціативам, які спрямовувалися на вирішення конфлікту, підтримував їхнє виконання. Відповідно, він при цьому захищав інтереси України в усіх питаннях, пов'язаних з Придністров'ям, зокрема в контексті міжнародного співробітництва та розв'язання конфлікту.

Незважаючи на молодість, Євгеній Володимирович мав великий авторитет як серед внутрішніх, так і серед міжнародних партнерів, що сприяло успішному проведенню переговорів і здійсненню дипломатичних ініціатив.

У того, хто пройшов школу складних міжнародних переговорів, формується особливо важлива кваліфікація, що робить його одним з найбільш затребуваних спеціалістів у своїй сфері. Висновок мій на поверхні. Євгеній Єнін був прекрасним фахівцем у сфері дипломатичних відносин. Він міг знайти контакт з людьми, вирішити питання там, де, здається, ситуацію вже не врятує ніщо.

До прикладу, експосол України в Італії **Євген Юрійович Перелигін** якось розповів, наскільки філігранно і водночас настійно допоміг йому тодішній його радник-посланник Євгеній Єнін:

«Пам'ятаю, як одного разу в Римі збиралася представницька міжнародна конференція. Дізналися ми, що мав приїхати і колишній Посол США в росії, а тоді викладач Стенфорда, Майкл Макфол. Важливо, що мав виступати на конференції міністр закордонних справ Італії. Посла України в Італії, тобто мене, запросили не як безпосереднього учасника, а як гостя. Але мені вкрай важливою була не просто присутність, а участь, щоб донести до світу голос моєї країни.

Коли минуло протокольне відкриття конференції, Євгеній миттєво оцінив ситуацію, вибачився і зник у натовпі присутніх, що готувалися до пле-

нарного засідання. А коли повернувся, задоволено шепнув: „Готуйтеся, Євгене Юрійовичу, Ви у списку на виступ!.." Тобто Євгеній ніколи не працював на себе, а спрямовував власні зусилля на інших, на колектив у цілому, на якусь конкретну справу. Ця його риса надзвичайно підкорювала, і наша вдячність була безмежною».

Є плюс іще більший, адже завдяки попередній практиці пана Єніна у такій специфічній сфері, як розвідка, ми, тобто держава, отримали унікального управлінця із задатками, якщо так можна сказати, оперативного виконавця певних загальних і дуже важливих для країни задач.

2.3

Якби Євгеній Єнін устиг протягом життя зробити тільки одну справу, цього було б достатньо за умовними мірками цінностей і масштабів. Уже за це одне окремій людині честь і хвала. І Батьківщина гідно оцінила його внесок – нагородила 27-річного дипломата орденом «За мужність». Коли вести мову про становище всередині державної служби як такої, його реноме після цього зросло істотно. І потім тільки покращувалося, набираючи дедалі нових форм.

Отже, участь у врегулюванні Придністровського конфлікту. Так, я свідомий, що конфлікт триває, що кінця-краю йому не видно. Може, мій висновок і видаватиметься вам дещо дискусійним, але скажу: ця робота, над якою він працював, започаткувала його імідж як професіонала, як вправного державного управлінця, котрий після набуття публічності став набирати оберти швидше, ніж багато хто з профільних чиновників.

Починаючи з 2012 до 2014 року він працював радником Посольства України в Італійській Республіці. З 2014 до 2016 року – Є. Єнін радник-посланник цієї дипломатичної установи, фактично друга людина в ній після посла.

До звільнення з МЗС Євгеній Єнін був публічною особою за кордоном, після повернення до України на посаду заступника Генерального прокурора набув цього статусу і на Батьківщині.

Уже пізніше, коли він став повноправним урядовцем (заступником міністра МЗС), так чи так повертався до теми Придністров'я. І не лише тому, що там не вщухало, а суто з практичної точки зору – як до елементів вирішення певних задач, як тактики поведінки із численними учасниками подій. «Участь

у тому складному вузлі проблем дала мені неоціненну практику, бо на політичну шахівницю було втягнуто чималу кількість „дійових осіб", а також специфічні міжнародні відносини, як кажуть, у загостреному вигляді». Так Євгеній Володимирович скаже під час одного з інтерв'ю для вітчизняного видання.

Відбулося воно ще до повномасштабної війни росії проти України. Однак заступник міністра закордонних справ Є. Єнін дивився в корінь. Інтерв'юер запитав його:

«На початку своєї дипломатичної кар'єри Ви десять років займалися Придністровським конфліктом. Ви, як каже міністр Дмитро Кулеба, маєте глибоке розуміння загроз і пасток врегулювання конфліктів. Що спільного і відмінного у цих ситуаціях – нашій (малися на увазі загарбання росією Криму і війна на Донбасі. – *Авт.)* і Придністровській?»

«Найголовнішою відмінністю є безпосередній кордон з державою-агресором, – відповів представник дипломатичного відомства. – Чинник спільного кордону відіграє ключову роль. Решта складових цих процесів є лише похідними. Моя думка така: крім того, щоб рухатися шляхом реалізації Мінських домовленостей, вкрай важливо розробити Національну стратегію реінтеграції тимчасово окупованих територій і програму мінімізації ризиків від цього конфлікту у всіх сферах – політичній, військовій, економічній, екологічній, а також на всіх рівнях – глобальному, регіональному і місцевому».

З невідомих причин до стратегії, про яку казав пан Єнін, не дійшло, натомість ситуація щораз загострювалася, доки не сталося 24 лютого 2022 року. Але ми лише із цього фрагменту бесіди бачимо глибину думки людини, котра пройшла цикл залагодження тих ситуацій, що були допущені непродуманістю та агресивністю. Вона знала, про що говорить.

Що і як робив Євгеній Єнін, беручи участь у залагодженні Придністровського конфлікту? Він сам, на жаль, уже про це не розповість, а ті, хто знав про той етап у його діяльності, зачіпали лише окремі нюанси. Найбільше розповів, ясна річ, експосол у Молдові **Сергій Іванович Пирожков**. Та перш ніж ми його послухаємо, наведу думку **Євгена Пікалова**. Адже я обіцяв, що звертатимуся до авторитетної думки Євгена Сергійовича доволі часто. До речі, він також випускник Академії СБУ, але навчався дещо пізніше Є. Єніна. І саме Придністров'я стало тим елементом, що скріпив дружбу двох чоловіків назавжди.

«На американському відділі я тоді особливих перспектив не бачив, тому мене за власною згодою перевели на молдовський напрямок. Женя тоді вже повернувся з відрядження до цієї славної країни. Але там є певна спадковість. Мені до рук потрапили всі його наробки за період роботи секретарем посольства.

Відтоді зацікавленість, відверто кажучи, до мене поступово повернулася. Результати зробленого моїм попередником виявилися просто вражаючими! Що називається, зачепили за живе. Його листи від руки, довідки, документи, те, як Євгеній планував зустрічі, як до них готувався, як він закладав основи для наступної зустрічі, з ким він зустрічався, який це був рівень контактів. Десятки, сотні нюансів.

І ці матеріали раптом прибрали мій скепсис щодо власної діяльності. Мене пробило на те, що визначальним фактором будь-якої роботи є людина. Не робота, не функції, а діяльність людини, її спроби розсунути рамки тієї справи, яку він вирішив розробляти. Тобто ті томи, цілий сейф, здавалося б, сухої формальної інформації слугували мені такою повчальною книгою, якою є для молоді щось філософське чи психологічне. Буквально.

Познайомився з біографією. Дізнався, коли і за що пан Єнін отримав орден. За що йому присвоїли позачергове звання. Ще до Молдови він набув легенди журналіста, їздив у відрядження, вникав у суть цієї професії. Не міг він ніде діяти формально, для галочки. От він як журналіст їздив і до Молдови, встановлював контакти. І ці контакти, кажу ж, були надто серйозні.

Такий приклад. Років через десять після того, як ми з Євгенієм уже познайомились очно і подружилися, відпочивали в Буковелі. Сидимо якось із дітьми. Раптом до Жені підходить якийсь пан. Вони обнімаються, той дістає з надр одягу фляжку з міцним напоєм і каже: за стару дружбу "Квінту" вип'ємо. Це молдовський гарний коньяк. І чоловік після короткої церемонії розпивання попрощався.

– Жеко, хто це?

– Один з керівників парламенту Придністров'я. Мій давній добрий знайомий.

Цей факт свідчить багато про що».

Звісно, щодо того завдання, яке отримав Євгеній Єнін, найтісніше він контактував з послом України в Республіці Молдова **Сергієм Івановичем Пирожковим.** Сьогодні ми сидимо з академіком у його ошатному кабінеті віцепрезидента Національної академії наук і згадуємо:

«З Євгенієм Єніним ми вперше зустрілись у квітні 2007 року. Називаю точну дату, бо я тоді приступив до виконання місії посла. Досі я дипломатом не працював, але мав довгу послужну, доки ним став. Про Євгенія до цього я нічого не чув.

Як учений і людина нова в дипломатії я розумів роль посольства так, щоб та країна, в яку тебе направляють з місією, була твоїй країні не ворогом, а навпаки, другом і партнером.

У штаті посольства нараховувалося близько тридцяти співробітників, зокрема, другим секретарем працював Євгеній Єнін. Були ті, хто вже довго варився в дипмісіях різних рівнів і напрямків, були й такі, хто в Молдову потрапив уперше. Але головне те, що вони вже мали досвід. Досвід скрізь важливий, а в посольській справі він іще й рятівне твоє коло. Бо мої співробітники вже обросли знайомствами, мали ту чи ту інформацію про країну, владу і людей. А я був… Ні, начитався я добряче. Але одна річ книжка і довідник, а друга – безпосереднє пірнання в гущу дипломатичного життя. Тому я черпав від своїх співробітників усе, що було треба, особливо не задираючи носа.

Особливо мене вразив Євгеній. Він уже два роки працював до мого приїзду і набув колосального досвіду, відповідав за дуже непросту ділянку роботи – придністровське врегулювання».

«Як бачили тоді і нині бачите цей конфлікт Ви, Сергію Івановичу?»

«Ми знаємо, що почався він іще в 90-х роках минулого століття. Війна, що розгорілася в Придністров'ї, закінчилася, але конфлікт перейшов у стадію замороженого. Коли кажуть, що росія планує всі колишні республіки СРСР зробити інвалідами, то за Молдову вона взялася для цього.

А цей тліючий конфлікт створював неабиякі проблеми для України. У нас із Придністров'ям 452 км кордону. З Молдовою – 1222 км. Майже половина загального кордону з Молдовою – це придністровська ділянка. І на цій ділянці, як ми розуміємо, могло статися будь-що.

По суті, Євгеній став моїм порадником з питань Придністров'я на початку, як я приїхав виконувати обов'язки посла. Як науковець я міг оцінити, наскільки глибоко він занурився в проблему. Населення Придністров'я за етнічним складом поділено на три майже рівних частини – по третині молдовани, українці та росіяни. У них, відповідно, і три офіційних мови, хоча основна – російська. І це зрозуміло. Молдовська мова – це румунська, яка пишеться кирилицею. Її створили штучно, коли СРСР та Німеччина підписали пакт Молотова–Ріббентропа. За ним в України відібрали Придністров'я, у Румунії – Бессарабію і створили Молдавську АРСР».

«А чи могли б Ви згадати деталі зусиль Євгенія з урегулювання ситуації в Придністров'ї?»

«Складність у тому, що врегулювання так і не завершилося. У нас був формат „п'ять плюс два", який запропонував офіційний Київ, тобто Придністров'я, Молдова, Україна, росія, ОБСЄ, а також Євросоюз і США як спостерігачі. Неважко зрозуміти, що тут виходила своєрідна ситуація, як у байці Глібова про Лебедя, Рака і Щуку, бо кожна сторона тягнула ковдру на свій бік. І коли організовували так звану мирну угоду 1992 року, то підписали її росія з Молдовою. Чому? Тому що там уже перебувала 14-та армія рф генерала Лебедя.

росія дуже хвилювалася і за військову базу, і за Ковбасну, де стояли ракети, націлені на ймовірного противника. Ці ракети забрала росія. В Ковбасній залишилися тисячі тонн боєприпасів. На сьогодні 26 тисяч тонн залишків непридатні до застосування. Якщо там щось таке трапиться, то постраждає насамперед Україна, бо це всього лічені кілометри від нашого кордону.

Придністров'я провело референдум, висловилося за утворення незалежного формування. Але його ніхто не визнає. Якби незалежна Молдова повела активнішу політику щодо повороту в Європу, то росія втратила б значний плацдарм. Ось чому для них Молдова в ЄС – це поганий сон. путін же заявив про найбільшу катастрофу XX століття – розпад СРСР. Але ми знаємо з фактів, що росія перша вийшла з його складу. Потім схаменулася, але геополітика – це не картярська гра, де можна сказати „карті не місце".

У цій ситуації для нас було важливо, щоб для України не було створено жодних загроз. Але щоб убезпечитися від них, потрібно було знати ситуацію достеменно, до найменших деталей. А друга задача полягала саме у виробленні механізмів убезпечення.

Отут і працював Євгеній Єнін. Але ж не тільки над цим. Нам було важливо побудувати гарні стосунки з Молдовою. А з нею вони були відверто ніякими. І тут мені дуже допоміг Євгеній. Він демонстрував високі професійні якості. Різниця у віці між нами не відігравала ролі. Він вникав у проблему і шукав шляхи вирішення. Допомагала його комунікабельність, він налагодив взаємини з багатьма посадовими особами».

Рана не загоюється тоді, коли в неї постійно втручаєшся, не даєш їй затягнутися тим оптимальним шляхом, який відомий і випробуваний. Євгеній Єнін дуже швидко зрозумів, що для росії як основного гравця, який зацікавлений у нестабільності на цій ділянці колишнього СРСР, важливо було знайти ті подразники, що ятритимуть рану дієвіше. Одним з них виявився етнічний компонент, про який казав уже пан С. Пирожков. Істотну роль подразника, звісно, відіграло питання самовизначення: Придністров'я оголосило незалежність від Молдови в 1990 році. Хоча ця декларація не була визнана міжнародним співтовариством, Придністров'я все ж утримує власні владні структури із системами управління.

Протягом років проводилися миротворчі операції, спрямовані на вирішення конфлікту. Однак досягнення сталого мирного розв'язання залишається надзвичайно складною задачею. Тим більше, що значним був і є геополітичний вплив, зокрема в контексті відносин Молдови з росією та Україною, а також інтересів Європейського Союзу та інших міжнародних гравців у регіоні.

Було ясно, що хоч Україна зацікавлена в мирному і зручному для всіх сторін варіанті розв'язання Придністровського конфлікту, росії це не потрібно зовсім. Бо тільки сюди прийде цивілізація з правом і демократією, як

їй тут робити буде нічого. Тому рф підтримує Придністров'я як незалежний суб'єкт або, в деяких випадках, як автономний регіон. Це проявляється у визнанні документів, виданих придністровськими органами влади, а також у наданні економічної і політичної підтримки.

Не секрет, що росія зосереджує військові сили в Придністров'ї, які мали б допомагати забезпечувати безпеку регіону. Ці сили існують на підставі угоди між росією і Придністров'ям. Тому саме росія має великий вплив на внутрішню політику і політичні процеси в регіоні через свої зв'язки з придністровськими лідерами.

Україна має певний історичний і геополітичний інтерес до розв'язання Придністровського конфлікту, але її роль у цьому процесі не така значуща, як, наприклад, росії чи Молдови. Ми підтримуємо територіальну цілісність Молдови, що включає інтеграцію Придністров'я. Україна виступає за вирішення конфлікту шляхом діалогу і мирних переговорів.

Тоді, коли своє завдання виконував Євгеній Єнін, важливим аспектом залишалися економічні зв'язки між двома країнами. Це добре розумів молодий дипломат, наводячи нові мости співробітництва. Політика політикою, але важливою залишається торгівля та економічні взаємини. І все ж головними чинниками були і залишалися безпека та стабільність. Тому й вели нескінченні переговори щодо співпраці з іншими державами та міжнародними організаціями, розробляли і підтримували ініціативи щодо мирного вирішення конфлікту. Важливо було знаходити і пропонувати компромісні рішення, що узгоджувалися б на рівні міжнародних перемовин.

Читач, мабуть, помітив, що автор збився на якісь загальні положення. Але, на жаль, ця частина роботи Євгенія Єніна особливо не розкривається з відомих причин. Хоча один результат його зусиль став відомим. Адже саме починаючи з Придністров'я, молодий амбітний державний службовець Є. Єнін весь час наголошував: ***«Країна, держава бере недостатню участь у розв'язанні конфлікту. Мало! Недостатньо! Треба ширше! Потрібні значиміші масштаби!»*** Ці наполовину гасла, наполовину зойки душі чули від Євгенія всі, хто його оточував, завжди. І він добре розумів як важливість активізації всебічних зусиль України, так і її державну інфантильність. Стара еліта родом із СРСР звикла до того, що рішення приймаються десь там, у центрі, що проблеми бачаться краще з москви. А коли ти завжди виконавець, тоді творча здатність, креативність, зрештою, відповідальність атрофуються. Значить, варто передати важелі управління молодшим. Тим, хто не уражений радянським «штоізволізмом», хто за переконаннями і амбітними планами вже зовсім інший. Сучасний.

Як важко дається така «рокіровка-переміщення», він відчує пізніше. До цього вирішено було досвід, накопичений на матеріалі з Придністров'я,

використати по повній. І Євгеній більше чи менше, але черпав з нього протягом усього часу роботи, незалежно від структури чи посади, на якій перебував.

Мені залишається перейти по темі до обіцяного – більш детального погляду на книжку «**Конфлікти, що змінили світ**», одним з авторів якої був наш герой.

Коли йому запропонували взяти участь у проєкті, він природно поставив кілька запитань-уточнень. Що це за книжка має бути? На яку аудиторію розрахована вона? Чи припускають організатори проєкту повну об'єктивність і рівність в оцінці участі всіх сторін?

Йому відповіли, що розглядають майбутню працю не просто як іще одну розповідь про вже повідане, а як аналітичні дослідження, кожне зі своєю специфікою. Це буде, звісно, як дослідження конфліктів, так і певні висновки, до того ж не абстрактні, а такі, що можуть стати корисними українцям. Ми б назвали, казали упорядники, це «книжкою з порадами», створеною не лише для високопосадовців, які ухвалюють рішення щодо врегулювання конфлікту на сході України та повернення Криму, а й для всіх українців, щоб вони зрозуміли, якою є логіка вирішення останніх конфліктів. Ця книжка має розповідати тут і тепер, тому вона буде не зовсім історичною.

На одному з експертних раутів, куди запросили і Євгенія Єніна, під час пресконференції його запитали:

«Якби Вам запропонували скласти перелік механізмів урегулювання конфліктів, яким мав бути склад? Багато скепсису, адже, приміром, той конфлікт, яким Ви займалися безпосередньо, свідчить про тривале заморожування. Це може свідчити, що політики світу зацікавлені не в розв'язанні, а в затягуванні конфліктів?»

Євгеній Володимирович, тоді заступник виконавчого директора Українського інституту майбутнього, заіскрився усмішкою, що нею він завжди притримував паузу на спробу подумати і розібратися. І за кількадесят секунд відповів:

«Кожен конфлікт можна загасити, врегулювати дуже швидко. Порадилися всі втягнуті в суперечки сторони, поговорили, виробили прийнятну для всіх лінію дій – і все. Можна на руїнах зводити щось нове. Повірте, що механізми залагодження впродовж довгої практики співіснування вироблені. Й вони дуже ефективні. Тільки на нинішні конфлікти дивляться інакше – як на можливість отримати вигоду. Боротьба за певні коржики в політиці точиться до останнього „патрона". Тому… Якщо казати правду, коли дивитися на проблему з ясним розумом, тоді погодимося: світова практика врегулювання або працює з багатьма збоями, або взагалі не працює. Прикладів просто безліч. Придністров'я – тільки один з них».

Після виходу у світ книжки «Конфлікти, що змінили світ» до авторів було чимало всіляких запитань. Зокрема, чи можна примусити сторони конфлікту до миру силою? Автори відповідали, що сила тут, як і деінде, містить у собі руйнівне начало, бо врегулювання можливе тільки тоді, коли обидві сторони погодяться на нього. Жодні інші сили не зможуть примусити сторони досягти врегулювання. У тій же історії з Косовом НАТО примушувало до миру, але політично конфлікт не врегульовано досі. Жоден тиск, санкції (мотивуючий засіб, який підштовхує до врегулювання) не спрацюють, доки в помислах людей не буде бажання.

По-друге, урегулювання – це шлях компромісів, менше йдуть на поступки лише ті сторони, які попередньо отримували військові перемоги. У Сребрениці зараз сербська влада, бо серби захопили це місто. Хорватії вдалося мирним шляхом повернути частину території, бо попередньо хорвати перемогли під час бойових дій.

Читачі, звісно, переключалися на українські реалії. Було навіть таке запитання:

Україна може піти умовним шляхом Хорватії чи Косова?

Автори, зокрема і Євгеній Єнін, вважали, що Мінські домовленості є мирним планом, який зовсім не схожий на жоден мирний план у Хорватії, однак більше схожий на мирний план, який було запропоновано сербським районам на півночі Косова. Здебільшого повторюються домовленості, що їх здобули Косово – Сербія за посередництва ЄС, з наданням особливого статусу сербським регіонам на півночі. Європейці думали, що коли Косову надати особливий статус і врегулювати ситуацію з територіями, де проживають серби, то Сербія теж погодиться на те, що контролюватиме саме цю територію й на інші не претендуватиме. Сталося інакше: Конституційний суд Косова визнав, що це суперечить Конституції республіки, а серби не дуже підтримали ідею, бо вважають, що їхній державі належить усе Косово.

Стосовно повноцінного врегулювання конфліктів в Україні, то автори друкованої праці бачили всі ознаки того, що це стане замороженим конфліктом, який невідомо скільки триватиме. Є. Єнін наголошував: у Придністров'ї ніби немає конфлікту, але це територія з особливим статусом де-факто, і хоч там дуже давно ніхто не стріляє, важко назвати цей конфлікт урегульованим. Більшість експертів нині стверджує, що ситуація Донбасу схожа на ситуацію з Придністров'ям.

Щодо Криму взагалі нічого не можна сказати, бо в історії не було аналогів, щоб велика держава з ядерним статусом захопила й утримувала так довго територію, хіба що можна згадати Кіпр. Однак там є теж неприємний для України вихід. Кіпр просто вступив до ЄС, маючи неконтрольовану територію,

й обидві частини країни існують у паралельній реальності. Швидко повернути Крим – завдання важливе, однак реалізувати його найближчим часом навряд чи вийде. Адже перш ніж розв'язувати проблему, треба її визнати. Пам'ятаймо, що перемагає більш сильний і завзятий, той, хто готовий стояти за своє до останнього.

Євгеній Єнін якось зауважив, що ідея книжки так чи так перегукується щодо міжнародних конфліктів зі стратегічною лінією Українського інституту майбутнього. Вона визначально полягає в тому, що ми на цьому етапі не маємо ресурсної змоги вирішити конфлікт однозначною перемогою, тому повинні перейти від стратегії повернення території до стратегії повернення людей. Ми повинні максимально забирати з окупованих територій громадян – проукраїнських, молодих, створювати для них умови для переселення. У тому числі, щоб для росіян ця територія дуже дорого коштувала. Якщо звідти тікатиме робоча сила, то це збільшуватиме видатки на цю територію з боку росіян.

Якщо ви хочете припинити гарячу фазу війни, то потрібно говорити з тими, хто стріляє. Таким є міжнародний досвід. Ми можемо не йти цим шляхом і, відповідно, зберігати існуючу ситуацію.

Мінські домовленості є фактично капітуляцією – коли країна підписує документ, який передбачає зміну її конституційного ладу, то це фактично програш. Тут потрібно вести мову про деокупацію, тому що територія окупована. Термін «реінтеграція» нав'язаний нам міжнародними партнерами, які намагаються згладити кути для того, щоб забезпечити мінімальну комунікацію між сторонами конфлікту.

Ми змушені на міжнародному рівні користуватися термінологією, яка дозволяє вести переговори. Насправді це окупована територія, так само, як і Крим.

Доречно зауважити, що контакти між авторами книжки і читачами не містили лише формату «запитання-відповідь». Іноді надходили розгорнуті аналітичні погляди.

Війни в Хорватії, Боснії, Північній Македонії, Косові, а крім того, Кіпр, Північна Ірландія, Грузія, Молдова та Кашмір – автори розповідають про світові конфлікти, що мали місце після Другої світової війни, і уроки, які можна використати для України. Всі конфлікти описуються за певною схемою – передумови, учасники, хід бойових дій, жертви, шляхи і спроби вирішення конфлікту та висновки за його наслідками.

Фактично всі конфлікти, про які розповідається, були зав'язані на двох факторах – мовному і релігійному, з яких зародилися нетерпимість, ненависть, непримиренність, що раніше чи пізніше неодмінно переходять у політичні та економічні вимоги. Не зупинятимуся на кожному розділі, думаю, що потреби в

цьому немає – більшість цих конфліктів відбувалася і триває на наших очах, але для себе освіжив у пам'яті те, що підзабулося, а щодо багато чого дізнався і нові факти.

А наприкінці ще один висновок, який автори зробили за наслідками Кіпрського конфлікту. Саме він найбільше з усіх за розвитком подій і причинами його виникнення нагадує український: ***«При заморожуванні конфлікту сторони „привчаються" та призвичаюються жити і розвиватися окремо і перестають вважати єдність країни цінністю, заради якої треба йти на болючі компроміси. Неважко спрогнозувати, що це означає для перспектив вирішення такого конфлікту».***

2.4

Факт участі Євгенія Єніна в урегулюванні Придністровського конфлікту поставив я в перший ряд його подальшої діяльності не просто так. Адже ця практика, ви самі переконаєтеся в цьому, постійно ставала йому в пригоді тоді, коли він обіймав високі державні пости. Скептик тут-таки заперечить: ну, про що ви? Міждержавні розбірки, хто крутіший, і робота в апараті управління?

Що ж, тоді вдаватимуся до конкретних прикладів. Один із них – гарячі події в Афганістані серпня 2021 року та участь в них України. Зокрема, МЗС. Ну, і, ясна річ, нашого Євгенія Єніна, який тоді працював заступником міністра. Саме тоді ми завдяки зусиллям МЗС та ГУР провели блискучу ***спецоперацію зі спасіння земляків з лап Талібану***. В епіцентрі подій перебував також герой повісті. Саме йому доручили в міністерстві цю надскладну і небезпечну задачу.

Якщо ви не дивилися репортажів про виліт бортів з напівзаблокованого аеропорту в Кабулі і про відчай людей, дехто з яких чіплявся за шасі літака-транспортника, поверніться до тих подій. Тоді відчуєте, що горе людське, відчай і поневіряння все ще не викурені з нашого спільного дому. Тоді матимете повне уявлення, як то воно було і тим, хто організовував евакуацію, і тим, хто керував повітряними суднами.

«Коли поглянути на Афганістан історично, то бачимо, що це земля постійних конфліктів, – скаже Євгеній пізніше, коли його запитуватимуть журналіс-

ти. – Цю країну називають зосередженням світового тероризму, острівцем феодальних відносин, що загалом залишилися десь у глибині часів. Тому тут завжди не бракувало радників-порадників, як жити. На словах не виходило, тому в хід ішли автомати й ракети. Прикро зізнаватися, але Афганістан залишився майданчиком протистояння головних політичних сил планети з нульовою сумою. Результату – маю на увазі позитивне щось, конструктивне – не було, немає і, за існуючих і практикованих механізмів „урегулювання", бути не може. Фігурально кажучи, навчити афганця вирощувати полуницю на площах, де засівався опіумний мак, неможливо. Хочеш чи не дуже, але змушений погодитися з думкою деяких експертів: за глибинною суттю, за мораллю тощо Афганістан – це Талібан».

Чому я взяв за приклад єнінську спецоперацію в Афганістані, а не щось інше, вимірюване десятками? Тому що саме тут йому довелося миттєво знайти власні дуже специфічні навики і оперативно застосувати їх з максимальною ефективністю. Але й були свої нюанси. Якщо в Придністров'ї ситуація за всієї своєї непередбачуваності якось стабілізувалася, то в Афганістані все кипіло і переверталося. Все відбувалося блискавично і без найменшого прогнозу подій хоча б на найближчі кілька годин.

Афганістан – це справді куток планети, що ніби самим творцем виділений для якогось бісівського полігону. Й коли кажуть, що боротьба десятиліттями триває за право володіння транспортними коридорами, тебе мимоволі охоплює скепсис. Постривайте, та вся планета – суцільна мережа транспортних коридорів, але ж не скрізь постійно звучать автоматні черги і ллється кров.

При цьому всім країнам, державам, утворенням на цій планеті потрібно усереднене єдине: відносна успішність, відносна стабільність і відносна безпека. Ось і починається перетягування канатів сили. А коли вибухає, тоді починаються операції зі спасіння, рятування, евакуації, визволення.

Якщо й думав про це Євгеній Єнін, то якимись спалахами в мозку. Бо не було коли щось аналізувати. Він став своєрідним начальником штабу, що мусив організувати евакуацію людей з країни, де знову все кардинально мінялося, де ненависть і помста замінили всяку дипломатію та й здоровий глузд. Того серпня 2021 року Україна, так само, як і багато інших країн, намагалася убезпечити своїх громадян з Афганістану після того, як таліби захопили владу в країні.

Проте не забуваймо, що за спецоперацію в Афганістані Євгеній Володимирович Єнін відповідав уже як урядовець на високій посаді. Він не міг як оперативник відмовчуватися або кинути незначущі репліки. Від нього вимагали дій, його підштовхували нові й нові вказівки керівництва держави, однак до

нього, тільки-но нагода, зліталися журналісти за новинами. Але він спокійно все пояснював. Де треба, то й повторював.

Скажімо, про те, що афганський кейс здатний вплинути і на майбутнє України, тому що рф обов'язково скористається складною ситуацією. Оскільки світ є доволі глобалізованим, це все матиме вплив і на безпекову та міграційну ситуацію в нашій країні. білоруська та російська влади на тлі подібних світових подій уже не раз демонстрували свій вплив і безпосередню участь у заворушеннях у цьому напрямку.

«Ми на прямому зв'язку з усіма ключовими партнерами, – коментував пан Єнін наступного разу. – Це і США, які контролюють військову частину Кабульського аеропорту, і багато інших. Питань так багато, і вони всі важливі. Скажімо, погодження зупинок нашого евакуаційного літака, які планується зробити найближчим часом. Це проблема, що вимагає десятків узгоджень та уточнень. Окрім того, ми в постійному контакті з тими силами, які позиціонують себе гарантами певної безпеки. Це потрібно вже для того, щоб зібрати громадян, яких ми плануємо евакуювати, ближче біля входу до аеропорту, а потім забезпечити їхній прохід на територію військового сектора аеропорту.

А це виглядає надскладним завданням, адже весь аеропорт оточений двохсотметровим людським кордоном, через який протиснутися фактично неможливо. Ні про яке відкриття воріт не йдеться. Час від часу представники військової влади намагаються відтиснути натовп від огорожі. І в цей час треба якось переправити людей на територію аеропорту. Все це робиться паралельно з усіма формальними узгодженнями, щоб нормально здійснити евакуаційний рейс».

Не все проходить гладко. 18 серпня військово-транспортний літак Збройних сил України вилетів з Києва для евакуації українських громадян, однак не зміг приземлитися в Кабулі. Знову причина для узгоджень та утрясань. І такої непередбачуваності щодня по мішку. Є. Єнін не був би креативною людиною, якби просто заглянув до інструкцій і відмічав зроблене «галочками».

Ось він ділиться з пресою перебігом подій на афганському «фронті»:

«Уже сформовані списки на евакуацію, але вони постійно уточнюються. Ми опрацьовуємо можливості евакуації громадян як своїм літаком, так і за допомогою партнерів. На сьогодні зафіксовано понад 120 українців, котрі побажали покинути цю країну. Всі контактні особи із числа представників Посольства України в Таджикистані перебувають на зв'язку з групами земляків, які запросили евакуацію. Всі вони отримують централізовані інструкції, і як тільки з'явиться можливість, люди будуть переведені на територію аеропорту. Значна група вже поблизу нього. Це громадяни України, які розміщені на військовій базі, де виконували роботи за контрактом, українці

афганського походження, які відвідували родичів, бізнесмени та інші наші громадяни».

Весь світ у ті серпневі дні жив, здається, одним Афганістаном і більше нічим. Стрічки новин переповнені різного роду сенсаціями – політичного, економічного, соціального, а періодично й морального змісту. Соціальні мережі нагадують розбурхані хвилі океану людських емоцій. Хто вже в безпеці, проймається подякою.

«23 серпня. Третій евакуаційний рейс з Кабула щойно приземлився в Борисполі. На його борту майже сотня пасажирів. Цей рейс став останнім перед тим, як Кабул закрив аеропорт на невизначений час! Символічно, що наші співвітчизники зможуть зустріти свято Незалежності в повній безпеці і на рідній землі!»

«Як повідомляє МЗС, наразі в Кабулі лишаються ще близько півсотні громадян України, які висловили бажання повернутися додому. Відповідальні співробітники продовжують наполегливо працювати для евакуації всіх українців! Серед можливих опцій розглядається: направлення військового літака; цивільний чартер з однієї із суміжних з Афганістаном держав; евакуаційні рейси організовані нашими партнерами або сухопутні варіанти вивезення наших громадян».

«Вдячні за сприяння в евакуації нашим американським партнерам та Українсько-афганському торговельному дому! Особлива подяка Роману Горяйнову, Василю Серватюку, Євгену Ігнатовському за самовіддану працю, витримку та любов до людей!

Допомагаємо й іншим витягнути людей з цього пекла! На борту двох попередніх наших рейсів поруч з українцями повертали журналістів «Wall Street Journal», «New York Times», «Radio Liberty», всесвітньо відомих голлівудських кінорежисерів та інших людей, кому загрожувала смертельна небезпека, якби вони потрапили до рук талібів».

Хроніку тих подій сьогодні неважко відновити – інтернет дає таку можливість. Усе це відбувалося недавно, але події настільки дикі для XXI століття, що ти знову і знову жахаєшся. Уривки інформації ніби стьобають тебе по свідомості. Стомлене обличчя заступника міністра закордонних справ Євгенія Володимировича Єніна. Його коментарі для преси.

«Маємо розуміти, що ситуація в аеропорту наближена до хаосу, багато людей намагається зачепитися хоча б за якусь можливість залишити країну. Потрібно було все зробити, щоб конкретні люди сіли на конкретний літак у відносно безпечних умовах і далі безпечно повернулися додому».

«Рівень труднощів, з якими доводиться стикатися дипломатам, щоб витягти українців із критичної ситуації, безпрецедентно високий».

А ось уже зовсім тривожне:

«Український літак тричі не міг вилетіти, оскільки українських громадян не пускали в аеропорт Кабула».

Та згодом чуємо заспокійливе:

«Третій літак з евакуйованими з Афганістану українцями прибув до Києва 23 серпня. Усього 98 пасажирів, 27 з яких мали український паспорт».

На одній із підсумкових пресконференцій Євгеній Єнін наводить такі факти:

«Усі літаки, які залучала наша держава для евакуації громадян з Афганістану, безпечно повернулися до України. Нагадаю, що наразі було три евакуаційні рейси, які вивезли 256 людей».

Без певної частки цинізму, бруду і суворої реальності в цьому житті ніяк. Хтось дякував відповідальному за евакуацію. Інші підтримували зв'язок, бо не змогли вилетіти з буремної країни і тепер потрібно було діяти якимось уже неймовірним шляхом. Іще хтось, за звичкою, телефонував і просив допомоги в облаштуванні. Однак знайшлися критики «політики МЗС та зокрема пана Єніна». То їм рейс не так організований, то людей не всіх евакуювали, то літак не туди спрямували. Читаючи цей тенденційний текст, я думав про його авторів і замовників. Як журналіст я розумію, що це – низькоякісна робота, виконана на замовлення. Ці люди, керуючись меркантильними інтересами, критикують все навколо, не заглиблюючись у суть. Вони ніколи не намагалися допомогти комусь у біді, не кажучи вже про порятунок долі чи життя. Якби вони бодай раз спробували, то зрозуміли б, як це – витягати з пекла тих, кого пригнобила біда. Не одиницями, а десятками і сотнями.

Але що ми про темне, коли є світле. Чим займався тоді Євгеній Володимирович? Та ні, не відстежував, що про нього там пишуть у засобах масової інформації. Хай тішаться, а нам своє робити. Він постійно підтримував зв'язок з посольствами в Таджикистані (за сумісництвом в Афганістані) та Пакистані, щоб узяти під контроль кожного українця, який так чи так виходив на контакт. Працювала гаряча лінія в обох посольствах. «Одне слово, ми використовуємо всі методи формальної та неформальної дипломатії, щоб убезпечити наших громадян», – так коментував потуги міністерства його відповідальний представник.

Що таке неформальна дипломатія, про яку згадано? Якщо говорити про неформальне формально, то це процес комунікації та взаємодії між представниками держав, міжнародних організацій, громадських організацій та інших суб'єктів міжнародних відносин за межами офіційних дипломатичних каналів. Вона може вестися через зустрічі на високому рівні, конференції, особисті

контакти, інтернет-комунікації тощо. Включає в себе обговорення різних питань, від політичних до економічних, культурних або навіть особистих. Часто використовується для вирішення складних або чутливих питань, які важко врегулювати через офіційні канали.

А от директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства, політолог **Віталій Кулик** пояснив це простіше:

«Так сталося, що наші борти вивозили не лише українців, а й американців, британців, бо їхні спецслужби не спрацювали. Охочих покинути Афганістан, самі знаєте, було дуже багато. Але ж був пріоритет – своїх евакуювати насамперед. Їх треба було доправити до Кабула, посадити в літак і відправити додому. Це просто так казати, але коли хаос і вбивства?»

Оперативна координація зусиль різними способами – через оперативні можливості, знайомих, просто людей, себто через піднімання на ноги всіх, використовуючи всі важелі впливу та всі комунікації, у Євгенія була феноменальна. Багаж знань, які він накопичив, набутий досвід дали змогу зробити це. Загалом, включивши всі можливі контакти, побудувавши правильну логістику, він тоді домігся закриття неба, вильоту борта з українцями. Це все було в режимі «бондіани», як Женя влучно назвав цю епопею.

«Про участь Євгенія Єніна в протистоянні піратам, про спеціальні завдання в Лівії, Сирії Ви, пане Віталію, менше знаєте?»

«Так. Але я знаю, що міністр, керівництво держави довіряли йому найскладніші операції. У Євгенія обшир контактів і рівень знань у специфічних сферах був на найвищому рівні. Дуже важливо, що він виходив прямо на американців, адже добре розумів, хто такі США та який у них потенціал у світі. Ясна річ, що з ними треба контактувати. Американці самі свідчили, що „з цим хлопцем справи вирішувати можна“».

Коли все закінчилося більш-менш успішно, Євгенію Єніну не надали дотермінову відпустку. Та й що таке відпустка, він тепер достеменно не знав. На нього чекали нові «позаштати», як казали між собою спецпризначенці. Але ще довго довелося жити Афганістаном, бо його як учасника тих подій турбували колеги-міжнародники, експерти, журналісти. Розкажи та розкажи. І він розказував.

Залишаючи десь глибоко суто людські емоції, він як представник українського МЗС висловлював різні позиції та коментарі щодо ситуації в Афганістані у серпні 2021 року. Відверто казав про гуманітарну кризу, яка виникла в Афганістані внаслідок загострення політичної та безпекової ситуації. Обов'язково вказував на потребу надання гуманітарної допомоги афганському народові та вирішення проблем з доступом до харчів, медичних послуг та інших основних потреб.

Євгеній Володимирович ділився своїм баченням політичної ситуації в Афганістані, в якій добре розібрався. Захоплення влади талібами, можливі наслідки перевороту для регіону та міжнародної спільноти він не бачив як етап стабілізації. Навпаки, на гірську країну чекали нові випробування. Тому, на його переконання, світовій спільноті, якщо вона хоче допомогти, потрібно зосередитися на пошуку зовсім інших механізмів стабілізації. Україна, казав пан Єнін, не повинна стояти осторонь, посилаючись на те, що Афганістан далеко і не має для нас стратегічного значення. Ми мусимо завжди бути проти тих, хто створює конфлікти.

І ще одна деталь. Євгеній завжди намагався піднятися над ситуацією, побачити подальші кроки виходу з критичних умов. Тому один із підсумків власної афганської епопеї був таким: оскільки у світі існує дуже багато гарячих точок, а наші громадяни роз'їхалися буквально в усі куточки планети, варто працювати над виробленням не тільки єдиних технологій поведінки в подібних ситуаціях, а й відповідних інструкцій та правил, що дозволяли б оперативно реагувати і контактувати з міжнародними партнерами.

Простою мовою це звучить так: українцю, будь пильним завжди!

«Після першої зустрічі з Євгенієм у мене майнуло таке припущення – якби він народився в часи середньовіччя, то обов'язково став би лицарем-хрестоносцем – як носієм найблагородніших якостей, – виголосивши ці слова, народний депутат у минулому **Антон Геращенко** тут-таки додав конкретики: – Півтора мільярда злочинного угрупування януковича, блискуче вилученого за великої ініціативи та високого професіоналізму Євгенія, викликало захват не тільки в мене, а й у всього суспільства. Це був у розрізі державотворення величезний прорив. Люди бачили, що награбовані гроші не тільки повернулися, а ще й пішли на благі справи, зокрема, на зміцнення обороноздатності країни. Хіба це не лицарський вчинок?»

Мій співбесідник погодився, що Є. Єнін був професіоналом саме з позаштатних ситуацій. І знову навів конкретні факти:

«Кілька штрихів до трьох наших спільних з Євгенієм проєктів. Вони взаємопов'язані з нинішньою війною, точніше, технікою для перемоги в цій клятій війні.

Коли війна вже розгорілася, група ентузіастів поставила на дрон-квадрокоптер систему старлінк, що давало змогу керувати апаратом з будь-якої точки. Встановити на цей апарат вибухівку чи міну – і маємо бойовий дрон. Можна було сидіти в Києві, а твій дрон літав над Донбасом. Багато хто тоді не розумів, скільки користі для оборони України може принести організоване використання дронів. Не всі люди, на жаль, відчувають майбутнє. От Женя Єнін відчував його усім єством.

Позитивне рішення було прийнято блискавично, ентузіастам нової справи тут-таки запропонували організувати й очолити підрозділ дронів у складі Національної гвардії України.

У вересні 2022 року перші дрони обрушилися на ворожу техніку. Женя став шефствувати над цим підрозділом, який створили з нуля. Україна отримала найпотужніший дроновий підрозділ, що діє успішно й сьогодні.

Паралельно розгортали розробку й бойове застосування далекобійних дронів – тих самих, які сьогодні викликають захват у світі й тривогу в росії. Перший із них, як добре пам'ятаємо, спокійно подолав 800 кілометрів, дістався мети і влаштував гучний «сюрприз» у самій білокам'яній.

Водночас створювали макети бойової техніки – і російські війська завзято «полювали» на ці примари, гатячи по муляжах «іскандерами» і гучно звітуючи про «успіхи». Утім, автор дещо забіг наперед, згадавши такі проєкти Євгенія Єніна, як незаконні активи януковича чи розвиток безпілотної авіації. Обіцяю далі розповісти про них докладно. А тут вони просто ідеально лягли до контексту.

2.5

«Євгенію, Ви, будь ласка, присядьте. Бо розмова в нас, відчуваю, надовго».

Другий секретар Посольства України в Молдові зайняв місце напроти керівника диппредставництва **Сергія Івановича Пирожкова**, склав долоні докупи і глянув виразними очима на шефа.

«Ви усвідомлюєте, що заволоділи таким скарбом, який не заміниш ні золотом, ні сріблом?»

Незмінна прихована усмішка секретаря посольства мимоволі стала виразнішою – так він продемонстрував здивування: який скарб?

«Те, чим Ви нині займаєтеся ось уже… До речі, скільки це років Ви працюєте над темою врегулювання Придністровського конфлікту?»

«Дайте прикинути… Так, так… Вісім років, Сергію Івановичу».

«Вісім років! – повторює посол. – Це ж так багато! Та Ви, Євгенію, тут… навіть слова не добереш…»

«Собаку з'їв», – підказує секретар.

«Якого там собаку! Слона цілого!»

Євгеній Єнін після цього напівжартівливого діалогу чекає, до чого ж усе це зведеться. Тому С. Пирожков відкриває карти.

«Вам, пане Єнін, потрібно терміново сідати за написання дисертації. На матеріалах накопиченого досвіду. Підозрюю, що не доведеться навіть копатися в додаткових джерелах. І уявляю, скільки Ви тих джерел опрацювали. Ваша аспірантура – унікальний досвід!»

«Даруйте, Сергію Івановичу, але… Зовнішня розвідка і науковий ступінь… Якось воно…»

Євгеній, коли треба було, казав «ні» різко, як відтинав скибку кавуна. Але тут сумнів уже закрався. Та й авторитет їхнього «академіка в іпостасі посла» давався взнаки. Щоб С. Пирожков дріб'язками займався, щось таке негодяще радив? Та що ви, добродії!

«Ви, мій поважний колего, в цьому конкретному питанні вийшли далеко за межі власної професії, покладених на Вас функцій. Стаючи науковцем, кандидатом і далі доктором наук, Ви звикаєте точно так широко, об'ємно дивитися на все. Ця тема – тільки одна з Ваших робіт. А попереду ще!.. Ось для чого Вам науковий ступінь. Він уже не дасть Вам ніколи сповзати на дрібнотем'я. Ви постійно вкладатимете конкретне питання в широкий контекст…»

«Я згоден, Сергію Івановичу».

«О, це глас не хлопчика, а мужа! Отже, сідайте і пишіть. Я завжди до Ваших послуг, мій кабінет, як завжди, з поламаним замком».

Як свідчать офіційні довідки, 2010 року Євгеній Єнін захистив дисертацію на тему «Забезпечення національних інтересів України у процесі врегулювання Придністровського конфлікту» і став кандидатом політичних наук за спеціальністю «Основи національної безпеки держави». Вчений ступінь значно підвищив рейтинг Євгенія в експертному середовищі країни.

Як навчають нас змалку вчителі, а далі – викладачі, головне в житті притомній людині зуміти відповісти на два запитання. Перше: що я хочу? Друге: як я планую цього досягнути?

Це вже потім психологи скажуть, що чітке уявлення про свої істинні бажання насправді має обмежене коло індивідів. Бо це вже серйозна штука. Мова про більш високі мотиви. От кажуть, мотивована людина. Значить, така, яка піймала вітер у власні вітрила. Натрапила на жилу. Знайшла себе.

З окремою людиною зрозуміло. Але країна не може собі дозволити бути безцільною! Хто ж має бачити ціль і прокладати маршрут?

Визначати майбутнє країни – місія розумних і далекоглядних державних управлінців, здатних до стратегічного мислення. Де ж їх шукати? Питання не в тому, де їх знайти, а в тому, чи готові ми їх побачити. Вони тут, поряд, і я знаю одного з них.

Читаємо в дисертації **Євгенія Єніна** на здобуття звання кандидата політичних наук таке:

«Додаткового вивчення потребують питання формулювання національних інтересів нашої держави в рамках придністровського врегулювання. Моделювання матриці Придністровського конфлікту може сприяти виробленню нашою державою дієвих кроків, спрямованих на якомога скоріше його врегулювання».

Іншими словами, автор наукової розробки через своє сумління проголошує, що держава наша має насамперед визначитися, чого вона конкретно хоче. В цьому разі – від Придністров'я. Але так само в усіх інших питаннях будь-якого масштабу. Виходить це у наших менеджерів? Запитайте щось легше.

Автор дисертації, він же практик, світло в кінці тунелю бачить.

«Слід констатувати, що Україна має унікальні важелі впливу на регіон у контексті зменшення вигод від існування неврегульованого конфлікту, а також відновлення відповідного клімату довіри між Кишиневом і Тирасполем, що у перспективі створить підґрунтя для вирішення проблемної ситуації. Активна участь України у врегулюванні придністровської проблеми сприятиме зміцненню безпеки її кордонів та покращуватиме імідж нашої держави як важливого контрибутора регіональної стабільності».

Відверто кажучи, після прочитання п'яти чи шести абзаців цієї роботи я відчув повну ясність у складному питанні. Це наче гарний екскурсовод, коли ти вже не тільки слухаєш про події, а проживаєш їх. Слава Богу, монографій і дисертацій я начитався. Тому тут одразу ж звернув увагу: написано просто, без зайвих словесних реверансів «перш ніж сказати про предмет дослідження, хочу нагадати про зародження життя на планеті». Не зустрів жодного звичного для такого роду писань довгого звороту, за яким не приховується нічого, крім порожніх слів. Усе написано, наче в гарному військовому звіті. Водночас аналіз подій, явищ і колізій глибокий.

Пильний дослідницький погляд цього претендента на здобуття наукового ступеня не зупиняється тільки на Україні. Дістаються сережки всім сестрам.

«Відсутність політичної волі є однією з ключових проблем у Молдові, де більшість еліт не демонструє серйозного інтересу щодо досягнення врегулювання. Зі свого боку, придністровські еліти, прикриваючись курсом на отримання незалежності та граючи у проєкт під назвою „останній форпост росії", також зацікавлені у подальшій неврегульованості конфлікту».

Автор дисертації доводить, що Придністров'я з квітучого краю, де мирно жили і працювали представники різних народів, перетворилося на «чорну діру» посеред Європи. Так само, як і кожна така прогалина в суспільно-політичних реаліях, ця також стала полігоном торгівлі зброєю та наркотиками. Неврегульований конфлікт сприяє також функціонуванню злочинних угруповань, що курують потоки нелегальної міграції. І тут висновок, що звучить

як набат-звинувачення: «Деякі придністровські військові начальники, які використовують свій статус і переваги службового становища в контексті конфлікту, мають прямий інтерес у збереженні наявного статусу-кво. Вони відчувають, що будь-який крок до врегулювання становить загрозу для них та їхньої кар'єри».

Гадаю, зовсім зайве уточнювати, чиї саме ці військові начальники. Адже рефреном усієї наукової роботи звучить тема російського впливу та зацікавленості з боку рф, щоб цей конфлікт зрів і набухав вічно. Почнімо з виведення Обмеженої групи російських військ (ОГРВ), пропонує автор. Мовляв, Україна завжди виступала за якнайшвидше виконання росією взятих на себе міжнародних зобов'язань, або так званих Стамбульських домовленостей. Свідченням цього є всемірне сприяння вивезенню з Придністров'я і транзиту через територію нашої держави озброєння та майна колишньої 14-ї армії. Виведення російських військ, яке входить до міжнародних зобов'язань росії, не повинно пов'язуватися з реалізацією українських ініціатив.

Євгеній Єнін висловлює пересторогу, що Україна навряд чи зможе змусити рф вивести свої війська з Придністров'я, оскільки для вирішення цього питання необхідна консолідація зусиль усієї європейської спільноти, у т.ч. країн-учасниць ОБСЄ. Автор правильно висновує: малоймовірно, що США і ЄС вірять, ніби Україна та Молдова зможуть самі витиснути російську військову присутність з регіону. Можливо, для досягнення цієї мети США необхідно скоригувати свою позицію щодо Договору про звичайні збройні сили в Європі.

Здавалося б, завважує розробник теми, у врегулюванні конфлікту мають бути зацікавлені всі інші, крім росії, сторони. Однак «найбільш актуальними проблемами молдовани вважають бідність, майбутнє своїх дітей, високий рівень корупції, тоді як придністровське врегулювання розглядають як пріоритетну проблему менше одного відсотка опитаних».

Не встигає автор виголосити «дивину в Божому домі», як доходить висновку, що стан «навколо одні вороги» залюбки експлуатує владна верхівка. Адже «синдром «фортеці в облозі» дозволяє І. Смирнову зберігати значну підтримку з боку населення регіону, навіть попри стійку тенденцію погіршення соціально-економічної ситуації».

Після ознайомлення з дисертацією пана Єніна я дійшов невтішного висновку: міжнародний конфлікт у Придністров'ї сьогодні навіть не наближається до якогось врегулювання. Бо, як казав сам автор на презентації роботи, «кількість зацікавлених у нестабільності значно перевищує кількість зацікавлених у стабільності».

Як і провіщав молодому претендентові на отримання наукового ступеня посол України в Молдові Сергій Пирожков, розробка тематики в дослідниць-

кому ключі потягне за собою подальшу аналітичну роботу. Перебуваючи офіційним співробітником диппредставництва, а потім і пізніше, Євгеній повертався до Придністровського конфлікту. Його інтерв'ю, статті та онлайн-уроки завжди вирізнялися трьома речами: простотою викладу, чіткістю бачення і відвертістю в судженнях.

Причетний був дипломат і до складання українського ***Плану врегулювання Придністровського конфлікту***. Щоб потім в одній зі статей зауважити, що «минув строк, достатній для того, щоб обидві зацікавлені сторони – і Молдова, і Придністров'я – змогли з документом ознайомитися, висловити свою думку, а також принаймні почати демонструвати бажання йти шляхом урегулювання (звісно, якщо таке є). Навіть найзапекліші критики українського Плану визнають, що завдяки йому світ згадав про необхідність вирішити цю давню загальноєвропейську проблему. З появою надії виникли й запитання, пов'язані з подальшим облаштуванням придністровського регіону...»

Далі Євгеній Єнін повідомляє, що в Тирасполі під час розмови з ним міністр закордонних справ невизнаної Придністровської Молдавської Республіки Валерій Ліцкай зазначив, що, на його думку, Україна зробила стратегічний прорахунок, поквапившись оприлюднити свій План урегулювання конфлікту. Більш слушно було б дочекатися молдовських пропозицій, які просто зобов'язаний був представити Президент РМ В. Воронін. У пана Вороніна, мовляв, не було іншого виходу, оскільки після перемоги комуністів і переобрання на посаду глави держави йому потрібно виконувати передвиборні обіцянки. А тепер Молдова має можливість грати роль судді й указувати на помилки Плану, трактуючи його так, як це вигідно їй.

«Неузгодженість нового молдовського закону з українським планом і зловорожа реакція опозиції радше можуть свідчити про таке. Молдова фактично втратила союзників у наявному п'ятисторонньому форматі переговорів щодо придністровського врегулювання. А тепер може статися так, що цей закон не лише заблокує переговорний процес, а й ускладнить підключення до переговорів ЄС і США, що передбачав український план. Останній побудований з огляду на реалії сучасного світу і спрямований на справжнє вирішення конфлікту з урахуванням усього позитиву, напрацьованого за роки переговорного процесу. Це кілька десятків документів та утворення низки спільних органів (наприклад, Об'єднаної контрольної комісії), що регулюють на місцевому рівні відносини між Лівобережжям і Правобережжям Дністра, без яких уже запанував би цілковитий хаос.

Керівництво Молдови не може піти на відкриту критику Плану Віктора Ющенка, оскільки в такому разі в Європі складеться цілком певна думка про те, що Кишинів не сприймає жодних пропозицій збоку. Та навіть сьогодні позиція Молдови викликає в Європі здивування. Свідченням цього є випадок

у Парламентській асамблеї ОБСЄ, коли молдовська делегація залишила зал засідань через незгоду з резолюцією, яку запропонували європейці. Чому в цій ситуації можна по-доброму позаздрити й чого повчитися в Молдови, то це стійкості в захисті власної позиції, незважаючи на авторитети і місце дії, а також постійності, з якою це відбувається».

Ці висновки людини, котра на власному досвіді переконалася, як то воно, знаходити консенсус між сторонами, за тих часів викликали бурхливу реакцію. Адже такого різностороннього аналізу ще ніхто ніколи не робив. Причім без замовчування особливо гострих моментів.

«Сьогодні в Тирасполі, – відзначав тоді пан Єнін, – добре розуміють значення нормальних відносин із ОБСЄ і державними інституціями демократичних країн. З ними намагаються не лише не сваритися, а й підтримують контакти. Конституційний суд Придністров'я, наприклад, прагне налагодити співробітництво із 73-ма аналогічними установами інших країн (судами конституційної і загальної юрисдикції). У цьому зв'язку викликає подив пасивна позиція Конституційного суду України. Потрібно чітко розуміти, що визнання Тираспольської адміністрації і юридична допомога в забезпеченні прав і свобод людини в регіоні, де мешкає третина етнічних українців, – різні речі».

Пізніше говоритимемо про ставлення Євгенія Єніна до росії та українсько-російської війни зокрема. Однак після ознайомлення з його дисертацією, а потім науково-публіцистичними розробками легко дійти висновку, що він чітко розумів логіку розвитку подій і роль рф як загарбника в цьому протистоянні. Ще в одній роботі він пише, що «серйозне занепокоєння щодо подальших перспектив українського плану викликало тривалу відсутність оцінок цих ініціатив з боку кремля як одного з ключових гравців Придністровського конфлікту. Можна сказати більше: у певних колах наполегливо розпускали чутки про активну підготовку російського контрплану врегулювання Придністровського конфлікту, а також про нібито секретне рішення радбезу рф, котре передбачає порядок спільних російсько-придністровських заходів у разі загострення ситуації в Придністров'ї». Однак лукавство росії видно без особливого напруження, адже вони мають на території, охопленій конфліктом, власні війська.

Вище вже сказано, що Євгеній Єнін і в дисертації, і в статтях бачив Придністров'я як «чорну діру», через яку просочується все те, що називається словом «контрабанда». Тому він на одній із пресконференцій радісно повідомив, що міжнародний круглий стіл «Реалії та перспективи співробітництва України і Республіки Молдова у прикордонній і митній сферах», організований Центром досліджень проблем громадянського суспільства та Регіональним представництвом Фонду імені Фрідріха Еберта у Кишиневі, про-

демонстрував серйозний підхід української сторони до розв'язання наявних проблем у двосторонніх відносинах. Зокрема, під час свого виступу посол з особливих доручень МЗС України Дмитро Ткач заявив, що українська влада вже найближчим часом вживе низку заходів, які унеможливлять здійснення контрабанди через українсько-молдовський кордон.

Минув лише місяць, повідомив один з ініціаторів боротьби з незаконними економічними оборудками, проте нова влада вже демонструє істотний прогрес у питанні наведення порядку на спільному українсько-молдовському кордоні. Українські чиновники за результатами безпосереднього виїзду на місцевість у район Іллічівського морського порту проаналізували всю схему руху товарів до Придністров'я й узгодили механізми оптимізації митного та прикордонного контролю на українсько-молдовському кордоні.

Це був короткий, буквально тезисний огляд наукової діяльності Євгенія Єніна. Вже значно пізніше, під час роботи в Генеральній прокуратурі, він напівжартома скаже, що захистом кандидатської дисертації продемонстрував те, що випускнику Академії Служби безпеки України все до снаги. Тому і звання кандидата наук він сприймав як іще одну перемогу на фронті позаштатних ситуацій.

2.6

Євгеній Єнін рідко коли залишався без якоїсь великої державної справи, викладаючись тут по повній. Та коли таке траплялося, брався за щось нове, незвідане з таким притьмом, що від його ентузіазму аж іскрило навкруги.

Невелика пауза Євгенія в державній службі сталася після того, як він написав заяву на звільнення з Генеральної прокуратури, де обіймав посаду заступника керівника цього відомства. Однак кандидат наук з досвідом написання глибоких аналітичних текстів завжди затребуваний. І його запросили до Українського інституту майбутнього на посаду заступника виконавчого директора. Співпрацю йому запропонував один із засновників організації, радник міністра внутрішніх справ Антон Геращенко. Він характеризує Є. Єніна як «розумного, професіонала у своїй справі, досвідченого юриста, правоохоронця, дипломата».

А.Ю. Геращенко згадує: «Після відставки Євгенія з посади заступника Генпрокурора я запропонував йому попрацювати у складі **Українського інституту майбутнього**, де поступово набирало сили потужне інтелектуальне ядро. Женя,

як завжди, попередив, що подумає. Йому, я знаю, пропонували дуже затишну й хлібну роботу в інших організаціях. Однак він через нетривалий час з'явився у мене і дав згоду на перехід до УІМ».

Звісно, про цю науково-аналітичну установу можна говорити доволі довго. Однак тих, хто цікавиться, відсилаю до офіційного сайту УІМ. Коротко ж скажу про те, що заявляє його керівництво. Місія інституту – проєктування успішного майбутнього України через експертні дослідження та дискусії, які стимулюватимуть прийняття якісних політичних рішень у внутрішній та міжнародній політиці. Дослідження та дискусії ведуться за п'ятьма основними напрямками: міжнародна політика, внутрішня політика, національна безпека та оборона, економіка, правоохоронна і судова системи. Ідея полягає в компенсації браку компетентних фахових дискусій в українській спільноті, проведенні глибоких досліджень на актуальні для українського суспільства теми, наданні об'єктивної експертної інформації про Україну на міжнародному рівні. Резюме: це гарний майданчик для обміну (частіше гострого та різнобічного) думками та вироблення слушних ідей, корисних для суспільства.

«Женьку, тут ти хоч відпочинеш душею і тілом», – відреагував один із друзів. Але він сам так не думав. Після пекельної роботи в ГПУ (про що наступна наша розмова) можна було б під поскрипування гамака подумати над сенсом життя, але… З перших днів перебування Євгеній Єнін із радістю помітив, що тут, в інституті, мізки напружуються до накалювання, а потік з ідей постійно бурлить, щоб на виході отримати щось таке, дуже цікаве. І, звісно, потрібне. Бо що то за майбутнє, коли воно буде суцільними химерами.

Ну що, додамо трохи офіційної інформації? Отже, після звільнення з Генпрокуратури Євгенія Єніна запросили працювати експертом в аналітичний центр «Український інститут майбутнього», який прогнозує зміни у країні й світі і складає рекомендації та стратегії для державних органів.

В Українському інституті майбутнього колишній заступник прокурора зайнявся великим проєктом боротьби з контрабандою, який фінансувався тютюновою компанією «Phillip Morris International». До нього цим напрямом в аналітичному центрі займався експомічник депутата 8-го скликання Антона Геращенка Денис Монастирський, який у 2019-му році став депутатом Верховної Ради від партії «Слуга народу», а в липні – змінив Арсена Авакова на посаді міністра внутрішніх справ України. У це правоохоронне відомство він запросив на посаду першого заступника міністра Євгенія Єніна.

Та то буде пізніше. Треба ж було достойно заявити про себе в інституті майбутнього. Уже в перші дні спілкування зі своїми вельмишановними колегами Є. Єнін зрозумів, що і від нього чекають якогось цікавого проєкту. Проривної ідеї. Що він міг запропонувати?

Й одразу ж вирішив: він візьме для подальшої теоретичної розробки щось зі своєї минулої практики. Що його найбільше займало під час роботи в Генеральній прокуратурі? Та загалом він був обвішаний функціями і виходами з нештатних ситуацій, як той… Так, він працював над багатьма питаннями. Але най… Найскладнішими? Так. Найбільш хитромудрими? Так. Найболючішими? Так. Одне слово, вирішив він продовжити розробляти тему повернення активів, незаконно присвоєних деякими цивільними (і не тільки) особами.

Не обійшлося і без легкої хмаринки мрійливості. От би, думав новий науковий співробітник інституту, розробити такий механізм… Наступна думка вже підштовхнула цю, завоювавши позиції. В нормальній державі намагаються не допустити розкрадання, присвоєння. Кому, як не тобі, краще знати, що скоєнню легше запобігти, ніж потім виправляти ситуацію. Повертати карту на місце, як кажуть за ігорним столом.

Ось попередня думка повертається: та оскільки допустили до державної годівниці всіляких хапуг і шахраїв, то тепер потрібно з ними боротися. Значить, потрібно віднайти у фінансово-економічному блоці такі підстави та важелі, які дозволяли б арештовувати накрадене і повертати туди, звідки кошти поцупили. Цей механізм має працювати майже бездоганно.

На науковій раді інституту він так і заявив тему, за розробку якої береться. Звучала вона так: «Створення робочого механізму повернення протиправних активів в Україну». Колеги закивали головами. Щоправда, перша хвиля захоплення змінилася стурбованістю. Та це ж!.. Слухай, Євгенію, тут життя мало покласти! Ти ж не наївний юнак, щоб легковажити!

Ні, він не був наївним юнаком. Коли Є. Єнін переконувався в слушності гарної ідеї та приймав рішення обов'язково добитися її реалізації – ховайтеся труднощі та обставини, посуньтеся скептики!

Його загалом дуже слушну тему вирішено було розширити. Хоч незаконні активи мали широкий характер, їх вирішено було включити до більш загальної категорії – контрабанда.

Уже по ходу реалізації проєкту Є. Єніна наздогнала ще одна цікава ідея – влаштувати своєрідний лікнеп. А що – відеотехнології дозволяють виходити на широкі аудиторії, матеріалу для лекцій в голові стільки, що вже пора за докторську дисертацію сідати.

Й от на одному з ресурсів інтернету слухаю:

«Добрий день, дорогі друзі! Питання наповнення бюджету завжди і для всіх є нагальним. Як не дивно, одним з реальних джерел поповнення державної казни може бути повернення грошей, здобутих злочинним шляхом. Як це відбувається? Для мене картина зрозуміла, тому хочу, щоб і у ваших головах настала повна ясність».

Після цього лектор енергійно бере до рук фломастер і починає писати значки та проводити стрілочки. При цьому кожен, хто того бажає, чує його впевнений голос:

«…Візьмімо умовну ситуацію, коли власники банку вирішили привласнити кошти вкладників або стабілізаційний кредит від НБУ. Для цього менеджмент банку вирішив видати кредити кільком десяткам компаній, підконтрольних власникам (через підставних осіб). Ці кілька десятків компаній, отримавши кошти, імітують якусь псевдогосподарську діяльність, у результаті якої гроші опиняються на рахунках уже іноземних (офшорних) компаній, відкритих, скажімо, у банках Кіпру, Австрії, Швейцарії. Потім наш банк через деякий час визнають неплатоспроможним, у нього вводять тимчасову адміністрацію, менеджмент і власники роз'їжджаються хто куди, порушується кримінальне провадження.

Й от слідчий має всі ці схеми дослідити – взяти десятки ухвал суду, щоб отримати доступ до банківських документів, на підставі яких видавалися кредити, до їхніх банківських рахунків, проаналізувати рух коштів по всіх рахунках і підстави для відповідних банківських платежів (за надання послуг чи продаж товарів – знову документи), перевірити ці підстави (а чи надавалися ці послуги, чи поставлені товари – знову документи, у тому числі митні), допитати всіх службовців банку, встановити офшорні компанії, що можуть бути пов'язані із власниками банку, їхні рахунки за кордоном (як правило, непросте завдання), направити десятки запитів за кордон про правову допомогу, щоб дослідити діяльність офшорних компаній, допитати номінальних іноземних директорів, отримати рух по їхніх рахунках (у середньому один запит виконується один рік), інформацію про IP-адреси, з яких здійснювалося управління рахунками, встановити бенефіціарів цих компаній (як правило, підставні особи), розшукати (!) і допитати їх, провести купу експертиз і ще багато-багато інших слідчих дій. Потім слідчий має все це проаналізувати і лише тоді підготувати повідомлення про підозру чи то власнику, чи то одному з топменеджерів (на практиці все обмежується начальниками відділів)».

Євгеній у ролі лектора переводить дух і ніби запитує глядачів-слухачів: «звертілося в голові від переліку?» Але це тільки початок складного шляху.

«Бо це лише опис певних стадій досудового розслідування. Далі маємо цілу низку риторичних запитань, зокрема, скільки триватимуть досудове розслідування і судовий розгляд, включаючи процес оскарження вироку; як вплине на тривалість процесу зміна групи слідчих, прокурорів або складу суду, у тому числі неодноразово? І запитання, що взагалі може загнати будь-кого в глухий кут: скільки засуджених банкірів за всі роки незалежності зможете згадати?»

Дивуватися вправності і впевненості цього лектора, провісника оздоровчих істин, не доводиться. Адже загалом у Євгенія понад двадцятирічний

стаж служби спецпризначенцем, роботи на дипломатичному і правоохоронному напрямках, дві вищі освіти та володіння трьома іноземними мовами. Він, як ми вже добре знаємо, захистив кандидатську дисертацію, присвячену питанням придністровського врегулювання. А під час роботи в Генеральній прокуратурі ці питання, про які зараз мовить для слухачів цих специфічних курсів, пророблял з усією старанністю. Тому йому пристало казати таке:

«Ця тема декларується пріоритетом кожного генерального прокурора. Вона зазвичай асоціюється з посадовцями та представниками попередніх владних команд, адже саме навколо відомих прізвищ найпростіше генерувати новини, демонструвати активність і звітувати перед суспільством, яке перманентно потребує „посадок" і „розкуркулення" ненависних багатіїв.

Водночас є чимало інших непублічних і недержавних діячів, чиї дії завдали набагато більших збитків державі і чиї активи переслідувати не так хайпово, як публічних політиків або чиновників. Йдеться про власників збанкрутілих банків, „смотрящих" за держпідприємствами, бізнесменів-конвертаторів, контрабандистів та інших акул „схемного" бізнесу. Правоохоронцям відомі всі імена та схеми, втім, як колись казав Геннадій Хазанов у своєму діалозі про міліцію, „знаємо, хто, де, коли, маємо… зйомки прихованою камерою, покази свідків – довести нічого не можемо. Знаємо, куди тягнуться нитки, і знаємо, до кого – поіменно. Ви їх також усіх добре знаєте".

Певний прогрес за останні роки в цьому напрямі все ж таки не можна заперечувати. Станом на 2019 рік у зарубіжних юрисдикціях було виявлено ймовірно протиправні активи переважно колишніх високопосадовців і накладено на них арешт на суму, еквівалентну близько 500 мільйонів доларів. Але далі арештів справа часто-густо не йде, адже щоб повернути злочинні активи кримінально-процесуальним шляхом, потрібен вирок суду. А з цим, як нам чудово відомо, в Україні проблема. Крім того, досудове розслідування у справах про відмивання коштів може тривати роками через широкий масив міжнародно-правової допомоги, в рамках якої потрібно дослідити чимало фактів і обставин».

Я уважно, наче мені це треба для подальшої роботи, для боротьби з усякого роду «короїдами» державного бюджету, слухаю відеокурс Євгенія. Один блок, другий, третій. До всього це ще й просто цікаво. Адже коли людина пройшла крим-рим-мідні труби, набралася унікального досвіду, вона про це не розповідає, а наче складає пісню, ніби видихає накопичену інформацію.

Тут мені згадуються прекрасні слова його друга, вже не раз цитованого мною **Віталія Кулика**:

«Там, де Женя працював, відбувалися дива і справжні трансформації. Теми, які були роками непідйомні для цілих міністерств, раптом отримували "нове ди-

хання", а проблеми розв'язувалися, коли туди приходив Євгеній Єнін. Так було з Придністров'ям, зі взаєминами Посольства України в Італії з місцевою українською громадою, з конфіскацією активів януковича, з міжнародною допомогою, з реформами прокуратури і МВС, з пенітенціарною системою, з наведенням ладу в Нацполіції та ДСНС тощо.

Він умів організувати ефективну роботу. Вмів делегувати ухвалення рішень, оточував себе розумними та яскравими особистостями, але вмів контролювати й був наполегливим. Чим дужче розросталося "господарство" під його керівництвом, тим відчутнішими були якісні зміни в організації роботи системи.

Євгеній працював не для посад і грошей. Це було помітно всім. Його цікавив процес, в якому він перебував. Він жив своєю роботою. Тією саме, якою займався цієї миті».

Але слухаю лектора далі, бо надана ним інформація не тільки поглиблюється, а й набуває певної публіцистичної гостроти.

«Однак не все так безнадійно, адже окреслені проблеми не є унікальними для України. У світі, особливо у приватному секторі, вже не один рік застосовується практика пошуку та конфіскації сумнівних активів у цивільному процесі. Щоб було зрозуміліше, повернімося до нашого прикладу зі збанкрутілим банком.

Один з ошуканих вкладників подає цивільний позов, наприклад, до Лондонського суду проти власників (у тому числі колишніх) і топменеджменту цього банку, в якому стверджує, що внаслідок їхніх неефективних дій з управління банком позивачу було завдано шкоди – замість свого депозиту в мільйон доларів він отримав 200 тис. грн від Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Чому Лондон? Тому що українська судова система ще не здобула того авторитету, який мають рішення Лондонського суду в усьому світі. У ланцюгу пов'язаних із власниками банку компаній обов'язково знайдуться фірми з реєстрацією у Сполученому Королівстві чи на Британських заморських володіннях (14 територій).

Що відбувається далі? Лондонський суд відкриває провадження та зобов'язує відповідача (власників банку) надати свої заперечення, розкрити інформацію про всі свої компанії, активи, джерела їх походження, пояснити, як так вийшло, що збанкрутілий банк роками надавав безповоротні кредити фірмі дружини власника банку, та ставить ще багато цікавих запитань, відповіді на які наш слідчий збирає по крихтах роками. А для заохочення банкіра до співпраці Лондонський суд може ще глобальний ордер на арешт його активів видати. А може і взагалі не питати банкіра, а просто своїм рішенням призначити незалежних арбітражних керуючих (ресиверів) у всі відомі суду офшорні компанії банкіра чи його топменеджменту. Уявіть, що у вашу „схем-

ну" компанію призначають іншого, невідомого вам і незалежного, директора, який першим своїм рішенням піднімає всю вашу „сіру" бухгалтерію, листування з латвійськими/швейцарськими/австрійськими банками, а можливо, ще й із вами, всі платіжні доручення, інформацію про всі активи і передає все це до Лондонського суду, а копії – до Офісу генерального прокурора України чи нашому слідчому. Як вам таке? За такого розвитку подій у підсумку Лондонський суд ухвалює рішення про конфіскацію активів або відшкодування шкоди, завданої нашому позивачу/ошуканому вкладникові».

Ви слухаєте цю насичену досвідом інформацію і вірите, що за допомогою пропонованого паном Єніним механізму (завважте, реального, він завжди полюбляв це слово – «реальний», значить, справді існуючий) можна викорінити цю злодійсько-шахрайську систему, що створена була і вкорінювалася за всіх влад в Україні. Хто не був причетний до неї, той дивився на все крізь пальці. Але потурати – це також переступати. Закони, норми, правила.

Євгеній уже не проводить своєрідний майстер-клас фахівця з повернення активів, а виступає зі своєю аналітикою критиком звичаїв.

«Усе описане вище – не казки. У більш розвинених країнах це працює вже не перший рік. Але постає логічне запитання: за чий рахунок бенкет? Хто оплачує роботу армії британських юристів, які формують стратегію, представляють інтереси потерпілого у Лондонському суді, потім легалізують його рішення (про арешт активів і про ресиверів) у судах інших, у тому числі офшорних, юрисдикцій, хто оплачує роботу арбітражних керуючих і купу інших супутніх процесів? Невже ошуканий вкладник мусить ще й за це платити?

Відповідь – ні. Оскільки Лондонський суд користується повагою, подібні процеси там не рідкість. Саме тому на британському ринку юридичних послуг існують так звані судові фонди (Litigation Funds), які інвестують власні кошти у перспективні судові процеси, а прибуток отримують як частку від фактично повернутих потерпілому коштів, так би мовити, під ключ. При цьому фонд самостійно визначає залучені юридичні фірми, стратегію, витратну частину, обсяг необхідної інформації, у тому числі можливих відомостей досудового розслідування, тощо. Такий собі венчурний інвестор, що вкладає у перспективний стартап.

Свіжою історією успіху можна назвати досвід наших казахських партнерів, які за останні кілька років саме з використанням британських судових фондів (до речі, за сприяння української юридичної компанії) не лише повернули понад півтора мільярда доларів, украдених у вкладників „БТА Банку", а й істотно прискорили збір необхідних доказів органом досудового розслідування та отримали вирок суду у кримінальному провадженні».

За канонами гарної аналітичної розвідки доповідач резюмує:

«Та чи є в Україні орган, уповноважений подавати цивільні позови за кордоном, якщо потерпілою є держава? Тимчасова адміністрація будь-якого банку має таке право, втім, не користується ним. Але якщо йдеться про прямі збитки державному бюджету, то жоден з органів влади не може ініціювати подібний процес за кордоном, навіть якщо жодної копійки з державного бюджету на це витрачено не буде.

Саме тому ми в Українському інституті майбутнього спільно з нашими колегами-практиками з інших органів правопорядку та народними депутатами-однодумцями найближчим часом плануємо представити громадськості справді робочий механізм повернення протиправних активів в Україну та підвищення ефективності кримінального переслідування правопорушників».

Класичний спосіб розв'язання проблем у нашій державі зазвичай полягав у створенні нового органу, що має очолити боротьбу із цим злом.

Мало одного органу – створимо два, знов не впоралися – впровадимо спостереження за спостерігачами, громадський контроль (аудит, зовнішню комісію), переатестацію чи ще 101 спосіб довести будь-яке питання до абсурду. Кожна влада традиційно обіцяла якщо не «відрубування рук», то «посадки» (якщо не навесні, то восени чи навпаки), але до усунення першопричин наявності «схем» у державі зазвичай не доходило. В результаті населення дедалі біднішає, влада – переважно навпаки, а бізнес (за рідкісним винятком) користується схемами «оптимізації оподаткування» і водночас скаржиться на постійний тиск з боку правоохоронців.

Євгеній працював в Українському інституті майбутнього всього лише рік. І звільнився він (формально, бо завжди підтримував зв'язок з конкретними співробітниками аналітичної установи) просто тому, що його знову покликала велика державницька місія. Однак за цей рік він вивів свою майстерність аналізу та систематизації фактів на цілком новий, більш високий рівень. А це, як ми бачимо сьогодні, виявилося ще одним з талантів цієї всебічно обдарованої людини.

Може, те, що запропоную далі, комусь видаватиметься «нудним матеріалом», але все одно наведу деякі місця з його великої аналітичної роботи, присвяченої тому, що його цікавило все життя. А саме боротьбі з тими, хто звик до краденої наживи, хто, зрештою, підняв руку на всезагальне добро.

Він написав цю роботу тоді, коли влада вкинула в суспільство суперечку, що нам потрібно ще, щоб боротися з одвічним злом – корупцією, точнішими словами, крадійством і шахрайством. Який такий орган (може, гільйотину?) органічно організувати, щоб він допоміг в організації організованої боротьби з корупцією? Намастив масла масляного свідомо, бо заплутати – це почерк шахраїв.

Дискусія навколо створення єдиного органу з розслідування економічних злочинів, позбавлення у такий спосіб решти правоохоронних органів можливості тиску на бізнес, поліпшення бізнес-клімату і зниження рівня тінізації української економіки точиться не перший рік, як правильно стверджував автор. Водночас відсутність консенсусу щодо того, який з печерських пагорбів «куруватиме» діяльність такого органу, постійно гальмувала будь-який рух на цьому напрямі…

…Часи змінилися, влада просигналізувала про пріоритетність створення окремого органу з протидії злочинам у сфері публічних фінансів, і тепер нібито справа за малим – зробити «нарізку» з відносно нових законів про НАБУ, ДБР чи Національну поліцію, копіюючи звідти цілі кластери про порядок проведення конкурсу на керівні посади, рівень заробітної платні, зовнішній аудит, громадську раду доброчесності, суперповноваження на кшталт «автономної прослушки», власного спецназу (бо без цього вже не «комільфо», якщо у всіх є, а в новоствореному органі – ні). Ну і, звісно ж, передбачити максимально широку підслідність для новоствореного органу згідно зі старим українським принципом – «а отам іще трохи додамо…».

Більш складний та амбітний шлях – уникнути в законі про Бюро фінансових розслідувань (БФР) системних помилок, допущених при створенні НАБУ, ДБР і Нацполіції. Вищий рівень майстерності законотворця – створення БФР як органу якісно нового зразка, з інтегрованою системою управління ризиками. Впровадження саме цього інструменту дасть змогу закцентувати як на виробленні пропозицій для Кабміну щодо усунення нормативних прогалин у законодавстві, завдяки яким, власне, й існують тіньові схеми, так і фокусувати увагу органів досудового розслідування БФР на протидії найбільш небезпечним проявам злочинної діяльності у сфері публічних фінансів (а не «закривати план» розгоном ФОПів по місцевих ринках).

Саме тому розслідування має бути кероване аналітикою, а не навпаки, як зараз. І тут йдеться не лише про дослідження фактів, що вже відбулись, – аналітичний підхід дозволяє ефективно прогнозувати ризики в майбутньому та виробляти механізми запобігання. Звісно, чергова команда «бізнесменів у погонах» може легко перекреслити будь-яку справу, але спочатку має бути розроблений принаймні хороший закон.

…Порядок призначення керівництва: конкурсний відбір vs пряме призначення. Здавалося б, суспільство вже звикло до конкурсу, але чи це насправді найкраща опція? Конкурс, результати якого відомі задовго до його завершення; конкурс, навколо якого точаться політичні торги і чвари між групами впливу; конкурс, який жодним чином не гарантує незалежність чи доброчесність кандидата, породжує купу бруду; конкурс, який затягує запуск важливої інституції

і надалі може бути за бажання скасований у будь-який момент. Гадаю, прикладів за останні роки достатньо. Чи справді в реаліях сьогодення нашій країні потрібна ця імітація «прозорого відбору»? Саме тому законопроєкт передбачає консультативний добір на публічній основі (для формування «короткого списку» кандидатів, серед яких міністр визначить переможця), а не класична модель конкурсу з її вадами в наших реаліях.

До речі, про кадри. Всі ми хочемо, щоб у будь-якому державному органі (особливо в правоохоронному) працювали лише кваліфіковані, доброчесні, досвідчені й водночас молоді люди, бажано з-поза системи.

Єдина проблема полягає у відсутності їх у потрібній кількості. Як захистити новий орган від «досвідчених» борців з економічною злочинністю, чий світогляд формувався у підрозділах СБУ, ДФС (Державна фіскальна служба) чи Нацполіції, що вже достатньо скомпрометували себе? Практика свідчить, що сто відсотків гарантії не існує («справжніх фахівців» не зупинить навіть детектор брехні), отже, все залежатиме від керівництва та його пріоритетів…

…Повернення активів, звісно, – предмет окремої дискусії. Втім, додає оптимізму наявність у новому законопроєкті положень, що дають змогу Бюро залучати юридичних радників в іноземних юрисдикціях. Іноземний досвід свідчить, що кримінально-процесуальний вимір повернення активів з-за кордону є надійним, хоча й доволі довгим шляхом до результату. Водночас саме цивільно-правові процедури здатні значно посилити ефективність і швидкість виявлення, арешту, конфіскації та репатріації незаконного майна. Існують навіть спеціалізовані судові фонди (не плутати з маніхантерами, які залучались у справі павла лазаренка), що від імені потерпілої сторони ініціюють цивільні судові процеси по всьому світу, отримують рішення про конфіскацію та повернення активів, а головне – інвестують у цю роботу власні ресурси з прицілом на винагороду у вигляді частки від уже повернутих ними коштів.

Узгодження бодай лише вищезгаданих елементів здатне загнати в глухий кут будь-яку здорову ініціативу (навіть якщо виходити з того, що у всіх критиків виключно найкращі наміри). Слід зважити, що були згадані тільки ті аспекти діяльності нового органу, які лежать на поверхні. Але є й інші, на які громадськість наразі не звертає уваги, проте через які, як свідчить досвід НАБУ, ДБР тощо, і намагатимуться вставляти палиці в колеса новоствореному органу. Життєво важливим… є забезпечення належного доступу БФР до баз даних інших органів влади, а також відповідність європейським практикам (зокрема ЄСПЛ) у сфері захисту персональних даних і доступу до банківської таємниці.

Жодних ілюзій щодо того, як може бути використана нова потенційно суперпотужна структура в руках «злих геніїв»; скільки «чорного кешу» вже зібрано під кадрові квоти в майбутньому органі; про «радість», з якою інші правоохо-

ронні органи та інші центральні органи виконавчої влади ділитимуться повноваженнями чи інформацією з новоствореним БФР; про природне занепокоєння бізнесу, який уже давно звик не довіряти будь-якій владі. Все це невід'ємні супутні елементи створення і становлення будь-чого нового в нашій державі.

Я, так само, як і будь-який серйозний державоцентричний громадянин, подумав, що цю статтю Євгенія Єніна мали б обговорювати на найвищому рівні. Її повинні були взяти на замітку, добре опрацювати навіть в Академії наук, де останніми роками економічному блоку чомусь не дають можливості впливати на державну політику. Наробків там безліч, але нам не до того.

А чим ви зайняті, хлопці і дівчата? Ми будуємо демократію.

ЦИВІЛЬНА КОНФІСКАЦІЯ: ПЕРЕВАГИ

НАЙКРАЩІ ПРОКУРОРИ УКРАЇНИ
Ю.Луценко
К.Кулик
А.Стрижевська
Р.Голда
ПОВЕРНУЛИ В БЮДЖЕТ 1,5 МЛРД.$ ВКРАДЕНИХ ЯНУКОВИЧ

СВЯТАЯ НАТАЛЬЯ

Глава третя:

ПРОКУРАТУРА ЮРСЬКОГО ПЕРІОДУ

3.1

Влада – це зобов'язаність, свобода – відповідальність.
Марія Ешенбах

Близьке знайомство (на жаль, лише заочне) з Євгеніем Єніним збагатило мене несказанно, а ще – дало один несподіваний плюс. Крім того, що автор отримав у його особі певний еталон роботи на державу-суспільство, він запалився ідеєю ще однієї повісті. Писатиму про секретаря в приймальні. І даремно ви наморщили лоба. Мабуть, достеменно не відаєте, що ж то за фах такий? Власне, місія – бути найближчим помічником людини на відповідальній посаді. Я знаю, що це викличе скепсис, але дайте мені шанс розповісти – і ви побачите все у зовсім іншому світлі.

Про те, що Євгеній Єнін став «цілим заступником Генпрокурора!», **Володимир Митрофанович Орел** дізнався в кімнаті чергового одного з банків, де він тепер працював охоронцем. З такої дорогої серцю посади старшини курсу Академії СБУ довелося піти, досвід «няні дорослих хлопців» ніде більше не став у пригоді, тому… Нудна робота в банку, хоч би ким він тут працював.

«Аж якось відчиняються двері і… сяйнуло моє Сонечко! – згадує чоловік. – Знайома єнінська усмішка, широкий крок у мій бік – і ось я уже обіймаю дорогого друга.

«Женю, – запитую, – які справи тебе привели до комерційного банку?»

«Не справи, а люди», – відказує він і цікавиться, чи можу я відлучитися на годинку, кави попити.

Я попередив керівництво, мене підмінили і відпустили на короткий час. Але його виявилося достатньо, щоб зрозуміти, що доля пропонує мені зробити ще один різкий крен. Та й куди вже крутіше брати, якщо Євгеній запропонував мені місце секретаря в приймальні заступника Генерального прокурора. Своїй приймальні».

Володимир Митрофанович швидко пригадав кількох знайомих секретарок, їхню модняву форму з високими підборами та зачіску «так нині ходять найкрутіші» і зрозумів, що його образ на цьому тлі якось програє. Є. Єнін одразу піймав сумнів в очах колишнього старшини, тому попросив його висловитися чіткими словами.

«Женю, я страшенно вдячний, що не забуваєш, тільки… На машинці друкарській – одним пальцем з паузами, комп'ютер добре не знаю… Та й не вчився на секретаря…»

Євгеній не відповідав, розумів, що аргументація чоловіка не вичерпана.

«О, я знаю одну жіночку! – знову заговорив В. Орел – Друкує, як Бог, комп'ютером володіє, як Бог…»

«Красива, як Бог», – підіграв Є. Єнін, і співрозмовники обмінялися усмішками.

«Ну, предмет краси – то справа індивідуальна. Але це буде людина, яка тобі потрібна».

«Мені потрібен Орел!» – сказав, як відрізав, гість. А охоронець банку і можливий претендент на нову роботу, знаючи добре цього молодика, зрозумів: треба робити так, як той каже.

І далі – вслухайтеся в мелодику цих слів – Володимир Митрофанович переповів, як почалися їхні будні.

«Ми вчилися. Обоє. Він у своєму кабінеті освоював нові для себе функції і тонкощі субординації. Я в приймальні намагався призвичаїтися до комп'ютерних клавіш та особливостей роботи в онлайн-режимі. Звісно, мене не оминали суто секретарські обов'язки, але тут виручала практика безпосередньої роботи з людьми в академії.

Ми навчалися і нашим взаєминам, адже ролі помінялися. Колись я був для Євгенія як підлеглого „шефом", а нині все вийшло навпаки. Та мені було дуже цікаво спостерігати за ним і тоді, й особливо тепер. Подивитися формально, то він був начальником, а я секретарем у його приймальні. Проте насправді ми були товаришами – старшим і молодшим. У нас зовсім випадали з поля зору певні формальності, бо ми робили одну й ту саму справу: виконували завдання, що постало перед Прокуратурою. „Уставні" норми відсувалися десь для стороннього ока, а все підпорядковувалося якнайкращому, якнайповнішому розв'язанню численних проблем, що поставали безкінечною вервечкою.

Не знаю, як там у кого, але наші з Женею стосунки не вкладалися в жодні звично прийняті норми чиновницької субординації. Ми насідали на задачу з двох боків як однодумці-одновірці. Ми підказували один одному тоді, коли це було потрібно. І це нагадувало не посадові інструкції, а дружні поради альпініста альпіністові, як краще обійти небезпечну ділянку».

Одним з прийомів, до якого вдавалася пара «керівник-секретар», була своєрідна система «обробки» відвідувача, хоч би ким він був. Ось заходить до «пана заступника» хтось, і його вигляд явно вказує, що мирної розмови візит не обіцяє. Секретар В. Орел привітно всміхається відвідувачеві, вибачається за шефа, у якого зараз (тут чоловік здіймає пальця догори, натякаючи, що у Є. Єніна на прямій лінії одна з перших осіб), і пропонує чай чи каву.

Візитер рвучко запускає руки в кишені, ніби хоче їх прорвати, але поступово утихомирюється. Магія впливу перших осіб на осіб другого чи третього порядку завжди спрацьовує. Секретар пропонує відвідувачеві присісти, запитує, яке того ставлення до останньої новини, що здибила суспільство. Мирна бесіда супроводжується ковтками ароматної кави, яку В. Орел робив майстерно.

Процес психологічної «адаптації» відвідувача довершував сам Євгеній Володимирович. Клацала лямка начальственних дверей, вони прочинялися, і з широкою усмішкою та розкритою для привітання долонею Є. Єнін виходив у приймальню. Це було його фішкою, власне, однією з них, бо прикладів незвичної поведінки цей начальник демонстрував чимало. Тому він завжди, підкреслюю – завжди! – виходив до відвідувача назустріч у приймальню. Був це заступник Голови СБУ чи прокурор з маленького району на Вінниччині – не мало значення. Це обеззброювало найагресивніших ходаків, бо навіть той, хто прийшов розправитися із заступником Генпрокурора, зброю не діставав.

«Усмішка – це ж не просто вираз обличчя, емоція, – ділиться міркуваннями Володимир Митрофанович. – За нею можна визначити, з ким ти маєш справу. Життя до роботи в приймальні навчило мене безпомилково визначати це. І в мене для кожного типу усмішки була своя градація».

Не втримався і перебив думку своїм запитанням.

«А яка аналогія стояла за усмішкою Євгенія?»

І тут я почув таке, що вразило мене до глибини душі. Здавалося, на моїх очах звичайний чоловік перетворився в інтелектуального гуру, тонкого психолога і критика мистецтва. Я почув від нього таке: «Це була усмішка Мони Лізи. Вона завжди бриніла на обличчі Жені, але ніколи не виглядала маскою. Це було щось природне, втаємничене, іноді ледь примітне, але наявне. Як у творіння Да Вінчі, так і в Євгенія Єніна усмішка відображає (подивіться лишень самі) природну мудрість, безкінечну людську доброту. Я жартував, що йому не треба було діставати усмішку з надр єства, а тільки підкручувати яскравість, як ото вогник у гасовій лампі».

Усі, хто знає В. Орла, відзначали, що він упізнає негідника з одного лише погляду. Кажуть, цей природний дар часто ставав йому в пригоді. Своїми спостереженнями і думками із цього приводу він інколи ділився з Євгенієм. Він допомагав керівникові, в приймальні якого виконував гору рутинної роботи. І брав на себе цей вантаж з тим усвідомленням, що чим більше він звалить на себе, тим вільнішим буде його шеф для великих справ.

Але допомога іноді мала дуже специфічний характер.

«Можна Вам дещо сказати, Євгенію Володимировичу?»

«Навіщо такий офіціоз, ми ж удвох».

«Женю, ти із цим чоловіком будь дуже і дуже обережним, – В. Орел киває головою в бік дверей, за якими щойно зникла фігура чергового відвідувача. – Працюй тільки в межах того вузького питання, яке ви вдвох вирішуєте. І бери ініціативу на себе, не йди у нього пристяжним. Будь-який крок убік може мати неприємні наслідки. Це ще та єхидна!»

«Зрозумів Вас, Володимире Митрофановичу. Дякую!»

Періодично молодший із цієї пари однодумців усе ж не погоджувався з характеристикою старшого і дещо відпускав пасок обережності. Але, як пра-

вило, потім усе ж переконувався в тому, що діагноз В. Орла знову виявився точним, як у талановитого лікаря.

«Якось зібралися вони з Євгеном Пікаловим на принципову зустріч з одним військовим прокурором, – згадує Володимир Митрофанович. – А я взяв за ліктик Євгенія і шепочу: не зварите з ним гарної каші. Ну, це ж крутій! Він ваші пропозиції так перекрутить, що за голову візьмешся. А його колега мимохіть почув моє попередження і жестом показує, що все під контролем, усе вже майже вирішено.

Але коли мої хлопці повернулися, я їх не впізнав, бо були вони темніші ночі. Євген Пікалов, виходячи з кабінету Євгенія, знайшов у собі сили віддати мені належне: ми, мовляв, не примітили „червивості" цього чоловіка, а ви точно вгадали».

І ще про усмішки. Обідня перерва. Є. Єнін виходить до приймальні з папочкою під рукою і ділиться із секретарем пересторогою, що питання в нього термінове і принципове, але ж у головного шефа сьогодні поганий настрій, та й обід, а він якось дорікнув: дайте мені спокій хоч для короткого відпочинку!

В. Орел порадив таке. Мовляв, іти треба, якщо зволікання подібне краху. «Але широка усмішка, щось таке розкажи Генеральному приємне для його вуха», – кинув колишній старшина колишньому курсантові навздогін.

Повертається Є. Єнін через двадцять хвилин – сяє. Спрацювало якнайкраще.

«Я періодично дивувався, як мій Женя, цей безкорисливий, прямодушний, щирий молодий чоловік, виживає в середовищі, даруйте, юридичних хижаків, – В. Орел ледь усміхається, ніби заколисаний спогадами. – У такому середовищі з його даними було собі ж дорожче. Помічав і переконувався, що він анітрохи не змінився, хоча за його плечима був уже ого-го який досвід роботи і в розвідці, і в дипломатії. Але він і брав опонентів цією своєю доброю непідкупністю. Його правилом, наскільки знаю, залишалося кредо справжніх чоловіків: не плач, не бійся, не проси.

Щодо останнього, то він і правда ніколи нічого не просив, як заведено з-поміж чиновницького брата. Ти мені, Іване Івановичу, а я тобі. Дивись, і проскочило. За його правдою завжди стояло державницьке завдання. Об сталь цього завдання ламалися всі схеми договорняків, проникнення через шпарини в законах та інструкціях. Тому навіть його вказівки, що межували з проханням, мали вигляд беззастережного наказу».

Інституцію приймальні, якщо можна так висловитися, сам Володимир Митрофанович назвав «всевидячим оком». Воно й правда, вся діяльність його керівника завжди була на виду. Все проходило через серце Євгенія та руки і сумління Володимира.

Примат державного завдання, як правило, підвищеної складності був у Є. Єніна очевидним і беззаперечним. Коли виникали особливо складні питання, Євгеній Володимирович збирав консиліум з фахівців, частенько інших

структур, скажімо, СБУ. Все робилося для того, щоб позитивно вирішити це питання. Одноосібно він рішень не приймав, хоча креативними якостями володів. Це була демократична людина від самої природи. Як ото мудреці від землі, так і люди широкої душі.

«Коли збиралися такі наради, – згадує Володимир Митрофанович, – усе затихало в нашому господарстві, бо знало про цей захід і вище керівництво ГПУ. Мене іноді запрошували за стіл перемовин як стенографіста. І тоді мене охоплювала магія великої наради навколо чогось дуже складного. Євгеній зазвичай виглядав як авторитетний диригент в оркестрі, коли кожен музикант ловить найменші порухи керівника. Обговорення велося всебічно. Євгеній Володимирович при цьому не зазнавався, не випинав свою найрозумнішу голову, хоча вона в нього була і справді розумна. Траплялося, що п'ять-шість годин сиділи, я стомлювався чай-каву носити. Я жодного разу не бачив, щоб він перебив того, хто говорив. Чужа думка для нього була своєрідними святцями».

Уже наприкінці нашої з Володимиром Митрофановичем розмови він порушив іще одне цікаве питання взаємин. Знову змушений цитувати В. Орла, бо так, як він, я думки не передам:

«Мені все здавалося, що мій шеф – той юнак, якого я знав по академії. Але це був загартований фізично, морально бездоганний чоловік. Мені не звикати. Добрався я додому за північ, їв чи не їв, став під душ, упав на ліжко, щоб прокинутися в потрібний час, пірнув під душ, поснідав – і на роботу. Але і Євгеній завжди приходив таким, наче зібрався на конкурс чоловічої бездоганності.

Уперше, коли ми засиділися майже до другої ночі, подумалося, як-то воно буде з моїм Женею завтра? Але він з'явився о традиційній 8-00, як свіжа копійка. Ми так і збиралися завжди – о восьмій ранку. Був час обмінятися враженнями, щось обговорити, прийняти рішення щодо порядку денного».

За нагоди і відповідної миті старший міг щось порадити молодшому. Це було традицією. Причім, коли поради не звучали, шеф дивився на секретаря з тінню непорозуміння: що, мудрі настанови закінчилися? Але ось неприємна розмова-сутичка з кимось із кабмінівських високопосадовців. І Володимир Орел кладе на плече Євгенію свою велику, але м'яку для друзів руку, спокійно мовить, що ще прийде він... і скаже..! І приходив він..! Сатисфакція сталася.

Було таке, що іноді починав Євгеній розмову емоційно, гарно, але з часом затухав, губився. Уважний секретар помітив це. Дуже коректно натякнув йому про це. Спрацював ефект старшини курсу, коли самі курсанти між собою казали: В. Орел усе знає і вміє. Є. Єнін, мабуть, і сам відчував прогалину. Тим більше, що його дедалі частіше «кидали» на коментарі телебаченню чи електронним ЗМІ. Тому недільними днями ходив на заняття з ораторського мистецтва, знайшов для цього дуже компетентного викладача.

Прекрасна риса: він швидко навчався. І навчався не тільки самому предмету, а намагався бути хоч на пів кроку попереду ситуації. Тобто виходило, що кожна нова ситуація наростала і давила тоді, коли він уже був готовий до неї. Робота на упередження – так це називається.

Володимир Митрофанович зізнається, що про Є. Єніна міг би говорити годинами. Скажімо, про його бійцівський характер. Свої принципи і своїх людей він захищав грудьми. Нікого не давав ображати. Іноді Генеральний міг махнути шаблюкою, а Євгеній ходив і заступався за колегу. Замирення було обопільне. Тобто він і головного керівника заспокоював якимсь аргументом, а потім підходив до скривдженого. Отак і отак виходимо із ситуації.

З усіма Євгеній залишався в рівних доброзичливих стосунках. І прибиральниця, і завідувач відділу були для нього насамперед людьми, а потім, що теж важливо, колегами по роботі. Прибиральниці казали В. Орлу: скільки працюємо, але такої світлої людини, як ваш шеф, не було.

Мій співбесідник чи то пишається, чи бідкається: «Мій Женя дуже довіряв людям». Якось одного добродія захищав, а секретар йому заперечив: людина, мовляв, не та. «Але ж він мені поклявся!» – таким був аргумент Євгенія. В. Орел парирував: «Цій людині клятва – тільки привід для махінацій». Дещо пізніше Женя зізнається: «А Ви мали рацію, людина справді непорядна…»

Ця безмежна довіра до людей могла зіграти поганий жарт. Якось секретар помітив, що його шеф явно хворий. Відправити такого додому на чаї з малиною було марно, тим більше, що саме назріла дуже скандальна проблема.

Увечері Євгенію стало ще гірше, але він почав збиратися на ефір. «Скасуй, – сказав йому секретар, – ти ж хворий!» «Ні, я пообіцяв. І це ж із того паскудного питання, що нас трясе третій день. Я змушений їхати». Й от після ефіру пішов розголос, що заступник Генерального прокурора був нібито напідпитку. Очі блищали. Отак публічну людину можна обплювати. Але ж багато хто знав, що він ніколи спиртним не захоплювався. Це його зовсім не цікавило, він поважав спорт і здоровий спосіб життя. Та ефект дьогтю на воротах спрацював.

«Коли це сталося… в Броварах… От уже й фото-відео побачив, і з усіх закутків лунало про їхню загибель, а я не вірю. Не хочу вірити. Не віритиму ніколи. Та й живий він для мене, Женя. Коли вночі безсоння, ми довго з ним бесідуємо. І він мене запитує з таким хитрувато-усміхненим виразом обличчя: ну, а з оцим чоловіком, Володимире Митрофановичу, варто мати серйозні справи? Не знаю, не бачу, про кого мова, але мені дуже хочеться знову і знову бути йому корисним».

Чоловік навпроти мене зігнутою долонею витирає вологу, що норовить із кутиків очей виповзти на щоки, і замовкає.

3.2

Були ті, хто потім, після дуже престижного серед політикуму 2010-х років телешоу «Право на владу», дорікав Юрію Луценку, новоспеченому Генеральному прокуророві України: навіщо така поспішність? От тільки ще пальцем об палець ударили, а вже на всю країну розтрубили: ми прийшли! Мовляв, на українському ярмарку марнославства потрібно з'являтися вчасно, а не тільки у випадку, коли суспільство викликає тебе на килим громадської думки.

Керівник ГПУ або хитрувато поглядав на опонента через скельця відомих на всю країну окулярів, або відповідав, що на ярмарок зазвичай ходять, щоб на людей подивитися і себе показати. Оскільки він як політичний боєць-важковаговик на громадян надивився вволю, то йому залишалося себе показати, але тепер у новій іпостасі. А на самому телешоу він окреслив дві важливі новації, що їх хотілося б добитися. По-перше, зробити з прокуратури та її керівної ланки справжній оплот торжества закону, а по-друге, перетворити Генеральну прокуратуру із закритого клубу-лякалки для зведення політичних рахунків на відкритий і доступний орган правоохоронної діяльності.

Ці анонси на телебаченні, а потім і в коротких коментарях у ЗМІ відображали амбітний план щодо реформування Генеральної прокуратури і підвищення її ролі в забезпеченні законності та правопорядку. Пан Луценко обіймав посаду Генерального прокурора України з травня 2016 року по серпень 2019 року. Під його керівництвом ГПУ планувала зосередитися і помітно змінити на краще низку ключових напрямків:

– **Боротьба з корупцією.** Передбачалося, що саме це стане головним пріоритетом, особливо на високих рівнях влади. Керівник особисто пообіцяв активізувати розслідування корупційних справ, залучаючи до відповідальності впливових політиків і чиновників.

– **Розслідування справ Майдану.** ГПУ зобов'язувалася пришвидшити розслідування злочинів, скоєних під час Революції Гідності, включно з випадками вбивств протестувальників та іншими актами насильства.

– **Реформа прокуратури.** Анонсовано комплексну реформу структури, спрямовану на підвищення її ефективності і прозорості. Пан Луценко наголосив на необхідності оновлення кадрів, запровадження нових стандартів роботи і зменшення бюрократії.

– **Завершення резонансних кримінальних справ.** Прозвучала обіцянка завершити розслідування і передати до суду резонансні кримінальні справи, зокрема щодо колишніх високопосадовців, причетних до злочинів під час правління віктора януковича.

– **Співпраця з міжнародними партнерами.** Це, як анонсувалося, було серед елементів особливої важливості. Підкреслено необхідність підвищення ефективності розслідувань і повернення вкрадених активів з-за кордону. Загалом значну увагу ГПУ, як заявлялося, планувала приділяти розслідуванню економічних злочинів, включаючи ухилення від сплати податків, фінансові махінації та інші форми економічної злочинності.

Я ще розповім про цікаві деталі прийому паном Луценком у свою команду дипломата Євгенія Єніна, хоча можна наперед повідомити, що це вписувалося у принципи і критерії добору й розстановки кадрів у ГПУ. Адже Юрій Луценко, коли став Генеральним прокурором України, керувався кількома основними принципами при формуванні своєї команди.

Він прагнув залучити до прокуратури нових людей, які не мали б «старих» зв'язків та асоціацій з корумпованою системою. Він часто наголошував на необхідності оновлення кадрів та залучення молодих і чесних фахівців.

При цьому основна увага, звісно, приділялася професійним якостям і компетентності кандидатів. Чи не абсурд – брати людей мало не з вулиці і при цьому вимагати професіоналізму? За такої ситуації професіоналізму, даруйте, в чому? Керівник прагнув, щоб у його команді були люди, здатні ефективно виконувати свої обов'язки і мали досвід у юридичній сфері.

Іронічна назва нової ГПУ «прокуратура юрського періоду» давала непоганий аванс довіри людей, адже гумор завжди передбачав спрощення стосунків. Тому відбір кадрів частіше за все відбувався прозоро, з відкритими конкурсами і під громадським контролем. Це було важливо для підвищення довіри до ГПУ і демонстрації прихильності до реформ.

Як під час набору в команду для здійснення навколосвітнього плавання матросів випробовують на психологічну витримку, так і Юрій Віталійович випробовував кадри (насамперед, ясна річ, керівні) на стійкість проти корупції. «Бере чи не бере» – це визначити в умовах відкритого суспільства було не так важко. А тим більше у нас, в Україні – всі все знають, але роблять вигляд, що не знають. Так відомий гуморист визначив стан «громадської думки». В усякому разі, якщо людина виявлялася чистою на руку, то поговір про це розкочувався дуже швидко.

Одне слово, новому керівникові грізної установи було важливо, щоб його оточення підтримувало цілі боротьби з корупцією і було готове до активної протидії її проявам у правоохоронних органах і судовій системі.

Відбір команди у прокуратуру юрського періоду був, таким чином, непростим процесом, що потребував балансу між професіоналізмом, моральними якостями і здатністю протистояти зовнішньому тиску. Ю. Луценко намагався створити групу соратників, які працювали б незалежно від політичного тиску і впливу, хоча це завдання було надзвичайно складним в умовах української політики.

Утім, чого ми вагаємося, добираємо слова? Краще надамо слово найголовнішому персонажу того реформаторського дійства на шляху України до світлого майбуття. **Юрій Віталійович Луценко** згадує:

«Тоді я був лідером більшості у парламенті. Загалом дві третини Верховної Ради прийшли з Майдану, а потім по одному почали відпадати. Тодішній Генпрокурор В. Шокін був дядьком у юриспруденції ніби й досвідченим, але абсолютно непублічним, не здатним реагувати на виклики, ба навіть пояснити не міг, собі насамперед, що відбувається. Відповідно, прокуратура стала тим найгарячішим ядром, яке не можна було втримати.

Гасло покарання злочинців януковича за вбивства на Майдані, розкрадання країни, Іловайськ, Дебальцеве… Інформаційне поле кипіло всім цим.

Наша делегація їде до Японії. І саме в Токіо Президент України Петро Порошенко пропонує мені посаду Генерального прокурора. Я не здивувався, бо ще батько казав: синку, берися за найбільш складні питання, бо вони найцікавіші. І мав рацію старий: три роки роботи в ГПУ були для нас – до цирку не ходи!

Я дав згоду, але з двома умовами – звільнити діючу команду, яка довела систему до катастрофи, і, відповідно, набрати нову. Менша умова полягала в тому, що загалом не терплю „подзвоночників", та й далі їх не терпітиму. Глава держави дав добро.

Чому я погодився, незважаючи на ту обставину, за яку мене найбільше критикували: відсутність юридичної освіти? До ГПУ я пройшов МВС, тюрму, два майдани, тому дивився на Генеральну прокуратуру, як на суто каральний орган, що зберігся ще з часів Сталіна. Коли ми туди йшли, то це була глуха ієрархічна система навіть без натяку на механізми самоврядування».

Ось що далі повідав пан Луценко: «Отак почали приходити люди, не дотичні до каральної системи. Звісно, мені особливо ретельно треба було підібрати заступників, а це виявилося чи не найскладнішим моїм питанням. До всього гостро постала проблема, хто перейматиметься сектором міжнародних зв'язків.

Відверто скажу, що до мого приходу цьому напрямку не приділялося потрібної уваги. Особа, яка володіє язиком для наклеювання поштових марок – отак було. Міжнародна служба ГПУ була завжди поштово-перекладацькою. Все. Відповідно, про якесь порозуміння з правоохоронним світом не йшлося. Навіть перекладені англійською наші листи контрагенти за кордоном не розуміли.

Тому тут потрібна була людина а) ментально нова; б) з вільним володінням англійською та бажано іншими іноземними мовами, чим більше, тим краще; в) ніяк не пов'язана із системою. Скоріше та, яка знайома із західними системами.

Де таку людину знайти? Взяти юриста зі знанням мов – не проблема. Але мене цікавила особа, котра могла спілкуватися міжнародною юридичною мовою, ось що важливо. Єдиний випадок, коли я звернувся за порадою до П. Поро-

шенка. Він дав три кандидатури. Я вибрав а) наймолодшого і б) із сім'ї розвідника. Тим паче, що видно було: людина побувала вже з розвідницько-дипломатичним досвідом у Молдові, зараз перебуває в Італії. Залишалося перемани-ти кандидата на посаду з дипломатії до прокуратури. Нічого так перекид, еге ж!

Телефоную.

– Радник-посланник Посольства України в Італії Євгеній Єнін слухає.

– Вас турбує Генеральний прокурор Юрій Луценко. Даю вам 12 годин для перебазування до мого кабінету.

– А можна пізніше?

– Ні, 12 годин і квиток в один бік.

Поговорили. Я одразу ж зрозумів, що це та людина, яку я шукав. І Євгеній потрібен мені був не для того, щоб ламати стару систему. Це була моя прерогатива. Він мав створювати нову. Це було його прерогативою».

Як казав чужий нашій ідеології, але неповторний у ролі публічного діяча Троцький, коли ти даєш суспільству якусь наживку, то мусиш обов'язково вловити його реакцію. Це правило має працювати, хоч би що ти намагався запровадити.

Як досвідчений політик, а згодом і керівник потужного МВС Юрій Віталійович Луценко про це добре знав. Налаштоване на вловлювання зворотної реакції громадян вухо вловило неоднозначні сигнали.

Долинав, зокрема, скептицизм через політичний бекграунд. Які, мовляв, реформи з таким політичним минулим! Ю. Луценко був колишнім політиком, міністром внутрішніх справ і близьким союзником Президента Петра Порошенка. Це викликало підозри в можливій політичній заангажованості його дій на посаді Генерального прокурора.

Але після Революції Гідності в суспільстві були високі очікування щодо реформ і боротьби з корупцією. Спочатку багато хто сподівався, що Луценко зможе провести реальні зміни. Проте з часом через повільний прогрес у ключових справах немала частина громадян висловлювала розчарування.

Тому попри гучні заяви про боротьбу з корупцією, критики вказували на те, що чимало розпочатих справ не доведено до кінця. Відсутність значних судових вироків у справах проти високопосадовців і затягування розслідувань викликали сумніви щодо їх можливого завершення.

Водночас деякі ініціативи Ю. Луценка, як-от спроби реформувати структуру прокуратури і розслідування резонансних злочинів, отримали позитивні відгуки. Проте загальний баланс між очікуваннями і реальними досягненнями залишався незадовільним.

Суспільство помічало політичний тиск, який міг впливати і таки впливав на діяльність Генеральної прокуратури. Дехто сприймав дії Ю. Луценка як інструмент для розправи з політичними опонентами, що підривало довіру до його намірів.

Щоб конкретизувати тодішній суспільний резонанс, я звернувся до вже згадуваного Надзвичайного і Повноважного Посла, першого помічника п'ятого Президента України (2014–2019) Юрія Володимировича Оніщенка:

«Гадаю, до двору Євгеній Єнін прийшовся б будь-де, адже він був переповнений ідеями і бажанням працювати. Так сталося і в ГПУ. Бекграунд у нього був, незважаючи на молодість, обширний. Моя рекомендація Президенту спрацювала, Генпрокурору кандидатура зайшла, адже це був готовий фахівець для розширення міжнародних контактів і виконання завдань прокуратури.

Не про всі виконані речі можу розповісти. Головне, мабуть, в іншому: Євгеній мав конкретне бачення і енергію це виконати. Ми знаємо, що прокуратура завжди була окремою кастою, яка доволі обережно ставилася до „пришельців". Але Женя одразу вписався. У нього все виходило, суто професійні і людські якості дуже цьому допомогли».

«А яка Ваша думка щодо Ю. Луценка? Критикували його періодично так, що пір'я довгенько кружляло в повітрі. Чи виправдав він сподівання, зрушив щось із місця в тій прокуратурі, яка раніше слугувала „родной партии и дорогому ЦК"?»

«Він виявився людиною зі сторони, хоча прийшов з посади міністра МВС. А чужаку завжди важко. Мені здається, що на той момент призначення Юрія Луценка було виправданим. Багато що буксувало, потрібна була пробивна енергетика. Динаміка результатів була явною, по кількох напрямках сталися буквально прориви. Верхівці ГПУ вдалося багато що змінити на краще. Видно було, що вона сповнена амбіцій щось змінити. Найперше ставилася мета зробити прокуратуру більш людяною, але менш бюрократизованою».

«Юрію Луценку дісталося з двох стволів. По-перше, безліч претензій та уколів було від відповідних міжнародних структур, а по-друге, – від українського суспільства».

«Так, загостреної уваги і дещо завищених очікувань ніхто не заперечує. Ось що було. Та все ж і зміни відбувалися, причому такі, яких раніше ніколи не бачили. Як щодо незалежності прокуратури, так і якості її функціонування. А такі люди, як Євгеній Єнін, могли дивитися на звичні для системи речі дещо з іншої точки зору. І так, до речі, при кожному переході Євгенія. До МЗС він прийшов з СЗР, значить був готовий працювати не на гаслах, а на конкретних завданнях, що й довів успішно.

Є люди індуктивного підходу, як у філософії чи логіці, а є – дедуктивного. Євгеній Єнін належав, без сумніву, до другого. От ті півтора мільярда, вирвані з лап клану януковича. Міг би відзвітуватися, вивісити банер у Верховній Раді та й сховатися собі. А він виступає перед журналістами і говорить, що побачив, як у світі працює величезний злочинний спрут. Україна і за обсягами злочинів, і за масштабами боротьби займає мізерну частку. А треба було б

брати активну участь, адже махінаторів у нас чималенько. От приклад того, що він уже проблему увігнав у систему, у глобальний проєкт. Тепер залишалося реалізовувати, витягувати з великого проєкту ниточки менших справ.

Так, це Євгеній Єнін. Він прийшов, щоб рухатися далі, а не скористатися перевагами чогось зробленого і заклякнути, пересидіти, отримати вищу ставку. Він занадто молодий, щоб шукати тиху гавань. Це його кредо. Причому цікаво: динаміка сильна в людині, але кар'єрного болісного зростання він не прагнув».

Отже, все йде до кращого. В кожній події є своя закономірність. Передача «Право на владу» 2 червня 2016 року органічно вписалася в тло як політичної боротьби в країні, так і перспектив зміни в системі прокуратури. В режимі бліц Є. Єніна того вечора запитали:

«Чи плануєте Ви як обвинувач виступити на суді в Гаазі у справі тих, хто відтяв Крим і напав на Донбас?»

«Безумовно, так, – відповів Євгеній настільки впевнено, наче працював у системі ГПУ не без року тиждень, а вічність. – Є добре напрацьована міжнародна система боротьби із цим злом, є з чого черпати практику».

Однак випробування публічністю на цьому не закінчилося. Бо ведучий пізніше запитав пана Єніна:

«Наскільки мені відомо, саме ГПУ вчасно не подала документи, тому один по одному знімаються арешти за кордоном на майно казнокрадів з минулої влади. По-перше, хто за цей саботаж має відповідати? Прізвища? По-друге, що можна таки повернути до держбюджету?»

«Почну з другого. Я постійно контактую із закордонними партнерами, тому висновок: вони хочуть нам допомогти. У зв'язку з війною та проблемами Майдану нам без цієї допомоги не обійтися. Але є погана новина: нам не вірять. Нам не вірить Брюссель, Лондон, Париж і Рим».

«Чому?»

«Річ у тім, що кожна країна має свої особливості законодавства і процедури. Наші партнери хотіли б, щоб ми говорили з ними зрозумілою їм мовою. Дуже багато осіб для наших громадян бачаться злочинцями, але це ми маємо довести нашим партнерам і зробити це в тій формі і тією мовою, як вимагає їхнє законодавство. Нині США та Євросоюз зробили першочергові кроки, приміром, замороження активів, арешт того чи того майна. Але цього, на жаль, замало. Наша держава має виконати домашнє завдання. Ми маємо продемонструвати підстави для поступового арешту активів.

Маємо продемонструвати також іще одну річ. Будь-яка держава не в змозі конкурувати з приватними фірмами, які спеціалізуються в цій специфічній сфері. Відповідно, ми у своєму законодавстві маємо передбачити тендери, на яких вигравтимуть провідні фірми у цій сфері. Так, доведеться сплачувати певний відсоток за послуги. Але, повірте, це буде набагато ефективніше.

Ми не єдині, хто із цим стикається. Є відповідний досвід, є практика, тому ми повинні його запозичувати сміливіше й ефективніше. Маю на увазі запозичення найбільш сучасних механізмів».

Іще одним з тих, кого піддали тортурам публічного випитування, був перший заступник Генерального прокурора **Дмитро Анатолійович Сторожук**. Ми запитали в нього:

«Що то за звір був, ГПУ, коли туди прийшли Ви з Євгенієм Єніним? Підбір і розстановка кадрів – ви показали тут приклад. Юрій Луценко після міністерської посади і тюрми, ви удвох – люди збоку. Як це було?»

«Вважаю, за результатами роботи, що рішення було правильним. Ми старалися, перевели структуру в інші формати. Скажімо, Євгеній пробивав питання екстрадиції топчиновників. Це завдання на межі тісних контактів з кількома державними високими структурами та десятками структур дрібніших, щоб нашій країні менше відмовляли у видачі наших громадян за кордоном. І про це писали газети, інтернет. І не тільки в нас. З'явився перелік утікачів, яких ми мали повернути.

За каденції Юрія Луценка було виписано найбільше підозр народним депутатам, чого раніше взагалі не помічалося. Інша річ, який результат цих підозр. Кількість не перейшла в якість, але тенденція намітилася.

Кіберзлочинність, боротьба з торгівлею людьми, процеси в міжнародній діяльності у справі МН17, направлення чотирьох підозрюваних до суду в Гаазі. Процеси, започатковані нами, тривають, вони отримали життя. Нові механізми співпраці – це також дуже важливо. А співпраця з Інтерполом, Європолом – Євгеній добився постійного представника в цих структурах, представника ГПУ. Це ж прекрасно!

Загальна статистика стала оптимістичнішою. Всі показники покращилися. А отже, підходи були правильні. Якби було інакше, то все розсипалося б раніше. Це була робота 24/7. Євгеній безперервно перебував у закордонних відрядженнях, він не завжди бачив сім'ю, хоча дуже її любив.

ГПУ при нас була відкритою структурою, куди за конкурсом могла потрапити людина з вулиці, грубо кажучи, якби мала юридичну освіту чи працювала в органах. Тоді ми відкрилися людям, проводили часті пресконференції, команда брала участь у круглих столах чи якихось телетусовках.

У Євгенія сформувалися міцні міжнародні зв'язки. Його знали всі. І це його заслуга в ГПУ – вихід на новий якісний рівень міжнародних зв'язків. У людини був явний талант комунікації. Коли приїздили якісь закордонні делегації, він усіх можливих співробітників (мене також) підштовхував до контактів. "Дмитре, чого це ти не спілкуєшся з японцями?" "Ну, це, Жень, не мій напрямок, для чого навішувати собі на плечі зайве?" "Воно тобі треба". "Он там прийом посла Німеччини". "Ходімо. Ходімо". "Он прийом у посла Італії". "Ходімо". А потім я в нього навчився. "Он прийом у Посольстві США. Ходімо". А він: "Як ти запрошення дістав?"

До речі, щодо Посольства США. Вони чомусь відмовлялися з нами працювати. Дивина та й годі. От була, скажімо, реформа поліції, докорінна, від форми до законів. Це під егідою західних партнерів. А з прокуратурою – тиша… Це була слабина – контакти із західними партнерами. Але особисті контакти з усіма – у Євгенія Єніна окей!

І це не від природи. Від виховання. На роботі все не буває гладко. Особливо на такій, як була завжди у Євгенія. Але він – дуже обов'язковий, такий, що не давав марні надії – міг сказати: я категорично проти. Це не додавало друзів.

Він ріс у середовищі офіцерів. Гарних офіцерів, з честю і обов'язками. Він формувався в атмосфері обов'язку і служби, в осередку службовців. Я якось запитав у нього: „Навіщо ти вивчив англійську мову?" „Це треба для роботи. Мені важко було вчити іноземну, але я її вивчив". А хтось би повівся інакше: „Навіщо це мені? Вона вже й не так потрібна". Кожен виставляє пріоритети сам собі.

Якщо Євгеній Єнін намічав пріоритет, то слідував йому, хай там що».

3.3

В одному зі своїх інтерв'ю для Бі-Бі-Сі Євгеній Єнін, зокрема, заявив, що Ю. Луценко іноді ухвалював рішення без консультацій із заступниками та іншими керівниками підрозділів прокуратури, що викликало внутрішні нерозуміння. Тим самим один із заступників бачив у такій поведінці два аспекти. Перший той, що ті особисті рішення, схоже, виходили за межі демократії і принципу узгодження всередині установи. Другий полягав у великій персональній відповідальності, що її покладав на себе керівник такими рішеннями. За це потім доводилося дорого платити.

Дивина полягала в тому, що Генеральний прокурор після цього не звільнив вільнодумця, вони й надалі співпрацювали в тому ж темпі і ритмі. Інакше не можна було в умовах, коли нескінченні завдання ніби грали навипередки, яке з них складніше. Вони порозумілися тому, що керівник за ці «осібні» рішення справді брав повну відповідальність на самого себе, не розмазував її по персоналіях установи. Тому виходило, що критика в основі своїй мала і стверджувальний характер.

Загалом у мішку негараздів України, десь на денці, є одна біда, з якою чомусь не борються, а тікають від неї, як комар від отруйного спрею. Це не що інше, як відповідальність. Причім не її колективний різновид (за це відповідає уряд! парламент має взяти відповідальність на себе!), а персональна. Ясно, що

це за птаха. За кожною вчиненою капостю стоїть конкретний винуватець: от на нього і треба вказувати грізним пальцем.

Власне, відповідальність – це ж не батіг, що чекає на відповідну частину тіла того чиновника, який наламав дров. Оскільки концепт персональної відповідальності у нас не лише гнаний, а й не розроблений, як слід, не введений у кодекс державного службовця як обов'язковий атрибут, трішки теорії.

Євгеній Єнін був публічною людиною. Звісно, відтоді, коли «розсекретив» себе як розвідника. Повністю перейшов працювати на цивільну державну службу. А як людина примітна він часто-густо коментував події чи явища, давав інтерв'ю або виступав на дискусійних майданчиках.

Як із цеглин стіну, так я склав його думки щодо персональної відповідальності, виказані там і сям. За його переконаннями, це поняття має включати, по-перше, самоусвідомлення, а кажучи іншими словами, розуміння своїх сильних і слабких сторін, власних цілей і цінностей. Це не обходиться без здатності контролювати свої емоції, імпульси і поведінку, себто без самоконтролю. Далі йде, ясна річ, дисципліна, або вміння слідувати планам і обов'язкам навіть у складних ситуаціях. Ну, а на закуску всього цього – сприйняття і прийняття результатів своїх дій, незалежно від того, позитивні вони чи негативні. Це обов'язково за умови дотримання моральних принципів і чесності у взаємодії з іншими людьми.

З якого дива затіяв автор настільки нудну тему? Спробую пояснити так, щоб ваш скепсис перейшов у цілковите розуміння важливості питання і особистий інтерес.

Для початку наведу емоційну думку колеги і по ГПУ, і по посаді заступників **Анжели Анатоліївни Стрижевської**:

«Багато персон рвали на собі тільники і декларували свою готовність до боротьби зі злісними порушниками законів. Але скажу без зайвої скромності і пафосу: якби не Євгеній Єнін зі своїм якимось безупинним моторчиком, то й досі в питанні повернення накраденого тільники рвалися б даремно».

А в чому ж причина? Виявляється, у тій самій відповідальності. Про неї ми добре поговорили з Віталієм Куликом, який сказав відверто:

«Тема повернення вкрадених активів, так само, як і багато інших гострих тем, зримо постала під час і після Революції Гідності. І виникли „традиційні" проблеми. Основна полягала в тому, що саме ГПУ, де мали б цим займатися впритул, не завжди діяла професійно й наполегливо. Тому, власне, до конфіскації як завершального стану навіть не наближалися.

Треба було проявити головне – політичну волю. Це стосувалося насамперед Президента, Генерального прокурора, керівників спецслужб. Але брати відповідальність за такі рішення ні бажання , ні волі не було.

Й ось ГПУ очолює нова команда. Євгеній Єнін як заступник отримує відповідне розпорядження. І пішло. Команда Є. Єніна бере на себе відповідальність

і доводить справу до процесуального звершення. Ставлять свої підписи. Євгеній переконує західних партнерів, а найперше – власне керівництво, що крадіям перекрити кисень треба і можна».

Навколо активів януковича вирувало стільки пристрастей, що пора спокійно відповісти на одне запитання: в чому саме полягала роль щодо цього Євгенія Єніна? Я запитав Віталія Кулика.

«Йому вдалося а) зламати спротив і б) сформувати політичну коаліцію підтримки. Для цього встановлювалися контакти з народними депутатами, приймався спеціальний закон про конфіскацію, висувалися антикорупційні ініціативи та формувалася коаліція, що пушила цю тему. Було створено коаліцію експертів, юристів, які працюють над цим з точки зору законодавства і медійного супроводу. Чинився громадський тиск на корупціонерів, на суддів, заляпаних усілякими оборудками. Безліч процедурних моментів, щоб не було ніде підніжки.

Це все робилося в кабінеті Євгенія. Я пам'ятаю, як малювалися на ватмані всі ці стрілки, що куди і звідки. Все передбачалося. Ось коли була створена вся ця інфраструктура, підведена законодавча база, він ставив підпис і починав діяти. Це при тому, що чимало тих, хто мав підставити плече, лягали до лікарень, раптом „захворівши". Але Євгенію не важлива була політична репутація, він не був і не збирався ставати електоральним політиком. Головне, він мав почути від суспільства, що те, що він робить, – потрібно. Є нова якість чи вона відсутня. Оце все, що його цікавило».

«Коли говорити конкретніше, то чи було повернення незаконних активів кліки януковича такою собі однією, але полум'яною пристрастю Євгенія Єніна?»

«У Жені, як я розумію, був принцип „не зраджуй собі". Якщо все нормально, поле для компромісів мінімальне. Воно і далі звужується, отже, ти можеш пройти будь-які вузькі місця. Незаконні гроші януковича були дуже вузьким місцем, яке Євгеній з честю пройшов. І не заплямував себе цим питанням. Коли з'явилися «пом'якшувальні обставини», що ці гроші віртуальні і такі, що просто закрили дірку в бюджеті, яку ж самі й пробили… Ні і ще раз ні. Вони поповнили бюджет, вони пішли на дуже потрібні справи, зокрема, військові.

Курченко і компанія, згадую, рвали і метали, шукали на Євгенія компромат, але це марна затія. Я хотів підкреслити, що і тут просто гігантська робота здійснилася, але ж і за кордоном це треба було провести ідеально. Там не працюватимеш з нашими примочками.

Я був якось на нараді оцих так званих маніхантерів, іноземних компаній, які шукають ці активи, вилучають їх і просять за це відсоток. Здавалося б, принадна справа. Але траплялося, що ми передавали справу закордонним слідчим, а вони забирали гроші собі. Євгеній вибудовував іншу систему на етапі, коли з'являлися визнання рішень судів, передачі грошей, усього цього складного механізму. Тобто

система передбачала серію гарантійних документів, що були пропрацьовані з точки зору міжнародного права. Були залучені найкращі експерти, які цю схему вибудували, проведена велика дипломатична робота з МЗС. Він тоді підбадьорив не тільки МЗС, а й Мін'юст. Закликав тамтешніх чиновників змахнути павутиння з вух. Мін'юст криком кричав – так не хотів цим займатися. Але не на того напали. Ця схема працює й досі, вона залишається дієвою».

Пан Віталій розповідає про це, може, дещо емоційно, уривками, але офіційні дані підтверджують його слова. Бо в Генеральній прокуратурі Євгенія Єніна призначили займатися міжнародним напрямом – співпрацею з правоохоронними органами інших держав для розслідування злочинів, скоєних українськими громадянами, і злочинів проти України. До його компетенції входили пошук, арешт і повернення в країну злочинних активів, а також розшук і повернення в Україну топчиновників-утікачів – подібних до тих, хто, як четвертий президент віктор янукович, втекли після перемоги Майдану 2014-го року. Крім цього, Євгеній Єнін відповідав за екстрадицію іноземців, яких просили видати інші країни – наприклад, росія.

Звісно, варто застерегти, що в питанні повернення активів злочинного угрупування януковича Є. Єнін не був таким собі супергероєм, котрий самотужки відновив справедливість, повернувши до бюджету вкрадене. Над цим працювала велика група фахівців різного спрямування.

Тому коли ексгенпрокурору Юрію Луценку поставили запитання, чи була роль Євгенія Єніна в справі «про півтора мільярда» ключовою, той відповів без запинок:

«Він, скоріше, взяв на себе відповідальність за наслідки. Євгеній був диригентом у цих усіх міжнародних розбірках. Загалом він отримав майстер-клас у трьох напрямках: міжнародно-дипломатичному, прокурорському і політичному.

І ще одне: пишатися можуть усі, хто хоча б трохи долучився до вилучення незаконних коштів. Бо Петро Порошенко розпорядився перевести ці гроші на армію. Тоді нам не те що не давали зброї – її не продавали. І навіть США не продавали нам верстати для виготовлення зброї. Нам давали ліки і намети. Тоді ми згадали, що Україна – ракетна країна. Так народилася ракетна програма, так з'явилися "Стугна", „Вільха", „Нептун".

Відповідальність відповідальністю, але поточної роботи також вистачало. Це ж не на порожньому місці з'явився висновок про те, що „Євгеній Єнін відіграв значну роль у процесі повернення до бюджету незаконних активів, пов'язаних зі злочинною групою екпрезидента віктора януковича". Основними аспектами його діяльності в цьому напрямку була міжнародна співпраця.

Євгеній Єнін координував взаємодію з іноземними державами та міжнародними організаціями для відстеження і повернення активів, виведених за

кордон. Завдяки цим зусиллям Україна змогла отримати підтримку від країн-партнерів у розслідуванні та арешті активів.

Для цього доводилося брати участь у різних судових процесах, спрямованих на повернення незаконно привласнених коштів. Це включало підготовку необхідних документів і координацію дій з міжнародними правоохоронними органами. Представник Генеральної прокуратури України при цьому активно комунікував з громадськістю та ЗМІ щодо прогресу у справах, пов'язаних з поверненням активів. Він інформував про важливі досягнення та виклики, з якими в цьому напрямку стикалася прокуратура.

У результаті під керівництвом Євгенія Єніна були здійснені дії, які призвели до конфіскації значних обсягів активів, виведених за межі України за часів правління януковича. Наприклад, було повернуто значні суми грошей, що перебували на закордонних рахунках, та інші цінності».

Багато зроблено, а ще більше залишилося незавершеним. Юрій Віталійович сумно зітхати не звик, тому зосереджується і до плюсів ГПУ під його керівництвом ці «півтора мільярда януковича» заносить з особливим пієтетом:

«Гадаю, ми ще довго зможемо хвалитися одним з найкращих результатів повернення вкрадених активів не тільки у Європі, а й у світі – це 1,5 млрд доларів. Це ті гроші, а не папірці, як заявляють деякі українські політики чи представники неурядового сектора, які вважаються експертами. У нас є всі підтверджуючі документи, що відповідні гроші дійшли на рахунки державного казначейства, а невеличкою частиною цінних паперів (на суму близько 250 млн доларів) зменшено величину державного боргу.

До речі, хотів відзначити також достатньо вдалий випадок повернення із США півмільйона доларів, які ми перерахували на рахунок Міністерства юстиції України. Це кошти, які були розкрадені представниками уряду януковича. Завдяки активній взаємодії з Департаментом юстиції США ці гроші вдалося повернути. Вони були на рахунку однієї з провідних американських компаній. Під тиском аргументів ГПУ, а також підтримки з боку Департаменту юстиції США зазначена фірма вирішила спрацювати на упередження і не чекати відповідного судового рішення через побоювання, що подібний випадок може погіршити її ділову репутацію. Зі свого боку ми взяли на себе зобов'язання не розголошувати назви зазначеної компанії».

Звісно, всіх справ, до вирішення яких долучався заступник Генерального прокурора Євгеній Єнін, одразу не пригадаєш. Але, як кажуть його тодішні колеги, це була безупинна низка якихось проблем і закордонних поїздок. Коли Євгеній раптом з'являвся на очі Юрія Луценка, він міг напівжартома запитати:

«А ти, Женю, чого тут? Ти маєш бути за кордоном!»

Що можна згадати?

Євгеній Єнін займався кількома резонансними справами, пов'язаними з віп-утікачами з України. Його робота включала розслідування та ініціювання повернення незаконно привласнених активів, а також співпрацю з міжнародними правоохоронними органами для екстрадиції підозрюваних.

Ось деякі з найбільш відомих справ, якими він займався:

Справа Олександра Онищенка:

Олександр Онищенко, колишній народний депутат України, був обвинувачений у створенні схеми з розкрадання державних коштів через незаконний продаж природного газу. Вартість збитків оцінювалася в сотні мільйонів доларів. Є. Єнін займався питаннями міжнародного розшуку О. Онищенка, його екстрадиції і повернення незаконно отриманих коштів.

Справа Сергія Курченка:

Сергій Курченко, бізнесмен і фінансист, був обвинувачений у створенні злочинної організації, яка займалася масштабними махінаціями в нафтовій галузі, що завдало державі значних збитків. Є. Єнін координував розслідування цієї справи і працював над поверненням активів, виведених за кордон.

Справа Миколи Злочевського:

Микола Злочевський, колишній міністр екології та природних ресурсів України, був підозрюваний у незаконному збагаченні і відмиванні грошей. Є. Єнін брав участь у розслідуванні його справи і співпраці з іноземними органами для замороження активів М. Злочевського за кордоном.

Справа Павла Лазаренка:

Павло Лазаренко, колишній прем'єр-міністр України, був засуджений у США за відмивання грошей та інші злочини. Є. Єнін брав участь у процесах, спрямованих на повернення коштів, які П. Лазаренко вивів з України і розмістив у різних банках за кордоном.

Конкретні дії Євгенія Єніна: він займався питаннями оголошення віп-утікачів у міжнародний розшук через Інтерпол та інші канали. Також координував роботу щодо замороження банківських рахунків та інших активів віп-утікачів у різних країнах. Готував і надсилав запити про правову допомогу іноземним державам для отримання доказів та проведення розслідувань. Активно інформував громадськість про хід розслідувань і повернення активів, проводив пресконференції та надавав інтерв'ю.

Чимало галасу наробила справа з екстрадиції Владислава Каськіва, колишнього голови Державного агентства з інвестицій та управління національними проєктами України. Вона завершилася його видачею Україні з Панами. Євгеній Єнін як заступник Генерального прокурора України відігравав важливу роль у цьому процесі.

У серпні 2016 року Владислава Каськіва затримали в Панамі за запитом українських правоохоронних органів. В Україні його звинувачували за розкрадання державних коштів у розмірі понад 7,5 мільйона гривень.

Процес екстрадиції В. Каськіва з Панами тривав більше року. Євгеній Єнін активно займався цією справою, забезпечуючи співпрацю між українськими та панамськими правоохоронними органами, підготовку необхідних документів і доказів для суду. Тож у листопаді 2017 року Владислава Каськіва було екстрадовано до України. Він повернувся в супроводі українських правоохоронців. Є. Єнін підтвердив факт екстрадиції і наголосив на важливості цього досягнення для України.

Після повернення в Україну В. Каськів співпрацював зі слідством і частково визнав свою вину. Він також повернув частину викрадених коштів до державного бюджету. В результаті судового процесу В. Каськів уклав угоду з прокуратурою про визнання винуватості, що дозволило йому отримати умовне покарання.

Євгеній Єнін неодноразово коментував справу В. Каськіва підкреслюючи значення цієї екстрадиції для України як приклад успішної міжнародної співпраці в боротьбі з корупцією. Він наголошував на важливості повернення до країни осіб, які втекли від правосуддя, і надання їм належної юридичної оцінки.

Євгеній Єнін відіграв важливу роль у роботі з повернення ексміністра енергетики та вугільної промисловості України Едуарда Ставицького, який утік з країни після Революції Гідності і був обвинувачений у корупційних діях та розкраданні державного майна.

Довелося займатися питаннями міжнародного розшуку Е. Ставицького, який виїхав з України і отримав ізраїльське громадянство під іменем Натана Розенберга. Україна направила запит до Ізраїлю про його екстрадицію, однак цей процес ускладнився через нове громадянство Е. Ставицького.

Одним з ключових напрямків роботи Є. Єніна було виявлення і замороження активів, що належали Е. Ставицькому, як в Україні, так і за її межами. Це включало банківські рахунки, нерухомість та інші цінні активи, які могли бути придбані на кошти, здобуті незаконним шляхом. Для цього довелося активно співпрацювати з міжнародними правоохоронними органами та організаціями, такими, як Інтерпол, для координації дій щодо розшуку й арешту Е. Ставицького.

Важливою частиною роботи Є. Єніна було забезпечення належного юридичного обґрунтування для екстрадиції і замороження активів. Це включало підготовку й подання до міжнародних судів і правоохоронних органів документів, що підтверджували корупційні діяння Е. Ставицького та незаконність його активів.

Є. Єнін наголошував на заморожуванні активів Е. Ставицького за кордоном, зокрема в європейських країнах, що мали допомогти повернути незаконно

привласнені кошти в Україну. Він також підкреслював важливість співпраці з ізраїльськими органами влади, зважаючи на громадянство Е. Ставицького, та вів перемовини для досягнення результату в цій справі. Одне слово, він відіграв ключову роль у спробах повернення Е. Ставицького в Україну для проведення над ним судового процесу. Хоча екстрадиція Е. Ставицького ускладнювалася його ізраїльським громадянством, Євгеній Єнін активно працював над міжнародним розшуком, замороженням активів і забезпеченням міжнародної співпраці. Його зусилля підкреслюють важливість систематичного підходу і міжнародної взаємодії у боротьбі з корупцією та поверненні незаконно привласнених активів.

Із цих сухуватих повідомлень неважко виснувати одну важливу річ – Євгеній Володимирович Єнін як один з керівників Генеральної прокуратури України сповідував два головних аспекти: широку і плідну співпрацю з міжнародними партнерами і повернення всіх українців, так чи так підданих юридичним переслідуванням за кордоном, додому, щоб вітчизняні слідчі і правоохоронці розбиралися з ними.

3.4

Хоч «золоту януковича» до «золота Полуботка», як землі до неба, однак цікавість пробирає. І йдеться не про сумнозвісний золотий батон екпрезидента, а про звичайне, якщо можна так висловитися про цей благородний метал, золото. В зливках.

Одне слово, 4 вересня 2017 року (страшенно не люблю цифр і дат, але коли це важливо…) заступник Генерального прокурора **Євгеній Єнін** заявив ЗМІ, що за кордоном заарештували більш ніж пів тони золота, яке вивезло з України оточення президента-втікача віктора януковича.

«У співпраці з однією європейською країною нам вдалося арештувати велику партію золота, приналежність якого слідством доведена», – заявив тоді пан Єнін, коментуючи спроможність і можливість повернути в Україну активи, вивезені з країни президентом-втікачем віктором януковичем і його оточенням.

Заступник Генпрокурора тоді ж відзначив, що загальна сума збитків, завданих режимом януковича, становить близько 40 млрд доларів. З них 1,5 млрд, заарештованих в Україні, вже повернуті в державну скарбницю. Крім того, за його словами, в різних юрисдикціях, переважно європейських, заарештовано активів оточення януковича на суму в еквіваленті близько 200 млн доларів.

Перебіг подій такий. Увечері того ж дня Генпрокурор України **Юрій Луценко** заявив, що золото було знайдено у Швейцарії і воно належить людині з оточення віктора януковича.

«Я не можу поки що повідомити, кому саме належить знахідка, щоб не зашкодити інтересам слідства. Але можу підтвердити – велику кількість золота знайдено в банківських скриньках у Швейцарії, і належить воно людині, близькій до так званої „сім'ї януковича"», – сказав він.

За словами Ю. Луценка, українським правоохоронцям вдалося знайти золото завдяки тому, що підозрювані уклали угоди зі слідством. Однак у федеральному департаменті закордонних справ Швейцарії заявили, що українській владі можуть повернути виявлене золото тільки після встановлення його походження судом. У департаменті відзначили, що зараз заморожені у Швейцарії українські активи оцінюються приблизно в 70 млн швейцарських франків. Оцінка суми може бути змінена залежно від ряду критеріїв, таких, як коливання валютних курсів, вартість акціонерного капіталу, видалення осіб, на яких поширюється заморожування, часткове звільнення заморожених активів тощо.

«Поки що остаточне судове рішення про конфіскацію цих активів не видано українськими судовими органами», – повідомили у швейцарському відомстві, а це звучало для нашого брата майже як відмова. Бо подані українською владою запити про взаємну правову допомогу на адресу Швейцарії «отримали загалом позитивне реагування, але потрібно пройти низку кримінально-судових процедур». Зокрема, ГПУ може розраховувати на допомогу, яка надається Міжнародним центром з відновлення активів, що фінансується Швейцарією, Ліхтенштейном і Великою Британією.

«Хоча ці прохання про надання взаємної правової допомоги вже призвели до істотних проміжних висновків, потрібно більше часу, щоб можна завершити поточний кримінальний розгляд», – заявили у Швейцарії.

Швейцарська сторона підтвердила українським ЗМІ факт конфіскації великої партії золота вартістю 104 млн доларів у рамках провадження, відкритого у 2016 році. Зазначалося, що федеральна прокуратура Швейцарії продовжує проводити кілька кримінальних розслідувань за підозрою у відмиванні грошей після зміни влади в Україні. Однак жодна із цих справ не спрямована особисто проти українського президента-втікача віктора януковича.

Позиція ГПУ зводилася до того, що золото, знайдене в банківських скриньках у Швейцарії, належить людині з оточення віктора януковича, а не особисто президенту-втікачу, тому й необхідно в межах досудового розслідування з'ясувати всі обставини власне як походження цього золота, так і набуття на нього права власності, після чого знайдені активи мали б повернутися в Україну.

Але, як кажуть, «хто порося вкрав, у того й у вухах пищить». Прессекретар сина екпрезидента олександра януковича Юрій Кірасир опублікував на своїй сторінці у facebook посилання на пресреліз адвокатської компанії «Joseph Hage Aaronson LLP», в якому йшлося про те, що Єврокомісія і члени

Євросоюзу не виявили заморожених коштів експрезидента України віктора януковича.

У пресрелізі зазначалося, що, відповідно до статті 8 Постанови Ради ЄС № 208/2014, якою були введені санкції Європейського союзу щодо януковича, держави-члени ЄС та інші повинні були негайно повідомити Єврокомісії будь-яку і всю інформацію, яку вони мали про кошти й економічні ресурси, що належать або контролюються януковичем і були заморожені. Однак за три з половиною роки з моменту введення санкцій, згідно з офіційним підтвердженням Єврокомісії 7 вересня, вона не отримала інформації про заморожені в результаті санкцій кошти, що належать експрезиденту або контролюються ним, заявили в адвокатській компанії.

Очевидно, що питання повернення активів, виведених за межі України, потребує більшого часу, аніж час досудового розслідування, перебіг якого переривається запитами про взаємну правову допомогу, і допоки не буде поставлено остаточну крапку в цьому питанні у вигляді судового рішення, що набрало законної сили, говорити про наявність або відсутність підстав для висновку про те, що знайдене у Швейцарії золото не належить «сім'ї януковича», передчасно.

Повідав я про це загалом марудне дійство так докладно з тією метою, щоб ви ще раз переконалися, наскільки це тонка і чітка справа – працювати з міжнародними партнерами. Пам'ятаєте репліку заступника Генерального прокурора Євгенія Єніна на телешоу «Право на владу»? Вона саме про те, що нас поки що у світі не розуміють, хоч би наскільки чистою англійською ми розмовляли. А пізніше він у чіткій формі нагадував усім, хто брався за надскладну справу міжнародного співробітництва, що без цього незалежна Україна виглядатиме дуже блідо.

Він постійно наголошував, що без тісної співпраці з іноземними партнерами, міжнародними організаціями та правоохоронними органами будь-який процес неможливий. Він зазначав, що взаємодія з іншими країнами дозволяє, приміром, відстежувати рух незаконно присвоєних активів і здійснювати юридичні дії для їхнього повернення.

А оті прискіпливі західні партнери не стомлювалися вимагати від нас чогось такого незвичного. Тому Євгеній Єнін, який на цих речах набив не одну ґулю, наголошував на необхідності дотримання всіх юридичних процедур і вимог, щоб уникнути можливих апеляцій та оскаржень з боку осіб, чиї активи конфіскуються. Він вказував на важливість підготовки якісних доказів і юридичних документів для успішного ведення справ у судах.

Щоб борців за справедливість тут-таки не звинуватили у схожості з тими, проти кого велася боротьба, потрібні були, як казав сам пан Єнін, транспарентність і комунікація. Він відзначав необхідність прозорості у процесі повернення активів. При цьому сам регулярно інформував громадськість і ЗМІ

про досягнення та виклики в цьому напрямку, надаючи суспільству інформацію про зусилля для повернення незаконно привласнених коштів.

Бачте, я постійно торочу про повернення активів. Однак це дуже дошкуляло і самому заступнику Генерального прокурора з питань міжнародного співробітництва. Тому він переступав рутину повсякденної роботи і дивився далі за інших. Бо сказав якось, а потім повторив:

«Боротьба з корупцією і повернення активів повинні бути частиною системного підходу до реформування правоохоронної системи та судової влади. Лише за умови проведення комплексних реформ можна досягти сталих результатів у боротьбі з корупцією».

Перемагає той, на чиєму боці правда. Правда тут полягала в тому, що весь народ напружено працював над створенням національного багатства, а тут раптом з'явилися прудкі хлопці та й вирішили все це прибрати до рук. Тому Євгеній Єнін акцентував увагу на рішучості та наполегливості у поверненні активів, незважаючи на складнощі та опір, з якими стикаються правоохоронні органи. Він вважав, що важливо не здаватися перед труднощами і продовжувати роботу для досягнення справедливості.

Загальні слова, але скільки за ними конкретних зусиль! Самі послухайте, з якими емоціями він говорить про все це:

«Без тісної співпраці з нашими міжнародними партнерами процес повернення активів був би практично неможливим. Взаємодія з іноземними юрисдикціями є ключовою в нашій роботі».

Є в когось заперечення? В мене їх немає.

«Ми повинні дотримуватися всіх юридичних процедур, щоб наші дії не могли бути оскаржені в суді. Це вимагає ретельної підготовки й уваги до деталей».

Усе чітко, як в армійському уставі. Якщо нам в Європу, то потрібно позбутися шкідливих манер.

«Транспарентність є надзвичайно важливою. Ми повинні інформувати громадськість про наші досягнення і труднощі, щоб люди розуміли, чим ми займаємося, і отримували шанс на відновлення справедливості».

І знову-знову про зміни в самих собі, про що він говоритиме постійно, конкретні кроки чого пропонуватиме скрізь, де б не працював.

«Повернення активів чи інші дії міжнародного плану мають бути частиною ширшої стратегії реформування правоохоронної системи. Тільки системні реформи забезпечать стійкий успіх у боротьбі з корупцією».

Ніякої Америки Євгеній Володимирович, власне, не відкривав. Він сам свого часу переконався в одному важливому моменті і тому всім радив: хлопці та дівчата, якщо плануємо грати на світовому полі прав і свобод, правил і норм, то змінюємося відповідно! Це і вся механіка процесу.

Бесідуємо з **Євгеном Сергійовичем Пікаловим**, який знав і цінував зусилля свого шефа так добре, як, мабуть, ніхто інший. Він нагадує:

«У Генеральній прокуратурі Євгеній відповідав за повернення грошей, украдених певними персонами в України і вивезених кудись там. Задача сформувалася, на перший погляд, проста, але як виявилося, – неймовірно складна: притягнути цих персон до відповідальності.

Система кримінальної юстиції в усьому світі побудована так, що конфіскація майна чи інших активів вимагає вироку суду. Мовляв, винен, засуджений до… з конфіскацією майна. Такого-то і такого-то майна. Вирок має пройти апеляцію і Верховний Суд. Після цього вирок направляється до країни, де відкрито рахунок особи, для виконання. А в цій країні місцеві органи юстиції мають підтвердити цей вирок.

Тобто знову призначаються суд, адвокати, оскарження і потім Верховний Суд. І тільки за умови, що вирок пройшов три етапи у нас і стільки ж у країні за місцем перебування рахунку, можна підписувати міжурядову угоду про розподіл активів. Для цього формуються групи перемовників, раунди перемовин…»

«На якому етапі до цієї роботи підключилася ваша група?»

«Ми з Євгеніем Єніним прийшли до ГПУ, коли справи тільки розслідувалися. Щоб довести справу до суду, треба закінчити слідство. Щоб закінчити слідство, потрібно довести, що ця особа мала відношення до розкрадання такої-то суми, що частина коштів перенаправлялася туди-то… І так сорок вісім епізодів.

От коли доведено, що особа має до цього рахунку стосунок, можна заарештувати рахунки. А це треба в кожну країну-прокладку направити запит, дочекатися відповіді. У поверненні оцих півтора мільярда доларів, на яких Євгеній Єнін прославився, брала участь сотня компаній, кожна з них здійснювала сотні транзакцій. Цим там займаються слідчі і прокурори. Їх іще треба підняти на подвиг, а вони дуже неохоче встають.

Згадую один випадок на Кіпрі, коли ми розвели там бурхливу діяльність, а місцеві до якихось дій навіть не приступали. І вбивчий аргумент: мовляв, та ми готові все зробити, як слід, але нам Австрія не відповідає. Приходьте завтра».

Вислуховуючи всі ці гіркі нарікання не тільки з вуст пана Пікалова, а й багатьох інших співрозмовників, хто погодився на цю слизьку тему поговорити, я раптом подумав, що от би добре було, якби всі ці діловари та автори схем розкрадання повернули голоблі своєї активності во благо! Скільки б вони того блага принесли! Адже це люди зазвичай дуже розумні, хитрі, підприємливі, енергійні. Тільки зі знаком «мінус».

І всі ці хитросплетіння з правових, юридичних, економічних, соціальних нюансів змотуються в такий тугий клубок, розплутати який до снаги тільки сильним. Як хтось гірко пожартував, усе зроблено для того, щоб хлопці (дівчата рідше) крали і горя не знали. А Євген Пікалов після чергового бюрократичного

нокдауну за кордоном стомлено сказав Євгенію Єніну: «Женю, нам життя не вистачить для цієї колотнечі Господньої».

Ось чому ратував пан Єнін за налагодження партнерських, грамотних стосунків із якомога більшим колом іноземців.

Це підтвердив і його колега по «заступницькому цеху» **Дмитро Анатолійович Сторожук**:

«Це був прямо-таки віртуоз контактів. Згадую, як, із яким умінням Євгеній налагоджував стосунки з Посольством України в Нідерландах, з прокуратурою країни, що мала свою специфіку за темою МН17. Він був учасником всіх груп, які займалися провадженням справ щодо звинувачення росії в міжнародному злочині.

Чим вирізнявся тут Євгеній Єнін? Він залишався першим і найбільш активним, хто закликав широко комунікувати з міжнародними партнерами. Це його фішка взагалі і ключова роль по обох збитих „боїнгах". Він усе робив, щоб наші поїздки до кримінального суду в Гаазі були постійними. Він повторював і повторював, що ми повинні повсякчас спілкуватися з правоохоронними органами Нідерландів, а також слідчими і прокуратурами Австралії, Бельгії, Малайзії, незважаючи на те, що останні мали щодо нашої сторони неоднозначну позицію.

Як відомо, трагедія з малайзійським „боїнгом" сталася 17.07.14 року. Це було до нашого приходу в ГПУ. Але ми активно підключилися до розслідування і покарання винних. Ми сформували нову групу і заново здійснювали всі перемовини. Євгеній не входив безпосередньо до міжнародної слідчої комісії ДЖІТ, але система була налагоджена так, що всі, хто так чи так був дотичним до проблеми, мав змогу спілкуватися напряму.

До ДЖІТ входило п'ять країн, три з яких відправили своїх представників до України в різних напрямках. Це не тільки прокуратура, а й служба безпеки, з Австралії були представники національної поліції, з Нідерландів – представники прокуратури і поліції. На території ГПУ їм виділили спеціальне приміщення, де вони сприяли в розслідуванні цього злочину. Саме розслідування вела СБУ зі своїми фахівцями, а ми допомагали збирати докази, аналізувати і приймати загальні рішення, які докази вважати допустимими, а які – ні. В ході розслідування цієї трагедії ми натикалися на десятки інших злочинів – вбивства, грабунки, зґвалтування тощо.

У жовтні 2015 року ДЖІТ опублікувала проміжний звіт, в якому були надані деякі деталі розслідування. А в 2019 році група оприлюднила остаточний звіт, в якому були представлені висновки розслідування щодо відповідальності за збиття літака. Згідно зі звітом зенітно-ракетний комплекс „Бук", який збив літак МН17, був завезений з рф на територію Донбасу, що контролювалася бойовиками, яких підтримувала росія. Однак російська влада завжди заперечувала будь-яку причетність до цієї трагедії».

«А щодо участі Євгенія Єніна маєте якусь інформацію?»

«Звісно. Євгеній забезпечував відповідну дипломатичну атмосферу. Він – фаховий комунікатор. Дивіться. Нідерланди затихли. Що таке? Росія звинуватила королівську сім'ю в якихось оборудках, тому і притихли відповідні органи цієї країни. Треба устаткувати. Або інші надтонкі нюанси. Тричі звертався прокурор Нідерландів до росії, щоб долучилися їхні структури, але ті відмовилися.

У справах, які виходять за межі власної країни, є груба робота, а є тонкі нюанси. От Євгеній Єнін був майстром другого. Взяти повернення злочинних активів януковича. „Грубу" роботу, а саме визнання януковича злочинцем, зупинка руху й арешт коштів виконали до нашого приходу в ГПУ. А наші зусилля, переважно Євгенія, полягали в тому, щоб ми ці кошти через законні процедури повернули до бюджету. Бо якби не було тих грошей, то що б ми повертали?»

Саме Євгенію Єніну доручили вести ще один канал комунікації – з журналістами. Проглядаєш усі ці коментарі, репліки і вже на цьому одному висновуєш, наскільки складною і заплутаною була робота. А хтось спекулював, пускаючи чутки та плітки. І тут ГПУ мала виступати чітким і однозначним комунікатором.

Частенько Євгенію ставили такі запитання, що якийсь початківець тут-таки був би загнаний у кут. Але не на того напали.

На одній із пресконференцій журналістка, вже не молода жінка, поставила таке запитання:

«Як Ви вважаєте, чи оголосить колись слідча група прикінцеві результати розслідування MH17? Чи, як завжди, ми їх не дочекаємося?»

«Даруйте, що Ви маєте на увазі під „прикінцевими результатами"»?

«Всю повноту інформації. Весь перебіг тих подій, що призвели до трагедії. Визнання і покарання всіх причетних, а отже, винних…»

«Для цього потрібна політична воля і сміливість тієї сторони, яка, за всіма даними, є винною. Вона навідріз відмовляється. Загалом картина для нас ясна, росія тільки затуманює її.

На момент нашої з вами розмови Об'єднана слідча група ДЖІТ продовжує свою роботу. Проте точний час оголошення прикінцевих результатів розслідування невідомий. Розслідування подій такої складності може забрати значний час через збір і аналіз великої кількості даних і доказів. Усе залежить від багатьох факторів, включаючи доступність і обробку інформації, співпрацю з іншими країнами та організаціями, а також внутрішній процес розслідування. В будь-якому разі нам важливо пам'ятати, що розслідування трагедії літака MH17 є складним і дуже заплутаним процесом, тому результати можуть бути оголошені лише після ретельного дослідження всіх обставин подій».

«А як було з подібними трагедіями? Адже MH17 – не перше збиття цивільного літака ракетою?»

«Так, в історії справді були подібні трагедії, коли цивільні літаки збивали ракети або інші засоби. Одним із найвідоміших прикладів є катастрофа рейсу Iran Air Flight 655. У 1988 році американський військовий корабель USS Vincennes збив іранський пасажирський літак Iran Air Flight 655 над Перською затокою. В результаті цієї трагедії загинули всі 290 пасажирів і членів екіпажу.

Ці катастрофи показують серйозність і складність виникнення конфліктів і недбалості, які можуть призвести до збиття цивільних літаків і загрози безпеці пасажирів».

«А чим закінчилося розслідування щодо рейсу Iran Air Flight 655?»

«Розслідування цієї трагедії стало предметом доволі значної політичної та міжнародної дискусії. Спершу США визнали факт збиття, але вважали його несумісним з міжнародним правом через помилку військових. 1996 року США та Іран уклали угоду, в якій США погодилися виплатити компенсацію родинам загиблих у результаті цієї трагедії. Однак угода не визнавала вину або претензії стосовно майбутніх судових позовів. Також США не визнали це як акт ворожнечі або тероризму, що дозволило їм уникнути подальших міжнародних правових наслідків.

Офіційним розслідуванням самої події займалися американські військовики, тому окремого міжнародного судового розгляду цієї справи, як у випадку з рейсом MH17, не було».

Пам'ятаєте ту сенсацію вісімнадцятого року, коли слідство було готове оприлюднити імена 120-ти осіб, причетних до авіакатастрофи малайзійського Boeing-777 рейсу MH17 у небі над Донбасом? У коментарі до цього заступник Генерального прокурора Євгеній Єнін сказав, що російська пропаганда поширила інформацію про «міфічних» 120 підозрюваних з метою відволікти увагу від звинувачень у Смоленській трагедії, а ще – щоб «розмазати» вину конкретних винуватців на якомога ширше коло «причетних» до трагедії.

«Уряди України та Нідерландів продовжують координувати зусилля з метою притягнення винних осіб/держав до відповідальності за вчинення теракту в небі над Донбасом. Тим часом одне московське видання повідомило, що імена причетних 120-ти осіб до збиття MH17 можуть оприлюднити вже найближчим часом. Ми маємо пам'ятати одне: 28 вересня 2016 року Міжнародна слідча група офіційно оприлюднила результати розслідування катастрофи Boeing Малайзійських авіаліній рейсу MH17, згідно з якими ***літак збили з ЗРК „Бук", який доставили на Донбас з території росії».***

Міжнародний сектор Генеральної прокуратури таким чином запрацював. Тодішній її керівник **Юрій Віталійович Луценко** відзначив:

«Закордонні партнери раптом зрозуміли, що в ГПУ є людина, здатна спілкуватися зрозумілою їм мовою. Вона працює за правилами, ними заведеними. Ще один плюс: Євгеній Єнін навів мости зі слідством за кордоном.

До речі, ця проблема була настільки складною, що Женя виявив ініціативу створити слідчий відділ у самому міжнародному відділі ГПУ.

Це був вибух мозку. Тому що слідаки мають бути сконцентровані у відповідній структурі. Наші поштовики з перекладачами, і раптом – слідство? Не знаю, але я на це пішов. Бо на цей момент уже було створено НАБУ, і велика риба вся перейшла туди. А велика риба, яка перейшла до нас, була вся за кордоном ще до нашого приходу. Нас щодня критикують, що ми не ловимо велику рибу, а ми її просто не здатні дістати за кордоном. А наші слідчі не можуть розмовляти тією мовою, якою розмовляють західні партнери.

Відділ створили, набравши в нього спеців з різних структур. Пріоритет тим, хто брав участь у поверненні коштів януковича. Євгеній був керівником групи прокурорів. Коли справа визначається, така група може складатися з п'яти, десяти, п'ятдесяти осіб. А над ними – диригент. Над особами, кожна з яких може прийняти самостійне рішення. Зі своїми амбіціями.

Чи може молодий розвідник і дипломат справитися з групою прокурорів, які в цій системі роками і закон розглядають, як кубик Рубіка? Відкрити, закрити, повернути, прокрутити. І тут треба стежити і за законністю, і за ефективністю, маючи на увазі ще й те, що наша «велика риба» – міжнародні клієнти – є дуже багатими і здатними декого підкупити. Міжнародні правила дуже складні і можуть демотивувати будь-якого чесного прокурора. І те, що Євгеній Єнін успішно повів цю справу, було великою нашою перемогою».

3.5

Коли **Андерс Берінг Брейвік** здійснив один з найстрашніших терористичних актів, Євгеній Єнін працював в апараті Міністерства закордонних справ. Його, так само, як і людей на всій планеті, факти злочину наприкінці липня 2011 року буквально шокували.

Усе почалося в урядовому кварталі Осло. Брейвік привіз автомобіль, начинений вибухівкою, до будівлі уряду, де розташовувався офіс прем'єр-міністра. Він залишив автомобіль і підірвав його дистанційно. Вибух зруйнував кілька будівель, загинуло вісім осіб, десятки отримали поранення.

Приблизно через півтори години після вибуху в Осло Брейвік прибув на острів Утоя, де проводили молодіжний збір Лейбористської партії Норвегії. Переодягнувшись у поліцейську форму, він відкрив стрілянину по молодих учасниках табору, систематично переслідуючи їх і вбиваючи. Загинуло 69 людей, більшість з яких були підлітками, багато інших отримали серйозні поранення.

Брейвік коментував свої дії як акт протесту проти мультикультуралізму і політики відкритих дверей щодо імміграції, яку проводила норвезька влада. Він опублікував маніфест перед нападом, у якому виклав свої ультраправі погляди і закликав до насильницької боротьби проти того, що він називав «ісламізацією» Європи.

Убивцю заарештувала на острові Утоя поліція, він не чинив спротиву. Суд визнав Брейвіка винним і засудив його до 21-го року ув'язнення з можливістю подовження, що є максимальним покаранням у Норвегії. Це означає, що його перебування у в'язниці може бути продовжене, якщо його вважатимуть загрозою для суспільства після закінчення первинного терміну.

Брейвік і зараз відбуває свій вирок у в'язниці Іла, що неподалік від Осло. Умови його утримання є порівняно комфортними за міжнародними стандартами і включають окрему камеру з телевізором, комп'ютером (без доступу до інтернету), тренажерами і місцем для занять хобі. Це викликає суперечки та критику, однак відповідає норвезьким принципам пенітенціарної системи.

Чому наводжу ці подробиці? Тому що Євгеній Єнін звернувся, тепер уже свідомо, як професійно зацікавлена особа, до випадку з Брейвіком удруге, коли перейшов працювати заступником Генерального прокурора і став куратором пенітенціарної служби України. Подробиці самого злочину його цікавили менше, а от утримання злочинця… Таким чином було вивчено систему пенітенціарної служби Норвегії, загалом Скандинавії, а поступово – і багатьох інших країн. Ми вже знаємо, що коли Є. Єнін за щось брався, то хвостів у новій справі не залишав.

Як він вичитав у матеріалах, в'язниця Іла славилася своїми високими стандартами безпеки та умовами утримання. Незважаючи на серйозність злочинів Брейвіка, умови його утримання є порівняно гуманними, відповідно до норвезьких стандартів. Їх неодноразово піддавали критиці як занадто м'які, однак на критику була одна відповідь: це повністю відповідає норвезькій пенітенціарній системі, яка орієнтована на реабілітацію ув'язнених, навіть тих, хто вчинив тяжкі злочини.

Пенітенціарна система Норвегії справді відома своїм прогресивним підходом. Вона базується на принципах гуманності, гідності і підготовки засудженого до повернення в суспільство. Філософія реабілітації, так би мовити, проста: система ґрунтується на переконанні, що покарання повинно слугувати не лише карою, а й сприяти виправленню поведінки. Основна мета – підготувати ув'язнених до повернення в суспільство як законослухняних громадян.

Норвезькі в'язниці, такі, як Іла та Гальден, відомі своїми відносно комфортними умовами. Камери більше схожі на гуртожитки з такими зручностями, як телевізори, холодильники, душові кабіни, а іноді й кухні. Ув'язнені мають доступ до занять спортом і різноманітних освітніх програм. Але головне полягає в

тому, що тут є можливість здобути освіту – пройти курси базової грамотності чи підготовки до подальшого здобуття вищої освіти. Також доступні програми професійного навчання, які готують ув'язнених до роботи після звільнення.

Євгеній Єнін знайомився із цим досвідом на тлі вивчення української пенітенціарної системи. Вона явно програвала кращим світовим напрацюванням у цій сфері. Не така жорстка, тортурна, як у росії, але за багатьма тенденціями дуже її нагадувала. Тому в особі пана Єніна Генеральна прокуратура мала виправити ситуацію, передусім змінити на краще хоча б те, що не тягло за собою великих матеріальних витрат.

Приміром, психологічну і соціальну підтримку, адже можна за прикладом скандинавських країн (саме тут пенітенціарна система не тільки найгуманніша, а й найбільш ефективна щодо виправлення злочинців) посилити діяльність у в'язницях психологів, соціальних працівників та інших фахівців, які надають ув'язненим необхідну допомогу. Не робити це формально, для галочки, а цілеспрямовано, за розробленими програмами. Для кожного ув'язненого потрібно створити індивідуальний план реабілітації, який включає заходи з освіти, професійного навчання, психологічної підтримки та інших видів допомоги. Цей план мусять регулярно переглядати і коригувати за потреби.

Якби в росії (та й у нас до відомих часів) заговорив про права ув'язнених, на тебе подивилися б, як на дивака, який у пивбарі дискутував про здоровий, тверезий спосіб життя. Мовляв, злочинець профукав усі свої права, в нього залишилися тільки обов'язки. Але в тій-таки Норвегії, як дізнався відповідальний за ці питання у ГПУ, не тільки мають певні права, а й можуть скористатися механізмом їх відновлення. Отже, вони користуються правами на людяне поводження, медичну допомогу, освіту і правову допомогу. Ці гарантії сприяють забезпеченню гідності й поваги до кожного ув'язненого.

Що казати – дивина для нас, коли система приділяє, як уже мовилося, посилену увагу підготовці ув'язнених до звільнення. Це включає підтримку в пошуку житла, роботи та інтеграції в суспільство. Часто використовують програми поступового повернення, коли ув'язнений поступово отримує більше свободи і відповідальності.

Особливо Євгенію Володимировичу припав до душі конкретний досвід норвезької в'язниці Гальден. Її відкрили у 2010 році, тому вона стала яскравим прикладом найсучасніших підходів до утримання ув'язнених. Тюрма відома на весь світ своїм гуманним ставленням до покараних і прагненням створити умови, які максимально наближені до звичайного життя. Ув'язнені мають доступ до занять мистецтвом, музикою, спортом, а також до освітніх програм. Цей підхід часто критикують як занадто м'який, але він базується на статистичних даних, що показують низький рівень рецидивів серед виправлених таким чином.

Загалом Є. Єнін прискіпливо вивчав такі аспекти світових і скандинавських моделей, що спрямовувалися на покращення умов утримання ув'язнених, створення більш гуманних і комфортних камер, забезпечення доступу до медичної допомоги та психологічної підтримки. Його цікавив досвід впровадження освітніх програм і професійного навчання для ув'язнених, розвиток програм ресоціалізації та підготовки до життя після звільнення.

На різних рівнях доступності Євгеній Єнін порушував питання прав ув'язнених, включно на гідне поводження, доступ до юридичної допомоги і справедливий судовий процес. Таким чином, він намагався впроваджувати в Україні найкращі міжнародні практики, зокрема скандинавські моделі.

Що могли зробити поодинокі реформатори у сфері пенітенціарної служби за умови, що більшість звичний стан справ влаштовував? Точніше, не влаштовував, бо як таке може вважатися нормальним? Просто до нього всі звикли. Є. Єнін про це не думав, він, як завжди, намагався виконувати покладені на нього обов'язки в повному обсязі.

Найперше він підтримував необхідність глибоких реформ у пенітенціарній системі України. Розумів, що стара система потребує модернізації та гуманізації. Його підходи передбачали поліпшення умов утримання ув'язнених, модернізацію інфраструктури та впровадження сучасних стандартів управління.

Коментарі Євгенія Володимировича з цього приводу, інтерв'ю дають у принципі чітку картину його поглядів і зусиль. Щодо стану справ він малював хоч і невтішну, але дуже об'єктивну картину:

«Упродовж років пенітенціарна система в Україні перебуває в перманентному стані реформування, кожен наступний етап якого виявляється стабільно гіршим від попереднього. Спочатку – ліквідація Державної пенітенціарної служби та передача її функцій Мін'юстові, що тільки посилило хаос у системі, потім – створення адміністрації Державної кримінально-виконавчої служби України і передача їй функцій від Мін'юсту, але ситуація знову не поліпшилася. Навіть збільшення фінансування (удвічі!!!) не привело до вирішення проблем і покрашення умов утримування.

На тлі посилення впливу „злодіїв у законі" попереднє керівництво продемонструвало „непогані результати" в організації корупційних потоків через своїх „тіньових кураторів". Наслідки не забарилися, а ситуація стала виходити з-під контролю, про що свідчить поширення практики масових заворушень в'язнів у колоніях Черкаської, Одеської, Дніпропетровської областей.

Заяви міністра юстиції про те, що потреби України цілком можуть забезпечити дві в'язниці, або про готовність будувати приватні СІЗО (за який кошт, поки що незрозуміло) свідчать про нерозуміння його командою ключових проблем у пенітенціарній системі, не кажучи вже про шляхи їх вирішення».

Запитуєте, що можуть реформатори? Отак сміливо, як Євгеній Єнін вище, говорити про справжній стан справ. Знаєте, хто ясно мислить, той не боїться казати правду керівництву. Заслугою Є. Єніна є те, що саме він оприлюднив добре продуману, аналітично обґрунтовану програму змін. При цьому зазначав, що наведення порядку і поступова побудова в Україні пенітенціарної системи європейського зразка потребує комплексного вирішення семи основних проблем, що тісно взаємопов'язані.

1. Тотальна корупція. За що не візьмися – скрізь корупція, від спрямування бюджетних потоків у «потрібне» русло й до отриманням молодшим персоналом менших сум за пронесення в установи наркотиків та інших заборонених предметів. Серед основних чинників корупції можна виділити наявність системних проблем і умов для корупції по всій вертикалі, відчуття безкарності та покривання неправомірних дій усередині системи, існування тіньових фінансових потоків, як підконтрольних, так і непідконтрольних керівництву установ.

Правоохоронці періодично виявляють зловживання в зазначеній системі, але це – крапля в морі, яка без вирішення системних проблем нічого не дає. Та й через високий рівень закритості системи, не маючи підрозділів внутрішньої безпеки, дуже важко ці злочини документувати.

2. Неконтрольованість більшості установ. Лише десь у 30-ти зі 150-ти установ ДКВС адміністрація повністю контролює ситуацію («червоні зони»). Трохи більше установ, у яких «смотрящі» від «злодіїв у законі» повністю контролюють усю ситуацію в них («чорні зони», в яких адміністрація існує номінально, тобто на папері). Є приміщення, куди представники адміністрації й навіть прокурори бояться заходити, не кажучи вже про контроль за внутрішнім розпорядком тощо. Засуджені в таких установах обкладені «злодійським митом», яке сплачують члени сімей задля безпечного перебування їхніх родичів у в'язниці, а ті, хто не в змозі платити за «бандитський дах», намагаються рятуватися від булінгу «смотрящих» у карцерах.

Більшість же установ належить до категорії «сірих», де адміністрація і злодії знайшли спільну мову. Зокрема, представники адміністрації закривають очі на порушення в'язнями закону й не чіпають каналів потрапляння в установу наркотиків, дозволяють проведення «злодійських сходок», а останні своєю чергою контролюють решту в'язнів.

Серед причин цієї проблеми – корумпованість окремих керівників, наявність тіньових потоків від протиправної діяльності (азартні ігри, наркотики, проституція, вимагання тощо), з яких поповнюється «злодійський общак». Звісно ж, «чорні» й «сірі зони» з'явилися не вчора, але проблема полягає в загрозливій тенденції до збільшення кількості неконтрольованих адміністрацією установ, і останні масові заворушення в колоніях – тільки підтвердження цього.

До речі, «смотрящі» підпорядковуються «злодіям у законі», а вітчизняні «злодії» – в тісному контакті з російськими «злодіями», яких контролюють спецслужби сусідньої держави. Тобто в час «Ч» одночасно в десятках колоній можуть відбутися масові заворушення засуджених, інспіровані ззовні. Чи готові керівники МЮ та ДКВС до розвитку такої ситуації? Чи вистачить у них сил і засобів подолати ці проблеми, а з другого боку – витримки забезпечити права людини?

3. Кадри. Ледь не ключова проблема, бо без якісних кадрів годі чекати змін у пенітенціарній системі. Але нині маємо низьку мотивацію й професійну деформацію, відсутність умов для розвитку і навіть проживання. Деякі гуртожитки для персоналу містяться на території установ, тобто люди, фактично, все життя «відбувають покарання», тільки на роботі. Тому й не дивно, що з кожним роком працівники стають дедалі більше схожими на своїх клієнтів. Зарплатня взагалі не конкурентна на ринку праці.

Професія працівника тюремної системи не шанована в суспільстві й асоціюється із «соціальним дном». Згадайте хоча б одну позитивну публікацію про тюремників! І як після цього розраховувати на високу мотивацію, ініціативу працівників системи, не кажучи вже про залучення молодих перспективних кадрів.

4. Неефективна система управління. По-перше, це непослідовність і відсутність системного бачення реформи з боку МЮ. Прикладів безліч – ліквідація ДПтСУ та передача всіх її функцій Мін'юстові, а вже за рік – зворотний процес. Інший приклад – розробка проєктної документації для побудови нового корпусу Київського СІЗО на базі Ірпінського ВЦ, а згодом рішення про його консервацію. По-друге, неефективне використання мережі й низька наповненість установ через зменшення кількості засуджених (в окремих випадках чисельність персоналу колоній перевищує кількість засуджених). По-третє, відсутність ефективних менеджерів та єдиного центру управлінських і кадрових рішень у системі.

5. Неналежні умови утримування. Не секрет, що більшість приміщень у пенітенціарній системі в незадовільному стані, а окремі з них – в аварійному. Недостатність освітлення в камерах, відсутність вентиляції, надмірна вологість та ураженість стін грибком – усе це реалії, внаслідок яких порушуються права людей.

Харчування – це взагалі окрема історія, бо дають якусь «баланду», її їдять близько десятої частини ув'язнених, решта за власний кошт забезпечує себе харчуванням, а адміністрація «заощаджує» на цьому, оскільки бюджетні кошти виділяються на всіх в'язнів. Але реалії такі, що для когось пліснява й «баланда», а для когось – райські умови, червона ікра та дівчата. Років два тому в YouTube потрапило відео святкування в Київському СІЗО дня народження одного зі «смотрящих», на якому горілка лилася рікою, а столи ломилися від їжі.

Стан медичної допомоги також жахливий – немає фахівців, медичні огляди проводять формально, бракує ліків тощо. Бездіяльність медичних працівників часто призводить до смертей в'язнів. Україна щороку програє десятки справ

у ЄСПЛ за порушення ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод через неналежні умови утримання та медичне забезпечення. Сума компенсацій за рік становить десятки мільйонів гривень. Пілотні рішення вже винесені, тому невдовзі можна прогнозувати вал звернень до ЄСПЛ з боку в'язнів, а це в перспективі вже декілька мільярдів гривень на компенсації з бюджету, тобто з кишені платників податків.

6. Неналежне фінансування та неефективне використання коштів. Керівники МЮ/ДКВС давно звикли пояснювати всі проблеми системи неналежним фінансуванням галузі. Але цифри – вперта річ. Так, із 2016-го по 2019 р. фінансування зросло вдвічі (з 3,3 млрд грн до 6,6 млрд грн). Однак жодних видимих покращень як суспільство, так і в'язні не побачили. Одна з причин – неефективна витрата бюджетних коштів. Одразу згадується розтрата п'яти мільйонів гривень при постачанні тепла до однієї з установ Одещини або нещодавній випадок з виділенням Київському СІЗО 100 млн грн на капремонт приміщень, які не були використані. Про непоодинокі випадки фіктивного оформлення на роботу родичів керівництва годі й згадувати.

7. Нерентабельність виробництва і рабська праця. За даними Мін'юсту, тільки п'ята частина підприємств системи ДКВС рентабельні. І це попри те, що на більшості підприємств засуджені мало відрізняються від рабів, працюють без офіційного оформлення і за копійки. У більшості підприємств системи ДКВС немає прямих контрактів з кінцевими замовниками продукції, а навколо них створено десятки посередників, які й отримують надприбутки. Така сама ситуація з постачальниками продуктів харчування, одягу, енергоносіїв тощо, тільки навпаки. Варто згадати й «чорну оренду» землі, що перебуває в управлінні ДКВС, – 250–300 доларів за гектар на рік. У підсумку, всі задоволені, крім держави й засуджених, які часто працюють без елементарних засобів індивідуального захисту.

Картина в цій сфері буде неповною, коли не згадати про «тіньових кураторів» галузі, які «від імені і за дорученням» керівників Мін'юсту часто розпоряджаються коштами і майном підприємств ДКВС, звісно ж, не на користь держави.

Істинний реформатор – це не той, хто виголошує проблеми, про що, зрештою, все суспільство так чи так проінформоване. Це той, хто знає, що і як треба зробити для покращення. А тоді закачує рукави і починає діяти.

У Є. Єніна бачення того, що ж реально потрібно зробити, було зрозумілим навіть для непосвячених. У цьому переліку, так само, як і в проблемному блоці, виявилося сім пунктів:

1. Проведення незалежного аудиту системи ДКВС, який охопив би всі аспекти її діяльності, від оцінки корупційних ризиків, системи управління, підготовки кадрів, використання ресурсів і до виробництва, інвентаризації майна, у тому числі проданого чи списаного впродовж останніх років. Країна очманіла б від обсягів земельного фонду, що перебуває в управлінні ДКВС. Звісно,

аудитора треба обрати за результатами прозорого конкурсу, насамперед серед «великої четвірки». Не виключено, що міжнародні партнери могли б підтримати зазначену ініціативу.

2. Підготовка дієвого покрокового плану реформи ДКВС на основі аудиту (звісно ж, з конкретними строками і виконавцями), що включав би законодавчі зміни в системі виконання покарань, антикорупційні заходи, нормативи забезпечення прав людини, а головне – зміну підходів у роботі із засудженими, спрямованих на їх ресоціалізацію. Варто розробити новий закон про пенітенціарну систему, заклавши в нього належні соціально-побутові гарантії для працівників цієї системи. Вкрай важливе фінансове забезпечення реформи, щоб не повторювати помилок, як з реалізацією Концепції реформування пенітенціарної системи України, затвердженої розпорядженням КМУ від 13.09.2017. Співпраця з міжнародними партнерами не лише дозволила б використати найкращий світовий досвід управління пенітенціарною системою, а й сприяла б залученню міжнародної технічної допомоги в цій сфері.

3. Оптимізація системи управління ДКВС і наявної мережі установ. ДКВС має стати єдиним центром прийняття управлінських і кадрових рішень у пенітенціарній системі, а не МЮ чи «неформальні куратори». Корупційна система призначення/звільнення керівників установ, що працювала впродовж останніх років, має бути знищена. Крім того, слід забезпечити оптимізацію нинішньої мережі установ та ефективне їх використання відповідно до наявних потреб.

4. Підвищення інституційної спроможності. Після прийняття закону, встановлення належних матеріальних і соціальних гарантій потрібно провести оновлення кадрів шляхом конкурсного відбору, до якого залучити незалежні конкурсні комісії, а також забезпечити постійний розвиток кадрів і підвищення їхньої інституційної спроможності. Люди мають відчувати турботу про них з боку держави!

5. Створення спеціалізованих оперпідрозділів. ДКВС на законодавчому рівні слід повернути право на здійснення ОРД (скасована внаслідок «турборежиму» ВРУ кілька місяців тому). Сформувати спеціалізований підрозділ з протидії оргзлочинності в установах ДКВС для документування протиправної діяльності «смотрящих», недопущення поширення контролю за установами з боку «злодійського світу», а також створити якісний підрозділ внутрішнього контролю з метою виявлення корупційних практик усередині системи ДКВС. Обидва підрозділи варто підпорядкувати безпосередньо керівникові ДКВС, у разі виявлення ознак порушень у діях очільника ДКВС, наділити керівника відділу внутрішнього контролю правом інформувати про зазначене безпосередньо Генпрокурора, керівників НАБУ та ДБР.

6. Передача виробництва у приватний сектор, особливо нерентабельних і малорентабельних виробництв системи ДКВС через відкриті й прозорі конкурси. Для окремих прибуткових підприємств розглянути можливість ство-

рення їх об'єднань за виробничим принципом (концерну, холдингу тощо), забезпечити належні умови та оплату праці для засуджених, що сприятиме їхній ресоціалізації.

7. Поетапне оновлення матеріально-технічної бази, забезпечення дотримання прав людини. Після оптимізації мережі установ ДКВС доцільно визначитися з пріоритетними напрямами оновлення матеріально-технічної бази. Капітальний ремонт, побудову нових установ і приміщень тощо можна реалізувати через механізми державно-приватного партнерства. Зазначене сприятиме поліпшенню умов утримання в'язнів, зменшить кількість скарг до ЄСПЛ, підвищить шанси на успішну інтеграцію в'язнів у суспільство після виходу на волю.

Гадаю, якби цей проєкт Євгенія Єніна було б втілено в життя, то тоді можна говорити про успішність реформ. Свідомо виклав його з незначними скороченнями. І ще додам: якби Євгеній Володимирович отримав тільки це одне завдання на роки діяльності – приведення пенітенціарної служби до кращих міжнародних норм, – ми б уже в цьому сенсі були близькі до досвіду Норвегії. Але…

Ось чому Євгеній Єнін прислухався до інформації про Андерса Берінга Брейвіка, коли вона раптом з'являлася в інформаційному полі. Тільки це траплялося дуже і дуже рідко, бо в норвезьких установах пенітенціарної служби сенсацій мало, будні тут розмірені, добре сплановані, передбачувані. Тільки щось, як спрацьовує чіткість законного регулювання. Тому він і сприймав досвід та підходи, які використовуються в скандинавських країнах, з огляду на його загальні принципи щодо реформування української пенітенціарної системи.

Є. Єнін підтримував ідею гуманізації умов утримання ув'язнених, тож позитивно оцінював аспект скандинавської моделі, який спрямований на реабілітацію навіть найбільш серйозних злочинців. Випадок Брейвіка хоча і викликає суперечки, але демонструє, що навіть засуджені за найтяжчі злочини мають право на гідні умови утримання.

Принцип реабілітації, який є основою скандинавської системи, Є. Єнін також активно підтримував, оскільки він націлений на зменшення рецидивів та успішну інтеграцію ув'язнених у суспільство після звільнення.

Скандинавська модель, де наглядачі часто мають більш неформальний і дружній підхід до ув'язнених, може викликати різні реакції. Євгеній Єнін оцінював такі аспекти в сенсі, приміром, зниження рівня агресії. Адже неформальна атмосфера може сприяти зменшенню напруженості у в'язниці. А це дуже позитивний приклад для української системи, де взаємодія між персоналом і ув'язненими часто є більш жорсткою.

Підхід, який передбачає взаємну повагу між наглядачами та ув'язненими, відповідає принципам, які Є. Єнін підтримував. Бо він був поборником таких систем у загальній системі, які визначали б повагу до гідності кожної людини, навіть якщо вона засуджена за злочин.

Далі хочу навести спогади начальника управління ювенальної юстиції ГП України Романа Романчука, який займався в ГПУ організацією роботи щодо неповнолітніх, що вчинили правопорушення.

«Євгеній Володимирович у Генеральній прокуратурі України опікувався насамперед питаннями міжнародного співробітництва.

Разом з тим, відповідно до розподілу обов'язків, за ним були закріплені важливі функції прокуратури щодо захисту прав людини у місцях несвободи та прав і свобод дитини.

Оскільки я відповідав за безпосередню організацію роботи органів прокуратури щодо неповнолітніх з 2014 року, то отримав нагоду співпрацювати з паном Євгенієм і навчитися в нього багатьом речам у період його кар'єри в прокуратурі з червня 2016 року.

З першого знайомства Євгеній Володимирович Єнін – доволі молодий, енергійний дипломат з незмінними усмішкою й витримкою, серйозним досвідом у сфері національної безпеки держави – привернув до себе увагу нешаблонним мисленням, комунікабельністю, відкритістю і щирим бажанням заглибитися в усі деталі роботи.

Детально проаналізувавши стан справ, заступник Генпрокурора поставив вимогу запропонувати п'ять найбільш стратегічних пріоритетів роботи прокуратури на напрямку захисту прав і свобод неповнолітніх. Після обговорення та погодження Євгеній Володимирович не лише контролював ці найважливіші питання, а й особисто опікувався їх вирішенням.

У подальшому ця методика не раз допомагала мені в роботі, не даючи можливості рутині чи стороннім силам сповільнити рух уперед, до позитивних змін.

Захист прав і свобод неповнолітніх традиційно належить до сфер, у яких Україна наздоганяє іноземний досвід через відсутність достатніх фінансових і матеріальних ресурсів, а також складні й розтягнуті в часі процедури внесення змін до законодавства.

І тут у пригоді стали дипломатичні якості й досвід роботи Євгенія Володимировича у Посольстві України в Італійській Республіці. Так, за збігом обставин, у ці роки представництво Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні очолювала італійка Джованна Барберіс.

Коли у вересні 2016 року пані Джованна вперше офіційно завітала до Генеральної прокуратури України, заступник Генпрокурора тепло привітав її досконалою італійською, що в подальшому визначило тональність співпраці із цією поважною міжнародною інституцією.

Завдяки підтримці ЮНІСЕФ вдалося запровадити сучасну методику роботи з неповнолітніми, які мали проблеми із законом. Не допустити, щоб дитина, яка скоїла злочин уперше, та ще й невеликої тяжкості, потрапила за ґрати і на-

завжди стала членом кримінального світу. Зробити для неповнолітнього все залежне від держави, щоб отримати здорового, повноцінного члена суспільства, а не витрачати у майбутньому кошти на його кримінальне переслідування і утримання у виправній колонії.

При цьому не забували й про справедливість, адже рішення про подальшу долю неповнолітнього, який був притягнутий до відповідальності, приймалося за активної участі потерпілої сторони.

У більшості випадків дитина-правопорушник щиро жалкувала про скоєне після того, як дивилася в очі потерпілому і чула саме з його вуст, а не з вуст слідчого чи прокурора, як боляче та неприємно вчинила. Натомість потерпілий бачив перед собою насамперед дитину і починав розуміти, що покарання – це не зробити боляче у відповідь, а відшкодувати шкоду, насамперед зусиллями правопорушника, і змінити антисоціальну поведінку.

Євгеній Володимирович як заступник Генерального прокурора постійно цікавився, як просуваються справи, допомагав комунікувати з керівниками Міністерства юстиції та інших центральних органів влади. Адже проєкт передбачав активне залучення громадських організацій і соціальних служб до роботи з неповнолітнім правопорушником для виправлення його поведінки, наповнення його дозвілля суспільно корисною діяльністю (гуртки, спортивні секції, робота тощо).

У грудні 2017 року вдалося здобути авторитетну підтримку голови Комітету ООН з прав дитини пані Ренате Вінтер. Так, під час особистої зустрічі Євгеній Єнін надав пані Вінтер вичерпну інформацію про результати діяльності прокуратури щодо захисту прав дітей у кримінальному провадженні, при виконанні кримінальних покарань щодо дітей, які вчинили кримінальні правопорушення.

Під час обговорення високо відзначено роботу з удосконалення діяльності прокуратури щодо неповнолітніх, зокрема впровадження примирення (медіації) в кримінальних провадженнях, новітніх підходів щодо притягнення до кримінальної відповідальності підлітків.

Пані Вінтер емоційно підтримала Євгенія Володимировича: ***„Завжди так! Коли щось погане робить чужа дитина, ми хочемо її карати! А коли своя – завжди знайдемо виправдання! Це несправедливо!“***

Завдяки залученню такої потужної міжнародної підтримки в рамках роботи Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя для дітей та у співпраці з Міністерством юстиції України, Координаційним центром з надання правової допомоги у стислі строки вдалося напрацювати нормативне підґрунтя й алгоритми взаємодії. Для запровадження пілотного проєкту було обрано 6 регіонів: Донецьку, Львівську, Луганську, Миколаївську, Одеську та Харківську області.

У січні 2019 року Генеральний прокурор України Юрій Луценко та міністр юстиції України Павло Петренко підписали спільний наказ Мін'юсту та Генпрокуратури України «Про реалізацію пілотного проєкту „Програма відновлення неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні злочину"».

Незважаючи на скепсис правоохоронної системи, перші справи підтвердили правильність новацій. Неповнолітній, який отримав шанс, не бачив правоохоронні органи, суд і державу ворогом, а потерпілий отримував моральну сатисфакцію та відшкодування збитків від результатів кримінального провадження із застосуванням медіації.

Зауважу, що профільний Закон України „Про медіацію" набрав чинності майже через три роки. За цей час вдалося врятувати від „тюремної романтики" сотні дитячих доль. А проєкт „Програма відновлення" успішно працює дотепер.

Залишивши офіс на Різницькій, Євгеній Володимирович продовжував цікавитися питаннями ювенальної юстиції, підтримуючи наші зусилля вже на посадах, які обіймав у міністерствах закордонних і внутрішніх справ».

3.6

Дон Кіхот наскочив на вітряки з явним програшем, бо один у полі ніколи не воїн. А якщо на громаддя з величезними крилами налетить ціла команда? Чи можна таким чином знешкодити чудовиська? Хоча б пошарпати їх до такої міри, щоб вони здалися? Коли я запитав згадувану мною **Анжелу Анатоліївну Стрижевську**, чи виробив Євгеній Єнін систему боротьби з незаконно накопиченими і виведеними в офшор активами, вона по-філософськи відповіла:

«Механізм є, але є й непереборні обставини. Оці вилучення вкраденого живо нагадують мені Дон Кіхота з його атакою на вітряки. Так завжди буває, коли не усунена первісна причина явища. Тоді берись за нього хоч з початку, хоч із середини, результат виявиться не на користь справи. І ми з вами можемо бути найбільшими справедливцями та гуманістами, проте на вітряк з дерев'яним списом… Потрібна політична воля для усунення основи явища. Тільки тоді можна говорити про боротьбу як ефективний механізм».

Тому чекати на другого Сервантеса… Щоб він написав «Дон Кіхота-2» на основі українських реалій… Спробуємо розібратися самотужки, що і як, на прикладі Генеральної прокуратури України, коли її очолював **Юрій Віталійович Луценко**. Коли саме? З травня 2016 року по серпень 2019 року.

Охололи гарячі політичні голови. Якщо хтось думав, що «закопав» балакучого і невтомного Ю. Луценка тим походом у прокурори, то він глибоко помиляється. Послухайте лишень його нинішні коментарі. Ой, владо, затуляй

вуха! Бо такого наслухаєшся. Юрій Віталійович, як і завжди, готовий до будь-яких викликів. Він учасник бойових дій, до чого в багатьох його «гробокопачів» кишка тонка.

Після завершення каденції на посаді Генерального прокурора Ю. Луценко не зник з публічного простору. Він залишається активним коментатором політичних подій в Україні та постійно виступає з аналізом поточних ситуацій у медіа. Він продовжує підтримувати зв'язки з різними політичними та громадськими діячами, що вказує на збереження його активної ролі в українському політичному житті. Юрій Віталійович часто виступає з публічними заявами щодо необхідності реформ в Україні, зокрема в правоохоронній системі та судочинстві, а також щодо боротьби з корупцією.

Юрій Луценко має двох синів: Олександра і Віталія. Відомо, що його старший син Олександр бере участь у військових діях на сході України. Він служить в одній з бригад Збройних сил України. Ця інформація була підтверджена в медіа, і Ю. Луценко неодноразово висловлював гордість за свого сина.

Не знаю, як там хто, а Євгеній Єнін, коли надійшло відповідне запрошення, щиро повірив у благі наміри свого ймовірного патрона. І це навіть не від безмежної довіри до людей як таких. Усе навколо, а надто правоохоронна та судово-правова системи, волало про необхідність змін. Іншими словами, про перехід на нові умови роботи вже не на васальних умовах, а за повної незалежності, отже і за повної відповідальності. Те, про що говорив новопризначений Генеральний прокурор, вихоплювалося з дійсності і подавалося суспільству просто з жару.

Коли про всі ті перипетії запитуєш самого Юрія Віталійовича, він затримує на співрозмовнику погляд, пів хвилинки думає над варіантом відповіді, а вже потім пояснює. Не вдаюся до подробиць, скажу лишень, що сам пан Луценко добре розумів стан справ, який був і залишається невтішним.

Мені сподобалося, як цей стан прокоментував суддя Верховного Суду України у відставці **Віктор Іванович Кононенко**. Свого часу він був одним з авторів Концепції судово-правової реформи 1992 року, тому на цьому матеріалі знається і впевнений, що досі ми займалися висмикуванням окремих задач з великої системної проблеми. Як вважає суддя, компетентні юристи мали розробити комплексну реформу правоохоронної та судово-правової систем. Тобто міняти потрібно було в кожній ланці, задіяній у вітчизняній правовій системі. Цього не було зроблено, хоча несміливі спроби траплялися.

Ускладнюють реалізацію цього комплексу заходів кілька добре відомих факторів. Приміром, стабільність політичної нестабільності, даруйте ще одне масло масляне. Часті зміни урядів і парламенту призводять до шарпання, а не до планомірності у впровадженні довгострокових реформ. Звісно, все це коїться за відсутності політичної волі. Більшість політичних сил та окремі політики швидше залишаються прибічниками збереження статусу-кво, щоб не втратити свій вплив і ресурси.

Реформи гальмує системна корупція, яка залишається великою проблемою в Україні, бо вкорінена в усіх сферах державного управління, включаючи правоохоронні органи і судову систему. Особи та структури, що отримують вигоду від корупційних схем, активно протидіють реформам, які можуть зменшити їхній вплив і доходи.

Недостатня розвиненість і слабкість державних інституцій ускладнює ефективне впровадження та моніторинг реформ. Багато державних органів не відповідають міжнародним стандартам ефективності та прозорості. Сюди ж додаємо ще одну таку національну біду, як недостатнє фінансування. Брак ресурсів на проведення реформ, зокрема на забезпечення належної оплати і навчання персоналу, пояснюється політикою «латання дір».

Закономірно спливають і соціальні фактори. Відсутність довіри громадян до правоохоронних і судових органів ускладнює їх реформування. З другого боку, пасивність суспільства та громадських організацій у вимогах до змін.

Хоча міжнародні партнери чинили і чинять тиск на Україну з метою проведення реформ, ці спроби не завжди достатні для подолання внутрішніх перепон. Україна неодноразово намагалася проводити реформи, зокрема створенням нових антикорупційних органів, таких, як НАБУ, САП та ВАКС, реформою поліції (створенням патрульної поліції), спробою очищення судової системи через переатестацію суддів. Проте результати цих реформ часто не виправдовують очікувань через вищезазначені причини.

Як у цій лавині негараздів почувалися управлінці, які хотіли запровадити справжні, а не бутафорські новації? Дуже пригнічено. Нижче поясню, яку позицію займав у цьому процесі герой моєї повісті, але загалом команда постійно наражалася на ті перепони, що їх назвав шанований суддя В. Кононенко.

Однак будемо об'єктивними, адже ГПУ під керівництвом Юрія Луценка досягнула кількох важливих перемог і здійснила помітні реформи.

Хай там як, але ініційовано низку резонансних справ проти високопосадовців і представників бізнесу, яких підозрювали в корупційній діяльності. Було порушено справи проти колишніх урядовців і депутатів, що демонструвало рішучість ГПУ в боротьбі з корупцією на високому рівні. Генеральна прокуратура розслідувала випадки зловживань у великих державних підприємствах, таких, як «Укрзалізниця», «Нафтогаз» та інших.

Команда, беручи на себе безліч проблем, розуміла, що починати зміни завжди треба із себе. Пан Луценко ініціював проведення атестації прокурорів, що передбачало перевірку їхньої професійної компетентності та доброчесності. Це було важливим кроком для очищення системи від корумпованих і некомпетентних кадрів. Було створено нові спеціалізовані підрозділи, зокрема для розслідування корупційних злочинів і злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

Співпраця з міжнародними партнерами (розуміємо завдяки чиїм зусиллям) вийшла на небачені раніше висоти. ГПУ активно співпрацювала з різноманітними структурами за кордоном у питаннях екстрадиції підозрюваних і повернення активів, виведених за кордон. Це сприяло зміцненню міжнародного авторитету прокуратури. При цьому розпочався активний процес обміну досвідом і кращими практиками.

Збільшення прозорості та покращення підзвітності Генеральної прокуратури помітили всі, адже про це свідчить хоча б лавина критики, що обрушилася на правоохоронне відомство. Але ГПУ почала публікувати більше інформації про свою діяльність. Проявилися ініціативи щодо залучення громадськості до контролю за діяльністю прокуратури, включаючи громадські ради та інші форми суспільного нагляду.

Свідомий, що це твердження викличе неоднозначну реакцію, але заради справедливості треба сказати, що Юрій Луценко підтримував законодавчі зміни, спрямовані на реформування системи правосуддя, зокрема на посилення незалежності судової системи та прокуратури. Була розроблена і запроваджена програма підвищення кваліфікації для прокурорів та інших працівників ГПУ, що допомогло підвищити їхній професійний рівень.

Тоді що не вдалося зробити Ю. Луценку? Він – політичний мрійник чи реальний реформатор? Його діяльність можна оцінювати з різних точок зору: як політичного мрійника, який прагнув змін, або як реального реформатора, який здійснив конкретні реформи, хоч і не без труднощів. Однак змушений констатувати: йому не вдалося зробити так багато, як того хотілося.

Попри гучні справи й арешти, системна корупція залишилася значною проблемою. Багато розпочатих справ або не дійшли до суду, або закінчилися виправдувальними вироками. Наростала критика щодо вибірковості розслідувань і переслідувань, що іноді розцінювалося як політичний інструмент.

Хоча були зусилля щодо реформування судової системи, багато аспектів залишилися незмінними. Непрозорість і залежність суддів від політичного тиску все ще домінували в судово-правовій системі. А з цього виростало чимало інших нестиковок. Багато справ, пов'язаних із корупцією та зловживаннями, не були доведені до кінця через проблеми в судовій системі.

З болем у душі говоримо ми про розслідування злочинів Майдану.

Багато справ, пов'язаних з тими кривавими подіями, залишилися незавершеними або вони не призвели до реальних вироків. Це викликало значне розчарування серед громадськості та активістів. Самооцінкою ГПУ став висновок, що складність і масштабність цих розслідувань вимагали більше часу і ресурсів, ніж було надано. Однак ми знаємо, що головна причина – відсутність політичної волі і кругова порука як у владних, так і в правоохоронних та правосудних структурах.

Як кажуть мудрі, вдало побудоване життя – це системність у поведінці та діях. Попри проведення атестацій і створення нових підрозділів, системні зміни у структурі й роботі прокуратури були недостатніми. Постійно виникали проблеми з кадровими питаннями та ефективністю роботи нових структур.

То ким був за тих часів Юрій Луценко, політичним мрійником чи реальним реформатором? Відповідаючи на таке і подібні запитання про свого колишнього шефа, **Євгеній Єнін** наголошував, що Юрій Віталійович завжди мав амбітні плани і чітке бачення необхідності реформ, що було відображено у його численних виступах та ініціативах. Однак його діяльність іноді обмежувалася політичними обставинами і тиском, що ускладнювало реалізацію багатьох задумів. І все ж, як казав Євгеній Володимирович, в особі Юрія Луценка ми бачимо реального реформатора, енергійного керівника, ініціативного організатора, який за короткий час, у складній політичній обстановці зумів зібрати і згуртувати свою команду. Якби інші часи й умови, то він зайняв би достойне місце в команді, яка була покликана здійснювати масштабні реформи в країні.

Реальні зміни в прокуратурі, будемо об'єктивними, сталися. Причому деякі зрушення на краще набули незворотного характеру. Ю. Луценко започаткував важливі прецеденти щодо розслідування корупційних справ і притягнення до відповідальності високопосадовців.

Усе це – демонстрація спроможності цього політика до реальних дій. Ніхто ж, приміром, не заперечуватиме, що його зусилля щодо підвищення прозорості і підзвітності прокуратури були кроками в напрямку реформ. Але він разом з командою зіштовхнувся із системними проблемами та політичними обмеженнями, які завадили реалізувати амбітні плани. Тому висновок однозначний: його керівництво було важливим етапом у розвитку Генеральної прокуратури України, хоча далеко не всі зусилля младореформаторів увінчалися успіхом.

От ми, нарешті, дійшли до того місця, в якому потрібно пояснити, як у таких умовах працював і що сповідував Євгеній Єнін. О, це цікава деталь! До речі, не менш вагома, ніж добровільне звільнення з посади заступника Генерального прокурора в умовах, коли його просили залишитися.

«**Як працював Євгеній тоді?** – перепитує мене Євген Пікалов. – Так, як завжди. Феноменальний чоловік, бо іноді його поведінка нагадувала мені Архімеда, над котрим навис меч римського воїна, а він усе креслив на піску свої хитромудрі геометричні фігури. Або ще, як казав сам Женя, можна порівняти мене з тим пожежником, який серед хаосу, полум'я, криків спокійно зайнятий своєю безпосередньою справою.

Він дуже не переймався тими політичними баталіями, що постійно розгорталися. Євгеній любив повторювати, що все гаразд, що саме в суперечках народжується істина. Істинним, щоправда, було й засилля проблем, однак свобода слова в нас буяла. А він працював. От брав наступний конкретний

проєкт і йшов у його розробці до кінця. І коли засмучувався, то не через те, що політики-горлопани заблокували чергову реформу ГПУ, а, приміром, тому, що прокуратура Кіпру не пристала до слушних пропозицій української сторони. Оце і таке подібне турбувало його по-справжньому. Фанат реального діла – більше нічого не скажу!»

Євген Сергійович не тоді, а наступного разу проілюстрував свою думку конкретним прикладом.

«Я люблю індивідуальну риболовлю. Щоб нікого не було – тільки вода, очерет і я зі снастями. Раз піймав судака на п'ять з половиною кілограмів. Послав другу Жені фото: дивись, який трофей! "О, – він каже, – зараз приїдемо на юшку". Приїхав, для приколу взяв судака і попросив сфотографувати. Ми виклали сюжет у фейсбук – і тут зчинився фурор. Сотні лайків посипалися. А Женя зітхнув і каже: "Що робиться! Коли повернули до бюджету півтора мільярда януковича, то лайків було на кілька порядків менше!" Тобто він і там, де про юшку думки доречні, згадував про справи».

Я зрозумів Євгена Пікалова правильно, тому хочу, щоб і ви не подумали, буцімто Є. Єніну було до загальнопрокурорських реформ байдуже. Просто він їх реально здійснював, проштовхуючи дедалі складніші проєкти. А ще Євгеній Володимирович не був би креативною людиною, якби не виступив десь з аналітикою. До речі, тричі був правий Сергій Іванович Пирожков: Євгеній Єнін, набувши вченого ступеня, дивився на реалії значно ширшим поглядом. Завжди і постійно.

Таким чином у пресі (конкретно, коли хочете, в «Дзеркалі тижня») вийшла його стаття з дуже прозорою назвою – «Сім кроків до прокуратури майбутнього». Завважте, це сталося в другій половині 2019 року, саме тоді, коли автор уже звільнився з нещадно критикованої ГПУ і працював в Українському інституті майбутнього. Отже, якою він бачить Генеральну прокуратуру:

Спершу дається доволі точна характеристика, що ми отримали в результаті тих реформ. За останні п'ять років органи прокуратури зазнали істотних змін: скасовано сумнозвісний загальний нагляд, забрано функції слідства, запроваджено інститути самоврядування (Всеукраїнська конференція прокурорів і Рада прокурорів) та врядування (Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів), конкурсний добір в органи прокуратури, створено Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, зруйновано стереотип «недоторканності прокурорів».

Але маємо бути щирими, закликає автор, окремі із цих змін виявилися неефективними і навіть бутафорними. Рівень корупції в органах прокуратури зашкалює (затягування і відвертий «продаж» низки резонансних проваджень), а ефективність діяльності явно не відповідає очікуванням суспільства (зокрема через низьку якість управлінських процесів і спротив упровадженню сучасних цифрових технологій). Взаємодія з міжнародними партнерами істотно об-

межена як через низький рівень довіри до української прокуратури (поодинокі «острівці надії» не вирішують проблеми загалом), так і через традиційно високий ступінь політизації діяльності ГПУ. Про стратегію внутрішніх і зовнішніх комунікацій годі й згадувати.

– **Тож перший** і найважливіший крок прокуратури майбутнього – стати поза політикою!

«Говорити про те, свідками чого ми всі були, мабуть, немає сенсу, краще зосередитися на тому, як має бути. В Італії, досвід якої я часто наводжу як приклад, не трапляється гучних „політичних доганялок" як напередодні виборів (щодо політичних опонентів), так і одразу після них (як помста).

У США важко уявити, що хтось із чинних прокурорів стає зіркою „телеефірів" замість того, щоб займатися своєю основною роботою. Комунікації із зовнішнім світом безумовно потрібні, але мета комунікацій – це не піар керівництва чи реклама „добрих справ", а якісний зв'язок ГПУ із суспільством і прокурорами всіх рівнів. Комунікації мають приносити результати (підвищення ефективності механізмів роботи та мотивації співробітників), а не слугувати засобом „відмазування" від проблем.

У Німеччині чи Франції топправоохоронці не їздять до керівництва держави чи уряду, не зустрічаються з головами фракцій, про олігархів годі й говорити – у цивілізованих країнах їх немає як класу. Ба більше, Генпрокурор у таких країнах не боїться політично мотивованої відставки (такий інструмент там у принципі відсутній) і не заморочується тим, як переконати депутатів розблокувати роботу правоохоронних органів. Ми ж розуміємо, що ціна, яку зрештою платить країна за подібні компроміси між Генпрокурором і політиками, є часом зависокою».

Як кажуть, автор настільки правий, що сперечатися з ним навіть язик не повертається. Але він органічно переходить до другого кроку із семи.

– **І другe** «ні» він говорить ручному управлінню в прокуратурі. Навіть якщо припустити, що Генпрокурором стала суперчесна і принципова людина, яка пройшла вогонь і воду і вважає, що може сказати рішуче «ні» будь-якому «білому телефону» (урядовий зв'язок), або знає, коли піти до парламенту «по душу» того чи того народного обранця, щоб не зашкодити, наприклад, ухваленню бюджету чи не спровокувати урядової кризи. Але насправді саме так найлегше втягнутися у велику політичну корупцію – спокуса досягнути благородної мети часто переважає інтереси закону і справедливості.

«Найдраматичніші помилки, – пише Євгеній Єнін, – та удари по репутації прокуратури завжди є наслідком саме „ручного управління". Можна провести аналогію з дорожнім рухом – затори часто виникають саме там, де замість світлофора з'являється регулювальник. Хтось може зауважити, що в умовах високого рівня корупції в системі правоохоронних органів мають бути „ручні"

запобіжники, які дозволяли б уникнути конфлікту інтересів. Водночас цивілізований світ уже придумав рецепт підвищення об'єктивності розслідування, а зрештою й збільшення рівня довіри населення до правоохоронних інституцій (того самого, чого Україні критично бракує), – це однозначність норм закону (що виключає різночитання) та мінімізація суб'єктивного чинника».

Браво! Я вважаю точно так. Тому підтримую таку думку. А попутно стаю на бік автора цієї блискучої статті щодо **третього кроку**.

– Це оптимізація процесів управління в прокуратурі. Головним чином за рахунок діджиталізації (впровадження цифрових технологій у всі аспекти діяльності). Настав час перегорнути сторінку з періодичним «зникненням» доказів з матеріалів кримінального провадження, переписуванням документів заднім числом тощо. Новому очільникові ГПУ стане в пригоді найсвіжіший функціональний аудит ГПУ, проведений «Price Waterhouse Coopers», для того щоб усунути дублювання функцій, скоротити адміністративні посади в ГПУ, передати на аутсорсинг (на субпідряд) не зовсім властиві прокуратурі функції – логістику, службовий автотранспорт і утримання будівель. Вам важко уявити, щоб керівництво прокуратури пересіло зі службових автомобілів на Uber, тонни канцелярського паперу замінив електронний документообіг, а співробітники сиділи в кабінетах у форматі open space (велика зала з відкритими робочими місцями)? Але саме так працює весь цивілізований світ – можете побачити це на власні очі у Великій Британії чи США.

«Прокуратура має повернутися обличчям до людей – автоматизація роботи зі зверненнями громадян, широке впровадження практики call-центрів, chat-ботів і використання відеоконференцій для організації прийому громадян прокурорами вищого рівня забезпечить оперативніше і якісніше обслуговування потреб населення, знизить корупційні ризики та навантаження на прокурорів».

– **Четвертий крок** – кадри вирішують усе! Неякісний кадровий компонент здатен занапастити будь-яку найкращу реформу чи інституцію, і прокуратура не є винятком. Ключові проблеми традиційні – порядок добору кадрів і їхня професійна підготовка.

Автор упевнений, що 9-ть з 10-ти читачів ніколи не пов'язали б свого життя з прокуратурою, якби знали, які випробування їх очікують на етапі працевлаштування. Зокрема, потрапити до прокуратури можна через конкурс, вигравши який, «щасливець» має прослухати 10-місячний курс у Національній академії прокуратури (цей період не зараховується до стажу в галузі права, а стипендія становить лише 70 відсотків ставки прокурора місцевої прокуратури). Далі «підготовлений» прокурор стає до роботи в місцевій прокуратурі. Згодом, можливо, з'являється шанс (через конкурс) потрапити до обласної прокуратури, а в перспективі, якщо пощастить, – до Генеральної прокуратури (знову через конкурс). Звісно, близько 90 відсотків аплікантів «з-поза системи»

протягом першого року роботи звільняються з органів прокуратури (з різних причин – як соціально-побутових, так і через моральну неготовність до реалій нинішньої прокуратури) – державні гроші на підготовку витрачено, час людей змарновано.

«А про що свідчить міжнародний досвід? Кадрова політика потребує зміни підходу від supply driven до demand driven (орієнтація на попит, а не на пропозицію). Потрібно не лише брати всіх охочих, які склали тести, а постійно займатися пошуком і підбором (хантингом) персоналу, не обмежуватися тестами на знання теорії, а впроваджувати найкращі практики поглибленого вивчення кандидатів (у т.ч. психологічного). У приватному секторі застосовується чимало методик перевірки під час добору кандидата на роботу (з високими ризиками і спокусами), що дають змогу відокремлювати людей з небажаними нахилами. Кадровий підрозділ і академія (чи то центр підготовки) мають перестати бути місцем, де видають перелік паперів і механічно зараховують на роботу всіх поспіль за вказівкою (проханням). Вони мають стати справжніми HRами, рекрутерами, у поле зору яких перспективні студенти чи представники юридичних професій просто мріють потрапити. Уявіть тепер, як на таких працівників незаконно впливати чи схиляти до зловживань?»

– **П'ятий крок** – незалежність прокурора. Не варто б це виділяти в окремий пункт, якби автор сам не спостерігав на власні очі, до чого може призвести його залежне становище. Йдеться не тільки про незалежність прокурора від зовнішніх чинників, а й про неможливість в адміністративному порядку впливати на прийняття процесуальних рішень у рамках конкретного кримінального провадження в спосіб, що суперечить закону. Незалежність прокурора має неабиякий вплив на ефективність розслідування, саме тому її гарантії нібито доволі детально прописано в законі, але практика часто буває іншою. На сторожі незалежності прокурорів мав би стояти орган прокурорського самоврядування – Рада прокурорів, а «караючим мечем» для порушників була б принципова Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів (КДКП).

«Має ця медаль й інший бік – відверте зловживання інститутом незалежності з боку окремих одіозних слідчих або прокурорів, свідками чого ми теж неодноразово були. Нинішня система прокурорського врядування по суті виявилася абсолютно безсилою саме перед такими фактами зловживань незалежністю з боку осіб, на яких клейма ніде поставити. Ключ до розв'язання проблеми – це дотримання здорового балансу між забезпеченням процесуальної незалежності прокурора і протидією відвертим зловживанням цим інструментом».

– **Шостий крок** дуже близький самому автору з його прокурорського досвіду – «міжнародка». Так склалося десятиліттями, що гроші розкрадають в Україні, а золото знаходять у швейцарських банках (а тепер дедалі частіше – криптовалюту по всьому світу). Якщо хочемо повернути ці гроші із закордонних

юрисдикцій, маємо приділяти належну увагу профільному підрозділу Генпрокуратури і дослухатися до нього, адже паростки довіри міжнародних партнерів можуть бути зруйновані одним процесуальним рішенням (прокурора або суду) про зняття арештів або закриття провадження після тривалої і копіткої праці з виявлення та блокування сумнівних статків в іноземних юрисдикціях.

«Не поштова скринька, не протокол і не турбюро, а повноцінний бойовий підрозділ з усіма процесуальними повноваженнями, необхідними для участі у спільних міжнародних операціях, координації та безпосереднього здійснення процесуальних дій на території України – ось що таке міжнародний відділ ГПУ. Спеціалізація – прокурори «міжнародки» мають не тільки володіти англійською в умовах глобалізації, а й знати хоча б на базовому рівні законодавство іноземних країн».

– **Сьомим кроком** автор статті бачить спеціалізацію прокурорів, постійне навчання і самовдосконалення працівників. Виокремлення пріоритетних напрямів і створення повної інфраструктури спеціалізації: підбір за відповідним фахом кандидата (податківець, адміністратор систем кібербезпеки, бухгалтер тощо) – навчання в академії – практика – робота – навчання за кордоном/обмін досвідом – викладання в академії без відриву від роботи (матеріальна винагорода за додаткову академічну роботу). Спеціалізована антикорупційна прокуратура – це лише перший крок у цьому напрямку, такий підхід потрібно розвивати і в інших сферах. Наприклад, у країнах ЄС дедалі більше уваги приділяють злочинам у сфері навколишнього середовища, вивчають і збирають найкращі практики доказування правопорушень, які мають транскордонний характер в умовах, коли одна з країн (в якій, скажімо, сталося забруднення) не хоче співпрацювати з іншою (яка зіткнулася з наслідками). І це не кажучи вже про кіберзлочинність, для боротьби з якою в окремих країнах є не просто спеціалізовані підрозділи, зокрема прокуратури (Молдова, наприклад), а й спеціальні судді.

Після ознайомлення із цією статтею мені стало шкода, що прокуратурі юрського періоду не вдалося зробити все те, що з таким піднесенням планував і так обґрунтовано й детально описував Євгеній Єнін.

«Великим здивуванням для мене була добровільна відставка Жені з посади заступника Генпрокурора, – мовить посол України в Туреччині, на той час заступник міністра МЗС **Василь Миронович Боднар**. – Тоді небагато чиновників такого рівня йшли з посади добровільно».

Євгеній Єнін подав заяву на звільнення з Генеральної прокуратури України 25 квітня 2019 року. Основною причиною його відставки стала та політизація відомства, яку він обґрунтував у наведеній вище статті.

Марія Йованович, експосол США в Україні, згадує про відставку Євгенія Єніна у своїй книжці спогадів «Людина гідності: моє життя в уряді США і дипломатичній службі» (Lessons from the Edge: A Memoir). Вона детально описує

події, що передували відставці Є. Єніна, і підкреслює його професіоналізм та принциповість. Йованович зазначає також, що ***відставка Євгенія була спричинена його незгодою з посиленням політичного впливу на правоохоронні органи. Вона підкреслює, що Євгеній Єнін був одним з тих посадовців, які прагнули діяти незалежно від політичного тиску і дотримуватися верховенства права.*** Це рішення, пише пані Марія, стало відображенням ширшої проблеми в українській політичній системі, де реформатори часто стикалися з перешкодами і спротивом з боку старих політичних еліт.

Загалом авторка Марія Йованович у своїх спогадах вдається до глибокого аналізу української політики і влади. Вона часто наголошує на проблемі корупції в Україні, яка, за її словами, пронизує всі рівні влади. Корупцію вона ставить на чільне місце серед основних перешкод на шляху до розвитку демократії та економічного прогресу в країні. Експосол критикує багатьох українських політиків за їхні особисті інтереси, які ті ставлять вище за національні, емоційно описує атмосферу недовіри та інтриг, яка панує у верхніх ешелонах української влади.

Марія Йованович у своїх спогадах детально аналізує реформи у Генеральній прокуратурі України за часів Юрія Луценка, висловлюючи критичні оцінки щодо прогресу та ефективності цих реформ. Зокрема, авторка зазначає, що попри декларовані наміри реформувати Генпрокуратуру, багато проблем залишилися невирішеними. Вона підкреслює, що корупція і політичний вплив на прокуратуру продовжували бути серйозними перешкодами для проведення ефективних реформ.

Щодо особистості самого Генерального прокурора, то в книжці висловлено змішані почуття. Відзначається його харизматичність і політичний досвід, проте критиці піддаються зусилля, спрямовані на реальні зміни у системі, які названо «недостатніми».

Хай там як, але набутий в ГПУ надзвичайно цінний досвід мав важливе значення для подальшого зростання Євгенія Єніна як урядовця нової формації.

КОНФІСКОВАНІ КОШТИ – СУСПІЛЬСТВУ

Глава четверта:

ООН СКИДАТИ З РАХУНКІВ РАНО

Різниця між дипломатією і музикою в тому,
що в першій не буває вундеркіндів.
Анатолій Зленко

4.1

Досвід попередньої роботи Євгенія Єніна за безпосереднім фахом надав йому навички, які дуже і дуже стали в пригоді в його дипломатичній діяльності. Зокрема, це уміння «читати» людей. Послухайте тих, хто згадує Євгенія Єніна. Вони чи не в один голос відзначають таку його рису, як уважне ставлення до буквально кожного руху людини. Мовляв, він був і залишався тонким психологом. А цей талант, може, й від Бога, але, найімовірніше, з попередньої практики. А хіба навички збирати інформацію та розуміти контексти зайві в дипломатії? Аж ніяк ні.

Іще одна відверта деталь. Такий дипломат може бути більш практичним у своїх підходах, орієнтуючись на реальні результати, а не на теорію. Він, напевно, краще розуміє, як працює «гра» між країнами, адже сам брав участь у неформальних аспектах міжнародних відносин. Це також може дати йому певну перевагу в переговорах, оскільки він розуміє, як люди приймають рішення в стресових ситуаціях.

Десь така характеристика мого персонажа як дипломата. Євгеній, маючи досвід роботи в різних сферах, ставав містком між різними відомствами, вносячи нові ідеї та підходи в міжнародні питання. А хіба це не зі сфери дипломатії? Його здатність бачити ситуацію з різних боків допомагала йому вирішувати складні завдання та уникати конфліктів. І це також дозволяє розкрити його як людину, котра цінує співпрацю та дипломатію. Наприклад, читач уже на викладеному матеріалі легко переконається, як Є. Єнін використовував свої зв'язки та знання для досягнення компромісів або вирішення конфліктів, навіть коли ситуація стає напруженою чи навіть погрожує вийти з-під контролю. Це надавало робочим моментам особливого драматизму, коли йому доводилося обирати між особистими переконаннями і професійними обов'язками.

Я недарма назвав Євгенія «профі з позаштатних ситуацій». І ця унікальна практика додала широти і глибини до його дипломатичних зусиль. Отак і проводилася його діяльність, що була пов'язана з чистою дипломатією у зв'язці зі спецопераціями, такими, приміром, як вивезення людей з Кабула, коли Афганістан захопили таліби.

Ясно інше: хоч би яким чином ти ставав дипломатом, домігшись цього фаху, мусиш дотримуватися своєрідного кодексу честі. Він не формальний, але залюбки передається з вуст у вуста. Отже, цю експромт-передмову закінчу тим, що не раз і не двічі чув також Євгеній Єнін:

Дипломат повинен володіти низкою ключових рис, серед яких:

Комунікаційні навички: уміння чітко і зрозуміло передавати свої думки, слухати інших і вести конструктивний діалог.

Гнучкість і адаптивність: здатність швидко реагувати на зміни в ситуації, знаходити нові підходи до вирішення проблем.

Емпатія: розуміння культурних і соціальних відмінностей, здатність ставити себе на місце інших.

Стратегічне бачення: вміння бачити загальну картину і розробляти довгострокові стратегії для досягнення цілей.

Критичне мислення: здатність аналізувати інформацію, розпізнавати маніпуляції і приймати обґрунтовані рішення.

Якщо курс на дипломатію в нього виробився завдяки молдовській практиці, то італійська сторінка в біографії Є. Єніна остаточно оформила цю його місію. Нагадаю. З 2005 до 2010 року Євгеній Володимирович перебуває у закордонному відрядженні в Посольстві України в Республіці Молдова. З 2010 року повертається на дипломатичну роботу до центрального апарату МЗС. З 2012 до 2016 року працює на посадах радника та радника-посланника в Посольстві України в Італійській Республіці. Пропускаємо Генеральну прокуратуру, про це я вже розповів. Друге пришестя в МЗС у Євгенія Єніна сталося навесні 2020-го, де він працював понад рік заступником міністра, а потім, у вересні 2021-го, перейшов на посаду першого заступника міністра внутрішніх справ.

Отже, по ходу двох пришесть до МЗС Євгеній мав солідну практику роботи у двох посольствах. А що таке посольство?

Мені подобається одна з версій трактування цього поняття. Посольство можна порівняти з великим офісом або представництвом компанії, яка працює на міжнародному рівні. Мета одного й другого схожа: представляти інтереси своєї країни за кордоном, захищати права громадян і сприяти розвитку відносин між державами. Інша річ, що конкретна компанія чи тим паче концерн у суті має все ж економічні інтереси, тоді як дипломатичне представництво охоплює весь спектр наповнення міжнародних відносин.

Можна навести кілька аналогій, що допоможуть зрозуміти діяльність посольства:

Посольство як бізнес-офіс. Як підприємці займаються просуванням продукції і налагодженням партнерських відносин, так і посольство працює над зміцненням політичних, та економічних зв'язків між країнами.

Посольство як правовий захист. Подібно до адвокатської контори, представники якої захищають своїх клієнтів у суді, посольство допомагає громадянам своєї країни в складних ситуаціях, надаючи юридичну допомогу та консультування.

Посольство як культурний центр. Так само, як культурне представництво організовує виставки чи заходи для просування своїх визначних продуктів, так і посольство проводить культурні програми, які допомагають знайомити іноземців з культурою і традиціями своєї країни.

Нарешті, посольство як інформаційний центр. Як новинний портал інформує людей про важливі події, так і посольство надає інформацію про політику, економіку та соціальні питання, що стосуються країни.

Але правильно кажуть: будь-яке порівняння кульгає. Варто пам'ятати, що дипломатична діяльність має набагато глибший і складніший характер. Вона включає офіційні протоколи, міжнародне право, стратегічні інтереси, що значно перевершують прості соціальні взаємодії на ринку, в культурній чи інформаційній сферах. Якби все було простіше, то хіба дипломатія як така набрала б нинішніх масштабів, коли вона стала однією з підвалин існування цивілізацій?

Звісно, тут доречним був би виклад хоча б короткої історії зародження і розвитку дипломатії. Але в нас з вами інший формат, та й тема хоч і дотична до питання, але воліє розростися вшир. Тому тільки якісь загальні положення, щоб бодай трохи усвідомити, чому співіснування народів викликало до життя потребу в міжнародних відносинах? Адже, здається, кожен сидів би собі тихо у своєму кутку – і війн було б менше.

Біда в тому, що кожен у своєму кутку сидіти не бажав. Бо в сусіда – он глянь – і трава зеленіша, і небо блакитніше. Вся проблема в конфліктах. Адже коли б їх не залагоджували, то ми б перебили один одного вже давно. Тобто дипломатія виникла як спосіб врегулювання конфліктів і підтримання мирних відносин між різними народами. Історично, коли суспільства почали взаємодіяти, з'явилися потреби у спілкуванні, торгівлі, культурному обміні та безпеці. Проте разом із цим зростала й конкуренція за ресурси і території.

Уявімо, що в давні часи племена могли спочатку існувати ізольовано. Але з розвитком суспільства виникали торговельні шляхи, і контакти ставали неминучими. Це призводило до конфліктів, оскільки кожне суспільство прагнуло захистити свої інтереси. Дипломатія стала необхідним інструментом для запобігання війнам, укладання угод і обміну інформацією.

Співіснування народів не означає автоматичного миру. Коли суспільства починають взаємодіяти, з'являються суперечки, що вимагають вирішення. Тому дипломатія виникла як форма організації цих відносин, яка допомагала знаходити компроміси і запобігати ескалації конфліктів.

Чому я про це? Гадаю, ця тема справді актуальна і для сучасного світу, де дипломатія залишається ключовим елементом у міжнародних відносинах, в умовах глобалізації і зміни світового порядку, особливо під час воєнних конфліктів. Саме так на неї дивився і Євгеній Єнін.

З якихось реплік ми розуміємо, що його дуже бентежила криза дипломатії, пов'язаної з війною росії проти України. Адже враз були підім'яті основи міжнародного права, коли превалює сила, а не закони.

І справді, сьогодні багато людей відчувають песимізм щодо міжнародної дипломатії, особливо коли ми бачимо, як часто силу ставлять вище за правові норми. Війни, агресія, конфлікти – це реальність, яка підриває основи міжнародного права. У сучасному світі набирає обертів тенденція, коли потужні держави використовують свою силу для досягнення політичних цілей, нехтуючи раніше узгодженими правилами. Це створює враження, що дипломатія стає менш ефективною. Проте важливо пам'ятати, що навіть у складних умовах дипломати продовжують працювати над вирішенням конфліктів і спробами повернення до діалогу.

Окрім того, нові виклики, такі, як міжнародний тероризм, наркобізнес, кібербезпека, зміна клімату, вимагають від держав нового підходу до співпраці. Це може стати імпульсом для оновлення дипломатичних практик. Хоча основи міжнародного права можуть бути під загрозою, нові виклики стимулюватимуть переосмислення підходів до міжнародних відносин і пошук нових форм співпраці. Тим не менш, наші переживання цілком зрозумілі – зміни можуть бути повільними, і потрібні зусилля, щоб повернутися до засадничих принципів співіснування. В нинішніх умовах важко знайти прості рішення, особливо коли ситуація така заплутана.

Євгеній Єнін до питань дипломатії періодично повертався, коли перейшов до Українського інституту майбутнього. Маємо навіть деякі начерки його думок. Вони полягали в тому, що варто, як казав пан Єнін, звернути увагу на ті напрями, які можуть сприяти зміцненню дипломатії:

– Не критика, а то й шельмування міжнародних інститутів, а посилена їх підтримка. Може, звучали й не модні на тоді слова, але Євгеній вважав, що дуже важливо зміцнювати роль таких організацій, як ООН, що, незважаючи ні на що, працюють над збереженням миру і правопорядку. Їхня ефективність може залежати від співпраці країн. Якщо до них ставлення буде критичним і зневажливим, то й ефективність тільки падатиме.

– Як ніколи, важливими стають діалог і комунікація. Чомусь повелося, що замість цього превалюють амбіції та зверхність. Розширення потребують платформи для відкритого діалогу між країнами, навіть із суперниками. Це може допомогти зменшити напруженість і знайти компроміси.

– Усі ми, – казав в іншому місці молодий співробітник УІМ, – відчуваємо, що заплуталися в схемах, здогадках, версіях розвитку. Тому дуже важлива прозорість у міжнародних відносинах. Інакше вони втрачають сенс, скоріше, провокують нові конфлікти. Публічний обмін інформацією та прозорі переговори можуть зменшити недовіру між державами.

– Іще одним «не модним» висновком Є. Єніна була проблема залучення до питань дипломатії громадянського суспільства. Людинолюб та правдоруб, він казав, що активна участь неурядових організацій (НУО) та місцевих спільнот у формуванні міжнародної політики може привнести нові ідеї і перспективи. Адже НУО є незалежними від державних структур і зазвичай займаються соціальними, екологічними, правозахисними чи гуманітарними питаннями, які їм особливо дошкуляють. Оскільки глобалізацію ніхто ще не відміняв, то роль НУО в міжнародних відносинах тільки зростає. Вони часто стежать за виконанням міжнародних угод і прав людини, інформуючи про порушення і залучаючи увагу до проблем. Неурядові організації можуть виступати посередниками в конфліктах, створюючи платформи для обговорення і мирного вирішення проблем. Оскільки НУО працюють на місцевому рівні, це дозволяє їм краще розуміти потреби і проблеми людей, що може збагачувати дипломатичні процеси. Адже, зрештою, все робиться в ім'я людей, а не заради амбіцій людей у фраках і краватках-метеликах.

Однак Євгеній Єнін до цього прийшов не одразу. Поступово він розробляв проблему за проблемою, складаючи рішення в одну скарбничку. Як ми знаємо, його місія як дипломата в Молдові в основному полягала у вивченні глибинних причин Придністровського конфлікту та зосередженні на демаркації українсько-молдовського кордону. А от місія в Італії викристалізувала в Євгенієві інші риси класичного дипломата. Поясню це далі лише на одному прикладі. Загалом, як на мене, це цікаве питання. Для більш точного розуміння місій Євгенія Єніна в Молдові та Італії подивімося прискіпливіше на його діяльність у цих країнах та можливі аспекти діяльності там.

Як дипломат у Молдові Євгеній Єнін мав можливість встановити численні контакти і з офіційними представниками, і з неформальними групами. Це допомагало краще розуміти політичну і соціальну ситуацію в країні. Оскільки Молдова і Придністров'я мають складні відносини, тому вивчення глибинних причин цього конфлікту стало важливою частиною роботи Євгенія. Знання про внутрішні механізми конфлікту та його наслідки могли бути цінними для української дипломатії. Визначення і демаркація українсько-молдовського кордону було важливим завданням. Це вимагало глибоких знань про територіальні питання та вміння вести переговори з кожною зі сторін.

Робота в Італії дала Є. Єніну можливість розвинути свої дипломатичні навички в іншому напрямку. Тут він мав справу з різними аспектами дипломатії, які могли включати більш потужні політичні, економічні та культурні відносини, що є важливою частиною дипломатичної роботи.

Оскільки Італія є членом Європейського Союзу і НАТО, робота в цій країні передбачала взаємодію з різними міжнародними інституціями та організаціями.

Це могло сприяти розвитку Є. Єніна як дипломата на глобальному рівні. Місія в Італії включала також активне сприяння культурному обміну між країнами.

З огляду на ці аспекти, можна стверджувати, що обидві місії мали значний вплив на Євгенія Єніна. Місія в Молдові могла бути більш аналітичною, спрямованою на розуміння регіональних конфліктів і демаркаційних питань. В Італії молодий чоловік міг розвинути в собі риси справжнього дипломата з акцентом на класичні міжнародні відносини, політичну, економічну та культурну співпрацю. Тож моя думка про різний характер і вплив цих місій на Євгенія має підстави. Обидва приклади досвіду зробили свій внесок у формування його як професіонала високого рівня в дипломатії.

Ось кажуть: саме в Італії Є. Єнін пройшов складне політико-дипломатичне випробування. Що мається на увазі?

Коментуючи ті події нині, тодішній посол Є. Перелигін відверто сказав, що ситуація виявилася надскладною. Адже ніхто ще не знав, що янукович ганебно втече з країни, а напередодні він намагався вести діалог з опозицією. Крім того, за діяльністю «віктора федоровича» з попередніх років тягнувся дуже негарний шлейф.

«Те, що Євгеній Єнін міг миттєво реагувати на ситуацію і умів переконувати, напевно, скажу не тільки я, – підкреслив **Євген Юрійович Перелигін**. – Згадаю ось хоча б таке.

У грудні 2013 року розгублений янукович шукає можливості продемонструвати свою рукопожатність в Європі. До провідних країн їхати він остерігається, тому планує візит на Мальту. Посольство України в Італії (за сумісництвом і на Мальті) розпочало підготовку зустрічі. Водночас і мене, і Євгенія не залишало відчуття якоїсь абсурдної ситуації: у Києві вирує Майдан на захист свободи та євроінтеграційних прагнень України, а ми повинні готувати тези щодо демократичної позиції януковича та його європейської налаштованості. Проаналізувавши всі складові програми, поспілкувавшись з мальтійськими урядовцями, зокрема і в питанні, що особа ще чинного Президента України здатна скомпрометувати майбутні відносини двох країн, Євгеній Єнін допоміг переконати колег з Мальти в можливих негативних наслідках такого візиту. Далі посольство повідомляє на Банкову, що в обставинах, які склалися, місцева еліта не сприйме належним чином цих відвідин. А вже потім напишуть у дипломатичній хроніці, що «обидві сторони погодилися перенести візит на більш пізній термін». Дієво, але дуже дипломатично».

Додамо до слів посла, що Євгеній Єнін як дипломат активно спілкувався з українською діаспорою в Італії. Він виходив до людей, які збиралися під посольством, вислуховував їхні думки та переживання, пояснював ситуацію, що склалася на Майдані Незалежності. Це допомагало зберігати зв'язок з

українською громадою, підтримувати їхній моральний стан і розуміти суть реальних подій в Україні.

Спілкування з діаспорою було важливим для роз'яснення політичної ситуації, демонстрації підтримки європейських цінностей і запевнення в тому, що дипломати працюють на благо України та її народу. Це також допомагало мобілізувати підтримку діаспори для українських демократичних рухів. Отже, участь Є. Єніна та інших дипломатів у спілкуванні з українською діаспорою в Італії підтверджує їхню рішучу позицію в підтримці євроінтеграційних прагнень України.

Трохи, як кажуть, історії. Кінець 2013-го – початок 2014-го років. Основні дії та рішення президента януковича під час Євромайдану та Революції Гідності мали, звісно, визначальний вплив на розвиток подій:

Відмова від підписання Угоди про асоціацію з ЄС (листопад 2013 року) стала головною причиною початку масових протестів у Києві та інших містах України, викликала обурення серед громадськості, яка підтримувала європейський курс розвитку країни.

Застосування сили проти протестувальників (листопад 2013 року – лютий 2014 року). У ніч з 29 на 30 листопада 2013 року спецпідрозділи «Беркут» жорстоко розігнали студентів, які мирно протестували на Майдані Незалежності. Це спричинило різке збільшення кількості протестувальників.

Протягом усіх протестів правоохоронні органи неодноразово застосовували силу проти демонстрантів, що призводило до численних поранень і загибелі людей.

16 січня 2014 року Верховна Рада України ухвалила пакет законів, що істотно обмежували права та свободи громадян, включаючи право на проведення мітингів і протестів. Ці закони були названі «диктаторськими» і викликали ще більше обурення серед громадськості.

Під тиском міжнародної спільноти та зростаючого протестного руху янукович проводив переговори з лідерами опозиції та міжнародними посередниками для пошуку виходу з кризи. 21 лютого 2014 року він підписав угоду з лідерами опозиції за посередництва представників ЄС. Передбачалося повернення до Конституції 2004 року, проведення дострокових президентських виборів і формування уряду національної єдності.

У ніч з 21 на 22 лютого 2014 року янукович залишив Київ. Після цього він відвідав Харків, де 22 лютого мав взяти участь у з'їзді депутатів південно-східних регіонів України. Врешті-решт він утік до росії. Це сталося після того, як протестувальники зайняли урядові будівлі в Києві і фактично взяли під контроль ситуацію в столиці.

Усе так. янукович справді під тиском росії відвертається від ЄС, в Україні спалахує Майдан, триває Революція Гідності, суспільство засуджує зміну курсу на

росію. Але ж нас із вами цікавить роль дипломатичної служби в цих переломних для країни процесах. Діаспора в багатьох країнах, а особливо західноєвропейських, ремствує, підтримує невдоволення українського суспільства. Як тут бути посольствам – вірним провісникам політики чинної влади? Адже законно обраний лідер держави янукович понад два місяці свідомо маневрує між прибічниками євроінтеграції та союзу з рф, уникаючи прийняття остаточного рішення.

А що відомо про участь у цих процесах радника-посланника Євгенія Єніна?

Він, так само, як й інші дипломати посольства, зайняв активну позицію підтримки євроінтеграційної політики України під час Революції Гідності. Це було важливим кроком у підтримці демократичних устремлінь українського народу та європейського курсу країни.

Це справді складна ситуація для дипломатичних представництв. Коли всередині країни відбуваються такі події, як Революція Гідності, а діаспора та міжнародне співтовариство висловлюють підтримку протестувальникам, посольства опиняються в дуже делікатному становищі. Поставте себе на місце дипломатів. Вони за будь-яких умов повинні продовжувати виконувати свої обов'язки відповідно до міжнародного права та своїх службових повноважень. Це включає захист інтересів держави та її громадян, представляючи позицію офіційної на той момент влади.

Ясна річ, посольство має бути готовим до можливих змін у керівництві й позиції держави і мати плани на випадок різних сценаріїв розвитку подій. У разі зміни влади дипломати повинні швидко адаптуватися до нових умов, продовжуючи гідно представляти свою країну.

Кажучи загалом, посольство (посольства) повинно діяти в рамках міжнародного права і професійних стандартів, захищаючи інтереси своєї країни та громадян. Це складний баланс, особливо в кризових ситуаціях, але він необхідний.

Згадує **Дмитро Воловників** – український дипломат, у 2015–2016 рр. – радник Посольства України в Італії:

«Стрімка російська окупація Криму та окремих районів українського Донбасу у 2014 році, помножена на масовану російську пропаганду у світі, вимагала не просто адаптації інформаційної роботи українських дипустанов за кордоном, а пошуку шляхів нейтралізації російських наративів.

Згадуючи ті буремні часи, мушу визнати – в деяких країнах це було дуже непросто, враховуючи вкорінені симпатії до „матушки-расеї", десятки років значних російських інвестицій та загалом неспівмірність інформаційних ресурсів і можливостей України та рф.

До таких держав можна віднести й Італію, де, мабуть, як ніде в країнах ЄС, вільно почував себе „рускій мір". Не вдаючись до детального аналізу цього

явища, можу лише сказати – працювати українським дипломатам в Італії у ті часи було зовсім непросто. Провідні італійські ЗМІ практично не виявляли інтересу до ситуації в Україні, відмовлялися публікувати коментарі та пресрелізи українського посольства і загалом залишалися байдужими до нашої позиції. У свою чергу, десятки проросійських асоціацій, розкиданих по всій Італії, місцеві політологічні центри на російських грантах, „пригодовані" італійські політики та артисти, здавалося б, лише зміцнювали цей мур.

Але ж хіба це могло зупинити Євгенія Єніна?! На той час радник-посланник Посольства України в Італії, він приймав цей виклик і був готовий, як кажуть, іти у бій за першої нагоди. І хоч ми з ним уже мали кількарічний досвід взаємодії, саме спільна робота в Римі відкрила для мене абсолютно нові здібності та навички Євгенія Єніна. Передусім – рішучість і, я б сказав, здоровий авантюризм. Євгеній завжди йшов уперед, вважаючи, що необхідно використовувати будь-яку можливість і „шпаринку", куди можна пропхатися (іноді в буквальному сенсі!), щоб засвідчити нашу правду – правду держави, яка бореться за своє існування, яка протистоїть брехні, що її росіяни тонами „спагеті" навішували на вуха наших італійських партнерів.

Поділюся лише одним яскравим епізодом нашої боротьби в інформаційній сфері. Коли нам стало відомо про проведення дуже відомим італійським експертним центром Рима конференції під назвою „Регіональна криза в Україні у глобальному геополітичному контексті" і коли ми ознайомилися зі списком учасників цього заходу, у Євгенія навіть не виникло сумнівів – ми маємо там бути!

А список учасників і справді вражав – найвідоміші італійські політики (лідер проросійської партії „Ліга" М. Сальвіні, колишній єврокомісар та ексочільник МЗС Італії Ф. Фраттіні, інші поважні особи). Ця компанія посилювалася десантованими важковаговиками російської пропаганди – вальяжним костянтином затуліним і віталієм третьяковим.

Сказати, що нас там не чекали – не сказати нічого, – продовжує свою розповідь пан Воловників. – Організатори та фейс-контроль на вході уважно стежили, щоб це свято російської пропаганди не зіпсували якісь неблагонадійні елементи. Незважаючи на це, ми з Євгеном і деякими активістами місцевої української громади все ж змогли туди пройти.

Ну, а далі нам з Євгенієм (у костюмах і краватках) вже неважко було справити враження офіційних запрошених і зайняти гідні місця в перших рядах.

Терпляче переслухавши стандартний набір російської пропаганди про Україну, її історію та Майдан, українські дипломати перехопили ініціативу. В прямому сенсі цього слова. Євгеній просто взяв до рук мікрофон (який українському дипломатові на конференції про Україну (!) ніхто і не збирався давати) й аргументовано італійською мовою виклав присутнім усе, що було

потрібно в такій ситуації. Згодилися нам і завчасно роздруковані кольорові фото „зелених чоловічків", які Євгеній просто поклав на стіл перед затуліним (пам'ятаю його здивовану репліку – „откуда это?"). Мікрофон (разом з адреналіном) Євгеній передав мені. А вже завершили цей інформаційний батл емоційні виступи представників української громади Рима.

Конференція пішла явно не за сценарієм організаторів, яким довелося швиденько згортатися під оплески задніх рядів зали (там, як виявилося, сиділа група італійських студентів-міжнародників, які таким чином хотіли висловити нам свої симпатії).

Після цього – ганебного для організаторів – завершення заходу у дворі старовинного палацу на Піацца Венеція нас іще довго не відпускала група італійських студентів, яким ми буквально відкривали очі на події, що на той час відбувалися на наших теренах.

Мети було досягнуто – проросійська конференція у центрі Вічного міста була зірвана, аудиторія зайняла нашу сторону і жваво обговорювала з нами тему України та імперських планів Кремля. Залишалось, як саркастично запропонував Євгеній, підійти і подякувати організаторам заходу за можливість донести правду про ситуацію в Україні».

Іще раз надамо слово Надзвичайному і Повноважному Послу **Євгену Перелигіну**:

«Події розвивалися стрімко як в Україні, так і в усьому світі, зокрема в Італії. У Римі українська громада влаштовувала перманентні акції протесту під нашим посольством. Ми з колегами радилися, як бути в цій ситуації: внутрішньо ми підтримували Революцію, але водночас мали представляти позицію офіційної на той момент влади. Я чітко виклав своє бачення: диппредставництво за будь-яких обставин повинно, як і раніше, виконувати головну роль комунікатора між Україною та Італією.

Євгеній Єнін наполягав на тому, щоб посольство відкрито підтримувало протестувальників і налагодило з ними постійний діалог. Саме цим він і опікувався, активно спілкуючись з представниками чисельних груп та асоціацій української громади. Йому вдавалося посилати такі переконливі меседжі, що люди, які переймалися долею рідної країни, вірили кожному його слову. Водночас посольство регулярно доносило позицію учасників цих мітингів до МЗС України».

Згадує **дружина Людмила Єніна**:

«Звісно, сам факт агресії, анексії території України був для нас складним і болісним. Боліла душа за Київ, й особливо тоді, коли під посольством України ти зустрічаєшся з величезним натовпом, на запитання якого важко відповісти. Але Євгеній завжди успішно справлявся з такими непростими викликами комунікації, тому що він був дуже щирим у своїх діях.

Разом з дітьми ми брали участь у всіх мітингах: під російським посольством у Римі, під американським посольством. Тобто всіма методами – і дипломатичними, і позицією простих українців за кордоном – ми доєднувалися до комунікації України зі світом, координуючи її».

У принципі під час Революції Гідності (Майдану-2) поведінка українських посольств за кордоном була різною і залежала від багатьох факторів, включаючи особисті позиції дипломатів, політичний тиск та інструкції з Києва.

– Про диппредставництва в США чи Канаді говорити багато не варто, вони зайняли промайданну позицію і проводили її грамотно й коректно.

– А от Посольство України в Німеччині на початку подій не мало одностайності, деякі співробітники проявляли обережність або навіть пасивність у висловлюваннях щодо протестів. Були випадки, коли діаспора критикувала посольство за недостатню підтримку і роз'яснення ситуації в Україні.

– Те ж саме можна сказати і про Посольство України у Франції, де траплялися випадки розриву зв'язків з активними представниками української громади, які підтримували Майдан. Дії посольства критикували за відсутність чіткої підтримки демократичних змін і за занадто обережну позицію.

– Про Посольство України в росії можна говорити довго і коротко. Якщо обираємо другий варіант, то у деяких випадках дипломати висловлювали проросійські погляди, що суперечило офіційній позиції Майдану і викликало критику як усередині України, так і в діаспорі. Були серед колективу диппредставництва ті, хто відкрито підтримував політику януковича, а це викликало обурення серед українських протестувальників і діаспори.

– Щось подібне можна сказати і про Посольство України в Білорусі. Зафіксовано випадки, коли там відмовлялися підтримувати будь-які заходи, пов'язані з Майданом, і дистанціювалися від протестів.

Поведінка інших українських дипломатів під час Революції Гідності також була різною, залежно від країни перебування та особистих позицій. Тоді як чимало посольств активно підтримувало демократичні зміни та євроінтеграційні прагнення, деякі проявляли пасивність або навіть відкрито підтримували проросійський курс, що викликало критику й обурення серед української діаспори та громадськості.

Стежачи за італійським періодом у житті мого героя, я вкотре переконався, яка то тонка матерія – дипломатія. Іноді все залежить від одного слова невлад, від непродуманої дії. А якщо зважати ще й на те, що навіть усередині диппредставництв не було єдності в думках і планах, то ситуація ще більше ускладнюється.

«Головне тут не плутати особисті інтереси, власний гонор з державницькими інтересами, – вважає експосол України в Італії **Євген Перелигін**. – Наші з Євгеніем узгодження позицій мали саме такий, дуже погоджувальний характер.

Ми, немов два аналітики навколо одного вихідного матеріалу, судили-рядили кожну ситуацію з усіх мислимих боків. Мабуть, такий тандем і став причиною того, що того ж таки буремного чотирнадцятого року ми з Євгенієм Єніним писали статті для українських медіа. І в нас була не одна точка спільності. Він мав обширний досвід у Придністров'ї, а я до Італії працював у Південній Кореї. Тож ми вирішили зіставити ці два конфлікти, намагалися проаналізувати і підказати в міру нашої компетенції, що Україна має зробити.

На початку потрібно було не допустити, щоб ситуація з окупованим Кримом і частиною Донбасу перетворилася на затяжний конфлікт на кшталт придністровського. Так само неприйнятною для нашої країни була б ситуація, подібна до лінії розмежування між Південною і Північною Кореями. І ми з Євгенієм ділилися своїм досвідом – я – 38-ї паралелі, а він – Придністровським вузлом».

Євген Юрійович спільно з Євгенієм Володимировичем вважали, що прямі аналогії між ситуацією в Південній Кореї й Україні незастосовні з різних причин. Однак окремі уроки корейського досвіду могли б знадобитися при виробленні політики військової безпеки України.

Спектр тоді запропонованих експертами рецептів, що ними теоретично могла б скористатися Україна, доволі широкий: вступ до НАТО; підписання угоди з Північноатлантичним альянсом про надання військової допомоги; «фінляндизація» України (у різних її трактуваннях); вихід із Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та відновлення ядерного статусу України; приєднання до можливого договору про європейську безпеку між рф і ЄС тощо. Погано одне – більшість їх існує швидше в теорії (Договір про європейську безпеку), або не може бути реалізована нині в принципі (вступ до НАТО), або містить значні ризики міжнародної ізоляції України (відновлення ядерного статусу).

Можливо, вважали автори аналітичних статей, цікавим для України в цьому контексті міг би видатися досвід Республіки Корея, яка підписала зі США, після війни з Північною Кореєю (1950–1953 рр.), двосторонню угоду про взаємну оборону. Згідно із цим документом сторони визнали, що будь-яка збройна атака в Тихоокеанському регіоні на територію кожної з них буде визнана загрозою власному мирові та безпеці іншої сторони і викличе відповідне реагування на загальну загрозу відповідно до її конституційних процедур. Республіка Корея надала США право розміщувати на своїй території наземні, повітряні та морські сили.

Ефективність корейсько-американської системи оборони Євгенові Перелигіну довелося спостерігати особисто під час роботи в Республіці Корея. Йдеться насамперед про стримування можливої агресії з боку КНДР, підвищення ефективності управління та контролю збройних сил Кореї, контроль над виконанням Угоди про перемир'я, зміцнення всього спектру корейсько-американського співробітництва, а також зменшення військових витрат Південної Кореї.

Задля справедливості слід згадати і про «плату» Південної Кореї за забезпечення власної безпеки, як, наприклад, необхідність утримуватися від прийняття самостійних стратегічних рішень у міжнародних відносинах, у т.ч. в контексті зміцнення безпеки на Корейському півострові, залежність від компетенції США в галузі розвідки та контролю над ситуацією в умовах кризи.

До кінця не покладаючись лише на військову присутність США на території Південної Кореї, офіційний Сеул проводив цілеспрямовану політику підвищення боєздатності власних сил оборони, працював над створенням власної ядерної програми.

Безумовно, прямі аналогії між ситуацією в Південній Кореї й Україні (так само, як і щодо Придністров'я) незастосовні з різних причин. Однак окремі уроки корейського досвіду могли б знадобитися при виробленні політики військової безпеки України.

По-перше, двосторонні механізми забезпечення оборони (зокрема, з участю США) набагато гнучкіші й оперативніші, ніж їх багатосторонні аналоги.

По-друге, двосторонні гарантії безпеки є реальною альтернативою багатостороннім, коли через низку причин окрема держава не може приєднатися до одного з існуючих військово-політичних альянсів.

По-третє, упродовж останніх десятиліть Південна Корея проводила цілеспрямовану політику підтримання постійного інтересу США до збереження своєї «парасольки безпеки» над територією Республіки Корея.

Щоб вирішити це завдання, Сеул не тільки грав на наявних суперечностях глобальних гравців у регіоні, а й не соромився періодично «діставати з рукава» свій ядерний козир.

До теорії я вдався знову тому, щоб підкреслити, наскільки важливо для накладання на свій досвід чужого думати і зіставляти. Ми вже не раз проколювалися на тому, що «доєднували до воза реактивний двигун». Хочеться процитувати Євгенія Єніна, який в одній зі статей сказав гранично точно: «Закон дипломатії: що робити – кожен дурень знає, як робити, знають десятки, можуть зробити – одинаки».

Наче про себе казав, коли згадував одинаків.

4.2

Монетку (монетки) у фонтан Треві кидають так: повертаються спиною до чаші, вкладають монетку (монетки) у правицю і жбурляють через ліве плече у воду.

Євгеній Єнін вдавався до такого ритуалу тричі. Уперше кинув одну монетку – це щоб не заростала його особиста стежина до Вічного міста. Удруге кинув строго за правилом дві монетки – загадав бажання. Це загалом секретна процедура, але можна здогадатися, що було на думці в цього чоловіка, гарного сім'янина, надійного мужа дружині, найкращого батька двох дітей. Утретє він кинув три монетки – це щоб поріднитися з Італією. Звісно, тісно поєднатися, тобто сім'ями, колективами, а також країнами. Ой, як йому хотілося, щоб його Україна і тепер його Італія зажили душа в душу!

Євгеній дуже любив після насиченого робочого дня прогулятися Вічним містом, де кожна вулиця і кожен куточок дихали історією і культурою. Він відчував справжнє задоволення, насолоджуючись красою і величчю Рима. Такі прогулянки відбувалися почасти разом з коханою дружиною та дітьми – спочатку тільки з Владиславом, а згодом, коли в Італії на світ з'явилася Діана, до родинних прогулянок долучилася й вона. Всі отримували задоволення від цих вечірніх або недільних мандрівок по місту. І тому що були всі разом, і від тамтешньої краси. Маршрути обирали різні. Мабуть, найчастішими і найближчими до дому були прогулянки до Вілла Боргезе з її парком, в якому дітей радували дитячі майданчики, а дорослі милувалися віковими пінами (такі собі сосни, стрункі й височенні), фонтанами та скульптурами. А якщо зазирнути у відчинені на провітрювання вікна галереї Боргезе, то одразу перехоплює подих від скульптур великих Берніні та Канови.

Про діяльність Євгенія Єніна в складі Посольства в Італійській Республіці сказано все. Крім жартів, бо в цьому понятті, частіше вживаному скорочено «Італія», стільки емоцій, вражень, запахів і конфліктів, що воно самодостатнє. Хоч би який факт узяв, він виявиться тільки на додачу цим двом словам – Італійська Республіка. Тому тут мусимо обходитися якимись штрихами до портрета.

Далеко від дому Євгеній багато думав про батьків, друзів та свою країну, відчуваючи ностальгію, складав плани на майбутнє. І буквально дихав Італією! Так, цією країною варто дихати, а не просто перетинати з кінця в кінець з «охами» й «ахами».

Рим! Можна добу сидіти, щоб тільки перерахувати пам'ятні місця. І яке за розміром серце треба мати, щоб умістити всі ці красоти та принади! Як згадує дружина Людмила Єніна, під час прогулянок Римом Євгеній любив відвідувати Форум. «Зайде всередину, ляже на землю, розпластавши руки й ноги, дивиться в небо. Здавалося, наче він хоче з'єднатися із цією величною землею, пов'язуючи себе невидимими ниточками з минулим».

Колізей. Як символ римської величі він вабив своїм історичним значенням й атмосферою, нагадував про силу і міць цивілізацій, а також про неминучість змін.

Ватикан з його безмежними скарбами мистецтва та величними архітектурними шедеврами був іще одним джерелом натхнення для Є. Єніна. Духовні

начала людини, велич її творчого генія не залишали байдужим нікого. Можливо, тут він знаходив моменти духовних роздумів і захоплення безмежністю людського творення.

А П'яцца Навона, відома своїми фонтанами й своєрідною атмосферою, була місцем для зустрічей з колегами, друзями або новими знайомими, а ще – одним з найулюбленіших місць для прогулянок всією сім'єю. А яке смачне морозиво (до речі, за численними відгуками самих римлян) продавали зовсім поруч у кафе!

Щоразу вражав Пантеон з його унікальною архітектурою та багатовіковою історією, водночас дозволяючи відчути нерозривний зв'язок з минулим. Євгеній приходив сюди, щоб відчути велич історії та знайти натхнення.

А щоб просто відпочити, радник-посланник зупинявся на Іспанських сходах. Тут він спостерігав за життям міста, наводив лад у розбурханих думках, а то й просто насолоджувався атмосферою Рима. Аж ось поряд з Іспанською площею старовинне кафе «Греко», яке полюбляв відвідувати Микола Гоголь під час перебування у Вічному місті. Подейкують, що саме за столиком цього кафе він написав поему «Мертві душі». Здається, візьмеш філіжанку кави, присядеш на канапу під портретом письменника – й ось воно, натхнення, щоб діяти і впевнено рухатися далі.

Відомо, що Євгенія Володимировича мали направити для подальшої служби до Лондона. Чому курс змінився на Італію? Хто ж вам скаже. Може, стали іншими політичні пріоритети або з'явилися нові нюанси в Італії. Нам це, братове, не дуже важливо. Цінніше те, що він опинився в Італії, і саме тут, як ми зрозуміємо нижче, якнайкраще відчув дихання дипломатії.

Офіційні обов'язки Є. Єніна як дипломата включали важливі зустрічі, переговори, участь у дипломатичних подіях. Власне, про це я вже розповів. Іще одним цікавим нюансом повсякденного тамтешнього життя було те, як Євгеній адаптувався до італійської культури, налагоджував соціальні контакти та особисті зв'язки. Ясна річ, у нього в Італії з'явилися друзі й союзники.

Є. Єнін як фахівець із дипломатичною місією проводив більшу частину свого часу в Римі, який був і є центром політичного життя Італії. Тут він мав численні зустрічі з політиками, дипломатами, і не тільки італійськими, а й з інших країн, контактував з представниками міжнародних організацій. Він розумів: хай там як, але має встановити найтісніші контакти з римськими дипломатичними колами, вести обмін інформацією та брати участь у важливих політичних заходах. А це для нього після Молдови було звичним.

«Як кажуть, якщо хочеш дізнатися про людину, – говорить **Євген Юрійович Перелигін**, експосол України в Італії, – ти маєш з нею на підводному човні прослужити або в посольстві за кордоном попрацювати. Там і там одразу й усі помічають і хороші якості, і негарні риси. Скажу так: мій італійський період

дипломатичної діяльності був дуже складним через різні причини. Але поруч зі мною були колеги, і працювали вони всі так, як було потрібно. А активності Євгенія Єніна можна було тільки позаздрити, бо стільки енергії в одній людині – це щедрий Божий дар.

Про наше з ним спілкування можна писати окрему книжку, бо це були насичені інформаційно, заправлені аналітичною думкою, частенько гострі діалоги. Вони не полягали в спілкуванні керівника установи та одного з підлеглих, бо виходили за межі навіть якогось дипломатичного амплуа, набували широких мазків. Нам настільки сподобалося спілкування, що воно продовжилося і під час його роботи в ГПУ, щоправда, набуло іншого наповнення. Приміром, я залюбки допомагав колезі в питанні вивчення зарубіжного правосудного досвіду. Тоді був період відкриття багатьма країнами санкцій, і Євгенія цікавило між іншим сприйняття закордонною судово-правовою системою нашої».

Я вже казав, що Рим з його багатою історією та культурною спадщиною справили велике враження на Є. Єніна. Відвідування визначних пам'яток, музеїв та архітектурних шедеврів стали такими ж обов'язковими, як і виконання службових функцій, а ще – важливим місцем особистих інтересів та відпочинку. Саме тут відбулися незабутні зустрічі з діячами культури та мистецтва, які допомагали і розширювати світогляд.

У команді Посольства України в Італійській Республіці разом з Євгенієм Володимировичем Єніним працювала нинішній Посол України в Португалії **Марина Юріївна Михайленко**. Вона відгукується про колегу щиро і дуже тепло:

«Ставлення Євгенія до батьків та власної родини було зразковим. Навіть тоді, коли він був не згоден в якихось питаннях зі старшим поколінням і ділився цим, у його словах завжди лунала любов і повага. А ставлення до дружини й дітей – це окрема історія. Євгеній хотів велику родину і дуже радів, коли в Італії народилася його друга дитина – донька. Постало питання щодо хрещення дитини, і він попросив мене допомогти йому знайти церкву. Це була надзвичайно важка зима для України – кінець 2013 – початок 2014 рр., тому про те, щоб звернутися до православної церкви, яка в Римі була російською, навіть не йшлося. Євгенію дуже подобався Авентинський пагорб у Римі, де розташовані дуже старі храми. Ми відвідали кілька з них, однак у тій церкві, яка мала право хрестити, – parrochia – тривав ремонт, і я запропонувала Кафедральний храм святих мучеників Сергія і Вакха УГКЦ в Римі. Це храм XVII століття – фактично перша українська церква у Вічному місті.

Наше спілкування з усечеснішим отцем там було дещо кумедним – ми не хотіли казати, що з посольства, і просто запитали, чи можна охрестити дитину. Священник запитав, хто ми за віросповіданням і конфесією, ми відповіли, що православні. На запитання отця, чи нас це не турбує, що ми прийшли з таким

питанням до УГКЦ, ми відповіли: звісно, ні. „Тоді і нас це не турбує", – філософськи сказав отець.

І вже невдовзі відбулася дуже камерна і красива церемонія хрещення донечки Євгенія Діани в цьому чудовому храмі».

Періодично траплялися робочі поїздки в інші міста Італії, метою яких були ділові зустрічі з представниками великого й середнього бізнесу різних сфер економічної діяльності, участь у конференціях з питань, які могли б сприяти подальшому розвиткові взаємовідносин України й Італії. І майже всі ці маленькі відрядження передбачали зустрічі з представниками української діаспори. Пам'ятними стали відвідування Флоренції – колиски Ренесансу, де відбувалося активне спілкування як на офіційних, так і на неофіційних зустрічах.

Одна з таких неофіційних зустрічей з італійськими бізнесменами відбулася на виставці сучасного мистецтва, вели мову про інвестиції в культурні проєкти, розвиток туризму в Україні. Один з учасників не утримався від захоплення. Мовляв, ви так добре розповіли про Україну, що хочеться прямо зараз поїхати до вашої славної країни. При нагоді Євгеній спілкувався з митцями-художниками, скульпторами та іншими цікавими співбесідниками, які розширювали коло його знань і корисної інформації.

Як і завжди, він не втрачав щасливої можливості відвідати всесвітньо відомі музеї, галереї, художні виставки та архітектурні пам'ятки. Це стало частиною його культурного дозвілля. Але, мабуть, радість відчуваєш на всі сто лише тоді, коли можеш поділитися яскравими враженнями зі своїми найближчими і найдорожчими людьми. Тому через деякий час після свого першого побачення з Флоренцією в один з вихідних днів Женя поїхав туди з дружиною і сином.

Знаковим для Євгенія було відрядження до Мілана – економічного й фінансового центру Італії. Там, на Конференції з питань енергетичної безпеки, він виступив так вдало, що його запросили на наступні майданчики для обміну досвідом й інформацією. Він дуже добре розумівся на питаннях енергетичної безпеки Європи, диверсифікації постачань енергоносіїв, а також бачив роль України як транзитної країни. Був і конкретний результат, а саме – укладання попередніх домовленостей про інвестиції в українську енергетику, обговорення можливостей для поставки газу.

Італія! Слідом за Гете Євгеній міг би вигукувати, чи знаєш ти країну, де квітнуть лимони і помаранчі в листі темнім горять? Але він залишався людиною практичною, тому високі слова тримав у серці. Країна стала для Євгенія Єніна джерелом натхнення, спокою і роздумів, а також місцем, де він відчував себе частиною великої історії та культури. «Я тут знаходжу баланс між напруженою роботою та особистим життям, переживаючи моменти радості й натхнення». Так сказав Євгеній. Хіба гірше за Гете?

Є. Єнін був вражений багатством італійської культури та історії, тому проводив паралелі між італійською й українською культурою, роздумував про значення культурної спадщини для нації. Як дипломат він накопичував думки про важливість італо-українських відносин, про можливості співпраці та спільні інтереси, про що потім казатиме на різних майданчиках. Він уважно спостерігав (дещо пізніше самі в цьому переконаєтеся) за політичною ситуацією в Італії, вивчав впливи різних політичних сил та їх значення для регіону.

«Італія завжди вражала мене своєю здатністю поєднувати величну історію з живою сучасністю. Кожна вулиця Рима дихає стародавньою історією, а кожен фонтан, як той же Треві, здається, шепоче легенди про минуле. В такі моменти, сидячи біля фонтана, я відчував, як тісно переплітаються долі народів і культур і як важливо зберігати й шанувати це багатство.

Флоренція подарувала мені незабутні миті спокою і натхнення серед шедеврів мистецтва Ренесансу. Щоразу, коли я відвідував галереї чи просто гуляв вулицями, знаходив новий сенс та ідеї, які допомагали мені в роботі й житті.

Мілан зі своєю динамікою й енергією нагадував про те, наскільки важливо йти в ногу з часом, бути частиною сучасного світу, не забуваючи при цьому про свої корені. Ці міста стали для мене не лише місцями роботи, а й джерелами натхнення і духовного збагачення».

Євгеній Єнін, перебуваючи в Італії, а отже, спілкуючись з місцевими жителями, сформував чимало вражень про італійців як одну з найколоритніших націй, при цьому відзначав їхню доброзичливість і відкритість. Він завжди був вражений тим, як легко вони йдуть на контакт, готові допомогти і вести розмову навіть з незнайомцями. Неважко помітити, як важливо для італійців підтримувати теплі особисті стосунки, як вони цінують родину і дружбу.

«Гарні стосунки як з українцями в Італії, так і з італійцями за римського періоду підтримую дотепер, – відзначила **дружина Євгенія Людмила**. – Отакий теплий слід він залишив по собі».

Італійці часто виражають свої емоції відкрито і яскраво. Євгеній захоплено спостерігав, як вони емоційно обговорюють різні теми, передають свої почуття і живуть з великою пристрастю. Звісно, молодого дипломата не могли не вразити моменти, коли італійці насолоджуються їжею, мистецтвом, музикою чи просто приємними розмовами. Це навчало будь-кого цінувати прості радощі життя.

Італійці дуже пишаються своєю культурною спадщиною. Євгеній Єнін завжди звертав увагу та те, як вони зберігають і підтримують свої традиції, яку роль відводять важливим культурним та історичним подіям. Він полюбляв відвідувати яскраві фестивалі й свята, які відзначають в Італії з великою пишністю й енергією.

«Я дуже хотів би, щоб мої співвітчизники багато в чому були схожими на італійців. Не копіювальниками, а саме такими ж креативними та, вибачте, інноваційними», – скаже він якось. Й Італія справді відома своєю творчістю в мистецтві, моді, дизайні та архітектурі. Можна лише захоплюватися тим, як італійці постійно створюють щось нове і красиве.

Спостерігаючи за життям у Мілані, він віддавав належне підприємницькому духові італійців, їхнім здобуткам у бізнесі й промисловості.

А як би стали в пригоді українцям почуття єдності й солідарності, що часто демонструють італійці! Неповторні в мирних суперечках, вони тут-таки готові підтримувати один одного у важкі часи. Є. Єнін залюбки вивчав ці приклади солідарності і спільної роботи на благо громади. Його вражали італійські акції й мітинги, де люди відкрито (часто-густо з гучними емоціями) висловлювали свої думки, відстоюючи власні права.

На жаль, мій герой не вів щоденника. Але деякі висловлювання завдяки нинішньому рівню комунікації залишилися. Ось одне з них:

«Італійці вразили мене своєю непідробною енергійністю й пристрастю до життя. Вони живуть кожним моментом, цінуючи красу в усьому – від мистецтва до звичайного обіду. Їхня відкритість і гостинність роблять їх однією з найтепліших націй, з якими мені доводилося працювати.

Особливо мене захоплює їхнє ставлення до історії і традицій. Вони не просто зберігають свою спадщину, а й активно її прославляють, роблячи культуру частиною свого повсякденного життя. Це дає відчуття глибокого зв'язку з минулим, що, на мою думку, дуже важливо для будь-якої нації.

Окрім того, їхній дух інновацій та креативності постійно надихає. Від вишуканої моди Мілана до архітектурних шедеврів Флоренції – всюди відчувається прагнення до краси і досконалості. Спілкуючись з італійцями, я часто замислювався над тим, як важливо не втрачати здатності радіти життю і знаходити натхнення у простих деталях».

…Фонтан Треві подобався Євгенієві тому, що в ньому, як він казав, відбивалася вся Італія. Хоч би який аспект життя взяв, він відобразився в цьому неповторному архітектурно-мистецькому витворі:

«Адже Італія – це не тільки архітектура, мистецтво, а й вдалий приклад звичайнісінького господарювання. Італійці дуже підприємливі люди, все у них ладиться, вміють вони копійку заробити. Що казати, коли й фонтан Треві працює на Італію щосили. 700–900 тисяч євро щороку на роботі з людськими бажаннями – це доволі пристойний результат. А люди все йдуть і йдуть до нього. Повертаються до чаші спиною і кидають монетки через ліве плече».

Мама Євгенія, Ірина Іванівна, згадує:

«Навіть у щільних графіках, в яких проходило його життя під час закордонних відряджень, він не забував про нас. Під час роботи в Молдові, а потім особливо в Римі він організовував наші візити до нього. При цьому намагався показати нам те, що знав і бачив сам, що його тішило і захоплювало, ділився з нами всім цим щедро і з задоволенням».

4.3

Друге пришестя Євгенія Єніна до Міністерства закордонних справ, як ми вже знаємо, сталося навесні 2020 року. Наш герой в'їжджав на Михайлівську площу вже на білому коні переможця – на посаду заступника міністра. Міністром тоді був **Дмитро Кулеба**. Ось що він у той час написав у фейсбуці:

«Сьогодні в дипломатію з моєї ініціативи повертається Eugene Enin. Щойно уряд призначив його на посаду заступника міністра закордонних справ. Євгеній куруватиме справи щодо збитих рейсів MH17 над Донбасом і PS752 в Ірані, а також щодо юридичного переслідування держави-агресора в міжнародних судах. Більш ніж солідний досвід у цій сфері у нього вже є – три роки до цього він займався в Генпрокуратурі збором і передачею до міжнародних судів доказів порушення росією міжнародного права.

На початку своєї кар'єри Євгеній майже десять років займався Придністровським конфліктом і отримав орден „За мужність" третього ступеня (нагорода говорить сама за себе). Це дає йому глибоке розуміння загроз і пасток врегулювання конфліктів, в які не потрібно потрапляти.

Окрім юридичного блоку, Євгеній куруватиме американський та азійський напрями нашої зовнішньої політики і консульську службу. Тут я доручив йому приділяти особливу увагу цифровізації, насамперед запуску системи „Електронний консул". Це зробить консульські послуги простішими та доступнішими для громадян.

Команда МЗС поповнюється і посилюється, але стратегія залишається незмінною – все буде Україна!»

Таким чином, наш Євгеній усім своїм єством занурився в ту стихію, що була написана йому самою долею.

Швидкий кар'єрний злет мого героя, відверто кажучи, став для мене ще одним приводом для погорди за цю людину. І ще одне одкровення: десь у глибині свідомості я чекав, що ось-ось темною хмаркою заповзе у переконання щось таке, як казав один кар'єрний чиновник, об'єктивно з негарним запахом. Марні спроби! Тоді я обережненько розповів про таку

«чистоту кар'єрного жанру» найближчим друзям. Вони вірили, що так буває. Вірили, звісно, в мене, мою порядність, а значить, я не міг лукавити і щодо іншого.

Та було б усе так гладко в нашому співіснуванні! Як казав грузинський письменник Нодар Думбадзе, заздрісники є навіть у високогірного пастуха, який на самотині в погоду і в негоду пасе овець чи кіз. Але якщо ти одним кроком ступив у людську гущу, шанси підпасти під обструкцію в тебе зростають у геометричній прогресії. А якщо ти молодий перспективний державний службовець і вже маєш такий послужний список, що декому іншому за три життя не набрати! Ой…

Тут тих, кого дратують чужі здобутки, плодить, здається, сама тиша кабінетів і коридорів. І коли дьоготь для змащення ненависних воріт не знаходять, використовують нинішні інструментарії очорнення когось, приміром, фейкові теорії просування за рахунок потужної волосатої руки. Та й поширений аргумент завжди напохваті: хіба такому молодому може стелитися службова «везуха» інакше, ніж через підтримку протекціоністського типу?

Що ж, розберемося.

Повернувся Євгеній Єнін в офіційну дипломатію, як ми знаємо, після трьох років роботи на посаді заступника генпрокурора. На Різницькій він займався переважно чим? Збором і передачею до міжнародних судів доказів порушення росією міжнародного права та відповідав за розшук і повернення в Україну активів, які були виведені вищими посадовцями часів президента-втікача януковича. Важко щось заперечувати і стверджувати, що це не є складовою міжнародної діяльності.

Іще про один уже відомий нам аргумент. На початку дипломатичної кар'єри Є. Єнін майже десять років займався Придністровським конфліктом. Тому, мабуть, не випадково до його теперішніх кураторських функцій зарахували справи щодо збитих пасажирських літаків – рейсів MH17 над Донбасом і PS752 в Ірані. І також уже для нього не нове – юридичне переслідування держави-агресора в міжнародних судах. До сфери його відповідальності, крім, так би мовити, юридичного блоку, належали американський та азійський напрями нашої зовнішньої політики, а також консульська служба.

Означені аргументи і були для Євгенія «протежувальним тилом», а задачі, що покладалися на його плечі на новій посаді, хоч і не нові, але ставали дедалі складнішими і відповідальнішими.

Звісно, про «боїнгову» епопею в МЗС розповім свого часу. Міністр Дмитро Кулеба у власній фейсбучній презентації нового заступника повідомив про те, що запланував поставити його, зокрема, на розробку системи «**Електронний консул**». Ось про це детальніше.

Що саме запланував зробити для цієї системи відповідальний? Насамперед він скористався системою підходу до кожної нової задачі, що виробив у собі і вдосконалював на кожних наступних проєктах. Тобто добряче вивчив питання. І дав сам собі відповіді на кілька запитань. Що можна загалом сказати про систему «Електронний консул»? Наскільки вона розповсюджена у світі? Який відсоток займає в загальному масиві консульських послуг?

Звісно, сама система призначалася для того, щоб автоматизувати, а отже, оптимізувати консульські послуги, що надаються громадянам через посольства і консульства. Іншими словами, вони покликані спростити процес отримання віз, реєстрації громадян, інших адміністративних процедур.

Основні функції «ЕК» дуже широкі. Громадяни можуть подавати заявки на отримання віз та інших документів через інтернет. З'являється можливість записатися на прийом до консульства онлайн, що дозволяє уникнути черг і зекономити час. Відповідним чином можна швидко отримати детальну інформацію про необхідні документи, вимоги та процеси. А загалом фантастична річ – це можливість через систему відстежувати стан розгляду заявки в реальному часі.

Євгеній дізнався, що системи типу «Електронний консул» впроваджені в багатьох країнах світу, навіть у тих, що розвиваються. Що вже й казати про розвинені. Приміром, США використовують систему для подання візових заявок і запису на прийом у консульствах. Канада має схожу систему для візових заявок і консульських послуг. У деяких країнах ЄС впроваджені системи електронного консульського обслуговування. Тож висновок у розробника був чіткий: Україна мала працювати над цим дуже активно.

З'явився вибір. Точніше, власну систему можна було варіювати, маючи на увазі те, що вже існували інші подібні системи для автоматизації консульських послуг. Приміром, Visa Information System (VIS), яку використовують країни Шенгенської зони для обміну візовою інформацією. Це ESTA (Electronic System for Travel Authorization), запроваджена у США для безвізового в'їзду громадян певних країн. Різні країни (наприклад, Індія, Туреччина, Австралія) мають власні системи електронного візового оформлення.

Тож записуємо до переліку важливих проєктів, які розробив і запровадив Євгеній Володимирович, також і систему «Електронний консул». Бо реально він забезпечив належний технічний супровід системи, її регулярну модернізацію та оновлення для відповідності сучасним вимогам і стандартам. Під керівництвом Є. Єніна було залучено ІТ-фахівців та експертів у сфері консульських послуг для розробки і впровадження найкращих практик у цю систему. Відповідальний за це, він не міг не скористатися вже давно практикованим важелем – активною співпрацею з міжнародними партнерами для обміну досвідом і впровадження саме передових технологій. Усе це дало

змогу істотно покращити якість надання консульських послуг українським громадянам за кордоном.

Дуже важливо, що Є. Єнін, як це в нього і повелося, зробив чимало для підвищення прозорості й ефективності. Завдяки його зусиллям система «Електронний консул» підвищила прозорість та ефективність роботи консульських установ. Це сприяло зменшенню корупційних ризиків і поліпшенню якості обслуговування громадян. Іще одна цікава деталь: розробники також працювали над інтеграцією «Електронного консула» з іншими державними системами, що давало змогу забезпечити безперебійний обмін інформацією та підвищити ефективність обслуговування громадян.

Ясна річ, для того, щоб громадяни знали про можливості нової системи і вміли нею користуватися, Євгеній ініціював проведення інформаційних кампаній і тренінгів. Це допомогло збільшити кількість користувачів системи та підвищити їх задоволеність отриманими послугами.

В інтерв'ю засобам масової інформації Євгеній казав:

«Сьогодні впроваджені деякі речі, які здавалися немислимими ще кілька років тому. Цифровізація дозволяє вивільнити час консулів. Наприклад, наші консули вже не формують щоквартально на папері статистичну звітність, яка складається зі 112 видів консульських дій, і не надсилають її на зведення до МЗС. Знаєте скільки часу потребувала її підготовка і яких людських ресурсів вимагала? Зараз для зведення потрібно кілька секунд, хоча раніше це тривало 2–3 тижні. Сьогодні статистичні звіти надсилаються до центру в момент реєстрації консульської дії».

Іншим разом він повідомляв: «Ми активно впроваджуємо такий модуль, як електронна черга. Зараз навіть випереджаємо графік. Планували організувати електронну чергу у 80-ти країнах, але буквально за останній місяць запровадили її вже у 22-х закордонних дипломатичних установах. Я дуже вдячний нашим посольствам в Ізраїлі та Німеччині, які висловили готовність виступити пілотами в реалізації цієї ініціативи, на них лягло основне навантаження. Уявіть – громадянину тепер не треба їхати заздалегідь, часто долаючи кілька сотень кілометрів лише для того, щоб стати в чергу. Тепер можна просто приїхати у певний час і день з відповідним набором документів».

Запровадження системи тягло нові і нові задачі:

«Крім того, ми активно працюємо, щоб наші консули отримали доступ до додаткових реєстрів, щоб скоротити час на виконання консульських дій, для чого раніше часто потрібно було кілька місяців. В такий спосіб консул зможе зайти з робочого місця до потрібного реєстру й оперативно надати відповідь громадянину, який потребує консульської допомоги.

Минулого тижня ми в МЗС за допомогою системи „Трембіта“ налаштували сервісне обладнання для взаємодії „Електронного консула“ з інформаційними системами та реєстрами інших міністерств. Окрім того, наступного тижня в п'яти закордонних дипломатичних установах розпочнемо тестування модулів цієї системи – електронні довідки, електронне громадянство, які через „Трембіту“ взаємодіятимуть із реєстрами МВС. За допомогою цих модулів заявники зможуть дистанційно подавати документи на розгляд. До кінця року плануємо реалізувати онлайн оплату за здійснення консульських дій».

Якщо у вас склалося враження, що заступник міністра закордонних справ Євгеній Єнін тільки те й робив, що переймався «Трембітою», то це не так. Як він сам жартував, на «Електронному консулі» він відпочиває від основних функцій. Бо інакше то була б низька ефективність використання багатого досвіду та потенцій цього фахівця з міжнародних питань.

Згадуючи свого колишнього заступника, колегу по роботі та, зрештою, друга, міністр МЗС **Дмитро Кулеба** так сказав про діяльність Євгенія Єніна:

«Ми вирішили, що маємо займатися своєю справою так само професійно й відповідально, як і завжди. Найбільш помітним було те, що ми перелопатили всю систему закордонних справ і поставили її на рейки XXI століття. Особливо відзначу три спільних звершення:

– Реформу консульської служби;

– Прийняття першої в історії України регіональної стратегії, в нашому випадку – Азійської, яку написав Євгеній;

– Розробку й подачу Позиції України до Міжнародного суду ООН і супровід поданих туди справ».

Якщо з першим і третім пунктами нам із читачами вже більш-менш зрозуміло, то щодо другого потрібне пояснення. Що ж це за Азійська стратегія, над якою працював тандем Кулеба-Єнін? Розроблена МЗС, вона стала частиною курсу на відкриття нових горизонтів для України і принесла конкретні результати, збільшуючи міжнародну підтримку нашої держави на тлі російської агресії.

«У рамках курсу на відкриття нових горизонтів ми замальовуємо білі плями на карті світу, – говорив свого часу в коментарі для преси Дмитро Кулеба. – Скрізь, де є український інтерес, його потрібно знайти і реалізувати. Таким є пріоритет роботи МЗС. Моя участь на саміті АСЕАН, куди Україну запросили вперше в історії, – це практичне втілення розробленої МЗС Азійської стратегії».

А Євгеній Єнін, доповнюючи міністра, підкреслював, що Азійська стратегія передбачає роботу не лише з регіоном АСЕАН, а й з країнами Центральної Азії, Індією, Китаєм: «Усю цю мозаїку треба скласти докупи, щоб максимально використати те, що потрібно Україні у сферах політичної, безпекової, торговельної співпраці, мінімізації ризиків з точки зору балансування деякими країнами їхньої позиції щодо росії. Регіон складний і цікавий, з ним потрібно працювати».

Представники МЗС України для реалізації Азійської стратегії зачепили широке коло питань. Відбулися зустрічі з колегами з Брунею, В'єтнаму, Таїланду, Сінгапуру, Лаосу, проводилися плідні перемовини з дипломатами Папуа-Нової Гвінеї. Азійський регіон добре знає, що таке іноземне вторгнення, які нещастя це приносить. Покоління людей пам'ятають війну, тому тут повна симпатія на боці України. Азійські колеги висловили захоплення успіхами Збройних Сил України на полі бою і запевнили, що зроблять усе можливе для всебічної підтримки нашої країни.

Шансом, та ще й великим, тепер виявилося розширення американо-українських контактів. І наші політики й дипломати вдало ним скористалися. Яскравим свідченням цього стала зустріч **Президента України Володимира Зеленського з Президеном США Джо Байденом**, що відбулася 1 вересня 2021 року у Вашингтоні. Ця подія стала важливим етапом у двосторонніх відносинах між Україною та США, особливо в контексті американо-російського саміту, який відбувся раніше, 16 червня 2021 року в Женеві.

Євгеній Єнін відіграв важливу роль в її організації. Зокрема, займався підготовкою дипломатичних контактів і переговорів, необхідних для проведення зустрічі на найвищому рівні. Він брав участь у координації між Міністерством закордонних справ України та Державним департаментом США, а також іншими відповідними відомствами. Є. Єнін разом з іншими українськими дипломатами працював над розробкою порядку денного зустрічі, щоб забезпечити включення важливих для України питань, таких, як безпека, підтримка суверенітету і територіальної цілісності України, економічна співпраця та енергетична безпека.

Євгеній не був би Єніним, якби не долучався до дуже специфічних завдань. Приміром, він також займався питаннями логістики та організації візиту президента В. Зеленського до США, включаючи забезпечення всіх необхідних заходів безпеки та протоколу. Само собою зрозуміло, що він координував підготовку аналітичних матеріалів і позиційних документів для Президента В. Зеленського, які були необхідні для ефективного проведення переговорів з Президентом Джо Байденом. Для цього, ясна річ, треба було забезпечити активну комунікацію з міжнародними партнерами та союзниками України для підтримки української позиції на зустрічі.

Він також брав участь у консультаціях з представниками США, щоб узгодити підходи до ключових питань, які мали бути обговорені на зустрічі.

ЗМІ тоді відзначали, що зустріч між Президентами В. Зеленським і Д. Байденом мала велике значення для України, особливо в контексті наростаючої загрози з боку росії та планованого американо-російського саміту. Участь Є. Єніна у підготовці цієї зустрічі допомогла забезпечити успішне проведення переговорів та просування важливих для України питань на міжнародній арені.

Зустріч, безперечно, допомогла зміцнити двосторонні відносини між Україною та США, отримати запевнення у підтримці суверенітету й територіальної цілісності України, а також обговорити подальшу військову та економічну підтримку. Результати цієї зустрічі сприяли формуванню стратегії України в контексті американо-російських відносин і забезпеченню її інтересів на міжнародному рівні.

У своїх коментарях Євгеній Єнін був, як завжди, лаконічним і точним: «Враховуючи глобальне лідерство США та їх безумовну підтримку України, ми виступаємо за посилення ролі Сполучених Штатів у міжнародному переговорному процесі щодо повного відновлення суверенітету і територіальної цілісності нашої держави».

Переходячи на телеграфно-новинний стиль викладу, скажу, що загалом діяльність Євгенія Єніна на посаді заступника міністра закордонних справ була спрямована на зміцнення міжнародних позицій України, захист прав та інтересів українських громадян за кордоном і розвиток двосторонніх та багатосторонніх відносин.

Це вже безперечний факт, що Євгеній Володимирович активно працював над зміцненням міжнародної підтримки України у боротьбі проти російської агресії. Він брав участь у переговорах з міжнародними партнерами, організовував зустрічі та візити високого рівня, щоб заручитися підтримкою для України на міжнародній арені.

Є. Єнін займався координацією співпраці України з міжнародними організаціями, такими, як ООН, ОБСЄ, ЄС та іншими. Він представляв Україну на міжнародних форумах, де обговорювалися важливі питання безпеки, прав людини та економічного співробітництва.

На заступникові глави МЗС лежала ключова позиція у вирішенні складних дипломатичних і консульських конфліктів, включаючи переговори щодо звільнення українських громадян, які опинилися в складних ситуаціях за кордоном. Він був залучений до врегулювання кризових ситуацій, пов'язаних із затриманням та депортацією українських громадян.

Важливим аспектом його роботи залишався розвиток двосторонніх відносин з ключовими партнерами України, зокрема ЄС, США, Канадою. Є. Єнін організовував і проводив зустрічі з іноземними делегаціями, обговорював питання економічної співпраці, енергетичної безпеки та інвестицій. Він постійно займався просуванням позитивного іміджу України за кордоном через інформаційні кампанії, дипломатичні заходи та публічні виступи. Він активно співпрацював зі ЗМІ та громадськими організаціями для поширення об'єктивної інформації про ситуацію в Україні.

Свідомо перераховую конкретні приклади діяльності. Скажімо, участь у процесі звільнення українських моряків, затриманих у різних країнах. Він коор-

динував зусилля з міжнародними партнерами та дипломатичними представництвами для швидкого і безпечного повернення наших громадян додому.

Є чимало свідчень того, що Є. Єнін активно співпрацював з українською діаспорою, підтримував культурні та освітні проєкти, спрямовані на збереження української ідентичності за кордоном. Варто відзначити також співпрацю з міжнародними партнерами під час пандемії **COVID-19**. Тут Євгенію довелося зіграти ключову роль у координації зусиль щодо репатріації українських громадян під час пандемії, забезпечення їхнього повернення додому та підтримку в умовах карантинних обмежень.

В особі Євгенія Єніна українське закордонне відомство отримало не лише кваліфікованого дипломата, а і юриста-бійця, який, обвішаний знаннями про національне та міжнародне право, кидався під важкі танки дуже складних справ. Красиві слова, але іншими не передати ту впевненість та презентабельність, які виявляв цей представник України.

Про так зване «скіфське золото», гадаю, детально розповідати не варто, кожен українець чув цю історію. Ось лише деякі моменти. Колекцію вивезли з Криму на виставку в археологічний музей Алларда Пірсона в Амстердамі на початку лютого 2014 року, ще до того, як півострів незаконно анексувала росія. Після цього постало питання: кому повертати кримську колекцію? Україна наполягала, щоб музей передав експонати саме їй.

У грудні 2016 року Окружний адміністративний суд Амстердама (Нідерланди) ухвалив рішення про те, що експонати кримських музеїв із колекції «Крим – золотий острів у Чорному морі» (так зване «скіфське золото») повинні бути повернуті в Україну. Російська влада назвала незаконним рішення суду щодо «скіфського золота».

11 березня 2020 року суд почав розглядати апеляцію музеїв анексованого росією Криму на рішення про повернення колекції «скіфського золота» Україні. І коли в Апеляційному суді Амстердама поновили слухання у справі про колекцію скіфського золота, яку було призупинено через відвід судді, заступник міністра закордонних справ Євгеній Єнін, що виступав у суді від української сторони, запевнив: Україна зробить все можливе, щоб повернути коштовності.

Й ось послухайте коментар. Саме звучання слів:

«Сьогодні ми і наша юридична команда хочемо використати цю можливість для того, щоб переконати нідерландське правосуддя не допустити передачу частини культурної спадщини України до рук агресора. Адже злодій може вкрасти річ, але від цього він не стає її власником. Ми зробимо все для того, щоб наш культурний спадок повернувся додому».

Але про чи не найважливішу з місій Євгенія Єніна в складі МЗС розповідь у наступному розділі.

4.4

«Шановні панове головуючі!

Шановні делегати!

Шановні колеги!»

Виголосивши це формальне привітання, Євгеній вдався до кількасекундної паузи, бо раптово перехопило горло. Цієї миті він повністю усвідомив, що його ось зараз слухає весь світ. Тому хіба це дивина в такій ситуації – збентеженість. Але він тут-таки зібрався, заспокоївся, якщо можна так сказати щодо теми його виступу, і його голос залунав з усіх мікрофонів рівно. Сесія Генеральної Асамблеї ООН, що відкрила роботу 20 червня 2020 року, має почути від нього чітку й однозначну інформацію.

«Я маю честь звертатися від імені України у цей важливий для нас момент. Ми зібралися тут сьогодні, щоб обговорити питання, яке стосується не лише нашої держави, а й усієї міжнародної спільноти – питання агресії, порушення міжнародного права та прав людини. Ситуація на тимчасово окупованих територіях України є надзвичайно серйозною і потребує негайної уваги, конкретних дій з боку ООН та всіх її країн-членів».

Хвилюватися примушувало ще й те, що цей виступ став бойовим хрещенням його, Євгенія Єніна, як представника України в суді ООН проти росії. На цю почесну посаду його призначив своїм розпорядженням від 21 травня 2020 року Президент України Володимир Зеленський.

У той день пресслужба ОПУ повідомила:

«Президент України підписав Розпорядження № 332/2020-рп Про уповноваження заступника міністра закордонних справ України Євгенія Єніна як агента у справах України проти російської федерації, що розглядаються Міжнародним судом ООН, про порушення рф Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації і арбітражними трибуналами, створеними згідно з додатком VII до Конвенції ООН з морського права 1982 року, щодо прав прибережної держави в Чорному та Азовському морях та у Керченській протоці і щодо затримання українських військово-морських суден і членів їх екіпажів».

Чому глава держави зупинив свій вибір саме на заступникові міністра закордонних справ, нам з вами уже зрозуміло. Адже в кого ще так вдало поєднувалися навички юриста і дипломата! А саме призначення було частиною зусиль України щодо протидії агресії російської федерації на міжнародному рівні.

За офіційними даними, раніше Україну в суді ООН і міжнародних арбітражах проти росії представляла Олена Зеркаль, яка, зокрема, очолювала захист «Нафтогазу» в судах проти «Газпрому». Але у Євгенія Єніна значно ширші повноваження, адже та країна, проти якої затіялася боротьба на такому рівні, повністю втратила контроль. Тому він каже з трибуни Генасамблеї ООН:

«Перелік злочинів росії збільшується, „асортимент" їх розширюється. У всіх судових процесах, які веду я як агент України – чи в Міжнародному суді ООН, чи в міжнародних морських трибуналах, або мої колеги, які ведуть справи України проти росії в Європейському суді з прав людини, – ми всі чітко бачимо, що за цим всім стоїть росія. Ми збираємо докази і підтвердження того, що це саме воля російської сторони, що ні про яку громадянську війну, ні про якийсь внутрішній конфлікт мови йти не може, що все, що ми маємо на сьогодні, – це результат таємної дипломатії росії або відкритих дій з фінансування тероризму, або з інших грубих порушень міжнародних прав і конвенцій».

Дехто з поважних людей казав йому, що на трибуну Генасамблеї сходити марно, що ООН перестала бути арбітражницею розбрату між країнами, вона перетворилася на звичайнісіньку бюрократичну контору, але з непомірно високими бюджетними апетитами.

Звісно, довіра Євгенію Єніну такої високої місії, як агент у Міжнародному суді ООН, не була раптовою, як сніг на голову. З ним радилися, вивчали його бачення і самої Організації, й перспектив «бодання» з росією. І Євгеній розумів, що полеміка та з'ясування позицій мають під собою реальну основу. Суперечки навколо нинішньої ООН останнім часом набули доволі гострих форм. Одні стверджують, що Організація перетворилася на прислужницю росії та зібрання бюрократичних посадовців тощо. Водночас інші вважають, що ООН продовжує виконувати свою головну місію, покладену на неї після Другої світової війни. Де істина?

З різними міжнародними структурами, надто ООН, Євгеній Єнін мав справу весь час, тільки-но вийшов на дипломатичний рівень роботи. Він добре знав, що Організацію часто звинувачують у надмірній бюрократизації, а це, мовляв, робить її рішення повільними і неефективними. Велику частину бюджету витрачають на утримання персоналу та адміністративні потреби.

Рада Безпеки, один з головних органів ООН, часто блокує ухвалення важливих рішень через право вето п'яти постійних членів (США, росія, Китай, Франція, Велика Британія). Це, мовляв, призводить до паралічу в ситуаціях, де інтереси цих країн розходяться, як у випадку з конфліктами в Сирії чи Україні.

Часто-густо звучать звинувачення в політичній упередженості. Деякі країни, зокрема росія та Китай, дорікають ООН у просуванні західної політики. Навпаки, деякі західні країни критикують Організацію за те, що вона надто поступлива щодо авторитарних режимів.

Але Є. Єнін на цю зливу критики мав головний контраргумент: ООН продовжує виконувати свою головну місію. В спеціальній аналітичній статті Євгеній Володимирович нагадував, що однією з головних місій, точніше, головною місією, яку покладали на ООН після її створення у 1945 році, було запобігання масштабній війні, включаючи ядерну її форму. Ця місія відображена у кількох ключових аспектах діяльності ООН:

«**Статут ООН** визначає основною метою організації підтримку міжнародного миру та безпеки. Це включає запобігання будь-яким конфліктам, які можуть перерости у глобальні війни.

Рада Безпеки продовжує нести основну відповідальність за підтримання міжнародного миру і безпеки. Вона має повноваження приймати рішення, які є обов'язковими для виконання всіма членами ООН, і може застосовувати санкції чи навіть санкціонувати застосування сили для запобігання агресії.

ООН активно сприяла розробці та прийняттю Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ), який набув чинності у 1970 році. Цей договір спрямований на запобігання поширенню ядерної зброї, сприяння роззброєнню та забезпечення мирного використання ядерної енергії.

МАГАТЕ, засноване під егідою ООН, відіграє ключову роль у забезпеченні контролю за дотриманням режиму нерозповсюдження ядерної зброї. Агентство проводить інспекції ядерних об'єктів і перевіряє, чи ядерна енергія використовується лише в мирних цілях.

ООН організовує і проводить міжнародні конференції та переговори, спрямовані на роззброєння та контроль за озброєнням. Це включає роботу над договорами щодо заборони випробувань ядерної зброї, скорочення стратегічних озброєнь та інші ініціативи».

На переконання Є. Єніна, є доказові приклади успіхів і викликів. Скажімо, те, що Договір про нерозповсюдження ядерної зброї та інші документи допомогли значно обмежити кількість держав, що володіють ядерною зброєю. Інспекційна діяльність МАГАТЕ сприяє запобіганню розробки ядерної зброї під прикриттям мирних програм.

Деякі країни, такі, як Північна Корея, все ж змогли розробити ядерну зброю, незважаючи на міжнародні зусилля з нерозповсюдження.

Політичні конфлікти між ядерними державами іноді ускладнюють прогрес у галузі роззброєння. Отже, запобігання масштабній ядерній війні залишається однією із центральних задач ООН, і вона продовжує працювати над цією проблемою через різні механізми та ініціативи.

Істина, підбивав риску автор, як завжди, лежить посередині. З одного боку, ООН справді має проблеми з бюрократизацією та ефективністю, а також з політичними конфліктами серед постійних членів Ради Безпеки.

З другого – ООН здійснює велику кількість важливих гуманітарних і миротворчих ініціатив, які мають позитивний вплив на мільйони людей по всьому світу. В багатьох аспектах Організація працює краще або гірше залежно від конкретної ситуації та контексту. Реформа цього органу може покращити його ефективність, але повна заміна або відмова від ООН як глобальної інституції навряд чи буде конструктивним рішенням.

Ось чому голос промовця з України на сесії Генасамблеї ООН міцнішає, бо правда завжди додає сили:

«І це все не просто якась ефемерна велика політика. Приміром, російська сторона в її меморандумі має не тільки на словах, а з доказами пояснити нам:

– Яким чином екіпаж установки „Бук", що належав 53 бригаді ППО російських збройних сил, перетнув кордон України і збив абсолютно невинний цивільний літак?

– Яким чином російська сторона розслідувала ці злочини?

– Чи є взагалі якісь кримінальні процеси, учасниками яких є військовослужбовці, керівництво цієї бригади?

– Що робити з міністром оборони російської федерації шойгу, який давав прямі вказівки на направлення російських військових підрозділів і постачання зброї на Донбас і проводив операцію з тимчасової окупації Криму?

– Що з розслідуванням щодо панів зюганова і жириновського, які у відкритих ефірах закликали до постачання зброї або комбатантів на територію конфліктів?

– Усі ці речі російській стороні доведеться пояснити.

Що ми матимемо у фіналі?

Йдеться не просто про будь-які фінансові компенсації. Ми говоримо про те, що російська сторона повинна бути визнана державою-спонсором тероризму. А з терористами, як неодноразово заявляв сам путін, розмови не ведуться. З ними не започатковують жодного бізнесу. Якими будуть подальші рішення всього цивілізованого суспільства у відносинах із державою, що веде терористичну діяльність і підтримує її за кордоном, ми можемо здогадатися, подивившись на ті санкційні режими, які на сьогодні діють щодо Ірану чи низки інших держав. Вони просто не можуть отримати іноземних інвестицій, доступу до іноземних технологій, торгівля з ними обмежується. Все це дуже серйозно збільшуватиме ціну для російської держави за чинну агресію».

Кореспондент українського телебачення запитав:

Посада чи місія, покладена вищим керівництвом держави на Євгенія Єніна, – суто український витвір чи вона доволі розповсюджена? Це ще один елемент боротьби з країною, що раптом перекреслила всі закони і норми, чи усталена світом практика?

Відповідаючи на такі запитання, заступник міністра закордонних справ Є. Єнін повідомив: призначення представника держави для участі в міжнародних судових процесах, таких, як справи в Міжнародному суді ООН, є звичайною міжнародною практикою, а не суто українським явищем. Це стандартна процедура, яка використовується багатьма країнами для забезпечення ефективного представництва їхніх інтересів у міжнародних судових інстанціях.

Зазвичай призначають висококваліфікованих юристів, дипломатів або інших фахівців для виконання цих завдань. Такі представники можуть бути постійними (займати офіційні посади, пов'язані з міжнародним правом) або тимчасовими (призначеними для конкретної справи чи місії). «У випадку зі мною, – казав Євгеній, – призначення було частиною зусиль України в межах справи проти росії, що свідчить про важливість цієї місії».

Тоді прозвучало уточнення: наведіть, будь ласка, кілька прикладів, коли якась країна призначала б свого представника для якоїсь місії проти когось?

Євгеній, не задумуючись, відказав: «Нідерланди проти росії 2013 року.

Це була справа „Арктик Санрайз". Нідерланди подали позов до Міжнародного трибуналу з морського права проти рф після захоплення російськими представниками судна „Арктик Санрайз" та його екіпажу. Це сталося під час протесту проти нафтовидобування в Арктиці. Нідерланди призначили команду юристів для представлення своїх інтересів у суді.

Геноцидна справа. 2019 року Гамбія подала справу до Міжнародного суду ООН проти М'янми, звинувачуючи її в геноциді щодо мусульман-рохінджа. Гамбія призначила команду юристів, включаючи свого колишнього міністра юстиції, для ведення справи».

А щодо України це перша практика?

«Ні, була справа України проти росії 2017 року щодо фінансування тероризму і расової дискримінації. Україна подала справу до Міжнародного суду ООН проти росії, звинувачуючи її у фінансуванні тероризму на сході України та дискримінації кримських татар і українців у Криму. Україна призначила юридичну команду на чолі із заступником міністра закордонних справ для ведення цієї справи».

Ці приклади ілюструють, що призначення представників для міжнародних судових процесів є загальноприйнятою практикою, яка дозволяє країнам ефективно захищати свої інтереси на міжнародній арені.

Тут, мабуть, доречно коротко охарактеризувати цей орган правосуддя – Міжнародний суд ООН. Він був створений у 1945 році відповідно до Статуту ООН. Його штаб-квартира розташована в Гаазі, Нідерланди. Суд складається з 15-ти суддів, яких обирають Генеральна Асамблея і Рада Безпеки ООН на

дев'ятирічний термін. Судді можуть бути переобрані, і вони повинні представляти головні правові системи світу.

МС ООН має юрисдикцію вирішувати спори між державами, які добровільно погодилися підкорятися його рішенням. Окрім того, суд може давати консультативні висновки з правових питань, які подають Генеральна Асамблея, Рада Безпеки або інші органи ООН і спеціалізовані установи.

Основними функціями МС ООН є розгляд спорів між державами, таких, як територіальні суперечки, питання суверенітету, порушення міжнародних договорів, надання консультативних висновків щодо правових питань на запит уповноважених органів ООН.

Хоч його уповноважували чи ні, призначали чи сподівалися на активну громадянську позицію, Євгеній Єнін і до роботи в МЗС, і після цього був одним з прибічників діяльної боротьби з росією на основі права. Коли йому закидали, що ці два слова – росія і право – не в'яжуться між собою, він відповідав: ми, людство, приречені на те, щоб знову і знову повертатися до всепланетних законів і норм. Чим далі росія відступає від цього, тим дошкульнішим буде її покарання.

Тому з трибуни Генеральної Асамблеї Євгеній Єнін зосереджувався на засудженні агресії росії, анексії Криму та військових дій на Донбасі. Він знову і знову наголошував на необхідності дотримання міжнародного права в сенсі територіальної цілісності України.

Промовець звертався до міжнародної спільноти із закликом до підтримки України в її боротьбі за суверенітет і територіальну цілісність. Він закликав світову спільноту посилити санкції проти росії, а також надати гуманітарну допомогу постраждалим регіонам України.

Є. Єнін звернув увагу на порушення прав людини на окупованих територіях, включаючи переслідування кримських татар, українців та інших етнічних груп, що проживають у Криму і на Донбасі.

Враховуючи своє призначення представником України в Міжнародному суді ООН, Є. Єнін говорив про правові кроки України для притягнення росії до відповідальності за порушення міжнародного права.

4.5

Євгеній Єнін сидів у своєму кабінеті, заглиблений у думки. Перед ним лежав щоденник, знайдений серед речей його близького друга, який загинув на Донбасі влітку 2021 року. Він уважно гортав сторінки, вдивляючись у

кожен рядок, написаний рукою товариша. Особливу увагу привернув один з текстів:

«12.05.2017. В аеропорту Шарля де Голля чекаю на лайнер до Києва. Годину тому перетнув Атлантику з Нью-Йорка до Парижа. Летів на „Горбатому". Ото сила! Сила і водночас краса! Мене навіть потягнуло на лірику. Люблю вірші прозою. Тому й сам, щоб скоротити чекання, сподобився на таке.

О, „боїнги" ! Ви, як ті Боги, бо не тільки близькі за звучанням, а й ваша стихія – також небо.

Ви, що розрізаєте хмари і впокорюєте подихи вітру.

Ви, що бачите світ з висоти, де земля стає килимом з найбільш хитромудрими візерунками.

Ваші крила – це мрії, що ширяють над океанами й горами».

Ну, Володька! Так і не сказав, що має хобі гранувальника слова! Ех, як шкода… Ці рядки відгукнулися в серці, воно ще дужче заболіло від втрати. Але ж життя триває. Він також завжди захоплювався величністю «боїнгів», і приводів для цього в нього було, хоч відбавляй. Тому Євгеній щораз зачаровувався їхньою здатністю підніматися в небо і дарувати людям нові горизонти. Але водночас він – ось тепер, у ці дні, – розумів, якою крихкою може бути ця величність.

А он і друг це відчував.

«Ви, "боїнги", виплекані людськими руками, зробили свого творця всесильним і всешвидкісним. Вас, здається, не здатна зупинити жодна інша сила, бо ви – королі повітря. Але раптом стаєте безсилими проти ракети, запущеної спеціально для вашого вбивства».

Євгеній загорнув щоденник і зітхнув. Точно! Хтось упокорює метали і стихії, а інший підло пух! – і все. Синдром Герострата живе і квітне. Його думки перенеслися до тих жахливих днів, коли він дізнався про збиття літака над Донбасом. Він згадував, як важко було вести перемовини, як боляче було бачити страждання родин, що втратили своїх близьких. Кожна зустріч, кожен дзвінок були сповнені болю і скорботи.

З «боїнгами» згодом єднання стало ще міцнішим, бо йому довелося зіткнутися з трагедією збитого літака під Тегераном. Як заступник міністра закордонних справ Є. Єнін доклав усіх зусиль, щоб добитися справедливості для жертв та їхніх родин. Його робота стала особистою місією, спробою знайти хоч якусь втіху для тих, хто залишився без своїх найдорожчих.

Щоразу, коли він дивився на «боїнги», літав на цих прекрасних машинах, бачив не тільки велич і красу, а й нагадування про те, наскільки вразливим, конечним може бути все в цьому житті і наскільки тендітним може бути саме людське життя. Він знав, що має продовжувати боротьбу за правду і справедливість, щоб такі трагедії більше не повторювалися.

Євгеній підняв голову і поглянув у вікно. В його очах відбивалася рішучість. Він обіцяв собі і тим, кого вже не було серед живих, що не зупиниться, доки не буде знайдено відповіді на всі питання. Він розумів, що тільки через пам'ять і правду можна віддати шану тим, хто загинув, і зробити світ трохи безпечнішим для тих, хто продовжує свій політ.

З повідомлення у фейсбуці Дмитра Кулеби ми вже знаємо, що Євгенію Єніну як заступникові очільника міністерства треба було взяти кураторство у справах щодо збитих рейсів MH17 над Донбасом і PS752 в Ірані. І якщо після першої трагедії вже минули роки, то друга сталася за кілька місяців до того, як він обійняв цю високу посаду. Одне слово, займатися нею довелося майже по свіжих слідах.

Літак Boeing 737-800 NG авіакомпанії «Міжнародні авіалінії України» (рейс PS752) вилетів 8 січня 2020 року близько 6:10 за маршрутом Тегеран–Київ і зник з радарів через кілька хвилин після підйому в повітря. Загинули всі 176 людей, які були в літаку, – 167 пасажирів і 9 членів екіпажу. Серед загиблих у катастрофі було найбільше громадян Ірану (82 особи) і Канади (63 особи), а також 11 громадян України (2 пасажири і 9 членів екіпажу), 10 громадян Швеції, 4 – Афганістану, 3 – Німеччини і 3 – Великої Британії.

І вже тоді, коли отримав конкретне завдання, Євгеній чи як кредо, чи як тверду обіцянку всім виказав у коментарі таке: «Ідеться про долі конкретних людей. Ніхто не буде залишений наодинці. Хтось сумує за втраченими родичами, а когось чекає справедливе покарання. Кожне рішення має бути виваженим і обґрунтованим».

А рік клопітких переговорів, вивчення всіх колізій, підключення всіх можливих сторін підштовхнув до такого висновку:

«Попри всю складність ситуації з „іранським кейсом", Україні вдалося досягти позитивних результатів за останній рік.

По-перше, ми створили потужну міжнародну коаліцію держав, котрі постраждали внаслідок катастрофи (Канада, Велика Британія, Швеція та Афганістан), і координуємо наші зусилля задля досягнення справедливості.

По-друге, забезпечено розшифрування „чорних скриньок" на базі однієї з найавторитетніших у світі лабораторій у Франції, що унеможливлює будь-які сумніви в об'єктивності та неупередженості процесу (Нідерланди свого часу передали право розшифровки „чорних скриньок" рейсу MH17 Великій Британії саме задля уникнення закидів російської пропаганди в їхній „упередженості").

По-третє, Україна провела два раунди переговорів з Іраном, під час яких Іран уже зробив кроки до визнання своєї міжнародно-правової відповідальності. Завершення технічного розслідування та публікація звіту дадуть правові підстави порушувати новий пласт питань на черговому раунді пере-

говорів. У тому числі ми зможемо перейти до предметного обговорення питання розміру компенсацій».

Як тривало розслідування, краще за всіх прокоментував сам Євгеній Єнін: «Переговори з Іраном про збитий „боїнг", – це моє найскладніше завдання за 15 років роботи дипломатом».

«У справі про збиття українського літака в Ірані Євгеній Єнін відіграв одну з ключових ролей, – вважає директор департаменту міжнародного права МЗС **Оксана Вадимівна Золотарьова**. – Власне, він дав старт усьому, що відбувалося щодо розслідування цієї трагедії. І в технічному, і в кримінальному сенсах. Євгеній проводив з іранською стороною три раунди переговорів, один із них – кілька годин з гіпсом на переламаній нозі».

Згадує **дружина Людмила Єніна:**

«Напередодні першого раунду перемовин з іранською делегацією в Києві Євгеній зламав ногу і переніс складну операцію. Протягом п'яти годин, попри заборону лікарів, він терпляче сидів, проводячи надскладні переговори. Аргументи обидві сторони висували такі, що Женя, здавалося, забувся і про гіпс на нозі, і про металеві штифти в нозі».

Як глава української делегації в переговорах з Іраном Євгеній Єнін активно виступав з вимогою відкритого та об'єктивного розслідування збиття літака. Він став голосом України на міжнародній арені, вимагаючи від Ірану повної співпраці з міжнародними експертами, а також надання компенсації для родин жертв.

У рамках переговорів Є. Єнін звертався до іранської влади з вимогою представлення доказів і забезпечення доступу до всієї необхідної інформації для розслідування. Він також співпрацював з іншими країнами, особливо з Канадою, яка була найбільш залучена до цієї трагедії через велику кількість канадських громадян серед загиблих. Його діяльність у межах переговорного процесу засвідчила значення міжнародної співпраці та важливість забезпечення об'єктивного розслідування і належного відшкодування родинам загиблих.

Директору Департаменту міжнародного права МЗС України **Оксані Золотарьовій** ми поставили таке запитання:

«А що б Ви могли сказати щодо іншої трагедії, розслідуванням якої і механізмами притягнення до відповідальності винних займався Є. Єнін? Йдеться про рейс MH17».

«Ми зналися ще до його другого приходу в МЗС, а коли Євгеній став заступником міністра, то займався впритул питаннями міжнародного права. Знаю, що він по MH17 працював ще в ГПУ. Зокрема, займався просуванням кримінального провадження щодо чотирьох підозрюваних, причетних до збиття „боїнга". А в МЗС він підходив до цього з іншого боку. Якщо там курувалося слідство, вони збирали докази на місці трагедії, проштовхували причетність росії до запуску

вбивчої ракети. В МЗС щодо цього уже почалася політична складова, доведення істини до світової спільноти. Завдяки Євгенію добилися, щоб суд був у Гаазі».

Віддамо належне: Євгеній Єнін іще на посаді заступника Генерального прокурора України брав активну участь у розслідуванні катастрофи рейсу MH17. Він виступав як ключова фігура в координації роботи українських правоохоронних органів з міжнародними слідчими командами, які працювали над цим розслідуванням. Його роль полягала у забезпеченні доступу до всієї необхідної інформації та доказів для міжнародних експертів, які встановлювали причини катастрофи.

Пізніше як заступник міністра закордонних справ України Є. Єнін також продовжував бути одним із ключових гравців у співпраці з міжнародними партнерами у справі MH17. Він виступав на міжнародних форумах, представляючи позицію України і закликаючи до міжнародного співробітництва в розслідуванні та притягненні винних до відповідальності.

Зусилля, пов'язані зі справою MH17, свідчать про його важливу роль у міжнародних розслідуваннях і послідовну позицію щодо зміцнення співпраці з іншими державами задля встановлення справедливості.

Євгеній Єнін висловлював подяку і визнання роботи слідчих, суду у справі про збитий рейс MH17. У коментарях він підкреслював важливість цього рішення для забезпечення справедливості та відповідальності за трагедію. Він також наголошував на тому, що це лише початок процесу, і винні мають бути притягнуті до відповідальності перед судом. Є. Єнін звертав увагу і на особливе значення подальшого співробітництва з міжнародними партнерами для досягнення повної справедливості в цій справі.

Журналіст одного з видань запитав його:

«Яким може бути фінал історії з MH17?»

«Міжнародне право ніколи не було швидким. Універсального механізму наразі не існує. Тому питання MH17 стало предметом судового розгляду одразу в трьох різних інстанціях.

Міжнародна слідча група за участю представників усіх потерпілих країн провела і продовжує проводити титанічну роботу з відновлення картини злочину, аналізу десятків тисяч годин телефонних перехоплень, віднайдення всіх причетних до цього злочину.

Уряд Нідерландів вийшов з ініціативою розслідувати це і притягати до відповідальності в рамках національної судової системи. А ми знаємо про їхні потужні можливості.

Ми йдемо в рамках Конвенції по боротьбі з фінансуванням тероризму через Міжнародний суд ООН, і збиття „боїнга" є одним з ключових елементів позову проти росії. І також це питання розглядається в рамках позову України

проти росії в Європейському суді з прав людини. Окремі постраждалі сім'ї звернулися з приватними позовами проти росії в різних юрисдикціях. Процес триває. Ми розуміємо, що наказ збити літак віддало вище військово-політичне керівництво рф, але в рамках кримінального процесу потрібно довести весь ланцюжок надання команд».

Уже з однієї цієї відповіді очевидні дві головні речі: питання надскладне, але українська сторона в особі заступника міністра закордонних справ Євгенія Володимировича Єніна чітко знає, що робити на кожному етапі.

Іще один журналіст запитав Є. Єніна:

«Справа зі збитим над Донбасом рейсом MH17 зараз розглядається в Окружному суді Гааги. Крім того, є окремий кейс у Міжнародному суді ООН по справі „Україна проти росії" і кейс MH17 – це його частина. Як там просуваються справи?»

«Процес розслідування складався з трьох паралельних треків.

Перший – технічне розслідування.

Другий – кримінальне розслідування.

Третій – переговори з росією, бо ми зібрали докази того, що саме вона своїми діями порушує міжнародну конвенцію про заборону фінансування тероризму. Вичерпавши переговорні можливості з рф, були змушені звернутися до Міжнародного суду ООН.

Наразі кейс MH17 є предметом розгляду суду загальної юрисдикції в Нідерландах. рф, будучи постійним членом Радбезу ООН, заблокувала створення відповідного трибуналу в рамках ООН. Була опція створити ad hoc трибунал, але така практика не надто поширена, і ми вирішили, що кращою буде національна юрисдикція однієї з держав.

Ми дуже вдячні Нідерландам, що вони погодилися запропонувати свою юрисдикцію для розгляду цього кейсу. В Україні працює спільна слідча група, в яку входять прокурори Австралії, Нідерландів, Малайзії, Бельгії і України. Ми накопичуємо докази, обмінюємося ними, як тільки збирається достатня їх кількість, тим чи тим особам повідомляємо про підозру, і матеріали передаються в нідерландський суд. Там будуть ухвалені рішення про притягнення до кримінальної відповідальності конкретних осіб, причетних до збиття боїнга».

«Поки що таких осіб четверо?»

«Це поки що. Ми не виключаємо, що це коло буде розширене».

«Наскільки широко?»

«Настільки, наскільки дозволить доказова база. Не будемо гадати. Всім, звісно, хотілося б побачити там президента рф. Але кримінальний процес, на відміну від політики, вирізняється дуже скрупульозною процедурою збору доказів і доведення відповідних позицій у суді. Крім цього всього, є ще й між-

народно-правова відповідальність. І кейс по „боїнгу" – частина нашого позову до Міжнародного суду ООН, штаб-квартира якого так само розташована на території Нідерландів. Ми в січні 2016 року подали свій меморандум, суд визнав свою юрисдикцію над цим кейсом.

Очікуємо наприкінці цього року подачу росією свого контрмеморандуму. В ньому рф має пояснити, чому курська 53-тя аеромобільна бригада супроводжувала цей „Бук", зокрема під час перетину україно-російського кордону і при транспортуванні його на територію Донецької області. Також вони мають пояснити, як відбувалося, якщо взагалі відбувалося, розслідування цього злочину на території рф.

Справа складна, і, як правило, суд у таких випадках дає можливість сторонам здійснити по два раунди письмових подань. І ми очікуємо фінальне рішення МС ООН у 2022 чи 2023 році».

«І якими можуть бути його наслідки?»

«Тут ідеться про відповідальність держави росія за порушення міжнародного права».

«У якій формі? Якщо брати процес в Окружному суді Гааги, то в разі обвинувального вироку винним – конкретним фізичним особам – може бути присуджено тривалий термін ув'язнення. А що робити із цілою державою?»

«Це відновлення порушених прав, надання гарантій непорушення відповідних норм міжнародного права в майбутньому і забезпечення відповідних компенсацій».

«Але росія продовжує казати, що „їх там нєт" і що вона взагалі жодним боком не причетна до катастрофи „боїнга". То як це може працювати на практиці? Чи росія просто подивиться на вердикт суду і скаже: ми це все не визнаємо, до побачення?»

«„Нас там нема" і „ми це все не визнаємо" колись обов'язково закінчаться. Інакше не буває у світовій історії. Ми це побачили по кейсу з „Нафтогазом" і „Газпромом", коли з великим скрипом російська сторона все ж змушена була виконувати рішення суду. Так і тут колись станеться».

4.6

Ось кажуть: композитор від Бога. Поет – звідти ж. Столяр чи садівник. А як з дипломатом?

Батько Володимир Миколайович:

«Головним проєктом сина були не Придністров'я, не гроші януковича, не нагороди, отримані ним за це. Його завжди цікавило нове, перспективне, ще не досліджене. І насамперед у царині міжнародної діяльності. „Міжнародка" в нього залишалася на чільному місці. Він нею жив, над нею працював, від неї періодично потерпав, але знову і знову повертався до неї. Посади тут відігравали вторинну роль».

Колишня колега по посаді заступника Генерального прокурора **Анжела Стрижевська**:

«Так сталося, що я спостерігала, як він працював. Це була серйозна зосереджена робота, хоч питання зовні здавалося не стратегічно важливим. Євгенію зарубіжні колеги ніколи не відмовляли, вони просто робили паузи різної довжини, щоб вивчити запропоноване ним питання».

Заступник Постійного представника України при ЮНЕСКО **Микола Мовчан**:

«Дипломатія – це не тільки професія, це стан душі, покликання служити Батьківщині, своєму народові, Україні. Дипломат, Патріот, Державник, Професіонал – це все про Євгенія Володимировича Єніна! Він – лідер, поліглот, справжній інтелектуал, професіонал, який щиро любив дипломатичну роботу і працював із захопленням, з повною віддачею на загальне благо».

Дружина Людмила Єніна:

«Хоч би яку державну посаду Євгеній обіймав, він завжди й у всьому залишався дипломатом. У МЗСі – це зрозуміло. Але була Генеральна прокуратура, а потім і МВС. І скрізь за ним – прямо або під флером різної інтенсивності – тяглися проблеми і завдання міжнародних відносин».

Сам **Євгеній Єнін**:

«Я іноді жартую, що начебто роботу міняв, але насправді все залишалося на місці. Бо знову і знову втягувала мене всього робота в міжнародному напрямку».

То чи бувають дипломати від Бога? Адже це суто Божий промисел – знаходити спільну мову між людьми з різними переконаннями. Але чи дається «згори» талант комунікації між іноді кардинально різними етносами? Чи його потрібно довго і нудно «висиджувати»?

Цікаве запитання, вам не здається? Справді, дипломати не можуть прирівнюватися до, приміром, лікарів чи вчителів, де все ж потрібен «глас Неба» і де помилка коштує надто дорого. А з дипломата, як може здатися, що вимагатимеш, окрім виконання суто службових обов'язків. Одначе, як на мене, люди, які вміють знаходити спільну мову між представниками різних країн з різними культурами та переконаннями, часто виглядають як «посланці Бога». Це може бути вроджений талант, який деякі люди мають від природи – наприклад, емпатія, слух, розуміння інших культур.

Проте навички комунікації також можна розвивати через освіту, досвід і практику. Часто це поєднання вроджених здібностей і наполегливої роботи над собою. Важливо вміти адаптуватися, навчатися на помилках і бути відкритим до нових ідей. Тож можна сказати, що «Божий промисел» і самовдосконалення йдуть пліч-о-пліч.

Але ж усе-таки в основі цього фаху має лежати талант людини до комунікації, правда ж? Якщо батьки, не врахувавши здібностей своєї дитини, відправляють її навчатися до вишу на факультет міжнародних відносин, від цього зрештою страждають і люди навколо, і вона сама. Тому талант комунікатора справді є основою для успішної роботи дипломата. Без вроджених здібностей до взаємодії з людьми, співчуття і розуміння культурних нюансів важко досягти успіху в цій сфері.

Навчання у вишах може дати корисні знання і навички, але якщо людина не має природної схильності до комунікації, це стане серйозною перешкодою. В такому разі і вона, і оточуючі можуть зазнавати труднощів. Тому важливо, щоб ті, хто обирає цю кар'єру, усвідомлювали свої сильні і слабкі сторони, а також прагнули розвивати свої навички комунікації.

Афоризмом до цієї глави я поставив дуже глибокі за змістом слова видатного українського дипломата і державного діяча **Анатолія Максимовича Зленка**: «Різниця між дипломатією і музикою в тому, що в першій не буває вундеркіндів». Як думаєте, що малося на увазі?

Звісно, так. Цей вислів підкреслює важливу відмінність між дипломатією та музикою. В його основі лежить ідея, що дипломатія – це сфера, яка вимагає досвіду, мудрості і глибокого розуміння міжособистісних та міжнародних відносин. Ці якості зазвичай приходять з роками практики і життєвим досвідом.

У музиці, на відміну від дипломатії, можна зустріти вундеркіндів – надзвичайно талановитих дітей, які можуть досягти високого рівня майстерності в дуже юному віці. Скажу лиш: усе обумовлено тим, що музичний талант може виявлятися і розвиватися з дитинства, а вже потрібні технічні навички відточуються інтенсивним тренуванням.

Дипломатія ж вимагає не тільки знань, а й життєвої мудрості, емпатії та вміння приймати виважені рішення, враховуючи багато різних чинників. Ці якості зазвичай розвиваються поступово, з досвідом, тому серед дипломатів не зустрічаються «вундеркінди» у тому ж сенсі, як серед музикантів.

Євгеній Єнін (1980–2023 рр.) залишається в пам'яті як представник нового покоління дипломатів і державних службовців, який мав значний досвід у сфері зовнішньої політики та національної безпеки. Обіймаючи високі посади в державній ієрархії, він постійно поглиблював свій фаховий досвід і знання.

Щодо сучасного формату дипломатії, зокрема використання різкої, нехарактерної для спілкування між демократичними країнами лексики, може свідчити про зміну підходів у міжнародних відносинах. Іноді такі методи використовуються для привертання уваги до серйозних проблем або для демонстрації рішучості. Проте це також може мати негативні наслідки, оскільки шкодить дипломатичним відносинам і ускладнює досягнення компромісів.

Цю «моду», як відзначав свого часу Є. Єнін, нав'язує світові росія, а «яскравим» виразником її постає міністр закордонних справ лавров. Євгеній був категорично проти сприйняття і прийняття таких підходів. Він вважав, що в ідеалі дипломатія повинна залишатися платформою для конструктивного діалогу, де сторони можуть обговорювати свої розбіжності, не вдаючись до агресії.

Так, посольства України як молодої суверенної країни і досі перебувають на етапі становлення. Тому кожен талановитий дипломат тут на вагу золота. Ми знаємо, що деякі посольства України відверто «завалили» роботу під час двох Майданів в Україні, мовчали тоді, як громадянам за кордоном треба було роз'яснювати, що ж там діється, в тій далекій Україні. Відносимо це на хвороби зростання.

Багато хто з моїх співрозмовників відзначав, що «Євгеній Єнін мав природні здібності чути людей». Що це означає в перекладі на прозаїчну мову? Це здатність розуміти і відчувати емоції та потреби інших людей, що, звісно, допомагає дипломату знаходити підхід до кожного, з ким він має справу. Звідси ж випливають комунікаційні навички – тобто майстерність у спілкуванні, вміння чітко і зрозуміло викладати свої думки, а також слухати й розуміти співрозмовника. Пам'ятаєте дуже гарний вислів колеги Євгенія, партнера по марафону Дмитра Сторожука про «талант комунікації»? От саме про такі навички він і говорив.

Гарний дипломат, як вважають досвідчені дипломати, володіє здатністю зберігати спокій і ефективність під тиском, приймати зважені рішення в умовах невизначеності. Тут уже помічниця інтуїція. Він має швидко і правильно оцінювати ситуацію, передбачати можливі наслідки й обирати оптимальні шляхи вирішення проблем.

Про особисті якості можна говорити як довго, так і коротко. Обираємо друге, бо немає коли відволікатися. Отже, чесність та етичність дипломату потрібні? Запитуєте! Високі моральні принципи і дотримання етичних норм, окрім усього іншого, ще й викликають довіру та повагу. Якщо ще й з харизмою склалося, тоді взагалі виходить суцільна гармонія. Особиста привабливість, яка допомагає встановлювати міцні контакти та впливати на інших, – це також потрібно. Треба, мабуть, додати в цей букет іще й дипломатичність дипломата, або вміння висловлювати свою думку делікатно, уникати конфліктів і знаходити компроміси.

«Хоч про яку професію ми б говорили, – переконаний ексміністр закордонних справ **Павло Анатолійович Клімкін**, – буде це посол чи кочегар на теплоелектроцентралі – всім нам потрібні професійні навички. Не знаю достеменно, як там у Євгенія з фахом за першою освітою, але як дипломат він цими навичками володів добре.

Давайте загинати пальці. Дипломату край потрібні знання міжнародних відносин і права. Євгеній Єнін, переконався в діалогах із ним, глибоко розумівся на глобальних політичних процесах, міжнародному праві і, що теж важливо, на традиціях людей у країнах перебування.

Далі. Мовні навички. Євгеній знав і вміло користувався кількома іноземними мовами, що дозволяло йому безпосередньо спілкуватися з представниками різних країн. Для дипломата, а тим паче заступника міністра це дуже цінна річ. До активу Євгенія додаємо й ту обставину, що він, виходець, куди подітися, з переважно російськомовного регіону, прекрасно опанував українську мову. Ви ж самі слухали його коментарі – які зауваження?

Як у спілкуванні, так і в певних спільних студіях в Інституті майбутнього переконався у великих аналітичних здібностях цього дипломата. Почитайте його статті – в загальних ЗМІ чи наукових, і ви легко переконаєтеся, що вони насичені здатністю автора аналізувати інформацію, розуміти глибинні причини проблем і розробляти стратегічні рішення.

Ну, і про деякі духовні аспекти, пов'язані з Євгенієм, можна сказати. Оскільки бути успішним дипломатом – це володіти не лише знаннями та навичками, а і, я б сказав, особливими особистими рисами. Женя умів знаходити спільну мову між людьми з різними переконаннями і розглядав свої труди на ниві міжнародних відносин як своєрідну місію або покликання, що сприяє миру та співпраці між народами».

Що додати до слів пана П. Клімкіна? Бодай те, що міжнародна діяльність Євгенія Єніна стала справжньою візитівкою його професійного шляху, на якому він зумів відточити вміння знаходити спільну мову з представниками різних країн і культур. Він не тільки представляв інтереси своєї держави на глобальній арені, а й активно сприяв розвитку міжнародних відносин, забезпечуючи взаємовигідне співробітництво та налагодження довготривалих партнерських зв'язків.

Є. Єнін проявив себе як професійний дипломат, здатний бачити перспективи там, де багато інших помічали лише перешкоди. Його дипломатичні зусилля були спрямовані на зміцнення міжнародного престижу країни, а також на впровадження інноваційних підходів у зовнішньополітичну діяльність. Завдяки його старанням, міжнародні партнери бачили в його особі надійного і компетентного союзника.

Я б іще відзначив, що герой цієї повісті не тільки захищав національні інтереси, а й намагався привнести у світовий порядок нові цінності, засновані на принципах справедливості, взаємоповаги та мирного співіснування. Це був справжній представник покоління, що сповідувало взаєморозуміння та взаєморозвиток. Його професійна діяльність стала втіленням прагнення до глобальної стабільності.

«Міжнародна діяльність зіграла в житті Євгенія Єніна подвійну роль, – згадує Надзвичайний і Повноважний Посол України в Королівстві Саудівська Аравія, генерал-лейтенант ЗСУ **Анатолій Григорович Петренко**. – Вона стала значущою частиною його життя, запорукою його професійного зростання і також виявилася значним внеском у зміцнення міжнародного співтовариства. Його професійні досягнення та особисті якості залишили незабутній слід у міжнародних відносинах, підтверджуючи, що справжній політик покликаний не сіяти розбрат, а відкривати нові горизонти для співпраці.

Свого часу ми з Євгенієм Володимировичем працювали над, як зараз кажуть, американським кейсом. Він як заступник міністра МЗС курував цей сектор міжнародної політики України, а я як заступник міністра оборони займався питаннями військових контактів з Пентагоном.

Нові перспективи відкривав візит Президента України Володимира Зеленського до США. Було укладено низку угод, над чим працювали і ми з Євгенієм. Зокрема, йшлося про надання нам безпекової допомоги. Ось тоді я й переконався в тому, про що говорив спочатку, – у високому професіоналізмі Євгенія. Він мав авторитет і повагу дипломатичного корпусу не лише України, а й тієї частини світу, де застосував свій потенціал. У нього були прекрасні зв'язки з іноземними дипломатами для того, щоб вирішувати важливі питання, які стосувалися зовнішньої політики. Контакти, вплив, розум, знання – сплав цих якостей мав неабияку вагу.

Ми спільно вивчали досвід США, зокрема, з питань взаємодії Пентагону і Державного департаменту. Переконалися, що це дало чудові результати, і, за підтримки вищої влади, впроваджували досвід в Україні».

Мене особливо цікавив штатівський кейс Євгенія Єніна тому, ***що в той період, коли влада США косо дивилася на нас через високий рівень корупції в Україні, дипломати Америки стали значно холодніше спілкуватися з українськими колегами також. Але для Євгенія канали дипломатії були відкриті.***

Особистий професіоналізм і репутація. Євгеній Єнін зарекомендував себе як професіонал високого рівня з глибоким розумінням міжнародної політики та дипломатії. Його професійна компетентність і відповідальність викликали повагу серед американських колег.

Уміння будувати довірчі відносини. Є. Єнін, як розповідають очевидці, мав особистий підхід до кожного співрозмовника, демонструючи щирість, відкритість і готовність до співпраці. Це дозволяло йому підтримувати канали комунікації навіть у складні періоди.

Спрямованість на спільні інтереси. Є. Єнін міг фокусуватися на таких інтересах обох чи більше країн, як безпека, економічна співпраця та реформи. Акцентуючи увагу на питаннях, важливих для обох сторін, він не тільки підтримував активний діалог, розширяв межі співпраці, а й набирав бали рейтингу.

Ефективна комунікація. Вміння слухати і доносити свою точку зору є критичними для успішної дипломатії. Є. Єнін, без сумніву, вмів чітко формулювати свої позиції та аргументи, що сприяло ефективному обміну інформацією та взаєморозумінню. Цьому допомагали його харизма та привітність. Євгеній завжди був приємним співрозмовником, що впливало на формування позитивного враження і бажання підтримувати з ним зв'язок.

Його авторитет серед закордонних партнерів зміцнювали також абсолютна прозорість дій і чітка антикорупційна налаштованість. Під час перемовин партнери швидко і переконливо пересвідчувалися, що він активно демонструє відданість антикорупційним реформам та принципам прозорості в Україні. Це могло бути особливо важливим для американських дипломатів, які постійно висловлювали занепокоєння корупцією в країні.

Вислуховуючи людей, які добре знали Євгенія Єніна по Міністерству закордонних справ, наприкінці бесіди ставив одне й те саме запитання: «В чому саме секрет його успіху на дипломатичному фронті?». Євгеній Володимирович закінчив Національну академію СБУ і здобув кваліфікацію юриста зі знанням англійської мови, працював у Службі зовнішньої розвідки, центральному апараті МЗС і за кордоном у посольствах Молдовської та Італійської Республік, захистив дисертацію і став кандидатом політичних наук за спеціальністю «Основа національної безпеки держави». Пізніше закінчив Державний університет фінансів та міжнародної торгівлі, де здобув кваліфікацію юриста-міжнародника. Обіймав посаду заступника Генерального прокурора, де курував питання міжнародної діяльності, працював в Українському інституті майбутнього, а потім був призначений на посаду заступника міністра закордонних справ.

Далі співрозмовники пояснювали, що саме поєднання професійних навичок, набутих у кількох суміжних сферах, багатий досвід роботи, а на додачу високоморальні особисті якості зробили Євгенія Єніна непересічною постаттю на міжнародній арені.

Під час навчання і професійної діяльності він сформував стратегічне мислення, аналітичні здібності та вміння діяти в складних умовах – риси, що стали міцною основою його дипломатичної кар'єри. Є. Єнін не лише представляв

інтереси держави на глобальній арені, а й активно сприяв розвитку міжнародного співробітництва.

Таким чином, із нього вийшов, як кажуть, блискучий дипломат. За якими ж мірками вимірювати цей успіх? Передусім – це високий рівень інтелекту та освіти, що спирався на ґрунтовну підготовку, постійну самоосвіту й активну практику. Широкий світогляд, знання історії, іноземних мов, політики, економіки та міжнародного права, уміння аналізувати складні ситуації й ухвалювати виважені рішення – усе це сприяло його професійному зростанню та високій ефективності в роботі.

Часто згадували і про його комунікативні здібності. І справді, Є. Єнін вирізнявся вмінням налагоджувати міжкультурний діалог, дотримувався високих стандартів мовлення й володів кількома іноземними мовами. Йому були притаманні здатність вести переговори, знаходити компроміси, досягати консенсусу й ефективно вирішувати конфлікти.

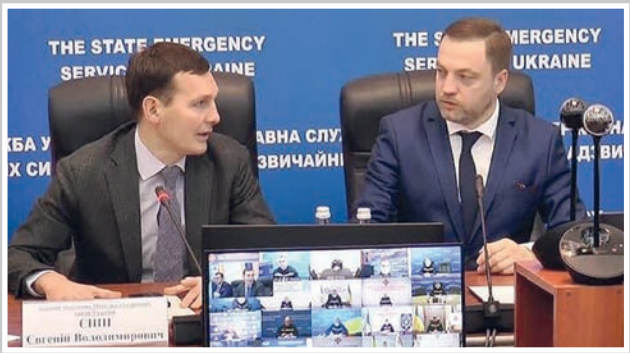
Не менш важливою рисою було його вміння прогнозувати наслідки власних дій на міжнародній арені, розробляти та реалізовувати довгострокові стратегії.

Усе це дало йому змогу накопичити безцінний професійний досвід – розуміння внутрішніх і зовнішніх політичних процесів, здатність швидко реагувати на зміну обставин і діяти ефективно в умовах невизначеності чи стресу.

Якщо мені вдалося розкрити для читача суто дипломатичну складову діяльності мого героя, тоді настав час перейти до наступного щабля його кар'єрного зростання.

ПРО ВМІННЯ ЖИТИ
В ОДНІЙ ДЕРЖАВІ

Євгений Володимирович

"СІРКО"

Глава п’ята:

НАДАЄМО БЕЗПЕКОВІ ПОСЛУГИ

5.1

Я більше не бачив (мабуть, і не побачу)
яскравішого зразка служіння людям,
ніж продемонстрував Євгеній Єнін.

Віталій Кулик

У липні 2021 року народний депутат України від партії «Слуга народу», голова комітету Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності **Денис Монастирський** отримав пропозицію – обійняти посаду міністра внутрішніх справ. Сказати, що це надто відповідальна посада в системі державного управління – не сказати нічого, тому й крок народного депутата в незвідане виявився дуже відповідальним.

«Я прийняв найскладніше рішення у своєму житті: відповісти „так" на пропозицію Президента В. Зеленського очолити МВС. Це відбулося буквально кілька хвилин тому. Я розумію, на яку жертву я йду як людина, як особистість і як політик. Але, власне, я зробив цей вибір і претендуватиму на цю посаду», – сказав Д. Монастирський журналістам.

Денис Монастирський був обраний народним депутатом від «Слуги народу» 2019 року – він мав 19 місце в списку. Доти працював експертом з питань реформування правоохоронної і судової систем в аналітичному центрі «Український інститут майбутнього». Ще раніше отримав юридичну освіту, закінчив юридичний факультет Хмельницького університету управління та права. Дещо пізніше став кандидатом юридичних наук, а згодом – викладачем у рідному виші.

Новий міністр мав своє бачення формування команди. Звісно, у її складі мали бути однодумці. Ставку зроблено було саме на своїх, але не за принципом кумівства, а на перевірених на міцність попередньою співпрацею. Денис Монастирський вважав так: важливо, щоб людина, якщо вона навіть із системи, не була вражена ознаками, як він казав, професійної деформації, іншими словами, вигоряння. Для цього одним з найважливіших чинників добору і розстановки кадрів була вимога тричі перевірити кожного претендента на будь-яку посаду в міністерстві «на соціальну вразливість до службових зловживань». Такий, окрилений довірою, із загальновизнаним мірилом цінностей, істотно нарощуватиме власний потенціал, бо на ділі відчує, що від нього багато що залежить.

Цим критеріям якнайкраще, з погляду міністра, відповідав колишній позаштатний консультант комітету Верховної Ради з питань правоохоронної діяльності, а на момент запрошення – заступник міністра закордонних справ **Євгеній Єнін**. Молодих чоловіків об'єднувала спільна робота над низкою законопроєктів у стінах парламенту.

Про тісне партнерство з ознаками дружби **між міністром внутрішніх справ Денисом Монастирським** і його **першим заступником Євгенієм Єніним** заговорили під кінець 2021 року, коли вони ефективно запрацювали в одній зв'язці. Так, запрошували Євгенія з меркантильно-державницьких міркувань, але амбітних молодих людей тоді вже поєднувало розуміння, що вони, об'єднавши разом два силових інтелектуальних поля, можуть зрушити з місця не одне важливе, суспільно значиме питання.

Щодо практичних речей, то Д. Монастирський бачив у молодому, але вже досвідченому урядовцеві того помічника, який, безсумнівно, привнесе в роботу міністерства новий потужний струмінь, насамперед свій значний досвід у сфері міжнародних відносин, правозастосування. Міністр-початківець доручив першому заступникові контролювати роботу Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій, міграційної служби та питання участі у важливих міжнародних переговорних процесах, вдосконалення механізмів співробітництва з іноземними правоохоронними органами. Його діяльність сприятиме зміцненню позицій України на міжнародній арені в контексті безпеки і правопорядку.

Їхні дружні взаємини формувалися ще на платформах Українського інституту майбутнього. **Віталій Кулик** свідчить: «Євгеній Єнін працював в інституті як серйозний експерт і знавець багатьох дуже цікавих питань глобального світу. Цим він відрізнявся від баласту тих погорільців з державної служби, хто „без діла" не міг. Власне, тут толкові хлопці народили реформу МВС, яку потім Євгеній з Денисом просували, втілювали. Хоча Євгеній тоді ще не планував іти до МВС, але постійно спілкувався з Денисом Монастирським. Коли він вирішив працювати в МВС, я запитав: „Женю, воно тобі треба? Цей Левіафан може тебе пожувати і виплюнути". „Ні, ми маємо змінити систему", – відповів Євгеній. Проглядалася вдала управлінська конструкція: мізки Євгенія Єніна, а ноги і вплив – Дениса Монастирського. Віддамо належне міністру – створив колектив, спаяв людей. А це – пів діла, якщо не більше».

Справді, Євгеній Єнін не вливався в незнайому йому структуру МВС, як це повелося в нас казати. Він не обіймав нову, вже вищу за табелем про ранги посаду. Він цілеспрямовано йшов до Д. Монастирського. Десь інтуїтивно, але переважно з попереднього досвіду розумів: як досі їм було цікаво спілкуватися в пошуках істини, так буде і тепер, на дуже практичній роботі.

Цю обставину підкреслює його колега **Євген Пікалов**:

«Абсолютно так. Бо то загалом було складне рішення Євгенія. Він, так само, як і я, – ми не розглядали кар'єру поліцейського як бажану для себе. Женя перебував у достатньо комфортному для себе професійному середовищі дипломатії. Він був на тоді заступником міністра МЗС, опікувався такими питаннями, як дво-

сторонні відносини з країнами Азії, юридичними процесами проти росії, переговорами щодо збитих літаків, зокрема, в Ірані. Це було те, де він уже набив руку і почувався нормально. Він обіймав ту посаду, якій повністю відповідав, знав, що на ній потрібно робити, і вносив туди свій інтелект і професіоналізм.

Зміна кардинальна – з дипломатії у правоохоронні органи. Причому серед правоохоронців саме система МВС найскладніша, наймарудніша. Це виглядало… Навіть не знаю, із чим порівняти. Це як от вас, журналіста, посадити в Генштаб відповідати за протиповітряну оборону. Але він завжди казав таку цікаву фразу: ***„Треба йти туди, де тебе найбільше чекають"***. Так, саме міністр Денис Монастирський зіграв тут основну роль. Євгеній вважав його однодумцем, моральним авторитетом. Це дуже важливо, коли маєш керівника, якого поважаєш, якому ти довіряєш».

Можна довго говорити про Д. Монастирського. І про Дениса Анатолійовича вже багато сказано. Гадаю, головні слова ще звучатимуть, коли ми візьмемося за справжні реформи всієї державної конструкції. Аж тоді усвідомимо, що значили в цій справі Монастирський–Єнін.

Але важливі й суто людські нюанси. Ми ж знаємо, що персона до посади і на посаді – це різні індивіди. Дуже часто посада змінює поведінку кардинально. Але Євгеній кілька разів казав, що вірить у збереження своїм новим шефом принципів і поглядів. Він, мовляв, не «забронзовіє», не зрадить сподіванням на нього. Саме з такою людиною він, Є. Єнін, хотів би працювати.

Однак чудові професійні та й навіть дружні стосунки у Євгенія залишалися з попереднім керівником, міністром закордонних справ Д. Кулебою. І це також було елементом складного вибору. Є. Єнін довго думав, перш ніж поміняти кваліфікацію чи сферу власної роботи. При цьому розумів, наскільки це важко: перейти з комфортної для себе сфери у зовсім незнайому. Це був уже навіть не професійний, а життєвий виклик. Бо хто такий заступник міністра МВС в очах таксиста? Прості люди вважають, що туди нормальна людина не піде. Мовляв, не бачив, але засуджую.

Євгеній, як завжди, діяв за принципом «сам себе не обдуриш». З його твердими принципами і переконаннями він би утримався будь-де. Коли ти в гармонії із собою, зі своїми принципами, тоді хай вигадують будь-що, а істинну правду знаєш ти. Оце залізно.

«Так, їх, Дениса Монастирського і Євгенія Єніна, об'єднувала спільність мети, – доважує свою думку **Юрій Володимирович Оніщенко**, – вони вирішили зробити систему більш людяною, більш гнучкою. На мою думку, вони зайняли правильну позицію, їм дещо вдалося зробити, причому безповоротне.

Наскільки я чув, то Денис Монастирський цінував Євгенія за вміння генерувати ідеї і переводити їх у практичну площину. А вже „ратифікацією" через

відповідні посадові повноваження займався Денис. Причому тут працював синдром „голої ідеї", коли доречним виявилося все, що могло слугувати реалізації певного завдання. Більше жодних – кумівських, фінансових, кар'єрних – міркувань між ними не виникало.

Важливо, що за Дениса Монастирського потребу поліції змінитися, повернутися до своїх суто конституційних обов'язків розділяла тепер і сама поліція. Або ти вписуєшся в нову систему, або ні. Такий був підхід».

«Ось мене тут запитують, – зізнається **Павло Анатолійович Клімкін**, – перехід Євгенія до МВС – це крок логічний чи алогічний? Не думаю, що Євгеній був коли-небудь нелогічним, зокрема під час приходу до Дениса Монастирського. Це був новий етап реалізації його як особистості. Він хотів практично зробити багато. І в цій системі міг цього домогтися. Денис давав гарантії».

«Сподіваним перехід Євгенія до лав МВС виявився, мабуть, тільки для Дениса Монастирського і тих, з ким він радився, – згадує **Юрій Віталійович Луценко**. – Бо для нашого політичного бомонду це було великою сенсацією і приводом для логічних схем і здогадів, куди вітер повіє. Але я і тут упізнав Євгенія. Він любив виклики. Він умів і хотів навчатися новому. Коли йшов до мене, я години три розповідав, що його чекає в цій "каменедробарці". Розповідав і дивувався, бо його очі горіли вогником інтересу дедалі яскравіше. Я називав їхній з Денисом Монастирським тандем „двома усміхальними чоловіками в дуже суворій структурі". Це були незабутні усмішки часів війни і трохи до неї. Навіть суперечки точилися, хто більше всміхається – Денис чи Євгеній, чи в кого миліша усмішка? Знаю більше про усмішку Євгенія. Так, він був щирою людиною, але за його усмішкою стояла вимогливість, вдумливість у серйозних питаннях. Для нього не було другорядних проблем, усі вони розв'язувалися однаково ретельно».

Побутує різне ставлення до народного вислову «Дружба всякою буває». Дружба, особливо чоловічий її різновид, підпорядковується своїм, хоч і неписаним, законам. Найміцніший її варіант, коли взаємна симпатія доповнюється ще й важливою спільною справою. Згоден, великий ризик так розсваритися, що доведеться розбігатися куди подалі. Але вже коли притерлися…

Тут маємо особливий випадок. Вони – і Денис, і Євгеній – мали значний вплив у політичній та правовій сферах України. Обидва були віддані ідеї реформування правоохоронних органів України і боротьби з корупцією. Спільна мета з важливими цілями, яка їх зблизила, – основа для міцного чоловічого приятелювання, де проглядається взаємна повага і довіра, підтримка в складних ситуаціях і можливість неформально обговорювати важливі питання та приймати рішення. Це надавало глибинного змісту їхній дружбі.

Ці питання не завжди мали стратегічний чи тактичний відомчий характер. Іноді виникав предмет для з'ясування такий, на який ще й досі ставлення різних

українських регіонів до певних історичних подій дещо відрізняється. І тут багато політиків віддають перевагу мовчанці. Але ж якщо демократія, то й свобода думки, повага до індивідуальності кожного громадянина, а не нова підгонка під стандарти.

Такий факт. Десь на початку листопада 2021 року перший заступник міністра внутрішніх справ отримав вісточку, що активісти Донецької області порушують питання відзначення борця за незалежність України, першого міністра внутрішніх справ Української Народної Республіки Олександра Мицюка. Є. Єнін доповів про це міністру, вони порадилися і вирішили, що меморіальну дошку на честь цієї історичної персони потрібно встановлювати. Таким чином вона з'явилася на будівлі відділення поліції № 1 Краматорського районного управління поліції в його рідному селищі Олександрівка на Донеччині. Ба більше, Євгеній Єнін взяв участь у відкритті пам'ятки і в короткій промові сказав:

«Приклад **Олександра Корнійовича Мицюка** – це свідчення того, що українська душа проявляється і в Донецькій області, і в Закарпатті, і в Одесі, і на території північних регіонів нашої держави. З історичних повідомлень ми бачимо, що ще сто років тому він ясно усвідомлював всю сутність московського більшовицького режиму. Ми повинні знати, поважати своїх героїв і брати приклад, тому що головна битва за незалежність іще попереду».

А голова громадського об'єднання «Українська ініціатива» **Юрій Косенко** тоді зазначив, що коріння сучасних державних інституцій було закладено під час перших визвольних змагань 1917–1921 років, і серед державних діячів того часу є ціла плеяда жителів Донецької і Луганської областей.

«Олександр Мицюк був сином простого селянина з Донецької області, а його життєвий шлях присвячений одній меті – боротьбі за незалежність України. Він є одним із засновників сучасного українського Міністерства внутрішніх справ, міністром-практиком, який втілював реформи в складних умовах, а також ученим. Одним з перших він усвідомив злочинну, агресивну сутність концепції „русского мира" і передбачив, що буде далі», – повідомив Ю. Косенко.

Нова команда МВС завжди залишалася відкритою до діалогу, прагнула почути кожного. Її мотивація до впровадження реальних змін не згасала навіть перед непростими викликами. Тандем Монастирського–Єніна своєю роботою і переконаннями намагався створити Україну місцем, де панують закон і справедливість.

У політиці, так само, як і в житті, важливо мати поруч людину, яка розділяє твої цінності і прагнення. Для Дениса Монастирського такою людиною став Євгеній Єнін. Їхні шляхи перетнулися у нелегкий для країни час, коли обидва прагнули зробити свій внесок у реформування правоохоронної системи України. Колишній головнокомандувач Збройних сил України **Валерій Федорович Залужний** якось назвав їх «одним цілим», що яскраво відображало їхні спільні погляди на справу.

Вони справді дивилися в один бік – у бік правил і норм, у бік людських стосунків, заснованих на емпатії. Для них було неприйнятним працювати за схемами і «договорняками», які підривали довіру громадян до державних інституцій. Вони прагнули створити систему, де закон стоїть на першому місті, де кожен громадянин може почуватися захищеним і впевненим у справедливості.

Суспільство пересвідчувалося, що кадрове оновлення МВС почало дієво працювати над викриттям бандитських схем і корупційних угод, які були перепоною на шляху до побудови правової держави. Громадяни стали усвідомлювати, що тільки жорстка боротьба з корупцією може привести до реальних змін. Ця робота мала символізувати рішучість у створенні правової держави за стандартами ЄС і НАТО.

Єдність поглядів справді була в них вражаючою – взаємодоповнюючи один одного, вони тим самим об'єднували свої навички і знання, співпраця базувалася на взаєморозумінні і підтримці. Очевидним було прагнення виконувати свої обов'язки з честю і гідністю, з вірою у важливість своєї місії.

Істотний момент: їхня дружба стала прикладом того, як стосунки між людьми можуть впливати на професійне життя. Взаємна довіра і підтримка, які вони демонстрували, створювали сприятливу атмосферу для ефективного виконання складних завдань. Вони доводили, що справжня дружба і спільні цінності можуть стати потужним інструментом для досягнення великих цілей.

5.2

Генерал Павло Федорович Яцюк вийшов із цієї імпровізованої наради з роєм думок і відчуттів, але з великим оптимізмом. Ти ж тільки поглянь, як Євгеній Єнін, у принципі офіцер, але ж не армієць, з точки зору вояка, то майже цивільна людина, так розклав усе по полицях аналізу і здорового глузду! І що було заперечувати, коли вся правда на його боці. Ху! Аж дух перехопило!

Озвався смартфон в одній із численних кишень однострою. Павло Федорович висмикнув плаский гаджет, натиснув кнопку прийому і тим самим втратив попередню нитку роздумів. Його обличчя враз набуло рис суворої діловитості. На нього чекали нові справи.

Фронтовий червень того достопам'ятного двадцять другого дихав великою тривогою. Інформація, що линула з екранів у вигляді телемарафону, і скупі оповідки з вуст бійців, які отримали тяжкі поранення, у госпіталях, не стикувалися. Майже ніхто з громадян, а тим паче військових, тоді вже не вірив у лукавий оптимізм Подоляка-Арестовича.

Наш напівголий героїзм, замішаний на розумінні «перемога або смерть», натикався на вал застарілого, та все ж стріляючого, літаючого, вибухаючого російського металу. Не вистачало всього, а й та піпеткова на той час допомога західних партнерів скоротилася ще. Особливо бракувало основи для цариці війни, артилерії – снарядів усіляких калібрів. Співвідношення пострілів з ворожих і наших гармат сягало межі двадцять до одного.

Усім – від рядового бійця до генерала – стало ясно, що на героїзмі, хай навіть українського розливу, сьогодні далеко не заїдеш. Якщо ж рішучість і відвагу людей помножити на технології, ось тоді…

Була вже доволі пізня година, коли **генералові П. Яцюку** зателефонували. Він глянув на екранчик смартфона, і душу його накрило теплою хвилею: Женя Єнін!

«Так, Женю, слухаю тебе!»

«Ти де, Пашо?»

«У Києві».

«Можеш терміново до мене заскочити?»

Павло Яцюк засумнівався, куди саме заскакувати в таку пізню годину. Але Євгеній уточнив.

«До мене на роботу».

«Уже біжу».

У кабінеті, крім Є. Єніна, було ще двоє чоловіків. Перезнайомилися. А тоді почалася серйозна розмова. Зачинав її Євгеній. Він ходив кабінетом, від хвилювання глибоко заклавши руки в кишені, і блискав у бік присутніх поглядами хронічно стомлених очей.

«Ви ж, хлопці, знаєте, що немає безвихідних ситуацій. Є тільки слабке напруження мозку. У нас з вами із цим усе гаразд. Тому…»

Ось тоді зазвучало слово «дрони» в різних інтерпретаціях: безпілотна авіація, безпілотники, розвідники, бомбери, камікадзе, а то й просто ласкаве – пташки. Євгеній Володимирович після вступного слова повернувся в бік генерала.

«Ви, Павле Федоровичу, готові літати?»

П. Яцюка не здивувало таке запитання, адже він розумів, що йдеться не про пілотську кабіну і кисневу маску. Про те, чи застосовуються в очолюваному ним Центрі спецоперацій «Омега» Національної гвардії України дрони.

«Так. У мене є підготовлені пілоти».

Далі з'ясувалося, що ці безпілотники виконують ролі переважно розвідників і ліквідаторів дрібних цілей.

«Нам потрібні великі літальні апарати, що долали б значні відстані. Тому пропозиція така, пане генерале. З нас, тобто міністерства, база для виготовлення таких машин, а також фінансування. Ваша частка – це вибір серйозних цілей і пілотування».

«Я зрозумів, Євгенію Володимировичу».

Поза кабінетами вони, Євгеній і Павло, спілкувалися просто, як друзі. А подружилися особливо міцно тоді, коли Є. Єнін запропонував відставному генералу, досвідченому спецназівцю, колишньому заступникові начальника ГУР МО службу в Національній гвардії МВС.

«Ми виручали один одного, – згадує генерал П. Яцюк, – але це стосувалося більше справ державного значення. Хоча й особисті нам були до снаги. Для мене Євгеній Єнін – це особа з явними державницькими устремліннями. Він не хизувався ними, а розв'язував у вигляді окремих задач. І ці вирішені питання складалися в одну велику скарбничку.

З легкої руки Жені ми почали літати на значні відстані. Завод вийшов на нові потужності. Якось я сказав йому, що нам потрібна беерка – бойове розпорядження, бажано з Генштабу, бо ми літаємо скрізь. І більше загрожують, як не дивно, не кацапи, а свої нетіпаки.

Є. Єнін відповів: без проблем.

Отак на особистих контактах вирішувалися важливі справи. Тож коли хтось каже, що особисті контакти – це погано, я заперечую: поганим є кумівство. А людські стосунки, вибудувані заради високої мети, – це справжня цінність!

Ми перші пуски робили по ночах у багатьох регіонах. Євгеній не спить, телефонує. Я йому кажу: перший борт пішов, другий…

„Кидай мені фото, відео", – відказує.

„Женю, зранку все покажу".

„Ні, зараз".

Тобто хочу сказати, що Євгеній Єнін завжди йшов попереду і сподівався, що за ним тягнуться інші. Він об'єднував людей, генерував ідеї. Але не просто людей, а професіоналів».

Цікава штука дрон. Сидить десь у підвалі ботанік в окулярах, який ніколи не був на лінії фронту, і валить техніку. У них все, як у мультиках. Не бачить ні жертв, нічого такого.

На ловця і звір біжить. Тисячі разів перевірена правильність такого спостереження. Чим більше Євгеній Єнін переймався питаннями дронів, тим на ширше коло інформації натрапляв. Серед того «звіра» новин траплялися й дуже круті. Але якось…

Першому заступникові міністра внутрішніх справ доповіли, що в полі «дронарів» з'явилася дуже цікава персона. Як бізнесмен до війни він переймався квадрокоптерами, а коли над головою пролетів російський десант у вертольотах, закинув мирні заняття до кращих часів. Натомість усі накопичені кошти (кругленька сума, скажу відверто) вклав у безпілотники. Йому допомагали вправні хлопці, котрі розбиралися в інженерії та пілотній справі. Тож діло закрутилося…

Євгеній Володимирович попрохав **Антона Геращенка** організувати зустріч з таким ініціатором, а поки що присів у крісло за столом і глибоко задумався. Квадрокоптери. Ще в Молдові він якось став свідком, як юнаки запускали ці прудкі машинки в повітря, як чекали на їхнє повернення, з якими емоціями розповідали про переваги такого виду літальних апаратів. Тому стверджувати, що саме війна відкрила йому очі на дрони, було б неправдою. Вперше побачивши, політ квадрокоптера буквально заворожив його. Тоді ж спрацювала вироблена звичка: зафіксувати в пам'яті щось цікаве, покласти його десь у комірку мозку, щоб воно вистрелило інформацією в потрібний момент.

Вони зустрілися. Виявилося, що знайомі. Але то було мирне, спокійне життя. Зараз же **Павло Олександрович Єлізаров**, кремезний чоловік із добрим поглядом очей, розповідав, як діє група, знищуючи ворожі техніку і живу силу. Високопосадовець із МВС забув, хто він такий, і слухав усе з таким ентузіазмом, як хлопчина в гуртку юних техніків. А коли ентузіаст-волонтер назвав цифру, Євгеній Володимирович перепитав:

«На яку суму, вибачте?»

«Ми набили ворожої техніки приблизно на 25 млн доларів США».

Євгеній уже інакше подивився на волонтера. В його очах з'явився той блиск, що провіщав живу зацікавленість.

«Можете показати щось реальне?»

«Легко».

Тоді пілоти запускали дрони з приватного гаража П. Єлізарова. Він підготував відповідну презентацію і запросив першого заступника міністра внутрішніх справ.

Євгеній Єнін дивився на демонстрацію роботи дронів з репліками «Фантастика!», «Блискуче!», «Вражаюче!». Це свідчило, що він миттю втямив, що це таке і яку перспективу воно відкриває.

«Відтоді ми спілкувалися двічі-тричі на день, – розповідає П. Єлізаров. – Євгеній бачив у цій справі нові й нові перспективи. Навіть жартував: прокидається вранці з першою думкою, що він зробив корисного для підрозділу дронів. Та й без жартів було це все саме так. Кожен дзвінок мені був конкретний і з якоюсь новиною: є така-то тема… А теми стосувалися переважно головного: масштабування всіх питань – від поставки комплектуючих до джерел фінансування».

Далі, продовжуючи бесіду з паном П. Єлізаровим, я запитав, чи можна навести якусь статистику.

«Так», – коротко відповів він і викликав помічника.

Мабуть, вигляд у мене був приголомшений, тому співбесідник вирішив добити мене цифрою.

«Як результат, станом на початок 2026 року знищено понад 26 000 одиниць танків, ББМ, САУ, ЗРК «ТОР», ВАТ та іншої військової техніки ворога на суму понад 14 мільярдів доларів США».

«За точність статистики Ви ручаєтесь?»

«Важче вислідити ціль, вразити її, а підрахунок… Це легше. Один нині не модний класик точно сказав: облік і контроль. От ми і цим займаємося».

«Раніше, як ми знаємо з відомого радянського фільму, на літаки малювали зірочки за збиті ворожі машини. Ви не практикуєте на свої безпілотники?»

«Хлопці спершу купували спеціальні кружки, на які клеїли такі маленькі танчики. Але дуже скоро кружки виявлялися повністю заклеєними, тому ідея не прижилася».

Там, де немає крила дрона, втрачаються крила людських мрій і надій. Це цілком правильне й мотивуюче гасло я зустрів на титульній сторінці загальноукраїнського проєкту «Армія дронів». Що це таке? Це така масова ініціатива, що включає в себе все. Тобто всі етапи, необхідні для того, щоб реальний дрон реальний пілот спрямував у реальний рашистський танк.

Однак перш ніж трохи розповісти про цю ініціативу, маючи на увазі нашого з вами героя повісті, згадаємо **Валерія Федоровича Залужного**, коли він іще був головнокомандувачем ЗСУ.

Якось до кабінету міністра внутрішніх справ Дениса Монастирського зайшов перший заступник Євгеній Єнін.

«Можна під вечір одну незвичну пропозицію, Денисе Анатолійовичу?»

«Кажи, Євгенію, все кажи», – підняв той заклопотані очі.

«Потрібно якимось чином, але терміново запросити Валерія Залужного і Сергія Шапталу до нашого навчального центру».

«Опа-на! – пожвавішав міністр. – Щось легше не придумаєш? Там зараз у нього… Власне, як завжди. А що ти маєш на увазі? Звісно, дрони?»

«Так. Головнокомандувач під час нашої останньої з ним зустрічі погодився, що дрони можуть значно виручити на цьому етапі бойових операцій. Але знаєш, Денисе, сьогодні маємо можливість показати керівництву ЗСУ роботу дронів безпосередньо на лінії фронту».

«Гаразд, Женю. Обіцяю тобі, що така зустріч у навчальному центрі відбудеться. Попередь там хлопців, щоб усе було готове».

«А там завжди все готове».

Командування Збройних сил, мило поскладавши руки на грудях, слухало і дивилося, ніби було не високими чинами, а допитливими студентами. Коли дійшло до практичних речей, В. Залужний і С. Шаптала оживилися, багато розпитували, були дуже здивовані тими унікальними можливостями дронів, що їм продемонстрували.

Пізніше **Валерій Залужний** розповість:

«Навесні двадцять другого року в нас закінчувалися снаряди. Доки ми ламали голови, як бути, з'явився Женя (Євгеній Єнін. – *ред.*). Він дуже професійно, буквально на пальцях довів, що боєзаряди можна піднімати в повітря і звідти вражати ворожі цілі. Точно й ефективно.

Коли ще ніхто в це, тобто у масове використання безпілотної авіації, не вірив, ми спільно почали працювати й інвестувати, шукати ресурси, щоб сформувати перші дронові підрозділи з такими технологіями, про які ніхто на той момент навіть подумати не міг. У травні–червні 2022 року керівництво МВС показало те, що сталося сьогодні».

Як кажуть, коли вже щось запрацювало, тоді про авторів ідеї згадують дедалі рідше, але ініціативу Дениса Монастирського та Євгенія Єніна помітили і підхопили всі зацікавлені.

«Проєкт „Армія дронів" нині завдав шкоди росії на мільярди доларів завдяки світлої пам'яті колишньому керівництву МВС, тому що воно повірило в цей проєкт, надало Національну гвардію як платформу для початку його реалізації», – поділився спогадами міністр цифрової трансформації **Михайло Федоров**.

Слова міністра підтвердив і лідер фракції «Слуга народу» **Давид Арахамія**. Він сказав, що «Армія дронів», яку нині курує М. Федоров, з'явилася як результат успіху пілотного проєкту Монастирського–Єніна.

Залишається нам іще раз процитувати Валерія Залужного, який, за його ж зізнанням, був зачарований умінням Євгенія Єніна знаходити аргументи і доводити доцільність своєї ідеї.

«Без сумніву, – сказав генерал **Валерій Залужний**, – Денис Монастирський і Євгеній Єнін допомогли реалізувати ідею про армію дронів. Узагалі я багато чого міг би розповісти про цих двох людей, які мені періодично здавалися одним цілим.

У цих словах немає жодного перебільшення і навіть тіні якоїсь трибунності. Вони щирі, йдуть від душі».

З огляду як суб'єктивних, так і не залежних від себе об'єктивних обставин, за своє коротке життя Євгеній Єнін устиг змінити кілька відповідальних посад.

Найважливіше тут те, що він яскраво зарекомендував себе на кожній з них. І винятково на користь Української держави. Але йдеться навіть не про це. А про те, що за злетом цього молодого і перспективного управлінця уважно стежили всі, з ким він так чи так мав справу: вчителі школи-ліцею, викладачі Академії СБУ, співробітники посольств України в Молдові чи Італії, МЗС, Генпрокуратурі тощо. Всі його, попри місце роботи, вважали своїм.

Тому сьогодні колишній керівник Є. Єніна по ГПУ **Юрій Луценко** з гордістю відзначає заслуги свого заступника з міжнародних питань за весь період

його перебування на державній службі. Окрема стаття – безпілотна авіація. Юрій Віталійович висловився гранично ясно. Мовляв, заслуга Є. Єніна щодо ініціативи, організації, масштабування дронів безсумнівна. Але титанічних, водночас дуже вчасних зусиль він змушений був докласти до відкриття фінансових потоків для цієї справи. Зазвичай інертність певних чиновників у владних кабінетах, їхнє надмірно застережливе ставлення до прогресивних ідей, обмеженість бюджетних коштів ставали на заваді проєкту. Як завжди, комунікабельність Євгенія давала змогу залучати, за необхідності, західних інвесторів.

Про тактику переконань, якою філігранно володів **Євгеній Володимирович**, ми говоритимемо весь час, бо доводити й аргументувати йому справді доводилося тим частіше, чим грандіознішою була справа. А щодо безпілотної авіації, то окрема стаття. Дрони могли проскочити повз увагу Є. Єніна точнісінько так само, як… Ну, як, приміром, гоночні автомобілі. Класна ж штука, хто сперечається! Вершина автотехнологій! Але на повітряні машинки звернув він увагу тому, що перейнявся величезною перспективою безпілотних технологій як таких. І найбільше (бачу рису невиліковного людинолюба!) приваблювало те, що дрони зберігали життя воїнів, а в перспективі зможуть зберегти цих життів набагато більше.

Саме тому він – завдяки своїм аналітичним навичкам – глибоко занурився в це питання, а згодом став чи не найбільш активним його «пропагандистом». Наснаги додали практичні речі. Він не з окопу, не з передової, а майже з центру Києва побачив, як горить російський танк. Це зробив оператор безпілотника, який був поруч з ним. Тоді таких дронів було лише кілька. Це були прототипи, однак вони настільки вразили чоловіка, що в уяві миттєво склалася чітка й перспективна картина.

Євгеній Єнін став однозначним прибічником застосування безпілотної авіації, щоб доводити ефективність у тих високих колах, в яких він спілкувався. Євгеній заразив ідеєю міністра Дениса Монастирського, а потім іноземних партнерів, які могли допомогти фінансово. Всіх його співрозмовників найбільше переконувало очевидне: дрон коштує в принципі незначну суму, а спалена ним техніка – в сотні разів дорожча.

А ось іще один факт на користь того, що Є. Єнін залишався на виду, хоч би де він і з ким працював.

Посол України в Бразилії (нині – Постійний представник України при ООН) **Андрій Мельник** вважає, що Євгеній Володимирович був не лише блискучим дипломатом, він був людиною-візіонером, яка насправді хотіла змінити Українську державу.

Візіонер, як ми знаємо, – це талант бачити майбутнє, йому залишається сконцентруватися на окремих деталях. Є. Єнін і пішов по деталях, переконував у перспективності безпілотних технологій військово-політичне керівництво

держави, переконував тих, хто відповідав чи мав фінанси, в доречності вкладень. Ходив по кабінетах і скрізь з упертістю, а пізніше і з цифрами доводив, доводив, доводив.

При обговоренні рішення про створення нового підрозділу безпілотної авіації в складі Нацгвардії Євгенію Єніну зовсім не хотілося, щоб це було виконано просто згідно з наказом керівництва МВС України. Тому до зустрічі з **Юрієм Анатолійовичем Лебедем**, тодішнім очільником НГУ, Євгеній Володимирович готувався дуже ретельно, щоб мати переконливу аргументацію щодо необхідності створення такого підрозділу. Проте під час бесіди несподівано з'ясувалося, що в особі Ю.А. Лебедя він знайшов однодумця, який загалом цінував ініціативність Є. Єніна, і ця тема його дуже зацікавила, тим більше, що були конкретні виконавці з відповідним досвідом, чітко окреслені плани роботи й очікувані результати, які можуть бути досягнуті вже найближчим часом.

Євгеній Єнін жив проєктом безпілотників, не шкодуючи ні часу, ні зусиль. Заразився сам і заразив згодом впливових людей. Коли розумів, що власної компетенції недостатньо, сміливо стукав у кабінети будь-якого рівня, просив вислухати і стисло, містко доводив. Йому в цьому поталанило, бо його керівник був птахою того ж польоту. В щасливе майбутнє.

Є. Єнін з усіма ідеями йшов до міністра Дениса Монастирського, який, ясна річ, мав відповідний адміністративний ресурс, політичну підтримку й сприяння.

Згодом з'ясувалося, що одним із завдань групи того трагічного вильоту гелікоптера 18 січня дві тисячі двадцять третього року в зону бойових дій було проведення зустрічі з командувачем оперативно-стратегічного управління військ (ОСУВ) «Хортиця» **Олександром Сирським**. Мета – узгодження взаємодії ЗСУ зі щойно створеними підрозділами дронів Національної гвардії для проведення спільної операції в Бахмутському районі Донецької області.

Називати якусь «залізяку» симпатичним чи кумедним іменем – це суто людська риса. Роблячи це, конструктор чи той, хто експлуатує техніку, ніби віддає часточку душі бездушному матеріалу. Тоді з'являється танк «Бандера» або літак «Блискавка». Найцікавіше те, що до техніки з іменем, як свідчать бійці й командири, змінюється і ставлення. І коли гине іменна машина, смуток глибший…

Коли Євгеній Єнін, дедалі глибше занурюючись у проблему безпілотної авіації, почув, що одне з тих дітищ, яке народилося внаслідок його тактики масштабування, окупанти назвали «Бабою Ягою», не втримався і плеснув у долоні. А тоді коментував у розмові з журналістами:

«Як точно названо ці дрони! Бо ми ще з казок знаємо, що Баба Яга, яка літає в ступі, – дуже небезпечна персона, такої шкоди може наробити, що тільки тримайся. Так і наші дрони. Сотні одиниць знищеної техніки, кожна з яких вартує великих грошей. Це, скажу я вам, достойна відповідь Ірану,

який на справедливі докори світової спільноти на чорне каже біле і навпаки. Зізнаюся, що за багатьма тактико-технічними показниками, точністю ураження і «вмінням» обминати засоби ураження наша «Баба Яга» обставила шахеди. Ми не лукавитимемо на словах, а доведемо власну спроможність на ділі».

Під час чергових відвідин підрозділу полковника **П. Єлізарова** той сказав Євгенію:

«Вирішили на Вашу, Євгенію Володимировичу, честь один із дронів назвати тим іменем, яке запропонуєте. Ви не проти?»

«Ні, як можна від такого відмовлятися?»

«Є варіанти?»

«Маю. Пропоную назвати **„Сірко“**».

«Якщо не секрет, чому саме?»

«Та які ж тут можуть бути секрети! Існує легенда, що як воєначальник Сірко не програв жодної битви. Це майже правда, оскільки реально як військовий лідер він здобув понад шістдесят розгромних перемог. Під його керівництвом козаки захоплювали Очаків, Білгород-Дністровський, Ізмаїл, Кілію, Перекоп, Ясси, Кафу, Бахчисарай. Але ми зараз знаємо, що історики нараховують близько десятка програних ним боїв».

«Тобто Ви хочете, щоб дрон під іменем Сірка був таким же успішним, як сам отаман?»

«Тільки так».

Дрон «Сірко» уперше вилетів 22.10.2022 року. За період від старту до загибелі 2 грудня 2022 року здійснив 23 вильоти та знищив танків, ББМ, САУ, ЗРК «ТОР», ВАТ та іншої бойової техніки рф на суму понад 30 млн доларів США. Непогано як для двох місяців роботи!

Розповідаючи про це, П. Єлізаров зітхає. Звісно, дрон – виріб мозку і рук людських, та все ж…

«А скільки дрони взагалі живуть?»

«**Антон Геращенко** зробив для нашої справи гору роботи, тому і йому надали таку честь – назвати дрон. Він побажав скористатися іменем доньки – **„Поліна“**. Я також вважав достойним того, щоб долучитися до хрещення техніки, назвав один з дронів **„Софія“**, ім'ям моєї доньки. Ну, на жаль, мого дрона в першому ж бою збили. А найкрутішою виявилася „Поліна", вона набила близько вісімдесяти одиниць техніки. А раз загубилася. Як у літака, пальне закінчується, він повинен упасти. Так у дрона електричний заряд виходить. Але чуємо: ж-ж-ж. Прилетів! Радість була! Як він прилетів, коли ніяк не міг?! Бачимо – орки по ньому стріляють з усього, що стріляє. А „Поліна" летить. Сів – весь у дірках від куль, але живий. А потім пілоти кажуть: давайте всі дрони називати „Поліна". На щастя».

«Ви хочете сказати, що тренд з безпілотною авіацією надто широкий?»

«Бездонний! Практично всі нюанси тут зійшлися. Живучість цієї ідеї просто вражаюча. Ну, і великий соціальний ефект, у тому сенсі, що тут людина може реалізуватися як творець, як носій ідеї.

От у мене є пілот, мрією якого колись було підбити російський танк. Сьогодні в нього на рахунку десь понад **сто двадцять танків**. Разюча різниця! Я колись пожартував: пам'ятаєш, як мріяв сісти під ялинку і танк укокошити? Отримати нагороду від Валерія Залужного? А сьогодні грудей вистачає для нагород? Це також важливо».

Хто ж сперечається. Звісно, важливо. Тому й чуємо періодично, як оператори з любов'ю називають імена дронів: «Малий Бандерик», «Точний», «Відважний». І коли хлопці відправляють техніку на вірну смерть, гладять її, мов живу.

Мрійники бувають двох типів. Один як ліг мріяти, мріяв усе життя, так і понесли його на цвинтар із застиглим загадковим виразом на блідому обличчі. Другий тип – то мрійники на час, бо коли в їхній голові мрія набула реальних рис, вони перестають бути мрійниками, а кидають усе і біжать. Біжать у пошуку всього: людей, матеріальних ресурсів. А потім бігають по кабінетах, де сидять «поважні» дяді, щоб довести корисність своєї мрії.

Павло Єлізаров виявився не лише співрозмовником, готовим відповісти на всі запитання, а ще й інтелектуалом. Тому фрагментами передаватиму наші бесіди. Вони ж – спогади про Євгенія Єніна.

Запитую його:

«Якщо можна, в межах дозволеного, до яких етапів долучався Євгеній Єнін?»

«Після того, як ми зустрілися на нашій території, практично до всіх, що стосувалися організації та фінансування. Він прямо отут збагнув, що воювати можна і треба не людськими життями – адже людей у нас, на відміну від росії, обмежений ресурс, а технологіями. Дрони можуть а) переламати хід війни на нашу користь і б) зберегти сотні і сотні людських життів. От у нього жодної секунди затримки в голові не було. Як побачив у роботі, так і помчав інстанціями пробивати. Пам'ятаю одне з його улюблених слів: „уперед! ".

Були дні, коли він телефонував по п'ять–сім разів. Буквально з нарад якихось. От тут, мовляв, машини виділяють. Тобі скільки треба? Багатенько. Гаразд, скільки зможу. Що тобі сьогодні треба? Перевести людей з інших підрозділів. Ясно, готуй папери. І погнав утрясати. Приїздить щасливий: довелося побуцатися з армійськими генералами, але вибив.

Щодня виникало все нове й нове. Він усіма силами старався зміцнити наш підрозділ, забезпечити його повноцінне функціонування, щоб ми стали саме бойовим підрозділом, а не клубом за інтересами».

«Але ж ви не тільки про діло. Чай пили, розмови вели під солов'їний спів. Мріяли, що от би стати першою країною щодо безпілотної авіації… Загинали пальці, що для цього треба».

«Він брав малих своїх, приїздив до мене. Малим цукерки-чай, а ми за своє. Женя сідає і поринає з головою в боротьбу, війну, дронові протистояння. Щось запитує, потім думає, щось креслить. Я дивлюся збоку, спостерігаю, і він мені зізнався, що тут відпочиває тотально. Це для нього медитація. Кайф.

Для Євгенія всяке питання розглядалося в комплексі. Він не був людиною з підходом „от давай лупнемо два танки – і по медалі". Він намагався витиснути з ідеї весь сік. Тому, звісно, якщо він так переймався цим питанням, то безумовно перспективу вже бачив і десь там прикидав наступні кроки.

А щодо держави дронів… Були розмови, чому ж. Ми розкладали все по полицях, прикидали, що і як. Якось мені один добродій підкинув таку ідею. Ти знаєш, чому нам не дають ленд-ліз, Ф-16? Не хочу фантазувати, чому? Щоб ми і далі вигадували нові типи озброєнь, нові тактики. Адже тоді включаються мізки, ноги самі тиснуть на педалі. А війна завжди підштовхує».

«Євгеній не був фанатом однієї полум'яної ідеї: дрони і тільки дрони?»

«Ні, звісно. Дивився на це, як на необхідність. Бо який сенс протягувати руки „дайте F-16", коли це дуже складне питання, а війна не чекає. Однак, з другого боку, бачив велику перспективу таких літальних апаратів. Ми говорили про те, що танковими атаками ти нічого не втнеш.

Це, умовно кажучи, як була кіннота з шаблюками, а тоді з'явилися кулемети. Піхотні традиційні атаки провалилися, бо просто бігти в бій – це дружно мчати одразу на той світ. Наступальні дії стали слабшими за оборонні. Але з'являється танк чи літак-вертоліт. Тоді знову наступальні операції стали успішними. Постійна боротьба. Сьогодні в атаці з'являється дрон. І він тягне за собою інші підходи. Кардинально. Війна – це протистояння мізків, а не безконечні штикові атаки з узяттям редутів».

«Та все ж є скептики щодо дронової війни. Кажуть, що он керовані бомби ефективніші».

«Це явно казав військовий старої закалки, який отримав освіту за невідомих часів. Дивіться: на сьогодні (вересень 2025 р.) тільки наша група підбила техніки на мільярди доларів. Україна може на дронах виїхати, але, на жаль, такі люди, про яких Ви казали, є».

«Чи складуть дрони конкуренцію ракетам?»

«Ми вже говорили з Вами про Будьонного і кулемети. Зараз щось подібне відбувається з дронами і танками. Танк – це набір заліза, що коштує 8–9 мільйонів зелених. У травні 2022 року я писав концепцію цієї справи. Зокрема, там було положення, що ми плануємо вже у вересні знищувати до тридцяти одиниць

техніки протягом ночі. Писав і сам за голову брався: мабуть, фантастика – таку кількість за раз. Можу показати Вам відео з Авдіївки. Але Ви, мабуть, пам'ятаєте, в мережі воно гуляло. 13 вересня 2022 року шість наших дронів буквально розтрощили велику колону ворожої техніки. Нині ми розбираємо за ніч до 120-ти одиниць військової техніки ворога різного призначення».

Якщо Євгеній Єнін і був мрійником, то дуже реалістичним. Мрія для нього була, як креативний привід подивитися на стан речей з другого боку. Хтось нещадно критикував владу за невправність, за те, що замість фінансування військових проєктів стелиться нова бруківка, а він діяв – намічав собі закордонного партнера як імовірного інвестора дронового проєкту і конкретно працював з ним. Не виходило з одним, брався за іншого.

А всередині **Євгеній Єнін** робив усе можливе, щоб масштабувати програму. І казав якось у телемарафоні:

«Усього лише кілька кроків варто зробити негайно, щоб фронт з тилом відчули силу змін, отримали набагато кращі безпілотні системи в більшій кількості. Треба проявити політичну сміливість і адміністративну волю, чітко поставивши перед розробниками задачу створити найкращі зразки у визначених класах. Нам потрібні прості й надійні розвідники переднього краю, ударні дрони на середні і дальні дистанції тощо. Розробників дронів ми повинні підтримувати на всіх потрібних етапах, проводити конкурси на кращі рішення. Бюрократію в цих питаннях слід мінімізувати».

Антон Геращенко, в минулому народний депутат, заступник міністра внутрішніх справ України, колега і соратник Є. Єніна, у спогадах розповів про спільні з Євгенієм проєкти. Більшість з них – і це закономірно – пов'язана з нинішньою війною.

Один із проєктів стосувався запуску програми безпілотних літальних апаратів, яку керівництво МВС активно підтримало. Під орудою двох ентузіастів розроблялися й дальні дрони – ті самі, що нині викликають стільки захоплення. Про нинішні успіхи таких літальних апаратів говорити, мабуть, зайве.

«А ще ми працювали, – згадує пан А. Геращенко, – над дуже цікавою технікою, яку в прямому сенсі технікою і не назвеш, бо **це макети передової військової техніки**. Євгеній звернувся до надійних закордонних партнерів з пропозицією стати спонсорами такого напрямку. Євгеній умів переконувати, тому вони із задоволенням пройнялися цією ідеєю. І рашисти почали бити коштовними іскандерами по муляжах бойової техніки, які в сотні, а іноді й у тисячі разів дешевші за оригінал. Євгеній Єнін був хрещеним батьком цього проєкту. росіяни так і не повірили, що це не справжня бойова техніка».

Військові кажуть, що головна проблема наших макетів у тому, що вони не стріляють, все інше – один до одного з оригіналом. Іще побутувала думка,

що претендувала на афоризм. Навіть два. Макети – це єдина зброя, створена лише для того, щоб її якнайшвидше знищив ворог. І це єдиний вид зброї, яку від ворога не приховують, а навпаки.

За інформацією з різних джерел, тільки в перші тижні після початку використання нами макетів бойової техніки росіяни витратили на них щонайменше десять ракет «Калібр». Вартість кожної, за різними підрахунками, коливається від одного мільйона доларів (за даними Defense Express) до 6,5 мільйона (Forbes).

Напередодні того, як на озброєнні Сил оборони з'явилися HIMARS, одне велике українське підприємство зробило точну копію цієї мобільної установки. Зовні макет не мав жодних відмінностей від оригіналу – до найменших дрібниць, – за умови анонімності розповідав журналістам співрозмовник, причетний до «макетного» проєкту. Коли він їхав, тільки за звуком перемикання передач можна було зрозуміти, що це перероблена вантажівка. Але для того, щоб це почути, потрібно бути фахівцем. Один з українських топпосадовців уперше побачив цей виріб і запитав керівника підприємства: «Що тут у тебе робить HIMARS?».

В умілих руках такі макети бережуть людей і техніку, змушуючи ворога витрачати на муляжі дорогий боєзапас. Змарновано вже не один десяток ракет, якими російські вояки гатили по наших фальшивих цілях.

«Те, що голова Євгенія – це, грубо кажучи, котел, де одночасно вариться десяток-другий карколомних ідей, я знав добре, – з легкою усмішкою згадує **Євген Пікалов**. – Тому дивуватися я поступово звик. От якось він запропонував „озброїти" поліцейських сучасними планшетами: „Треба активно скористатися перевагами штучного інтелекту для наших оперативників і патрульних, адже це прискорить буквально всі потрібні операції в рази, розширить базу інформації". Це були не просто слова, а й дії, бо дуже скоро в наших поліцейських справді почали з'являтися планшети з використанням штучного інтелекту».

Як згадують усі, хто тим чи тим чином має стосунок до безпілотної авіації, Євгеній Єнін однією рукою наклацував кнопки айфона, шукаючи фінансистів для армії дронів, а другою гортав електронні сторінки з інформацією про науково-технічні здобутки в цій сфері.

Оскільки з усіх моїх співбесідників, дотичних до цієї теми, **Павло Єлізаров** виявився найбільш люб'язним, іще раз згадаю його. Тим більше, що сам Євгеній підрозділу, очолюваному цією славною людиною, приділяв найбільше уваги. Мабуть так, як і своєму пілотному проєкту щодо масштабування глобальної теми.

«Як жартував Женя, нарешті в мене з'явилося хобі – зазирати у вікно майбутнього. Він бачив у дронах перспективу і перемогу. Я ж слухав і всіляко підтримував його дуже правильний висновок, що штовхання лобами, як це було під час минулих воєн, нічого не дасть».

Доки П. Єлізаров вдався до паузи, згадуючи, я вставляю в розмову запитання:

«Мені сподобалася Ваша дуже оптимістична репліка, що сьогодні буквально в кожному будинку виробляють дрони. Бо я пересвідчився: заходжу до знайомих на чай, господар копошиться біля 3Д-принтера. Що робите, сусіде? Запчастини до дронів. Спокійно так. Наче „огірки збираю". Євгеній Єнін закликав до цього, „дронової революції" чи передачі технологій у віданя суто держави?»

«Ви знаєте, він чітко розумів своє ієрархічне місце в державі. І коли ми кажемо про „дронову революцію" в лапках, то Євгеній її бачив реально. Тобто тут його головна заслуга в тому, що він масштабно побачив роль безпілотної авіації у війні. Подивився, як державна людина. Зробив те, чого, власне, досі не всі мужі вміють робити.

Згадую, як він мені казав: що ви там сидите в підвалі, аматорством страждаєте, це має бути по всій лінії фронту! Це дуже надійна штука, якщо підійти серйозно і масово. Тому я кажу, що втрата Жені – це втрата для країни, держави, бо це затримка в нашій перемозі у війні.

Він реально бачив це масштабування поверх своїх посадових повноважень. Тільки не у фейсбуці, а в реальних ситуаціях. Буває два типи масштабування: у соцмережі і в реальності. Євгеній узявся зразу і дуже реально. Він згріб, грубо кажучи, всіх друзів у всіх сферах, включно закордонних, не тих, що бла-бла-бла, а далі – мильна булька, а реальних, готових підтримати конкретно, а не красивими фразами.

І ми вийшли з групи підпільників, які оперували трьома типами дронів, а вже в січні–лютому 2023-го у нас пішла серія. Почався якісно новий рівень. Це перетворилося на війну, а не було схоже на змагання в межах власного задоволення і втамування якихось конструкторських начал. Підняв дрончик, бахнув танк – і розказуй онукам про свої подвиги».

Євгеній спілкувався з усіма, причетними до дронів, за першої ж нагоди. Будь-де і будь з ким. Він міг подовгу бесідувати з людиною, котра ганяла принтер і виготовляла пластикові деталі. Коли збиралася якась група розробників і він дізнавався про це – напрошувався і туди. Сідав у куток і уважно слухав, як бідкалися інженери та програмісти.

Про те, що нам катастрофічно бракує комунікації розробників, виробників, операторів, пілотів, а також інвесторів, експертів. Просто кидати клич у громадянське суспільство – не всі це зрозуміють. Від держави мають іти як сигнали, так і замовлення. Ініціатори навіть не просять грошей – координації, тому що зараз, схоже на те, безпілотна авіація в нас має стати достойним конкурентом як пілотній авіації, так і артилерії. Значить, як у тому віршику:

побільше дронів, гарних і різних. Значить, потрібна дронова індустрія з усіма складовими, що тягне за собою всяка індустріалізація.

А з групою програмістів розмови були інші. Про те, що на всяку технологію тут же з'являється антипод, що широкі можливості для того, щоб боротися з антидроновими засобами ворога, відкриває штучний інтелект (ШІ). Отже ШІ може надати бойовим дронам здатність приймати рішення навіть в умовах обмеженого зв'язку з оператором. Наприклад, дрон здатен буде самостійно визначати цілі і планувати маршрути для їх атаки.

Штучний інтелект може також допомогти дронам в автоматичному виявленні і розпізнаванні цілей на землі, морі або в повітрі за допомогою обробки візуальних даних з камер та інших сенсорів. Іще одна здатність – автоматичне визначення найбільш ефективних методів атаки цілей і координації дій між дронами для максимального ушкодження противника.

Новітні засоби зможуть допомогти дронам уникати перешкод на маршруті, виявляючи їх за допомогою датчиків і змінюючи траєкторію руху для уникнення зіткнень. ШІ може координувати дії між кількома дронами, утворюючи зграю, яка може працювати разом для досягнення спільної мети.

«Ось війна закінчиться, – пожартував якось Євгеній, – то полишу я всю цю державну службу і займуся винятково дронами. Може, навіть вступлю до КПІ, щоб підтягнути технічні знання».

Ризикуючи отримати по потилиці від радикальних патріотів, усе ж згадаю російського історика, а нині дуже тиражного блогера-аналітика Савромата (**Дмитра Чернишевського**). Коли наші дрони долетіли вже до Татарстану і заварили там вогняної каші, він, активний супротивник «імперії народного горя», вкотре віддав належне українському військовому генію. А потім так мрійливо сказав:

«Не знаю, кому по війні українці поставлять пам'ятники. Мабуть, генералові Валерію Залужному, котрий за життя ввійшов до сонму геніальних полководців, мабуть, експресивному британцю Джонсону, мабуть же, генералові Петру Павлу. А я б іще на їхньому місці віддав належне тому, хто виніс на чільне місце ідею дронів. Не знаю, правда, хто це, але хіба важко буде дізнатися?»

Ні, не важко, пане Дмитре. Бо цю людину ми знаємо вже сьогодні. І це світлої пам'яті експерший заступник міністра внутрішніх справ України Євгеній Єнін. Для мене ця істина беззаперечна, хоча, поки не осіла мутна хвиля всякої інформації, казатимуть, що той-то ще далеко до війни чотирнадцятого року висував, а той на початку війни показував. Будьмо по-військовому чіткими.

Ну, якщо пробачили мені одного «гарного» росіянина, то згадаю ще одного. Просто тому, що збоку видніше, адже так? 20 квітня 2024 року, як відомо, США, нарешті, виборсалися зі своєї внутріпартійної кризи, і Конгрес прийняв рішення про допомогу Україні в розмірі понад 60 млрд доларів. Тоді коментарів

посипалося чимало, але мені найбільше припала до душі аналітична довідка російського публіциста і блогера з українським прізвищем Сергія Пархоменка.

Ті вісім місяців, сказав пан Сергій, протягом яких американці тягнули з військовою допомогою, Україна не сиділа, склавши руки. Хоч суспільство перебувало у важкому психологічному стані, ЗСУ зуміли якимось чином компенсувати брак озброєння та боєприпасів. І це врятувало державу. Були застосовані нові технології, нові навички, нові підходи.

«Насамперед – і це відзначають усі світові оглядачі – дефіцит озброєння був подоланий за рахунок широкого використання індустрії виготовлення і застосування дронів усіх типів. Сьогодні безпілотна авіація в руках ЗСУ є найбільш розумною, ефективною та раціональною зброєю, що постійно розвивається за рахунок власних науково-технологічних сил. І це також результат цих важких восьми місяців. Гарний результат».

5.3

На шляху з Вишгорода до Києва весняними днями 2024-го вас зустрічав величезний банер. На ньому красувався симпатичний, але суворий поліцейський, а чималі букви складалися у слова «**Створюємо простір вашої безпеки».** Я звернув увагу саме на цю дорожню рекламу тому, що це стало внутрішнім девізом Євгенія Єніна, коли його на допомогу покликав Денис Монастирський.

Згадую одну з наших зустрічей з **Віталієм Куликом**, який говорив також про це:

«МВС до війни мав грандіозні плани. **Монастирський–Єнін** хотіли повернути систему обличчям до людей, видалити застарілі тромби в усіх підрозділах міністерства, спростити багато процедур. Загалом постала задача робити МВС сервісом з надання безпекових послуг. Не система сама в собі. Не корупційна машина. Але поліція до війни надто повільно сприймала реформи, які насаджували ці двоє молодиків. Та не вистачило і часу, бо почалася війна. А це вже інша ситуація».

Та якщо встановлені подібні банери, значить, їхня справа жива? Дійшло до свідомості?

Віталій Кулик, називаючи реформи спробою перетворити грізне колись МВС на «відомство безпекових послуг», мав на увазі зміну основної функції і підходу Міністерства внутрішніх справ України. Саме про це казав свого часу і Євгеній Єнін, варто лише прослухати його численні коментарі. Що тут малося на увазі? Кілька важливих речей.

По-перше, раніше поширений авторитарний стиль управління. Сила і контроль – ці функції всесильного ще із царату відомства «внутрєнніх дєл» у послабленому варіанті дотяглися через радянщину до наших днів. Історично МВС багатьох пострадянських країн, включаючи Україну, асоціювалося із силовими структурами, які часто застосовували жорсткі методи для контролю населення і підтримання порядку. Правоохоронні органи здебільшого використовувалися для політичних репресій, тиску на опозицію, активістів і дисидентів.

Обмежений доступ до інформації про діяльність МВС, відсутність громадського контролю призводили до безкарності. Випадки перевищення службових повноважень часто залишалися без наслідків для винних.

Звісно, треба було шукати нові підходи, щоб МВС стало відомством безпекових послуг. Насамперед передбачалася сервісна орієнтація діяльності. Новації мали на меті крен у бік обслуговування громадян, тобто перетворення МВС на організацію, яка надає послуги так само, як банно-пральний комбінат. Вибачайте за таку аналогію, але це для наочності.

Фокус перемістився на захист прав і свобод громадян, забезпечення їхньої безпеки та підтримку в надзвичайних ситуаціях. Упровадження механізмів контролю за діяльністю МВС з боку громадськості, звітування про роботу перед суспільством – це ставало нормою. Згадайте, скільки разів ви бачили на екрані телевізорів першого заступника міністра Євгенія Єніна з коментарями щодо того чи того питання. Оце й було тим, що називається регулярним інформуванням громадян про діяльність поліції, взаємодією з громадськістю для покращення роботи правоохоронних органів.

Євгеній багато уваги приділяв підвищенню кваліфікації співробітників, навчанню новим стандартам і підходам до роботи. Відповідно, потрібно було встановлювати високі етичні стандарти, боротися з хабарництвом і зловживанням владою. До речі, цією темою він переймався ще тоді, як працював в Українському інституті майбутнього. Одна з його статей у пресі називалася з хитринкою «Як перешити стару свиту, щоб вона стала новою». Іншими словами, як перенавчити кадри МВС, більшість з яких навчалася і починала службу ще за радянських часів.

Велике значення в ході нових підходів відводилося модернізації та інновації. Використання новітніх технологій для підвищення ефективності роботи правоохоронних органів Є. Єнін вважав дуже важливою частиною. В цьому його переконував досвід зарубіжних колег. Багато уваги приділялося там упровадженню нових методів управління і реагування на виклики.

Ви можете перейнятися закономірним запитанням: навіщо автор так докладно зупиняється на доволі специфічних речах, таких, як реформування дуже нетипової структури. Але самі реформатори вважали, що ці новації так чи так

можуть торкатися багатьох сфер діяльності. І ще: за кожним, здається, загальним моїм словом стояли великі зусилля, реальні факти і такі самі конфлікти.

Конкретні напрямки реформ, приміром поліції, бачилися насамперед у технологіях комунікації з громадськістю, тобто активна взаємодія з місцевими громадами, впровадження громадського контролю. Цього раніше дуже бракувало, причому якщо одна сторона – громадськість – гостро потребувала комунікації з міліцією-поліцією, то друга віддавала перевагу прихованій діяльності, секретності, часто надуманій.

Денис Монастирський в одному з інтерв'ю відверто сказав, що сумновідома радянська зрівнялівка в системі національної поліції ще править бал. Ось тут сервісна, обслуговуюча психологія, мовляв, і виправить ситуацію. Чому поліції, зрештою, всьому МВС потрібно ставати сервісним центром? Тому що там превалює ринковий принцип: добре працюєш – більше отримуєш. Система поділеного відповідно до звань і посад загального пирога працювала вже погано. Війна оголила це до краю, тому іноді прихований ворог міг отримувати більше, ніж той патріот, який ризикував життям заради громадян.

Це, з другого боку, викликало вогонь на самих себе. Якось **Євгеній Володимирович** отримав злого листа. Він так і озаглавлювався: «**До реформатора Єніна**».

«А порушення прав і свобод поліцейських як громадян України. Ви не вважаєте за потрібне тут щось змінити? Коли будь-який „громадянин" може підійти до поліцейського з увімкненою камерою, поливати його брудом, виражатись у бік поліцейського нецензурною лайкою і плювати в обличчя постового – це хіба не порушує його честь і гідність? Поліцейський, у якого в наших реаліях жодних прав узагалі немає, повинен стояти і терпіти, бо якщо він відповість, то ваш доблесний ДБР із зарплатнею 65 000–200 000 гривень обов'язково скористається моментом, щоб отримати премію і показати, що їхня служба потрібна в країні, відкриватиме кримінальне провадження відносно поліцейського, у якого ні заробітної плати, ні графіка, ні здоров'я. Так заради чого люди працюватимуть у вашій поліції? Якщо ставлення керівництва до поліцейського, немов до зайвого, ставлення людей таке саме, як і в керівництва, тоді як повноцінно працювати? Зарплатні вистачає максимум на 10 днів, а потім жити від кредитів до нових кредитів. Вільного часу немає взагалі, оскільки цілодобово на роботі (добові чергування, які тривають періодично не добу, а може, 28–30 годин). Постійні масові заходи, на які ходять не патрульні, а оперуповноважені, слідчі і дільничні, замість того, щоб виконувати свою роботу. На ці заходи вимушені прибувати, а іноді і їхати додому на таксі, бо все бігом треба робити. Забезпечення ніякого немає.

Розумію, що мій лист нікуди не дійде і нічого не змінить, тому написав далеко не все, тільки зачепив вершину айсберга. Вибачайте, пане Єнін, вас особисто не виню, просто вже накипіло на душі».

Але той дописувач хоч і виявився анонімним, кола реагування розігнав. Євгеній Єнін зачитав листа на колегії міністерства. Тоді ж міністр Денис Монастирський з болем у душі сказав, що, мовляв, б'ємося, як риба об лід, але зроблено поки що мало. Мало для того, щоб ситуація зрушила з місця в бік нормальної. І правду писала людина, що це тільки вершина проблем.

Тобто виходило, що сервісний підхід – це як вулиця з двостороннім рухом. Як може поліція сфокусуватися на допомозі громадянам, забезпеченні їхніх прав і безпеки, коли в самої від проблем голова пухне. Може, хтось вважав і зайвим кроком, що в системі міністерства створили департамент внутрішньої безпеки Нацполіції, але цей підрозділ став істотним кроком до того, щоб «сервісний безпековий центр» перетворився на сильний і такий, що здатен зарадити іншим.

Зміни в такому ж напрямку торкнулися і Державної служби з надзвичайних ситуацій. Насамперед потрібно було здійснити покращення ситуації з реагуванням.

Новації охопили оновлення рятувальної служби та підвищення ефективності реагування на надзвичайні ситуації. До істотних змін можна було віднести і забезпечення громадян сучасними механізмами і методами захисту в разі надзвичайних ситуацій.

До речі, початі в ДСНС реформи, зміни в роботі служби спричинили позитивні зрушення під час повномасштабного нападу росії, розгортання бойових дій по території країни. Але про це буде розмова у главі, присвяченій участі героя повісті у війні.

Відповідні начала запроваджувалися також і в системі Міграційної служби. Тут з'явилися електронні сервіси, що спрощують отримання документів. А спрощення процедур, підвищення ефективності роботи міграційних служб своєю чергою пришвидшили всю рутинну роботу. Надамо ще раз слово Віталієві Кулику:

«Денис Монастирський і Євгеній Єнін прагнули перетворити МВС з традиційно авторитарного органу на сучасне, підзвітне і прозоре відомство, орієнтоване на надання безпекових послуг громадянам. Це включає в себе захист прав і свобод, ефективне реагування на виклики та активну взаємодію з громадянським суспільством».

Час, як кажуть, не тільки великий проявник, а й цілитель. Ясна річ, на реформування МВС потрібні роки і роки напруженої роботи. Але ж зміни помітні! Відзначав їх і Євгеній Єнін. Якось біля ринку він став свідком суперечки між постовим поліцейським і бойовою жінкою в позі «руки в боки».

Страж порядку спробував качнути права, але громадянка закричала на всю вулицю: «Постривай, дорогенький! Ти не дуже хвоста задирай на беззa-

хисну жінку, бо я податки сплачую і на них тебе утримую!» Поліцейському після такої логіки залишалося тільки зціпити зуби і промовчати.

А Євгеній порадів за ту жінку. Спробувала б вона так розмовляти з міліціонером раніше. Нині ж, бач, усе стає на свої місця. Втішила його і поведінка постового. Він не став напирати, а зрозумів, що з такою свідомою громадянкою будь напоготові.

Цей випадок став приводом глибоко замислитися. Як перелаштувати психологію поліції, щоб вона зрозуміла: це її утримує громадянин своїми податками, а не навпаки – поліцейський несе благо громадянинові уже своєю наявністю? Це дуже складне, але важливе завдання. Його вирішення може бути досягнуто через системний підхід, що включає навчання, зміну культурних цінностей і підходів до управління.

Коли випадала вільна хвилька (це було ще до війни, бо з її початком вільних хвильок не траплялося взагалі), Є. Єнін працював за старою звичкою експерта над спеціальною програмою «перевиховання» поліції. Чи «перелицювання»?

Звісно, для цього потрібно практикувати освітні програми і тренінги. Іншими словами, організація курсів, що підкреслюють важливість етики, прав людини і розуміння того, що поліцейські покликані служити громадянам, надавати безпекові послуги.

На таких курсах слухачі мають навчатися ефективним способам взаємодії з громадянами, включаючи навички деескалації і вирішення конфліктів. Тут потрібні лідери, які продемонструють приклад відповідального та етичного поводження. Не зайвою буде система заохочення поліцейських, які проявляють високий рівень професіоналізму і поваги до громадян.

На одній з пресконференцій міністр **Денис Монастирський** у розмові про реформи сказав, що хоч би чого ми тут торкнулися, без залучення громади діло не освятиться. Партнерство з громадянами потрібно для того, щоб поліцейський правильно зрозумів своє місце і роль у суспільному механізмі. Є. Єнін працював над створенням програм, де поліцейські активно співпрацюють з місцевими громадами, слухають їхні потреби і взаємодіють разом для вирішенням проблем. Передбачалося встановлення механізмів для регулярного зворотного зв'язку від громадян щодо роботи поліції.

Таким чином, це все дозволяє громадянам бачити, як поліція виконує свої обов'язки. Сюди ж додається підвищення рівня прозорості в роботі поліції через відкритий доступ до інформації про діяльність і результати роботи поліції.

«Загалом, перелаштування психології поліції вимагає комплексного підходу, – сказав в одному з коментарів **Євгеній Єнін**, – який включає навчання, культурні зміни, залучення громади, підзвітність, реформування процедур і психо-

логічну підтримку. Це тривалий процес, але він може істотно покращити взаємодію між поліцією і громадянами, підвищуючи рівень довіри та ефективності».

На тому відеозвіті його запитали:

«Оскільки Ви вивчали досвід США, там існують ідеальні стосунки між поліцією і громадянами?»

«Поліцейські в США мають різноманітні взаємини з громадянами, і це значною мірою залежить від конкретного контексту, місця та громади. Модель взаємин між поліцейськими і громадянами в США включає кілька ключових елементів, які можна взяти за зразок в інших країнах.

Це обов'язкове Community Policing (партнерство з громадою). Поліцейські працюють разом з громадськими організаціями, школами і місцевими групами для вирішення проблем безпеки. Ведеться постійна комунікація. Відповідно, широко практикується використання портативних натільних камер для запису взаємодії з громадянами, що підвищує підзвітність. Громадяни мають доступ до інформації про роботу поліції, включаючи статистику затримань, випадки застосування сили тощо.

Випадки застосування сили розслідуються незалежними органами для забезпечення об'єктивності. Політика «de-escalation» – це тренінги, спрямовані на мінімізацію використання сили.

Ідеальні взаємини між поліцейськими і громадянами в США мають бути націлені на побудову довіри, забезпечення безпеки та повагу до прав людини. Однак реальність може відрізнятися залежно від конкретного місця і ситуації. Важливо зазначити, що американська система не є ідеальною і має свої виклики й проблеми, включаючи питання расової справедливості, використання сили та підзвітності поліції».

Щоб МВС стало центром безпекових послуг, насамперед потрібно було повернути довіру до поліції. Поняття «довіра до поліції» в перші місяці роботи тандему Монастирський–Єнін стало чи не найбільш уживаним під час прес-конференцій, інтерв'ю і відеозвітів про роботу. Ось кореспондент одного з видань запитує Євгенія Володимировича:

«Багато було зроблено, щоб повернути довіру до поліції після Революції гідності. Однак усе це перебивалося резонансними злочинами за участі окремих поліцейських, як у Кагарлику і Переяславі. Люди, які здійснювали ці злочини, спокійно пройшли переатестацію і залишилися в рядах поліції. Чи можна говорити про нову переатестацію?»

«Одним з проєктів, спрямованих на збільшення довіри, є впровадження так званого custody records – це коли затримання і допит громадян у поліцейських відділках та місцях тимчасового утримання повністю фільмується за допомогою відеокамер. Ми вже впровадили в деяких містах і регіонах подібний досвід, і він виявився дуже позитивним. Зокрема, ми не побачили фактично жодних

порушень прав людини саме в тих відділках, у яких вже впроваджена система custody records. Ми й надалі поширюватимемо цю практику, і вже знайшли певне порозуміння в цьому напрямку з боку наших іноземних партнерів, зокрема, йдеться про канадців і американців».

«Тобто замість додаткового очищення ваших рядів, скажімо так, ви хочете просто посилити контроль, правильно?»

«Безумовно. Правда життя полягає в тому, що інші 135 000 поліцейських не спустяться з Марсу на українські терени. Те ж саме з прокурорами чи представниками інших професій. А от виховання нової хвилі поліцейських із зовсім іншим етичним кодексом, посилення контролю за тими, хто працює сьогодні, і додавання іншого мотиваційного імпульсу для їхньої діяльності – ось у чому ми бачимо свою політичну місію. Зокрема, хотів би звернути увагу на той факт, що середня заробітна плата поліцейського є найнижчою в системі органів правопорядку. Ми бачимо просто неприпустиму різницю між зарплатою поліцейського, співробітника БЕБ, співробітника НАБУ і співробітника ДБР.

Дуже часто ми стикаємося з тим, що найкращі кадри приходять працювати до інших органів досудового розслідування, маючи в чотири, а інколи і в п'ять разів більшу зарплатню. Саме тому ми ставимо питання про підвищення рівня заробітної плати поліцейських. Вона точно не повинна бути нижчою, ніж отримує охоронець у будь-якому київському супермаркеті. На сьогодні це 16 000 гривень. Те ж саме стосується й інших працівників системи МВС. Наші пожежники отримують іще менше, ніж поліцейські, ризикуючи ледь не щодня своїм життям».

«Чи є у вас політична підтримка для таких кроків? У проєкті бюджету-2022 на МВС закладено 98,2 млрд гривень, навіть трохи менше, ніж торік. Тобто про підвищення зарплат не йтиметься».

«Битва за бюджет триває. Вона завершиться підписанням відповідного закону Президентом України. Саме тому ми активно працюємо і з депутатами, і з іншими стейкхолдерами над тим, щоб надати чітку аргументацію очевидному: безпека вартує коштів і за неї краще платити, ніж розплачуватися за її відсутність.

На сьогодні ми заявили, що нам треба щонайменше 20 мільярдів гривень додаткових коштів. 75 відсотків цієї суми планується витратити хоча б на мінімальне збільшення зарплати представникам системи органів внутрішніх справ. Ідеться і про пожежних, і про співробітників Національної поліції та Національної гвардії.

Абсолютно неприпустимою вважаю ситуацію, коли за нинішнього запропонованого Мінфіном рівня фінансування наступного року нам доведеться скоротити близько двох тисяч контрактників з лав Національної гвардії України. І це в умовах постійних асиметричних гібридних загроз, з якими ми стикаємося через ситуацію на сході».

5.4

Вони вдвох зайшли до нової для себе структури, як майстри переступають поріг занедбаної хати. Спершу в їхніх очах жах від скособочених балок і подлубаної підлоги, а потім вони сідають за хиткий стіл і планують, що треба зробити і, головне, з чого починати ремонт.

Так красиво описав ситуацію з МВС періоду **Монастирського–Єніна** колега з телеграм-ресурсу. В тій же публікації згадувалося, що обидва реформатори – і міністр, і його перший заступник питаннями реформаторства поглиблено займалися ще в Українському інституті майбутнього, на чому зійшлися і подружилися. А Євгеній Єнін навіть виступав на майданчиках інституту з відповідною доповіддю, що отримала дуже гарний резонанс.

Там ішлося про українські реформи. Превалювала думка про те, що нам потрібні вже не прості, а кардинальні реформи, що без цього ми скотимося до рівня країн, які погано розвиваються. Але в Україні реформ як таких не люблять. Польща он уже рвонула вперед у світлі далі, а ми все декораціями займаємося.

Автор статті ставив запитання: чому в Україні в сенсі реформ марно втрачено понад 30 років? І поступово відповідав. Що, мовляв, для успішного проведення реформ необхідно мати політичну волю, підтримку громадськості, незалежні інституції та завуздечену корупцію. Зусилля поодиноких і дуже щирих реформаторів можуть стати важливим кроком на шляху до позитивних змін, але для цього потрібні системні зусилля з боку всього суспільства і держави.

Далі йшов детальний аналіз, що не так і куди це веде. Не займатиму вашої, читачу, уваги. Скажу лишень, що підкреслювалася, приміром, політична нестабільність, яка постійно закінчувалася невизнанням владної спадковості, кожна мітла починала мести по-своєму. Нехай гірше, аби інше.

Йшлося також про брак сильних та незалежних інституцій, що веде до нездатності належним чином забезпечувати виконання законів і політичних спрямувань. Тут-таки випливали й економічні труднощі, а саме – болісність змін для населення в короткостроковій перспективі.

В Україні значний вплив мають олігархи, які контролюють великі сегменти економіки та медіа. Їхні інтереси часто не збігаються з інтересами суспільства, і вони можуть блокувати реформи, що становлять загрозу їхній владі та статкам.

Негативну роль відіграють і зовнішні чинники, зокрема росія, яка постійно дестабілізує ситуацію в Україні через військову агресію, пропаганду та підтримку антиурядових сил.

Отже, причини можуть бути різними й складними: вони поєднують у собі як внутрішні, так і зовнішні фактори, що впливають на реформування країни загалом і правоохоронної системи зокрема. Найбільший спротив реформаторам у МВС чинили старі структури та закріплені інтереси. Зазвичай вони зберігають відносно стабільний статус-кво, якому реформи становлять загрозу. Саме тому такі сили намагаються його відстояти, уповільнюючи впровадження новацій.

Не секрет, що Україна постійно перебуває у складному політичному середовищі, де дії і заяви таких осіб, як Д. Монастирський та Є. Єнін, різні політичні сили можуть інтерпретувати залежно від їхніх інтересів та поглядів. Із цієї непевної ситуації окремі сили дістають непогані дивіденди. Тим більше, якщо реформи в тій-таки правоохоронній системі наштовхуються на опозицію з боку корупційних мереж.

З новою командою в МВС вийшло, на жаль, і так, що деякі запроваджувані зміни викликали опір через недоліки або контроверсії в самій реформі. Навіть корисні новації, траплялося, громадськість або члени правоохоронної системи сприймали як недостатньо прозорі або недостатньо обговорені.

Однак безперечно те, що на противагу попереднику А. Авакову, стиль керівництва якого передбачав концентрацію владних повноважень у своїх руках, **Денис Монастирський** з першого дня у кріслі міністра давав Національній поліції, державній службі з надзвичайних ситуацій, національній гвардії, державній прикордонній службі та іншим підрозділам МВС максимальну автономію. Міністр та його перший заступник Євгеній Єнін своїм прикладом демонстрували зміну підходів нової влади до МВС: вони особисто проводили у школах уроки щодо безпеки дорожнього руху, виступали за вільний обіг зброї в країні – річ, немислима для правоохоронців старшого покоління.

А ще, згадував Д. Монастирський в інтерв'ю «Washington Post», саме він уночі 24 лютого першим повідомив Володимиру Зеленському, що російські війська масово вторгаються на територію України.

Денис Монастирський як міністр внутрішніх справ України мав конкретні критерії та очікування від розвитку подій, зокрема від свого першого заступника Євгенія Єніна. Керівник не надто форсував події. ***«Стиль їхньої команди – без радикалізму, війн і скандалів еволюційно змінити систему»***, – висловився тоді засновник групи компаній «Ефективні інвестиції» та співзасновник Українського інституту майбутнього Ігор Ліскі. Програму міністра можна було описати як прагнення зробити рівновіддалену від влади і бізнесу правоохоронну інституцію. На третьому році президентства В. Зеленського такий план був нетривіальним завданням.

Міністр цінував свій колектив і думку громади: «Рівень довіри до системи МВС виріс безпрецедентно. Я дуже хотів, щоб це збереглося. Це те, що наближає нас до визнаних європейських держав, де правоохоронець – це людина,

яка допомагає, а не обмежує права». Так може говорити лише той, хто щиро впевнений у потрібності своїх дій.

Д. Монастирський наголошував на важливості продовження і поглиблення реформ у МВС. Він шукав людей, які були б готові активно працювати над удосконаленням системи. Тому претенденти мали бути ініціативними, здатними приймати самостійні рішення і нести відповідальність за свої дії. Уміння працювати в команді й ефективно взаємодіяти з колегами стало також важливим аспектом, враховуючи складність і масштабність завдань, які стояли перед МВС.

Євгеній Єнін як перший заступник міністра мав відігравати ключову роль у впровадженні реформ. Д. Монастирський очікував від нього активної підтримки реформаторських ініціатив та здатності організувати ефективну роботу в цьому напрямку. З огляду на досвід Є. Єніна, зокрема його роботу в дипломатії та правоохоронних органах, міністр очікував від нього високого рівня професійних знань і умінь.

Є. Єнін як репутаційно бездоганний фахівець мав активно сприяти боротьбі з корупцією в системі МВС, розробляючи і впроваджуючи відповідні заходи та стратегії. Зважаючи на дипломатичний досвід Євгенія, від нього очікували зміцнення міжнародної співпраці у сфері безпеки, правоохоронної діяльності та боротьби з організованою злочинністю.

Перший заступник мав бути ефективним лідером, здатним організувати роботу підлеглих, приймати складні рішення і брати на себе відповідальність за їх виконання.

Забігти вперед тут, на жаль, уже не можна. Тому цілком слушно сказати, що Євгеній Володимирович виправдав усі покладені на нього надії повністю та ще й з лишком. Як згадує вчителька Жені Людмила Володимирівна Лях, в школі-ліцеї Євгеній часто виручав клас. Але про цю рису мені розповідала не тільки вона та інші педагоги. Усі співрозмовники. Тому що у будь-якому колективі або групі час від часу з'являється «всесильна» та «всюдисуща» людина, яка допоможе будь-якої миті в будь-якій ситуації і за будь-яких обставин.

Ігор Володимирович Клименко, міністр внутрішніх справ:

«Не дивно, адже Євгеній, по-перше, мав чудову освіту – закінчив з відзнакою Національну академію СБУ, захистив кандидатську дисертацію, володів організаторськими здібностями, мав великий досвід роботи на керівних посадах за кордоном і в державних органах влади. Одне слово, був таким собі мультиуніверсальним управлінцем. Він уміло розставляв акценти і пріоритети в роботі, мав чудові людські якості і вміння працювати з підлеглими.

Для нього з початком повномасштабних бойових дій перестав існувати відлік часу. Маю на увазі, що не було понять ніч чи північ, залишалося розуміння, що є завдання, яке потрібно виконати за всяку ціну. І він займався війсь-

ковими справами так, наче був кадровим офіцером: їздив на відповідні заводи й полігони, вивчав питання і вносив розумні корективи. Уважно спостерігав, яким чином використовується відповідна техніка, зокрема безпілотна авіація, як проходять її випробування. Він горів усім цим, сам процес йому дуже подобався.

Але повернуся до війни. Враховуючи те, що Євгеній Володимирович достатньо часто бував у бойових підрозділах, відвідував лінію фронту, можна твердо характеризувати його як сміливого чоловіка. Зовсім незайва риса для керівника. Проте його сміливість не була чимось показним, відчайдушним. Євгеній завжди залишався шляхетним. Це означає, що він не поров гарячку, а з холодним розрахунком намагався „розрулити" складну ситуацію».

Євген Сергійович Пікалов:

«Женя брав безпосередню участь у всіх проєктах, що могли так чи так торкнутися його. Але особливу увагу приділяв тим ідеям, які виносив безпосередньо він. Є таке влучне українське прислів'я: питати – не робити. Але воно ніяк до Євгенія не підходить. Якщо він ставив задачі, то насамперед перед собою. В нього не було абстрактного командування, розсівання завдань перед умовними підлеглими. Він розділяв участь виконавців від початку реалізації до логічного і фактичного завершення.

Євгеній, як я сам відчув, чітко розподіляв ролі, кому що зробити. До речі, це не менш важко, ніж прийняти власне рішення щодо чогось. Коли у нас, виконавців, щось не виходило, упиралося в „непонятку", ми підходили до нього. Так і так, потрібна твоя компетенція. Він без зайвого шуму брав ноги в руки, ішов-їхав-летів до потрібних людей у потрібному напрямку. Коли й він був безсилий, тоді ми сідали і в колі однодумців вирішували, чи ще щось у нас є? Якщо відпадав останній шанс, тут-таки шукали альтернативу».

З паном Є. Пікаловим ми довго розмовляли про реформування системи МВС. Він кілька разів повторив одну і ту саму фразу «ех, не вистачило часу, та й велика війна все перевернула». Але мій співрозмовник навіть сумніву не має, що обоє, Д. Монастирський і Є. Єнін, ішли в Міністерство внутрішніх справ не по дивіденди, а винятково щоб змінити структуру на краще.

«Чи погоджуєтеся Ви, Євгене Сергійовичу, з думкою одного з нинішніх полковників поліції, який сказав про тандем Монастирського–Єніна: „мужики хотіли зробити так, як повинно бути"? І що саме малося на увазі?»

«Погоджуюся без найменших упереджень. Вони обоє були… Хтось із наших, так би мовити, корпоративно назвав обох „збалансованими". Це дуже точна характеристика. Таких людей так і називають – правильними, гармонійними, бездоганними. А ще є така характеристика, як примхливі. В тому сенсі, що будь-що вони ніколи не приймуть, тільки логічно правильну і морально бездоганну конструкцію. Обох – і Дениса, і Євгенія – буквально бісило все безглузде, ство-

рене не в інтересах держави, а відомо для чого. Женя жартома казав, що хочеться в такому разі брати лом і трощити ту збочену побудову.

Звісно, всіх нас найбільше дістав такий виверт, як хабарництво, корупція. Денис Монастирський і Євгеній Єнін виявляли принципову позицію щодо боротьби з корупцією в правоохоронних органах. Вони були готові і починали впроваджувати жорсткі антикорупційні заходи, що базувалися не так на контролі, як на відповідальності і честі офіцера».

«А чому так багато розмов точилося навколо питання підвищення професіоналізму? Адже корупція на це, мабуть, не впливала?»

«Як це не впливала! Корупція розкладає все, до чого торкнеться. Ось чому реформатори пересовували фокус на справжню професійну підготовку. Вони активно працювали над підвищенням кваліфікації працівників поліції, забезпеченням їх сучасними знаннями і навичками. При цьому впроваджувалися високі стандарти професійної етики та поведінки.

Не менш важливо, що підтримувалися (всі це відчули однозначно) принципи прозорості та підзвітності, інформування громадян про свою діяльність, залучаючи суспільство до контролю та обговорення реформ. Якось Женя зітхнув і зізнався, що участь у телемарафонах і пресконференціях забирає дуже багато часу. „Перетворююся на балакуна", – усміхнувся він».

«Тобто Ви хочете сказати, що Денис Монастирський і Євгеній Єнін очолили міністерство не для слави, а для того, щоб звалити на себе непомірну ношу?»

«Саме так. Вони прагнули не просто косметичних змін, а глибоких, системних реформ, які справді поліпшили б роботу правоохоронних органів і відповідали б потребам суспільства. Не забуваймо і про задачу відповідності міжнародним стандартам. Це, ясна річ, було пріоритетом Євгенія Єніна. Тому чимало з починань спрямовувалося на інтеграцію європейських стандартів у роботу МВС, що мало покращити якість правоохоронної діяльності і підвищити довіру громадян до поліції. Іншими словами, вони намагалися робити так, як повинно бути за високими етичними й професійними стандартами, а не формально або поверхово».

«А чи не могли б Ви, хоча б побіжно, розповісти про реформи в окремих структурах МВС?»

«Одним з головних напрямків стала реформа Національної поліції України. Основні акценти були зроблені на підвищенні професіоналізму і кваліфікації поліцейських. Євгеній особливо ратував і впроваджував нові навчальні програми, адже вивчав кращий закордонний досвід. А нові стандарти навчання тягли за собою також підвищені вимоги до кандидатів на службу.

Багато уваги приділялося покращенню матеріально-технічного забезпечення: закупівлі нової техніки, модернізації автопарку, забезпеченню поліцейських сучас-

ними засобами комунікації та обладнанням. Як казав Євгеній, „потрібно боротися з технічним і технологічним консерватизмом". Як на мене, дуже вдале поняття.

Реформа системи надзвичайних ситуацій включала оновлення рятувальної служби. А це знову ж таки закупівля нової техніки та обладнання для рятувальників, підвищення їхньої професійної підготовки. Окремо запроваджували заходи щодо покращення координації дій у надзвичайних ситуаціях, вводили в дію нові протоколи реагування, створювали мережу сучасних центрів управління.

До заходів з покращення роботи прикордонної служби можна було віднести модернізацію кордонів, що передбачала будівництво нових пунктів пропуску, переобладнання існуючих. Упроваджувалася система „смарт-кордон" як один з елементів сучасних технологій для контролю за перетином кордону».

«А зміни в системі охорони громадського порядку передбачалися?»

«Звісно. „Пунктиком" Дениса Монастирського було залучення громадськості до охорони порядку. Для цього впроваджували програми взаємодії поліції з громадськістю, створення інституту „шерифів" у сільській місцевості. Набув розвитку інститут дільничних офіцерів, а це вело до підвищення їхньої ролі у спільноті, забезпечення необхідними ресурсами для ефективної роботи.

Тобто, кажучи загальними словами, реформи спрямовувалися на підвищення ефективності роботи МВС, збільшення довіри громадян до правоохоронних органів і створення більш прозорої та підзвітної системи».

«В одному з коментарів Євгеній Єнін сказав, що „ми хочемо кардинально відійти від системи МВС росії і повернутися до громадян обличчям". А чим повернута до громадян поліція росії?»

«Євгеній Єнін, коментуючи плани щодо реформування МВС України, підкреслював важливість кардинального відходу від системи, яку використовує МВС росії. Як ми знаємо, його діяльність у різних відомствах найменше стосувалася цієї країни, однак стосовно системи внутрішніх справ, то „теоретично" він вивчив її дуже добре.

Тож її часто критикують за, приміром, жорсткий автократичний контроль. Поліція там підконтрольна політичній владі і використовує свої повноваження для переслідування опозиційних діячів, активістів і критиків уряду. Існує багато повідомлень про застосування фізичного насильства, катувань та інших порушень прав людини з боку поліцейських. Випадки перевищення службових повноважень часто залишаються безкарними, що сприяє зловживанням.

Діяльність поліції непрозора, громадськість має обмежений доступ до інформації про роботу правоохоронних органів. Недостатня взаємодія з громадянським суспільством і незалежними організаціями, що унеможливлює ефективний контроль за діями поліції. Відповідно, спостерігається низька довіра

громадян, а точніше, їхній страх перед „стражами порядку і захисту". Громадяни вважають, що вона більше захищає інтереси влади, ніж простих людей.

Тому реформи Дениса Монастирського та Євгенія Єніна були спрямовані на те, щоб українська поліція стала протилежністю російській моделі. Євгеній казав із цього приводу: „Коли ти щось міняєш, потрібно мати перед собою гарний зразок. У нас вийшло навпаки, бо приклад росії став ніби зримим антиподом того, що потрібно в сучасних реаліях"».

«А й справді, на тлі різко негативного позитивне бачилося яскравіше. Мабуть, тому в словниковому запасі Євгенія Володимировича поняття „дотримання прав людини" залишалося найбільше вживаним».

«Справді так. Не було більшого поборника етичних стандартів, ніж перший заступник міністра. Це Вам багато хто скаже. Він сповідував і впроваджував суворі методи боротьби з катуваннями та зловживаннями владою. Знаємо не один приклад застосування щодо конкретних осіб механізмів для розслідування і покарання випадків неправомірних дій з боку поліцейських.

Таким чином, глибинна суть реформ у МВС часів Монастирського–Єніна в тому, щоб віддалитися від авторитарних і непрозорих методів роботи, характерних для російської поліції, і повернути поліцію обличчям до громадян, створюючи систему, що базується на принципах демократії, прав людини та сервісної орієнтації».

Намагаючись вивчити питання ролі та місця героя повісті в новій для нього сфері, автору довелося перечитати та переглянути сотні (без перебільшення) сюжетів чи коротких повідомлень. І я раптом уяснив одну очевидність: Євгеній став успішним і в МВС тому, що був зарядженим на оце покращення ситуації загалом у державі, на перехід до сучасних демократичних норм. Тому, гадаю, він був би успішним хоч би де. Знаєш добре теорію, практику підпорядковуй будь-яку.

Наведу лише один приклад його бачення – маленьку частинку загалом розлогого інтерв'ю в інтернет-ресурсі. Є. Єніна запитали:

«Після семи років на посаді пішов у відставку міністр внутрішніх справ Арсен Аваков. Скажіть, будь ласка, на Вашу думку, які напрями провалив цей високопосадовець, що зараз Вам доведеться реформувати?»

Й ось яке панорамне бачення в першого заступника міністра внутрішніх справ:

«Ми всі бачимо криміногенну ситуацію в нашій державі, доволі низький рівень довіри до поліції, значну смертність на дорогах. Саме на цих пріоритетах ми сконцентруємо нашу увагу. Насамперед поліція – це не каральний орган, це гарантія державної допомоги з багатьох питань. Саме в цьому ракурсі ми і зосереджуватимемо всі наші зусилля. Ми говоримо і про подолання

технологічної відсталості, від чого страждає більшість наших урядових структур, в тому числі і Міністерство внутрішніх справ. Ми активно впроваджуватимемо цифровізацію міністерства і всіх наших сервісів. Нашим завданням залишається підвищення рівня довіри до співробітників силових інститутів держави, зменшення буквального контакту кожного нашого громадянина з чиновником. Нова політика поведінки силових структур має сприйматися нашими людьми з приємністю, а не з жахом».

5.5

Одна моя знайома в тому селищі, де живу нині, примітна тим, що в неї найкраще дворище. Я у Відні бував, тому знаю, про що кажу. Так там же за кущами та екзокуточками полк садівників з вищою освітою ходить. Тут інакше. Хоча у дворищі знайомої кожна травинка підстрижена, всякий бур'янець дня не проживе, плодові дерева мають таку форму, що хоч художнику розкладай мольберт… Що ще? Ага, квітники! Такі троянди – прості, клумбові, в'юшки, різних кольорів і відтінків – це диво якесь! А традиційна і модна колись гірка – там така краса, що, здається, десяток садівників її доглядають. Ні, вона одна. Пані Ірина.

За журналістською звичкою скрізь сунути носа, запитав якось жінку: навіщо так уже ідеально? А вона подивилася на мене, як на невігласа, і відповіла:

«Коли воно старе і занедбане, мені починає боліти. Тому беру сапку, садові ножиці чи й лопату – і міняю».

«Ви хочете сказати, що зачахнете, раптом позбав Вас такого задоволення – коси у вербички розчісувати?»

«Однозначно! На третій день у гамаку помру».

Стоп! Так це ж мій Женя Єнін – раптом пробило свідомість. Тільки Ірина – майстер декору, а Євгеній – майстер… Чого? Майстер зміни політичних декорацій? Не повна характеристика, але хай буде. Майстер перебудови державної інфраструктури – також непогано звучить. Бо він – хоч би де перебував і на якій посаді – міняв старе і недолуге на нове й ефективне. На перший погляд може здатися, що діяв по команді від керівництва. Якщо навіть так, то оцю рису змін проявляв самотужки.

Колись слово «новатор» набило оскомину. Але щодо Євгенія Єніна, героя моєї повісті, воно пасує якнайліпше. Він і був саме новатором за своїм покликанням. За психотипом чи як там іще можна висловитися. Йому старе, занедбане, заплісняві боліло, як ото моїй знайомій Ірині. І він намагався змінити. Головне, що бачив і знав, як саме це слід робити.

Пізніше я прочитав, що таких людей, як Євгеній, нині називають інноваторами або першопрохідцями. Так визначають тих, хто вперше впроваджує нові ідеї, технології чи підходи у практику. Людей, які не бояться ризикувати, спокійно приймають на себе вогонь критики й рухаються вперед, покладаючись на свою віру в майбутнє.

Ця якість зріла в ньому поступово. Ось що згадує ексгенпрокурор **Юрій Луценко**: «Потрапляє до рук книжка з назвою „Іди туди, де страшно". Ясно, про що вона, – про необхідність ризику. Хто не ризикує… і так далі. Але я подумав: це ж і є кредо Євгенія Єніна. Він і правда все життя тільки те й робив, що ступав у незвідане, втаємничене, в таке, що дихало острахом. Хтось боїться носа в дощ висунути, а Євгеній шукав драйву в нових і надзвичайно складних проєктах. Чи він шукав, чи вони його знаходили – не так важливо. А цікаво те, що людина цим жила, в цьому знаходила сенс і розраду».

Як не погодитися з таким твердженням, коли й сам перехід до МВС – це був крок у незвідане. Страшне чи ні – то вже інша річ. Зі своїми страхами він навчився боротися дуже ефективно.

От ми плавно й підійшли до теми новаторства Євгенія Єніна, коли він обіймав чи не найвищу на тоді посаду у власній кар'єрі – першого заступника та ще й такого монстра, як МВС. Але він і тут залишився вірним собі. До чого дотягувався, те й міняв. І це не перебільшення. Погано, що Бог дав йому тільки дві руки і одну голову – так пожартував близький йому **Віталій Кулик**. Додам від себе: він би і шести рукам знайшов достойне застосування, і двом головам.

Ми вже й тепер бачимо, що багато чого зроблено світлої пам'яті реформаторами з МВС, але й чимало коментарів було із цього приводу. Втім, до заслуг насамперед Євгенія треба віднести дуже важливу його ініціативу – подолання, як він казав, технологічного консерватизму. Зрозуміло, що це таке? Це як водобоязнь – острах нового відчуття, переживання. Чи, можна ще сказати, ліньку-ватість щодо нового. Як хочете.

Обійнявши пост першого заступника, він якось сказав щодо дорожнього руху: потрібно подолати технологічний консерватизм. Але виходило ширше: вони долали консерватизм у всіх його проявах. Бо попередня міліція-поліція набула обрисів не тих, які мають бути в країні законів і демократії.

Формально про ці спроби писали: вони, Д. Монастирський і Є. Єнін, прагнули використовувати сучасні технології для покращення роботи всього міністерства, зокрема в питаннях реагування на надзвичайні ситуації та управління кордонами. Значні інвестиції вкладені в навчання поліцейських, підвищення їхньої кваліфікації і професійної етики. А вже підготовлені кадри забезпечували сучасними засобами і технологіями для ефективного виконання їхніх обов'язків.

Тоді ж сам перший заступник міністра звітував в одному із сеансів телемарафону:

«У Національній поліції створено центр поліграфологів кримінальної поліції, який працює на базі департаментів оперативно-технічних заходів і стратегічних розслідувань Національної поліції. У рамках створеного центру періодично проводиться навчання нових поліграфологів, у жовтні відбувся 11-й випуск фахівців. Підготовка таких професіоналів була одним з ключових фокусів уваги керівництва Національної поліції. І для поліграфологів з'явився широченний внутрішній фронт робіт. Але ми не маємо право на помилки, тому що від цього залежать долі людей. Внутрішній фронт визначатиметься рівнем професіоналізму праці поліграфологів».

Але поліграфологи чи забезпечення буквально кожного поліцейського планшетом для користування сучасними інтернет-технологіями не були головними турботами новатора Є. Єніна. Він хотів не лише підняти престиж правоохоронних структур, а й за допомогою підрозділів МВС вирішувати загальнодержавні проблеми.

Такий приклад. Бізнес в Україні – мається на увазі середня і мала його ланки – розвивається погано чи дуже погано? Швидше другий варіант. Звісно, не почну тут аналізувати, чому в країні глушиться той економічний резерв, що піднімав не одну державу на небачені висоти. Та ви й самі знаєте, чому так повелося. Добре про це знав і Євгеній Володимирович. Сам бізнесом ніколи не займався, але пройнявся бідами тих знайомих, хто ризикнув і розпочав власну справу. Не крадійство, а реальну справу.

Як же поєднати МВС і бізнес, які раніше були пов'язані рейдерськими атаками та бандитськими «експропріаціями»? Є. Єнін розвернув ситуацію на сто вісімдесят. Одне слово, підійшов до складної проблеми радикально. Подав ідею, тут же підхоплену міністром Денисом Монастирським, створити при МВС **Офіс з питань захисту бізнесу**. Щуку кинули у річку?

Та ні, послухаємо самого автора ідеї. Коли його прямо запитали, він без хитрощів відповів.

«Міністерство не віддає свої структури, але при цьому створює нові. Одна з них – Офіс з питань захисту бізнесу. Для чого він потрібен, як саме захищатиме бізнес? І найголовніше, як переконати бізнес у тому, що треба з ним співпрацювати? Тому що рівень довіри між ними не дуже високий».

«Збільшення рівня довіри населення до поліції є першочерговим завданням чинного міністра внутрішніх справ і його команди. Саме тому ідея створення Офісу і була запропонована. Йдеться не про організацію якогось штатного підрозділу з певною кількістю персоналу, кабінетів, принтерів, технічного складу тощо. Мова радше про проєктний підхід, який показав

себе надзвичайно позитивно не лише в реаліях України, а й у наших міжнародних партнерів.

Ми задекларували як пріоритет захист бізнесу від кримінальних структур, неринкових методів конкуренції та можливих зловживань з боку представників правоохоронних органів. І ще одне із завдань економічного блоку – це створення більш сприятливих умов для припливу іноземних інвестицій до України. Чому бояться заходити? Бо обдеруть, як липку, а крайній потоне в болоті тяганини.

Тому ідея полягає в організації певної неформальної робочої групи, за діяльність якої відповідає той, хто виявив ініціативу. Все як завжди. Ми визначили контактну персону в керівництві Національної поліції, ведемо діалог як з бізнес-асоціаціями, так і з Офісом європейського бізнес-омбудсмена. Результати доволі оптимістичні».

«На чому ж будується Ваш оптимізм? Не дуже зрозуміло, як це має працювати. Тобто це, умовно кажучи, не колл-центр, куди телефонує бізнесмен, коли в нього починаються проблеми, на нього тиснуть бандити чи силовики. Це якийсь більш дорадчий орган?»

«Це насамперед майданчик для діалогу. Під час останнього засідання міністр чітко окреслив пріоритети на захист бізнесу. Він визначив кілька ініціатив, які ми плануємо реалізувати вже ось-ось з тим, щоб підвищити рівень довіри населення і, зокрема, бізнесу до правоохоронних органів і зробити бізнес-клімат більш привабливим.

Нині офіс працює над удосконаленням законодавства для запобігання зловживанням з боку правоохоронних органів і займається питаннями детінізації бізнесу. Тому можна сказати, що він виходить за межі суто дорадчого органу. Як каже міністр Денис Монастирський, маючи на увазі це новоутворення, мета зробити так, щоб закон захищався, а не порушувався».

«Антон Геращенко якось сказав буквально так, цитую: „Є певні позитивні зміни в Генеральній прокуратурі України, де також створено Офіс з питань захисту бізнесу, є Офіс протидії рейдерству Мін'юсту, з яким ми співпрацюємо і готуємо засідання, щоб закрити „дірки" в законодавстві, які досі дозволяють, на жаль, незаконне захоплення чужої власності".

Тож якою бачите роль Офісу при МВС?»

«Керівництво МВС поставило перед собою дві задачі. Перша – це розв'язання конкретних колізій, що виникають. Друга – накопичення банку досвіду, щоб конкретно вдосконалити законодавство для запобігання зловживань з боку правоохоронних органів. До речі, таке напрацювання допоможе нам з подоланням іще однієї національної біди – детінізації бізнесу. Це захист прав легальних виробників алкоголю, тютюну, пального. На цих трьох ринках, на думку експертів, десятки мільйонів гривень ховаються в тіні, переходять

правоохоронцям на хабарі, плодять криміналітет. Держава при цьому залишається десь осторонь».

Скажу відверто, що після ознайомлення із численними матеріалами, пов'язаними з діяльністю Євгенія Володимировича, іншого враження скластися не могло. Він постійно перебував у пошуку таких систем і механізмів, що дали б змогу робити структури міністерства дієвішими, доступнішими для конкретних людей. Наприклад. Дуже часто ми стикаємося з базовими порушеннями прав людини в рамках кримінального провадження. Або знаємо, що населення не достатньо довіряє тому поліцейському, з яким має справу. Саме тому МВС впроваджував нові елементи, які розшили б ці завужені на практиці місця.

Перший заступник міністра доповідав суспільству, що для цього, зокрема, організована така інституція, як поліцейський офіцер громади. Тоді, як він озвучив інформацію, їх уже функціонувало понад 600. Територіальна громада і бізнес допомагають у створенні поліцейського відділку, надають приміщення. Міністерство внутрішніх справ спільно з Національною поліцією, зі свого боку, забезпечує професійну підготовку такої людини, надає всебічну допомогу і технічні засоби.

Виходить дуже ефективно. Наприклад, там, де в об'єднаних територіальних громадах працює такий поліцейський офіцер, бачимо істотне зростання довіри громадян, точніше, віри в те, що вони та їхня справа буде захищена. Цифри збільшилися з приблизно 40-ка відсотків опитаних (ті, хто довіряють поліції в цілому) до 70-ти (довіра офіцеру громади).

«Нині можна вивести певні результати проведених змін, – казав іншим разом Євгеній Єнін. – В Україні пункти поліцейських офіцерів громади (ППОГ) приживаються дуже добре. Це один з компонентів реформи правоохоронної системи, яка має на меті підвищення доступності поліцейських послуг для громадян і покращення співпраці між поліцією та громадою на місцевому рівні. ППОГ розташовані безпосередньо в сільських і міських населених пунктах, надаючи низку послуг, включаючи прийом заяв, консультації з питань безпеки, взаємодію з іншими органами влади тощо. Ця ініціатива спрямована на зближення поліції з громадою та покращення сприйняття громадою правоохоронних органів».

Наводився конкретний гарний досвід. Наприклад, у селищі Малинівка на Київщині пункт поліцейських офіцерів громади з'явився одним з перших. Він базується в центрі селища і забезпечує надання широкого спектру послуг місцевим жителям, а також покращує реакцію на правопорушення та інші події в населеному пункті. В соціальних мережах достатньо інформації з конкретними прикладами дієвості ППОГ на практиці.

В часи активного реформування в Україні було задіяно кілька заходів, спрямованих на підвищення доступності поліцейських послуг і покращення

співпраці між поліцією і громадою. Скажімо, система «Поліцейський 3.0», яка включає низку інноваційних заходів, таких, як впровадження новітніх технологій, вдосконалення методів роботи поліції і підвищення її ефективності. Це мобільні пункти обслуговування громади для надання послуг у віддалених або важкодоступних районах, що допомагає забезпечити доступність поліцейських послуг для всіх громадян.

Співпраця з громадськими організаціями розширюється. Це сприяє спільному вирішенню проблем безпеки і забезпечення правопорядку. Розроблено та впроваджено різноманітні електронні сервіси і мобільні додатки, що дозволяють громадянам звертатися до поліції онлайн, подавати заяви й отримувати інформацію про стан їх вирішення.

«Тобто Україна потихеньку стає справжньою європейською країною?»

І таке запитання ставили Євгенію Єніну кореспонденти, коли він про все це розказав. А він, усміхнувшись ширше, ніж зазвичай, відповів:

«Так, Україна здійснює значні зусилля для наближення до стандартів і практик, характерних для більш розвинених європейських країн у сфері правоохоронної діяльності і забезпечення правопорядку. Реформа правоохоронної системи, яка розпочата нині, спрямована на підвищення ефективності, прозорості та відкритості правоохоронних органів, а також забезпечення більшої довіри громади до них.

Хоча є ще багато аспектів, які потребують удосконалення, Україна впевнено здійснює кроки у напрямку створення сучасної правової і правоохоронної системи, яка відповідає європейським стандартам. Серед таких заходів можна відзначити реформу поліції, боротьбу з корупцією та роботу з дотримання прав людини. Проте важливо розуміти, що це процес, який потребує часу, наполегливості і підтримки всього суспільства».

Іще один з пріоритетних напрямів реформування – безпека на дорогах. «Наприклад, – казав Є. Єнін, – багато розмов точиться про зниження смертності на дорогах. Яким чином цього досягти? Дуже ефективними є додаткові комплекси автоматичної фіксації швидкості. Чому це так важливо? Тому що майже половина ДТП, які трапляються по країні, чітко пов'язані з порушенням режиму швидкості на дорогах. І ті дороги не завжди відповідають стандартам, і швидкісні автомобілі, і послаблена боротьба з любителями їхати з вітерцем. А досвід сусідніх і більш віддалених країн показує, що встановлення камер автоматичної фіксації з налагодженою системою миттєвих штрафів дуже істотно впливає на рівень дотримання правил безпеки».

Кореспондент одного з видань поставив Є. Єніну таке запитання:

«Є радикальні підходи. Наприклад, у Франції, зокрема в Парижі, обмежили рух транспортних засобів до 30 км/год. Чи ми плануємо щось таке?»

«Виходимо з місць концентрації дорожньо-транспортних пригод. Безумовно, камери можна встановити скрізь, але коли ми бачимо, що на території України є, скажімо так, 2000–2500 місць концентрації ДТП, то наше першочергове завдання – це встановлення камер спостереження і відповідних комплексів автофіксації саме там. Тими темпами, якими на сьогодні це впроваджується, ми можемо це зробити років приблизно за п'ятнадцять. Тому потрібно пришвидшити процес.

Водночас є більш креативні ідеї. Ми хотіли б уже незабаром вийти з ініціативою в законодавчому порядку встановити систему розподілу надходжень від штрафів за порушення правил дорожнього руху. На нашу думку, третина надходжень від цих штрафів могла б скеровуватися до місцевих громад, які встановлюють відповідні комплекси автофіксації в місцях, погоджених з Національною поліцією, і з тим, щоб розвивати дорожню інфраструктуру».

«Це приємний факт, адже ми ще дуже повільно використовуємо ініціативний потенціал громад, конкретних громадян».

«Повністю з Вами погоджуюся. Можна і потрібно залучати громадськість до цих процесів. Наприклад, ми плануємо розробити застосунок, який дозволяв би фіксувати грубі порушення правил дорожнього руху іншим його учасникам. На першому етапі може йтися про проїзд на червоне світло, чи порушення правил проїзду залізничних переїздів, чи проїзд через подвійну смугу і так далі.

Тобто за наявності відповідної доказової бази і нормативного врегулювання ми більш активно включили б громаду в ці процеси. І, повірте мені, кожен значно більше думатиме перед тим, як допустити грубе порушення правил дорожнього руху, ризикуючи бути зафільмованим іншими пішоходами чи водіями».

Можна б і крапку ставити в розповіді про новаторство мого героя, однак є ще одна цікава тема. Зброя для населення – хіба рядова розмова?

Керівникові департаменту безпеки Національної поліції України **Євгену Пікалову** я поставив дещо провокативне запитання, але він підійшов до відповіді цілком спокійно.

«Може, це некоректне запитання, але я змушений розвіяти сумніви. Роздача зброї всім охочим захисникам. Її приписують Денису Монастирському, але знову ж кажуть, що ідея належала Євгенію Єніну. Це так?»

«Це їхня спільна ідея, і кажу так тому, що був присутній, коли приймалося таке рішення. Воно обговорювалося в багатьох кабінетах. І ще одне одкровення: таке рішення міг приймати лише президент України. Монастирський–Єнін виконали його блискуче. Але скажу таке. Коли почалося активне спілкування Євгенія з парламентарями, він вніс ідею легалізації зброї, тому його голос у тому рішенні масової громадянської самооборони був вирішальним. І військові підтримали. Черги до військкоматів – то було паралельно з рішенням про озброєння. Люди хотіли зі зброєю в руках захищати свою землю.

Зброя ж була в поліції. І це так легко в кабінеті сказати, щоб видали її. Організація цього потягла чимало зусиль. Поліція знала, що це за процедура. Зброя – це найперше матеріальна цінність. Автомат – 500–700 доларів на чорному ринку. Поліція відповідає не те що за кожен ствол – за кожен патрон. І так узяти й порушити все? Уявіть, у Києві, приміром, було роздано 20 тисяч автоматів. І треба було, щоб хоч хтось узяв на себе відповідальність. Міністр МВС і взяв на себе цей вантаж.

Ти хочеш захищати? О'кей, приходь з українським паспортом, ми тебе зафіксуємо, і йди захищай. Патрони відрами відважували, а от зброя. Коли все для Київщини переважно закінчилося, ми ту зброю швидко зібрали».

Лаконічно підсумовує характеристику ділових якостей Євгенія **Юрій Володимирович Оніщенко**:

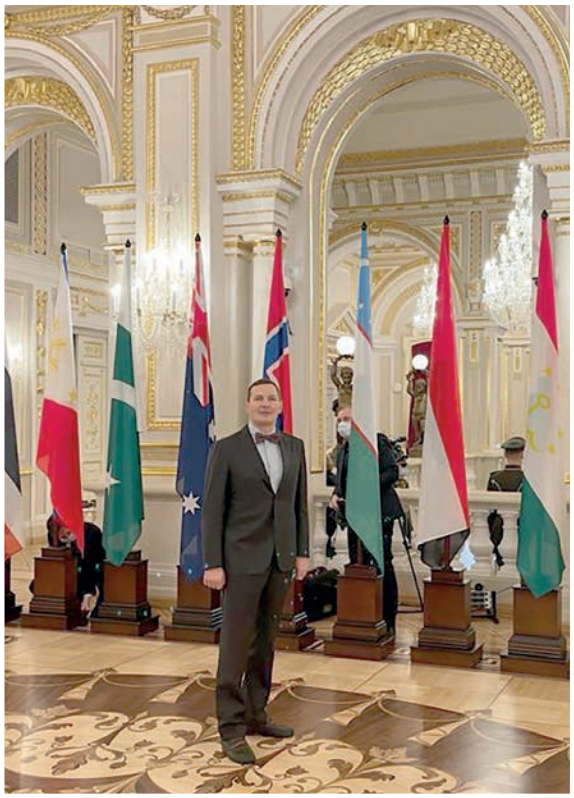
«Мені збоку було видно, що це базова, ґрунтовна, професійна людина – Євгеній Єнін. Насамперед людина! І ще одна дуже характерна деталь: він завжди готовий був щось додати до існуючого стану речей».

Нагадаю ще один цікавий момент. Свого часу в Міністерстві внутрішніх справ презентували безпековий посібник для школярів «Абетка з безпеки». Казати, хто виступив ініціатором її створення? Я також вважаю, що це зайве. Презентуючи посібник, перший заступник міністра внутрішніх справ Євгеній Єнін зауважив, що нині початок нового навчального року вимагає від усіх дотичних органів влади безпрецедентних заходів для створення безпечного освітнього середовища.

«Перше вересня ми так іще не зустрічали. Це виклик для країни, для всіх учасників освітнього процесу, а також для підрозділів системи МВС, ***які беруть безпосередню участь в організації безпечного освітнього середовища під час війни.*** У цьому посібнику зібрані поради від «А до Я», які допоможуть дітям, батькам, викладачам зберегти здоров'я й життя. Тут є відповіді на найактуальніші запитання воєнного сьогодення, передусім для дітей: що робити під час повітряної тривоги, роз'яснення щодо небезпеки, мін, бомб, гранат і снарядів. Рекомендації, як діяти під час найрізноманітніших надзвичайних ситуацій: хімічної атаки, радіоактивного забруднення тощо. Включно з Правилами дорожнього руху, а також актуальними темами булінгу та безпеки в інтернеті».

Здається, згадав усі ключові моменти цього кейсу. Про суто військові справи, до яких залучалося МВС і його керівництво, розповім у спеціальній главі.

Глава шоста:

НЕ ЧИНОВНИК, А МАЕСТРО

Шануй мудрість, а не золото.
Мелетій Смотрицький

6.1

Доля – тітонька примхлива, дечим ми можемо керувати, але й вона дещо нам підкидає, гарне або й навпаки. Сказав не я, а **Микола Савелійович Пономарчук**. Почесний громадянин міста, заслужений юрист, та й загалом легендарна для містян людина. І вимовив чоловік ці мудрі слова після того, як я напряму запитав його:

«Ким же глибинно, ґрунтовно був Євгеній Єнін?»

«Сказати, що був він оригінальною людиною – нічого не сказати. Бо й правда, скажіть мені, чи багато відомих Вам держслужбовців вищого рангу в молодому віці зробили настільки стрімку кар'єру і не лише блискуче пройшли всі рівні владної вертикалі, а й пропрацювали на високих посадах з глибоким зануренням у тонкощі державного управління, маючи вагомі результати? Це скоріше був виняток, а не правило».

Микола Савелійович – людина в Павлограді знана. А ще – особливий як для того часу начальник міської міліції, ким понад п'ятнадцять років тут працював.

Під час нашої зустрічі на низку моїх запитань ексначальник міліції відреагував особистими спогадами, які мене по-доброму вразили:

«Що з тих далеких років Вам найбільше запам'яталося?»

«Найбільше мені подобалася робота дільничного інспектора. Чим? Саме підвищеною увагою до окремих громадян. Ясно, що я мав насамперед попереджувати правопорушення, а то й злочини. Однак багато часу і зусиль витрачав на те, щоб допомогти конкретній людині, яка потрапила в складну ситуацію. Знаєте, не вірю тому політику, який б'є себе в груди і рве сорочку на грудях в ім'я любові до людей. Бо коли йому треба захистити одну чи кілька осіб, а від нього – ні допомоги, ні користі. Нині вже розумію, що тоді дивився на посаду дільничного інспектора не як на функціональну одиницю МВС. Ширше. Як на відповідального за порядок на довіреній тобі дільниці. Мені сподобалося, як колись старший колега сказав мені: „Колю, ти не дільничний, ти начальник міліції на окремо взятій території"».

«У вищих інстанціях Вас шанували як досвідченого керівника правоохоронного підрозділу. Можете поділитися досвідом? Чи мали Ви якісь особливі прийоми, секрети роботи з людьми?»

«Нічого особливого не мав. Просто треба шанувати ту роботу, той пост, який доручили. І таким же, переконаний, буде реагування. Оскільки охорона порядку, то я насамперед жорстко вимагав дисципліни серед співробітників.

Повна відсутність „улюбленців“ і „пом'якшувальних обставин“. Моєю фішкою завжди було навчання, підвищення кваліфікації. Третина особового складу навчалася у ВНЗ. До речі, дехто з них потім обіймав високі керівні посади в системі МВС. А кілька осіб стали суддями, що свідчить про їхню високу юридичну підготовку».

«А як Ви пережили вихід у відставку?»

«Спершу було незвично. Тихо якось. У цивільному житті відсутні та організованість і порядок, що притаманні органам внутрішніх справ чи армії. Але мене „врятувала“ участь в громадському житті міста й області. Тому весь час перебуваю, так би мовити, у вирі подій. Неодноразово мене обирали до обласної чи міської рад. А ще багато працюю, як жартую, з людськими клопотами. Це передалося мені від попередньої роботи».

Ми сидимо з Миколою Савелійовичем за кавою під плакучою вербою. Мені чомусь здалося, що знаю цю людину давно-давно, а не кілька днів ось тепер. Він говорить, а я слухаю:

«Важко нам сьогодні. Немає, мабуть, жодної родини, якої не торкнулася б війна. У когось загинули друзі, знайомі. Але особливо тяжко переживати загибель рідних людей. Для мене і моєї родини таким ударом була звістка про загибель Женьки, Євгенія Єніна. З його батьком, Володимиром Миколайовичем, ми приїхали до Павлограда практично одночасно. Його направили керувати підрозділом КГБ в Павлограді, а мене – до міськвідділу УМВС. Наші сім'ї якось одразу здружилися».

Під час паузи спостерігаю, як чоловік глибоко входить у спогади, добираючи, що сказати цієї миті:

«Я був свідком приїздів Євгенія до Павлограда, де при зустрічах він ділився враженнями про роботу на керівних посадах у правоохоронних органах і в дипломатичній службі. Ми його розпитували, а він емоційно розповідав, особливо про спасіння українців з піратського і терористичного полону на Близькому Сході. Про повернення додому полонених українських військовослужбовців із Сирії, Лівії, Нігерії. Про організацію термінової, небувалої в історії евакуації людей з Кабула, яка, за словами Євгенія, часом нагадувала „бондіану“.

Не забував Женя також рідну школу, залюбки зустрічався з учнями і педагогами, розповідав про службу, допомагав матеріально».

Не порушую нитку спогадів запитаннями, бо знаю, що цей уже літній чоловік має сказати так багато:

«Я бачу в Євгенієві чоловіка-воїна, патріота, який досконало знав усі загрози для держави, як зовнішні, так і внутрішні. З яким болем у серці він сприйняв вторгнення рф в Україну, розуміючи, що тільки створення потужного оборонного комплексу країни може остудити запал будь-якого агресора».

Ось тоді я і вставив запитання про те, ким Микола Савелійович бачить державного службовця Євгенія Володимировича Єніна? І тут почув те, про що казав на початку:

«Справді оригінальним фахівцем державного управління його, вважаю, допомогла зробити одна цікава обставина, – вів далі цей мудрий чоловік. – Якби він пішов шляхом, звичайним для тих, хто хоче присвятити себе державній службі, то не знаю, чим би воно закінчилося. Знаєте, наука державного управління, перша практика, як правило, на низинному рівні, – це обтесало б його, зробило „рівним", пристосованим до звичного чиновницького життя. Однак Євгенію вдалося оминути цю процедуру „офутлярення". ***Він прийшов на ті високі пости, які обіймав, ніби з тилу. З іншого боку. Євгеній своєю виучкою, своїми специфічними навиками, але без якогось додаткового тиску чи, крий Боже, протекцій, просто увірвався в середовище управлінців. І як був оригінальним на вході, так і залишався таким увесь час.***

Дивіться. Його вишколила Академія СБУ, а потім – служба-робота в дуже специфічних організаціях та умовах. Скажу прямо, підготовка там значно ґрунтовніша, ніж в інших вищих навчальних закладах. А Євгеній до того ж вдало влився в дипломатичні структури, де до власної практики роботи з людьми додав іще певний досвід. І на посади він уже приходив готовим, зарядженим на новації фахівцем. Додайте сюди гарну освіту, патріотичне виховання, потужну особисту енергетику – ось і маємо таку особистість, як Євгеній Єнін».

Характеристика точна і психологічно вивірена. Як у міліції-поліції. Гадаю, якби Бог дав Євгенієві нормальні вісімдесят років життя, він би з часом відкрив своєрідний майстер-клас, де ділився б власним досвідом того, як ставати справжнім управлінцем. Щоправда, тоді, коли він намірився поділитися мудрістю з іншими, оце «державний службовець», «управлінець» віджили б своє. А залишилися б менеджери, фахівці з державного сервісу тощо. До того йде.

Микола Савелійович бачив-перебачив на своєму віку всіх і всяких. Тому його характеристики справді короткі, як постріли з міліційного табельного.

«Не раз і не два чув таке, що Євгеній уміє слухати, він знавець командної гри, він ставиться до інших, ні на йоту не зачіпаючи чужої гідності… Багато таких людинолюбних характеристик чув. Йому подобалося дати комусь новий старт. Іще один шанс. Допомогти людині знайти себе. Ось же від чого він отримував той кайф, який інший має від швидкої їзди чи стрибка на канаті в ущелину з водою. Може, не зовсім коректне порівняння, але ті сотні людей, які сьогодні називають Євгенія своїм другом-приятелем, – оце і є результатом того його, як нині кажуть, драйву».

Ми відійшли від теми. Кожен про себе розповів. М. Пономарчук зізнався, що в органи внутрішніх справ потрапив випадково, після переконливих аргументів на користь МВС старшого і дуже шанованого товариша.

«От і Євгеній, про якого ми згадуємо, – тут-таки співрозмовник переключився на нашу хвилю, – добре знав, хто він і куди на службу призваний. А я ж вам казав, що виховання у такого батька, як Володимир Єнін, було правильним».

Якби до бесіди з М. Пономарчуком ні з ким більше не було розмови про мого героя, я повірив би Миколі Савелійовичу одразу і з першого разу. Чи звичка тривалої служби в специфічному місці, чи характер, але ти сприймаєш докази чи просту мову від цієї людини без купюр.

Але й до поїздки в Павлоград мої співрозмовники намагалися розгадати Євгенія Єніна. Кожен по-своєму.

«От кажуть про його проєктне мислення,– згадує ексміністр МЗС **Павло Анатолійович Клімкін** – цікавий співрозмовник, бо буквально на все має свою тверду точку зору. – Мовляв, ми всі пам'ятаємо той його коментар, коли вдалося півтора мільярда януковича зарахувати до державного бюджету. Він же тоді не зупинився на цьому. А одразу ж намалював грандіозний проєкт. У світі діє міжнародний спрут з оборотами в сотні мільярдів доларів. Україна до боротьби із цим страховиськом не долучається.

Одначе я сказав би, що в нього було не стільки проєктне, скільки системне мислення. Проєктне – це розкладання дійсності на якісь етапи, відтинки, щоб поблоково розв'язувати задачі. Системне – це стратегічне бачення, в усій повноті та складнощах. Бачити наперед».

«А як така добра людина з „чуйним серцем" прижилася в цій зрадливій драконівській системі держуправління?»

«Тут він схожий на мене. Я ж не дипломат за освітою. Фізик. Але в мене було в системі почуття внутрішньої незалежності. І в нього це було. Хоч би з якої реальності хто вийшов, проте оцей острівець внутрішньої свободи має бути. Інакше все, ти перетворюєшся на людину у футлярі, слухняного олов'яного солдатика.

Я був не класичним за освітою дипломатом, бо прийшов з іншої структури. Женя також. Та й, вважаю, пора нам позбуватися цієї клятої української чиновницької класичності».

Відзначив професійність і людяність Євгенія Єніна також наш легендарний генерал **Валерій Федорович Залужний**:

«Мабуть, не відкрию Америки, коли скажу, що Євгеній Єнін у системі державного управління став носієм та ідеологом так званого етичного лідерства. Що це за новація? Чому вона набирає шалених обертів застосування у світі?

Коли пояснювати зовсім спрощено, то це таке ставлення державного службовця до управління, до виконання своїх обов'язків, коли рішення ухвалюються відповідно до вищих цінностей, а не політичних, корпоративних міркувань, суб'єктивних переконань. Вищими цінностями, ясна річ, завжди є права людини і громадянина, закладені в Конституції, та демократія. От саме це, як на мене, на кожному кроці сповідував і Євгеній Володимирович.

Заради справедливості відзначу, що його в часи переходу до МВС пов'язував (і нині так бачу єдиною зв'язкою) з іншим яскравим представником державників нового покоління – Денисом Монастирським. У тій жахливій катастрофі ми втратили професійних людей, відданих Україні, які бачили її перспективи і знали, як їх досягнути».

Генерал також підтримав ту думку, що Євгеній Єнін, з яким йому доводилося контактувати неодноразово в складних ситуаціях, володів більше системним мисленням, з якого залюбки діставалися проєкти. Мовляв, системне мислення – це бачення цілісної картини в усіх взаємодіючих компонентах. Проєктне мислення фокусується на конкретному проєкті або завданні. Перший тип може використовуватися як для аналізу сталих структур, так і для динамічних процесів у системах. Другий же обмежується часом і ресурсами, що відведені на конкретний проєкт.

Системне мислення зазвичай охоплює більший масштаб і складність, тоді як проєктне зосереджується на конкретних завданнях і їхній виконавчій стороні. Тобто обидва підходи можуть використовуватися для вирішення проблем і покращення управлінських рішень, але вони мають різні фокуси і підходять для різних ситуацій і завдань.

«Ілюстрацією цього може бути пропозиція Євгенія масштабувати застосування безпілотної авіації, – каже пан Залужний. – Під час зустрічі з ним почалося з якихось конкретних прикладів (бити снарядами не з артилерійських систем, а з повітря), але Євгеній бачив глобальну картину застосування безпілотників різної модифікації. Він раніше за багатьох помітив тут величезну перспективу».

Ми продовжили розмову з **М. Пономарчуком**:

«Може, й ранувато так казати про Євгенія, в сорок два його не стало, але, гадаю, великим гріхом це не буде. Для визначення особливо кваліфікованої або авторитетної людини у своїй галузі ми використовуємо термін чи характеристику „маестро". Одразу згадується легендарний фільм „У бій ідуть одні старики", правда ж? Я б у нашому контексті назвав Євгенія не чиновником, а саме „маестро". Дуже, з одного боку, містка, а з другого – легка характеристика. Коли про когось так говорять у сенсі державної служби чи роботи на державу, то мають на увазі яскраву особистість, яка набула великого досвіду в роботі з людьми, знань і авторитету у виконанні своїх обов'язків. Це може бути людина,

що показала себе як дуже компетентна, професійна та впливова у своїй сфері діяльності в державних структурах. Отже, коли казати про Євгенія Єніна як про „маестро державної служби", це може вказувати на його великий досвід, здібності й авторитет як рушія в багатьох звершеннях державної ваги».

6.2

Період бурхливих оплесків на межі з оваціями на честь Президента України по світу поступово вщух. Нині, а це середина літа двадцять четвертого року, Володимира Зеленського почали критикувати. Дістається багато за що, але особливо від тих міжнародних оглядачів, котрі вбачають у поведінці української владної команди відсутність креативу, іншими словами, якихось проривних рішень.

Чому нема? Тут розмова може розтягнутися так, що претендуватиме на написання чималенької монографії. Моя мета – не аналізувати детально проблему. Щоб вчинки героя повісті були більш зрозумілі, потрібно окреслити той складний історичний фон (політичний, соціальний), у якому він працював і приймав важливі рішення.

Тож чому Україну, точніше її владну верхівку, нині критикують за пасивну позицію, за відсутність креативних рішень? Може, ця ситуація виникла винятково через зовнішнє управління країною?

Трохи розібратися в цьому питанні мені допоміг політичний оглядач **Микола Іллінський**. Він розмірковує так:

«Одна з імовірних причин полягає у внутрішніх політичних чи економічних обставинах, які обмежують можливості влади впроваджувати новаторські рішення. Ми про них добре знаємо. Хоч війна притлумила гостроту баталій, політична нестабільність, конфлікти між різними політичними силами, корупція, та й недостатня підтримка суспільством влади ускладнюють процес прийняття й реалізації реформ та інноваційних ініціатив.

Іншою причиною може бути обмежена експертиза чи кадрові ресурси в урядових структурах, які мають здійснювати імплементацію нових ідей. Недостатня кількість кваліфікованих фахівців або нестача ресурсів для налагодження і впровадження нових програм можуть сповільнювати розвиток інновацій в країні.

Це важливо, адже які можуть бути проривні рішення без підготовки, відповідних підрахунків, скільки це може коштувати репутаційно та матеріально. Не забуваймо також і про зовнішні впливи, такі, як міжнародні вимоги, угоди та

зобов'язання, вони також істотно обмежують дії влади в окремих напрямках. Отже, хоча зовнішнє управління може бути частиною складності політичної ситуації в країні, загальна картина зазвичай включає різноманітні фактори, які докладаються до труднощів прийняття рішень і впровадження інновацій».

«А чи не одна з головних причин та, що Офіс Президента замкнув усе на собі, отже ті, хто мусив би вносити креатив, чекають команди з Банкової. Яка тут ініціатива може бути?»

«Так, це справді може бути однією з причин, які впливають на ситуацію зі здійсненням реформ та інновацій в Україні. Коли влада зосереджується в особі Президента або його оточенні, це може впливати на рівень ініціативності та креативності інших громадських чинників та урядових структур.

Основна проблема полягає в тому, що це зосередження влади може пригнічувати ініціативи знизу, тобто ідеї та пропозиції від експертів, активістів, бізнесу чи інших соціальних груп. Якщо всі рішення чи напрямки розвитку залежать від централізованої команди, це може спричиняти бюрократичні затримки, а також пригнічувати інновації, оскільки рішення можуть бути узгоджені вже після великої затримки.

Для стимулювання ініціативності та креативності важливо створювати сприятливі умови для різноманітності голосів і підходів у процесі управління. Це може включати реформування урядових структур для підтримки децентралізації прийняття рішень, появу незалежних експертних груп та консультації зі сторонніми стейкхолдерами».

Коли під час набору матеріалу дійшов я до періоду Генеральної прокуратури, зустрічався з неодноразово згадуваним мною **Дмитром Анатолійовичем Сторожуком**. І запитав його про стиль керівництва пана Луценка.

«Юрій Віталійович під час презентації команди оновленої ГПУ заявив, що дає найширшу дорогу ініціативі буквально кожного співробітника. Це була видача вам по шаблюці – і рубай, хлопці?! Чи превалювало мудре, тричі вивірене керівництво?»

Почув доволі відверту відповідь:

«У цілому шеф не забороняв виявляти ініціативу. Він ніколи не гасив нову ідею. Навіть на кардинальні твої пропозиції відповідав: уперед! Ми не чули: ти туди не лізь! На те заплющ пів ока! Але це не убезпечувало від того, що ти упрешся в стіну. А генеральний казав: я ж тебе не посилав? Ні. Тому тепер висувай ініціативу, як із цього болота ноги витягнути. Отак було.

Ти мав право творчо та ініціативно працювати в тій важливій справі, що її тобі доручили. Будь ласка, пропозиції приймаються. Їх, коли просували ту чи ту справу істотно, керівник вітав беззастережно. З другого боку, наламані дрова прибирали без істерики та оргвисновків.

Ми ні в кого не просили допомоги, хіба що один в одного. У колективі всі пріоритети віддавалися доконаному факту: от треба йти туди-то, робити те-то. Якщо не виходило, то „милили шию" нам, бо ми взяли на плечі те, що не могли тягнути. Перемоги святкували, як і водиться, гуртом».

А самому **Юрію Віталійовичу** я поставив простіше запитання. Однак його відповідь вилилася в дуже цікаві міркування.

«Скажіть, будь ласка, державним службовцем якого ґатунку був Євгеній Володимирович Єнін? Чув десятки думок, але ніхто не сказав, що, мовляв, даремно він обрав такий шлях. Усі дружно казали: людина перебувала на місці!»

«Якщо навіть назвати Євгенія державним службовцем, то з нетрадиційними повноваженнями. Це і про себе кажу, і про Євгенія. Бо традиційні повноваження державного службовця – це чітко окреслені службові обов'язки, це рамки. До того, як Євгеній потрапив до мене, він був більше розвідником, потім дипломатом, ніж держслужбовцем. А тут він виконував також якісь важливі спеціальні міжнародні завдання. Бо хіба налагодження контактів із закордонними партнерами – це не спецзавдання? Ми з ним бачили ціль, виробляли механізми її досягнення – і вперед. Тобто це якісь несистемні дії, які, однак, спрямовані на розвиток держави.

Кожен з моїх заступників, сокомандників був генератором відносин зі старими кадрами і старими підходами. І генератором нових підходів, нових ідей та рішень. Женя був… Дозвольте скажу так, як думаю. Він був молодим кадром, який „б'є копитом". Це істина, бо він і справді пробив тим „копитом" не одну діру в національній і закордонній бюрократії. Це був у структурі новий потужний струмінь. Завважте, струмінь чистий, без усіляких національних ганебних домішок.

Я як керівник зі стратегічними затребуваннями заглиблювався в питання, що робити. Як робити – то була їхня справа, моїх заступників, а отже, однодумців. І це вже специфіка Євгенія Єніна, як це щось зробити, щоб не було так, як раніше, а набагато краще та ефективніше».

«Чи можна реальний факт?»

«Я про нього згадував, хіба що не розбирав на кісточки. Воно ніби й позбавлене грандіозності, великих задумів, але дуже показове. Не збираюся чихвостити попереднє керівництво, проте мені по приходу до ГПУ дещо не сподобалося. Приміром, у міжнародному відділі, куди і йшов Євгеній, по пів року лежало не перекладене на іноземну мову листування.

Запитав співробітників, чому так склалося? Бо мало перекладачів. А чого цей лист у вас пішов, а цей – лежить? Ніхто нічого не пояснював.

Що зробив би тут рафінований, звичний до кабінетної штурханини чиновник? Він розгорнув би завал невідправленої кореспонденції, призначив іще одного перекладача і доповів нагору: шеф, усьо окей!

Євгеній робить просту, але ефективну штуку: аутсорсинг, тобто передає операцію перекладу кореспонденції і документації студентам. Уже гарно підготовленим, звісно. Пішло діло. Далі придбали відповідну програму автоматичного перекладу, після неї студенти-помічники тільки підправляли. Нині все це звично, а тоді виявилося революцією місцевого значення. І пішло все, як кажуть, з рук.

Друга справа: а написати листа туди? Написати правильною англійською, а там ламатимуть голову, що ж то ті українці хочуть? Юридичні особливості наші та їхні не збігаються. Тому треба не просто англійською, а зрозумілою для них манерою. Треба усвідомлювати, кому саме ти пишеш, що ти пишеш і чого ти конкретно добиваєшся.

І це пройшло. Але почалося головне: слідчі живуть своїм життям, а міжнародники – своїм. Один одного не розуміють. Ба більше, якщо Євгеній хоче написати правильно листа до Кіпру, однак не усвідомлює, чого слідчий добивається, він запитує його: що ви конкретно хочете, можете пояснити? А той: а ти хто такий? Усім своїм виглядом показує, що я, мовляв, тобі написав, а твоя справа перекласти. Слідчі вважали, що міжнародка – це такий собі блатний придаток до серйозної справи. От ми тут пашемо, а ви там…

Євгеній поділився проблемою. Мовляв, мені кажуть, що таємниця слідства, а я просто не розумію, що вони хочуть. Дай мені слідство. Міжнародка отримує підрозділ слідства? Це що таке? Та якщо ти за фактом не маєш збігу інтересів, тоді треба його відшукати і впровадити. Я йду на такий експеримент, передаю йому відповідного прокурора зі слідчими. Знову маленький прорив на краще.

Отакі його методи роботи. Заряд на підвищення ефективності, грубо кажучи. Хоч би де був і що робив би. Коли починається така тема, я наводжу ще один факт на користь того, що Євгеній Єнін не був рафінованим чиновником. Він під час кар'єрного свого „кульбіту" міг залишитися в МЗС.

Будь-який чиновник з відповідним глуздом зробив би так. А він пішов до МВС. Тому що з'являвся шанс міняти систему. Йому була цікава динаміка, процес. Мені сподобалися слова В. Залужного про те, що „Євгеній Єнін завжди був у процесі". Це точно».

…Якось під час спільного перепочинку на природі Євгеній затіяв з тезкою і другом **Євгеном Пікаловим** серйозну як для такої обстановки розмову.

«Жень, ти ж знаєш, яке головне запитання в нашому житті?»

«Накреслене великим російським демократом?» – запитанням на запитання відповів друг.

«Так».

«Ти хочеш сказати, що дозрів до відповіді? Знаєш, що робити?»

«Хм-м-м, – Євгеній різко підвівся з дачного стільця. – Про це знають усі. Навіть старшокласники тобі як по писаному дадуть чітку картину, що треба робити. Але залишається ще складніше запитання».

«???»

«Хто робитиме? Ось де першопричина».

«Я часто згадую той наш експромт, – розповідає **Євген Сергійович Пікалов**. – Є така думка, що навіть в МВС Євгеній був генератором ідей, які підтримували і захищали всі інші. Мозком справи був Євгеній Єнін. Він зростав як зразковий дизайнер у політиці. Тобто людина може створити проєкт закону, ще щось, але намалювати цілісну картину, здійснити системний аналіз може далеко не кожен. Хто такий реформатор? Хто бачить оцю картину в цілому – що і як зробити. Євгеній це вмів, тому не так важливо, в якому відомстві він працював. Власне, такі люди могли б врятувати країну, що осідає в болото дедалі глибше.

Може, я не правий, може, так здалося, проте склалося враження, що скрізь – у розвідці, МЗС, Генпрокуратурі, МВС – він був ніби й у структурі, але над структурою. Не збоку, а саме над. І не як Бог, звісно, а як посадова особа, яка дуже широко дивилася на свої функції. Вона вмонтовувала ці функції в загальну канву держави, бачила, як вони лягають у підмурок тієї чи тієї справи».

Повернуся ще раз до об'єктивних висновків політолога **Миколи Іллінського**, які вкладаються в канву загальних критеріїв оцінки функціонування держслужби.

«Загалом які проблеми існують у системі держслужби України? Чому українських чиновників нещадно критикують на Заході? Чим вони погані?»

«Може, це вже й набило оскомину, але в українського чиновника поняття „Українська держава" відчувається тільки під час урочистостей. Там панують інші цінності. Корупція і недостатня прозорість – це поняття, які залишились у спадок надовго. Явище для всіх характерне, однак тільки в нас воно якесь нещадне, всепожираюче чи що… Корупція проявляється у хабарях, використанні службового становища для особистих цілей, недостатній прозорості в прийнятті рішень і роботі державних органів.

Іще одна біда – вплив політики на професійну державну службу, коли призначення на посади залежить від політичних зв'язків, а не від професійних якостей і компетенції.

Ну, і низка дрібніших бід, які від того не стають менш болючими. В багатьох випадках державні службовці мають недостатню підготовку та низький рівень кваліфікації для ефективного виконання своїх обов'язків.

Складним і бюрократизованим залишається процес надання послуг громадянам і підприємствам, що часто веде до затримок, корупції і невдоволення громадян.

А ще згадаємо те, що відсутність ефективного механізму контролю за діяльністю державних службовців і недостатня відповідальність за порушення законів і етичних норм – за це західні країни критикують українських чиновників особливо гостро. Ми ж знаємо, що в прогресивному таборі надають великого значення правильному управлінню, ефективності державних органів і забезпеченню прав громадян і підприємств. Тому, коли такі принципи порушуються, це спричиняє обурення і критику».

Тоді запитав ексзаступницю генпрокурора **Анжелу Анатоліївну Стрижевську**:

«Коли людина бачить горбик там, де має бути рівно, вона ж намагається його зняти. Це і про Євгенія Єніна також, адже йому хотілося розчистити, розрівняти ось ці всі горби та вирви нашого життя якомога швидше?»

«Десь так. Його ідеалізм був не чистої води, а конкретний, обтяжений реальними проєктами щось змінити на краще, на логічне».

«Але логіка така штука. Те, що логічне з погляду здравої живої людини, абсурдне, алогічне з погляду того, хто із цього має зиск. Відтак з'являється сумновідома українська прибуткова алогічність?».

«Усього буває, але Євгеній бачив перед собою логічну, найбільш вигідну для спільноти картинку і хотів, готовий був її втілювати в реальність. А ще він розумів, що змінити щось – штука надскладна. Тому завжди щось робив так, як греки Парфенон, – щоб ніхто з прийдешніх не зруйнував новацію».

Дмитро Анатолійович Сторожук додає:

«Він діяв без поспіху, не стояв з витягненою вперед рукою, закликаючи йти на риштування нового. Навпаки, філософія в нього була врівноважена. Дмитре, казав Євгеній, я так гадаю, що в будь-якій ситуації треба бути на пів кроку позаду. Чи сват чи брат – відступи трішки, і нічого не трапиться. Не винось носа вперед і завжди роби свою роботу».

«То ким він був, Євгеній Єнін, оскільки кожен співрозмовник намагався перетягнути його на свій бік?»

З таким запитанням я підступився до **Павла Анатолійовича Клімкіна**. І він відказав:

«Євгеній був насамперед людиною, якій не байдуже. Є така славна категорія людей: небайдужих. І чим більше їх у суспільстві, тим успіхи цього суспільства вищі.

Друга якість Євгенія та, що він не прив'язувався намертво до якоїсь структури. Йшов туди, де був необхідний. Іще в нього було бажання щось зробити – нове, перспективне, значуще для суспільства і держави. Оце також класна штука.

Він, я знаю, хотів іти далі. Але що таке далі? Це нові і нові справи на користь країни».

А **Євгенові Сергійовичу Пікалову** дісталося таке запитання:

«Синдром другої особи чи другої ролі. Як тут? Євгеній Єнін весь час був заступником чи першим заступником. Мав амбіції на перші ролі? Чи був далеким від того, щоб ганятися за посадами?»

«Чого не було в нього, так це гонитви за посадами. Так, справді, він тричі був на других ролях – у Генпрокуратурі, МЗС та МВС. Женя був командною людиною, його мотивом стала мінімізація причин, щоб не провалилося якесь діло, щоб не підвести керівника. Завважте, не догодити керівникові, а не підвести! Для нього це було страшною справою – не справитися з якимось завданням. Та я й не пам'ятаю такого, щоб Євгеній зазнав десь поразки.

Він не збирався накидати тінь чи підсиджувати керівника. Навпаки, робив усе, щоб керівник залишався тільки у вигідному світлі. Усіх керівників, наскільки я знаю, Євгеній поважав. Я жодного разу не чув, щоб він десь пліткував про когось чи критикував чиїсь дії. Він просто робив свою справу.

Справді, Євгеній Єнін був людиною результату. Хоч би де і ким працював, його ціллю залишався якийсь цікавий і потрібний для країни, держави проєкт. Ніколи не чув від нього про забаганки стати міністром чи навіть президентом. Для Євгенія важливими були дві речі: репутація і персональний показник ефективності».

Почав я главу з дещо песимістичної ноти. Мовляв, не радуємо ми поки що світ глобально цікавими ідеями, такими, щоб не формально, не з дипломатичних міркувань, а по-справжньому до нас потяглися інші. Аж тут в око впало повідомлення, що розвіяло і мої сумніви. Виявляється, послідовники підходу Є. Єніна – концентруйся і пробивай! – водяться.

Ось така інформація зі стрічок новин:

Міжнародний форум з безпекових питань у Чорноморському регіоні, який відбувся в Одесі 14–16 червня 2024 року, зібрав для участі політиків, дипломатів, учених та аналітиків не лише з усієї Європи, а й зі США, Австралії та Африки. Адже події, які відбуваються тут, впливають на весь світ: від балансу політичних сил до продовольчої безпеки.

Незважаючи на те, що захід відбувався паралельно з такими подіями, як Саміт миру у Швейцарії, фінал передвиборчої боротьби на позачергових парламентських виборах у Франції тощо, форум відвідало чимало знакових фігур (наприклад, колишній прем'єр Австралії Тоні Ебботт і посолка США в Україні Бріджит Брінк). Деякі (такі, як екпрезидент Франції Франсуа Олланд та спецпредставник США у переговорах щодо України (2017–2019) Курт Волкер) приєдналися до спілкування онлайн.

Форум відкрив його ініціатор **Олексій Гончаренко**, народний депутат України, президент Комітету ПАРЄ з питань міграції, біженців і переміщних осіб.

«Ця війна змінила світ назавжди, – зазначив він. – Триває велика геополітична гра. Україна, Чорне море і весь Причорноморський регіон перебувають у центрі цих подій. Дякую всім учасникам, хто зміг прибути сюди, незважаючи на логістичні труднощі і небезпеку обстрілів. Ваша присутність тут – уже знак підтримки України. Але ми маємо визначитися, як боротися надалі з російською агресією, які кроки необхідні для подальшого розвитку регіону та одного з його найбільших портів – Одеси».

Цей форум, на відміну від більш глобального, швейцарського, мав на меті й цікаві практичні речі, які привертають увагу всього світу, а саме – інноваційні рішення України в морській війні, зокрема вдосконалення використання морських дронів. Той-таки Китай, коли дізнався про одну з ефективних розробок, засмутився. Адже це стало ще однією завадою до омріяного повернення Гонконгу до материкової «матері».

Одне слово, на форумі Black Sea Security Forum 2024 показали вже легендарний новий український морський дрон Stalker 5.0. «Нова витончена машина з чорного глянцевого пластику стала символом ухвалення нових політичних рішень і нової асиметричної морської могутності України», – зазначалося в інформаційному повідомленні. Крім відомих усім «навичок», дрон виконує безліч інших задач. У спеціальному відсіку, облаштованому в корпусі, він може доставляти воду, продовольство, військове спорядження та інші вантажі на острови або ділянки узбережжя.

Стратегічне бачення Євгенія Володимировича Єніна вражає: він один з перших оцінив широкі можливості застосування дронів, перспективу дронів різноманітного призначення. Він інтуїтивно вкладався в технологію майбутнього, усвідомивши колосальний потенціал безпілотних технологій.

6.3

У робітника на конвеєрі чи копальника результат роботи на виду: пройдені метри, зроблені деталі. Все просто і зрозуміло. А от як бути з чиновником? Як виміряти його ККД? У держслужбі, звісно, існують якісь формальні критерії, але їхня розмитість сприяє всяким збоченням. Мене цікавить інше: як розрізнити добросовісного управлінця від бездарного? За якими ознаками зрозуміти, що його давно вже пора виганяти мітлою? І навпаки – які реальні досягнення мають бути підставою для державної нагороди?

Послухаємо вже добре знайомого нам **Юрія Володимировича Оніщенка**: «Я відзначив би ще фантастичну працездатність Євгенія. Ми якщо зустрічалися, то десь опівночі, а то й пізніше. Обоє дуже зайняті люди. Нам обом зранку на роботу, але розмови набирали обертів й інтересу. Я ж кажу, що інтелект цієї людини був на висоті. А ще він уже побачив світ, міг і про це говорити – про розвиток, динаміку міжнародних відносин. Він міг переконливо доводити свою позицію. Аргументи були дуже доказові. Обопільні – або на виконання, або на відмову від чогось.

Практично нічого не можу розповісти – так, щоб до дрібних деталей про його конкретні роботи. Ми безпосередньо з ним не працювали, а специфіка його роботи така, що відвертим особливо не будеш. Але ж я відчув його підхід. Його аргументи. Коли ми вели мову про щось конкретне, він настільки професійно підходив до аргументації, що залишалося дивом дивуватися. Євгеній був фанатично прискіпливим до всього, що потрапляло в зону його уваги. Державні проєкти були на особливому рахунку. Це святе. Тут він викладався по повній».

Той працює, а другий – не дуже. Ні, ніби й крутиться, папери на швидкості переносить, але… Все ніби й зрозуміло, проте безліч запитань провисає. Як казав відомий гуморист, у тому-то й біда наша національна – всі все розуміють, однак нічого одразу не робиться. І ви, і я знаємо, що в Україні існує «Кодекс честі державного службовця». Цей загалом дуже красивий документ виходить із концепції класичного державного службовця і базується на різних кодексах і нормативних актах, які визначають професійні стандарти і вимоги до діяльності.

Тут і законодавчі акти та правила, і норми професійної етики, а ще вступають у дію міжнародні стандарти і рекомендації. Все є, але ж за порушення – не посадять, як казав хтось. Немає такої суворості, як у Китаї, про що говоритимемо пізніше. Скажімо, у Сполучених Штатах чиновники керуються «Кодексом державних службовців США», що суворіший за український і включає чіткі обов'язки, заборони і принципи.

Добре. Але по писаному не завжди виходить. Чому? Щоб спробувати відповісти на це сакраментальне запитання, в Києві влітку 2020 року (колега, який був присутній на заході, не зміг назвати точну дату) відбулася науково-практична конференція, що розглядала саме питання професіоналізму сучасних державних управлінців. На неї запросили заступника міністра закордонних справ **Євгенія Володимировича Єніна**. Коли той дізнався, що в заході братимуть участь студенти Академії держуправління та Могилянки, дістав нову краватку. Це вже було серйозно.

Сама собою на конференції виникла тема коефіцієнту корисної дії (ККД) чиновника. Чи можна його придатність якось визначити на «терезах» по-

садових інструкцій чи це тільки «веління душі»? Таке запитання, ясна річ, не могло не «завести» гостя з МЗС.

На його адресу, щоправда, звучали запитання стосовно фахівців з міжнародних відносин, але Євгеній Володимирович, зупиняючись на специфіці дипломатів, тут-таки переходив до узагальнень.

«Друзі, не так важливо, на якій ділянці тебе призначили для вирішення тих чи тих нагальних питань. Істина – навіть гола правда – полягає в тому, що мусиш виконати поставлене перед тобою (а найважливіше, перед собою в розрізі того, що тобі доручено) на професійному рівні».

Хтось зі студентів подав ідею оголошувати набір на заміщення вакантних посад, і щоб авторитетна комісія визначала, хто за чим іде служити. А то, мовляв, достойні люди сахаються чиновницької роботи, а святе місце порожнім не буває, як наголошує прислів'я. Не дуже святі ті місця, тому їх заповнюють не надто зразкові особи.

Євгеній усміхнувся і відповів, що ідея – супер! Однак машина набору і розстановки кадрів у державі крутиться на своїх обертах. Як її зупинити і перевантажити? Звісно, хотілося, щоб до керма держави підступалися кращі з кращих. Тим більше, що такі люди є. Але вони осіли на менш важливих місцях, вони роблять чудеса на конкретному виробництві чи управлінні невеликими колективами. Як їх підняти вище? Яка це має бути сила?

«А як Ви дісталися такої високої посади, як заступник міністра? Маєте секрети?»

І таке запитання прозвучало на адресу гостя конференції. Він повернувся в бік обраної президії: особисті питання, мовляв, дозволяєте? Там кивнули: все гаразд.

Тоді Є. Єнін коротко пояснив, що свою кар'єру не збирався пов'язувати із суто державним управлінням. На службі в розвідці він отримував специфічні знання. Здавалося б, такий досвід складно перенести в чистому вигляді на звичне державне управління.

«Але й там, – казав промовець, – і скрізь ми призвані до роботи з людьми. А що таке робота з людьми? Це вміння налаштувати відповідні контакти, виробити тобі підхожу етику поведінки з іншими. Розповсюджена помилка молоді, яка йде на державну службу, полягає в тому, що вони, як їм видається, покликані на роботу з якимось великим механізмом, таким собі левіафаном, якого треба обдурити та ще й мати з того зиск. Ні, друзі, ви маєте справу з людьми. Живими і, як правило, такими, що потребують допомоги. От на що потрібно зважати насамперед. Оці мої навики працювати з людьми безпосередньо плюс міжнародна юриспруденція – от я і стою перед вами саме таким».

На тій конференції було багато теорії. Ясна річ. І це потрібно. Говорилося, що коефіцієнт корисної дії (ККД) чиновника може бути визначений як показник ефективності його роботи, але зазвичай це не є стандартним чи офіційним терміном, який прямо використовується у посадових інструкціях чи законодавстві. Це не назвеш неписаними правилами, проте й у закарбованому вигляді їх знайти важко.

Все упирається в ефективність виконання обов'язків. Іншими словами, чи досягає чиновник результатів у своїй роботі відповідно до поставлених завдань і цілей? Чи має він необхідні знання, навички і досвід для виконання своїх обов'язків? Чи дотримується високих етичних стандартів та чесності у взаємодії з громадянами й іншими працівниками? Чи забезпечує відкритість і прозорість у своїй роботі, як це вимагається від представників державної влади? Чи ефективно використовує доступні ресурси для досягнення цілей?

«Я згоден, що визначення коефіцієнта корисної дії чиновника вимагає не лише формальних критеріїв, а й глибокого розуміння його внеску у загальний процес розвитку країни, – вставив репліку посадовець із МЗС. – У підсумку справжня цінність державного мужа полягає не тільки в досягненнях і результативності, а й у його здатності сприяти високим ідеалам справедливості, етики та відповідальності перед громадянами.

Але немає особливої віри цим загальним словам, – раптом почули присутні. – На власному досвіді, з власних спостережень і роздумів переконався: є два критерії, стимули чи причини для того, хто зважився іти служити державі. Це високі матеріальні стандарти заохочення (коли бракує, чиновник за неналежного контролю добирає) або страх втратити посаду чи голову, як у славнозвісній Піднебесній».

Пауза тільки підкреслила абсолютну тишу в аудиторії. Всі розуміли, що на цьому пан Єнін не зупиниться. Так і вийшло, бо він резюмував:

«Але для мене особисто є третя і, як вважаю, головна причина походу в службу на загал. Це велике бажання, амбіції щось зробити. От хтось іде в автомобільні механіки, в лікарі, в конструктори. Для чого? Щоб досягти певних висот. Але для цього потрібно перевернути гору роботи. І після цього фахівець кожне наступне завдання виконує, наче горішки лущить.

Майже так – зі своєю специфікою – в нашій з вами роботі. Чеховська „людина у футлярі" відійшла в минуле безповоротно. Якщо хтось іде на посаду, щоб „тертися поміж чинами" та не відступати від посадових інструкцій, це закінчується професійною смертю. Актуальним стає державний менеджер. Це людина, котра бачить вузьке місце і бере на себе відповідальність його розшити. В неї має бути кебета бачити хоч на три кроки вперед. А для цього, друзі, потрібні відповідні знання».

Анжела Анатоліївна Стрижевська:

«Євгеній ішов від потреби. От повернення коштів злочинного угрупування януковича. Там же шаблюкою нічого не втнеш. Тому ми кинулися вивчати антикорупційне законодавство інших країн. І він настільки глибоко туди пірнув, що доводилося дивуватися. Однак тут виник цікавий момент. У нас в Україні вирішили виділити антикорупційну юрисдикцію. Але у світі цим переважно займаються суди загальної юрисдикції. Тому там, за кордоном, немає окремої шафи, де накопичувалося б суто антикорупційне законодавство. Все це ми розуміли, створюючи антикорупційний суд. Як і те, що тим самим визнаємо, що в українському правосудді щось не те».

Відійти від формально-бюрократичної радянської системи надзвичайно важко тому, що вірус «чєвоізволізму» дуже заразний. Уже й союз нерушимий почив у Бозі, а кілька поколінь так чи так страждають на хворобу чиновницької ієрархічності. Кажуть, у нашому випадку п'ять чи шість поколінь мусить змінитися.

Але показово й оптимістично те, що ми стали полемізувати навколо того питання, яке назрівало не одне століття. Он уже і влада наша заявляє, що вони «менеджери». Ця заява, щоправда, обрушила на себе шквал критики, однак слово ж не горобець.

Ось тоді полеміка перейшла на бік цієї цікавої і нині дуже актуальної для нашої країни теми – державного менеджменту. Менеджерів державного управління. За це особливо взялася молодь, студенти. Всі вони в один голос заявляли, що ера чиновницької вертикалі канула в Лету, що, мовляв, он державники у скандинавських країнах чи Балтії їздять на роботу на велосипедах, ходять до магазинів разом з усіма тощо. Хтось зі студентів підкинув репліку: ага, на велосипедах! Якусь он міністерку побили, знявши з велосипеда. Може, все ж високопосадовцям потрібно бути обережнішими.

Проте це не знімало головного питання: чиновник чи менеджер? Дійшла черга копнути глибше. Чи ширше. Всі чиновники мають затвердити, на ніч повторювати те, що вони – не намісники Бога на землі. Прості менеджери, але з тією різницею, що працюють не на ринку нерухомості чи деінде, а у сфері державного управління.

«А як вважає наш шановний гість із МЗС?»

Євгеній Володимирович помовчав, його втаємничена усмішка стала яскравішою. Він міркував, як краще відповісти на те питання, яке логічно бентежило молодь. Їм завтра йти на службу в міністерства та відомства. Хто вони?

«А чи є вона взагалі, різниця між чиновником та менеджером? – поставив пан Єнін запитання і сам на нього почав відповідати. – Беремо середньостатистичних фахівців з обох таборів. Чим вирізняється менеджер? Усі його

помисли й дії спрямовані на кінцевий результат. Що конкретно потрібно зробити, щоб домогтися ефекту, тобто такого результату, що його можна виміряти в усіх параметрах, зокрема в часових. Такому зовсім зайві наради, узгодження, розтягування в часі. Тому він готовий і йде на ризик, тим більше, що ніхто йому не дає марних наказів, не сковує якимись непотрібними регламентами. Менеджер виходить із того, що він прийме найбільш вигідне для компанії рішення.

Чиновник працює так, щоб на нього лягало якомога менше відповідальності, отже він зацікавлений у „нічогонеробстві". Коли з нього вимагають кінцевий результат, він намагається так повернути справу, щоб його зусилля не можна було реально виміряти, а то й чітко зрозуміти. Планування для нього – то особливий процес. Плани чиновник любить, адже там можна показати свою „удаль", отже, він сміливо пише: покращимо, розглянемо, піднімемо, опрацюємо. Ви ніколи там не помітите конкретики: якщо покращимо, то як і в які терміни? Якщо розглянемо, то за який час? Якщо збільшимо, то на скільки? Ще чиновник тримає в арсеналі дій безліч пояснень, чому не вийшло зробити те, що йому доручали».

Під час обговорення звучали нові деталі, що підкреслювали велику різницю між однією і другою категоріями фахівців. А тоді юнак запитав Є. Єніна:

«**А Ви самі ким себе вважаєте?**»

Гість конференції знову зробив свою усмішку, що завжди бриніла на його обличчі, ще виразнішою. Як краще відповісти на запитання, коли в біографії намішано всього?

Євгеній знав, що найкращий аргумент – щось таке з практики. Реальний приклад. Тому він сказав:

«Ви самі дасте відповідь на це запитання. Пошлюся на власний досвід роботи в Генеральній прокуратурі, там усе зриміше. І гостріше, самі розумієте. Від керівника я, скажімо, отримую завдання добитися екстрадиції ексчиновника К. Конкретне завдання? Ще б пак! І результат має бути однозначний. Не прозвітуєш, що пан К. на пів дороги до України. Хоча коли включаються політичні чинники, змащені великими хабарями, то в нашій практиці все буває. Найімовірніше, хоч лобом бийся, але злісний порушник законів залишається на тому самому місці, де й перебував.

Проте коли я почну сумніватися і наперед пройматися скепсисом, то гріш мені ціна в базарний день. Сам собі я даю таке завдання: добитися екстрадиції. Я як відповідальна особа, заступник Генерального прокурора вже накопичив досвід міжнародних зв'язків, тобто знаю, куди і з яким питанням маю звертатися. Тому… починаю діяти.

Що саме роблю?

Співпрацюю з дипломатичними представництвами інших країн, з яких було бажано екстрадувати втікача, для обговорення умов екстрадиції та вироблення

спільних дій. Використовую відповідні міжнародні договори про екстрадицію, які Україна має з іншими країнами. Аналізую ці договори і визначаю, які країни можуть бути зобов'язані екстрадувати конкретного втікача. В разі участі втікача у злочинах, що охоплюють кілька країн, можу брати участь у міжнародних розслідуваннях і впливати на співпрацю з іншими юрисдикціями. А ще – надсилаю офіційні запити на екстрадицію через міжнародні канали правосуддя та забезпечую їх виконання відповідно до законів України і міжнародного права. В разі політично складних справ можу залучати підтримку вищих державних структур і високопосадових осіб до процесу екстрадиції. Всі ці заходи можуть варіюватися залежно від конкретних обставин кожної справи, але загальний підхід полягає в названому мною. Можуть виникати такі колізії, що ти ніколи не зможеш їх передбачити, але мусиш бути готовим їх подолати.

Ну, десь отак, мої юні друзі».

«Це був чоловік людяності, гідності та ефективності – я б такими трьома характеристиками нагородив Євгенія Єніна, – стверджує міністр закордонних справ **Дмитро Кулеба**. – Найважчий момент у житті державного службовця (скажемо так, і людини взагалі), коли треба вибрати: або прогнутися перед керівництвом, або залишитися на принциповій позиції. Євгеній тоді, у квітні 2019-го року, обрав другий варіант. І завжди він був у цьому постійним. Беріг себе як людину. Не продався. В сенсі не за гроші, а за якісь політичні преференції. Тому коли я став міністром закордонних справ, першим, кого я вирішив узяти до команди, був Євгеній Єнін. Я покликав його, а він миттєво погодився.

Нас завжди об'єднувало розуміння, що держава довірила нам високі пости, і тому ми маємо зробити щось істотне, помітне для країни і держави. Хоча ми ніколи нічого не виносили напоказ. І це, вважаю, найдужче скріпило нашу дружбу. Розуміння, що ти маєш прагнути більшого, не залишатися слухняним „гвинтиком" великої системи, а дивитися на свою діяльність творчо. І при цьому головне – залишатися людиною.

Якщо щось небажане траплялося, він умів це залагодити, здатен був на рішучі кроки, однак без купи дров і випаленої землі. Це, власне, і є ефективний менеджмент.

З боку Євгенія Єніна це особливо проявилося під час афганської спецоперації. Він курував консульський напрямок. І коли таліби в Афганістані прийшли до влади, ми дивом і переважно за рахунок широких Євгенієвих контактів буквально того дня, коли аеропорт в Кабулі ставав схожим на вавилонське стовпотворіння, підняли літак і вивезли групу українців із цього пекла. Це, як ми пам'ятаємо, викликало фурор не тільки в Україні, а й у світі. Ми показали високу ефективність, коли буквально з нуля провели таку операцію».

«Як на мене, то найбільш примітною рисою Євгенія Єніна була людяність, – згадує генерал-майор медичної служби **Валентин Григорович Волоха**. – Однак

людяності без обов'язковості не буває. Як цього бракує багатьом нам, зокрема, державним службовцям. А у високопосадовця Євгенія Єніна це стало візитною карткою.

Згадую, як він на новій посаді першого заступника міністра внутрішніх справ прибув до нашої медичної установи – госпіталю. Всім цікавився, всіх розпитував й одразу сказав: не треба доповідей, оцієї бюрократичної машкари, показуйте мені палати. Госпіталь був тоді просто забитий пораненими, причім усіх ступенів складності.

Коли ми прийшли до палат, був обід. Ми першому заступникові міністра також запропонували каву-брейк, але він сказав, що хоче посидіти разом з бійцями на обіді. Мовляв, він з ними чаю поп'є. Я був вражений, адже такі речі робляться з підготовкою. Проте експромт вийшов чудовий. Хлопці призвичаїлися до „великого начальника", а він сьорбав чай і бесідував з пораненими.

Згадую, як зайшов Євгеній Володимирович до однієї палати. А там поранений – зовсім хлоп'я. Ну, і Євгеній запитує: а де ж твої побратими? І хлопчина дотепно відповів: половина тут, а друга – там. Гість присів на край ліжка, і вони з пораненим побесідували про се, про те.

Йому, пам'ятаю, дуже сподобалася наша методика лікування. Щоб ставити на місце моторику поранених, ми запросили гончарів, і вони вчили хлопців горщики ліпити. Євгеній напросився спробувати. Сидить разом з усіма, чашку робить. Е, не надто гарна вийшла! Нічого, для першої годиться. Ми ще й підпишемо, хто автор цього витвору.

Коли високий професіонал володіє ще й таким даром людяності, круто замішаній на обов'язковості, то це просто знахідка для тієї роботи, яку він виконує. І для суспільства відповідно».

А **Олег Андрійович Мандзюк**, керівник Департаменту запобігання корупції Державної служби з надзвичайних ситуацій, сказав мені таке:

«Ми з Євгенієм, і це залишиться в пам'яті назавжди, якось працювали над одним з документів. Півтори години пролетіло, як три секунди. Я відчув, який це глибокий фахівець! Доки не вишкрябали питання до денця, ми підступалися до нього з усіх боків. І в жодному разі Євгеній Єнін не промовчав і не сказав „цього не знаю". Треба вирішити – все!

І далі так повелося: раз на тиждень ми зустрічалися. Це були не просто діалоги начальника і підлеглого. Ми могли почати розмову із ситуації в Китаї чи нової виставки його улюбленого художника Івана Марчука. Але коли бралися за робочі моменти, то це було принципово, глибоко, сучасно. Для мене Євгеній – приклад відданого державника».

В отриманих мною матеріалах для повісті знайшов в особистих паперах Євгенія коротеньку вирізку з якоїсь газети. Подаю її повністю:

«Фінляндія про корупцію:

1. У фінів немає тяги до розкоші. Розкіш – це середньовічна східна розвага для дегенератів. „Какати" в золотий унітаз може тільки дегенерат.

2. Фіни знають, що збагачення сім'ї за рахунок інших представників свого народу – це ненависть до свого народу. Так поводять себе тільки виродки.

3. Фіни ясно розуміють, що так званий «розпил» бюджетних (тобто народних) коштів – це ненависть до своїх дітей і онуків, бо їм їздити по цих дорогах і вчитися в цих школах. Ненавидіти своїх дітей і онуків може тільки виродок.

4. Фіни впевнені, що злодій – завжди боягуз. Він живе в страху викриття і справедливої відплати. Така людина не може бути вільною. Така людина – вигнанець від народу.

5. Фіни переконані, що «влаштовувати» своїх дітей – це сильно шкодити їм. Якщо людина не змогла досягти всього сама або хоча б законно увійти у спадок через освіту і свої успіхи – їй буде погано. Закладати проблеми на майбутнє своїх дітей може тільки дурень».

Гадаю, такі речі чиновник не зберігатиме, а от менеджер – скоріше за все.

6.4

«Добрий день! А чи можна побачити-почути господаря?»

В одному з окупованих, розтрощених, а потім звільнених чернігівських сіл на новеньких воротах виднілася кнопка, а в її бік тягнулася розмальована в два національні кольори стрілка з написом „Дзвоніть тут". Євгеній Володимирович Єнін натиснув там, де треба. Виглянула середніх років жінка. Побачила групу солідних чоловіків і тихо запитала:

«Вам кого?»

Після пояснення старшого групи Є. Єніна жінка повернулася в бік двору і крикнула:

«Ваню! Йди – це до тебе!»

«Добридень. Ми – представники МВС, Єнін Євгеній», – простягнену руку міцно потиснув чоловік років під п'ятдесят, середнього зросту, кремезний, із суворим поглядом очей з-під кошлатих брів. Він назвався також. – Не проти поспілкуватися?»

«Та ні! Ви ж з миром до моєї господи?»

«Звісно так! Не боїтеся, що знімуть, украдуть – річ сучасна, дорога? – Євгеній Володимирович указав рукою в бік електричного лічильника, закріпленого прямо на бетонній основі стовпа. Тобто на вулиці.

«Ну… Наш актив закликав кріпити лічильники так, щоб видно було контролерові. От Віра ходить з біноклем і заглядає в лічильники – перевіряє нашу порядність. А я вирішив взагалі винести його на вулицю. Дивіться, люди добрі, мені приховувати нічого».

«Скрізь майже тихо, молотки не стукають, а у вас таке грандіозне будівництво…»

«А чого чекати? З моря погоди? Бери кельму до рук – і відбудовуй. Не ходитиму я не прислухатимусь, чи летить ракета, чи ні. Ми вже он в пів стіни нову хату вигнали. І хочу збудувати втричі кращу, ніж була. Пряме влучання танковим снарядом, добре, що нас нікого не було».

«Дивлюся, багато шкоди накоїли…»

«О, села – як не було. А до війни гарне було, людей побільшало, будинки сучасні з'явилися. Але… В мене була автомайстерня, кафе-шашлична – все розтрощили».

«То ви – середній клас?»

«Вважайте, що так. Хоча я двічі був у Голландії, досвіду набирався. Отам середній клас! Захотів – нову техніку для виробництва купив, захотів – сироварню відкрив. А тут… Ну, то таке. Прийде і до нас».

«Дуже, кажете, лютував окупант?»

«Так. Їхня варварська класика: підвали, розстріли. Он журналіста нашого, жив тут після виходу на пенсію, між іншим, з урядової газети, – закатували, мерзота! Він щось сказав молокососові з автоматом, так його в підвал.

А тоді викинули понівечене мертве тіло прямо на дорогу. Мовляв, бійтеся нас, визволителів!»

Загиблого селяни поховали. А потім з нетерпінням чекали своїх. Дякуємо воїнам ЗСУ, що прогнали цю погань з нашої землі. Віримо і чекаємо Перемогу!

Є. Єнін простягнув руку на знак прощання.

«Дуже радий, що є в нас такі люди. Хай щастить вам у всіх починаннях!»

«І ви не хворійте!»

Під час переїзду до іншого населеного пункту перший заступник міністра внутрішніх справ Євгеній Єнін відволікся від справ суто воєнних. Згадував Івана з його лічильником. Подумалося: от же з чого починається середній клас – із розуміння, де в рухові вперед який бік, правий чи лівий.

Його політичний вибір середнього класу як двигуна всяких перспективних починань у суспільстві, запоруки бурхливого розвитку країни остаточно зупинився під час роботи в Посольстві України в Італії. Як людина прискіплива в будь-якому питанні, Євгеній пірнув у гугл і підчитав серію статей про середній клас – від зародження до сучасних його проблем. А кілька його добрих зна-

йомих із колег-італійців дещо конкретизували цю проблему на прикладі найкрасивішої країни світу.

Так наш радник-посланник посольства дізнався, що середній клас в Італії відігравав і нині має великі важелі впливу на соціально-економічне життя країни. Одним з основних аспектів є те, що цей клас становить значну частину населення, приблизно дві третини. Це означає, що його представники відіграють важливу роль у підтримці економічної стабільності. Вони, зрештою, є двигуном споживчої активності, що сприяє зростанню внутрішнього ринку, а отже, економіки в цілому.

Середній клас – це своєрідний політичний запальник будь-якого суспільства (чому ж його виводять, як тарганів чи мишей, у тоталітарних суспільствах). В Італії люди середніх статків мають значний політичний вплив. Їхня активність часто є основною базою для політичних партій і громадських організацій, що підтримують соціальні реформи, захист прав громадян.

В Італії середній клас має широкий доступ до соціального забезпечення, медичного обслуговування та інших соціальних послуг, що забезпечує їх економічну і соціальну безпеку.

Не без проблем, ясна річ. Останніми роками середній клас у Італії, як і в інших країнах, стикається з низкою викликів. Наприклад, економічною нестабільністю, невпевненістю на ринку праці, високим рівнем безробіття серед молоді. Ці проблеми можуть створювати соціальну напругу і нестабільність у країні. Це потребує уваги уряду й суспільства для забезпечення подальшого розвитку та добробуту середнього класу.

Запитую **Юрія Володимировича Оніщенка**:

«Чи практикував Євгеній у ширшому сенсі бравади про любов до України, про необхідність широких реформ, про „он люди вимагають" тощо?»

«Ні, йому не треба було наганяти рейтинг. Він був прибічником «трудової репутації», якщо можна так висловитися. Тобто мовчки робив свою справу, усвідомлюючи, що вона несе користь країні, людям. У нього було відчуття оцієї потрібності власних діянь. Роблю та роблю – і знаю, що це комусь треба.

Будь-яка державна служба розкладається так. Третина приблизно – це фанати, віддані не вигоді, а цікавості, амбіціям. Ще стільки ж – даруйте за моє улюблене означення, „тупаки", яких хтось кудись всунув, і вони там варяться. Найгірше, що проварившись сяк-так десять-п'ятнадцять років, вони починають права качати: я стояв біля витоків! Іще стільки ж, навіть дещо більше, відсотків 40 – це „відсиденти". Болото, яке сидить тут заради своєї вигоди. Аби день до вечора і швидше зарплатня. Якщо примушувати їх працювати, вони це робитимуть. Коли немає примусу, байдуже, крім власної пельки».

«Не можу поручитися за точність статистики, але гуляє така цифра. В Україні приблизно 30 відсотків фанатів, носіїв ідеології підйому до світових висот. Однак є ще п'ять відсотків тих платонівських „диваків", які і роблять цей світ, а отже, нашу країну в такому-от вигляді. Ми приписуємо до таких і Євгенія Єніна?»

«Його покликанням, коли вдатися до високого стилю, було працювати на державу. Причім так працювати, як ніхто. Йому тут було пріоритетно. Якби він пішов у бізнес, то, я не сумніваюся, добився б значного успіху. Він любив, як ми між собою називали, „двіж". Я також із цієї категорії, бо після роботи в ООН – в помічники хоч і Президента… Підозрюю, що Євгеній страшенно боявся обрости павутиною. Покритися пліснявою. Це і молодість, і переконання».

«Знаю, чув з відеосюжетів: Євгеній чітко розумів, що війну, яка нависала явно, а потім розгорілася, можна упокорити тільки тим, що створювати сильну державу. Армію, ВПК, власну економіку. От над цим він працював».

«Так. Якби він був любителем безтурботного життя, а не людиною дії, то залишився б собі в Італії. Гоголь он казав, що прожив би в Італії все життя. Але Євгеній там випрацював свій професійний інтерес, тому одразу погодився на нову посаду, на переїзд до Києва».

Чим займався Євгеній Єнін в Італії, ми вже знаємо. Хоча не все. Я ще не сказав про те, що він зініціював проведення в Мілані міжнародної науково-практичної конференції з… нетрадиційних джерел енергетики. Зрозуміло. Сонячна енергія, зелена, а також воднева. Він добився, щоб делегація з України приїхала до Мілана не просто заради галочки, а представила всіх головних гравців у цьому секторі економіки.

Послухаємо тодішнього Посла України в Республіці Італія Євгена **Юрійовича Перелигіна**:

«2014-й високо підняв престиж України, тому наші делегації на запрошення інших країн примножили свої візити. Приїздили вони і до Італії, і ми організовували зустрічі з різними представниками політичних, парламентських, бізнесових та урядових кіл. Але ми з Євгенієм Володимировичем почали практикувати інший підхід до міжнародних діалогів. Досі зустрічі організовували з тими, хто прихильно ставився до України, хто нас підтримував, завжди перебував з нами на зв'язку. І саме Євгеній після зустрічі з керівником одного з парламентських комітетів Фабриціо Чікіто висунув дуже цікаву і слушну пропозицію: організовувати зустрічі не з тими, хто має чітко виражені проукраїнські погляди, а з тими, хто виступає як опозиція до наших ініціатив та прагнень. Мовляв, щоб вітчизняні делегації високого рівня приїздили і відчували, наскільки різнобарвне італійське суспільство, бачили, що є політики і партії, які не підтримують Україну.

Ми, вважаю, реалізували цей складний план блискуче. У будь-якому разі, багато непримиренних раніше опонентів якщо і не зайняли цілковито проукраїнської позиції, але точно стали нашими друзями».

А ось що розповів **Дмитро Анатолійович Сторожук**:

«Євгеній, кажу ж, працював на максимальну комунікацію з усіма міжнародними партнерами, в яких могла виникнути необхідність у допомозі. Проводилася така **операція, як „Авеллум"**. Це стосувалося міжнародних злочинців, які крали гроші громадян безпосередньо з банківських карток. Двоє із цієї групи були громадянами України. Один з них затриманий тут. Було викрадено понад сто мільйонів євро. Під егідою Міжнародної асоціації прокурорів протягом лише одного дня були проведені процесуальні заходи в 16-ти країнах світу. Миттєве реагування. Саме Україна організувала комунікацію з усіма для того, щоб провести операцію в один день і в один час. Головним комунікатором був Євгеній Єнін. Це приклад того негласного правила, яке він сповідував: не тягни кота за хвіст, а дій рішуче!

Але це, мушу зізнатися, важко зробити. Адже в усіх країнах законодавство різне, положення можуть бути кардинально несхожими. В кожного громадянина є захист прав і свобод, що визначені і гарантуються конституціями країн. Зрештою, всі мають свій процесуальний кодекс. І завважте, що злочинний світ – це не забиті селюки».

Іще більшої прив'язаності до середнього класу додало пану Євгенію знайомство з людиною, про яку я розповідав раніше у зв'язку з дронами. Це **Павло Єлізаров**. Цей приклад наскільки надихнув Є. Єніна, що він вставляв розповідь про «буквально подвиг людини-бізнесмена» щоразу, коли у високих кабінетах переконував у необхідності оперативного й масованого розвитку безпілотної авіації.

«Ви тільки уявіть! Чоловік змітає буквально все, що в нього було на рахунках. А це немаленька сума, кількасот тисяч доларів. І всі їх витрачає на розробку, випуск і запуск дронів. Так, варто підтримати цю групу ентузіастів, але сьогодні цього замало. Потрібно десять таких груп, двадцять, тридцять. А загалом необхідна масштабна державна програма з достатнім фінансуванням та інтелектуальними силами її розвивати».

Як я вже писав, вони подружилися. Євгеній навіть міг завітати до шанованого пана Єлізарова з дітьми. Вони довго і предметно розмовляли. І не тільки про дрони. Обидва широких поглядів, молоді чоловіки переходили до питань політики, довго будували прогнози цієї війни, висловлювали власне бачення, як Україні перемогти.

Періодично мова заходила про ентузіазм та ініціативи окремих людей. І тоді само собою випливало питання середнього класу. Як вважав П. Єлізаров,

серед людей середнього статку має вестися відповідна політика. Ці люди повинні відчути підтримку, не так матеріальну, як моральну. Влада мусить сказати їм: так, раніше ми вас недооцінювали, періодично закривали очі на рейдерські атаки на ваші справи, бо ви – як більмо в оці для олігархів.

Іще коли Євгеній Єнін працював в Українському інституті майбутнього, одним зі своїх проєктів задумував оце питання середнього класу. Але відволікли інші справи, спільно з Денисом Монастирським вони взялися за розробку широкої теоретичної бази для реформування правоохоронної сфери, а потім він перейшов на іншу роботу…

Залишилися якісь начерки. Проте такий майданчик для обговорення виявився б дуже корисним. Адже це вже ні для кого не секрет – мотиватором і сподвижником реформ будь-де слугує середній клас. Це, коли хочете, важливий елемент стабільності й економічного розвитку в будь-якій країні, оскільки він уже через свою природу постійно тяжіє до покращення в усіх сферах суспільно-політичного життя.

В Україні ситуація із цим питанням є доволі складною і неоднозначною. Точніше, була, бо війна, як той казав, залишила одні афішки. Але Євгеній аналізував, вивчаючи десятки документів і конкретних ситуацій. Окремо він вів статистику рейдерських наїздів на середні й малі підприємства.

Середній клас в Україні є відносно невеликим порівняно з розвиненими країнами. Це пов'язано з економічними труднощами, високим рівнем корупції і недостатнім розвитком приватного бізнесу. Частина населення, яка формально належить до середнього класу, може швидко втратити цей статус через економічні кризи, нестабільність ринку праці або інші фактори.

Незважаючи на це, середній клас України, його представники розмірковують по-сучасному про все, що б не потрапило в зону їхньої уваги. Мислять розумно, розважливо. І в сенсі бізнесовому. Гадаю, під цією публікацією залюбки підписався б і герой повісті.

6.5

Мені пошепки розповіли, що одного разу під час поїздки до Китаю Євгеній Єнін зламав ногу. Сам постраждалець за давньою звичкою не занепадати духом у скрутній ситуації ще й пожартував, вибиваючи пальцями якийсь такт на гіпсові: «Все одно китайську систему державного управління вивчати не кину».

Що найбільше йому тут подобалося? Китайська система боротьби з корупцією? Ні, навіщо ж одразу так? Привселюдні розстріли високопосадовців, замішаних у корупції, на площах Китаю Євгеній не вітав. Йому найперше імпонували моральні принципи, так би мовити, недопущення корупції і хабарництва. Конфуціанська філософія, яка має значний вплив на китайське суспільство, підкреслює важливість чесності, справедливості і моральності. Ці принципи спонукають до виконання обов'язків і зобов'язань без хабарів. Причому якщо ти вважаєш себе конфуціанцем, але схильний до нетрудових доходів, загал тебе викреслює з числа сподвижників «вічного вчення».

Оскільки уряд Китаю активно впроваджує законодавчі ініціативи та антикорупційні кампанії для боротьби із цим злом, Євгеній як юрист зацікавився таким питанням. Йому дуже сподобалася антикорупційна кампанія «Тигр і муха», що спеціально створена для викриття і покарання високопосадових осіб, які зловживають своїм становищем.

А загалом з'ясувалося, що китайська система використовує комбінацію законодавчих заходів, культурних цінностей і громадської свідомості для боротьби з корупцією і хабарництвом. Вона спрямована на зміцнення довіри до державних інституцій і покращення якості управління в країні. У китайському суспільстві існує високий ступінь дотримання правил і норм, які стосуються поведінки в громадських і державних справах. Порушення цих норм може призвести до серйозних наслідків, включаючи втрату посади, штрафи або навіть судове переслідування.

Євгенія не могло не підкупити ще й те, що влада цієї країни активно працювала над підвищенням громадської свідомості щодо корупції та її наслідків для суспільства. Це включало масові кампанії, освітні заходи і розповсюдження антикорупційних цінностей серед громадян.

Коли сталася ця прикра пригода з переломом ноги, Є. Єнін працював заступником Генерального прокурора. Ось тоді в нього і почалося захоплення китайською системою державного управління й, зокрема, методами боротьби з чиновниками-хапунами. Завзятості й енергії додала одна із зустрічей, а саме з заступником міністра юстиції Китайської Народної Республіки Лю Чжен'юєм у травні 2018-го.

В офіційному повідомленні йшлося:

«Сторони обговорили питання двостороннього співробітництва між правоохоронними органами обох країн та відзначили високий рівень двосторонньої співпраці». Але захід був повністю присвячений обміну досвідом антикорупційної боротьби. Заступник Генерального прокурора України Євгеній Єнін повідомив китайському колезі про створення Генеральної інспекції для боротьби з корупцією всередині відомства, що викликало у гостей низку

уточнень. Також вони зацікавилися досвідом створення в Україні органів прокурорського самоврядування та Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів, позбавлення прокуратури функції слідства.

У свою чергу пан Лю Чжен'юй заявив, що «лише науковий підхід при оцінці роботи правоохоронних органів дозволить забезпечити ефективність їхньої діяльності, внесе елемент справедливості, а також забезпечить визначеність правового поля».

Учасники зустрічі обговорили нові виклики сучасного світу, пов'язані з розвитком новітніх технологій: кіберзлочинність, електронне шахрайство, операції з криптовалютами, міжнародний тероризм тощо. Відзначено, що боротьба з транснаціональною злочинністю – це спільне комплексне завдання в епоху глобалізації та поширення кіберпростору.

Уже пізніше Євгеній Володимирович мав іще кілька зустрічей як з офіційними китайськими делегаціями різних рівнів, так і з окремими посадовцями з Піднебесної. Звісно, насамперед вирішувалися задачі міждержавної офіційної співпраці. Але під час кулуарних або неофіційних бесід Є. Єнін цікавився все ж тими питаннями – особливостями китайської системи управління державою та, зокрема, урядовими зусиллями в антикорупційних заходах.

«Ми свідомі того, що в китайській системі управління не все гаразд, коли приміряти її до нас, країни демократії, де чужі всі прояви авторитарного характеру, – писав **Євгеній Єнін** в одній зі своїх численних аналітичних статей. – Не секрет, що в Китаї існує обмеження свободи слова, висловлення політичних поглядів і критики влади. Авторитарна система не сприяє розвитку різноманітності політичних партій і конкурентної політичної арени, що може обмежувати інновації та вибір для громадян. Такі режими часто мають проблеми з корупцією і відсутністю незалежної судової системи, що може призводити до порушень прав людини та нерівності перед законом.

Відсутність широкої партисипації громадян у прийнятті рішень може призвести до одноманітності у владному процесі та неефективності в управлінні. Влада таким чином отримує можливість цензурувати та контролювати інформацію, що може пригнічувати свободу думки та доступ до об'єктивної інформації».

Як не погодитися з такими думками. Так і є. З одного боку, високі моральні принципи, високі конфуціанські стандарти, а з другого – авторитаризм, пригнічення ініціативи та цензура. Євгеній Єнін, використовуючи китайські механізми управління в своїй роботі, чітко це розумів і розділяв «зерна і полову» цієї східної доктрини.

Жити по-китайськи для управлінця-менеджера – це жити суспільством, громадянином якого ти залишаєшся. Ось якою була керівна доктрина Євгенія Єніна.

З цього приводу його колега **Анжела Стрижевська** якось сказала, що в Євгенієві жило і ніколи не згасало оце почуття публічності. Воно в ньому виявлялося у всьому – від ідеально відпрасованого костюма до стосунків з людьми.

«Публічна особа, сказала Анжела Анатоліївна, – це як Папа Римський, який повинен без штанів показати всім, що він Папа Римський, а не мама римська. Коли ти прийшов у владу, щоб тихо в тіні точити загальне добро, то жодні повноваження тебе рятувати не повинні. Політика – це публічність. Публічність – це іспит для всякого державного службовця».

«Оцю публічну охайність Євгеній підтримував ідеально, – вважає колишній заступник голови Служби зовнішньої розвідки України, генерал-майор запасу, учасник бойових дій на сході України, заступник голови ДСНС **Сергій Семенович Трегубенко**. – Я чув оцінку рядових людей про першого заступника міністра внутрішніх справ Євгенія Єніна. Коли зібрати в якусь концентровану характеристику, то виходить, що він робив усе можливе, коли йшлося про людей, умови та специфіку їхньої праці, звісно, жодним чином не переступаючи норми законів. З ним почував себе, як і з рівним собі. Коли чогось він не розумів, у чомусь мав прогалину, просив докладніше розповісти і слухав так, як це робить людина, що хоче почути іншого і виловити суть питання. Пихи чи ієрархічної зверхності в ньому не було ні грама. Хоча в молоді роки такі посади – хтось би інший міг хвоста задрати. Але Євгеній був переповнений знаннями та амбіціями чогось досягти. І не у своєму особистому житті та благополуччі, а в питаннях української державності».

А наш добре знайомий **Євген Пікалов** доважив до цього: Євгеній Єнін як державний службовець своїм коротким життям довів, що людина може все, що є офіцери та посадовці, які діють за всіма правилами.

«Чому довіряли Євгенію Єніну? – запитує Євген Сергійович, щоб далі відповісти. – Тому що він мав чіткі принципи. Скажімо, його не можна було купити ні за які гроші. Він чітко розумів, хто він і за що відповідає. З ним не можна було домовитися про те, про що домовлятися не варто було. Він мав бетонні червоні лінії, які і сам не перетинав, і нікому не дозволяв. Людина-кремінь. Для мене смерть Жені – шок надовго. Це ясно. Але є й надія, що почате командою нових людей житиме і втілюватиметься в подальшу діяльність».

Добре помічаючи і вирізняючи мінуси китайської системи управління, аналітик **Євгеній Єнін** водночас відзначав великі її плюси.

«Китай уміє поєднувати сильну бюрократію з ефективним плануванням і високими стандартами моралі для чиновників. Ці аспекти дозволяють керівництву країни забезпечувати стабільність, розвиток і впровадження стратегічних ініціатив у важливих сферах життя суспільства. Не вважаю, що ми маємо переймати тамтешню дуже розвинену і впливову систему державної бюрократії,

яка контролює різні аспекти суспільства і економіки. Це не в українських традиціях. Бо ця бюрократія організована ієрархічно і включає велику кількість чиновників на всіх рівнях влади, від центральних органів до місцевих управлінь. А Україна натерпілася від цього засилля ще у складі російської імперії.

Але є те, що варте вивчення найбільш прискіпливого. Це, вважаю, ефективне планування і стратегічне управління. Китайська система відома своєю здатністю до стратегічного довгострокового планування і, головне, реалізацією цих планів. Державне керівництво активно впливає на економічну політику та інфраструктурні проєкти через п'ятирічні плани та інші стратегічні документи. Це його, так би мовити, благотворний вплив, адже воно допомагає, а не триножить конкретні дії у сфері економіки.

У китайському суспільстві високі моральні стандарти й очікування від державних чиновників, які повинні демонструвати доброчесність, ефективність і відданість цілям держави. Корупція є серйозним злочином і часто карається суворо».

В одному з інтерв'ю пана Є. Єніна запитали: як китайська система управління вживається з конфуціанськими філософськими ідеями?

«Практика державотворення та управління значною мірою корініться в традиційній китайській культурі і філософії, зокрема в конфуціанських ідеях, які спрямовані на пріоритет моральних якостей й етичного лідерства. В управлінні це відображається в очікуваннях на високі моральні стандарти у діяльності чиновників, таких, як чесність, справедливість, відданість і милосердя.

Одним з основних принципів конфуціанства є наголос на освіту і навчання. В китайській системі управління це відображається у високому значенні, яке приділяється освіті чиновників та їхньому професійному розвитку.

А як оминути таку властивість, як підтримка ідей ієрархії в сім'ї, суспільстві і державі? В китайському управлінні це виражається у важливості рівноваги і гармонії між верхівкою і базою ієрархії, а також у підтримці соціальної стабільності.

Конфуціанська традиція підкреслює важливість ритуалів і обрядів як способу підтримання порядку і гідності. В управлінні це може проявлятися у формальності і структурованості державних процесів та ритуалах прийняття рішень. Усе це допомагає утримувати і підтримувати порядок, стабільність і моральність».

Звісно, ми живемо не за Конфуцієм, у нас простіше, однак безліч запитань залишається. Серед них, безумовно, з адресуванням до наших «керманичів», державних службовців.

Якими рисами має бути наділений той, хто дав обіцянку вірою і правдою служити людям?

На цю тему з дуже тонкими гранями говорили ми з очільником головного управління Державної міграційної служби Львівщини **Юрієм Ігорьовичем Татомиром**:

«Знайомство з Євгенієм Володимировичем Єніним відбулося під час мого стажування в управлінні міжнародного співробітництва Генеральної прокуратури. Пам'ятаю, як ми побачилися вперше. Зайшовши до його кабінету, одразу відчув тепло, якусь легкість. Така аура чиновницького кабінету мене дуже здивувала, навіть вразила. І вже тепер я розумію, чому саме.

Євгеній Володимирович ішов мені назустріч. Я, відверто кажучи, просто оторопів, розуміючи, що люди такого високого рангу могли мене навіть і не прийняти. Ніколи не забуду цей погляд – дуже глибокий, він ніби сканував мене. Приємна усмішка, „рівне" рукостискання. Шок!

Розмову Євгеній Володимирович розпочав словами:

„Чи у вас все гаразд, чим я можу бути вам корисним? "

Вражений такою простотою та відкритістю людини з високим статусом, я почав відповідати. Поступово ми стали бесідувати, як двоє давніх знайомих. Я одразу ж зрозумів, що знайшов Людину, Професіонала. Особистість, на яку можу орієнтуватись, до якої підтягуватися. Відчувши, який космічний масштаб заступника Генерального прокурора України має людина і як вона при цьому себе поводить, я потім постійно ходив здивованим. Це мене зачепило, як кажуть, назавжди!

Після цієї зустрічі я для себе дійшов остаточного висновку, що посаду красить людина, а не навпаки. В подальшому на підсвідомому рівні відчував потребу в спілкуванні та підтримці зв'язку з Євгенієм Володимировичем, а він як дуже тактовна, вихована і стримана особистість мені відповідав взаємністю. Після мого звільнення з органів прокуратури я завжди був на зв'язку з ним. Мене це, як каже молодь, тригерило по-доброму, бо як людина з такою завантаженістю, відповідальністю могла пам'ятати і завжди відтелефоновуватися або відписуватися на мої ініціативи».

А з другого боку, хіба те, що ми почули від пана Татомира, не за Конфуцієм? Адже саме цей філософ вважав морально-етичні принципи головними в службі на суспільство.

Якось іще на початку роботи в МВС до першого заступника міністра завітав кореспондент впливового інтернет-видання із запитаннями явно розвідувального характеру. Чим же дихає вчорашній ранговий дипломат?

«Євгенію Володимировичу, Ви встигли попрацювати заступником Генерального прокурора, заступником міністра закордонних справ, нині Ви – перший заступник міністра внутрішніх справ. Чи потребує зміна таких посад внутрішнього перелаштування? Чи можна залишатися самим собою в будь-якому кріслі?»

«Як на мене, то залишатися собою потрібно хоч у кріслі, хоч на сидінні тракториста. Аксіома для мене. Не обговорюється, а от про віддачу можна вести мову. Не для похваляння скажу, що на цих посадах ми разом з колегами повернули до державної скарбниці кошти януковича в розмірі $1,5 млрд. Також разом з колегами з МЗС провели евакуаційну операцію в Кабулі, яку визнали однією з найкращих в Європі. Ми повернули 650 людей, і цей процес триває. І все це не без уміння вчасно перелаштовуватися, але завжди залишатися людиною – незалежно від посад чи крісел».

«Зараз у правничій спільноті та й на державній службі взагалі актуальним є питання комунікації між владними структурами. Для прикладу, де взаємоспілкування налаштоване краще – в Офісі Генерального прокурора чи в МВС? Як, на Вашу думку, комунікативні процеси у виконавчій владі можна було б покращити? Це взагалі залежить від системи чи від конкретної команди?»

«Які у Вас гарні запитання! Коли ми говоримо про створення сучасної країни, то без вибудови сучасної ж комунікації справа не піде. І це комунікація не тільки в МВС чи ГПУ, а й в усіх міністерствах та відомствах. І, що важливо, між міністерствами. Тут хотілося б наголосити на тому, що і ГПУ, і МВС у своїй діяльності тісно пов'язані з кримінальним процесом і повинні діяти в межах і в спосіб, передбачений Кримінально-процесуальним кодексом. Останній не завжди дає право розголошувати ті чи ті відомості, адже за це настає відповідальність.

Влада сьогодні має не просто брати участь у комунікації, а ініціювати її.

Наприклад, у МВС ми створюємо можливості, щоб діалог із суспільством ставав дедалі ефективнішим. Скажімо, поставили за мету дати українцям інструменти, які могли б фіксувати порушників Правил дорожнього руху, повідомляти про них туди, куди слід. Це форма комунікації? Ще б пак.

Ми також можемо говорити про створення комунікації, розвиваючи в школах безпечне середовище для дітей, і разом із цим ставимо питання про розв'язання проблем підліткової та дитячої злочинності. Приміром, за вісім місяців цього року зареєстровано близько трьох тисяч кримінальних правопорушень, учинених дітьми або за їхньою участю. І стільки ж злочинів скоюють проти самих дітей. Тому ми покращуємо програму „Шкільний офіцер", щоб знову ж таки вибудовувати комунікацію дітей з полісменами для запобігання злочинам».

Уже в дорослому віці натрапив Євгеній на слова улюбленої української поетеси Ліни Костенко. Вона сказала прозою: «Держава – це я, а не те, що вони з нею зробили. І якби кожен усвідомив, що держава – це він, то досі у нас вже була б достойна держава».

Відчуження од держави потрібне ясно кому. Тому, хто має від такого підходу політичний зиск. Диктаторам усіляких відтінків. А в демократичному середовищі панують інші підходи.

Під час чергових посиденьок з Євгеном Пікаловим Євгеній Єнін підкинув цю серйозну тему. Почали друзі говорити серйозно, що ж то воно таке, держава? Звісно, на нинішньому історичному відрізку. Договорилися до того, що Пікалов сказав:

«З якоюсь періодичністю суспільство має поставати перед цим складним запитанням: навіщо нам сьогодні держава?»

Є. Єнін зосередився, але пауза тривала недовго, бо він додав:

«Згоден. Тільки таким запитанням мало не щодня маємо перейматися насамперед ми, управлінці. Раз на тиждень так точно».

Знаємо одну українську біду: відсутність владної спадковості. Тобто кожен наступний призов до влади не береже напрацювання попередників, мовчки не перебирає накопичені проблеми, а топче вчорашніх так, наче вони непримиренні вороги. А китайська модель, конфуціанство, про що ми так довго розмовляємо, спадковість влади ставить на чільне місце. В цьому сенсі мені сподобалися слова колишнього шефа Є. Єніна, не раз уже цитованого **Юрія Віталійовича Луценка**:

«Після зміни влади Женя не став демонстративним перевертнем і з повагою ставився до окремих вдалих професійних напрацювань команди своїх попередників. Цю принципову лінію – оцінювати людину винятково за справи її – він тримав до останнього свого дня».

Іще раз надаю слово **Юрію Ігорьовичу Татомиру**:

«Прекрасні часи спілкування на різні теми в нас з'явилися після звільнення Євгенія Володимировича з ГПУ. Ми мали кілька кейсів, що розпочинались як громадські проєкти, але за ініціативи Євгенія Єніна у більшості випадків перетворювалися на законодавчі ініціативи або реалізовані реформи. Я не чув ніколи від нього „та ну його, воно не моє". Він мовчки перейняв усі „тяготи і лішенія" попередників, ніколи їх не поливаючи брудом. Він завжди дуже переймався як долею України в стратегічному розумінні, так і простими людськими обставинами. Євгеній був державним діячем нової формації, який докладав багато зусиль до реформування свого відомства у якісний сервіс для громадян і продовжував цю лінію навіть у найскладніші для нашої країни часи. Він був для мене реально наставником, людиною, яка все розуміє, чує і знає».

6.6

Китай Китаєм, це, звісно, цікаво і повчально, але ви знаєте, чим чи ким захоплювався посадовець високого рівня Євгеній Єнін усе своє доросле життя? Якщо не знаєте точно, то ніколи не вгадаєте. Бо державний діяч такого мас-

штабу – і раптом стоїцизм! Ви ще скажіть, що захоплювався чоловік одним з яскравих представників цього напрямку, **імператором Марком Аврелієм**. Але так воно і є. Після приїзду з Італії у нього в кабінетах завжди стояв бюстик цього визначного римлянина. Знову і знову він повертався до основного його твору – філософських роздумів «Наодинці з собою».

Іще в школі малий Євгеній заразився оцією найбільш цікавою у світі штукою – читанням книжок. Коли йому вже в дорослому житті хтось казав, що прочитав у своєму житті тільки скаргу на свої неправедні дії, то він дивився на такого індивіда з великим жалем. Як так можна?

А він сам читав. Не все поспіль, але книжка сама по собі була тією таємницею, за якими всі ми бігаємо в дитинстві. Вона розкривала Євгенієві такі світи, про таке розказувала, що ніхто ніколи йому про це не розповідав. Інтерес дитинства переріс у серйозні читання в юності, а там уже й доросле життя підкинуло свої книжки.

Юрій Віталійович Луценко:

«Безперечно, Євгеній був висококультурною, начитаною, інтелектуально розвиненою людиною. Він увесь час розмовляв українською, хоча, по суті, родом з російськомовного куточка України – Дніпропетровська. Він казав, що в його особистій „українізації" дуже допомогла дружина Людмила, він нею пишається, вона волинячка.

Водночас коли до нього підступалися ультрапатріоти і махали шаблюками, щоб знищити все москальське, він не розділяв цього ентузіазму. Ми з ним вважали, що немає сенсу воювати з російською культурою, треба розвивати свою, немає сенсу забороняти російську мову, потрібно культивувати і розвивати свою, прививати любов до неї, вкладати в неї величезні кошти і ще більшу душу. Головне нині, якою мовою розмовлятимуть наші онуки і правнуки.

Величезний плюс у тому, що Євгеній Єнін, уже доросла людина, читав увесь час. Зізнавався, що, на превеликий жаль, ніколи насолоджуватися художніми творами, але ту літературу, що потрібна була для діла, проробляв він зі знанням справи.

Коли я дізнався, що він полюбляє Марка Аврелія, то спершу не зрозумів, а потім його аналогія дійшла і мені. Те, що колись називали стоїцизмом, нині вписується в поняття український патріотизм, героїзм. Щось він тут відчував. Проводив паралелі».

Гадаю, бути в Римі і не пройнятися поглядами й уподобаннями Марка Аврелія – це гріх проти людського генія. Євгеній і не думав у цьому сенсі бути винятком. Він узяв до рук книжку Марка Аврелія «Наодинці з собою» і… І все, вона стала не те що улюбленою, не те що парадною в тому розумінні, щоб у колі інтелектуалів цитувати її… Вона стала його настільною книжкою. І високі матерії, придатні для втілення в сучасну канву життя, він черпав із цієї бездонної мудрості, яка до того ж була надзвичайно наближена до практики та реального життя.

Справді, «Наодинці з собою» є однією з класичних робіт стародавньої філософії і визначальною програмною частиною стоїцизму. Цей твір представляє собою збірку записів, які римський імператор робив для себе, розмірковуючи про життя, моральність, смерть, владу та інші вічні теми.

Основні ідеї, які виносяться на передній план, включають самодисципліну, внутрішній спокій, прийняття неминучості подій і розуміння себе в контексті космосу. Марк Аврелій акцентує увагу на внутрішній моральній силі і самовдосконаленні, вважаючи це основою щасливого і мудрого життя.

До речі, його підхід до дійсності вплинув на багатьох пізніших філософів і мислителів, а етика стоїків, яка проповідується у книжці «Наодинці з собою», залишається актуальною і сьогодні.

Захоплення Євгенія Єніна стоїцизмом, зокрема філософією Марка Аврелія, може бути пояснене кількома ключовими аспектами, які привернули увагу українського державного діяча.

Приміром, це етика самодисципліни і внутрішньої свободи. Стоїцизм Марка Аврелія підкреслює важливість контролю над власними емоціями і діями, розвиток внутрішньої моральної сили і вільного вибору. Ці принципи особливо актуальні для людей, які перебувають на посаді, де потрібна стійкість і мудрість у прийнятті рішень.

Прийняття природи і неминучості. Філософія стоїцизму вчить про прийняття змін, невдач і неминучості подій, що є особливо важливим в умовах високої політичної та соціальної нестабільності. Мудрість укладення миру з непередбачуваним дозволяє зберігати внутрішній спокій і стійкість.

Універсальний гуманізм і громадянська відповідальність. Марк Аврелій пропагує ідею служіння суспільству і громадянської відповідальності, що відповідало ідеалам Євгенія як державного діяча. Він намагався втілювати ці принципи у своєму житті і діяльності.

Отже, для певного підсумку скажу, що для Євгенія Єніна інтерес до Марка Аврелія, ймовірно, базується на його філософській глибині, актуальності принципів для сучасного керівництва і важливості підтримки моральної сили й етики в умовах складних суспільних реалій.

Людей, яких сформувала книжка, велика кількість. Автор цих рядків постійно складає молитву її величності Книзі. На жаль, не знаю конкретної думки щодо неї Євгенія Єніна, але мені здається так, що він також був фанатом мудрого слова.

З роками Євгеній усе частіше повертався до думки, що кожному, як того вчили стоїки й сам «невмирущий» імператор, варто прагнути самовдосконалення. А чи можливе воно без навчання? І чи здатне навчання відбутися без того, щоб пропускати крізь себе мудрі тексти авторів різних епох?

Він там і сям чув «людина із системи» чи «людина не із системи». Це його виводило з себе. Бо як можна працювати в системі, використовуючи надбання

системи, і вважати себе поза системою? Євгеній так і казав: життя навіть у найменших проявах – це насамперед система. Тільки-но вкидаєшся в хаос, як стаєш зачуханим бомжем зі здутою, як повітряна кулька, душею.

Але це поняття набирає сенсу лише в тому разі, коли така людина вносить у систему, не характерну для себе, нові ідеї, пропонує такі повороти, що відкривають нові горизонти. Однак це не означає, що у сферу, яка займається продукуванням, скажімо, дронів, потрібно переводити людей, котрі до цього вирощували овочі. На переконання Є. Єніна, принцип зміни влад українського розливу, зав'язаний на скандалах і взаємозвинуваченнях, варто поміняти на принцип спадковості. Щоб разом з булавою наступнику передавалися важливі державні «недобуди» і щоб нині діючі сприймали це як належне, а не як предмет для пояснень уже власних прорахунків.

Таке в Україні можливе? Запитайте щось легше.

Стоїки – народ дуже толерантний, хоча у власних принципах, у збереженні себе як носія кращих рис вони непримиренні і постійні. Вище я казав, що майже кожен мій співбесідник характеризував Євгенія Єніна як людину світлу. І просвітлену. Це, самі розумієте, не одне і те саме.

«Євгеній Володимирович був світлою людиною, – говорить **Анжела Анатоліївна Стрижевська**. – Якщо цю характеристику хтось вважає неповною, то я категорично не згодна. Варто когось так охарактеризувати, і нам усім все ясно. Так і з паном Євгенієм.

Щодо нього ця характеристика спливає першою. В мене на столі лежить книжка „Світова фотографія". Подарунок Євгенія на мій черговий день народження. Він завжди дарував те, що, як йому видавалося, мало цікавити всіх притомних людей. Схоже, як співпереживають у чомусь, так і йому подобалося розділяти радість від подарованого. Ось він дарує мені чергову книжку по Італії.

„Почитай, а я обіцяю, що ми поїдемо до цієї Богом облюбованої країни. Я обіцяю запросити тебе в те місце, де готують найсмачнішу у світі пасту! "

„Я народилася в незаможній сім'ї, макарони – це одна з ознак бідності. Може, краще морозиво, каву? "

Так я йому відказую.

„Але ж макарони в Італії – це вже божество! Це більше, ніж власне макарони"».

Як людина, вихована в доволі правильних з погляду етики та естетики умовах, Євгеній визнавав і всіляко розділяв один культ – праці. Не точно: він визнавав два культи – Праці та Людини Праці. Звісно, сам так багато і напружено (за системою, розробленою самотужки) працював, що когось і правда завидки брали.

Ясна річ, і сюди наклав свій відбиток стоїцизм. Хоча його прибічники здавна мали складну систему ставлення до праці. Вони вважали працю надзвичайно

важливою частиною свого життя і культури, тому дбали з особливою увагою, вважаючи, що через працю людина знаходить своє місце в житті і співвідноситься з природою і навколишнім світом. У стоїків був розвинений етичний кодекс, в якому праця посідала важливе місце. Праця допомагає людині, як писав Марк Аврелій, розвивати свої здібності, культивувати моральні якості і відчувати гармонію з природою.

Оскільки стоїки мали власне бачення розуму, який вони вважали вищим началом порівняно з емоціями та прагненнями, то й у їхньому культі праці значне місце відводилося саме розумовим вправам. Вони підкреслювали важливість розуму для досягнення моральної чистоти, усвідомлення своїх обов'язків і відповідальності перед природою та спільнотою. Саме розум, на думку стоїків, відігравав ключову роль у формуванні етичного кодексу та розв'язанні моральних дилем відповідно до їхнього світогляду.

«Я подивувався сконцентрованості і залізній логіці цього, формально кажучи, цивільного чоловіка, – мовить **Павло Олександрович Єлізаров**. – Не скажеш, що все покотилося, як по маслу. Таке в нашій країні рідко трапляється. Але поступово, цілеспрямовано наші квадрокоптери перетворилися на сучасні, з прекрасними програмами бойові дрони. Звісно, Євгеній не міг і не займався внутрішньою начинкою безпілотників, проте його зусилля масштабувати саму програму безпілотної авіації виявилися стрункою і продуманою до дріб'язків системою. Гадаю, якби це питання доручили якомусь «неспішному» науково-дослідному інституту, там би рік запросили на його розробку. А тут – блискавична і бездоганна побудова!»

Давній вірний друг Володимира Миколайовича Єніна **Валентин Іванович Носко**, колишній розвідник, один з перших керівників Євгенія вважає так:

«Євгеній був правильною людиною. В це слово-поняття я вкладаю його позитивні ділові, моральні та особисті якості, ідеологічні погляди. Все це сприяло його успішній діяльності на всіх ділянках державної служби (СВР, МЗС, Прокуратурі, МВС). Вражаючий список місць роботи за таке коротке життя і блискуча кар'єра. Особливо хочу відзначити притаманну йому природну сміливість, що він її виявляв як на роботі в розвідці, так і на інших важливих ділянках державної діяльності».

Марк Аврелій, якого так шанував герой моєї повісті, у своїх «Роздумах» відзначав важливість самопізнання і розуміння людської природи, включаючи і те, як позитивні риси можуть бути перетворені або порушені.

Ось декілька цитат із цього приводу:

«Щастя твого життя залежить від якості твоїх думок» (Книга IV, 3).

«Найкраща помста – не бути схожим на того, хто завдав тобі образи» (Книга VI, 6).

«Якщо тебе турбує щось зовнішнє, біль не спричиняє сам об'єкт, а твоя оцінка його; і цю оцінку ти маєш змогу скасувати в будь-який момент» (Книга VIII, 47).

Хоча ці цитати не безпосередньо стосуються теми переходу від позитивних до негативних характеристик, вони відображають філософську спрямованість Марка Аврелія на самопізнання, моральну чистоту і відповідальність за свої вчинки, що може відігравати важливу роль у розумінні таких перетворень.

Далі стане зрозуміло, чому я звертаюся до суто філософських міркувань, які Євгеній Єнін не просто вивчав, а й активно проводив крізь призму практичної діяльності. Адже саме філософія часто розглядає людську природу як складну систему, де добро і зло існують поруч. Позитивні риси людей, такі, як відданість, чесність і відвага, можуть за певних обставин обернутися на свої протилежності через злочинність, зраду і боягузтво. Позитивні характеристики при цьому можуть бути пов'язані з моральною справедливістю і відповідальністю, тоді як негативні – виражати аморальність і безвідповідальність.

От ми ще ближче до теми. Стоїки вважали зраду однією з найбільших моральних підлот, оскільки вона суперечила їхньому уявленню про справедливість, відповідальність і відданість спільноті. Згідно з їхніми принципами діяти проти інтересів спільноти або країни, особливо в часи загрози, було неприпустимо.

Щодо українського контексту, де окремі представники сил оборони могли б втікати або ховатися від ворога, стоїки бачили б це як прояв зради національним ідеалам і обов'язкам. Вони вважали, що кожен має брати на себе відповідальність за свої вчинки і служити спільному добру, навіть ціною особистих жертв. Загалом стоїки були б дуже суворі в осуді такого виду зради, підкреслюючи необхідність чесності, відваги і відданості своїй країні чи спільноті.

Травень двадцять другого. Війна набирає злостивих обертів. Євгеній Єнін у черговому відеозверненні розповідає про зрадників.

«Серед українських правоохоронців і військовослужбовців трапляються випадки колабораціонізму, – казав перший заступник міністра внутрішніх справ. – Наразі слідчі Нацполіції розпочали уже приблизно 500 кримінальних проваджень за фактами колабораційної діяльності. Фіксуються непоодинокі випадки, коли і співробітники поліції перебігають до ворога. Ось приклад з Донецької області. Там виявлено близько 80 працівників поліції, які всупереч вимогам керівництва тимчасово змінити місце перебування, не виконали наказу. Надалі вони почали співпрацювати з представниками незаконних збройних формувань на цій території, обійняли посади у «правоохоронних органах», виконуючи функції окупаційної влади в захоплених будівлях ГУНП в Донецькій області.

Однак маємо і позитив. Порівняно з 2014 роком помічаємо зменшення кількості фактів колабораціонізму серед поліцейських. Адже, за нашою інформацією, раніше на бік ворога „переходили цілі гарнізони". Кожен випадок колабораціонізму розглядається індивідуально. Адже часто трапляються ситуації, коли правоохоронці чи військові йдуть на співпрацю з ворогом через небез-

пеку для власного життя або життя їхніх близьких. Це питання межі між колабораціонізмом і виживанням. Тут варто розмежовувати, оскільки є поняття зради, а є дії в умовах крайньої необхідності, коли співпраця може бути вимушеною через те, що їм чи їхнім сім'ям загрожує небезпека…

Кожен окремий випадок співпраці, мабуть, має розглядатися окремо на предмет мотивації. Була вона вимушеною або ж добровільною? В законі щодо встановлення кримінальної відповідальності за колаборайну діяльність про це також сказано».

Ведучі телемарафону уточнювали:

«Це ми говоримо про колаборантів з мілітарних і силових структур. А що з тими представниками місцевої влади, які залишилися на непідконтрольних територіях і забезпечують життєдіяльність громад?»

«Насамперед і Президент, і Уряд, і Збройні Сили України роблять усе для того, щоб якомога швидше деокупувати території, які сьогодні опинилися під контролем ворога. Також украй потрібно забезпечити можливості для евакуації тих людей, які хотіли б вийти з-під окупації, і першочергові потреби тих, хто не може цього зробити.

Щодо тих, хто лишається, то в Кримінальному кодексі чітко вказано, що є злочином. Багато що залежить від того, як вони побудують свої відносини з окупантами. Йдеться не про тих, хто пече хліб чи надає медичну допомогу на тимчасово окупованих територіях. Мова насамперед про представників органів держави або місцевого самоврядування. Якщо вони вступили у співпрацю з ворогом, то це все прописано в Кримінальному кодексі. Грань, безумовно, є тонкою.

У нас був приклад, коли співробітник правоохоронних органів розповів окупаційним військам службову інформацію. Пропагандисти зробили свій ролик, у якому він нібито самостійно виявив бажання все розказати. Ми почали встановлювати події, зв'язалися з ним, і він нам каже, що в цей момент з його дітьми і дружиною перебував озброєний військовий рф. І якби він не робив те, що йому накажуть, – то його рідних убили б. Він нас запитує, а що б ви зробили на моєму місці?»

Ніщо справді цінне не зникає. Нині стоїцизм залишається доволі популярним філософським напрямком у світі, особливо серед людей, які шукають інструменти для досягнення внутрішньої гармонії, мудрості і моральної міцності. Проте конкретні дані про кількість прихильників стоїцизму важко навести через його різноманітні форми вияву: від академічних досліджень до популярних практик.

Стоїки керуються ідеями, які визначили великі філософи цього напряму, такі, як Епіктет, Сенека і Марк Аврелій. Основні принципи стоїцизму включають контроль над своїми емоціями, відповідальність за свої вчинки, внутрішню

свободу і розумне сприйняття світу. Ці ідеї спрямовані на досягнення гармонії, незважаючи на зовнішні обставини.

Щодо України, стоїцизм є менш відомим порівняно з більш розповсюдженими філософськими течіями і духовними практиками. Проте серед інтелектуальної та освіченої громадськості трапляються люди, які цікавляться цим напрямком і практикують його принципи у своєму житті.

Одним з таких був Євгеній Єнін.

Тому цю главу, що характеризує мого героя з усіх боків, хочеться закінчити словами не стільки пафосними, скільки щемними й істинними. Вони належать **Юрію Косенку**:

«Це був громадянин, який мав справді державницьке мислення, який знайшов своє покликання в розбудові й захисті української державності і займався цією справою віддано, без зайвого галасу, до останньої миті свого життя…

Коли ми разом з паном Євгенієм віддавали пошану видатним борцям за незалежність України, я не думав, що одного дня мені доведеться самому писати спогади, вплітаючи їх у вінок пам'яті про нього самого...

Євгеній Єнін загинув у боротьбі за незалежність України, і тепер він сам долучився до сонму славетних Провідників і героїв-борців, приклад з яких він закликав брати під час проведення меморіальних заходів. Ба більше, пан Євгеній продовжує жити в започаткованих і підтриманих ним справах, він і далі веде боротьбу, надихаючи нас і будучи взірцем того, яким має бути посадовець і державний діяч.

Світла тобі пам'ять, дорогий друже, „твої діла нам незабутні, а твій наказ для нас святий", як мовиться у відомій пісні борців за визволення України. І то наш спільний обов'язок виконати цей заповіт – відстояти державність і перемогти у війні з лютим агресором…»

«КРИМСЬКЕ ЗОЛОТО»
ПОВЕРНЕМО

INTERPOL

ГЕНЕРАЛЬНА ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ
ЗАКОН І

PROCURATURA
MOLDOVA

FINISH
Mizuno
1:59:54
5:49:45

Глава сьома:

ЯК ЖУК НАРОЩУЄ ПАНЦИР

7.1

Терпи, терпи – терпець тебе шліфує.
Василь Стус

Усі ми, за Божим замислом, маємо народжуватися янголами. Чому ж навкруги стільки чорних душ, ладних піти на крайні підступи, аби...? Аби що? Аби затлумити чим завгодно душевний біль, що ти не такий. Оцю образу на всіх, окрім самого себе. Що не відбувся. Що втратив. Що інші, бач, мають, а ти – тільки порожні долоні. Що, зрештою, розвіяв свої непогані з дитинства дані, мов зерна піску по вітру.

Незвіданими лишаються біль, помисли та дії безкінечної лави невдах, що відмовилися владнати справи з власною долею – «У Бога – твої руки».

Чому ми, як птахи, обрані для польоту, так часто зачіпаємо крилами об найгостріші кути? Відповідей немає, лише тихе клацання годинника вночі, коли місяць здіймає нас до небес, намагаючись заспокоїти той нестримний стук. А ми, як діти, що шукають світло в темряві, продовжуємо крокувати, несучи в собі спогади тих, хто колись теж був нашими янголами, а тепер тільки відблисками пам'яті...

Євгеній, а пізніше Євгеній Володимирович фізично відчував, як його обтесують обставини, пов'язані з нескінченним спілкуванням. Чорні тіні, що шугали навколо нього, тим нахабніше намагалися накрити його, чим більше він прагнув світла. Іншими словами, чим більше він робив для загалу, тим дошкульнішими були шпичаки, що входили у свідомість болючіше, ніж якби їх вганяли в тіло...

Це дуже бентежить. І тоді сильний запитує сам себе: а кому потрібна моя сила? Чи здатен я змінити світ, коли він, хоч як не намагайся його покращити, знову важко лягає на мене? А слабкий тим часом знаходить аргументи для своєї слабкості, переконуючи себе, що він не покликаний для великих дій, що його долею є лише марніти в маленьких мріях. Він дуже ображається, коли його відтягуєш від оманливого комфорту життя.

Яким же бути? Справді, як знайти баланс, коли і сильний, і слабкий легко можуть аргументувати свої позиції, а життя виявляється складним лабіринтом протиріч? Може, відповідь у тому, щоб прийняти власну унікальність і знайти сили в її прийнятті? Зрозуміти, що кожен з нас містить уже в самому собі самобутній внесок до цього світу, незалежно від його переваг і недоліків? Треба тільки захотіти це зробити. Віддати.

Бог закладає в кожного з нас шанс. Ні, не так, з великої літери – Шанс. Ми всі – множина різних Шансів. Чи не є це вищим нашим сенсом – зрозуміти, що від тебе чекають використання твого єдиного і неповторного шансу? Можливість змінити світ навколо, принести щастя, втілити мрії – це і є той політ з умовними

крилами, про який так багато поезій. Усвідомити, що навіть найменший внесок може мати велике значення для кожного, хто навколо, і для самого себе – це працювати на реалізацію свого шансу. Коли ми приймаємо свій шанс і діємо, таким чином стаємо не просто часткою цього світу, а й тим Шансом для країни, який здатен зробити кращим учорашнє краще.

Сенс буття в посилі результатів реалізації твого шансу іншим. Вони разом з тобою теж несуть у собі потенціал зробити цей світ кращим. У мандрівці життям кожен з нас – лише пелюстка в розмаїтті, але разом ми створюємо мозаїку можливостей і надій. Таким чином, кожен відданий шанс стає краплиною в океані добра, яка поширюється й освітлює темряву навколо нас.

Може, і правда, ми просто краплина в морі життя, але кожна краплина має своє значення. Нехай наші можливі шанси будуть мотивацією ділитися добром, любити безмежно і нести світло там, де темрява здавалася безпросвітною. У кожному з нас є потуга, яка може перетворити світ і зробити його трохи кращим, трохи світлішим. Скажімо «так» своєму Шансу і разом відкриємо нові горизонти для нас і для інших.

Та ні! Перед зустріччю з новим шефом, до якого Євгеній добирався з Італії, він про таке не думав. Щось подібне переймало свідомість, бентежило душу до цього. В Римі ще й не такі сумніви тебе дістають. Вічне місто – вічні істини.

Для співбесіди з **Юрієм Віталійовичем Луценком** Є. Єнін був зібраним, строго логічним і відпрасованим зовні. Але його співбесідник-високопосадовець раптом підкупив своєю простотою.

«Євгенію, прошу дозволити лише сьогодні й ось у цьому кабінеті називати вас на «ти». Не тому, що, боронь Боже, тим самим підкреслюю свій вищий щабель, ні! Просто на «ти» легше, природніше доходять ті істини, що їх дуже хочу донести вам… тобі. А ще більше хочу, щоб ти їх засвоїв якомога краще».

«Не маю заперечень», – відповів кандидат на посаду заступника Генерального прокурора Євгеній Єнін.

І їхня співбесіда, якщо так можна назвати довгі монологи Генерального і короткі відповіді чи репліки його ймовірного заступника, почалася. Ю. Луценко справді говорив дуже багато, але по ділу. В нього самого душа була не на місці, а цей статний молодий чоловік з відкритим обличчям сприяв відвертості.

«Розумієш, Євгенію… Досі ти – що в розвідці, що в дипломатії – був у стані, як я називаю, білих рукавичок. Якщо ти й мав справу із соціальним дном, то тільки торкався його по справах. А так – бесіди з, як правило, грамотними, інтелектуально розвиненими фахівцями у тій чи тій сфері. Тут буде таке… Іноді тебе буквально рватиме зсередини цілий букет з відрази, гніву, нудоти душевної і фізичної. Щоб це витримувати, потрібно гартувати психіку, як ти привчаєш тіло до холоду чи голоду…»

Євгеній не пропускав жодного слова Генерального. Водночас, за вже натренованою звичкою, мозок працював на повну, то малюючи якусь картинку, то складаючи логічну конструкцію для ймовірної відповіді на раптове запитання. Він оцінив луценківські «білі рукавички», зрозумів, що мав на увазі його сьогоднішній візаві. Справді, якщо рукавички й були, то не для того, щоб уникнути контакту з чимось брудним відкритими пальцями. Він працював у більш контрольованому і менше напруженому середовищі, де його зіткнення зі складними емоційними або моральними викликами були менш частими. Зараз же Юрій Луценко натякав на те, що в новій ролі Євгенію Єніну доведеться мати справу зі складнішими, насиченими емоційно ситуаціями, де потрібна буде не лише професійна, інтелектуальна підготовка, а й здатність контролювати себе так, як ніколи раніше.

Їхня бесіда тривала цілих три години. Євгеній був іще й гарним оповідачем, тож коли врахувати, що йому було про що розповісти, він у другій половині розмови перебирав ініціативу на себе, бо його багато про що запитували. Та Ю. Луценко, відзначаючи важливі аспекти психологічної стійкості і моральної готовності, продовжує керувати розмовою. Очевидно, що він хоче підготувати Євгенія до нових викликів, які можуть зустрітися йому на такій високій посаді.

Під час однієї короткої паузи кандидат на посаду сказав:

«Дякую, Юрію Віталійовичу, за цінні поради. Я готовий до нових викликів і зроблю все можливе, щоб виправдати Ваші очікування».

«Я впевнений у твоїй здатності. Ти маєш значний досвід і знання, які допоможуть тобі впоратися з будь-якими завданнями, а нам усім успішніше виконати загальні накреслення. Але пам'ятай, що справжнє випробування – це не лише інтелект, а й здатність керувати своїми емоціями».

«Розумію. Я працював над цим аспектом і продовжуватиму це робити. З Вашою підтримкою я впевнений, що зможу досягти успіху».

«Вірю в тебе. Пам'ятай, що ти не сам і завжди можеш звертатися за підтримкою до своїх колег і до мене особисто. Нам потрібні люди, які готові виконувати свою роботу з відданістю і професіоналізмом».

Дипломату і колишньому розвіднику співбесіда подобалася ще й за своєю глибинною суттю. Ю. Луценко періодично вставляв у розмову конкретні випадки або стратегії, які Є. Єнін міг і повинен був використовувати в майбутньому. Але в цьому відчувалися не тільки попередження про складнощі роботи, а й бажання всебічної підтримки Євгенія, щоб надати йому більшої впевненості.

Насамкінець Генеральний прокурор сказав:

«Здавалося б, мені, хто встиг пройти обидві сторони правоохоронної сфери – і міністром МВС був, і політичним в'язнем, уже й сам чорт товариш, але я хвилююся, бо від мене багато чого чекають. Ти, Євгенію Володимировичу, готовий стати поруч?»

«Юрію Віталійовичу, я поважаю Ваш досвід і визнаю Вашу роль в українському правоохоронному і політичному напрямках. Я глибоко розумію важливість цієї посади і відповідальність, яка на мене лягає. Також я готовий підтримувати Вас і працювати поруч, щоб досягти наших спільних цілей».

«Дякую! Це те, що я хотів почути. Щоправда, слова, слова, де ваша милість, та все ж… Твоя готовність і визначеність дуже важливі для нас. Ми маємо багато викликів перед собою, але я впевнений, що разом ми зможемо зробити чимало для нашої країни. Нам видали великий кредит довіри, проте й очікують від нас великих досягнень».

Коли минули ті надскладні три роки «прокурорської практики» і Євгенія охопила тиха, хоч і напружена інтелектуально, діяльність в Українському інституті майбутнього, під час інтерв'ю журналіст солідного видання його запитав:

«А що найбільше врізалося Вам у пам'ять від роботи в ГПУ?»

Є. Єнін, як і зазвичай, «програв» якусь мить своєю неповторною усмішкою, а потім відповів:

«Погано пострижена потилиця».

«Прошу?» – не зрозумів кореспондент.

«Я мав іще одне „корисне навантаження" – кураторство над пенітенціарною службою. В одній з колоній мені врізалася в пам'ять потилиця підлітка. От вона мені тепер згадується чомусь дуже часто. Здавалося б, тюремна дійсність могла закарбувати щось виразніше – ні, потилиця!»

Євгеній Єнін, заступник Генерального прокурора, зі смутком спостерігав за строєм неповнолітніх в'язнів, що марширували вздовж тюремного плацу. Його увагу привернула одна з потилиць підлітка. Вона була вистрижена, але погано: кущики волосся стирчали тут і там, створюючи неорганічний образ. Велика голова на тонкій шиї коливалася в такт ходьбі, немовби хотіла відвалитися від важкого тіла, пригніченого рутиною тюремного життя.

Він дивився на цю сцену зі змішаними почуттями – співчуття доповнювало обурення від безпорадності цих молодих людей. Він розумів, що їхнє майбутнє тепер залежало не тільки від них самих, а й від безжальної системи. Чи вистоять ці ще такі юні душі? Чи зламаються назавжди, щоб уже рухатися по хибній площині?

За цією потилицею бачилося так багато. Велика голова, надто важка для тонкої шиї, мовчазно розповідала історію горя і болю. Батьки-алкоголіки і безрадісне дитинство хлопчика – це лише початок. Побої від дикого батька залишили свої відбитки на його м'якій шкірі. А потім вуличні розваги, про які всі ми добре знаємо, додали ще більше рубців до цієї історії.

І за кожною неголеною потилицею в тому скорботному строю стояла своя гірка доля. Як повернути дітей суспільству цілими і зціленими? Є. Єнін не міг не побачити тяжкі долі, які висвітлила ця проста, але така символічна картина.

Його серце зболіло від бажання змінити цей неправедний світ, де дитина не мала жодних шансів на щасливе дитинство. Він мріяв про краще майбутнє для молодих людей, які б замість ранніх ударів долі розвивалися нормально і ставали, зрештою, достойними людьми.

Але надамо слово **Юрію Віталійовичу Луценку**:

«Незважаючи на те, що Євгеній пройшов уже й розвідку, й дипломатію, і таку амбітну річ, як нерядовий статус, він тоді ще не був готовий до „особливостей" української політики чи сили грошей. Він досі ніби залишався осторонь цієї нашої специфіки. Це добре міг відчувати тільки досвідчений політичний гравець. Адже в епіцентрі українського політичного устрою, де ворожнеча і протистояння стали нормою, постійно вирували спровоковані драми. Гріш їм ціна була, але вони створювали важку атмосферу напруженості та невизначеності між основними дійовими особами на цій сцені.

Чи міг безболісно й органічно влитися в цей постійно розпечений процес чоловік без відповідних навиків? Риторичне запитання. Тим більше, що Євгеній щиро вірив у людське тверде слово, незворушність принципів після міцного рукостискання, у справжніх друзів і справжніх ворогів. Однак, зіштовхнувшись на верхніх ешелонах влади із сумновідомими українськими політичними оборудками, він почав розуміти, що реальність не завжди така, якою видається. Він навчився бачити не лише явне, а й приховане, відчувати не тільки декларації, а й істинні мотиви.

Такий досвід збагатив його переконання і змушував оцінювати ситуації з більшою увагою і обережністю. При цьому він залишався вірним своїм основним цінностям, шукаючи баланс між ідеалами і практикою. Це перевернуло в його свідомості переконання ідеаліста, бо життя, знайомство з дуже різними категоріями людей, навчало його дивитися на те, що відбувається, мудріше, тонше і з розумінням, що істинна складність наявних мотивів та змісту ховається глибоко під поверхнею видимих подій і заяв.

Робота хоч і у верхньому ешелоні, але все ж у прокуратурі давала більшу змогу Євгенієві чіткіше бачити, де істинне добро, а де безпощадне зло. Вона відкривала перед ним не лише законні аспекти справ, а й глибинні моральні питання, пов'язані з відповідальністю і справедливістю. Цей досвід допомагав йому розрізняти справжні наміри людей і розуміти важливість правових принципів у суспільстві.

Зрештою, те, з чим він зіштовхнувся… Нормально. Скелет у жука зовні, панцир у нього є скелетом. Відтак у політиці, державному менеджменті треба мати бійцівський характер боксера – тримати удар (мати панцир) і дошкульно для противника відповідати (аргументувати). Тому він нарощував оцей психологічний і морально-етичний панцир. Періодично ще міг емоційно подивуватися якомусь перевертню, але це ще більше додавало йому розуміння українських реалій.

Виважений, розумний, відкритий, ініціативний, проте командний – таким я його бачив наприкінці каденції в ГПУ. І коли він перейшов до МЗС, а потім і до МВС, то це вже був боєць із панциром, де наростали нові шари броні».

«А чи не могли б Ви навести конкретний приклад того, як наростав цей панцир, що було для нього „поживним середовищем“»?

«Я ж кажу, що в Євгенія була специфічна місія – міжнародна. Приклад?

Якось приїздимо ми вдвох до Британії. Лондон. Нам треба було звідти вийняти одного чоловіка, який на військовій ниві викрав кілька мільйонів іще за часів Віктора Ющенка. Відтоді він у розшуку. Нас усі спрямовують до відділу, який займається депортацією. Приходимо уже ввечері, офіс порожній, в одній кімнаті світло, жінка похилого віку, як у нас кажуть. Чай-печеньки. Ми про війну почали, а вона відповідає, що знає наш кейс. Дає аркуш паперу, на якому графи. Шістнадцять. От вам треба всі ці інстанції пройти.

– Це довго?

– Ваш клієнт багатий?

– Украв мільйонів сім.

– Тоді вам знадобиться років двадцять.

Ви знаєте, ми чай пити передумали.

Або ще. Знаходимо на території Німеччини мережу автозаправок. Легендарний злодій арбузов украв гроші, купив мережу заправок і… заправляє бензином і великими ділами. Докази про все є, купа документів. А вони там, у Німеччині цього всього не сприймають. Приїздимо до офісу в Бонні. Міжнародний відділ прокуратури Німеччини. Осіб з двадцять зібралося подивитися на Генпрокурора України.

От я почав. Реформа прокуратури на тлі війни. Війна на тлі реформ. Реформи на тлі постійних політичних криз. Ну, дійшли до арбузова. Жінка-перекладач каже, що ми знаємо про цю справу, ми її розглядаємо. А в перерві виявляється, що ця жіночка з Пітера, росіяночка, значить. Ну і нехай. А через два місяці нам надходить відповідь, що мережа заправок арбузова зазнала банкрутства, на неї накладено відповідальність по боржниках.

– А коли сталося банкрутство? – запитуємо у відповідному листі.

Виявилося через два тижні після нашого від'їзду.

Третя історія. Женя з Анжелою Стрижевською їде до Ізраїлю, зустрічаються з одним діячем з команди януковича. Все офіційно і законно. Йому пропонують: здай януковича, в тебе щось там конфіскують, але ти не сидітимеш. Вони не встигли повернутися, як уся преса звинуватила ГПУ в змові із цим паном. Політично накат роздмухав цей фігурант, підключивши наших ворогів тут. Причім, якби там було щось протизаконне, то НАБУ вже б стукало до нашої хати.

Отакі уроки. Я-то вже в МВС покрутився. А молодий амбітний чоловік з відкритою душею цим змушений був займатися, як кажуть, на оголені нерви.

У нашому шанованому відомстві, де підстава може бути щоміті, а також у світі, де чорт ногу вломить запросто. В отакій-от обстановці нарощував панцир колишній розвідник і дипломат, щира і відкрита людина».

«Чи можна звикнути до безпощадної критики на свою адресу, особливо коли вона не має підстав? – запитує наш знайомий **Євген Пікалов**, щоб відповісти так: – Якщо за цим стоїть правда, хтось справді вкрав, тоді це біда. Але частіше накати трапляються на порожньому місці. Точніше, тоді, як це комусь треба, щоб тебе знищити».

7.2

Бухарест приймав Генерального прокурора **Юрія Луценка** і його заступника **Євгенія Єніна** дуже добре. Українські правоохоронці у своїх румунських колегах відчули однодумців і професіоналів. Візит був дуже насиченим. Однією з найбільш плідних зустрічей стали відвідини представниками України офісу Румунського антикорупційного агентства. Рейтинг його у світі був дуже високим.

Керівництво ГПУ запитало про технологічний успіх їхньої справи. І почуло, зокрема, таку інформацію. Сімнадцятого року до кримінальної відповідальності за корупційними обвинуваченнями притягнуто 850 осіб. Тоді ж винесено понад тисячу обвинувальних вироків їхніх судів стосовно тих-таки корупціонерів. При цьому жодного факту порушення презумпції невинуватості не зафіксовано.

Як ви цього добилися? Як провели через суди стільки справ? Українські представники ставили десятки запитань, адже це був дуже цінний досвід. А їм прозаїчно відповідали: все дуже просто. Ми показали суспільству, що демократія – це насамперед жити за законом незалежно від соціального стану і статусу державного органу, що це норма і порядок, а не вендета.

«Мені видається, – сказав уже цитований мною суддя Верховного Суду України у відставці **Віктор Кононенко**, – що український політичний бомонд усі роки незалежності тільки те й робив, що привчав суспільство до одного правового збочення. А саме, що можна на людину – бажано в пресі, а ще краще з високої трибуни парламенту – звести будь-які обвинувачення, щоб визнати його злочинцем, правопорушником, хабарником чи навіть убивцею. На суд, де, зрештою, і мають винести вердикт добропорядності чи злочинності громадянина, звинувачений суспільною думкою йде вже весь обвішаний обвинуваченнями. І при цьому політична верхівка аж заходиться, так віщає про демократичність усіх процесів. Вибачайте, але коли людину можна звинуватити у вчиненні злочину

ще до слідства та суду, то чим це не сталінізм, коли без усяких „буржуазних" процесуальних дій могли і кулю пустити в потилицю?»

Віктор Іванович у всьому цьому добре розібрався. До речі, він є співавтором фундаментальної праці «Презумпція (не)винуватості», в якій оцю нашу «пліткарську судово-правову систему» аналізує і критикує в найменших її проявах.

Визнаний юрист наголошує, повторюючи вже прописну істину: презумпція невинуватості є важливим принципом права, який передбачає, що кожна людина вважається невинною доти, поки її вина не доведена у встановленому законом порядку, тобто рішенням суду. Україна, як і багато інших країн, визнає цей принцип як основний елемент правової держави.

Проте існують ситуації, попереджає пан Кононенко, коли презумпція невинуватості може бути порушена або недотримана. Ось деякі з них:

– **Медійний вплив** і попередні осуди в громадському просторі. Частіше за все це стосується кримінальних справ, які отримують значну увагу у ЗМІ або в соціальних мережах. Публічне створення в суспільстві атмосфери звинувачення особи негайно впливає на законність і справедливість судового вироку.

– **Політичний тиск**. Україна, так само, як й інші країни, іноді стикається із ситуаціями, коли політичні чинники чи громадські діячі можуть впливати на судовий процес або виносити на публіку заяви, що мають вплив на винесення рішення у справі.

– **Недотримання процесуальних гарантій**. Наприклад, порушення прав обвинуваченого на адекватний захист або неналежний доступ до адвоката може підірвати презумпцію невинуватості.

– **Системні проблеми в правосудді**: наприклад, довготривалість судових процесів, зовнішнє управління судами або корупція можуть вплинути на об'єктивність і справедливість судових рішень.

– **Збереження презумпції невинуватості** вимагає системної роботи з боку всіх учасників правового процесу, включаючи правоохоронні органи, прокуратуру, суди, адвокатів і громадськість. Це важливий принцип, який гарантує захист прав людини і дотримання правосуддя.

Так, автор свідомий, що зайшов далеко в царину теорії. Але таке пояснення дасть змогу краще бачити картину зловживань і порожніх обвинувачень далі. Тим більше, що йтиметься і про погляд на цю проблему самого героя повісті, про його спроби змінити цю збочену правову ситуацію.

Кореспондент «Голосу Америки» якось запитав у заступника Генерального прокурора **Євгенія Єніна** про таке:

«Чи існує конфлікт між ГПУ та НАБУ? Якщо так, то яким буде Ваш коментар?»

«Ті чи ті непорозуміння між різними правоохоронними структурами виникають у багатьох, якщо не у всіх країнах. І мудрість, державна політика полягає в тому, щоб виходити з таких непорозумінь із найменшими іміджевими втратами. Як ми розуміємо, боротьба з корупцією є другою після протидії російській агресії. Якщо ж ми в обох випадках сваритимемося між собою, як дві бабусі на базарі, тоді програємо не ми, а вся Україна».

Як людина честі й совісті, Євгеній Володимирович перші наїзди на свою персону переживав болісно. Коли хтось по-дружньому плескав його по плечу і казав «а, пусте», Є. Єнін починав доводити, що жоден з наведених фактів не відповідає дійсності. «Кинь це, відпусти ситуацію, оскільки вона того не варта», – радив той друг, який намагався його заспокоїти.

Дивно те, що дикі звинувачення, приміром, у тому, що в тебе «квадратна голова», а отже, ти не міг без протеже потрапити на таку високу посаду, сприймалися легше. А ось публікації з елементами єзуїтства – оце чіпляло за живе, охоплювало серце гіркою образою.

Як про це не боляче мені, професійному журналістові, говорити, але нині деякі з колег стали на шлях відвертого кілерства. Благо, що свобода слова не те що квітне на наших теренах – вона буяє. Після тоталітарної радянщини нам наче торба зі словами прорвалася – говори-говори, ти мені не заважаєш. Але коли за формальним журналістським розслідуванням просвічується завдання професійного знищення того чи того посадовця чи політичного фігуранта – тоді вже не до побрехеньок.

Під час бесіди з ексміністром МЗС **Павлом Анатолійовичем Клімкіним** я запитав:

«Яке Ваше ставлення до журналістських наклепів на державних діячів і публічних політиків?»

«Це чудово, що журналісти б'ють на сполох, перевіряють на міцність. Журналістам продати щось позитивне важко, тому вони пасуть щось таке, що піддається тролінгу. Але коли людина впевнена, коли пройшла три кола пекла, тоді вона витримає будь-яке випробування журналістів. І ще: добре, що Женя йшов на бесіди там і тоді, де і коли могло бути так. Адже він точно знав, що відповідати йому є чим».

Запитую **Євгена Пікалова**:

«Чорнуха навколо імені Євгенія Єніна. Чому вона з'являлася і чому швидко зникала?»

«Це було не навколо його імені, а навколо посади. На жаль, рівень довіри людей до можновладців не дуже високий. Помножте це на постійні плітки, які залюбки розносять ЗМІ. Ти не можеш притягнути до відповідальності, особливо коли брехня „обережна", хитра. І це стає предметом для маніпуляцій людей, що переслідують якісь конкретні цілі.

Але наша дійсність переповнена такого роду хвилями. І ворог цим залюбки користується. Тому періодично неймовірно важко відрізнити правду від брехні. А інформаційна гігієна наших громадян перебуває на низькому рівні. Вони піддаються цим впливам, виходячи з переконань, що „вони там одним миром мазані". І це не тільки про Україну. Це технології.

Дивно, але факт: перебуваючи на високих політичних посадах, Євгеній Єнін не терпів політиканства, особливо українського розливу. Він сповідував діло як таке. Не треба слів там, де чекають справи, конкретика – ось його кредо.

Не всі, далеко не всі вітали його перехід до МВС. Над цієї структурою чи не найбільше нависала пелена старих, радянських підходів. Тому навіть батько Володимир Миколайович з обережністю реагував на його доволі різке рішення. Євгеній свідомо обрав шлях змін, приєднавшись до групи реформаторів. Його ідейна єдність з Денисом Монастирським, яка зародилася ще в часи їхньої співпраці в Інституті майбутнього, стала міцним підґрунтям для прийняття цього рішення. Він був упевнений, що вони разом з Денисом командою однодумців здатні реалізувати в МВС раніше задумані зміни».

Згодом запитав **Дмитра Анатолійовича Сторожука**:

«Він, Євгеній Єнін, явна політична фігура, але був ніби проти політики. Як це?»

«Я б не сказав, що він був проти. Він був проти того, що в нас відбувається. Але при цьому чітко розумів, що політика визначає вектори, фішки поступу вперед, розвитку. Тому як можна було виступати проти політики. Громадяни голосують за той вектор, який бачать як прийнятний. Євгеній не був частиною тих політичних баталій, проте державницьку політику сповідував і розвивав. Відстоював ту чи ту позицію разом з політиками. Однак це не свідчить про те, якби політика зробила крен чи навіть розвернулася в протилежний бік, то він би це підтримував».

«Чи не в цьому його політика як керівника – бути командною людиною, вибудовувати команду і ставати лідером?»

«Він органічно почувався в команді. Євгеній поділяв принцип: відповідальність і нагороди відповідно до професіоналізму та вкладу в загальну справу. Він робив задачу не тільки своєю, не перебирав на себе пріоритет. Усі завдання бачилися Євгенію Єніну спільними – ось його фішка. Винятком ставали лише питання міжнародних відносин, де він усіма був признаний лідером, який також об'єднував зусилля всієї команди.

Тому його поважали. Колись я мав спільну з ним справу в одному з проєктів. І помітив, що в його команді є набагато старша людина, вже в поважних літах. Я перепитав, хто це, і мені сказали, що за часів навчання Євгенія він працював в Академії СБУ і був поважним серед курсантів ви-

хователем, а зараз Євгеній Володимирович залучив його до роботи в приймальні своїм помічником.

Стиль менеджменту Євгенія Єніна такий, що він декларував єдине: ми з вами йдемо правильним шляхом, зробили те-то і те-то, але залишається ще це й ось це. Не боявся брати в команду в чомусь сильніших за себе людей. Превалював бажаний результат, в ім'я досягнення якого працювали всі разом. Це дуже важко – переконати людину з амбіціями, з досягненнями, з регаліями попрацювати над чимось разом. Слід розв'язати задачу, а не насолоджуватися формальними речами на кшталт „тебе всі слухаються і чекають на твої вказівки". Потрібні сильні менеджери, які здатні подолати всі перепони, які з'являться в ході роботи».

7.3

«Вилучити бодай цент, копійку в того, хто вкрав і сховав украдене до офшору, – це дуже складна юридична та фінансова операція. Вона пов'язана з необхідністю мати справу з десятками закордонних правоохоронних і судово-правових систем…»

Далі наведу приклад того, як журналісти іноді керуються власними меркантильними інтересами і не дають змоги запрошеним на програму високопосадовцям висловитися на тему, яка справді хвилює суспільство.

«Пане Євгенію, Вас у студії запитують прямо: чи є якісь хоча б грубі підрахунки, скільки коштів украла злочинна група януковича?»

Він хоче в студії цього телешоу розповісти громадянам усієї України, як можна боротися зі спрутом під назвою «міжнародна фінансова мафія», а ведуча – збиває Є. Єніна на якусь конкретику. Ну, хто це може і, головне, яким чином підрахувати, скільки вкрав той янукович?!

Так він думає. Але говорити про це тут вважає зайвим. Не ті обставини. Не той настрій учасників шоу. Тому тихо відповідає:

«Кількість коштів, які були вкрадені злочинною групою, пов'язаною з януковичем, була предметом багатьох досліджень і оцінок.

Однак точну суму важко визначити через неймовірну кількість, а ще – заплутаність фінансових операцій, відсутність повної прозорості та інші фактори.

У нашому випадку зазвичай фігурують цифри в амплітуді від кількох до десятків мільярдів доларів США. Однак ці оцінки можуть коливатися залежно від джерела і методології розрахунку. Чимало коштів було знайдено й заморожено на рахунках за кордоном після того, як янукович утік з України у 2014 році».

Є. Єнін повертається до спроби завершити пояснення, як діє міжнародний злочинний спрут, висловити своє бачення, як можна вкоротити йому хвоста, але ведуча впевненим голосом знову повертає його до президента-втікача. Так уже повелося в нашій політиці, що ми за деревами не бачимо лісу. За конкретними особами, яким перемиваємо кісточки з якоюсь збоченою насолодою, не помічаємо явищ.

«Пане Євгенію, чи не нагадує Вам мафіозна держава, побудована януковичем, бджолиний вулик, тільки з якимось антимедом. Є матка (янукович) і робочі бджоли (ставицький, клименко, клюєв та інші). Це коректна аналогія?»

«Так, щось у ній є. Бджолиний вулик часто використовується як метафора для пояснення організаційної структури або політичного устрою, особливо в контексті державного управління. У вулику міститься матка-бджола, яка є серцем «медового товариства» і відповідає за вирощування нових поколінь бджіл. Виправдано порівняти януковича з маткою-бджолою, бо він був головним заспівувачем і організатором системи, що контролювала державні ресурси та владу.

Також у вулику є робочі бджоли, які виконують різноманітні функції – збирання меду, догляд за личинками, захист вулика тощо. Аналогія з такими особами, як ставицький, клименко, клюєв та інші, які виконували різні функції в управлінні країною або використовували свої підпорядковані позиції для особистої вигоди, справді має сенс. Така аналогія допомагає зрозуміти складні взаємини влади і впливу в системі, побудованій януковичем та його оточенням».

«І ще з Вашого, пане Є. Єнін, дозволу таке, – ведуча не вгаває, хоча в студії кілька рук просять слова. – Прогресивний світ хіба не знав, що в нас створюється нова сицилійська мафія? Чому мовчав головний „куратор" України – США? Підкуп? Нахабна поведінка головного фігуранта?»

«Тема корупції та організованої злочинності в Україні справді була предметом уваги для багатьох країн і міжнародних організацій, зокрема і для США. Проте реакція і дії залежали від багатьох факторів, включаючи політичні, економічні та геополітичні обставини.

Боротьба з корупцією та організованою злочинністю є складною задачею, особливо коли вона пов'язана зі структурами влади. Протидія цим явищам може вимагати часу і відповідних ресурсів. Злочинні структури можуть використовувати різні методи, включаючи підкуп і загрози, щоб забезпечити безкарність або захистити свої інтереси».

«Вибачайте, панове, хто просить слова. Мені цікава думка Євгенія Єніна, оскільки він так чи так займався питаннями організованої злочинності, тому йому є що сказати. Трішки психології. янукович міг розуміти, що всі хрещені батьки, особливо в центрі Європи, приречені? Він хоч трохи думав про розвиток країни, лідером якої став?»

«Це запитання радше до соціальних психологів. Але спробую висловити своє бачення. Питання про мотиви і мислення політичних лідерів, таких, як янукович, відкриває широкий політичний, психологічний і соціологічний аналіз.

Однак можна висунути деякі гіпотези щодо того, чи розумів він наслідки своїх дій і чи мав інтерес до розвитку країни.

Його явно переслідували корисливі мотиви. Політичні лідери, як і будь-які люди, можуть бути дуже егоїстичними і спрямовувати свої дії на досягнення власних інтересів та збереження влади. Для януковича, мабуть, важливішими виглядали особисті вигоди, ніж добробут чи майбутній розвиток країни.

Могли бути певні політичні стратегії. Деякі лідери настільки переконані у своїй правоті і способі дій, що вони не бачать або ігнорують можливі наслідки для країни. Вони можуть вважати, що їхні методи – найбільш ефективні для досягнення мети.

Хто досягає певного піку влади, в того, хочеш чи не хочеш, з'являється ілюзія невразливості. Якщо перша особа в державі опиняється в зоні хай ілюзорної, але всевладності, а її прибічники підтримують ілюзію всесильності, тоді інстинкт політичного самозбереження притупляється. Це може призводити до недооцінки ризиків і наслідків своїх дій.

Щодо того, чи міг янукович розуміти приреченість своєї влади в контексті європейських стандартів і демократичних цінностей, це може бути предметом спекуляцій. Відповідь на це питання, можливо, можна знайти в його мотиваціях, переконаннях і сприйнятті своєї ролі як лідера».

Після телешоу ведуча й один з найбільш активних учасників Євгеній Єнін були в різному настрої. Вона залишилася задоволеною повною картиною обговореної теми, а він подумки ремствував, що так і не досягнув власної стратегічної мети – розтлумачити, як можна боротися зі злочинним спрутом під назвою «міжнародна фінансова мафія». Однак не можна було не розуміти, що в тих обставинах це і не могло даватися легко.

Ситуація з корупцією в Україні, особливо в середовищі високих державних посад, є дуже складною і добре відпрацьованою. Вилучення коштів у таких осіб, як янукович та інші, було не лише важливим кроком у боротьбі з корупцією. Це виявилося кардинально рішучими кроками якщо не для викорінення, то для послаблення цього явища. Ті, до кого правосуддя добиралося і фінансово карало, відчували загрозу, оскільки втратили доступ до величезних ресурсів і влади. А це завжди викликає сильну реакцію.

Вони, очевидно, були звиклі до безкарності і отримання вигоди від своєї влади. Коли це раптово змінюється, їхня реакція може бути дуже емоційною. Ця ситуація показує, наскільки глибоко корупція вкоренилася в систему державного управління і наскільки важливо продовжувати реформи для зміни цього стану справ.

А чому суспільство також насторожено до цього поставилося? Євгенія Єніна якось запитали:

«Який відсоток від півтора мільярда януковича отримав він особисто?»

Він тоді відповів чоловікові з хитруватим прижмуром очей так:

«Я – державний службовець, який отримав відповідне завдання. Коли я за кожен свій крок вимагатиму премій і гонорарів, то мене потрібно буде звільнити з посади. Маю встановлену законом платню, тому мушу її, як кажуть, чесно відпрацьовувати».

Помовчав і додав:

«Я Вас розумію. Наше суспільство, від якого просто неможливо щось там нечестиве приховати, насторожено ставиться не тільки до незаконного збагачення, а й до конфіскацій. Усе це через недовіру до прозорості процесу і можливу корупцію всередині системи навіть у випадку вилучення незаконно нажитих активів. Люди можуть боятися, що ці кошти не будуть використані на благо суспільства, а навпаки, знову потраплять у кишені тих, хто їх конфіскував».

Ні, йому в студії не бракувало слів. Але багато чого за часового ліміту він просто не встиг сказати, не всі аргументи навів. Скажімо, мало висловився про важливість прозорості в антикорупційних процесах. Бажання суспільства мати ясність і відповідальність свідчить про те, що суспільство вимагає не лише дій, а й пояснень, щоб бути впевненим: антикорупційні заходи справді працюють на користь людей, а не стають просто новим способом збагачення.

Однак я, мабуть, зачеплюся за дуже важливу репліку мого героя, щоб потягнути ниточку логіки далі. Отже, він, зокрема, сказав, що злочинні структури можуть використовувати різні методи, включаючи підкуп і загрози, щоб забезпечити безкарність або захистити свої інтереси. Це так, бо кілька методів він відчув на власній шкірі.

Для того, щоб проілюструвати сказане, мені вкотре доведеться повернутися до того зловісного півтора мільярда януковича. Так, Євгеній Єнін за успіхи в цій справі накинув на шию лавровий вінок переможця, але й ударів – від підлих, з імітацією слідування законам і нормам – отримав. Чи утримав? Може, витримав?

Послухаємо ексгенерального прокурора **Юрія Віталійовича Луценка**:

«Що таке півтора мільярда, де взялися? Арсеній Яценюк став прем'єром одразу після Майдану і знайшов повністю розкрадений державний бюджет. У рамках справи януковича на території України були заарештовані його активи, точніше, активи його наближених. Так вони (1,7 млрд доларів) і перебували під арештом аж до мого приходу в ГПУ. Що з ними робити? Невідомо.

Коли я ще був у парламенті, добре відомий з багатьох позицій Пашинський почав пробивати закон про спецконфіскацію. Те, що, власне, є в усіх країнах. Але він не пройшов через старання наших антикорупціонерів. Щоб ви не

дивувалися. Заступник Генпрокурора Віталій Касько до посади працював у юридичній фірмі „Арцингер", яка обслуговувала всю банду януковича. Тому цей посадовець був завжди проти спецконфіскації. А був він ставлеником В. Шабуніна і всієї цієї антикорупційної групки.

Тобто людей, заряджених на ці доходи, незважаючи на демократично-західні та антикорупційні лейбли, було чимало. Парламент разів п'ять чи шість ставив на голосування закон про спецконфіскацію, але…

І ще момент. Була категорія старих радянських ментів зразка Віктора Короля, які казали: навіщо вам оці методи конфіскації, коли є закон проти організованої банди. Проте ще треба було довести, що це організоване бандитське угрупування. А вони всі за кордоном.

Опір усіх цих законних антикорупціонерів, а також ГПУ до мене був шалений. Тим більше, що вони організовували відповідні ЗМІ, щоб ті поливали всіляким брудом кожного, хто замахнувся на їхні махінації. Оскільки Євгенію Єніну дісталася левова частка роботи із цього питання, то й ґуль йому набили опоненти відповідно. Закон противаги в дії, так би мовити: скільки ти, стільки й тобі. От у таких умовах нам вдалося ці півтора мільярда „вирвати".

Які були закиди.

Перше. Ось Європейський суд визнає незаконними діями наші потуги, тому ми, антикорупціонери, порушуємо справу.

Друге, найпоширеніше. Це не гроші, а папірці. Тут ЗМІ такий шабаш влаштували, що жодна конкретика їх уже не переконувала. Скрипін і на нього схожі розповідають про папірці, а Президент Петро Порошенко половину із цього півтора мільярда направляє на армію.

Третє. П. Порошенко роздав ці гроші олігархам, себе не забувши. Але ми пишаємося іншим. Бо це найбільша спецконфіскація за останні сто років у світі: єдиний випадок профіциту держбюджету Української держави після істотного вливання до нього; половина суми пішла на армію, конкретно на ракетні програми.

Однак проти нас були всі. Приміром, чому в парламенті не проголосували за продовження процесу заочного засудження у справах Майдану? Тому що опоненти міркували так: якщо в Порошенка–Луценка це вийде, то у нас не буде чим їх мочити. Чим гірше, тим краще.

А в справі про „півторашку" януковича чим грандіозніші досягнення, тим більша лавина дискредитації. Забалакати. Применшити. Облити ініціаторів брудом».

Не тільки рибалки, а й малі діти знають: найкраще ловити рибу в мутній воді. Тактика ця пригодилася в політиці українського розливу ліпше. Пан Ю. Луценко абзацом вище добре все пояснив трьома діями: забалакати, применшити, облити брудом. І отримуй середовище, де навіть досвідчені прокурори та слідчі плутаються.

У кожному конкретному випадку необхідно дотримуватися принципу правової держави, де рішення щодо екстрадиції чи обвинувачення має підґрунтя в достовірних доказах і не піддається політичному тиску чи впливу.

«Ви якось сказали, що по тих півтора мільярда януковича на Євгенія Єніна страшенно тиснули. Хто і за що?»

«Знаєте, на кожну хитрість є ще більша хитрість. Так діють не лише фігуранти гучних справ, а і їхня обслуга. Юрист і законник доби януковича портнов писав Кримінальний кодекс так, щоб від злочинів можна було втекти. За вбивство, зґвалтування – велкам до тюрми. А коли мільйонами крадеш – шанований громадянин. Батя! Але в портновській версії правосуддя прописано все так, що посадити майже нікого неможливо. Стільки крючків, що охнеш!

Однак на хитрість знову-таки є ще більша хитрість, як я сказав. Тільки тепер і з нашого боку. Угоду зі слідством підписує відповідальна особа в присутності судді, адвоката і прокурора. Ми знайшли бухгалтера підприємств усієї цієї махини януковича, які качали „бабки" звідси, заганяли їх у пральну машину всесвітнього масштабу, де за день вони міняли десять, двадцять, а то й більше юрисдикцій. Щоб щось затіяти, треба пройти безліч інстанцій. Але доки ти їх проходиш, зловмисники міняють юрисдикції. Тобто гроші пішли, відмилися дуже швидко. А тоді ми роками пробиваємо буквально по міліметру кожний епізод, бо все спеціально розкидається, розпорошується.

Тож коли ми знайшли бухгалтера фінансового насоса януковича, в його комп'ютері збереглися всі транзакції. І він погодився піти на угоду. Конфіскували все, що змогли. А цікаво, що гроші вони крали, вкладали в цінні папери і отримували на крадене добрячий відсоток.

Ну, а щодо Євгенія… Бандит має помститися. Це його фактор честі. Хто найдошкульніше дістав хлопців януковича? Той, хто професійно розплутував намотані злодіями юридично-фінансові клубки. Хто це зробив? Клятий Є. Єнін! От і все пояснення.

Хоча нас обливали фекаліями всі, кому не лінь. Навіть молоді перспективні антикорупціонери натякали, що ми нічим не відрізняємося від банди януковича, бо хіба не такі в нас механізми? Когось вони там привозили з міжнародних структур, тикали нас носом. Аж негарно тхнуло від цього всього. Здавалося б, хто-хто, а ці мають стати на наш бік. Чи заздрість, чи рука багатих злодіїв, але звинувачення перетекли в ЗМІ на нашу адресу.

Я політик, до поливання не фіалковим настоєм, а чимось іншим звик. Женя важко пережив це. З його романтизмом, вірою у верховенство права і американську демократію йому, правда, було важко розчаровуватися. Але таким чином нарощувався здоровий скептицизм. Це добре для державного службовця».

Анжела Анатоліївна Стрижевська так розповідає про закордонні відрядження співробітників Генеральної прокуратури:

«Коли ми з Євгеніем планували закордонні відрядження, то обов'язково для довгограючих проєктів, для створення підґрунтя для певної стратегії. Скажімо, зі створення правової інфраструктури для успішної діяльності ГПУ на міжнародній арені. Все тому, що ми зайнялися такою непідйомною темою, як виведення активів, точніше, їх поверненням до держбюджету України.

От що нам треба було зробити. Для повернення активів потрібні були певні умови. По-перше, якісні докази, якісне слідство. Із цим не завжди в нас було ідеально. По-друге, дотримуватися певної процедури. А наші хапуги куди ховали накрадене? До Кіпру або Австрії, а звідти бодай щось витягти дуже складно. Перш за все довгочасні процедури, які можуть тривати більше, ніж каденція Генерального прокурора України.

У Жені був проєкт, до якого я не долучалася, – країни Балтії, також складна матерія. Це було, образно кажучи, як торування дороги в гірських умовах, коли на кожному кроці тебе чекають раптові бар'єри чи обвали. Безліч переговорів, нестиковок, листування, лобіювання чи пробивання майже лобом високих бюрократичних стін. А за кордоном тобі не відмовляють. Вивчають питання.

Знаю, про що кажу. Ми з ним працювали по активах лазаренка, що й досі тягнеться, курченка. курченко там рвав і метав, кричав, що доб'ється рішення на свою користь».

«Нова команда завжди веде мову про спадок – гарний чи поганий. А хто до Євгенія штурмував у ГПУ висоти міжнародного співробітництва?»

«Цього я достеменно не відаю. Але в нас усіх було таке враження, що до Євгенія це питання лишалося білою плямою ГПУ. Це не було серйозним напрямком роботи. Це управління, прости Господи, тримали для того, щоб правильно оформляти відрядження за кордон. Євгеній здійснив величезну роботу, прорубавши тунель у горах бюрократії та корупції. І у відрядження ми ж їздили як демократична команда нової формації: скромний готель, без пафосних прийомів. А от колеги, хто застав Пшонку з Кузьміним, у Варшаві знімали в крутому готелі цілий поверх. Бо приїхали намісники Бога в Україні. Охорони було! Кажу Євгенію: „Ми, Женю, як бідні родичі тут". „Ну, ми ж у справах, Анжелко", – відповідає.

Коли запитаєте про атмосферу в керівництві ГПУ тих часів, то вона була творчою, доброзичливою. Було багато ініціатив. Євгеній вів уперед. Я періодично казала: Женю, тобі треба в ту багнюку лізти? Але він до всього хотів дістатися сам. У собі впевнений і рішучий...»

«Хотів проєкти під ключ здавати…»

«Саме так. Ми були однодумцями, коли постало питання боротьби з корупцією, і виробили чітку, зрозумілу логіку. Так ні. От створення оцих анти-

корупційних структур. Юрій Луценко пожартував, а він умів це робити: у них там свої слідчі органи, своя прокуратура (САП), свій суд, залишилося створити антикорупційну тюрму й антикорупційне кладовище.

Ми з Євгенієм виступали проти створення у єдиній судовій системі антикорупційних судів. Якось у нас побував знаменитий Богдан Вітвицький, колишній федеральний прокурор США. І ми його запитали: в Америці є антикорупційні суди? Немає. Бо в нас усі суди працюють і на боротьбу з корупцією. Тому ми й пропонували, що оскільки є спеціалізація в судах загальної юрисдикції, то в межах цих судів можна запровадити відповідну спеціалізацію. А то дійде до спеціалізованих судів з проблем крадіжок на ринках.

Ми з Женею мали який аргумент? На антикорупційні інституції скільки держава витрачає? Неважко підрахувати, але це будуть десятки мільйонів. А скільки держава виручила від „посадки" злодіїв-корупціонерів? Мільйони, проте вже виражені одиницями. Іще ми хотіли створити загальне слідче управління за зразком у США – ФБР. Адже оця наша традиційна гра у визначення підсудності вже добряче нашкодила. Ставлю запитання студентам. Народний депутат України вчинив контрабанду наркотиків, зґвалтував неповнолітню і отримав неправомірну вигоду. Ану ж бо на раз – хто розслідуватиме? Поліція скаже – не наш, народний депутат, НАБУ скаже, що бере на себе хабар, а все інше… І ви пів року гратиметеся в підсудність, поки всі докази не зникнуть.

Ми з Женею прийшли, коли Ситник із Холодницьким ходили і доводили, наскільки потрібно відокремити корупцію. І пішло: оце беремо, а це – до біса. Коли ми їм склали список, що їхнє, вони за голови вхопилися: багато! А міжнародка Женю також дістала. Бо антикорупціонери хотіли свою міжнародку, однак це не зовсім узгоджувалося з положенням чинного законодавства України.

А загалом Євгеній Єнін підняв міжнародні питання ГПУ на небачений раніше – та чого раніше, коли й пізніше – рівень. Він чітко розумів, що хоче. Попередня робота йому тільки допомагала».

Тепер можна і крапку ставити. І зітхнути: як же було важко моєму герою працювати з керівниками новостворених структур?

7.4

Найтяжча у світі робота – над собою. Не нами сказано, а ще древніми філософами. Тому, мабуть, дуже мало зустрінеш тут фанатів такої роботи. Щоб доводити свій – головно духовний – стан до якоїсь гармонії, треба застосувати неймовірні зусилля і працювати невтомно й довго, все життя.

«Якось у колі друзів почув репліку, що всі діти однакові, тому не треба їх ділити за ступенем розвитку, природного розуму, фізичних даних, – міркує згадуваний уже мною **Володимир Митрофанович Орел**. Нагадаю лиш, що в часи, коли Євгеній Єнін навчався в Академії СБУ, чоловік був старшиною курсу, а потім працював секретарем у приймальні колишнього вихованця, який обійняв посаду заступника Генерального прокурора. – Я, хто працював довго з молоддю, категорично із цим не погодився. Комусь, може, й хочеться для зручності підрівняти всіх під одну гребінку, але це дуже шкідлива практика.

Скажу категоричніше: немає однакових дітей, а отже, і людей! Всі різні. Кожен має свої сильні й слабкі сторони. Це питання багатогранне. З одного боку, можна сказати, що всі діти чи вже юнаки мають базові права і потреби, і їхній розвиток потребує певних зусиль з боку вчителів, викладачів, вихователів і батьків. Але з другого – кожна людина-дитина унікальна, з власними інтересами, здібностями і стилем навчання».

«Вам вдалося спостерігати за своїми вихованцями довго і в різних ситуаціях, адже казармене становище молодих людей тому сприяє. Ви, Володимире Митрофановичу, розповідаєте про ці колізії і цікаво, і повчально. То що найважливіше Ви винесли з тієї „академічної" практики?»

«Кілька моментів. Кожен курсант – учорашня дитина – має свої переваги, інтереси й темперамент. І це, скажу відверто, важливо враховувати у навчально-виховному процесі, щоб максимально розкрити потенціал кожного. Не так важливо, цей вищий навчальний заклад суто цивільний чи той, що випускає спецпризначенців. Є загальні положення.

Курсанти вже й не діти, але ще й не зовсім дорослі. Тому треба не тільки виховувати в них відповідальність за виконання певних обов'язків, а й враховувати потреби в підтримці, безпеці, любові та навчанні.

Я раніше казав, що гарні студенти чи курсанти виділяються тим, що вони не виділяються. Отаке масло масляне означає, що коли юнак добре вчиться, дотримується дисципліни і морально-етичних цінностей, то якось знаєш, що він є, і дякуєш, що з ним усе гаразд. Таким був, як ми вже говорили, Женя Єнін.

Але він – я це знаю точно – коли навчався в школі, то зростав у гарній сім'ї з прекрасними традиціями. А так виходило далеко не з усіма курсантами. Тобто молоді люди формувалися в різних умовах, що впливало на їхній розвиток і навчання. Викладачі та інші наставники повинні враховувати ці фактори, щоб бути справедливими і ефективними.

Отже, можна погодитися з тим, що всі діти й молоді особи мають певні спільні потреби, однак при цьому важливо визнавати і цінувати їхню індивідуальність. Баланс між цими двома аспектами може допомогти створити більш ефективне і чуйне освітнє середовище».

«Але ми з Вами більше про Євгенія Єніна. Саме про те, що він, так само, як, зрештою, й усякий посадовець високого рангу, зазнавав критики, часто незаслуженої. Ба більше: періодично чиїсь думки щодо нього мали явно провокативний чи навіть характер „чорного накату". Як йому вдавалося це витримувати і зберігати усмішку на обличчі, що могла роззброїти навіть найзапекліших його недругів?»

«Це ви влучно про його усмішку! Для мене вона свідчила про велику, неймовірно сконцентровану внутрішню роботу над собою. Якщо в академії моя увага щодо нього дещо розсівалася, бо в мене було багато вихованців, то під час спільної роботи в Генеральній прокуратурі я спостерігав за Євгенієм щоденно.

Однак з ним було легко працювати, бо він ішов назустріч. Мені так здається, що він знав щоразу, як боротися з власними фобіями. Він накопичував своєрідні технології тренування в собі сміливості й рішучості. Бо робота в прокуратурі – я сам пересвідчився – не для слабких».

«Чи не могли б навести кілька прикладів, як працювали із заступником Генерального прокурора Євгенієм Володимировичем Єніним?»

«Напружені ситуації виникали кілька разів. І коли я бачив, що йому в якийсь момент дуже важко, ми могли практично розібрати частину ситуації, яку він недавно пережив.

Ця техніка в психології називається „поступова експозиція", коли ми поетапно поверталися до щойно пережитої ситуації. Ми розбирали її, як кажуть, на кісточки. Я міг супроводжувати це репліками: отут ти дуже влучно повівся, а ось тут треба було більше пояснювати. Загалом скажу, що діалог у будь-якій критичній ситуації, під час конфлікту, що вже розгоряється, – це найбільш ефективна річ. До речі, повідомлю також, що практиками діалогу Євгеній володів досконало. Це було, підозрюю, навіть його вродженою якістю. Ось цим він обеззброював свого недруга гарантовано.

А перед візитами „зубрів" політики, які періодично приходили „подихати вогнем", я радив Жені прості методи релаксації: спокійно, глибоко дихай, згадай кілька позитивних моментів, що їх пережив останнім часом. Хай там як, а ти маєш бути в гарному загальному самопочутті. Це запорука того, що легше переживеш навіть конфліктну ситуацію.

Така допомога спрацьовувала. Але я точно знаю, що в нього самого були напрацьовані свої практики, якщо можна так сказати про внутрішній психологічний стан».

«Можете кілька назвати?»

«Не секрет, що Євгеній примудрявся багато читати. Якось побачив у нього нову книжку на столі – „Основи конфліктології".

– Як вона, – запитав я, вказуючи пальцем на яскраву обкладинку?

– Дисциплінує, хоча багато чого мені вже відомо, – відказав Євгеній.

– А те, що невідомо, – можеш поділитися?

– Приміром, програвання можливих конфліктних ситуацій. Поступово виводиш себе із зони комфорту, представляючи реальну людину з притаманними їй аргументами, що можуть грати проти тебе. Або гра на упередження, коли ти, приблизно уявляючи, чим озброєний опонент, розбиваєш його аргументи ще на підступах…

Десь отак. А я йому казав: Жень, ти в тому чи тому питанні накопичив досвіду втричі більшого, ніж той, хто прийде тебе сьогодні шпиняти. Фокусуйся на своїх досягненнях, а не на невдачах. Це допоможе зміцнити твою впевненість».

«Ми знаємо навіть непоодинокі випадки, коли на Євгенія Єніна, як кажуть, тупо наїжджали. То як він поводився в ситуаціях, коли зазнавав несправедливої критики чи образ? Не хотів помахати кулаками?»

«Боронь Боже! Євгеній Єнін і кулаки? Навіть уявити важко. Бував і він у пригніченому стані. Бо коли критика, скажімо, справедлива відсотків на шістдесят, тоді ти зважуєш і реагуєш творчо, виправляєшся. А коли тебе, як кропив'яним мішком по голові…

Женя казав, що він здатен витримати будь-яку критику очі в очі. Але ж його недруги віддавали перевагу всіляким нечестивим методам. Я ж кажу, що діалоги він проводив філігранно. Як правило, давав повну можливість людині висловити свою думку. І це, між іншим, допомагало зрозуміти, що стоїть за критикою. Іноді критика може містити корисну інформацію, навіть якщо вона подана неправильно.

Якщо спрацьовувало, то користувався Євгеній правилом „не бери близько до серця". Він пам'ятав, що критика часто відображала думки та емоції інших людей, а не його цінність як професіонала. Іншими словами: ти, шановний, думаєш так, але я думаю інакше».

«Ось Ви сказали: Євгеній Єнін – майстер діалогу. А можете відкрити таємниці цього таланту?»

«Навіть не знаю, що Вам на це відповісти. Але впевнений, що Євгеній мав головний для діалогу потенціал – щира повага до іншої людини. Спробуй якомусь задериносу знайти контакт і побесідувати. Ніяк! А в Євгенія це виходило тому, що в нього не було рангів, соціальних становищ чи авторитетів. Було поняття „людина». Така сама, як і я. Оце потужна запорука успішності діалогу.

Деякі бесіди-контакти Євгенія мали багатоступеневий характер. Це коли він якісь моменти обговорював з довіреною особою, зокрема, зі мною. Він чітко розумів: розмова з колегою або другом про ситуацію відкриє як нові погляди, так і «друге дихання», якщо вже стався конфлікт.

Євгеній ніколи не намагався зробити вигляд, що йому все зрозуміло. Ах, ти так, то я поведуся відповідно! Він міг запитати уточнення. Тим більше, коли критика була невиправданою, він намагався розібратися, на чому вона ґрунтується. Це допомагало з'ясувати, чи є підстави для обурення.

Загалом я пережив чимало конфліктних ситуацій у своєму житті. Тому в мене щодо цього наросла „товста шкіра". Отож я із задоволенням спостерігав, як вона наростає у Євгенія Володимировича. Я, згадую, якось йому сказав після того, як черговий добродій щільно причинив двері за собою. Женю, мовив я, запам'ятай: уміння реагувати на критику – це навичка, яка розвивається з часом. Важливо не втрачати віру в себе і свої можливості».

Якщо вже ми взялися за розробку теми самовдосконалення, то як не згадати спорт. Такий яскравий штрих. Тим, що пишу повість про Євгенія Єніна, поділився я з однокурсником і одногрупником **Юрієм Гириком**. Він у нас непоправний спортсмен, особливо захоплювався всякими його видами в молодості. І коли я між іншим повідомив, що мій герой – марафонець, однокурсник пожвавішав.

«Не так важливо, долав він повний чи неповний марафон. Але знаю, що є ще так званий „півмарафон" (21 км з якоюсь кількістю метрів). Це теж офіційна дистанція. Подробиць щодо бігу по пересіченій місцевості не знаю. Я бігав саме по піску, пагорбами, як того вимагав тренер. Це загартовує, зміцнює волю, хоча й досі з жахом згодую ті кроси.

Думаю, у розмові спортсмени можуть вживати інші позначення виконаної бігової роботи як частки до основного графіка марафонського бігу. Бо марафонці у тренувальному режимі бігають коротші дистанції. Відпрацьовують темп, ритм, прискорення.

Та це все теорія. Головне, Євгеній був марафонцем. А це вартувало великих зусиль у розумінні характеру людини, її вольових якостей. Я перед ним лише за це одне знімаю шляпу. Він був Велетень».

Якщо Юриної думки малувато, можу послатися на справжнього авторитета марафонського бігу. Знаменитий американський марафонець **Джонатан Меєр** зазначає, що марафон навчив його витривалості і смиренності, адже буквально кожен забіг був для нього новим викликом. Пан Джонатан вважає, що тренування до марафону вимагає регулярності і зусиль, а це своєю чергою допомагає розвивати фізичну витривалість. Окрім того, цей вид спорту – не лише фізичне, а й психологічне випробування. Підготовка до марафону вчить долати труднощі, справлятися з утомою і зберігати мотивацію.

Тренування, казав спортсмен, вимагає ще й постановки цілей і планування, що може перекладатися на інші сфери життя, зокрема професійну. Фінішування на марафоні приносить велике задоволення і почуття досягнення, що підвищує

самооцінку. А регулярні тренування сприяють загальному покращенню фізичного стану, що позитивно впливає на настрій і якість життя.

Спортсмени підкреслюють, що марафон – це не тільки про фізичні навантаження, а й про психологічні виклики, які формують характер. Таким чином, спорт може стати потужним інструментом у роботі над собою.

І ще один нюанс у цьому сенсі. Роль книжки, літератури. Володимир Митрофанович Орел укотре нагадав про пристрасть Євгенія Єніна до читання. А ще раніше я багато розповідав про його захоплення філософією стоїцизму. І це ж не просто для того, щоб десь на вечірці похвалитися енциклопедичними даними. Стоїцизм, і зокрема яскравий його представник – імператор Риму Марк Аврелій, стали для молодого чоловіка своєрідним путівником.

Чому? Тому що затвердився в думці: розумні книжки, особливо класична література і філософські твори, можуть бути дуже надихаючими у роботі над собою. Філософія стоїцизму, зосібна, пропонує багато корисних принципів, які можуть допомогти в труднощах сучасного життя.

Було чому повчитися. Стоїки, такі, як Марк Аврелій і Сенека, ставили на перший план важливість прийняття речей, які ми не можемо змінити. Це допомагає зосередитися на тому, що підлягає контролю, замість того, щоб турбуватися про зовнішні обставини. Друзі й колеги Євгенія Єніна не раз наголошували на «сконцентрованій зарядженості на конкретному проєкті». Оце й було проявом його стоїчного характеру.

Він таким чином тренував витривалість, особливо перебуваючи на посаді заступника Генерального прокурора. Ідеї про те, що труднощі є частиною життя, надихали Є. Єніна на розвиток внутрішньої сили і стійкості. Це допомагало краще справлятися зі стресами і викликами.

Філософія стоїцизму підкреслює важливість розуму і раціонального мислення. Це допомагало Євгенію вчитися контролювати свої емоції і реагувати на ситуації, надто конфліктні, більш обдумано. Крім того, стоїки заохочують нас жити в теперішньому моменті і цінувати його. Читання книжок з давнини, попри все інше, надавало відчуття зв'язку з історією і досвідом людства. Це ставало джерелом натхнення і мотивації.

Цікавий психологічний портрет особистості нашого героя на основі запропонованих мною фото із зображенням Євгенія Єніна склала фізіогноміст-психолог Т. Євтушенко: «Він завжди підтягнутий і якийсь сяючий. Навіть якщо камера захопила його зненацька, він не звертав на це уваги, але на знімку залишався таким самим: охайним, гарно виточеним».

Тамара Миколаївна гортає на моєму смартфоні запропоновані фотографії Євгенія Єніна або колективні з його присутністю.

«На різноманітних фото із суботника, де він у спортивному костюмі, на інтерв'ю, офіційних заходах, у службових кабінетах або у військовому однострої – у нього все в такому порядку, що складається враження, навіть якщо автоматично береш до рук якусь річ, вона буде в повній готовності».

Це ж уособлення українського воїна! Хоча за посадою – цивільний.

«Не всім же в окопах сидіти! Він керівник, і це добре видно. Але воїн по суті. Організатор! Я не кожного чоловіка у формі, даруйте, назвала б воїном».

«Усе це свідчить про філігранну самоорганізацію цього добродія, якого Ви мені демонструєте. Це постійна, доведена до творчого автоматизму робота над собою, яка, завважте, приносить і неповторну насолоду від досягнутого. Чого ж Ваш чоловік і світиться на всіх знімках. Він усередині сильний, гармонійний, у ладах із совістю та визначеними особисто цінностями».

«Але ж, даруйте, кажуть, що і хвилі на скелі сліди залишають. А на кожному з нас відбиваються ті стреси, переживання, яких ми зазнали. Що скажете в цьому разі?»

«Дуже гарне у вас запитаннячко! Погляньмо разом. Ви бачите… Ну, ось хоча б на оцьому знімку, де він про щось повідомляє в залі інформаційного агентства… УНІАН. Я бачу в цьому образі велике наповнення. Це, можна так сказати, збагачене світіння людини. Воно пройняте пережитими емоціями та й стражданнями. Чоловік не любить показувати те, що робиться в його душі. Але воно так чи так відбивається на зовнішності. На обличчі зокрема».

«А Ви могли б сказати, чи багато пережив цей молодий чоловік?»

«Вважаю, що дуже багато. По-перше, сильних емоцій, пов'язаних з новизною – людьми, територіями, колізіями. По-друге, переживань і образ, коли ти чекаєш вдячності, а отримуєш чорні наклепи. Але він усе це переборов. Деякі показані Вами знімки явно вже пізніші. На них добре видно, що чоловік упевнено сів на коня перемоги».

Євгенія Єніна, чим більше він працював, чим реальнішими були результати, дедалі активніше атакували ті сили, яким він був, як кістка в горлі. Дратував, бентежив уже своїм блискучим зовнішнім виглядом, своїм неординарним входженням у лоно великої політики.

Його зусилля не залишали байдужим жодного з колег. Одні відверто раділи і підставляли плече. Інші… Про таких я вже сказав. Кожен новий крок наповнював його відчуттям, що він успішно долав бар'єри, але водночас збільшував вразливість перед тими, хто прагнув його зупинити.

Логічно виходило, як у вільній боротьбі. Зупиняють у певних діях тебе, зупиняти більше намагаєшся й ти. Але як зупиняти недругів? Вчитися боксу і викликати по одному на ринг? Ні, бокс – не його спорт, хоча в дитинстві Женя займався боксом. Тренер О.М. Давидов учив його, що бокс – це не навички

лупасити кулаками, а вміння захистити себе або більш слабкого, це можливість стати справжнім сильним чоловіком, це вміння працювати над собою і достойно тримати удар.

Однак Євгеній відчував себе боксером. Духовним, так би мовити. Кожен новий виклик він сприймав, як бій на умовному рингу. Що там найголовніше? Майстерність, фізична витривалість і такі прийоми, які поставили б противника в програшну ситуацію. Тут точно так.

Таку неявну, але не менш інтенсивну боротьбу, внутрішнє протистояння з кимось Є. Єнін бачив як випробування власних витривалості і волі. Він не шукав конфліктів, але готовий був коректно захищати свої ідеї і досягнення всіма доступними і, головне, законними методами. Психологія боксу відкривала перед ним нові можливості – не лише фізичні, а й моральні. Кожен нанесений удар ставав його обов'язковою відповіддю на напади тих, хто намагався його зупинити.

Євгеній Єнін зрозумів і все життя не змінював поглядів, що справжня сила полягає не у фізичних діях, а в умінні контролювати свої емоції і реакції. Він навчився відповідати на провокації з мудрістю, замість безглуздої агресії віднаходив такі аргументи, що вони обеззброювали найбільш агресивних. Крок за кроком він пройшов шлях, в якому боротьба за ідеї стала не лише віртуальною, а й реальною для кожного, хто ставив на його шляху перешкоди. Якою саме? Він вражав недругів трохи скептичною усмішкою і логікою.

Чим досвідченішим державним управлінцем, політиком він ставав, тим яснішою виглядала для нього одна гірка істина: зло завжди об'єднується, там одинак не воїн, а добро, як правило, розпорошене по своїх добропорядних комірках. Щоб об'єднатися, йому потрібні час, воля, організаторський хист. Скрізь, де тільки міг, за кордоном чи всередині своєї країни, він закликав гуртувати зусилля всім людям доброї волі. Тільки не для того, щоб стояти на площах і тримати вгору стиснуті кулаки. Щоб працювати. Паразита найефективніше вбиває праця.

Улюбленим контраргументом Є. Єніна було запитання: а що ти пропонуєш? Що ви пропонуєте? Що ми пропонуємо? Ніколи не проти філософської полеміки, Євгеній залишався гранично конкретним. Популісти сторонилися його, бо він кожного балакуна вражав своїм традиційним запитанням: а що ви пропонуєте?

І переконання, і обставини змушували робити одне – нарощувати власну силу. Він став частіше пригадувати слова свого тренера з боксу О. Давидова, який казав хлопчакам: «Пам'ятайте, на силу має бути потужніша сила!» Ці слова набували для Євгенія особливого значення в його боротьбі із супротивниками. Не обов'язково агресивними. Переконаними, але в протилежному підході, який він сам бачив хибним. Для цього він тренував і тіло, і розум. Сили розуму, волі й моралі сильніші за просту дубову силу. Кожен крок уперед – це була не лише

відповідь на виклики, а й підтвердження його внутрішньої готовності долати будь-які перешкоди.

Але Євгеній, на жаль чи на щастя, не був ані боксером, ані атлетом з вільної боротьби, ані крутим бізнесменом. Хоча друзі були впевнені, що значні досягнення були б у нього і в бізнесі, проте він був і залишався державним управлінцем, посадовцем високого рангу. Як тут боротися з відвертими ворогами, які сплять і бачать твоє фіаско? Посади давали деякий прихисток, однак то річ непевна, хитка.

Ця реальність ставала для Євгенія новим випробуванням. Він зрозумів, що його боротьба за ідеали й результативність мусить відбуватися у рамках закону, політики та державних структур. Його сила – це була не лише його воля, а й здатність знаходити компроміси та використовувати стратегічні переваги. Євгеній застосовував досвід і знання, щоб захищати свої ідеї і досягнення в середовищі, де кожен крок був обміркованим і політично збалансованим.

Привчений іще батьками до чесності й порядності, до правильних стосунків з грошима, він і тут залишався твердим у своїх переконаннях. Найліпша його сила проти чужої сили – це був його бездоганний послужний список. Його незворушний авторитет серед людей. Є. Єнін розумів, що влада і вплив не завжди залежать від фізичних сил, розумових здібностей чи матеріальних ресурсів. Його основна валюта – це була його чесність, принциповість, порядність і здатність вести людей за собою. Не закликами полум'яного Данко, а тільки через власний приклад.

Кожен новий виклик вимагав від нього як розуміння стратегій і тактики, так і високих моральних стандартів. Він був переконаний, що лише через дії і добросовісність він може підтримувати свої позиції та захищати свої ідеали, навіть у складних ситуаціях і протистояннях.

Його друг і соратник **Євген Пікалов** сказав так:

«Женьку, який узяв конверт чи щось інше, уявити ніяк не можу, бо переконаний, що він би цього не зробив, навіть якби помирав з голоду».

Ці слова відображають глибокі переконання Євгенія Єніна в моральних цінностях і його непохитності у важкі моменти. Чесність і принциповість були його найбільшими скарбами, навіть в умовах, коли доля підсувала йому складні випробування. Він завжди обирав шлях, який відповідав його внутрішнім переконанням, навіть якщо це вимагало великих жертв і непростих рішень.

«Емоційно він дуже переживав кожен наклеп на себе, – сказав **Юрій Віталійович Луценко**. – Але Євгеній, який тим і жив, що постійно у всьому ріс, піднімався, і тут витренував себе відповідно».

Ці слова свідчать про те, як Євгеній Єнін ставився до викликів і перешкод у своєму житті. Кожен конфлікт чи політичний напад ставав для нього навчаль-

ним матеріалом, який зміцнював його внутрішню силу і віру у свої справедливі принципи. Він навчився витримувати емоційний тиск і відповідати на критику та наклепи з гідністю і розсудливістю. Кожне нове випробування для нього ставало можливістю для особистого зростання і самовдосконалення.

У Джона Вотсона, одного з грандів поведінкової психології, Євгеній вичитав дуже цікаву практику – «**здатність виростати на випробуваннях**». Спершу інтуїтивно, а далі на практиці він нарощував цю здатність. Іншими словами, вміння адаптуватися до складних ситуацій і викликів, знаходити рішення й розвиватися завдяки цим випробуванням. Це процес особистісного зростання, коли людина набуває досвіду, навичок і внутрішньої міцності через подолання труднощів.

На практиці це може включати в себе такі аспекти, як уміння отримувати важливі уроки з негативних результатів. Не відкидати їх, як облуду, а аналізувати точно так, як і досвід позитивний. Тут потрібно розвивати рефлексію і самоаналіз, уміння пристосовувати свої дії до калейдоскопічно змінних обставин, вибудовувати відносини на основі довіри і співпраці. Здатність виростати на випробуваннях допомагає людині розвивати свою внутрішню силу, самоконтроль і вміння ефективно керувати стресом і несподіванками.

19–20 квітня 2018 року заступники Генерального прокурора **Євгеній Єнін** і **Анжела Стрижевська** здійснили робочий візит до міста Нікосія (Республіка Кіпр), де провели низку двосторонніх зустрічей з керівниками компетентних органів цієї країни. Так, делегація Генеральної прокуратури України зустрілася з Генеральним прокурором Республіки Кіпр Костасом Клерідісом та міністром юстиції і громадського правопорядку Республіки Кіпр Іонасом Ніколау.

Пан Єнін відзначив активізацію та високий рівень співпраці відомств обох держав, починаючи з 2016 року, насамперед при розслідуванні економічних злочинів і легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Під час зустрічі було наголошено, що забезпечення ефективного міжнародно-правового співробітництва з кіпрською юрисдикцією є одним з ключових завдань міжнародного напряму діяльності Генеральної прокуратури України, адже саме зареєстровані на Кіпрі компанії доволі часто використовують українські посадовці та їхнє оточення для вчинення корупційних злочинів і відмивання коштів.

У цьому зв'язку за результатами візиту вироблено спільне бачення протидії злочинним схемам, у яких задіяні кіпрські компанії і підставні особи, у тому числі шляхом оперативного обміну інформацією та проведення спільних розслідувань у рамках існуючих інструментів міжнародно-правового співробітництва.

Євгеній Єнін на той час вирішив детально – теоретично і практично вивчити – «пральні машини» світової фінансової системи – офшорні зони. Ті колишні

високопосадовці, якими всерйоз зайнялася ГПУ, виявилися «злодіями високого польоту». Особливо вони уподобали кілька країн, і чи не найпочесніше місце серед них посідав Кіпр.

Так само, як Євгеній це робив завжди, він досліджував тему з огляду на юридичний, економічний та політичний вплив офшорних зон на міжнародні фінансові відносини і податкову політику. Таким чином, він з великим інтересом дізнався, що вперше термін «офшор» було відображено в американській пресі наприкінці 50-х років минулого століття. Тоді було повідомлено про компанію, яка уникла контролю з боку держави шляхом переміщення організації до іншої країни. Для тих часів це був нонсенс і щось зовсім нове. Нині офшорні зони є звичайною практикою, вони існують у всьому світі, класифікуються за подвійним критерієм: географічним визнанням і способами оптимізації податкових витрат. У принципі, офшорні зони – це території або юрисдикції, які пропонують певні переваги та пільги для іноземних компаній і осіб. Ось лише кілька їх специфічних характеристик.

Низькі або нульові податки. Одним з основних аспектів офшорних зон є низькі або нульові ставки податків на доходи, корпоративні прибутки, спадщину, капітал та інші податки.

Конфіденційність. Офшорні юрисдикції часто гарантують високий рівень конфіденційності щодо фінансової інформації та власності, зазвичай не розкриваючи відомостей про бенефіціарів (кінцевих власників) компаній.

Простота адміністрування. Зазвичай офшорні зони мають прості й ефективні правила та процедури для реєстрації й управління компаніями, що сприяє зниженню бюрократичних бар'єрів.

Міжнародне сприйняття. Деякі офшорні юрисдикції мають високий міжнародний статус і визнання, що робить їх популярними для міжнародних операцій та інвестицій.

Фінансова стабільність і захист активів. Багато офшорних зон мають стабільну політичну та економічну ситуацію, що забезпечує захист інвестицій та активів.

Чому українські чиновники, замішані у викраданні великих бюджетних коштів чи корупційних схемах, віддавали перевагу кіпрським офшорам? Що там особливого? Нічого. Але Кіпр виставляє корпоративний податок на офшорні компанії всього 12,5 відсотків, що значно нижче порівняно з іншими європейськими країнами. Це дозволяє зменшити податкове навантаження і зберегти більше прибутку.

Окрім того, тут установлені суворі правила конфіденційності, які забезпечують високий рівень захисту особистих і фінансових даних. Це особливо приваблює тих, хто хоче уникнути публічного розголошення фінансових відомостей та інформації про власників компаній.

Кіпрські офшорні структури мають прості правила реєстрації та управління, що спрощує процес створення й управління компаніями.

Ну, й інша важлива обставина – Кіпр є членом Європейського Союзу, а це надає йому високий міжнародний статус і визнання. Ці фактори роблять Кіпр особливою точкою притягання для українських злодіїв.

Офшорні зони часто мають низку юридичних механізмів, що дозволяють їм не видавати інформацію про своїх клієнтів правосуддю країн донорів капіталу. Скажімо, найдієвіший з них – це суворі закони, які забороняють або сильно обмежують розкриття фінансових даних про клієнтів, включаючи власників банківських рахунків і корпоративних структур.

Деякі офшорні юрисдикції дозволяють реєструвати компанії з анонімними акціонерами або бенефіціарними власниками, що робить важчим установлення ідентичності осіб, які контролюють компанію. Вони можуть мати фізичні або юридичні бар'єри для іноземних правоохоронних органів або регуляторів, які намагаються отримати доступ до інформації про клієнтів. Окрім того, ці компанії мають право укладати договори про взаємодію з іншими країнами, але умови таких договорів часто включають обмеження щодо розкриття інформації або вимоги до конфіденційного оброблення такої інформації. В офшорних юрисдикціях можуть існувати законодавчі або судові прецеденти, які захищають конфіденційність клієнтів і обмежують вимоги до видачі інформації.

Тепер ви зрозуміли, чому поїздка до Кіпру одразу двох заступників Генерального прокурора України була настільки важливою? А зустрічі з керівниками правоохоронних структур острова відкривали можливості далі вести підкопи під шахраїв. Адже багато українських утікачів-корупціонерів використовували офшорні структури на Кіпрі для збереження і приховання своїх активів.

Ось лише кілька відомих прізвищ. Під час свого президентства (2010–2014) янукович і його оточення активно використовували офшорні компанії на Кіпрі для переховування й уникнення оподаткування в Україні. Наприклад, компанії, пов'язані з януковичем, мали зв'язки з кіпрськими офшорами через складні корпоративні структури.

олександр янукович, син януковича, також мав офшорні активи на Кіпрі, включаючи компанії, які контролювали нерухомість та інші активи в Європі.

павло лазаренко, колишній прем'єр-міністр України, втік від судового переслідування в Україні до США і був засуджений за корупцію. Його великі фінансові операції також включали використання кіпрських офшорів для переховування активів.

…Коли журналісти вже потім, по роботі в МЗС, куди він прийшов працювати вдруге, чи під час переходу до МВС, запитували Є. Єніна про враження від Генеральної прокуратури, він розвіював деякі сподівання на докори відомству

чи й собі самому. Але не той це був чоловік, щоб скаржитися чи безпідставно перемивати кісточки комусь там, де ще вчора працював сам. Євгеній відповідав, що ці загалом важкі роки практики в ГПУ остаточно сформували його як юриста. Не теоретика, не адвоката, який здатен красномовством витиснути суспільну сльозу, а саме бойового законника.

«Є такий вистражданий вислів: дізнався, почім фунт лиха, – спокійно, як завжди, та з легкою усмішкою відповідав чоловік представникам ЗМІ. – В Генеральній прокуратурі я дізнався, почім фунт законності. Періодично доводилося відстоювати його величність Закон через такі зусилля, що описати цей процес словами дуже важко. Але на тлі такої практики людині – мені чи колегам, які також пройшли „дробарку" Генпрокуратури, – легше працюватиметься будь-де, в будь-якій структурі, пов'язаній чи з охороною, чи із застосуванням Закону».

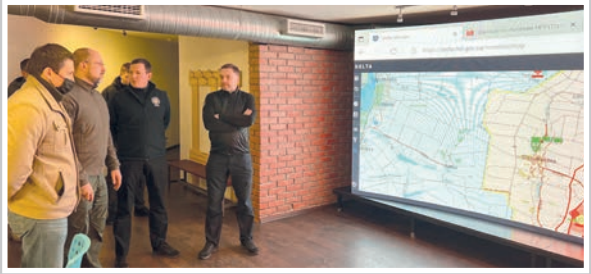
«Що мені в Євгенієві подобалося, то це молодеча амбітність, він нагадував мене самого в його роки, – згадує **Юрій Віталійович Луценко**. – Він залюбки брав на себе відповідальність, але ж ми знаємо, що в українському політикумі й бюрократичному середовищі заведено інше: показувати пальцем у бік інших. Євгеній мав сміливість показувати пальцем на себе. Він завжди захищав своїх колег.

А загалом Женя мав сили і компетенцію завжди й у всьому бути юридичним та дипломатичним координатором. Він залишався напрочуд активним у плані повернення награбованого в Україну. Зробив дуже-дуже багато. Значні кошти повернуто завдяки йому. І зараз цей процес триває завдяки йому. І ще повертатимуться кошти – знову ж завдяки йому. Бо він проклав цю юридично вивірену доріжку».

Юрій Віталійович помовчав, аж ось його обличчя пройнялося теплою усмішкою, коли людина згадує щось приємне. І він додав:

«Колись я дізнався про такий фізіологічний феномен, як нарощування жуками панцира. Чим більше в жука викликів і випробувань, тим міцнішою стає його природна „броня". Може, це не зовсім виправдано, але я переносив цю здатність на людей. У тій структурі не для слабких, що її я очолив, „панцир" сильного і готового до будь-яких випробувань співробітника нарощували тільки готові до цього. Євгенію Володимировичу Єніну вдалося це сповна».

Коли похвала злітає з вуст такого бувалого і дуже битого політика, як Юрій Луценко, це дорого вартує. А його порівняння з жуком-панцирником цілком заслуговує на те, щоб увійти до класики. Адже саме цей жук, як ми вже знаємо, здатен самостійно нарощувати свій панцир і завдяки цьому ставати дедалі сильнішим.

ЯК БИ
ВАЖКО
НАМ
НЕ БУЛО,
ВСЕ ВАЖ ТУЧІ
НЕ БУДЕ
СОРОМНО!

Глава восьма:

ВІЙНА У КОЖНОГО СВОЯ

8.1

Мужність не дається напрокат.
Ліна Костенко

Київ. Скільки разів, у яких немислимих варіаціях, з якими емоціями, де і коли вживали люди світу це слово! Мільйони разів? Мільярди? Та ні, мабуть, трильйони.

А скільки поезій, пісень, вистав, картин про сивочолого красеня над Дніпром з'явилося впродовж сотень років! Краще вже й не сказати після цього вихору теплих, емоційних слів. Залишається тихо милуватися і приборкувати хвилі звеличення, що накочуються на тебе на вулицях і провулочках цього найкращого у світі міста.

І щоразу, коли згадується це слово, в тобі б'ється пульс Києва. Тисячами ниток пов'язані минуле й сьогодення. Тут звучить мова, що дихає історією.

Євгеній уперше побував тут з батьками. Місто вразило хлопчика своєю величчю і красою. Батьки показували старовинні вулички і площі, а він починав розуміти, що Київ – не просто місто на карті, а душа, що б'ється в ритмі світла і темряви, де кожна подія, кожна битва, кожна перемога вплетені в суцільний ланцюг спогадів і слави.

Тож коли настав час стати на захист тепер уже рідного міста, Євгеній бачив себе частиною цієї величної місії. Він відчував себе відповідальним за його захист. Його серце билося в одному ритмі з містом. Він вирішив завойовувати перемогу разом з Києвом, незламним і мужнім. І коли ворог укотре напав на місто великою силою, Євгеній стояв, мов камінь, непохитний у своїй вірі, що Київ знову витримає, що вони з містом єдині. Він стояв обличчям до ворога, готовий вистояти або померти разом з містом.

Мені дуже захотілося навести хронологію тих дуже загрозливих днів і ночей, коли над Києвом і областю, та й усією Північчю, нависла страшна загроза. Так, перебіг подій відображено не раз і не двічі, кожен епізод тих днів неодноразово вже аналізували з різних позицій, поглядів і вражень. Але книжка – більш надійний зберігач потрібної інформації. Потрібної для нащадків, бо ми, нині сущі, відчули це на власній шкурі. Тому я скористався даними інтернет-платформи «Бабель» і переказую її в скороченому вигляді. Так буде краще видно те, чим ризикували і що зробили захисники столиці.

З 24 лютого, коли росіяни повномасштабно вторглися в Україну, плани їхньої «спецоперації» постійно змінювалися. Зараз рф хоче «встановити повний контроль над Донбасом і Південною Україною». Але першочерговою метою був Київ, хоча офіційні російські спікери постійно стверджували, що не збираються окуповувати країну.

Столицю хотіли взяти за два-три дні, а потім посадити там маріонеткову владу з «військовиків найвищого рівня». План провалився: Київ встояв, а росіяни захопили частину області, де влаштували справжній геноцид мирного населення.

Повномасштабне вторгнення в Україну почалося о 03:40 24 лютого 2022 року в селищі Мілове Луганської області – росіяни його обстріляли.

російсько-український кордон фактично поділяє Мілове навпіл. Приблизно о 04:50 російські канали транслювали звернення володимира путіна про «спецоперацію в Україні». Тоді ж почався широкомасштабний наступ росіян за кількома напрямами: в районах лінії розмежування у Донецькій та Луганській областях, на півдні – з окупованого Криму, на Чернігів, Київ та Суми – з боку білорусі.

24 лютого. Вранці в районі аеропорту «Антонов» біля Гостомеля очевидці бачили російські гвинтокрили, з яких висаджувався десант. російські колони танків просувалися з території білорусі по Зоні відчуження – це найкоротший маршрут.

Як в аеропорту «Антонов» висаджувався російський десант, бачили мешканці всіх ближніх населених пунктів – Гостомеля, Ворзеля, Гаврилівки. За їхніми словами, це тривало майже півтори доби: з ранку 24 лютого до вечора 25-го. Вони нарахували близько двох тисяч десантників і 100 гвинтокрилів. Два з них збили українські військові – фактично це був початок боїв за аеропорт.

Близько 19:00 прем'єр-міністр Денис Шмигаль заявив, що росіяни захопили Чорнобильську атомну станцію. Чорнобиль та інші населені пункти в Зоні відчуження також окупували.

25 лютого. Окупанти просувалися ближче до Києва. Північ області – Іванків, Обуховичі, Катюжанку та інші населені пункти поряд – вони частково перетворили на свій тил. Свідки говорили про те, що там були кадировці.

Ключовими для росіян були Гостомель, Ірпінь та Буча. Вранці 25 лютого на Свято-Покровській вулиці Гостомеля очевидці побачили колону російської техніки. На перехресті дороги на Ірпінь її розбили українські військові. Тривали бої за аеропорт «Антонов».

Шлях до Києва для росіян лежав також через Бородянку, яку війська рф нещадно обстрілювали. Наразі це один з найбільш зруйнованих населених пунктів Київської області. Ближні села окупанти перетворили на свій тил. Там не було активних боїв.

26 лютого. Бої в області тривали. Перша колона росіян намагалася пробитися в селище Немішаєве. Серйозні бої були у Василькові, росіяни з «Градів» обстрілювали Ірпінь, у Києві біля метро «Берестейська» українські військові знищили російську техніку диверсантів. Весь цей час також тривали бої біля аеропорту «Антонов».

Про те, що в Бучі не було регулярних військ ЗСУ, розповідав і мер міста Анатолій Федорук: «Я поцікавився тоді у військових, чи будуть у нас Збройні

сили. Мені пояснили, що з огляду на оборонне завдання Києва, Буча є сірою зоною. Тому ЗСУ боронитимуть нас виключно артилерією та іншими схожими способами, щоб не дати ворогу перейти річку Ірпінь».

27 лютого. Окупанти повністю захопили Немішаєве і Ворзель. Увесь цей час Буча постійно була під обстрілами.

28 лютого – 5 березня. В районі Ірпеня та Бучі – постійні бої. Окупанти після невдалої спроби зайти в Бучу нещадно обстрілювали місто. Але там іще зберігалися комунікації – світло, вода і газ. Головна редакторка видання «Бучанські новини» Ірина Левченко, яка перебувала в місті з 24 лютого до звільнення, додає, що інколи мешканці навіть виходили на вулицю.

Другого березня росіяни завдали потужного авіаудару по Ірпеню. Це місто – головна їхня ціль, щоб узяти Київ.

Увечері 3 березня охоронець Бучанської міської ради помітив, що в нього перестали працювати камери спостереження. Тоді ж колони російської техніки знову зайшли в Бучу з декількох напрямків – уже з окупованих територій. А 5 березня Буча була вже повністю окупована.

8–9 березня. У Бучі, Ворзелі і Гостомелі немає світла, газу й опалення. Ситуацію називали гуманітарною катастрофою. Окупанти нарешті дозволили прибрати з вулиць Бучі тіла людей, які загинули під час обстрілів. Частину Ірпеня контролювали російські війська, там ішли активні вуличні бої, а волонтери власними силами намагалися вивозити людей з-під обстрілів. У Бучі окупанти продовжували вишукувати тих, хто, на їхню думку, мав стосунок до ЗСУ.

Увесь цей час з початку повномасштабного вторгнення в селі Михайлівка-Рубежівка поруч з Ворзелем перебували і батьки Євгенія – Володимир Миколайович та Ірина Іванівна.

10–13 березня. З міст Київської області почали більш-менш централізовано евакуювати людей. Це вперше українській стороні вдалося домовитися з росіянами про створення «зелених» коридорів. До цього людей вивозили тільки волонтери – на свій страх і ризик. Забирати людей можна було лише біля напівзруйнованого Романівського мосту в Ірпені. Частина виходила пішки, частина виїжджала машинами. Деяких розстрілювали російські військові. «Коли ми дійшли до Житомирської траси, вона була всіяна розбитими і розстріляними машинами з написами „Діти“», – розповідає Оксана Семенік, якій вдалося вийти з Бучі 11 березня.

13–21 березня. Тривали бої за Ірпінь. Окупанти в Бучі облаштовували вогневі позиції в житлових комплексах.

21 березня. Збройні сили України звільнили селище Макарів.

23–27 березня. ЗСУ взяли в кільце Ірпінь, Гостомель і Бучу, відрізавши окупантів від їхніх логістичних шляхів. Бої в області посилилися.

28–31 березня. Кільце навколо ненависного ворога звужувалося, бої продовжували точитися... Мер Ірпеня повідомив, що місто звільнили від окупантів. російські війська почали відходити з окупованих територій.

1 квітня. Мер Бучі Анатолій Федорук повідомив, що 31 березня місто звільнили від окупантів.

2 квітня. Всю Київську область звільнили від окупантів.

За час російської окупації Київщини загинуло не менше тисячі цивільних людей. Але ці дані дуже приблизні – у звільнених містах досі знаходять братські могили. Багато цивільних були розстріляні зі зв'язаними руками. На тілах багатьох – сліди катувань. Окупанти розстрілювали машини з дітьми, ґвалтували жінок, чоловіків і дітей, мародерили. Бучу, Ірпінь і Гостомель російські окупанти нещадно знищували.

Найважливіше, що сталося за цей період: зірвано плани росії захопити Україну за три дні. Спочатку здавалося, що це жарт, але справді такі плани були: російські військові навіть везли із собою парадну військову форму, бо сподівалися на переможну ходу Хрещатиком.

Сили оборони України почали поступово звільняти українські території, які були окуповані. Звісно, одна з найбільш епічних операцій – оборона Києва. Звільнення Київщини, Чернігівщини, Сумщини довело, що російська армія не здатна захопити Україну. Дуже важливо, що вже під час першого етапу війни Україна змогла консолідувати міжнародні сили, міжнародну допомогу й отримала величезну підтримку з боку інших країн – як моральну, так і військову. Лідерами стали Велика Британія, США, Польща.

Згадує Євген Сергійович Пікалов:

«Перші дні війни. Женя, скажу відверто, перебував у стані підвищеної бойової готовності. Міг хоч цю секунду з пістолетом гайнути на боротьбу з диверсантами. Гадаю, що саме отакі, як він, і зробили українське диво – зупинили навалу дикунів XXI століття. Дали по зубах страшній силі, яка почала тікати з Півночі. Весь світ, ми це прекрасно тепер знаємо, уже поховав Україну, але такі, як Євгеній, сказали самі собі: краще смерть, ніж неволя!

Піднялася народна сила, яка досі дрімала. Колишні військові, фахівці з різних спецпідрозділів. Це були, зокрема, кваліфіковані фахівці на пенсії. Це були високопатріотичні професіонали, котрі перебували на службі. Ця сила об'єдналася і діяла точно, звірено, ефективно. Ніхто її не закликав до бою, у неї не було розкладеної до подробиць стратегії боротьби.

З погляду здорового глузду всі розуміли, що путін нападе. Але, немов сніг узимку для комунальників, усе сталося раптово. Тож перші дні війни відбувалася така собі хаотична самоорганізація. Люди – військові, напіввійськові і зовсім не військові – діяли так, як воно мало бути. Як діє людина, коли на житло напали зломщики? Так діяли і ми всі.

Тож про себе і Женю. Дещо прозаїчні подробиці. Жили ми втрьох на квартирі Євгенія: він, колишній заступник міністра оборони, генерал Анатолій Григорович Петренко і я. Вони вдвох о 7-й ранку щодня їздили на нараду до Олександра Сирського, який керував обороною Києва і збирав усіх представників сил безпеки й оборони. Ці наради, як казав Євгеній, мали характер „коні їдять овес", бо інформації було обмаль. Усі шукали її, де тільки можна було. Ситуація незрозуміла з жодного боку.

От вони поверталися, і в нас була невелика імпровізована нарада. Генерал А. Петренко тлумачив усі ці події та інформаційні надходження настільки професійно, що нам з Євгеном залишалося сидіти з відкритими ротами. Він, до речі, розклав усі наступні події, як по нотах, передбачив усі лінії наступу орків. Генерал порівнював цифри і факти. Ми навіть пропозицію йому дали: читати лекції у військовій академії. Це, звісно, коли в Україні правитимуть бал професіонали, а не популісти.

А я як менш завантажена людина повинен був відповідати за харчування нашої групи. Особливий попит мала яєчня на салі. Показав генерал. Там нічого особливого, спершу обсмажуються шматки сала, а потім у цьому жирі яйця, підсмажують до півготовності. Як кажуть кляті орки, глазунья.

Пан А. Петренко за військовою звичкою рано вставав, ретельно голився і після всіх ранкових процедур готував яєчню. По формі номер два – штани і оголений торс. На ремені штанів – пістолет і ніж. На голому плечі – вафельний рушник. Отак генерал і готував сніданок. І подавав його з особливим пієтетом. Я навіть гублюся в тому, чому віддати перевагу – приготуванню чи подачі на стіл.

Так на світ з легкої руки Жені Єніна з'явився новий термін: яєчня по-генеральськи. Тільки тому, що її готував генерал з оголеним торсом і пістолетом на боці. З часом ця місія перейшла до наймолодшого, до мене. Я дещо порушив форму, хоча пістолет у мене періодично був. Тому після повернення від Олександра Сирського ми сідали за стіл і снідали».

Читаємо слова генерала **Анатолія Григоровича Петренка**:

«Так, слава українській нації, котра змогла консолідуватися і зупинити такого страшного ворога. Але, гадаю, нікого не ображу, коли скажу таке: в перші години повномасштабного вторгнення не розгубилися, а сконцентрувалися люди, від яких залежало прийняття не тільки блискавичних, а й точних рішень. При цьому аж ніяк не применшую роль усіх, хто піднявся на захист країни. Ви ж розумієте, що таке було захистити Київ, коли навала з усіх боків? Це сотні воль, спаяних в одну. Це відчайдушне „краще вмерти зі зброєю в руках, ніж здатися".

Серед найбільш активних управлінців назву і першого заступника міністра внутрішніх справ Євгенія Володимировича Єніна. Ми з ним познайомилися, коли я перейшов на службу до МВС. Це, дозволю собі таку ха-

рактеристику, суперлюдина і суперфахівець. Вважаю, що він один з тих, хто насправді виявився в основі запуску цього процесу – оборони Києва, півночі країни, боротьби з ДРГ.

Процес цей – не відкриватиму Америки, але скажу, – технічно й оперативно був дуже складним. Для того, щоб ця махина закрутилася, справді необхідні були важкі організаційні рішення. А вона таки спрацювала. Були об'єднані зусилля не лише Міністерства внутрішніх справ, тут підключилися і Збройні сили, і Служба безпеки, а також Управління державної охорони. Консолідуючу роль зіграв Євгеній Єнін.

Ми повинні розуміти, що він був не оперативним співробітником, не спецпризначенцем, а посадовцем високого рангу. Як перший заступник міністра внутрішніх справ він мав дуже великі повноваження. І йому вдалося використати їх оперативно й на повну силу. Євгеній користувався цими повноваженнями для досягнення швидкого потрібного результату. І якщо ми шукаємо історію персональної героїчної поведінки, то вона якраз у цьому і полягає: державна людина виконала державну задачу з державною якістю!»

«Працювати з Євгенієм Єніним було надзвичайно приємно, – згадує заступник голови ДСНС МВС України **Роман Примуш**. – З одного боку, дуже культурна, виважена у рішеннях і толерантна людина, з другого – вкрай вимоглива до себе і своїх колег. Незважаючи на величезну завантаженість і напружений графік, щотижня мінімум один день виділявся на кадрові питання, і Євгеній особисто спілкувався з кожним кандидатом чи то на посади керівників структурних підрозділів апарату ДСНС, чи то підрозділів у регіонах.

Після початку повномасштабного вторгнення Євгеній часто відвідував підрозділи ДСНС, виїжджав на найскладніші надзвичайні ситуації разом з міністром або керівництвом ДСНС, щоб особисто переконатися в достатності вжитих заходів, необхідних ресурсів і правильності дій. Це був дуже талановитий, відданий Україні керівник».

А тепер слово **Василю Мироновичу Боднару**, Надзвичайному і Повноважному Послові України в Туреччині (нині – Надзвичайний і Повноважний Посол України в Республіці Польща):

«Євгеній залишив МЗС у вересні 2021 року у зв'язку з переходом „на підвищення" до МВС. Як я зрозумів, для нього це призначення було не просто реалізацією амбіцій чи новим випробуванням, а насамперед прагненням удосконалити правоохоронну систему і бажанням підтримати нового міністра внутрішніх справ Дениса Монастирського. Спільна робота в правоохоронному комітеті ВРУ, близькість поглядів і безвідмовність Жені допомогли новому міністрові швидко створити міцний тандем управління в МВС.

У жовтні того ж року ми тепло попрощалися, і я поїхав до місця призначення в Анкару. Але ми з Євгенієм зберігали онлайн-зв'язок постійно.

Коли почалося повномасштабне вторгнення, Женя залишився в Києві і цілодобово працював над організацією оборони столиці у своїй частині відповідальності. Тоді виникало безліч питань і потреб. Ми збирали гуманітарку, шукали можливість придбати і передати бронежилети, каски, медикаменти, спецкостюми для службовців ДСНС. Оперативно вирішували питання щодо евакуації, допомоги громадянам, залучення до допомоги турецьких органів влади.

Більш ніж переконаний, що саме він ініціював посилення МВС досвідченим військовим, генералом Анатолієм Петренком, який іще донедавна був заступником міністра оборони і мав уже нове призначення на посаду Посла України в Саудівській Аравії. Як відомо, в темні часи найяскравіше видно світлих людей. Не ображаючи нікого, можу впевнено сказати, що в керівництві МВС точно такими людьми були Денис, Женя й Анатолій…

Уже пізніше я дізнався, що Женя був одним з ініціаторів надання охорони Предстоятелю ПЦУ, митрополиту Епіфанію після початку повномасштабної агресії, щоб захистити його від можливих замахів з боку москалів».

А що думав, чим жив у ті тривожні дні сам Євгеній Єнін? Уже, на жаль, не запитаєш його самого, тому залишаються ті виступи чи публікації, що зберігаються в пам'яті інтернету. В одній з таких публікацій – інтерв'ю, взятому у першого заступника міністра внутрішніх справ перед початком літа двадцять другого року, – в шапку винесено таку фразу Є. Єніна: «Ніхто не має ілюзій, що ця війна може бути далеко не останньою».

З журналістами пан Єнін зустрічався в «музеї війни» ДСНС – одного з державних органів, яким він опікувався на тодішній посаді. Тут зібрані рештки російських ракет, снарядів і мін у, на жаль, вже звичному інтер'єрі – посеред зруйнованого житла мирних українців. Чітке нагадування, що попри відносно мирне життя у Києві, війна ще не закінчилася, а з її наслідками доведеться боротися десятиліттями, навіть якщо вона знову не повернеться до деокупованих регіонів.

Євгенію Володимировичу, крім дуже відповідальних кураторських функцій по лінії МВС, доводилося бути ще й комунікатором чи, точніше, добровільним відповідальним за зв'язки із засобами масової інформації.

Ось які запитання йому ставили під час зустрічей із журналістами:

«Останнім часом знову чуємо тривожні звістки щодо можливості прямого вступу білорусі у війну проти України. Наскільки це ймовірний сценарій?»

«Це питання радше саме для самозаспокоєння. Коли хтось гадає, чи вступить лукашенко у війну, то насправді вже давно все зрозуміло. Як іще можна назвати надання своєї території для проходу військ, ракетних обстрілів, лікування поранених, діяльності диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ)? Тим паче, що, за словами наших військових, серед окупантів у перші дні зустрічалися люди в білоруському військовому одязі. Хто це був? Які нам іще потрібні докази, щоб усвідомити, як саме підтримала білорусь російську збройну агресію проти України?»

«Питання саме про відкритий вступ у війну білоруських регулярних сил, навіть тих кількох десятків тисяч. Які б вони не були, але це загроза на доволі протяжній ділянці фронту...»

«Щодо військового потенціалу республіки білорусь, рівня підготовки і мотивації – краще ці питання поставити нашим колегам-військовим. Тим не менш, ми не можемо впевнено говорити про формування місцевих ударних угруповань на території білорусі. Лідер цієї країни вже неодноразово свідчив своїми виступами, що він лукавить.

Однак ми маємо під боком вірного соратника путіна, який допомагав і продовжує йому допомагати у спробі захоплення України. Ми можемо бачити з повідомлень від того ж таки Генштабу, що на кордоні військовослужбовці з білорусі продовжують виконувати завдання щодо посилення українсько-білоруського кордону в Брестській та Гомельській областях і проводять там навчання.

Тож посилення охорони кордону – це один з наших пріоритетів. Вже у прикордонних районах Київської, Житомирської та Рівненської областей встановили додаткові обмеження, які діятимуть до закінчення воєнного стану».

«Наскільки, за Вашими оцінками, ймовірні нові атаки окупантів на столицю? Можливе повернення до наземної фази чи продовжиться вимотування ракетними ударами?»

«Жоден з нас не вірить у те, що це конфлікт екзистенційний. Наші вороги, як і в історії Ізраїлю, хочуть нас бачити мертвими, що не залишає нам багато простору для маневру. Тепер очевидно, і це підтверджено матеріальними доказами, що Київ планували захопити за кілька днів, так само розраховували на швидку капітуляцію нашої держави. Прорахувалися, але ніхто не має ілюзій, що ця війна може бути далеко не останньою.

Водночас ворог недооцінив дух українців. Стало зрозуміло, що лише чисельністю чи зброєю нас не здолати. Мабуть, гарантувати, що від рішення захопити Київ чи Україну хтось відмовиться – це наївно. І цього, мабуть, не станеться навіть тоді, коли закінчиться війна. Маючи таких сусідів під боком – краще перманентно готуватися до агресій і нарощувати свою міць так, щоб сюди просто боялися сунути свій ніс агресори та їхні спільники. Коли закінчиться війна, ми все одно маємо готуватися і робитимемо це до нових вторгнень. Сусідів не обирають.

На жаль, зараз можливо все. Хоч і може здатися, що стало спокійно, а на сирени можна не звертати уваги, повертаються посольства, війна вже далеко на сході і півдні, насправді ж – ні. Ми у стані жорсткого протистояння і досі виборюємо свою незалежність, а небезпека існує навіть там, де зараз відносно безпечно. Навіть в умовно мирному нині Києві є ризики й загрози. Насамперед це ракетно-бомбові удари з боку рф, попри те, що Київ – одне з найбільш захищених міст України з точки зору протиповітряної оборони».

«Проблема ДРГ іще залишається достатньо актуальною?»

«Досі викрито близько сотні диверсійно-розвідувальних груп, а затримано майже 800 осіб, причетних до диверсійної діяльності. Майже всіх передано до СБУ. З російського боку нам, звісно, ніхто не сигналізує, чи всіх диверсантів ми знищили. Фіксуємо зниження проявів ДРГ як по Україні, так і у Києві. Але не можна сказати, що вони зникли. На початку травня наші правоохоронці викрили на території України одну диверсійно-розвідувальну групу і затримали 43 особи, причетні до диверсійної діяльності, з них 18 – у Києві.

Тобто хоч і може здатися, що навколо нічого небезпечного, насправді ворог працює в тилу, веде свою партизанську війну, його агенти збирають інформацію, досі можуть коригувати вогонь і так далі. Ми відпрацьовуємо низку регіонів: криміналітет, проросійські рухи й угруповання. Першою була Одеська область, де в результаті обшуків поліція виявила величезні арсенали зброї і навіть інструкції з диверсійно-розвідувальної діяльності. Скільки ще таких груп перебувають у „сплячому режимі" в інших регіонах – з'ясовуватимемо».

«Як пересічні громадяни можуть допомогти їх виявляти і знешкоджувати?»

«Продовжувати бути пильними. З 24 лютого на „102" Головного управління Національної поліції в Києві надійшло понад 20 тисяч заяв стосовно можливих диверсійно-розвідувальних груп. Звісно, підтверджувалися вони далеко не всі, а втім, це дуже спрацювало. Тому продовжувати в тому ж дусі».

«Якщо ми вже згадали про Одещину, то там поруч є така „цікава" територія, як Придністров'я. Ви добре знаєте його історію та місцеві порядки. Наскільки велика загроза, що путін використає цей регіон як плацдарм для чергового наступу?»

«Варто виходити з найгіршого можливого сценарію, але і не переоцінювати ті чи ті ризики й загрози. Я мав змогу спостерігати військовий потенціал невизнаного Придністров'я, починаючи з 2005 року, коли працював у Посольстві України в Молдові, і ще тоді він був не на достатньо належному рівні. Вважати, що зараз він пережив процеси якісного відновлення чи покращення, було би помилково.

Однак ми неодноразово стикалися з тим, що російські спецслужби використовують ці території для активної підривної роботи проти України. І на це не потрібно закривати очі й сьогодні. Придністров'я як плацдарм для здійснення удару по Україні чи її дестабілізації – підходить.

Звісно, подібна підготовка не проходить повз наші розвідки, і ми також відповідно реагуємо для стримування та протидії виникненню будь-яких імовірних провокацій чи ударів».

Додати нічого. Як каже **генерал А. Петренко,** бачення ясне – рішення правильне.

8.2

«Якось на Херсонському напрямку мене вразив один з наших фронтових нацгвардійців, – розповідав Євгеній в одному зі своїх відеозвернень до співгромадян. – Він назвав ім'я – Сергій і позивний – Лускунчик. Мабуть, він іменувався Сергієм Лускуном. Це був настільки підготовлений молодик, що я довго не міг відірватися від розмови з ним. Найпримітніше, що він сказав таке: мовляв, нам незалежність була подарована, бо майже всі народи її виборювали. Було зрозуміло, що так просто і нам не дасться. От і діждалися справжньої боротьби».

А що це таке – справжня боротьба за незалежність? І чим вона відрізняється од несправжньої, якщо така буває? Чи, може, неповна, квола, недостатня?

Лускунчик збудив у Євгенієві глибини аналітичної думки, тому він вільної хвильки все розмірковував над цими болючими питаннями. Чому Україна так довго виборювала незалежність – то набуваючи рис суверенної, то втрачаючи цей статус? Це справді складне історико-філософське питання, яке стосується багатьох аспектів української бувальщини.

«І над цим варто замислюватися всім нам, – вважає уже згадуваний мною політичний експерт **Микола Іллінський**. – Адже боротьба за незалежність України має глибокі історичні корені, що починаються з часів Київської Русі, коли формувалася ідентичність українського народу. Протягом історії були періоди, коли українські землі потрапляли під владу різних імперій та держав, таких, як московія, Литва, Польща, Австрійська імперія, а пізніше – російська імперія, Радянський Союз.

Однією з причин тривалої боротьби за незалежність є складність геополітичного розміщення українських земель між могутніми імперіями, які мали свої стратегічні інтереси на цих територіях. Це призвело до того, що ці землі кілька разів втрачали суверенний статус після коротких періодів автономії або незалежності.

Також важливим чинником була внутрішня політична ситуація в Україні, конфлікти між різними соціальними, етнічними та політичними групами, які часто ускладнювали зусилля народу досягти єдності в боротьбі за незалежність.

Наприкінці XX століття, після розпаду Радянського Союзу, Україна здобула фактичну незалежність, але навіть після цього суверенітет подеколи випробовується викликами з боку сусідніх держав або зовнішніх впливів».

«Якщо раніше ми винилися перед царем-батюшкою, а він прощав і повертав нас у лоно „вєлікой государствєнності", то тепер, під час повномасштабної війни, багато хто каже, що „нам відступати нікуди". Що Ви вкладаєте в це поняття?»

Таке запитання прозвучало на адресу Є. Єніна. І він відказав:

«Якщо просто пояснити, то поразка світить нам у кращому разі (для того, хто залишиться живим) російським чоботом у зуби. А так…

Україна показала велику національну єдність і підтримку серед свого населення. Війна мобілізувала українців, зблизила їх у бажанні захищати свою країну. Це моральна сила, яка дозволяє утримувати позиції і відстоювати свої права.

Хоч би як ми налаштовувалися критично, але Україна отримала значну міжнародну підтримку від багатьох країн і міжнародних організацій. Це включає політичну, економічну і військову допомогу, яка зміцнює обороноздатність країни і допомагає утримувати оборонні позиції.

Сюди ж додаємо такий фактор, як героїзм військових. Українські військові і добровольчі загони виявили високий рівень героїзму та відданості. Вони продовжують активно боротися з окупантами, захищаючи свої міста і села, що також сприяє утриманню оборонних позицій.

Сьогодні Україна, може, не так активно, як хотілося б, але працює на міжнародній арені, щоб зміцнити підтримку та мобілізувати міжнародне співтовариство проти агресії. Дипломатичні зусилля спрямовані на мінімізацію загрози і підтримку українського суверенітету.

Отже, вислів „Україні відступати нікуди“ відображає глибокі соціальні, моральні і політичні аспекти, які сприяють утриманню Україною своїх територіальних і національних інтересів під час конфлікту».

Десь посередині літа того злопам'ятного двадцять другого року штатівська знаменита газета вийшла з портретом Євгенія Єніна в бронежилеті й касці, а під знімком великими літерами був виписаний заголовок «Ми ніколи не здамося!»

У тексті йшлося про те, що по одному з приморських українських міст рашисти вдарили ракетами, завдавши великих руйнувань. Перший заступник міністра МВС Є. Єнін прибув сюди. Деесенесники розбирали завали.

«Це був акт помсти за успішне звільнення острова Зміїний», – заявив в інтерв'ю американському виданню пан Є. Єнін. російські заяви про те, що відхід з острова був жестом «доброї волі», щоб продемонструвати небажання москви блокувати судноплавні експортні шляхи, виглядають дивними, якщо не смішними. Це не була добра воля, це були наші високоточні удари.

Стоячи перед тим, що залишилося від житлового будинку, Євгеній Єнін сказав, що «їхня (росіян) мета – налякати український народ і покласти край українському опорові. Але ефект виходить протилежний. Ми ніколи не здамося. Це наша земля».

Що це був за жест на острові Зміїний, стало відомо одразу ж. 30 червня 2022 року в ОК «Південь» повідомили, що українські військові вдало провели операцію на острові Зміїний, внаслідок чого росіяни поспіхом евакуювали

залишки гарнізону двома швидкісними катерами і, ймовірно, залишили острів. Уже за п'ять днів ЗСУ встановили український прапор на острові. Тоді повідомили, що Зміїний повернули під контроль України, а державний прапор доправили на нього гелікоптером.

Сапери розповіли, що після втечі росіян весь острів був «засипаний» і обвішаний мінами. Знайдено дуже багато порожніх ящиків з-під протипіхотних мін. Фахівці їх одразу не знайшли. Тому чекали на сюрпризи. Складність у тому, що все це доводилося робити вручну. Тобто міношукачем там не попрацюєш, тому що все дуже щільно всіяне осколками.

На острові військові побачили вщент зруйновані будинки, фортифікаційні споруди, розкидані боєприпаси і залишки спаленої техніки окупантів, серед яких – системи протиповітряної оборони та багатоцільовий вертоліт.

Битва за острів тривала кілька місяців. На початку травня бійці ГУР МО та центру спеціальних операцій «Альфа» СБУ висадилися на острові з гелікоптерів і штурмували окупантів. Завдавши росіянам втрат, спецпризначенці разом зі своїми пораненими й трофеями завершили штурм та евакуювалися з острова.

Тоді армія окупантів перетворила острів на своєрідну парасольку ППО для власних сил. Противник і далі насичував острів технікою, щоб контролювати північно-західну акваторію Чорного моря. Було прийнято рішення проводити потужний вогневий натиск для того, щоб послабити ворога. Але перед цим їм дали можливість усе туди затягнути, щоб потім знищити.

«Ось коли вони вже завершували етап насичення острова озброєнням і технікою, розпочалась активна бойова робота. Тоді „Байрактари" не давали їм спокою: знищили кілька десантних катерів типу „Раптор", чотири, здається, а також більший десантний катер типу „Серна". Нагадаю, що „Ессен" отримав там істотні пошкодження, а буксир-рятувальник „Бех" перейшов у підводний флот», – пояснила начальниця координаційного пресцентру Сил оборони півдня Н. Гуменюк.

А далі російське міністерство оборони створило один з головних мемів цієї війни, оголосивши про «жест доброї волі» та «завершення виконання поставлених завдань на острові Зміїний».

«Уявляєш, – казав тоді Євгеній своєму другові **Євгену Пікалову** під час кави-брейку, – якби німцям у роки Другої світової війни дали прочухана, а вони заявили, що вдалися до „жесту доброї волі"».

«Не уявляю, – відповів той. – Бо це навіки перекреслило б імідж „нордичної" раси, німецької нації».

«А цим плювати на все, зокрема, на міжнародний імідж, аби тільки не виглядати слабаками».

«А тобі, Женю, не видається, що цим самим росіяни продемонстрували не тільки слабкість, а й вошивість?»

«Точно так».

Ясно, що орки просто дременули, бо відчули шалений опір. Важко в цій ситуації уникнути узагальнення, оскільки реальність війни часто занадто складна і багатоаспектна, щоб займатися визначенням її категорій. Але мені здається, що російська армія втратила здатність до справжніх жестів доброї волі. Бо що це взагалі таке?

На війні, як ми знаємо з історії, можуть мати місце різні ситуації і взаємодії між противниками. З одного боку, є жорстокі битви й конфлікти, де немає місця для жестів доброї волі, бо є тільки агресія і стратегічні цілі.

З другого боку, історія подає приклади випадків, коли вороги навіть у найважчому військовому конфлікті виявляли деякі жести доброї волі або підтримки. Це може бути, наприклад, у вигляді гуманітарної допомоги для цивільних жителів, обміну військовополоненими чи узгоджених перемир'їв для евакуації поранених чи цивільних осіб.

Усе так. Але ви про такі випадки з боку росіян чули? Я ні. Хоча мені кажуть «невсетакоднозначники»: чого ти судиш про всіх, не знаючи загальної картини. Запитаймо самі себе: росіяни з їхньою жорстокістю, підступністю, відсутністю моральних засад і честі здатні на справжні жести доброї волі? Чи це звучить блюзнірськи?

Отут «об'єктивісти» мені заявляють, що обговорювати моральні аспекти і поведінку конкретних націй у війні потрібно з позицій об'єктивності і дистанції. росіяни, як і будь-які інші народи, можуть мати різні історичні та культурні впливи на свою військову стратегію і поведінку на полі бою.

З одного боку, в усіх конфліктах можуть мати місце випадки безжалісної поведінки і стратегічних маневрів без зважання на етичні аспекти. Однак з другого – також відомі приклади гуманітарної допомоги, перемир'їв для евакуації поранених чи обмінів військовополоненими навіть серед ворожих сил.

Тому не можна узагальнювати щодо всієї нації на основі ізольованих випадків або стереотипів. Кожен конфлікт і кожна ситуація є унікальними, і кожна сторона має свої традиції поведінки із засадами моралі, етики та людських цінностей.

Ні, не лягають до душі такі аргументи. Як казала одна жінка, я їх, клятих, ненавиджу і більше ніяких жестів не визнаю.

Послухаймо українського бойового генерала.

Павло Федорович Яцюк, генерал-майор, начальник Центру спеціального призначення «Омега» Національної гвардії України:

«Не йму я віри їм щодо жестів доброї волі. Якби так, то краще б вони з анексованих та окупованих територій прибралися. А то їм дали прикурити на

острові Зміїний, на Півночі, під Херсоном – от вони і добре драпали звідти. Стою на тому, що колись буде „жест доброї волі" й щодо Криму. Півострів, у підсумку, буде за Україною, саме Україна його відбудує, поверне йому статус перлини Причорномор'я, вимете все те, чим загадив територію путін з командою.

Мені подобається вислів Григорія Сковороди: за Україну не треба вмирати, за Україну треба вбивати. І коли ми це зрозуміємо, тоді переможемо. Але я переконаний, що ворога не можна недооцінювати. Картинка про те, що російський солдат дурний, недалекий, не здатний до справжнього бою, дуже неправдива. Війна – це ще й набуття бойового досвіду. Орки вчаться так само, як і українські Воїни. Причім, якщо в останніх є моральні засади, то в перших вони відсутні. Все для знищення прийнятне – така в них ідеологія, а отже, тактика.

У певному сенсі вони нас доганяють, а подекуди переганяють, це необхідно враховувати. Наприклад, ми внесли зміни у штурмові дії, і це дало вагомий результат. Минуло кілька місяців – і вже їхня методичка практично копіює те, що ми зробили. Тому й ми не гребуємо тим, щоб вивчати досвід росіян і дізнатися напряму від військових, у чому рф має переваги».

«Ви, пане генерале, познайомилися з Євгенієм Єніним уже під час повномасштабної війни?»

«Я на два роки старший за Женю, навчався в Академії СБУ також, але ми познайомилися не там. Потім я служив в СБУ 15 років, коли почалася війна в 2014 році, був начальником ВКРа (військової контррозвідки) по лінії прикордонників. Потім до 2021 року був заступником начальника ГУР МО.

З Євгенієм ми познайомилися ближче, коли він був замом Генпрокурора, в 2017-му чи 2018-му році. Я був заступником начальника ГУР. Нас познайомив **Василь Васильович Бурба**, начальник ГУР МО. Було в мене одне зі службових питань. ГУР, що природно, цікавила міжнародка, особливо все, що пов'язане з росією. Тому Євгеній виявився безцінним партнером, адже в нього вже була значна кількість добре знайомих за кордоном. (Як казав про Євгенія ексміністр МЗС Павло Клімкін, „коли сам людина, то й обростаєш людьми". – *Авт.*)». Я, на жаль, не можу говорити про конкретні операції, в яких нам допомагав Євгеній, але, повірте, це було дуже ефективно. Деякі операції за участю Євгенія Єніна були такими голосними, що про них почув весь світ.

І це була не просто поміч як зв'язківця, грубо кажучи. Він пропонував, як зробити краще, – і це було краще. Він одразу пірнав у питання і був весь у ньому (цю рису відзначили майже всі – тотальна концентрація на питанні, яке виникало. – *Авт.*). Женя познайомив мене з багатьма дуже корисними для нашої роботи людьми.

Потім він перейшов до МЗС, а я звільнився з ГУРу, пішов на пенсію. Кілька разів звертався до Євгенія з особистими проханнями. Він допомагав, чим і як

міг. От що цікаво. Бувають люди, які дружать не з людиною, а з кріслом. Коли я покинув високу посаду в розвідці, опинився у відставці, багато хто змінив ставлення до мене до помірно або й дуже холодного. Але це не про Женю. Варто мені було зателефонувати, тут-таки була відповідь і реагування на будь-яку мою заковику. Він підтримував не крісла, а живих людей. Таких людей у наш меркантильний час не так і багато. Всі намагаються тримати ніс за вітром. Ага, такого-то зняли! Значить, він владі не вгодний. Значить, заплутався. Треба з ним охолодити стосунки, бо непевний час. Коли на одного з високих чинів почалося цькування, від нього відвернулися, Женя через мене передавав йому вітання, він був на боці незаслужено шельмованого генерала. А ще цікавився, чи не потрібна допомога. В нього була своя оцінка цієї людини, він і не збирався ставати заручником суспільної думки».

«І все ж найбільш плідні контакти почалися у Вас по великій війні, так?»

«До повномасштабки у мене з Женею справді були такі, знаєте, напівформальні стосунки. Коли почалася велика війна…

Але стоп! Іще до війни, коли Євгеній перейшов до Дениса Монастирського, він запропонував знайомство з новим міністром. Що ти, мовляв, гибієш там у відставці. Ми плануємо позбавитися цієї корупційної піни, яка накрила міністерство, багато людей, у кого одні „бабки" в голові. Тому… Ми познайомилися з міністром, я розповів про деякі спецоперації на рівні ГУРу. Денис Монастирський ухопився за це, запропонував співпрацю. Я почав проходити перевірку, і тут почалася війна.

Ми ще з деякими гурівцями оформилися в ЗСУ, але це була трата великих спецпризначенських сил. Зібралося нас осіб вісімдесят, я був командиром диверсійно-розвідувального загону. Незважаючи на те, що було генеральське звання, дав згоду на капітанську посаду.

Й от з Євгенієм ми часто мали зв'язок, а то й зустріч. І тут виявилася його проста людяність. Він брався не тільки за великі державні справи, а й доходив до рятування, приміром, конкретних сімей. Сім'я для нього була святою. І ми, за його проханнями, виводили сім'ї, окремих старих чи дітей, передавали поліції, а та далі вивозила громадян у безпечні місця.

Тож коли почалася повномасштабна війна, Женя і запитує:

– А ти з Нацгвардією маєш якісь контакти-стосунки?

– Ну, такі, дуже наближені.

– А там при ТРК є підрозділи спеціальних операцій „Омега".

– Так, чув, гарні там бійці.

– То в нас, – каже Євгеній, – з генералом А. Петренком є ідея сконцентрувати всі підрозділи „Омеги" в один центр. Тому що деякі нинішні керівники ТРК не зовсім розуміють роль спецназу, застосовують його як простих штурмовиків.

Тому ідея полягала в тому, щоб увесь спецназ вивести з підпорядкування ТРК і створити єдиний ЦСП „Омега". Ти готовий очолити?

– Так. Спецназ – це моє.

На початку літа 2022 року я перевівся в Національну гвардію. Денис Монастирський підтримував нашу – Євгенія Єніна, Анатолія Петренка та мою – ініціативу, і невдовзі був підписаний Указ про моє призначення. Завдяки Жені спершу п'ять підрозділів, а потім і шостий увійшли в єдиний центр, а я став начальником».

«У кожного, як кажуть, своя війна. Той військкомат штурмує, на фронт проситься, а другий болячки шукає, щоб тільки волинку тягнути. Хтось формально виконує обов'язки „від сіх до сіх", а другий тягне воза за п'ятьох. Якою була війна у Євгенія Єніна?»

«Іноді він мені задиристого хлопця нагадував. От запитує мене, як там справи? Відповідаю, що трапилося таке й таке, зробили те й те. Кажу, приміром, що орківський склад ГСМ спалили.

– А коли наступна операція? – запитує Євгеній, а очі аж горять.

– Сьогодні вночі.

– Візьміть мене з собою. Я хочу подивитися.

– Та Ви що! – відповідаю. – А як у полон потрапите? Перший заступник міністра! Що тоді?

Така активність була йому характерна. Він усе хотів знати, все помацати власними руками…»

«З ким би не говорив, кожен вважав, що з Євгенія вийшов би гарний фахівець будь-якого напряму. Навіть думка прозвучала, що якби взявся за справжній (не злодійський) бізнес, то дуже швидко став би лідером. А Ви часом не вважаєте, що з Євгенія вийшов би висококласний військовий?»

«Ні, я цього не кажу. Військовий – це га-а-а, в атаку, оцей, даруйте, штурмізм у дії. А в нього мозок налаштований був на точкові спецоперації. Спеціальні кажу тому, що оригінальні, ще не проведені, ще тільки на рівні ідеї. Він якраз людина нової генерації. Йому все нове подобалося. Він знав натовські стандарти, що йому подобалося, він намагався втілити тут.

Іноді я присаджував його. „Пане Євгенію, це вже занадто". Бо ідея не влазила, не заходила. Але відгукуваність його фантастична. Якось телефоную. Він шепче: „Я на Кабміні, що треба? " Мало не з-під столу відповідає. Відповідно, коли він щось просив, то я розбивався на порох, але робив.

Шкода, що так вийшло. Трагічно. Вони з Денисом Монастирським дуже багато зробили б. Головне, довели, що можна все вирішувати без бабла, без занесення чемоданів з готівкою. Для багатьох чинуш бабло – це все, ідея і сенс життя. А вони були справді нової формації.

Люди за ними потяглися саме через це. Хтось не вірив, що таке безгрошів'я в політиці можливе. Але переконувалися на практиці.

А загалом висловлю, може, й не оригінальну думку, що Євгеній Єнін – дипломат. У всякому сенсі цього поняття. Розум – повно, розважливості – більше норми, хитрість – трохи для себе держимо. А ще скажу, що він по глибинній суті своїй був справжнім опером, бачив людину чи ситуацію наскрізь. Гарний психолог, з одним він вів себе так от, а з другим – інакше. Безмежно талановита й обдарована людина».

Багатогранність його дарів Божих проявлялася неодноразово. Я вже згадував про ідею Монастирського-Єніна роздати громадянам зброю. Але ж у цьому питанні безліч нюансів. Ось лишень розглянемо кілька з них.

У другій половині вересня двадцять другого року інформаційні стрічки зарясніли однією і тією ж шапкою «**Євгеній Єнін: Законодавче врегулювання обігу зброї сприятиме зменшенню правопорушень з її використання».** Про це перший заступник міністра внутрішніх справ заявив у прямому ефірі всеукраїнського телемарафону #UAразом.

Як зазначив Євгеній Єнін, обіг цивільної вогнепальної зброї законодавчо врегульований у всіх країнах Європи, зокрема й пострадянського простору. В Україні вперше за понад 30 років незалежності питання обігу зброї може бути врегульоване не підзаконними актами, а єдиним законом. Він додав, що під час опитування в «Дії» 59 відсотків, а це понад 1 млн користувачів, висловилися за право вільно користуватися короткоствольною зброєю.

Перший заступник очільника МВС наголосив, що у відповідному законопроєкті, який зараз у Верховній Раді, серед інших норм ідеться про створення електронного реєстру зброї, що спрощує всі процедури з оформлення і користування зброєю громадянами.

«Це електронна система, яка обліковуватиме наявну зброю та міститиме інформацію про її власників. Запуск реєстру змінює бюрократичний радянський підхід, що вимагає дозволу на кожну дію щодо зброї. Особа може створити власний обліковий кабінет, через який подавати заявку на придбання чи зберігання зброї, зміну місця зберігання, проводити актуалізацію даних та інші обов'язкові процедури. Окрім зручності отримання послуги, це ще й нейтралізує корупційні ризики, які збільшувалися через необхідність постійного звернення по дозволи», – пояснив переваги Євгеній Єнін.

За його словами, у подальшому дозвіл на зброю міститиметься і в мобільному додатку «Дія», як паспорт громадянина чи посвідчення водія.

«У законопроєкті також доопрацьовані уточнення щодо меж необхідної оборони, що було одним з наріжних каменів застосування зброї в рамках самозахисту, встановлені і уточнені межі відповідальності за незаконне поводження зі зброєю, боєприпасами і вибуховими речовинами. Також передбачене по-

збавлення спеціального права наданого громадянинові носити й володіти зброєю і боєприпасами. Крім того, збільшено штрафи за правопорушення у сфері обігу зброї».

Він акцентував увагу, що наразі придбання зброї не становить проблеми для злочинця, тоді як законослухняні громадяни лишаються беззбройними і не мають реальної можливості використати своє конституційне право на захист, передбачений 27 статтею Конституції України.

«Варто розставити всі крапки над „і", бо існує припущення, що разом з прийняттям законопроєкту всі вийдуть зі зброєю на вулицю. Однак законопроєкт не передбачає вільне носіння, а швидше ваше право на зберігання цивільної вогнепальної зброї. І ми всі чудово розуміємо, що з початком воєнних дій обіг зброї лише зростає. Це вигідно насамперед злочинцям. Як показує статистика, злочини і правопорушення, як правило, вчиняються з використанням незареєстрованої зброї».

Існують різні погляди на ці рішучі неординарні рішення, але на той час вони були найбільш раціонально розумними і справедливими.

Хоч Євгеній Єнін – це одна, притому дуже цільна, гармонійна людина, я чітко бачу його в МВС до початку повномасштабної війни і під час її розв'язання та проведення. Ні, це той самий чоловік, змінюється лише його поведінка. Зі спокійної, врівноваженої, побудованої на конкретних дієвих кроках, до готової будь-якої миті перелаштуватися на новий виклик.

Іншими словами, через повномасштабне вторгнення рф більшу частину часу МВС України, тобто Д. Монастирському та його команді, доводилося відводити не реформам, а питанням безпеки. Вони загинули на шляху до однієї з гарячих точок на сході України. Чи справився із завданням цивільний міністр, гаряче підтримуваний своїми соратниками?

Своє останнє інтерв'ю в переддень нового року міністр **Денис Монастирський** дав телеканалу «Рада». Очільник МВС підсумував надскладний 2022-й і поділився амбітними планами на 2023-й. Останні публічні слова політика настільки точні й масштабні, що я не втримався і даю певні витяги із цього інтерв'ю.

Згадуючи перші дні широкомасштабного вторгнення рф, міністр розповів про свої відчуття:

«Не було місяців, не було тижнів – були години. Суцільні години, як один день, що триває дуже-дуже довго… У цей момент ти розумієш, що ключову роль відіграє людина, яка стоїть на пропускному пункті Харківської області, – прикордонник. Сьогодні відіграє ключову роль поліцейський, який, розуміючи, що йде навала техніки, залишиться в місті й утримуватиме правопорядок і вступить у бій з ворогом. Ключовий момент – відчуття, що головна людина в Україні перебуває там – на передовій, в окопі, на блокпості, в райвідділі, де пожежа… ТАМ головні люди країни».

Він зазначив, що за час широкомасштабного вторгнення функціонал МВС змінився на понад 80 відсотків – всі дуже змінилися, з'явилися нові виклики: «Був досвід 2014-го року, коли цілі відділи та райуправління переходили на бік ворога. Зараз було розуміння, що такого не станеться, – поліцейські й рятувальники вступали в бій, допомагали людям виїжджати… Ми вистояли. Система МВС, як хребет безпеки, витримала. Жоден відділ поліції не перейшов на бік ворога, і це те, що втримало безпеку у великих регіонах».

Щодо змін, міністр зауважив, що сьогодні варто говорити про створення штурмової бригади з-поміж поліцейських, яку залучать для захисту держави в найгарячіших точках.

«Національна гвардія, 80 відсотків якої воює на фронті, – це наша гордість, справжні герої нашої країни. Вони поряд зі Збройними силами тримають оборону в найбільш запеклих точках нашої країни. І це абсолютно нове», – пишався Денис Монастирський.

А **Євгеній Єнін** у своєму виступі додав:

«ДСНС – наші герої без зброї, якими сьогодні пишається вся країна. Це служба №1, якій найбільше довіряють. Наші колеги за кордоном не розуміють, як взагалі можна працювати в таких надзвичайних умовах».

Обговорювали й питання притягнення до відповідальності військовослужбовців рф за скоєння воєнних злочинів на території України.

З болем Є. Єнін розповів, що катування, вбивства цивільних людей, знущання з жінок, про що свідчили проведені ексгумації, вразили найбільше.

«Це те, що не може бути виправдано нічим. Тому є справою честі зафіксувати ці злочини таким чином, щоб це стало міцною доказовою базою в українських судах і будь-яких міжнародних інстанціях. Ми абсолютно чітко розуміємо, що катування цивільних – це політика режиму путіна», – сказав він.

Д. Монастирський та **Є. Єнін** дуже пишалися, що «жоден відділ поліції нині не перейшов на бік ворога». І ми знаємо, як до зради та колабораціонізму ставився Євгеній Володимирович. Звісно, не тільки поліцейських та інших правоохоронців, а загалом усіх українців. «Сьогодні можна пояснити будь-що, але коли ти плюєш у той колодязь, з якого п'єш воду, реакція одна: презирство». Так він сказав в одному з інтерв'ю.

На початку літа двадцять другого Є. Єнін звітував у телемарафоні: з початку повномасштабного вторгнення рф Нацполіція затримала понад 800 осіб, яких підозрюють у диверсійній діяльності.

«Органи Нацполіції з перших днів повномасштабної військової агресії включилися в боротьбу з диверсантами, корегувальниками вогню. Було створено понад 123 контрдиверсійні групи, до роботи залучено щонайменше 1,5 тисячі осіб. І результат не забарився: більшість осіб, яких підозрюють у ди-

версійно-розвідувальній діяльності, затримали й передали за підслідністю органам СБУ», – повідомив Євгеній Єнін. Він зауважив, що диверсійні групи різняться за профілем і чисельністю, залежно від завдань, для виконання яких вони створені. Тоді як на початку вторгнення фіксувалися ДГР з 5–10 людей, завданням яких було вчинення терористичних актів і диверсій, зокрема, й у центрі столиці, то в подальшому більшість диверсантів була націлена на корегування вогню, підсвічування позицій розміщення збройних формувань, фіксації результативності ракетно-артилерійських обстрілів.

У виявленні диверсантів, за словами Євгенія Єніна, «одним з дієвих інструментів є служба поліцейських на блокпостах з використанням штучного інтелекту. За допомогою планшетів з відповідним програмним забезпеченням поліцейські впродовж кількох хвилин можуть перевірити підозрілу особу в усіх базах даних. Зокрема, у поліцейській базі даних, яка містить інформацію приблизно про два мільйони потенційно підозрілих осіб, що обіймали певні посади в парамілітарних підрозділах у невизнаних ЛДНР, співпрацювали з колаборантами з 2014 року, дотичні до різних кримінальних епізодів: контрабанда, маніпуляція зі зброєю, вибуховими речовинами тощо. Лише зазначена база містить величезні масштаби оперативної інформації (понад 10 мільярдів фото), накопичених поліцією спільно з партнерами».

Перший заступник очільника МВС наголосив на активному сприянні цивільного населення в проведенні контрдиверсійних заходів. Ідеться як про належне ставлення до тимчасових обмежень, зокрема й комендантської години, так і про інформування правоохоронних органів про підозрілих осіб. Він також закликав українців і надалі інформувати поліцію про підозрілих осіб, не втрачати пильності навіть у населених пунктах, далеких від бойових дій, та обов'язково приділяти увагу безпеці дітей.

8.3

Євгенію, за власним же зізнанням, подобалося бувати серед фронтовиків прямо в окопах. Під ухання далеких гармат пити з хлопцями заварний, аж чорний чай з печивом чи цукерками. Або, пригинаючись, як і має бути під час пересування траншеями, вітатися з чорними від бруду та кіптяви бійцями. А тоді десь виглянути за бруствер і слухати, як капітан, вказуючи одними очима, розповідає, де розташовується ворог і що він, судячи з усього, замишляє.

Тоді Євгеній забував, хто він, на якій посаді. Він запросто обмінювався з хлопцями враженнями і насущними справами. Вислуховував, як хто розказує

про орківські атаки, про американські кулемети, про те, що бійців треба трохи міняти, а то й жили вилазять від напруги…

На схід Є. Єнін щоразу збирався так, як у далекий похід. Збуджений, він намагався нічого не забути з того, що знадобиться там, на фронті. Перебування на фронтовому сході було для нього потребою, бо воно незмінно підтримувало його дух у бойовому стані. Схід бентежив, з одного боку, трагічністю, розтрощеністю, але з другого боку – надихав. ***«Там дуже багато правди, – казав він дружині Людмилі. – Чистої, як сльоза, правди».***

«Послухайте рядових бійців чи низових командирів, і ви не почуєте слів захвату у бік влади, центрів управління чи конкретних високопосадовців, – слушно зауважує **Віталій Кулик**. – Але взаємодія між центрами управління і фронтовиками, як дуже важлива річ, мусить бути постійною і, по можливості, близькою до реальності. Такі контакти, звісно, можуть відбуватися через окремих людей, які вміють природно проникати в окопне середовище та розуміти його особливості. Євгеній Єнін як колишній розвідник і, очевидно, людина з глибоким інтересом до життя на фронті відігравав іще й таку роль.

Чим він, як кажуть, підкупляв фронтове товариство? Тим, чим і всіх інших до цього. Євгеній Єнін мав справжнє зацікавлення всіма аспектами життя і проблемами насамперед солдатів. Його інтерес і повага до їхнього досвіду робили його ближчим до них. Як кажуть, своїм. Уміння сприймати і розуміти проблеми і почуття інших людей є важливим для встановлення довіри. Євгеній, відповідаю за свої слова, мав цю якість, що дозволило йому знаходити спільну мову з фронтовиками.

Він, відвідуючи окопи й слухаючи солдатів, демонстрував свою підтримку і зацікавленість у їхній справі. Він не вважав, що Богу – богове, а солдату – солдатове. Цікаво і ґрунтовно розповідав про поточну геополітичну та внутрішньополітичну ситуацію, про рівень допомоги Україні, про прогнози щодо ходу війни. Євгеній вів діалог так, що в ньому брали участь усі присутні. Він умів так розвернути ситуацію, що простій людині хотілося розповісти про щось таке, наболіле.

А це завжди є ключовим для отримання поваги й довіри військових. Євгеній Єнін не був носієм «кабінетних секретів», він залишався відвертим і прямим у спілкуванні, що також додавало поваги окопної братії до нього».

Але він за своєю суттю був птахою високого польоту. Так, ця птаха за найменшої потреби спускалася на землю, долучалася до всіх пекучих проблем, проте знову піднімалася думкою ввись.

Прибічники «чистоти жанру», «красного письменства» можуть звинувати-ти мене, що частенько користуюся тими інтерв'ю в поширених ЗМІ, що давав

свого часу Євгеній Володимирович Єнін. А такі блоки – не чиста повість, а переповідання чи й повний передрук. Відповідаю по жанру: моя повість – не суто художня, а художньо-публіцистична. Тому як я можу обійтися без публіцистики того, про кого пишу? А загалом маю залізний контраргумент: не вкрав, а навпаки, продовжив життя світлим і глибоким думкам.

Отже, всередині літа двадцять другого року на першого заступника міністра внутрішніх справ Євгенія Єніна знову насіли журналісти одного з видань і попросили відповісти на кілька актуальних запитань. Інтерв'юер мав час і перебував у доброму гуморі, тому бесіда вийшла чимала й, головне, сповнена і фактажем, і глибоким аналізом. Як завжди.

Інтерв'ю з Євгенієм Єніним почалося не з підготовлених запитань. Щойно журналісти зайшли до кабінету, як він звернув увагу гостей на неякісну бронеплиту, яку привезли до однієї військової частини і яку, звісно, випробували. Пробита наскрізь плита вказала на сумнівну поставку з відомої азіатської країни.

«Євгенію Володимировичу, що це за випадок? Наскільки часто з такими фактами стикаєтеся?»

«Ми вже неодноразово фіксуємо факти постачання недоброякісної продукції військового призначення. Інколи це продається, на це йдуть зібрані нашими співгромадянами кошти, а дехто з не дуже добропорядних ділків намагається на цьому нажитися. Відповідно, нашим завданням як Міністерства внутрішніх справ і органів Національної поліції, є недопущення розкрадання коштів, недопущення смертей наших військовослужбовців, з якими, на превеликий жаль, інколи доводиться стикатися. За дорученням міністра внутрішніх справ я вчора очолив одну з таких комісій з організації внутрішнього розслідування. «Що, де і коли», ми поінформуємо суспільство вже за його підсумками. Попередній результат от ми бачимо і те саме можемо сказати й про куленепробивні шоломи. В мене немає їх безпосередньо на столі, але результати випробувань шокують, маркування – четвертий клас, а на ділі...

Загалом скажу таке: органи Національної поліції внесли відомості про майже триста фактів незаконних дій, пов`язаних з гуманітарною допомогою. Нещодавно ми пережили інцидент у Чернівецькій області, крім того, розслідуються й інші факти на території низки областей. Ідеться про престиж уряду, реноме влади в цілому, а найголовніше – йдеться про життя і здоров'я наших захисників».

«До речі, нещодавно з ініціативи МВС у країні стартував флешмоб „Вшануй героя". Як він проходить?»

«Сьогодні герої – весь український народ, який зробив уже історично немислиме: зупинив хай не другу, але дуже потужну армію світу. І все ж, як повелося у нас, особливо ми вшановуємо когось окремо. Ми маємо відзначати тих громадян, незалежно, чи вони служать у структурах МВС, чи інших структурах військ-

ких, оборонних, взагалі вони можуть бути цивільними особами, які рятують життя – всіх, хто так чи так відзначився особливо. Ми даємо відсіч варварам XXI століття, і це роблять звичайні люди, наші з вами співвітчизники.

Тому звершення кожного мають бути належним чином оцінені. А тих, хто відзначився, але не дійшов до наших днів, щонайбільше маємо пам'ятати, щоб розуміти ціну свободи і незалежності. Саме тому департамент комунікації МВС започаткував цей проєкт „Вшануй героя", який закликає українців, побачивши наших захисників просто на вулицях, у громадському транспорті, вітати їх, не відводити очі, не мовчати сором'язливо, а справді підтримувати їх емоційно, тому що все це допомагає кожному з них підняти бойовий дух, швидше відновитися і знову ж таки стати в стрій, як це ми вже неодноразово бачили.

Одну з таких найбільш яскравих картинок хотів би відзначити: бійця Національної гвардії, який з відверто застарілої зброї збиває вже третій літак військово-повітряних сил держави-агресора Су-25. І так само хотів би відзначити героїчні вчинки наших рятувальників. Дуже часто вони постають перед непростим вибором слідувати регламенту і чекати детонації боєприпасів чи заходити в будівлю і рятувати наших громадян. І вони дуже часто без будь-яких команд ідуть на порятунок життя інших людей. Інколи це, безумовно, призводить до певних втрат, поранень. Буквально тиждень тому ми зіткнулися з жахливою трагедією в Кременчуці, де троє наших рятувальників-вогнеборців зазнали поранень. З одним я спілкувався телефоном і навіть виклав коротке відео спілкування на своїй сторінці у фейсбуці з тим, щоб люди знали про те, з чим щодня мають справу наші рятувальники».

«В одному з недавніх інтерв'ю Ви говорили про викриття поліцією майже 1000 диверсантів. І ми розуміємо, що їх буде ще більше. Що це за люди, звідки вони беруться, яка у них мотивація? Можливо, є приклади найбільш серйозних затримань?».

«Хочу нагадати про перші дні війни, коли підрозділи Національної поліції вдалися до доволі простого прийому – відстежували телефони з російськими номерами, які світяться на території України. І зафіксували велику концентрацію таких мобільних навколо об`єктів критичної інфраструктури, оборонного значення, урядового кварталу, навколо, скажімо так, резиденцій духовних лідерів української нації. Значна частина диверсантів тоді була нейтралізована, затримана. І, безумовно, з розвитком цієї військової кампанії змінювався характер дій диверсійно-розвідувальних груп.

Ми всі пам`ятаємо бій, який наші захисники дали диверсійно-розвідувальній групі в районі метро „Берестейська", ми пам`ятаємо спроби вчинення терористичних актів у Києві, ми бачили диверсантів, які вилазили з каналізаційних люків, і дуже приємно, що нашим головним помічником стало цивільне

населення, яке проявляло і пильність, і небайдужість. З перших днів війни на наші гарячі лінії ми отримали понад три мільйони дзвінків, які свідчили про ті чи ті підозрілі дії і завдяки яким ми виявили осіб-чужинців. Здебільшого вони поселилися у квартирах за кілька тижнів чи за місяць до початку широкомасштабної агресії, поводили себе нетипово, говорили з відповідним акцентом, розпитували шляхи тощо.

У подальшому виявлено велику кількість і міток, і маршрути, нанесені люмінесцентною фарбою, які вели до урядового кварталу. Тобто змінювався характер дій противника, очевидно, що росіяни розраховували взяти Київ наскоком, вчинити терористичну акцію десь у серці столиці.

Сьогодні більше клопотів маємо з пособниками ворога, які коригують вогонь, інформують про пересування військової техніки чи підрозділів Збройних сил. Відстежувати таких диверсантів допомагають і блокпости, і комендантська година, і навіть, скажімо так, інструменти штучного інтелекту, які мають на своїх планшетах наші поліцейські.

Створена величезна фотобаза осіб, які в той чи той спосіб пов`язані з росією і окупацією, з незаконними збройними формуваннями ДНР/ЛНР, і все це дає свої плоди. Це дуже кропітка і відповідальна робота, але пильність не втрачається. Помічаємо велику кількість інсинуацій навколо можливого більш активного втручання білорусі у військову кампанію на боці рф. Безумовно, понад 1,5 тисячі працівників Національної поліції, які об`єднані у 123 спеціальні групи, щоденно несуть свою службу з тим, щоб виявляти і знешкоджувати підозрілих осіб. Більше 95 відсотків таких осіб, яких ми затримуємо, підозрюючи їх у диверсійно-розвідувальній діяльності, передається за підслідністю до органів СБУ – і робить це саме Національна поліція».

«Розмінуванням звільнених територій займаються Ваші структури: і ДСНС, і Нацгвардія, і Нацполіція. За інформацією МВС, на це піде кілька років, а що все-таки можна зробити, щоб швидше відбулося зачищення територій?»

«Один активний день військових дій дорівнює щонайменше місяцю робіт з гуманітарного розмінування, але це в теорії. В Грузії, приміром, війна тривала всього вісім днів, а офіційне гуманітарне розмінування було завершено лише у 2019 році, тобто тривало 11 років поспіль. За ініціативи МВС України уряд дозволив збільшити кількість піротехніків. За місяць-півтора матимемо вже тисячу таких фахівців. Це збільшення спроможності майже вдвічі.

Це і надання відповідних функцій органам Національної поліції. Перебуваючи в багатьох гарячих точках, я на власні очі бачив, як злагоджено працюють піротехніки ДСНС і вибухотехніки Національної поліції, всі діють в одному ключі на один результат – на безпеку громадян. Так само, безумовно, ми працюємо з

нашими міжнародними партнерами з тим, щоб отримати і в порядку гуманітарної допомоги, а коли це неможливо – і придбати за кошти резервного фонду техніку з гуманітарного розмінування. Вона доволі дорога, але без неї уявити швидкий процес гуманітарного розмінування просто неможливо. Я хочу звернути увагу на те, що значна частина громадян з розумінням ставиться до міркувань безпеки, проте дехто ж уповає, мабуть, на Бога, і все це зазвичай має трагічні наслідки».

«Хотів запитати про канадський костюм, який, пам'ятаєте, захистив рятувальника? Ми їх потроху прикупляємо?»

«Такі костюми доволі вартісні. Ми написали листи-подяки і нашим канадським партнерам, і багатьом іншим з різних країн. Дякуючи їм і демонструючи, як їхня техніка і їхні костюми працюють у тих чи тих гарячих місцях, добиваємося їхнього розуміння, що це все не пилиться десь на складі, а задіяне на „передку" і рятує життя. І це дуже живі емоції, бо, як правило, наші партнери відгукуються і демонструють бажання допомагати ще більше. Я ніколи не забуду, як делегація ДСНС повернулася з одного міжнародного форуму в Німеччині. Учасники розповіли, які круглі очі стали в наших партнерів, коли ми їм сказали, що на території України зруйновано понад 100 тисяч будівель. Вони просто не могли осягнути масштаби цієї трагедії».

«Повідомлялося, що Нацполіція заблокувала виведення активів проросійських компаній на суму до 200 млрд гривень. Як таке можливо, що вони досі працюють в Україні?»

«Ні для кого не секрет, що російський бізнес усі тридцять років почував себе доволі впевнено в Україні, бо тут демонстрували максимальну лояльність і толерантність. Частина із цих активів була виведена з України після 2014 року, багато було приховано шляхом зміни бенефіціарних власників, якихось офшорних юрисдикцій та ін. А втім, органи Національної поліції на систематичній основі накопичували всю цю інформацію, і коли розпочалося широкомасштабне російське вторгнення, ми чудово розуміли, що один із шляхів наближення перемоги – це обмеження фінансування цієї, не можу назвати по-іншому, терористичної діяльності з боку російського бізнесу або українського бізнесу, пов'язаного з російським.

Украй треба було зменшити витік капіталу в перші дні після початку агресії, особливо „сірого" чи тим паче „чорного". Для цього запроваджували методику упередження необґрунтованого виведення валюти з використанням чи то фіктивних позик, чи то погашення неіснуючих кредитів. Із відповідними ініціативами ми зверталися до Національного банку України, і це дало певний результат.

Нині маємо доволі масштабну суму активів, які не дозволили вивести з-під нашої юрисдикції. На фінансовий контроль поставлено операції близь-

ко семи тисяч резидентів, що мали господарські відносини чи то з росією, чи то з білоруссю. Безумовно, не про все ще можна розповісти, але ми на системній основі продовжуємо цю роботу взаємодії і з органами прокуратури, і з нашими міжнародними партнерами. Всі російські ділки, олігархи, пов'язані з путінським режимом, мають бути покарані. І ті гроші повинні працювати не на економіку росії, а на компенсацію збитків, спричинених національній економіці України».

«2014 року на окупованих територіях відбувався масовий перехід правоохоронців на бік росії. А недавно була заява від МВС, що „кількість колаборантів серед поліцейських наближається до нуля". Що змінилося в системі, де так зросла відповідальність і відданість людей у погонах?»

«Справді, Ви маєте рацію. 2014 року ми зіткнулися з тим, що під контроль росії чи так званої ДНР/ЛНР переходили цілі гарнізони як міліціонерів, так і пожежників. Сьогодні, на щастя, спостерігаємо одиниці тих, хто спокусився працювати на стороні ворога.

Ми пишаємося тим, що жоден з матеріальних носіїв інформації, жодна база даних, розпорядником яких є Міністерство внутрішніх справ, чи її окремі елементи не дісталася ворогу. Ані Єдиний реєстр, ані демографічний реєстр, жодна база, розпорядником якої є Національна поліція України, жодний таємний документ не потрапив до рук ворога. І, можливо, це доволі непопулярна тема, але я пишаюся тим, що число таких зрадників фактично є дуже малим.

Можна глибше розбирати причини кожного з таких випадків. Хтось, може, забув, що він – українець, маю на увазі в сенсі громадянства, а не національності, інший просто завжди визнавав цінності сусідньої держави, фізично перебуваючи в іншій. У когось були, мабуть, матеріальні мотиви, хтось вирішив не лишати домівку чи сподівався на те, що від зміни влади нічого для нього персонально не зміниться.

Водночас досвід 2014-го року так само яскраво показав, що росіяни не церемоняться зі зрадниками. Той, хто думав, що він продовжить службу на території Криму, був перекинутий кудись там у район Сєвєроморська із зовсім іншою зарплатнею, кліматичними і побутовими умовами. Бо той, хто зрадив один раз, зрадить і другий. І росіяни це чудово розуміють. Ба більше, ми бачимо, що тих, хто став на шлях зради, в подальшому спіткали якісь життєві неприємності: чи то необережне поводження із сірниками, чи якісь порушення швидкісного режиму. І ми бачимо смерті, трагічні загибелі тих, хто зрадив. Ні на що не натякаю, але хочу сказати, що кожен з них рано чи пізно постане перед кримінальним законом або перед Божим».

«За війною ми бачимо менше повідомлень про кримінал, надзвичайні події, аварії. Це підтверджується показниками? Якщо є зменшення, то чия це заслуга?»

«Важко сказати, чи можна це розглядати, як чиюсь заслугу. Це пов'язано з об'єктивними чинниками. Ми бачимо і впровадження додаткових елементів безпеки: комендантська година, патрулі, загалом підвищення пильності громадян. Та й не слід забувати про від'їзд значної кількості населення, зокрема потенційних правопорушників. Усе це дає змогу говорити про зменшення в кілька разів насильницьких злочинів, загалом тяжких злочинів як таких. Водночас ми спостерігаємо збільшення кількості злочинів, пов'язаних з незаконним поводженням зі зброєю, викраденням автотранспортних засобів.

І якщо слідувати світовим трендам, а також українському досвіду 2014–2015 років, то попереду нас чекає зростання рівня злочинності. І це є нашим спільним викликом. Я кажу не лише про систему МВС, а про всіх нас як про українське суспільство загалом. Адже гідну відповідь цьому може дати кожен з нас спільно з правоохоронними органами. Ми бачимо, як гуртуються українці під час спільних викликів, як ми разом з ними протидіємо ДРГ і російському вторгненню.

Звичайно, ми як центральний орган виконавчої влади готуємося до цього виклику. Відновили, скажімо, автофіксацію правопорушень. Хочу сказати, що ці камери і взагалі система „Безпечне місто" дозволяла і дозволяє нам розкривати левову частину злочинів по гарячих слідах. І, безумовно, плануємо розвивати цю систему. Виходимо з абсолютно іншого безпекового середовища, в якому ми опинимося по завершенні цієї війни, і саме тому не гаємо часу, готуємося до цього. Це будуть сучасні цифрові рішення, врахування практик наших партнерів європейських, американських та ізраїльських у тому числі. Але ключовим є налагодження більш щільної співпраці між поліцією і суспільством.

А співпраця неможлива без довіри. Тому саме над цим ми наразі і працюємо».

«У МВС Ви є куратором Державної міграційної служби, а ще працюєте в комісії при Президентові України з питань громадянства. По громадянство України звертаються в тому числі й відомі росіяни, що у нашому суспільстві сприймається неоднозначно. Який Ваш підхід до цього? Чи не зникла ідея множинного громадянства для українців?»

«Комісія з питань громадянства при Президентові України є дієвим органом, там часто точаться доволі палкі дискусії щодо надання чи не надання громадянства тій чи тій особі, береться до уваги величезна кількість чинників і аналіз усіх наявних джерел інформації щодо поведінки особи, стосовно, скажімо, рівня заслуг перед державою Україна, оскільки ми розглядаємо громадянство України насамперед як привілей. І з набуттям Україною статусу кандидата в члени Європейського Союзу увага до цього питання зростатиме не лише всередині України, а й з боку наших партнерів.

Державна міграційна служба спільно з МВС напрацювала цілу низку проєктів нормативно-правових актів, які унормовували б в тому числі й питання множинного громадянства. Виходимо з чіткого забезпечення балансу між безпековими інтересами нашої держави, особливо в умовах повномасштабної агресії рф, з одного боку, а з другого – необхідності залучення того потенціалу, яким володіє закордонна українська громада в країнах Європейського Союзу, в Канаді, у Сполучених Штатах Америки, оскільки вирішення цього питання обіцяла ціла низка попередніх президентів України».

«Триває реформування системи МВС, мета якого – підвищення рівня довіри до всіх служб. Яким Ви бачите нинішній результат?»

«Іще рано говорити про підсумок. Війна справді певною мірою змінила пріоритети діяльності і Національної поліції, й інших структур системи МВС. Це дозволило нам більш практичним оком глянути на те, що важливо, так само і на те, що може поки що почекати до кращих часів. І, мабуть, одним з таких видимих елементів – мірилом успішності чи неуспішності діяльності цього уряду і чинного міністра внутрішніх справ – є рівень довіри громадян. Опубліковані буквально кілька днів тому результати опитування КМІС показали, що рівень довіри до поліції сягнув близько 59 відсотків, фактично на 20 відсотків більше, ніж до війни. І це абсолютно не тому, що хтось там системно працював у цьому плані з громадською думкою. Ми просто турбуємося про свою власну державу, спокій і безпеку наших громадян. Ми активно залучали наших громадян до співпраці і були раді бачити відгук у серцях майже кожного українця».

«Чи планує влада запровадити навчання цивільного населення, як поводитися в надзвичайній ситуації?» – поспішили запитати його.

«Старшому поколінню треба згадати ті навички, яким нас навчали щонайменше у школах, а дітей і молоде покоління потрібно активно навчати сьогодні. Саме тому серія виставок, які організовує МВС, яскраво свідчить, що все це, на жаль, не сценарій до якогось фільму, а з реального життя. Проведена потужна інформаційна кампанія спільно з нашими колегами з Міністерства освіти і науки щодо дій у разі хімічної атаки чи аварії на хімпідприємствах. Підрозділи ДСНС також публікували інформаційні матеріали з правилами поводження цивільного населення під час найрізноманітніших ситуацій. Цей процес відбувається постійно.

Навчання цивільного населення триває. Зокрема, зараз наші рятувальники регулярно проводять по всій країні онлайн тематичні навчання з дітьми, безпосередньо зустрічаються зі школярами щодо питання пожежної безпеки, і, звичайно, у фокусі уваги – мінна безпека. Від цих знань багато в чому залежить їхнє життя».

Ексголовком ЗСУ **Валерій Федорович Залужний**:

«Денис і Євген з перших днів російського повномасштабного вторгнення продемонстрували сміливість, швидку реакцію і повне розуміння ситуації. Багато в чому саме завдяки їм ворогу не вдалося реалізувати своїх планів.

Час спливає швидко, однак я знову і знову повертаюся до моментів початку широкомасштабного вторгнення підступного і жорстокого ворога на нашу землю. І добре розумію: за інших керівників чи обставин система МВС могла б спрацювати формально правильно, але не було б тієї ініціативи, рушійної для окупанта енергії, що її продемонстрували ці двоє, по суті, цивільних людей. Це коли ти як головнокомандувач ЗСУ ще тільки подумав, що от добре було, якби.., а воно вже зроблено. Точно, ефективно і вбивчо для агресора.

Тому вважаю, що українці мають довго і завдячливо пам'ятати їх обох – **Дениса Монастирського** і **Євгенія Єніна**, бо вони дуже і дуже багато зробили для перелому ситуації на нашу користь. Саме вони організували справу так, щоб реагування структури на нові виклики та особливості прийняття оперативних рішень залишалися на найвищому рівні. Серед таких – оптимізація блокпостів, оперативне реагування на виклики, пов'язані з інтенсивним виїздом громадян за кордон, формування пунктів збору гуманітарної допомоги, а також боротьба з ворожими диверсійно-розвідувальними групами».

«У всьому світі нині превалює думка про те, що Україна продемонструвала унікальний досвід ведення сучасної війни. Що мається на увазі?»

«Небачену раніше в практиці зупинку і поступове виснаження ворога, на порядок сильнішого в усіх можливих вимірах. Монстр, який презентував сам себе як другу армію світу, втратив на нашій землі безліч техніки і живої сили, але головне – свій світовий престиж. Роль ЗСУ в цьому важко переоцінити. І я, коли командував Збройними силами, чітко знав: по праву руку в мене є органи системи МВС, які завдяки мудрому керівництву молодими людьми істотно зсунулись у бік реагування на виклики, поставлені війною.

Насамперед ідеться про мілітаризацію, – Нацгвардія з її змішаною функцією внутрішньої безпеки та охорони громадського порядку зараз здебільшого орієнтована на забезпечення сил оборони спеціалізованими кадрами. Так само і в інших структурах системи МВС: для всіх, хто хотів захищати країну „на передовій", було створено умови для транзиту у бік з'єднань Збройних сил України».

«Ви не розділяєте особливо Дениса Монастирського і Євгенія Єніна, – запитали В. Залужного. – Але ким для Вас був саме Євгеній?»

«Справді, я їх не розділятиму, бо вони діяли як однодумці і сподвижники. Ось таке міркування. Сили оборони країни – це ж не тільки ЗСУ. Це ще й МВС, до структури якого входить Національна гвардія, прикордонна служба, Національна поліція. В питаннях застосування вони фактично перейшли у

підпорядкування головнокомандувачу ЗСУ. Але в питаннях генерації цих сил, підготовки, забезпечення – це залишалося у віданні керівництва МВС. І двом фактично цивільним людям – а це Денис Монастирський та Євгеній Єнін – довелося займатися справами, не характерними для відомства. Скажу відверто, дуже багатьма справами. Їм треба було достеменно зрозуміти, розібратися в кількох надскладних системах: управління, забезпечення, застосування. Цьому вчать в академіях, і не один рік. У Дениса Монастирського та Євгенія Єніна цього часу не було.

І те, що в нас були повноцінні Сили оборони країни, куди органічно вмонтувалися структури МВС, – це заслуга цих двох людей.

Коли почалося велике вторгнення, то, мабуть, один з перших, хто прорвався до нас у підземелля, був Денис Монастирський. Але він приїхав разом з Женею Єніним. Це було 24 числа вночі. На жаль, пам'ять важко відновлює ті страхіття. Це справді були двоє таких чудових людей, які в ім'я справи жили одним життям. Так вони горіли своєю роботою, переживали за війська МВС, що входили до складу Сил оборони. Наскільки знаю, Євгеній Єнін, можна сказати, завжди був у процесі. Він горів, переживав за те, що робив.

…Щось таке магнетичне було в ньому, Євгенієві: високого зросту, міцної, але не кремезної статури, з ладними, як заводські інструменти, руками й абсолютно відкритим, щирим обличчям. Саме на таких юнаків ми, маючи тривалий досвід роботи з людьми в армії, звертали увагу насамперед. Психологічно виходило, що вони завжди були надійними.

Він був саме тією людиною, яка шукала істину, хоч би як це важко вдавалося зробити. В моєму житті, сказати більше, в діяльності наших ЗСУ, він з'явився, мабуть, саме тоді, коли просто мав з'явитися. Ось тому, схоже, й неможливо сказати, як і коли це було конкретно. Завжди усміхнений і веселий, він, здавалося, мав залишатися завжди…

У суботу 19-го листопада Євгеній відзначав свій сорок другий день народження, тому й ми, військовики, мали, зрештою, його привітати. Як завжди, гостей не було. Нас зібралося четверо. Довго не могли знайти, що подарувати, тому просто підписали йому наш із Сергієм Шапталою портрет і відзнаку Головнокомандувача.

Євгенія вже давно немає серед нас. Але для тих, хто любив його усмішку, цінував його правду і чесність, хто дорожив його теплом, він назавжди залишиться з нами. Бо всі ми, хто хоч трохи був поруч з ним, уже стали іншими. Бо він вселився у кожного з нас. Ми – це ті, хто вирішив одного разу стати і залишитися Людиною. Людиною попри все».

Що ж, характеристика вичерпна. Залишається до неї додати ще й слова генерала **Сергія Шаптали**, одного з тієї «славної четвірки»:

«Коли МВС за часів Дениса Монастирського зацікавилося безпілотною авіацією, то всю відповідальність щодо цієї задачі взяв на себе перший заступник міністра Євгеній Єнін. Скажу відверто: з усіх дотичних до питань війни й озброєння представників відомств найчастіше в мене як начальника Генерального штабу ЗСУ бував саме Євгеній Єнін, один з керівників, здавалося, не профільного щодо ВПК міністерства. Ми могли зустрічатися тричі на тиждень. Женя гаряче доповідав про черговий крок на шляху впровадження дронів, а я уважно слухав: оце ми зробили, це зараз робимо, це в нас на випробуваннях.

Не люблю трибунних слів, але Євгеній буквально жив цим проєктом безпілотників, бо жив, зрештою, нашою перемогою, твердо вірячи в неї. Для цього він не шкодував ні часу, ні зусиль, використовуючи всі свої широкі зв'язки всередині країни і за кордоном.

Коли МВС створило свій Центр безпілотників, саме Євгеній залучав і міністра Дениса Монастирського, і головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного чи то до демонстраційних пусків дронів, чи до макетних випробувань на спеціально організованій базі. Отак ми вчотирьох і просували цю дронову програму, яка сьогодні так здорово виручає».

8.4

Ми по програмі розвитку безпілотної авіації знаємо, що її не тільки обома руками, а й власним інтелектом, організаторськими здібностями, безліччю накопичених контактів із закордонними партнерами підтримував **Євгеній Володимирович Єнін**. Він правильно, по-державному розмірковував: на перших порах Україна ніяк не обійдеться без західної допомоги в розробці й випуску безпілотників різних класів. Вона виражається як у фінансовому відношенні, так і щодо комплектуючих, програмного забезпечення тощо.

Але… І на цьому «але» зійшлося нині стільки списів, що за їхньою стіною істина загубилася. Проте у Є. Єніна це «але» виглядало цілком ясно і безсуперечно. Та з часом, маючи таку потужну ІТ-індустрію, Україна повинна спершу перебрати на себе програмне забезпечення безпілотників, а згодом організувати випуск усіх, буквально всіх комплектуючих. Для хоч і колишньої, однак космічно-авіаційної держави це все підйомне. Звісно, за відповідної політичної волі, якої чомусь нині на великі звершення постійно не вистачає.

Сидячи якось перед каміном, Євгеній Володимирович казав: «Мені довелося вивчити всілякі верстви того, закордонного суспільства. Нормальні за-

галом люди. Але трохи не такі, як ми. Вони більше за нас звикли до порядку, до закону, до норми, до правила, до етикету».

Чому Євгенію Єніну, раптом виникала така потреба, вдавалося відкрити той чи той канал фінансування з-за кордону? Для програми тих-таки безпілотників? Ну, не тільки ж тому, що на міжнародних відносинах він мав тісні дипломатичні зв'язки, а й тому, що гарантовано порядна людина. Та установа, яка відкривала капіталізацію якогось проєкту під Єнінські гарантії, знала, що жоден цент чи фунт не пропаде, не загубиться в бездонних кишенях – піде в діло. ***Ініційоване паном Єніним закордонне фінансування проєктів безпілотних систем ґрунтувалося на його авторитетному міжнародному іміджі як людини з безумовною репутацією.***

Але ж це не все. Євгеній Володимирович, як я вже казав неодноразово, вмів переконувати. Не так, як наші популісти, – завтра манна небесна посиплеться! Тим-таки спонсорам безпілотників він казав так: дивіться, справа ця обопільно вигідна. Ми розвиваємо індустрію безпілотної авіації, підключаємо науку, яка вийде на найсучасніший рівень у цьому питанні, проводимо іспити в реальних бойових умовах, забезпечуємо нашу і європейську безпеку, а ваша армія залюбки скористається цими наробками. Зрозумійте – ера танків і літаків, можна сказати, канула в Лету, бо дистанційно керовані людиною машини, що вражають і знищують, – оце й буде майбутнє у війні.

Тобто я переходжу до широкого плану цього питання, але розкриваю його, звісно, не від себе – так, як про це міркував Є. Єнін. А він не раз казав, що західні чи азійські партнери – це не бездонне джерело ресурсів. Ні, вони сльозу співчуття пролити вміють, проте тільки-но вона висохла, як закордонний міністр, банкір, бізнесмен згадує про свою вигоду. Що я матиму із цього? З конкретного проєкту? Зрештою, яка мені вигода від того, що Україна переможе?

На жаль, наші закордонні (і направду численні) місії поки що не змогли достеменно довести Заходу, що перемога України – то і їхня перемога, що вони не матимуть головного болю у вигляді розваленої на тридцять диктатур росії, бо Україна разом з перемогою зможе запропонувати глобальний проєкт цивілізованого переходу росії до нормального, демократичного способу існування, що саме Україна на хвилі спільної з демократичним світом перемоги візьме на себе роль лідера Східної Європи, розробить та організує нову систему європейської безпеки, в центрі якої цементуючим стрижнем будуть Збройні сили України.

«Війна автоматично вивела нас у розряд важливих світових гравців, – вважає **Юрій Віталійович Луценко**. – То давайте грати відповідно, а не як ображені малюки в пісочниці. Обставини, поведінка лідера ворожої країни, розклад сил на міжнародній арені – все, здавалося б, на нашому боці. Чому ж пробуксовує міжнародна політика, що закінчується піпетковими порціями допомоги?

І на мої функціональні обов'язки, і на особисту психіку тяжко лягла справа про збитий «боїнг» рейсу МН17. Але це було те, що змінило погляд Заходу на війну в Україні. Адже війна була не на Донбасі, як думали політики в деяких країнах, – вона була розв'язана проти України. Треба зрозуміти західні чи інші суспільства. Хоч би як по-блюзнірському це не звучало, але багатьом наша війна… Бо нас із вами мало турбувала, приміром, війна в Югославії. Так і тут. І коли вбили ракетою сотні людей, серед них і дітей, тоді до Європи дійшло, що тут війна. Але й в умовах війни треба вміти не просто просити, а щось взаємно пропонувати. Ви нам снаряди, а ми натомість розробляємо грандіозний проєкт… чогось там. Думають же наші розумні голови над глобальними речами. Зацікавте того, у кого просите. Покажіть, що вам нині важко, проте коли ви допоможете, то від нас не зав'яне. Або ваші ракети сьогодні, а наші вдосконалені ракетні технології завтра».

У **Євгенієві Єніну** постійно боролися (чи, точніше, мирно співіснували, як коли) дві базові засади: державного діяча на доволі високих посадах, який змушений слідувати, як корабель у фарватері, лабіринтами посадових інструкцій, та експерта, який, вгамовуючи свої думки, переставав бути таким. Свідомість держслужбовця веліла йому всебічно підтримувати політику «Захід нам допоможе», а мозок експерта говорив про необхідність переведення на військові рейки своїх виробничих спроможностей. Країна справді не маленька. Але чимало потенційної сили або дрімає, або переховується, або ще тільки в зародковому стані. Чому затих заклик В. Залужного ***«Ти або воюєш у ЗСУ, або працюєш на ЗСУ»***? Хто його злякався? Кому воно замуляло?

Якось на своїй сторінці у фейсбуці Є. Єніну довелося вступити в полеміку з одним автором. Той написав в одному з постів, що дуже багато хто покладає на Україну очікування щодо її здатності впливати на політику Китаю чи Туреччини, які ведуть свої політичні ігри. Навіть США не можуть вплинути на політику Піднебесної, а ви цього вимагаєте від України. Те ж саме і з країнами Глобального Півдня. Можна апелювати до людського співчуття й наголошувати на несправедливості рф, але у світовій політиці превалюють меркантильні інтереси. А Україна не настільки велика держава, щоб могла нав'язувати свою думку іншим, особливо тим, хто не зацікавлений перебігом подій в Україні.

З приводу «**закордон нам допоможе**». На жаль, це реальність України, яка протягом десятиліть ментально не допускала можливість агресивних намірів росії і, відповідно, не зміцнювалася. Тепер Україні справді допомогла, допомагає і допоможе тільки зовнішня підтримка. Внутрішніх ресурсів у країні не вистачає, і перспективи не обнадійливі.

«Помітив, що останнім часом з'явилося (по всьому світу) безліч публікацій на підтримку оцієї політики „українського утриманства", – відповідав **Євгеній**

на цей пост. – Мовляв, просіть, українці, і вам не відмовлять. Стукайте – і вам відкриють. Списую це на витівки наших якщо не прямих ворогів, то явних недругів. Бо друзі так не кажуть».

«Одним з улюблених понять у моєму словнику, – казав **Є. Єнін**, – є **„самодостатність".** Коли ми ведемо мову про широкий аспект, то це поняття означає здатність країни виробляти самостійно необхідні продукти й послуги, знижуючи залежність від імпорту. Щодо окремих громадян, то це такі, хто не просить субсидій і преференцій, а, відкриваючи свою справу, ще й надає робочі місця іншим.

Не скажеш, що ми як Україна не декларуємо поняття самодостатності. Але якось несміливо. Соску імперії ми ніяк не викинемо з рота, хоч вона давно порожня. Що заважає?

Україна, як і багато інших країн, має складну історію, включаючи періоди колоніального панування та війни. Це вплинуло на розвиток інфраструктури й економіки. Хоч країна ніби могла мати енергетичну незалежність, але постійно залежала від імпорту енергоносіїв, що особливо в пору суверенності часто створювало великі проблеми. Так, вони мали енергетичний характер, але „соломка" під ними була політична. Про розвиток відновлюваних джерел енергії і підтримку внутрішнього виробництва розмови велися у напівекзотичному ключі.

Виснажувала постійна політична нестабільність, що її підтримувала в тліючому стані відома сусідка. Періодичні декоративні зміни влади і політична нестабільність гальмували довгострокові стратегії розвитку економіки та соціальної сфери. Відповідно, на процес глобалізації та взаємозалежності країн ми дивилися не як учасники, а як спостерігачі. Це також ускладнювало завдання забезпечення повної самодостатності, оскільки світовий ринок і торгівля мають значний вплив на всі аспекти економіки.

Я не крайній песиміст, а навпаки. Вважаю, що моя країна, оскільки вона впевнено взяла курс на Захід, стане самодостатньою. росія помітила активний розвиток і впровадження справжніх ринкових реформ в Україні, і це стало однією з причин нападу на нас».

Часто-густо Є. Єнін навіть на якихось представницьких нарадах висловлював власне бачення. Коли в розпал війни влада заговорила про «програму відновлення Донбасу», Євгеній різко виступив проти такого кроку. В одному з інтерв'ю на запитання кореспондента, як ви ставитеся до питання повоєнного відновлення України, він відповів: ніяк. А коли брови журналіста лягли на місце, пояснив, що не можна говорити про відновлення того, що невідомо як і наскільки буде зруйновано. Та і як можна щось відновлювати, коли прилітають і вражають житлові будинки й інфраструктуру нові ракети. Спалах ремонту

доріг і стадіонів в Україні, коли шахеди літали зграями, Є. Єнін прямо засудив, сказавши, що бійцям не вистачає коштів на елементарне, а тут заривають мільйони в асфальт.

Знову читаємо на сторінці **Є. Єніна** у фейсбуці:

«Війна – зло, і тут не посперечаєшся. Однак є і в ній позитивні моменти. Тенденції. Ця війна допомагає нам ефективніше боротися з корупцією. Яким чином? Річ у тім, що Україна як колишня радянська республіка має еліту, котра дуже схильна до використання влади та будь-якого впливу з метою особистого збагачення. Іншими словами кажучи, до хабарництва, корупції. А ця війна сприяє тому, щоб наш спонсор, Захід, вимагав очищення. Сьогодні корупція – це бич, вона шкодить найдужче. Отже, є стимул її позбавитися. Українська управлінська еліта поставлена перед відомим вибором: викорінити корупцію або втратити країну».

У соцмережах проявлялася друга натура Євгенія – експертна, публіцистична.

Ось іще один пост у фейсбуці:

«У Берліні місцева влада заборонила виставку підбитих в Україні російських танків. До організації виставки долучалося МВС спільно з Міноборони. Причиною відмови назвали те, що, ймовірно, в цій спаленій техніці були знищені люди, тому, мовляв, виставка по суті смерті – недоречна.

Скажу так: смерть жорстокого ворога, який вдерся в Україну і все нищить, – це неминучі наслідки. І якщо ті, хто приймає рішення, не знають, що на просторах незалежної України ліквідовано вже понад 41 тисячу осіб ворога, то це погано. Бо це цілком доречна відповідь на бажання загарбати нашу країну. Думаю, європейці повинні чітко усвідомлювати, що війна в Україні – це смерті. Війна – це не онлайн-спостереження за подіями у нас. Війна в Україні – це жахіття, яке стосується і європейців зокрема. Бути тут моралістом і, вибачте, чистоплюйчиком вважаю великою недоречністю».

І ще симпатичний пост:

«Нам потрібно навчитися подавати себе відповідно до наших дій. А це, як свідчить досвід, скажімо, Франції чи Італії, велика наука. Там з інформаційного комара зроблять подієвого слона нараз! А тут навіть ті події, про які потрібно довго трубити на весь світ, якось так подають, ліниво, чи що…

У студії запитує мене мила дівчина з УНІАН: а чи це правда, що українські пілоти брали участь у рятуванні людей під час грузино-абхазької війни?

Звісно, правда! Восени 1993 року українські пілоти на вертольотах взяли участь у міжнародній операції з евакуації громадян із зони конфлікту в Абхазії. Вони допомагали вивозити людей з місць бойових дій, які розгорілися після проголошення незалежності Абхазії від Грузії. У цей період деякі грузини потрапили в обстановку загрози для їхньої безпеки і виживання, тому намага-

лися втекти через гори Сванетії до безпечних областей Центральної Грузії. Тобто українські пілоти відіграли важливу роль у цій операції, допомагаючи евакуювати людей з конфліктної зони і доставляючи їх до безпечних місць. Ця місія стала прикладом міжнародної співпраці та гуманітарної допомоги в умовах військового конфлікту».

Отак і повелося. Потрібно було – Євгеній екіпірувався відповідно і поспішав на лінію фронту, в окопи. Черпати „голу правду". А коли повертався, йшов до чергової студії, щоб цю правду викласти якомога ширшій аудиторії. І тоді Україна чула його голос:

«Що ще розумного сказати по цій та інших війнах? Хіба що повторити вже прописне: росія воює не проти України, навіть не проти колективного Заходу – вона воює за відновлення ніколи істинно не притаманної для себе гегемонії у світі.

От і замислюєшся, хто переможе в майбутньому – диктатура путіна, сі цзіньпіна, кім чен ина чи демократія зразка скандинавських країн? Демократія в США останнім часом пробуксовує.

Прогнозувати майбутнє щодо того, яка політична або соціальна модель буде пріоритетною у світі, – складна задача. Однак можна розглянути деякі аспекти, які можуть впливати на це:

Диктатура vs демократія.

Диктатури на кшталт путінської завжди ведуть до тотальної концентрації влади, системного придушення свободи слова та звуження прав людини. Це може призвести до соціальної нестабільності й відсутності інновацій.

Демократичні системи, з другого боку, надають більшу свободу і партиципацію громадян у прийнятті рішень, що сприяє розвитку ініціатив та креативності.

Скандинавські країни. Вони відомі своїми демократичними інституціями, соціальною справедливістю, високим рівнем життя та інноваційним підходом до проблем. Вони мають стабільну економіку і високий рівень задоволеності життям, що свідчить про успішність їхньої моделі.

США та їхні виклики: Сполучені Штати Америки хоч і мають довгу історію демократії, також стикаються зі своїми внутрішніми проблемами, такими, як політичний розкол, соціальна нерівність та інші. Однак система демократії має вбудовані механізми саморегулювання і може пристосовуватися до викликів.

У підсумку переможцем буде та модель, яка зможе найкращим чином відповісти на потреби і прагнення людей, забезпечити стабільність, розвиток і відкритість. Важливо, щоб країни змогли знайти баланс між ефективністю управління та захистом основних прав і свобод своїх громадян».

8.5

«З жахом, болем, гнівом і ще якимись невідомими мені негативними емоціями сприйняв інформацію про те, що сьогодні, 14 січня 2023 року, о 15:30 за київським часом російська армія під час чергової атаки по Україні завдала ракетного удару по багатоквартирному житловому будинку в Дніпрі, внаслідок якого було зруйновано два під'їзди (72 квартири). Початково повідомлялося про 9 загиблих та 60 поранених, проте наступного дня вже йшлося про 25 загиблих.

Таким чином, рятувальна операція тривала 69 годин. Усього вдалося врятувати 39 людей (з них 6 дітей), 79 поранених (з-поміж них 16 дітей), у лікарнях на час завершення операції перебувало 28 постраждалих (10 у важкому стані). Загинули 45 людей (з них 6 дітей). Зруйновано 236 квартир, понад 400 людей залишилися без житла.

У будинок влучила ракета того ж типу, якою 27 червня 2022 року росіяни знищили торговий центр у Кременчуці. Командувач Повітряних сил ЗСУ, генерал-лейтенант **Микола Олещук** заявив, що ЗСУ на момент події не мали засобів для збиття таких ракет і що протягом року повномасштабної війни з 210-ти запущених по Україні ракет Х-22 не було збито жодної. Повідомлення про збиття таких ракет М. Олещук назвав неправдивим».

У скупих нотатках **Євгенія Єніна** (просто катастрофічно бракувало часу на їх постійне ведення на своїй сторінці у фейсбуці) зустрічаються його роздуми як про війну загалом, так і про останнє бойовище, розв'язане кремлівською бандою чекістів. Помітно одразу, що один з керівників МВС України цього дуже важкого періоду міркував глибоко й точно.

«путінська хвалена (ним самим і його поплічниками) армія зазнала в Україні повного фіаско. Про це треба не просто говорити, а кричати на весь світ. Бо це і є найбільшим успіхом нашої країни, конкретніше – наших Збройних сил, що постали, здається, ні з чого, але продемонстрували і стійкість, і маневреність, і високу військову креативність. Ми ще віддамо належне нашим воїнам, хоч вони і сьогодні в пошані у суспільства. Однак я про те, що методи війни, введені та практиковані нашими ЗСУ, вивчатимуть у всіх військових академіях світу. Власне, це вже практикується і сьогодні. В усякому разі кілька стратегічних і тактичних рішень генерала Валерія Залужного курсанти передових країн уже розбирають подетально».

Іншим числом **Євгеній** пише про таке:

«Кажуть, що путін розлюднив росіян, дозволив їм відкрити шлюзи найгіршим, найганебнішим проявам людського єства. Робіть усе, що вам заманеться, тільки не чіпайте владу – така, з дозволу сказати, ідеологія російського режиму.

Я сказав би більше. путін вирішив розлюднити людство в планетарному масштабі. Він закреслив не тільки одне з найбільших завоювань цивілізації – міжнародне право, він паплюжить усі гуманітарні завоювання. Кремлівський головоріз через свою армію перекреслив і накопичений віками досвід ведення війни. Адже його бузувіри у формі воюють більше не проти армії супротивника, а проти мирного населення. Яка честь! Які обіцянки! Армія росії зняла із себе всілякі заборони, упередження і норми».

Міститься в нотатках також запис частини інтерв'ю з російським письменником і публіцистом **Дмитром Биковим**. Кореспондент Бі-Бі-Сі ставить йому таке запитання:

«Ви розумієте, яку мету переслідує путін у цій війні? З того, що говорять російські спікери, зрозуміти це неможливо. Цілі весь час плавають, міняються, декларації не відповідають діям».

«Абсолютно елементарні, очевидні цілі – це війна з майбутнім, війна за те, щоб не дати йому настати. Коли не влаштовувати війни, не влаштовувати ескалації, режим не зможе зберегтися, тому що він давно вже не відповідає і не вміє реагувати на виклики часу. Це війна з майбутнім, і росія оточена не НАТО, не США та колективним Заходом, росія з усіх боків оточена майбутнім, і саме тому вона почувається в ізоляції, коли хочете, в облозі. Облога майбутнім – це для таких режимів найбільша небезпека.

Але якби путін не закляк у своєму розвитку, то знав би: війну з майбутнім вести так само безперспективно і марно, як і війну зі смертю. Майбутнє накопичує саме себе, накопичує таку силу, що прориває будь-яку дамбу. Довго відтягувана пружина б'є сильніше. Якби по-людськи, можна було б обійтися ремонтом, а таким чином буде повне перелаштування режиму. Я навіть сказав би, повне перелицювання влади, коли не повністю країни».

А далі йшов коментар **Євгенія**:

«Правильно. Коли одні кажуть, що путін хоче загарбати Україну, бо йому кортить відновити „великий і могутній СРСР", другі, що напад на Україну – це подразник для Заходу, що його кремлівський диктатор ненавидить і хоче знищити, можна погоджуватися, а можна й дещо заперечувати. Так, коли слідувати у фарватері думки пана Бикова, то виходить, що путіна найбільше налякав поступ України в бік майбутнього, в бік громадянського суспільства та прав людини. Ось чому він з такою ненавистю закидає ракетами все, до чого дотягується».

В одній зі студій Євгенія Володимировича запитали, яка ж усе-таки глибинна причина нападу кремлівського орка, коли він замислив це зробити.

Євгеній Єнін відповів так:

«Питання про те, коли саме володимир путін прийняв рішення про війну з Україною, дуже складне, воно вимагає детального розгляду в контекстах і

подіях. Офіційні документи або відкриті заяви, що дозволили б точно визначити момент прийняття такого рішення, не завжди доступні.

Загалом можна сказати, що конфлікт на сході України почався в 2014 році, коли росія анексувала Крим і підтримала сепаратистські рухи в Донецькій та Луганській областях. Це сталося після подій Євромайдану і змін в українському політичному курсі.

Щодо причин, які підштовхнули путіна до цього кроку, можна виділити кілька ключових моментів, таких, як стратегічний інтерес росії у підтримці своєї сфери впливу, реакція на зовнішні політичні зміни України (наприклад, наближення до ЄС та НАТО) і, безумовно, внутрішні політичні обставини в росії, що могли створити атмосферу для прийняття такого рішення.

Зокрема, війна на сході України відображає складну комбінацію впливів і факторів, які могли вплинути на путіна і його адміністрацію в той час».

Є. Єнін постійно закликав як ідеологів політичної верхівки, так і практиків-управлінців дивитися на нашу війну глобально. Коли під час закордонних відряджень хтось із тамтешніх колег заводив стару платівку про те, що «це слов'яни між собою чубляться», він за нагоди намагався пояснити, що відбувається насправді – це воюють старий совковий і новий незалежний світи, віджилі і сучасні цінності. Наших, українців, у цьому переконувати не варто, вони самі все знають. А як донести цю позицію країнам мирного закордоння?

Євгеній добре знав, скільки і куди вкидає путін коштів, щоб працювала на всю потугу його пропаганда. Тому він вважав і писав у блогах, що потрібно і нам працювати відповідно, що в деяких країнах українського сліду загалом немає, там, як він казав, «сухо». Вкидати великі мільйони в шляхове покриття, яке завтра загарбники знищать, – це марна витрата. А от на пропаганду за кордоном потрібно витрачати на порядок більше.

Якби то доходило! Не завжди. І Є. Єнін писав:

«Був на збіговиську ініціаторів безпілотної авіації. Скільки ідей! Скільки реальних напрацювань! Мені дуже сподобалася думка пілота і волонтера Марії Берлінської про те, що, мовляв, проти нас воює не тільки росія з її безліччю стріляючого металобрухту – проти нас воюють ВПК Ірану, Китаю, Північної Кореї. Проти нас воюють технології осі зла. І це велика правда. Ось що потрібно доносити західному громадянинові. Бо все перераховане воює також і проти них».

У студії телемарафонів Євгенію було поставлено безліч різноманітних і актуальних запитань. В парадигмі того часу його відповіді сповнені віри в майбутнє нашої країни і в перемогу у цій війні:

«Західні аналітики й політики стверджують, що коли путін остаточно зрозуміє масштаби свого провалу в Україні, то може використати „останній

аргумент" – зброю масового ураження: ядерну, хімічну чи біологічну. Наскільки це реально?»

«Якщо виходити з тієї інформації, якою з нами діляться партнери, то зазначений ризик значною мірою гіперболізований. Відповідні декларації більше спрямовані на внутрішньополітичні процеси у самій рф. Хочеться вірити в те, що російська сторона чудово усвідомлює наслідки для себе і своєї держави в разі застосування зброї масового ураження. На сьогодні не варто переоцінювати цю загрозу, однак треба готуватися до найгіршого можливого сценарію».

«Кажуть, що росія разом з путіним програє у війні вже тому, що воює з майбутнім. Як Ви це розумієте і чи може це бути правдою?»

«Не пірнаймо в глибокі матерії, будьмо, як кажуть, реалістами. В сучасному протистоянні, що нікуди не дівається, у сучасних війнах важливу роль відіграє використання передових технологій, таких, як супутниковий зв'язок, безпілотні літальні апарати (БПЛА), кіберзбройні технології тощо. Країни з більш розвиненою технологічною базою матимуть перевагу у військових операціях, оскільки вони оперативно використовуватимуть новітні технології, які ворог може не мати або недооцінювати їхній потенціал.

Але майбутнє може включати не лише технології, а й економічні, політичні та соціокультурні аспекти, які впливають на довгострокові результати військових конфліктів. Країни, які планують і будують свої стратегії з урахуванням майбутніх трендів і викликів, можуть мати більші шанси на успіх.

Тут-таки спрацьовує своєрідний психологічний індикатор. Вираз „воює з майбутнім" також вказуватиме на те, що путін і його стратегічні рішення можуть виглядати неадекватними сучасним реаліям і майбутнім викликам. Наприклад, зосередження на традиційних армійських підходах у часи, коли ключові рішення приймаються в кіберпросторі або за допомогою нетрадиційних методів впливу.

Отже, це все може відображати складність, з якою сучасні країни мають справлятися під час військових конфліктів в умовах швидкої технологічної зміни і геополітичних перетворень. У контексті путіна і його воєнних стратегій можна бачити, що він накопичує труднощі адаптування до сучасних військових реалій і викликів майбутнього».

«Дякую. А не у військовому плані? Ми щойно вели мову про використання надсучасних технологій, а тут іще шматок завойованої території... Хіба це не XVII століття?»

«Ви маєте рацію. Але ж військові технології і стратегії – це вершина, так би мовити, цивільних досягнень. Сьогодні технології мають важливе значення у всіх сферах, хоч би що взяв. У сучасній війні технології відіграють критичну роль також. І Маск, здавалося б, далекий від військових стратегій, але коли ставався

збій зі Старлінком, платформою супутникового інтернету, що військові казали? Сучасні військові операції включають у себе високоточну зброю, електронні бойові системи, кібератаки, мережеві атаки та інші аспекти, які можуть вирішувати результати конфлікту.

Тим паче, що війни – бачите, ніяк я не відійду од них, бо ж одна з них точиться на нашій землі, – мають сьогодні гібридний характер. Тобто сучасні конфлікти часто характеризуються використанням не тільки традиційних військових сил, а й гібридних методів, таких, як дезінформація, гібридні атаки на інфраструктуру, вплив на вибори і політичні процеси».

«А майбутнє у глобальному плані? Адже путін перекреслює це майбутнє для росії, бо займається „чорною пам'яттю" і фізичним переділом світу тоді, як світ сьогодні ділиться технічно, технологічно».

«У глобальному плані майбутнє справді залежить від того, як країни і регіони адаптуватимуться до сучасних технологічних, економічних і соціальних змін. Технічний і технологічний прогрес швидко змінює глобальний ландшафт, створюючи нові можливості й виклики для країн. Сучасні технології, такі, як штучний інтелект, блокчейн, інтернет й інші, змінюють методи взаємодії людей між собою і з технологіями. Це впливає на економіку, виробництво, освіту, охорону здоров'я та інші сфери життя.

Глобалізація і технологічний прогрес вимагають глибокого міжнародного співробітництва та взаєморозуміння. Країни, які інтегруються в міжнародні технологічні і торгові мережі, зазвичай мають кращі шанси для стабільного економічного й соціального розвитку. Сучасні світові проблеми, такі, як зміна клімату, кіберзагрози, пандемії, тероризм, потребують спільної міжнародної дії і співпраці. Роз'єднання і конфлікти, навпаки, ускладнюють розв'язання таких проблем.

Політика росії, включаючи стратегії путіна, може впливати на її міжнародну ізоляцію або інтеграцію. Займатися „чорною пам'яттю" і фізичним переділом світу – це сьогодні анахронізм, він відкине росію далеко назад, а це ставить під питання її глобальну роль та перспективи розвитку.

Отже, майбутнє у глобальному плані залежить від здатності країн і лідерів адаптуватися до сучасних викликів і можливостей, зберігати міжнародну стабільність і співпрацювати у вирішенні спільних проблем».

Усвідомлюючи, що зараз ми – протекторат заходу в його протистоянні з росією, Євгеній мав своє бачення інструментів впливу на рф, в тому числі, консолідованими зусиллями світового співтовариства. Він доклав зусиль до ідеї формування фахових команд з розробки алгоритму взаємодії з партнерами та агресором. Критерії відбору спеціалістів співзвучні з його особистими якостями – бути кваліфікованим експертом у своїй царині питань.

На жаль, сьогодні ми бачимо динамічні зміни світопорядку, моделі системи безпеки, ігнорування та порушення основ міжнародного права.

Шанс реалізувати напрацьовані Євгенієм рекомендації з протидії недружньому сусідові ще не втрачений остаточно. Існує народна думка – українці помилилися не в тому, що вважали їх «братьями», а в тому, що сприймали за людей з емпатією. Саме тому Євгеній Володимирович вбачав значущість інформаційної складової у війні – був прибічником не гойдалкової стратегії, а виваженої політики з формування реалістичних світоглядних наративів у суспільстві. Безпосередньо був задіяний до спілкування з нацією через ЗМІ.

СУСПІЛЬСТВО
МАЄ ЗНАТИ ПРАВДУ

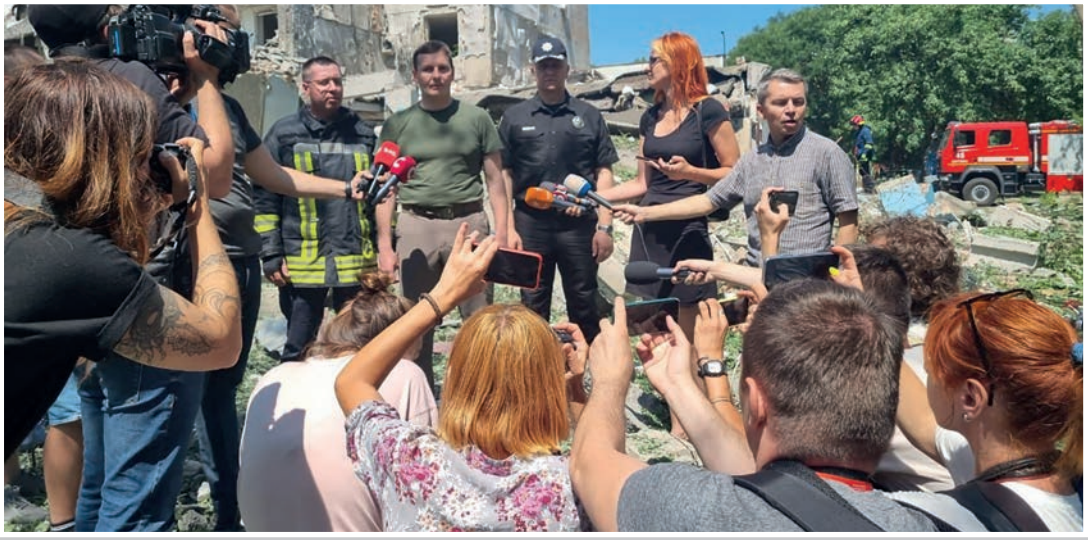

COUR INTERNATIONALE DE JUSTICE

Глава дев’ята:

УДАВКА НАВКОЛО РОСІЇ ЗМИКАЄТЬСЯ

9.1

Ми переможемо лише тоді, коли усвідомимо, що за Україну треба не вмирати, а вбивати.

Григорій Сковорода

Зацікавившись свого часу творчим доробком філософа-мандрівника Григорія Сковороди, Євгеній був вражений актуальністю саме цього афоризму. Адже так історично склалося, що українець зі своєю віковою долею колоніальної залежності аж занадто шанує жертовність, тож періодично впадає в культ саме вічного страждальця. А потрібно, мабуть, залишатися борцем, у якого завжди в запасі є ще один шанс. Власне, Україна в цю війну так і повелася – як істинний борець!

І відтоді ця фраза мандрівного філософа вигулькувала у свідомості, раптом траплялася для того нагода. Згадалася вона й тоді, коли путін оговтався після першого шоку і знову пацанською мовою почав погрожувати світові, робити свої недолугі прогнози. Проте українські громадяни не злякалися цих погроз, стали ще рішучішими у своїй боротьбі.

Притаманні Євгенію якості прозорливого аналітика, теоретичний набуток вивчення історії імперій під час відрядження до Італії, багатий досвід спілкування з експертами в цьому питанні дозволяли зберігати логічний оптимізм – справа кремлівського диктатора приречена на крах. Бо колись і Римська імперія збиралася бути вічною.

Євгеній добре знав, що імперії – утворення агресивні, бо прагнуть безкінечно розширятися і тримати численні народи в постійній напрузі. А яку кращу напругу знайдеш, ніж бойові дії. Страшніше хіба що метеорит, так там імовірність падіння дуже мала. І він про це говорив. Зокрема, на одному з політичних посиденьок у політолога Віталія Портникова, куди той запрошував народних депутатів, експертів і фахівців з глобальних питань, **Євгеній Єнін** озвучив об'єктивну оцінку ситуації:

«Що гадати, нападе путін чи ні, коли він уже напав. Напад він почав з анексії Криму. А Донбас – хіба це не агресія? Якщо ми хочемо справжнього суверенітету, потрібно швидкими й ефективними темпами нарощувати військовий потенціал. Альтернатива – знову влитися в імперію ще років на триста».

Історія надасть колись належну оцінку діям влади в питаннях підготовки до війни та їх наслідкам. Тому коли після повномасштабного нападу ерефії всі робили круглі очі, бо «ніколи у світі не думали!», Є. Єнін спільно з Д. Монастирським і ще колом однодумців розробляв деталі тієї стратегії боротьби, що склалася в його голові поступово. Він бачив усе настільки прозоро, що Денис якось жартома кинув: «Женю, може, тобі прямо в Ставку треба?»

Його війна з росією, власне, почалася ще в Молдові, коли він займався питаннями придністровського політичного вузла. Вже тут, глибоко занурюючись у проблему конфлікту, він чітко зрозумів його причинно-наслідкові зв'язки, практично спостерігав відверті дії його ініціаторів:

«Поїздка до Молдови була моєю першою дипломатичною місією. Я займався конфліктом у Придністров'ї практично десять років, 2010-го захистив кандидатську дисертацію із цього питання. І безумовно, дуже чітко розумію, як функціонує цей конфлікт, за якими законами, правилами. І так само добре усвідомлюю, яким чином можна його розв'язати.

Але то дуже окреме питання. Доки росія проводить агресивну непримиренну політику, будь-які механізми розв'язання вузла марні. росія вважає країни СНД, зокрема Молдову, зоною своїх привілейованих інтересів, а тому зацікавлена у збереженні свого впливу в регіоні. З іншого боку, перебування російських військ на території Придністров'я розглядається на Заході як один з проявів імперської політики росії і породжує бажання нейтралізувати цю політику.

Депутати держдуми рф вважали, що Придністров'я залишається останнім плацдармом москви в цьому регіоні, та висловлювалися щодо доцільності встановлення повного контролю москви над Молдовою за рахунок використання політичних, економічних, військових та інших важелів впливу».

Кажучи іншими словами, Євгеній Володимирович Єнін справді висловлював погляд, що розв'язання Придністровського конфлікту неможливе без політичної волі з боку росії. 21 травня 2020 року Президент Володимир Зеленський уповноважив заступника міністра закордонних справ Євгенія Єніна представляти Україну в міжнародних судах проти росії. Про це йшлося у відповідному розпорядженні глави держави.

В інформаційному супроводі повідомлялося про те, що Є. Єнін буде агентом України в справах, які розглядають у Міжнародному суді ООН щодо порушення конвенцій про боротьбу з фінансуванням тероризму і щодо ліквідації всіх форм расової дискримінації. Також він представлятиме Україну в арбітражних трибуналах про права держави в Чорному й Азовському морях і в Керченській протоці і про затримання українських військово-морських суден та членів екіпажів.

В одному з коментарів **Євгеній Єнін** розповів про свої обов'язки заступника міністра закордонних справ України:

«Моя компетенція не обмежується тільки міжнародно-правовим напрямком, це і консульський блок, і департаменти, що курують співпрацю з країнами Азії, а також департамент, що курує відносини з обома американськими континентами».

Мені чомусь думається, що якби Бог відміряв йому середньостатистичний вік, хоча б до 70-ти, він міг би бути автором фундаментального трактату щодо поведінкової характеристики росії в конфліктах. В аналітичних колах пан Єнін

мав загальне визнання як фахівець із широким діапазоном світоглядного мислення, глибоким знанням досліджуваних ним проблем.

Ситуативний аналіз Євгенія і кола його однодумців ґрунтувався на знанні реальності «із середини бульбашки» і суттєво відрізнявся від поглядів заокеанських експертів, які якщо і розглядали росію як явище, що руйнує модель світопорядку, то з великим скепсисом. У парадигмі свого часу він аргументовано вважав, що рф не має перспектив, бо не здатна перезавантажуватися без свободи і волі своїх громадян в ім'я виконання задачі.

Слід визнати, що, на жаль, неймовірні зсуви в геополітиці дозволили росії сформувати вісь зла, в певній мірі – адаптуватися до тиску демократичного співтовариства.

Для Євгенія, який давно вже співпрацював і дружив з таким визнаним фахівцем українсько-російських відносин, як академік Сергій Пирожков, стало ясно, що росія – це країна опричнини, це країна земщини, це країна всевладності таємної поліції у всіх її виглядах. Про гуманізм не йдеться – авторитаризм не має докорів сумління.

Коли сталося вторгнення росії на український Донбас, Євгеній Єнін спеціально поїхав на зустріч із Сергієм Івановичем, їхня бесіда була тривалою.

С. Пирожков переконливо казав про таке:

«Що ж до росії, то вона ніколи не була демократичною країною. Завжди – імперською та авторитарною. Але це замовчувалося в наших з нею стосунках. Вважалося дурним тоном, коли ти казав щось таке про імперію чи захват земель».

«А що саме Ви маєте на увазі, Сергію Івановичу?»

«Наводжу приклад з моєї практики. 1992 року я займався створенням Національного інституту стратегічних досліджень і тоді у журналі «Віче» надрукував свою статтю „Національні інтереси України: концепція безпеки і сучасні реалії геополітичної ситуації в Європі". Реакція була, можна сказати, гучною. Тоді ще просто народний депутат України Олександр Мороз запропонував заслухати на пленарному засіданні Верховної Ради серед інших питань звіт головного редактора цього журналу. Такою була реакція на мою статтю.

Я порадив заклопотаному редакторові розповісти на пленарному засіданні вищого органу виконавчої влади про проблеми, які тоді існували в колективі редакції, про нестачу комп'ютерів, оргтехніки, про невеликий журналістський штат тощо. Під час заслуховування він про це все і розповідав, додаючи, що у нашій державі – свобода слова і ми будуємо демократичну країну, кожен має право на свою думку, навіть якщо вона не збігається з іншими. При цьому народний депутат Володимир Яворівський наголосив, що негоже розглядати на пленарному засіданні Верховної Ради журнальні публікації, але треба бути вдячними Олександрові Олександровичу за те, що він привернув нашу увагу

до цієї статті. Це й стало темою активного обговорення, наприкінці якого постановили збільшити працівникам редакції журналу зарплатню, забезпечити редакцію необхідною оргтехнікою, приміщенням…

Але зміст статті не залишився непоміченим. Через рік Олександр Мороз запросив мене у Верховну Раду і запитав, чи я на нього не ображаюся за той випадок? Кажу, що ні, тому що в результаті того розгляду були створені нормальні умови для роботи членів редакції періодичного видання Верховної Ради. Тоді він подарував мені свою нову книжку з підписом, тим самим ніби визнав, що був неправий у тому випадку».

«Що ж то за диво-стаття була, якщо вона збурила таку реакцію?»

«Та яке там диво, Бог з тобою, Женю! В ній застерігалося, що якщо в росії до влади прийде нове проімперськи налаштоване керівництво, то це буде головна загроза незалежності України. А Олександр Мороз вважав, що таке твердження може посварити український і російський народи. На це я відповів, що йдеться не про народи, а про нове російське керівництво, яке не сприйматиме Україну як незалежну суверенну державу. З моменту нашої зустрічі минули вже – ого! – десятиліття, але мої передбачення, на жаль, збулися».

Євгенію свого часу закортіло дізнатися, чим дихають оці «гарні росіяни».

За нагоди він включав на Ютубі якісь відео з Олександром Невзоровим, Дмитром Биковим, Віктором Шендеровичем… Слухав і аналізував їхні думки. І висновував, що багато в їхніх думках егоїзму, такої, знаєте, прихованої образи, що, мовляв, от можна ж було по-справжньому стати великими, але не зміг цей обділений природою лідер…

Іноді Є. Єнін навіть аплодував самій експресії думки. От **О. Невзоров** каже з екрана:

«Фанат росії просто змушений любити – загинайте пальці: війну, вбивства, геноцид, грабунок, жебрацтво, вигрібні туалети, доноси, пропаганду замість підвищеної зарплати, тотальний страх, підлість, цензуру, репресії, науково-технічну і цивілізаційну відсталість, диктатуру влади, чванство чиновників, хабарі, глобальну брехню, але, головне, безправ'я і приниження. Якби все те, що я перерахував, казково зникло, так точно фантастично зникла б і росія, бо їй ні на чому було б триматися. Але той, хто всього цього не любить в одному варіві, – не патріот. Це автоматично іноагент і негідник. Геть такого з поля зору!»

В одному зі своїх аналітичних есе Є. Єнін сказав, що росія стала для всього світу критично небезпечною. В сенсі військовому – ясно. А ще – в суто цивілізаційному. Адже нинішній режим проти всього, точніше, проти всіх, хто здатен до «само»: самоорганізації, саморятування, самопідготовки тощо. Потрібні покірні олов'яні солдатики: раз, два – і в горнило війни чи інших потреб режиму.

Чи припускався він такої можливості – нападу путіна на Україну? Скажу так: у нього не було цієї постсовєтської, як у дуже багатьох, категоричності, що не нападе, не здурів же він, чесне слово, під свої шістдесят із гаком років, що навіть гебіст повинен же до цього віку якоїсь мудрості набратися. Однак Є. Єнін діставав аналогії з матінки-історії, проводив переконливі історичні паралелі та аналогії. А там усе сказано.

Шанований ним стоїк – римлянин Марк Аврелій казав, що всякий суспільний рух починається з того, щоб примусити людей замислитися. Є. Єнін додає: замислитися до такої міри, щоб зуміти самотужки проаналізувати ситуацію. А після цього напрацювати послідовність дій. Перше – вибиваємо ворога з пункту А, друге – організовуємо самооборону в цьому пункті, третє – тримаємося до останнього шансу втриматися.

Це для нас, людей адекватно-нормальних, війна – катастрофа. росія ніколи не робила з війни якусь надзвичайну подію. Все для неї починалося за стратегією Наполеона, майже буденно: ув'язуємося, а там побачимо.

Євгеній на всіх щаблях державної служби намагався для всіх носіїв інформаційних ресурсів донести власну позицію щодо конкретних кейсів питань. У цій книжці наведено багато його публікацій – добре, що «скріни не горять».

Глибина його погляду на термін «громадянське суспільство» і трактування захоплює. **Є. Єнін** як лектор Українського інституту майбутнього так освітлює це питання:

«Громадянське суспільство – це, на моє глибоке переконання, не просто спільність свідомих, освічених індивідуальностей. Це об'єднання широко вільних, сильних, політично підготовлених людей, згуртованих певною ідеєю покращення політичної обстановки, реального життя.

Громадянське суспільство, на відміну від формальних політичних структур, справді втілює в собі набагато більше, ніж просто спільність освічених і свідомих громадян. Воно базується на принципі індивідуальної свободи. Це означає, що кожен громадянин має право на вільне висловлювання своїх думок і поглядів, участь у різноманітних громадських ініціативах і акціях без перешкод від держави чи інших суб'єктів.

Громадянське суспільство володіє силою через свою здатність об'єднуватися навколо спільних цінностей, ідеалів та цілей. Це дозволяє громадянам активно впливати на політичні рішення, виступати за права й інтереси своєї спільноти. Але таким чином передбачається наявність громадян, які розуміють політичні процеси і мають необхідні знання для ефективної участі в них. Це включає розуміння законодавства, прав і обов'язків громадян, а також механізмів впливу на політичні рішення.

Громадянське суспільство створює платформу для розвитку демократії, де різноманітність інтересів, переконань і поглядів можуть існувати поруч і при цьому сприяти побудові справедливого і відкритого суспільства».

9.2

Загалом що означає саме слово «буча»? Тлумачний словник української мови дає три визначення: великий крик, галас, тривога. І як вони всі три підходять до реальної ситуації! Особливо перше: великий крик. На всю планету. Це крик без крику.

Перший заступник міністра внутрішніх справ України **Євгеній Володимирович Єнін**, відповідаючи на запитання кореспондента газети «The New York Times», якусь мить не міг говорити, настільки розхвилювався.

Те, що він побачив у Бучі, перевернуло свідомість тричі навколо своєї осі. Він зрозумів: переконання, що він на своєму не дуже довгому віку бачив майже все, хибні. Таке побачити – це перевершує всі емоції і враження разом узяті.

Уже пізніше, коли біль, гірка образа і жаль за невинно вбитими трохи вщухнуть, він зрозуміє: цей шквал, викид звірячої жорстокості, кровожерливості не був випадковим. Тут був наказ. Згори. І доки наказ дістався низу, набув страшних форм, бо «творча» інтерпретація спершу великих, потім менших генералів, полковників і так до лейтенантів не знає меж. Але від зануреного у свій ілюзорний світ трактування імперської історії бункерного диктатора була чітка команда. Він вимагав залякати будь-якими методами, змусивши повторити ганебні кроки зради, слід від якої тягнеться з далекого історичного минулого.

Журналісти газети опублікували результати розслідування вбивств у Бучі на Київщині, скоєних у березні 2022 року, коли місто було окуповане російськими військовими. Автори розслідування дійшли висновку, що значна частина цих злочинів учинена навмисно. Також журналісти вважали, що до вбивств у Бучі причетні військові 234-го десантно-штурмового полку із Пскова.

Хоча хіба це важливо, з якої саме частини вбивці. Були б з іншої, коїли б те ж саме.

За даними газети, російські військові шукали в місті чоловіків, які теоретично могли бути пов'язані з територіальною обороною, і стратили багатьох із них після допиту. В деяких випадках жертвами солдатів з росії ставали випадкові перехожі.

Журналісти «The New York Times» детально відновили історії 36-ти людей, убитих в Бучі на вулиці Яблунській або неподалік. Багато хто з них загинув

від вогнепальних поранень. Загалом після відступу російських військ у місті знайшли понад 400 загиблих.

Висновку про те, що більшість убивств у Бучі були навмисними, дійшли й журналісти агенції «Associated Press». Вони встановили імена 22-х військових із 234-го десантно-штурмового полку із Пскова. Це вдалося зробити завдяки інформації від української влади про телефонні дзвінки з Бучі в росію на початку березня.

Журналісти працювали над розслідуванням протягом восьми місяців, їм вдалося опитати багатьох свідків подій, які відбувалися у Бучі. Також для реконструкції подій вони використовували дані телефонних перехоплень, радіопереговорів і записів з камер спостереження.

Після того, як 24 лютого росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, колону російських танків і бронетранспортерів, що прибула до Бучі, атакували українці. Це зупинило наступ росії. росіяни отримали підкріплення і залишилися в тому районі, не в змозі просунутися вперед. А 30 березня почали відступати, щоб зосередитися на воєнних діях на сході України.

Після відходу росіян у місто зайшла українська армія, а потім і кореспонденти, зокрема і журналісти «Бі-Бі-Сі». Те, що вони побачили, шокувало весь світ.

Тоді ж Євгеній Єнін повідомив, що на Київщині виявили тіла 410-ти цивільних. На вулицях знайшли десятки вбитих. У багатьох були тяжкі поранення – декому прострелили скроню, наче на страті. Деяких явно переїхали танки.

На супутникових знімках, зроблених «Maxar», було видно братську могилу завдовжки 14 м у Бучі біля церкви Святого Андрія. Жителі кажуть, що розпочали поховання там у перші дні війни, оскільки росіяни «розстрілювали всіх, кого бачили».

«Вони таким чином працювали психологічно проти нас, це було дуже важко. Але ми розуміли це і чинили спротив цим страхам у своїй голові для того, щоб продовжувати боротьбу. Вони воювали із цивільними, щоб змусити нас скласти зброю. Потім це мало такий вигляд: вони не могли справитися з нами, тому з танка били прямою наводкою у дев'ятиповерхівку, яка стояла поруч з нашими позиціями. Вони стріляли не по наших позиціях, а по місту Буча. Відстрілюють вони БК в будинок, доповідають своєму командиру, що там чинили спротив, весь БК витратили, не змогли з ними справитися. А вони їм кажуть, щоб верталися на базу, перезаряджались», – розповідав уже пізніше військовий з позивним **Повстанець**.

Звернув увагу на одну цікаву річ. У словниковому запасі **Євгенія Єніна** – друкованому чи усному – дуже часто вживається термін «**виклики**». Причому нюансів у цьому слові стільки, що виникає асоціація. Історично склалося, що на різних етапах розвитку країну супроводжували соціально-політичні стреси.

Особливо болюче виклики відчутні за часів незалежності, з них 11 років війни – і обвішані ми ними, як гірляндами.

В одному з рекомендаційних досьє Євгенія вказано на проблематику його прикладних досліджень: ***«Євгеній Володимирович Єнін активно займався вивченням російського питання та іншими аспектами політичного й суспільного життя. Він відомий своїм глибоким розумінням внутрішніх і зовнішніх викликів для України».***

Під час одного з перших своїх виходів на публіку через ЗМІ Євгеній заявив: мовляв, можна довго загинати пальці, перераховуючи те, що нам так чи так, з того чи того боку загрожує. Однак наш постійний і найбільший виклик – це північно-східна сусідка з непередбачуваною поведінкою.

Тож у Євгенія з'явилася ще одна надважлива ділянка його внутрішньої роботи, що частенько виливалася зовні у вигляді або есе, або інтерв'ю для того чи того видання. Ця ділянка – глибинне вивчення росії.

росію розумом не збагнути – це ясно, як Божий день, бо періодично вона пускається всяких берегів цивілізованого життя. Як казав Є. Єнін, ерефія часто йому нагадує пацієнта психлікарні, від якого щомиті чекай сюрпризів. З тією лише різницею, що на такого пацієнта завжди знайдуться кремезні санітари. А на психічно хвору країну?

Євгеній бачив, окрім суцільної брехні, ще одну ваду країни-сусідки. Це саме те, що письменник Дмитро Биков назвав «насолодою від садизму». Правда, додавав Є. Єнін, зламати чиюсь волю – це для садиста не тільки вищий кайф, а й сенс існування. Подивіться, мовляв, на дії путіна. Йому навіть не так важливо взяти території, що їх він і так дуже кволо бере, а саме випалити все, включаючи людей, довести до стану пустелі. Тим самим він планує і робить усе, щоб зламати волю українського народу, підкорити його.

Ось же звідки з'явилася велика Буча і ще десятки менших, але таких самих трагічних буч. Своєрідність аналітики, точніше людського розуму, в тому, що ми на одному факті можемо відстежити весь ланцюг. Причім як минулого, так і майбутнього. Правильно написали аналітики в дні, коли сталася нова трагедія – обстріл ракетами **«Охматдиту»**. Мовляв, знищення народів, окупація чужої території, заселення її росіянами – історична доктрина існування московії. Буча і «Охматдит» – це аж ніяк не збіг, а цілеспрямовані дії армії рф. путін і російський солдат ментально однакові. І той, і другий хочуть, щоб українців не було в Україні. Для цього їм потрібно одне – наша слабкість. Це варто зрозуміти тим, хто сьогодні тягне своє «не все так однозначно». Тут якраз усе однозначно.

А **Євгеній Єнін** раніше писав, що путін – відомий посівач страху. Чому ж його армія й виявляє такі звірства. Саме тому сталася Буча, а потім Ізюм. Кожен акт варварства чи удар ракетами – це нова спроба зламати наш дух. Надія, що

ми або всі вимремо, або втечемо із цієї території. Тільки куди? Тому він і сам залишався стійким та переконаним, і вимагав цього від усіх, хто так чи так перебував у зоні його управління. «З росією розмовляти потрібно без інтелігентських „вибачте", „на мою думку", "маємо дотримуватися міжнародного права". Розмовляти треба так, як зі злісним порушником закону».

Автор мав на меті в цьому розділі висвітлити реакцію Євгенія як держслужбовця на болісне для країни питання Бучі – причин і наслідків трагедії. Тим паче що йому доводилося вести цю сумну статистику. Є. Єнін повністю розділяв ту думку влади і юристів, що буквально кожен злочин русні треба зафіксувати, запротоколити, засвідчити… Одне слово, кожне скоєне вбивство, кожну зруйновану будівлю потрібно відобразити у відповідних протоколах.

А представникам ЗМІ він допомагав вести відповідну хронологію, від якої у самого кров холонула в жилах:

17 вересня 2022 року у звільненій Козачій Лопані на Харківщині знайшли катівню окупантів, а 20 вересня виявили ще дві російські катівні – на вокзалі і в магазині. У звільненому від російських військових селищі прокурори провели огляд підвальних приміщень і необхідні слідчі дії.

Окупанти облаштували катівню у підвалі військкомату в Куп'янську. Поліція каже, що на деокупованих територіях Харківщини виявили понад 10 таких катівень.

А тим часом на звільненій території Харківської області знайшли ще одну катівню окупантів, яку загарбники називали «підвалом», вона була облаштована в приміщенні, де розміщувалася так звана «народна міліція ЛНР». Бойовики цієї терористичної організації і російські військові незаконно заарештували місцевих жителів, які відмовлялися співпрацювати з ними та підтримували територіальну цілісність України. За інформацією СБУ, окупанти застосовували до ув'язнених жорстокі тортури, після чого силою вивозили їх на територію росії.

23 вересня 2023 року Україна завершила ексгумацію тіл на місці масового поховання наших громадян в Ізюмі, що на Харківщині. Загалом до роботи на місці трагедії залучили понад 200 працівників, які виявили моторошні результати «асвабаждєнія» росіян. З місць поховання вилучили тіла 447-ми загиблих.

Так, серед жертв війська країни-агресорки виявили тіла:

215 жінок;

194 чоловіків;

22 військових;

5 дітей.

Тіла ще 11 осіб не встановили, оскільки вони були скелетизовані і потребують більше часу на експертизу.

Голова представництва ЄС в Україні **Матті Маасікас** у коментарі заявив, що необхідно створити міжнародний трибунал, який розслідував би ці злочини проти українського народу. З огляду на те, що ми побачили сьогодні в місті Ізюм, що ми стали свідками масового поховання, то безумовно це підтверджує скоєння дуже жахливих воєнних злочинів.

«Братські могили. Камери ув'язнення. Значна частина міста Ізюм зруйнована. Залишилося менше третини жителів. Україна отримає всю нашу допомогу, щоб виграти війну і переслідувати російських військових злочинців», – написав посол.

На Харківщині поліція знайшла вже 18 катівень і оглянула 1,5 тисячі місць вчинення воєнних злочинів. Нацполіція також створила реєстр військовослужбовців росії і незаконних збройних формувань окупантів, які були на Харківщині. До цього реєстру уже внесли понад тисячу осіб – відомі їхні прізвища, позивні і фотографії.

Страшно таке читати. А як його побачити на власні очі! Євгеній Єнін зовсім не в тому настрої, щоб бесідувати з журналістами, але так вийшло, що він став одним із посередників між МВС та громадськістю. І чим більше він відповідає на запитання, тим частіше на нього виходять представники ЗМІ.

«Перейдемо до воєнних злочинів, вчинених російськими окупантами. Коли ми зможемо притягнути винних до відповідальності і чи це взагалі можливо?» – чує він чергове запитання.

«рф грубо порушує норми Женевських конвенцій, застосовуючи зброю проти мирного населення, діє всупереч будь-яким базовим стандартам евакуації, захоплюючи в полон поліцейських і рятувальників, які не є комбатантами. Коли ми стикаємося з ракетними обстрілами мирних кварталів, наших шпиталів, оперних театрів, залізничних вокзалів – все це воєнні злочини.

Хочу нагадати, що вони не мають терміну давності. Весь цивілізований світ об'єднався на підтримку України для того, щоби притягнути всіх винних до відповідальності. Тому рано чи пізно кара наздожене тих, хто прийшов до нас із мечем і порушує закони війни, хто нищить наш народ, руйнує інфраструктуру, викрадає дітей і так далі.

У нас немає жодних ілюзій після Бучі».

«Скільки воєнних злочинів нині зареєстровано?»

«Близько 22-х тисяч. Це безпрецедентний факт. Попри те, що КПК визначає розслідування воєнних злочинів за органами слідства СБУ, саме підрозділи Нацполіції роблять 95 відсотків цієї роботи. Вони перші разом з рятувальниками прибувають на місце подій. Від них залежить, чи зможемо ми правильно задокументувати ці злочини, віднайти слід ракетного обстрілу і конкретного російського генерала, який віддав злочинний наказ.

Нам допомагають міжнародні партнери, які надсилають окремі зразки новітньої криміналістичної техніки і цілі команди слідчих, що працюють з нами в полях навіть в умовах бойових дій чи загрози повторного обстрілу.

Ми ще до кінця не розуміємо масштаб воєнних злочинів на тимчасово окупованих територіях і скільки ще Буч, Бородянок і Гостомелів ми знайдемо в Запорізькій, Донецькій, Луганській областях».

«Як юрист оцініть, наскільки високі шанси трибуналу щодо путіна і військового керівництва рф».

«Ми активно співпрацюємо з Міжнародним кримінальним судом, є плани щодо створення окремого трибуналу для рф. Немає взагалі якогось єдиного суду чи трибуналу, який би вирішив абсолютно всі питання з притягненням до відповідальності всіх воєнних злочинців і компенсацією шкоди населенню України та державі. Тому треба застосовувати всі можливі інструменти. І МКС, і Європейський суд з прав людини. Попри те, що рф вийшла зі складу Ради Європи, Європейський суд усе ще має можливості приймати і розглядати заяви щодо порушень конвенції з прав людини, вчинених рф.

Ми сподіваємося, що буде створено відповідний міжнародний трибунал. Але це непроста задача. Я пам'ятаю, коли шукали шляхи притягнення до відповідальності за збиття малазійського „боїнга" MH17. Вже тоді було зрозуміло, що створення широкомасштабного трибуналу під парасолькою ООН неможливе. Адже росія має право вето в Раді безпеки ООН. Будь-який ad hoc трибунал матиме обмежені можливості із затримання відповідних правопорушників і притягнення їх до відповідальності.

Наразі ми бачимо, що всі червоні лінії були перетнуті. Тому тепер відповідь за міжнародною спільнотою, як забезпечити невідворотність покарання для всіх воєнних злочинців, включаючи російського президента».

«Чи існує певна правова колізія для доведення цих воєнних злочинів, адже по факту досі в росії оголошена так звана спецоперація?»

«росія може говорити все, що завгодно. Ще у 2014 році вони наполягали, що в Україні їх немає. Вони називали свою поразку на Зміїному острові „жестом доброї волі", хоча насправді це була „жесть" доброї волі від українських військових, які дали потужного наганяю російським військам.

По суті, як би і що вони не називали, це нічого не змінює. Наші слідчі і прокурори досліджують усі елементи складу злочину, доводять об'єктивну сторону вчинення воєнних злочинів і притягають росіян до відповідальності. Наразі йдеться про окрему кількість російських військовослужбовців, яких вдалось затримати на території України. Щодо деяких збираємося застосувати спеціальне досудове розслідування або заочне покарання. Всі злочини документуються, ми активно в цьому співпрацюємо з нашими західними партнерами, обмінюємось інформацією.

У разі виїзду будь-кого із цих посадовців чи військовослужбовців за кордон, вони з високою ймовірністю будуть затримані і передані чи до українського правосуддя чи до Міжнародного кримінального суду».

9.3

Понятійний апарат термінів невизнання або відхилення певними особами (чи державами) суспільних норм, традицій і правил визначається як анархізм, цинізм, агресивна імперськість. Анархізм як політичний напрямок доволі цивілізованих людей вважає загальноприйняті суспільні норми за обмеження свободи й індивідуальності. На відміну від них, циніки – це особи, які свідомо зневажають усілякі цінності й установки. Вони демонструють презирство до соціальних норм, часто виражаючи своє негативне ставлення або іронію щодо цих речей.

Найбільшою загрозою суспільству в цій категорії понять зневаги є імперськість держав з агресивними намірами. Історично склалося, що Україна межує з рф, яка заявляє далі по вікторині запитань і відповідей. А як називати країну, що каже своїй сусідці: або ти входиш у структуру моєї держави, або я знищу всіх твоїх людей, зітру на порох твою самоідентифікацію, а порожні території все одно приєднаю до своїх земель та ще й заселю своїми рабами?

Така країна демонструє тенденцію до здійснення імперських амбіцій, вживаючи силу або погрози для того, щоб забрати собі суверенітет сусідньої країни або змусити її вступити до складу власної території.

Іще після початку війни в 2014 році під час свого відрядження до Італії Євгеній Єнін перейнявся як одним із головних питанням масштабних відносин «Україна-росія-інший світ». Для цього йому довелося проглянути і вивчити безліч матеріалів та виступів, пов'язаних з новим «месією» світу – президентом росії владіміром путіним.

Аналіз думок цього стратега автоматично звівся до одного невтішного висновку: він, доки є главою ерефії, не потерпить і, головне, не допустить суверенітету України. Звісно, такі амбітні плани кремлівського карлика спершу вуалювалися всілякими хитрими гебешними конструкціями, коли можна інтерпретувати і так, і сяк, і інак. Згодом це стало манерою путіна: казати правду так, щоб вона здавалася якщо не прямою брехнею, то фантазією. Але пізніше думки щодо «повернення України в лоно держави російської» звучали все настійніше, і сьогодні про це мовиться напряму, гучно, на весь світ.

Усередині літа двадцять четвертого року російський диктатор вустами заступника голови ради безпеки рф дмітрія медведєва фактично проголосив справжню мету росії – повне знищення України та її народу за будь-якого розвитку подій. Звісно, ці наміри озвучувалися й раніше, але все-таки для цивілізованого світу вони прикривалися гаслами про необхідність провести «демілітаризацію та денацифікацію», а також «захистити народ Донбасу від геноциду». Тепер вирішено навіть не соромитися своїх кровожерливих планів.

Дозвольте в тій низці запитань-відповідей пройнятися ще одним поняттям. Воно в'яжеться до нашого контексту якнайкраще. А хто такий терорист? Він же (або це може бути, як ми бачимо, ціла країна) теж ігнорує правила і норми? Чи це щось інше?

Терорист – це особа або група (або країна, додамо ми), яка вчиняє насильницькі або терористичні акти з метою досягнення політичних, територіальних, релігійних чи ідеологічних цілей. Такі дії включають будь-які відомі методи насильства, як-от залякування і систематичне порушення прав людини та громадського порядку. Вони ігнорують закони і міжнародні норми, а їхні дії зазвичай спрямовані на створення паніки, страху і нестабільності в суспільстві.

Аналітик, він же відповідальна особа Міністерства закордонних справ **Євгеній Єнін**, усе занотовує, все вивчає, згадує власну практику, що так чи так зачіпала б обрану для вивчення тему. Сам собою напрошується висновок: росія як країна виявляє кілька очевидних ознак міжнародного тероризму. Цей висновок закарбовується в його пам'яті назавжди, щоб постійно, а особливо під час повномасштабного нападу росії на Україну, притягувати ілюстрації.

А вони, підтвердження зробленого висновку, множаться. Досьє пухне, тільки встигай звідусіль діставати інформацію. Судження Є. Єніна стають дедалі чіткішими. Він завжди знає, про що говорить. А тут веде мову з особливо твердим переконанням.

Судіть самі. В червні 2020 року під час уже другого свого пришестя до МЗС проведена величезна аналітична робота дає змогу **Євгенію Володимировичу** дійти висновку, що зупинити міжнародне розслідування терористичної діяльності росії вже неможливо жодними скасуваннями та антидіями. Тоді ж він висловлює в ЗМІ чітку позицію щодо найбільшого підтвердження поведінки цієї країни як повноцінного терориста – це збиття малайзійського лайнера рейсу MH17.

Преса відзначає: що стосується справи про збиття малайзійського лайнера над Донбасом, то тут слід зазначити таке. Заступник міністра закордонних справ України Євгеній Єнін делегований президентом саме на кураторство цієї справи (так само, як і в справі про збитий літак в Ірані). А отже, не дивно, що дипломат брав участь в міжвідомчій команді (ГПУ, МЗС, Мін'юст), яка узгоджувала з ін-

шими державами формат притягнення до кримінальної відповідальності тих, хто збив літак МН17 над Донбасом.

Євгеній Єнін ніколи не відмовлявся від коментарів, аж ось знову нагадав, як рухається ця справа і яка ймовірність покарання винних. Зокрема, він розповів про два окремих напрямки діяльності в контексті збитого малайзійського «боїнга».

Перший напрямок – кримінально-процесуальний. Буквально напередодні (8 червня) нідерландський суд продовжив слухання щодо дій окремих громадян, причетних до збиття лайнера. Серед тих, кому повідомлено про підозру, троє громадян рф і один громадянин України.

«Ми знаємо, що цими особами список не обмежиться. Наші органи досудового розслідування під процесуальним керівництвом прокуратури йдуть уперед і згодом планують повідомити про підозри й іншим фігурантам.

Ми впевнені, що підозри поширяться не лише на членів екіпажу ЗРК „Бук", тих, хто брав участь в цьому злочині, а й на тих, хто забезпечував їм політичне прикриття. Хочу зазначити, що цю роботу ведуть не тільки українські правоохоронці. Йдеться про дії спільної слідчої групи за участю Нідерландів, Бельгії, Малайзії та Австралії», – сказав Є. Єнін журналістам.

Другий напрямок діяльності Міністерства закордонних справ, за словами представника МЗС, полягає в тому, що ситуація з «боїнгом» є однією зі складових нашого позову в рамках Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму. В листопаді 2020 року російська сторона має подати свій контрмеморандум у цій справі, тож їй доведеться якимось чином пояснювати суду, як так сталося, що екіпаж російського ЗРК «Бук» було доставлено на територію українського Донбасу за сприяння аеромобільних підрозділів рф.

«Ми, безумовно, розраховуємо на встановлення справедливості в цьому питанні і притягнення російської сторони до міжнародно-правової відповідальності за порушення норм Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму», – зазначив пан Єнін.

Дещо пізніше він скаже, і ці його слова почує весь світ: ***«Ми були першою країною, яка подала позов до Міжнародного суду ООН в межах Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму. І першою країною, проти якої такий позов поданий, виявилася саме росія».***

Як і після кожної сенсаційної заяви з вуст високопосадовця будь-якого відомства, після цього висновку заступника міністра закордонних справ **Євгенія Єніна** оточили журналісти. Він відповідав:

«Люди хочуть періодично чути і відчувати, що момент справедливості на білому світі є. І що людина живе в державі, яка вважається здатною постояти за її права, що б не сталося. Ведемо ми мову про переговори з Іраном щодо компенсацій, чи справи в Міжнародному суді ООН, або в Європейському суді з прав

людини. Вже ці дії громадянину розумному підкажуть багато що. Говори, язиче мій! Так казали древні греки. Якщо ми в осередку міністерств повторюватимемо мантру „росія – країна терорист", навіть ходити при цьому по колу, а на люди цього не винесемо, то ефект вийде значно меншим.

У підсумку ми, всі ті, хто штовхає подібну ідею, хочемо, щоб у підручниках з історії, за якими вчитимуться наші діти й онуки, писалося дуже чітко, що сталося в Україні в період 2014, 2015, 2016 і так далі років. Щоб вони не читали якісь байки про нібито громадянську війну або якийсь там міфічний конфлікт всередині України. Щоб вони розуміли, що все, що ми маємо сьогодні, багато в чому є результатом прямої агресивної діяльності російської федерації – держави, яка підтримує фінансування тероризму. Та, яка сама, власне, має характер терориста.

Ясна річ, це процес трудомісткий. Звісно, сила проти нас просто фантастична. Та на всякого гіганта є крапельки води, які рушили каменюки своїм нібито слабким капанням. Слідчі, прокурори, Міністерство юстиції, всі міністерства, які допомагають нам фіксувати порушення, збирати докази, обробляти їх і подавати або в Міжнародний суд ООН, або в Міжнародний кримінальний суд, прокурор якого не так давно сказала, що вона відкриває кейс щодо України, про який ми попросили ще п'ять років тому.

Усе це рано чи пізно дуже обтяжить роль і ситуацію для рф, яка опиниться в абсолютній ізоляції і змушена буде оплачувати багатомільярдні рахунки за позовами, що їх програла. Все це так чи так призведе до того, що ми відновимо мир на нашій землі. Ми доведемо людям, що справедливість є, і пишатимемося тим, що змогли зробити це. І коли залишатимемося твердими та єдиними, тоді будь-який терорист розіб'ється об нашу рішучість».

«Справді дуже багато робиться, і міжнародні партнери нас підтримують. Але є такі інструменти, як Рада безпеки ООН, де росія з правом вето відчуває себе повноправним господарем ситуацій. Отже, всі наші зусилля йдуть прахом. Тобто Ви все це робите, а в підсумку – що?»

«Безумовно, в нас немає жодних ілюзій щодо всесильності і всеїдності чинних міжнародних інститутів або норм міжнародного права. Далеко не завжди вони дають миттєвий результат. Ми як дипломати розуміємо, що найбільш ефективне тут терпіння і дуже скрупульозна праця щодо збору доказів, щодо переконання всіх наших партнерів, щодо посилення коаліції тих партнерів, яких ми маємо. І, до речі, остання подія, пов'язана з посиленням російських провокацій навколо українського кордону і на тимчасово окупованих територіях в Криму, дуже чітко засвідчує, що коаліція міжнародних партнерів навколо України сильна, як ніколи.

Попри статус постійного члена Ради безпеки ООН, ми все одно знаходимо механізми, щоб притягнути рф до відповідальності. Яскравий приклад –

це „боїнг" МН-17. Так, усі наші спроби створити міжнародний трибунал під парасолькою ООН з розслідування трагедії зазнавали невдачі, тому що росія користувалася правом вето в Радбезі. Але нам на допомогу прийшли голландські партнери, які люб'язно погодилися на основі своєї юрисдикції почати кримінальний процес проти осіб, відповідальних за збитий „боїнг". Так, сьогодні це всього лише кілька людей, але слідство триває, безумовно, дуже важко довести прямий шлях від виконавця, який сидів і натискав кнопку в установці „Бук", до шойгу і путіна.

Рано чи пізно петля навколо росії зімкнеться. І вона вже змикається. Всі говорили: йой, коли це буде?! А подивіться. Британія вводить санкції проти росії за вбивство Скрипаля. Американський уряд вводить чергову порцію санкцій проти рф, зокрема, „кримський пакет". Чергові санкції».

«Польща – за Смоленськ».

«Так, Польща – за Смоленськ. Німеччина – за дезінформацію. Це все має дуже серйозний накопичувальний ефект, це все підтверджує масовий характер грубого порушення міжнародних конвенцій російською стороною. Так, ми на сьогодні не маємо єдиного суду або якогось єдиного міжнародного документа, який би містив перелік усіх порушень міжнародного права. Тому це розбите відразу на кілька процесів. Вони на різних стадіях розгляду. Іноді це дає нам навіть більшу свободу маневру. Найголовніше – результат».

«Україні невигідно об'єднати це все?»

«Річ у тім, що кожен процес, який ми започатковуємо, заснований на тій чи тій конвенції. Кожна з них має конкретний механізм захисту порушених прав. Якщо взяти до уваги Конвенцію по боротьбі з фінансуванням тероризму – це Міжнародний суд ООН. Якщо Конвенцію ООН з морського права – це міжнародні морські трибунали. Це комерційні арбітражі, це Європейський суд з прав людини, це Міжнародний кримінальний суд. Цеглинка за цеглинкою ми збираємо докази і йдемо вперед».

«Якщо дуже спростити ситуацію: коли і за яких умов стане можливою відповідальність безпосередньо керівництва рф за агресію проти України?»

«Зараз ви говорите про ще один інструмент – Міжнародний кримінальний суд (МКС). Верховна Рада дала згоду на розгляд цим судом ситуації навколо Криму, Донбасу і подій на Майдані ще п'ять років тому.

Ми надали Міжнародному кримінальному суду юрисдикцію над цими питаннями. І кнопка „пуск" перебуває в прокурора МКС – не у ВР, яка має розглянути питання щодо ратифікації Римського статуту.

Цьому прокурору МКС ми неодноразово передавали матеріали, які свідчили б про вчинення воєнних злочинів на території України. МКС розглядає саме справи щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності. Він діє за

принципом компліментарності. Їх цікавить не рядовий збройних сил рф Іванов–Петров–Сидоров, а саме керівна ланка. Якщо українська сторона сама не мала можливості притягнути до кримінальної відповідальності представників збройних сил рф, такі випадки братимуться до розгляду МКС».

«М'яч на полі МКС уже п'ять років, але процес поки не почався. Це адекватний темп?»

«Якщо ми порівняємо з іншими випадками… Наприклад, з Югославією? ...Строк 7–8 років абсолютно відповідає тим практикам, які на сьогодні сформувалися в МКС».

«Тобто тільки до початку процесу потрібно цілих вісім років?»

«Так. Насамперед питання в дотриманні принципу незворотності покарання».

«Виходить, що це якраз той трек, за яким потенційно можлива персональна відповідальність вищого військово-політичного керівництва рф за злочини, скоєні проти України?»

«У тому числі. Якщо завтра будуть надані відповідні докази в рамках кримінального процесу, який зараз розглядає нідерландський суд, – там може йтися про притягнення конкретної особи до кримінальної відповідальності. Безумовно, є імунітет керівників держав, але ж цей статус теж не вічний».

«Міжнародний кримінальний суд у Гаазі вирішив, що є всі підстави для початку офіційного розслідування щодо воєнних злочинів і злочинів проти людяності на сході України і в Криму. Коли розпочнеться кримінальне розслідування і розгляд справи по суті?»

«Ми йшли до цього з 2014 року. Прокурор Міжнародного кримінального суду ухвалила дуже важливе рішення. З урахуванням певних бюрократичних особливостей її мандат спливає в червні наступного року, вибори наступного прокурора мають відбутися в лютому–березні. Певний час триватиме процедура передачі справ. З урахуванням того, що Україна не ратифікувала Римський статут, а Міжнародний кримінальний суд діятиме з урахуванням проголошених заяв Верховної Ради України, прокурор має звернутися до суддів Міжнародного кримінального суду з метою затвердження такого його рішення.

Ми розраховуємо, що до кінця наступного року ввійдемо в нову стадію цього процесу, і для цього ми максимально зацікавлені в посиленні взаємодії як із чинним прокурором Міжнародного кримінального суду, так і з новопризначеним. Окрім того, потребує посилення координація всіх причетних органів державної влади. Йдеться насамперед про органи прокуратури, органи досудового розслідування. Важливою є роль громадських організацій, які значною мірою допомагають у зборі доказів злочинів проти людяності або воєнних злочинів на тимчасово окупованих територіях як у Криму, так і на Донбасі».

«Що мається на увазі під новою стадією процесу?»

«Початок розгляду справи по суті, оскільки на сьогодні прокурор констатував наявність підстав для юрисдикції Міжнародного кримінального суду, побачивши необхідні для цього критерії. Тобто йдеться про доволі значний прогрес у розгляді українського досьє. російська сторона намагатиметься використовувати зазначений факт у своїх дезінформаційних кампаніях, які є невід'ємною складовою гібридної війни, тому надзвичайно важливим є максимально чітке роз'яснення, що може Міжнародний кримінальний суд, чого він не може, як діятимуть органи державної влади України і які можливості це дає нам для прискорення моменту притягнення вищого російського військово-політичного керівництва до відповідальності за організацію воєнних злочинів і злочинів проти людяності на тимчасово окупованих територіях України».

Якщо хтось не розуміє, не відчуває, скільки праці стоїть за кожним рухом України щодо розвінчання росії в її агресивній поведінці, а сьогодні – у відвертому терорі, перечитайте цей уривок великого інтерв'ю Є. Єніна ще раз. За ним бачимо, яка це одвічна боротьба добра і зла. Умови протистояння нерівні, бо перше завжди посилається на закони, на норми, на людяність, а друге – тільки на свою цивілізаційну «відв'язаність», а по суті, на терористичні дії.

Ось чому Євгеній Єнін завжди вважав і казав: на силу має бути більша сила. Особливо коли йдеться про страшну нинішню загрозу для всього людства, коли терористами стають не окремі особи, не групи, а країни.

9.4

От кажуть: людина багато читає. Це як? Чи можна виміряти в якихось годиносторінках масштаби цього процесу, чи задовольнятися частим спогляданням індивіда в окулярах з книжкою або за комп'ютером?

Для мене визначення «багато читає» означає, що людина при поглинанні мільйонів друкованих знаків чи кілометрів рядків має якусь систему. Вона не просто бере до рук «Книгу рецептів», при цьому не вміючи правильно сковорідку в руці тримати, щоб рівно через сім хвилин спати з посібником на грудях. Із потоків літератури вибирається саме те, що потрібно. Закінчилося прочитання – заглядаємо в список і студіюємо наступну книжку.

Євгеній читав, безсумнівно, дуже багато. І систему він мав, але оскільки часу саме для роботи (!) з літературою ставало дедалі менше, все звелося до «потрібно» чи «невідкладно». Він – чим більше насідали на нього службові повноваження (а війна, як він казав, «відділила мене від секунд,

бо я їх не відчував»), тим менше було можливостей заповнювати білі плями у великій системі і тим частіше він застосовував методу «гасіння пожеж у пізнавальному процесі».

Приміром, спецоперація в Афганістані, описана автором раніше. Часу від надходження завдання до його реалізації було не те що обмаль – його взагалі не було. Але Євгеній, вертячись, мов білка в колесі, запланував хоча б у Гуглі знайти, але вивчити загальні питання стосовно цієї країни.

Політична, економічна, соціальна складові, боротьба всіляких сил між собою – десятки питань. Тож він не випускав із рук смартфона або планшета, буквально поглинаючи в авральному режимі інформацію.

Коли критична ситуація осіла, довелося ще раз перечитати і переварити проковтнуту раніше інформацію. Тепер вона вляглася в потрібні ніші, розтеклася рівчачками аналітичної думки.

І все ж іноді в зону уваги потрапляли «нештатні» джерела. За кілька місяців до великої війни **Юрій Лубкович**, держсекретар МВС, порадив Євгенієві почитати «одну книженцію». Вона, мовляв, тобі очі на такі речі відкриє, що охнеш. Це була не «книженція», а солідна праця банкіра й економіста з Бангладеш та ще й блискучого експерта і публіциста Мухаммада Юнуса – «Створюючи світ без бідності. Соціальний бізнес і майбутнє капіталізму».

Я її не читав тому, що останнім часом користуюся аудіопродуктами, тому й М. Юнуса із задоволенням прослухав. І це за принципом ланцюгової реакції. Дізнався, що її колись читав Є. Єнін, то й сам ознайомився. Мабуть, тут недоречно буде викладати всі ідеї пана Мухаммада. Всі вони спрямовані, сказати коротко, на подолання найбільшого бича людства – бідності і жебрацтва. Автор виступає за створення нового напрямку підприємництва – соціального бізнесу. Але колись Євгеній Єнін, а тепер і я зачепилися за дещо інше міркування М. Юнуса. Наводжу цитатою: ***«Людина народжується не в чотирнадцятому столітті, не в Німеччині чи Бангладеш, не в сім'ї Ротшильдів чи в сім'ї бідного африканського найманця – вона народжується на планеті Земля. Тому вона має право отримати свою частку в усіх багатствах планети».***

А тепер хочу почути відповідь від вас, шановні читачі: які асоціації одразу викликав цей справедливий висновок бангладешця? Сибір, поклади нафти й газу, непрохідні ліси… росія накрила все це, її населення для таких просторів просто мізерне. Статистика свідчить, що в рф відкрито понад 20 тисяч родовищ корисних копалин. У надрах країни виявлені й розвідані численні родовища нафти, природного газу, кам'яного вугілля, руд чорних, кольорових, рідкісних і благородних металів, рідкісноземельних елементів, гірничо-хімічної нерудної технічної сировини, дорогоцінних і виробних каменів та мінеральних будівельних матеріалів.

А що натомість мають деякі інші країни? Африканські чи та ж Японія? Так міркував Євгеній після прочитання книжки про соціальний бізнес. І сам собою напрошувався висновок: звісно, ніхто не змусить росію наліво й направо роздавати все те, на чому вона сидить, але вибудувати якусь дуже мудру політику, що дозволяла б більш раціонально і головне – справедливо розпоряджатися багатствами…

Зітхав Є. Єнін, розуміючи, що з політичним бомондом росії – чи то царями, чи генсеками, чи, як тепер, президентами – про це говорити марно. Вони віддають перевагу іншій політиці: мені все мало, візьму ще трохи!

Думка ширилася логічним руслом далі: от якби путін вирішив працювати з Україною не вогнем і мечем, а економікою, тими ж природними ресурсами на основі взаємовигідних торговельно-економічних міжнародних правил! Погляд, що росія могла б краще використовувати свої природні ресурси, а також більш ефективно співпрацювати із сусідніми країнами, має свої підстави.

У контексті енергетичних ресурсів, міркував далі Є. Єнін, спостерігається не мудра російська політика, а використання цих ресурсів як інструменту політичного тиску чи впливу. Наприклад, експорт природного газу до Європи замість того, щоб стати запорукою процвітання рф, використовується для зміцнення геополітичних позицій. Але ж справді ефективне управління цими ресурсами може сприяти як внутрішньому економічному розвитку, так і зміцненню міжнародної позиції через співпрацю і дипломатію.

Отже, продовжуючи тему, порушену М. Юнусом, – про справедливий розподіл природних ресурсів, варто запитати: росія веде в цьому сенсі політику чого – собаки на сіні? Адже якби навіть вона не роздавала по світу всю таблицю Менделєєва, на якій сидить, а грамотно працювала зі своїми сировинними ресурсами, то виглядала б у світовому співтоваристві як розвинута й успішна країна.

Ви ніколи не цікавилися, найбільшим експортером якого продукту виступає на світовій арені росія? Так, але нафта, газ і сибірська деревина – це все на поверхні, країна багата не тому, що примножує, а через нещадну експлуатацію всіх мислимих ресурсів. Проте найбільш улюбленим товаром, що залюбки вивозиться в неймовірних кількостях, для кожного нового режиму і всіх режимів узагалі завжди залишалася брехня. «Творчі домисли», як назвав безконечну російську брехню один з їхніх дипломатів.

Ми згадуємо, як на концерті у Варшаві Стінг звернувся до глядачів такими словами: «Війна в Україні – це абсурд, зведений на брехні. Якщо ми, притомне людство, проковтнемо цю брехню, вона проковтне нас. Але ж брехня страшенно боїться правди. Правду потрібно почути. Ми не можемо програти цю битву, на передовій якої – Україна!»

Отже, брехня. Що ще залюбки експортує країна «особливого шляху»?

Євгеній Єнін відповів на це запитання дуже точно, хоча й тонко, як істинний дипломат. Предметом його спостережень стала публікація в дуже тиражній українській газеті, і називалася вона «Придністровські уроки для України». Не докоряйте, що знову і знову повертаюся до Придністров'я, але ж, даруйте, це шмат життя і роботи людини! Зрештою, там скільки нюансів, що можна ще не одну дисертацію написати, і один з них, пов'язаний з експортним потенціалом росії, теж там є. Отже, мова про нього.

Автор задається таким питанням: чи реальний «план козака» для Донбасу? Причому тут козак і Донбас? Не хвилюйтеся, все ляже в контекст.

Врегулювання російсько-українського конфлікту стало однією з ключових електоральних обіцянок команди Володимира Зеленського. Можна порізному оцінювати кроки президентської команди щодо Донбасу. Тим часом бажання миру на українській землі сьогодні виглядає ключовою амбіцією самого президента, а не просто передвиборним слоганом. Щирість намірів українського лідера в питанні миру, з одного боку, – добре, а з другого – слабке місце в перемовинах із державою-агресором.

Головна проблема досягнення миру в Україні – позиція росії, що є безпосередньою стороною конфлікту на Донбасі й розглядає його насамперед як важіль впливу на внутрішню ситуацію в нашій державі. Відтак розраховувати на те, що москва, побачивши щирість намірів Володимира Зеленського, відмовиться від своїх зазіхань на суверенітет України і подарує мир та стабільність на Донбасі, – не доводиться. Відповідно, російське керівництво може погодитися на врегулювання конфлікту на Донбасі лише на тих умовах, які дозволять кремлю «зацементувати» важелі впливу на ключові аспекти зовнішньої і внутрішньої політики офіційного Києва.

Автором такого підходу до врегулювання конфліктів на пострадянському просторі був заступник глави адміністрації президента рф дмітрій козак, що у 2003 році відзначився активними зусиллями у врегулюванні Придністровського конфлікту, а потім курував «український напрям». Зміна куратора у кремлі дала певні підстави припускати можливість реалізації нового «плану козака» в Україні.

Що він передбачав у Молдові? По-перше, збереження російської військової присутності на 20 років. По-друге, Молдова мала перетворитися з унітарної держави на федерацію, а Придністров'я і Гагаузія отримували статус суб'єктів федерації з правом вето на ключові питання внутрішньої та зовнішньої політики (інтеграція в НАТО і ЄС мала зникнути з порядку денного). По-третє, російська мова набувала в Молдові статусу другої державної/офіційної. По-четверте, додатковий таємний протокол передбачав гарантії збереження російської

власності в Придністров'ї (набутої в результаті так званої приватизації), оплату Молдовою багатомільярдного боргу за спожитий Придністров'ям російський газ, а також гарантії безпеки проросійського керівництва Придністров'я, включно з керівниками місцевих спецслужб.

Говорити про можливість реінкарнації «плану козака» в Україні наївно. Будь-який найпотаємніший план врегулювання конфлікту мусить мати «дорожню карту», реалізація якої передбачає низку етапів, у тому числі зміни до Основного Закону, вибори, перехідний період і т.п., на що знадобиться, як мінімум, півтора року (за умови, що всі зовнішні і внутрішні гравці чітко вкладатимуться у встановлені часові межі, а це нереально). Врегулювання конфлікту завжди передбачає компроміси, а в нашій державі немає єдиного розуміння, яке саме врегулювання можна вважати перемогою (у Дніпрі таким вважатимуть одне, а у Львові чи Одесі – зовсім інше). Мирний процес і постконфліктне відновлення дуже дорого коштують, і без розуміння джерел наповнення реінтеграційного фонду приречені на провал. Корупція і тіньова (чорна) економіка конфлікту формуються буквально за місяць-два після його початку, однак стають надійним «запобіжником» від будь-яких спроб врегулювати конфлікт ззовні (план надходження чорних надприбутків від різного роду схем на Донбасі розписаний на роки наперед, і він не передбачає жодних форс-мажорних обставин на кшталт мирних ініціатив).

У кремлі добре розуміють неможливість швидкого врегулювання на Донбасі, однак ідуть на діалог з Києвом. Не виключено, що справжня мета путіна – схилити команду В. Зеленського до такої моделі врегулювання, яка не буде сприйнята українським суспільством і прогнозовано призведе до загострення внутрішньополітичної ситуації в Україні, аж до виявів сепаратизму, наприклад, на заході країни. Далі – зростання ризиків фрагментації держави, що потім може зняти з росії відповідальність і за анексію Криму, і за агресію на Донбасі. Було б добре, якби всі ці ризики розуміли керівники вищих органів нашої держави.

Низка елементів молдовського досвіду врегулювання (як позитивного, так і негативного) могла б бути корисною і для України.

По-перше, давно назріло створення єдиного центрального органу виконавчої влади, що сконцентрував би функції реалізації політики реінтеграції Донбасу (та Криму) на всіх напрямах: від політичного, економічного, соціально-гуманітарного до безпекового. На жаль, нині в більшості міністерств і відомств питання Донбасу забезпечуються за залишковим принципом, а про якусь когерентність політик узагалі не йдеться.

Згадалися також плани окремих чиновників ліквідувати Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України і передати його компетенцію до Міноборони, які, на щастя для держави, так і не були реалізовані.

По-друге, Україна має визначити очікуваний результат від врегулювання конфлікту на Донбасі й затвердити державну стратегію його досягнення. Багатошарова політика реінтеграції має впроваджуватись у життя, незалежно від перебігу тих чи тих форматів або позицій зовнішніх гравців. У Молдові так і є, хоч і не в ідеальному вигляді, а в нас ситуація досі нагадує байку Глібова «Лебідь, Щука і Рак». Ніщо не зарадить Україні, якщо ми не сформуємо власного порядку денного й не просуватимемо його назовні; якщо не продумаємо мінімізацію ризиків від нинішнього конфлікту в економічній, соціальній, екологічній сферах тощо, не кажучи вже про військову. Вже зараз варто розпочати предметні дискусії щодо формування фонду реінтеграції, доки зовнішні гравці ще зберігають певний інтерес до врегулювання конфлікту (Молдова втратила своє ідеальне «вікно можливостей» у 2008 році, оскільки ЄС і США згодом переключилися на інші нагальніші питання).

По-третє, уряд і президент мають чітко визначити червоні лінії врегулювання, перетин яких може призвести до руйнування проєкту Україна. Питання амністії, змін до Конституції, мови тощо потребують вкрай обережного підходу і правильної комунікації із суспільством, інакше можемо мати справу з аналогом «народної республіки» у Львові чи Закарпатті, в чому путін і К°, власне, й зацікавлені. У 2014-му Україна винесла найкращий урок з Придністровського конфлікту, коли правильно визначила: сторона конфлікту – не маріонетки, а кремль. Надважливо не піддаватися на провокації й не сідати за стіл переговорів із квазідержавними утвореннями.

По-четверте, держава мусить усвідомити, що головна боротьба має точитися не за території, а за уми людей, за працездатне населення Донбасу, яке треба стимулювати вчитися й працювати в Україні. Відсутність скоординованих соціально-гуманітарних політик лише відштовхує населення ОРДЛО (включно з бізнесом) від України.

По-п'яте, маємо навчитися відстоювати національні інтереси, попри шалений зовнішній тиск. Той-таки В. Воронін у Молдові свого часу знайшов у собі сили відмовитися від меморандуму козака… Український приклад – янукович, який у своїх торгах з путіним поставив на карту Україну і, зрештою, програв. Кожен переговорний процес – далеко не завжди перемога, але мистецтво дипломатії дає можливість уникнути будь-якої невигідної для України домовленості!

Прочитавши таке, ти бачиш усю механіку дій росії для нового старого підкорення. Тобто країна експортує сучасну версію колоніалізму, прикриваючи дії всякими хитрими словами. Хоча сьогодні, як я писав вище, і прикривати щось їй ліньки.

А ось іще нюанс. Скільки себе пам'ятаю в незалежній Україні, ми постійно мучимося над питанням, а що ж таке наша національна ідея? Як вона виглядає?

Чим пахне? На що схожа? Герой Революції на граніті Олесь Доній навіть книжку написав з однозначною назвою «Трансформація української національної ідеї». Не без плутанини, але ж написав чоловік.

Якщо ви мене запитаєте, а що про це думав Євгеній Єнін, то чесно відповім: не знаю. Не зустрічав. А от про росію він сказав гранично просто: там національна ідея тягнеться з часів Івана III – війна. І в них немає полеміки, яка національна ідея росії. Вони, мов зачаровані пацюки за дудкою, слідують за одним і тим же курсом: на війну. Не важливо, з ким і за що. Подавай війну!

Один з реалізаторів ідеї «руського міра» – сумновідомий сурков – іще до великої війни в одному з одкровень писав, що росія має шанси увійти в число провідних експортерів світу на ринковому продажу… хаосу. Вони казали, що експортують військові дії, вони казали (пригожин), що експортують смерть, але вони експортують хаос. У жодному поживному середовищі, крім безладдя, росіяни жити не можуть. росія більш за все боїться порядку.

Що таке хаос у розумінні орків?

Це не первісна, творча стихія, а тупа системна спроба замінити порядок – своїм безладом, культуру – своєю дикістю, історію – своїм брехливим міфом. Свіжий приклад: в окупованому Криму.

Під виглядом благодійності, під прикриттям ряси й хреста розпочато чергову операцію з пограбування духу. Так званий «духівник» путіна митрополит тихон шевкунов очолив цинічну експропріацію світової спадщини. Монастир, який вони «відкривають» на території заповідника «Херсонес Таврійський» – це не релігійна обитель, це плацдарм, троянський конь, висланий для захоплення святині.

Ось механізм їхнього «хаосу» в дії:

1. Фарс благоліптя. Ритуальне відкриття чогось «духовного» створює прикриття, паралізує протести і дає інформаційний привід для пропаганди.

2. Фізичне руйнування. Під цим прикриттям іде справжня робота: незаконне будівництво, яке урізує й урізує автентичний археологічний ландшафт. Кожен новий фундамент – це понівечений культурний шар, знищена можливість для майбутніх досліджень.

3. Ідеологічна контрабанда. На оскверненій території зводять пропагандистські інсталяції – не мистецтво, а ідеологічні міни. А «екскурсоводи», посіпаки окупації, проводять псевдоісторичні туди-сюди, вигадуючи на ходу «віковічні права росії» на землі, де вона лише тимчасовий і чужий руйнівник.

Це хаос як безлад. Це антипорядок. Їхня мета – не просто зруйнувати, а **замінити**. Знищити автентичність Херсонесу – і на її місце вмурувати свій брехливий, потворний наратив. Перетворити музей-святиню на цирк окупаційної пропаганди. Вони прагнуть стерти саму пам'ять місця, щоб залишилася

лише їхня вигадка. «Хаос» орків – це саме те, що відбувається в Херсонесі: систематичне заміщення всесвітньої культурної цінності локальним, ідеологічним сміттям. Це не стихія. Це методична операція з духовного знищення.

Іще щось про хаос? Будь ласка. В другій половині червня двадцять другого року перший заступник міністра внутрішніх справ Євгеній Єнін зі своєю милою і такою багатогранною усмішкою показав листівки зі зверненням росіян до чеченського народу. Як вони до нього потрапили? Історія їх отримання вітчизняними службами гідна уваги сценаристів.

Тож Є. Єнін повідомив, що російські війська обстріляли Чернігівську область снарядами з пропагандистськими листівками, призначеними для жителів Чечні. Звернення були всередині 122-міліметрових снарядів від РСЗВ «Град», виготовлених іще за часів Радянського Союзу.

У пропагандистських повідомленнях росіяни намагалися переконати чеченців, що їх «втягують у збройне протистояння з федеральними військами».

«Громадяни Чеченської Республіки! Вас намагаються залучити до збройного протистояння з федеральними військами. Вас намагаються змусити захищати чужі для вас інтереси. Інтереси місцевих магнатів, керівників, банд, терористів», – ідеться в листівці.

Як зауважив тоді Є. Єнін, росіяни або переплутали, або просто не стали «заморочуватися» і використали снаряди, що зберігалися в них, зі старими пропагандистськими матеріалами. Перший заступник голови МВС зазначив, що застаріле озброєння, яким користуються окупанти, призводить до ще більших руйнувань на території України.

Україна постійно й ефективно протидіє фальсифікаціям рф у «справах» проти наших військових. Про це перший заступник міністра внутрішніх справ **Євгеній Єнін** заявив буквально на початку березня двадцять другого року, добре розуміючи, що разом з прямою війною росія атакувала й своєю звичною брехнею.

російська сторона та її проксі на непідконтрольних українському уряду територіях масово фальсифікують кримінальні провадження проти українських військовослужбовців і вищого військово-політичного керівництва України, заявив він в ефірі, коментуючи справи, які розслідує слідчий комітет рф щодо понад 300 українських військових, повідомив Укрінформ.

«Ми неодноразово стикалися зі зловживанням можливостями Інтерполу, затриманнями наших учасників АТО, добровольців на території іноземних держав», – підкреслив Євгеній Єнін.

Водночас він наголосив на доволі успішній тактиці української влади.

Я помітив, з якою теплотою, а з другого боку, з яким високим ступенем захисту ставився до українських воїнів Євгеній Володимирович. Він їх якось

назвав «сучасними янголами-охоронцями світу», але додав, що це не просто образ, перебільшення, а констатація факту. Тільки-но хтось чи щось загрожувало репутації ЗСУ, як Є. Єнін вдягав шати захисника.

«У більшості випадків нам вдалося домогтися як звільнення наших співгромадян, так і повернення їх на Батьківщину, згадайте хоча б випадок із сержантом В. Марківим», – заявив заступник глави МЗС.

Говорячи про нові звинувачення, висунуті в росії проти сержанта Національної гвардії **Віталія Марківа**, Є. Єнін нагадав загальновідомі правові принципи, які передбачають неможливість притягнення до відповідальності двічі за одну і ту саму подію або злочин.

«Маючи виправдувальний вирок апеляційного суду в Італії, абсолютно надуманими здаються звинувачення, висунуті російською стороною», – заявив він.

Закінчити цей розділ хочеться напівкумедною історією, що її повідав журналістам Євгеній Володимирович:

«На черговій звільненій території я запитав поліцейського на одному з блокпостів, у чому, на його думку, причина такої швидкої втечі росіян і чому вони залишили величезну кількість броньованої техніки? Чоловік просто і щиро відказав, що і тут російська корупція нам допомогла. Все дизельне паливо, яке вони мали у своєму розпорядженні, було розпродано місцевому населенню, тому коли смажений півень клюнув, окупантам довелося тікати навпростець, використовуючи, зокрема, велосипеди».

Глибоко і всебічно вивчаючи специфіку росії, Євгеній Єнін водночас не забував наголошувати, що легковажити стосовно ворога не варто. кремлівський упир зробив дуже високі ставки, тому його армія готова всіяти нашу територію мільйонами трупів і постарається насолити Українській державі якомога відчутніше. Нікуди не подітися: потрібно готувати себе до довгої і виснажливої боротьби за виживання і ПЕРЕМОГУ!

9.5

У літку 2024 року прийшло довгоочікуване повідомлення: Президент України Володимир Зеленський підписав указ **про створення Сил безпілотних систем ВСУ**. Можна казати, що це рішення спізнилося мінімум на півтора року, що його потрібно було приймати по гарячих слідах. Тоді, коли Є. Єнін стукав у всі можливі високі двері і буквально з проєктом на руках про це казав: наш порятунок – у безпілотній авіації. Але, з другого боку, краще пізно, ніж ніколи.

Тепер ми зрозуміли: без дронів нам не вижити ніяк. І нині майже щодня в інтернеті з'являються відео, як українські війська знищують російську техніку або солдатів рф. Частина з них відзнята тими ж самими безпілотниками чи квадрокоптерами. Багато інформації ми отримуємо від російських військкорів.

В Україні безпілотна авіація активно розвивається. Це, не побоюся сказати, стало однією зі сфер індустрії країни. Потреби в обороні та безпеці диктують нові правила і вимоги. Безпілотники вже стали одним із найголовніших видів озброєння на полях битв російсько-української війни.

Тепер, коли Євгенія Єніна вже три роки немає серед нас, розроблена і діє **Національна програма розвитку БПЛА**: Україна має програми, спрямовані на модернізацію і розвиток дронів для військових та цивільних цілей. Це включає як наукові дослідження, так і фінансування виробництв. Українські компанії часто співпрацюють з іноземними виробниками та інститутами, що дозволяє запозичувати передовий досвід і технології. Ба більше, уряд працює над удосконаленням законодавства, що регулює використання дронів, щоб спростити процедури сертифікації та запровадити стандарти безпеки. Існують програми, що підтримують стартапи у сфері аерокосмічних технологій, включаючи дрони, через гранти та інвестиції. Університети і технічні заклади впроваджують курси з безпілотних технологій, що сприяє підготовці спеціалістів у цій галузі.

Ці ініціативи зміцнюють позиції України у сфері безпілотної авіації та підвищують її конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Тобто живе справа Є. Єніна. Ще й як! Скептики он кажуть, що південнокорейські науковці і конструктори вигадали лазерну гармату, яка «лущитиме» дрони за хвилину по десятку, тому цей вид озброєння відпаде. Але ще Євгеній відповідав таким: на систему знищення буде нова система захисту. Безпілотники з неба вже ніхто не зніме.

Знайомий політолог **Віталій Кулик**: «Як на мене, Євгеній Єнін нам, українцям, цінний тим, що він вніс у саму систему, у культуру державного управління новий потужний і дуже, як ми кажемо, модерний струмінь.

І тут я поки що не кажу про загальну систему державотворення та управління. Він намагався щось привнести навіть у те, що вже відточене не те що десятиліттями – століттями: приміром, звільнення заручників і полонених. Вважаю **операцію з евакуації наших громадян з Афганістану**, яку очолив Євгеній Єнін, однієї з кращих як у стратегічному, так і в тактичному вимірі.

Є чому повчитися спецпризначенцям. Це було, як я кажу, по-наполеонівськи напористо і блискуче! Бонапарт як діяв – концентрував усі наявні сили і можливості на одному напрямку, а потім бив в одну точку. Загалом, включивши всі можливі контакти, побудувавши правильну логістику, Євгеній Єнін тоді домігся закриття неба і вильоту бортів з українцями».

Не посперечаєшся. Але хотілося б наголосити на ще одній важливій якості, яку передав нам, нині сущим, Євгеній Володимирович. Так, він казав про те, що з нашою східною сусідкою не варто легковажити, що **росія – страшна**

в економічному, військовому, а також морально-політичному контексті. Страшна лютою ненавистю до України, а отже, переповнена бажанням кинути всі свої потуги на знищення нашої незалежності, ба більше – самих громадян.

«У нас з росією різновекторні погляди на цю війну, – казав Є. Єнін під час чергового брифінгу. – путін сну позбавився, так хоче знову стати провідним гравцем у нинішньому світопорядку. Він обрав наперед програшну стратегію і тактику досягнення цієї мети, але то інша тема. Україна обрана як майданчик для шантажу кремлівського „завойовника світу".

Ми ж, Україна, маємо оборонятися. Всіма доступними методами. Завдання відстояти Україну, як ніколи, стало життєво важливим. Тепер у прямому сенсі. Проти нас кидають усі наявні ресурси. Це просто лавина „гарматного м'яса" і стріляючого металу. Але ми повинні вистояти».

Він не був би Євгенієм Єніним, якби тільки констатував і малював об'єктивну картину, а не щось пропонував. Коли **ми називаємо Євгенія Володимировича «державним управлінцем нового покоління»**, то маємо на увазі насамперед його вміння розробляти конкретні проєкти і, головне, їх втілювати. Якщо не повністю, то скільки стане снаги і з закладенням перспективи продовження.

Один з його висловів можна сміливо записувати до збірки національних афоризмів.

«Уперше в історії України постав безальтернативний виклик: ми не можемо не перемогти в цій війні. Бо цього разу наша поразка означатиме повне зникнення країни».

То як Україні боротися і, головне, перемагати? Серед притомних експертних думок превалює одна: частина цієї боротьби полягає в тому, щоб Україна завдавала максимально можливого болю росії. Звісно ж, не якимись дипломатично-моральними методами. Наш спротив має вестися так, щоб усі нинішні напрацювання росії стали вразливими для ударів з боку України. Й ось тоді – а це було в польових засіданнях чи, точніше, коротких засіданнях прямо посеред бойовища – з вуст Є. Єніна прозвучало те, про що ми нині говоримо щоденно і вже буденно:

«Ми зі своїм військово-промисловим, територіальним, демографічним потенціалом повинні воювати і вражати ворога асиметрично».

Як це зробити? Прикладом таких нестандартних, історично пам'ятних подій (які безсумнівно увійдуть в підручники історії військових флотів світу) стало максимально суттєве **знищення чорноморського флоту рф** державою, яка фактично не має своїх ВМС та розвіяння міфів про непереможність легендарного флоту. На черзі створення загрози для ліній зв'язку з Кримом, таких, як **Керченський міст**. Україна також продемонструвала, що спроможна знищити його. А ще необхідно мати можливість атакувати зенітно-ракетні системи і радари в Криму, які забезпечують частину оборони. Україна теж це зробила.

Отже, безперечно, є способи, якими Україна може намагатися асиметрично посилити тиск. Яскравий приклад – **рейд-прорив ЗСУ в курську область**. Хай там як віщають світові (особливо ж російські) аналітики про

слабке стратегічне значення операції, політична складова насправді гучна і асиметрична. Ми, хто ще вчора був під загрозою повної окупації, забираємо частину землі рф і ставимо путіна в незручне становище, а відтак примушуємо (так-так, хай не роблять вигляд, що все це нікчемне) шукати дещо інші підходи до війни.

І це дуже важливо. Кордон між росією та Україною, як ми знаємо з уроків географії, величезний. І росії буде дуже важко належним чином убезпечити свій кордон. Якщо щільно поставити бійців (класично це для «обслуговування» двох метрів території), цифри потреб у живій силі зростають до мільйонів, яких і в росії поки що немає.

Іще одним з прикладів асиметрії дій України є **нав'язування ворогу дронової війни**, про яку так багато говорив і, головне, зробив практично Євгеній Єнін. І сьогодення справджує ці починання молодого державника.

Використовувати безпілотники для нападу на російську нафтову інфраструктуру, а також аеродроми і центри матеріально-технічного постачання; винайти власну балістичну ракету, що, як ми розуміємо, Україна зробила; розробити безпілотники дальнього радіуса дії, що також виконано, – все це посилює тиск на кремлівського мрійника хоча б тому, що він краще оснащений для звичайного конфлікту, війни на виснаження.

Як свідчать дані, за час повномасштабного вторгнення Україна стала одним з найбільших defense tech-хабів світу. Під це підведена відповідна ідеологія: щоб отримати перевагу над ворогом на полі бою, потрібно бути гнучкими і швидкими – оперативно реагувати на виклики, створювати нові оборонні інновації й бути на декілька кроків попереду.

Мені нагадали таке. Коли деякі прибічники величі росії казали про те, що **економічні санкції** цій країні не завдають тієї шкоди, яка планувалася, Євгеній Володимирович наводив доказовий контраргумент. Мовляв, санкції – це не ефект гільйотини, а радше дія повільної удавки. І хоч би як сьогодні похвалялися деякі проросійські експерти, ми бачимо: удавка працює.

Так, удавка навколо росії повільно стискається, незважаючи на протидію «вісі зла». Біда лише в тому, що дуже уповільнений процес знесилення рф потягне за собою ще не одну тисячу людських життів. Світова спільнота усвідомлює, що вже слід перейти від регульованої ескалації в боротьбі на виснаження до значних і конкретних консолідованих зусиль щодо завершення війни зі збереженням державності України.

Останні рядки книжки вже були готові вирушити до видавця, коли доля внесла важливу правку. Один з героїв оповіді, який існував на сторінках спочатку під позивним Лазар, нарешті став публічним. Першим пробило стіну тиші інтерв'ю **Павла Єлізарова** журналу «Forbes», а за ним почалися зустрічі з тележурналістами (в тому числі з Д. Гордоном). Творча група тележурналістів, яка знімала фільм **„Особиста справа Євгенія Єніна. Сім історій одного життя"**, також взяла інтерв'ю у **П. Єлізарова**. З уривками його розповіді про

дрони, про співдружнє партнерство і співпрацю з **Є. Єніним** у цьому такому важливому для держави проєкті хочеться вас познайомити детальніше. Впевнений, що спогади П. Єлізарова допоможуть розкрити більш глибинні, людяні пласти того, що вже було окреслено.

«У нас сьогодні два основні питання, які ми хочемо об'єднати через Вашу професійну діяльність, – це проєкт «Дрони» і роль у ньому Євгенія Єніна. Почнімо з простого: коли і за яких обставин Ви з ним познайомилися?»

«Ми познайомилися на студії приблизно за 4 роки до початку повномасштабної війни. Женя тоді був заступником Генерального прокурора, приходив на ефіри С. Шустера і представляв відомство».

«Поговорімо докладніше про те, як Євгеній Єнін зацікавився темою дронів. Ми знаємо, що Ви були ідейним натхненником цього напрямку. Як Євгеній став його куратором?»

«Спочатку інтерес до дронів виявив Антон Геращенко, який організовував достатньо багато зустрічей та заходів і був великим драйвером цього руху. І в один з днів Антон сказав: «Давай я познайомлю тебе з Євгенієм Єніним, він перший заступник міністра МВС, і доповімо йому про ваш напрямок роботи з дронами, його це зацікавить». Я відповів, що ми знайомі. Наступного дня ми зайшли до нього в кабінет, ще раз привіталися, пояснили, що ми робимо. Згодом Євгеній приїхав до нас у гараж, де ми починали перші польоти. Будучи людиною прогресивною, він одразу зрозумів перспективу. Для нього це стало не просто хобі, а сенсом перемоги. Він чітко бачив, як ці технології допоможуть перемогти ворога. Євгеній дуже часто приїжджав до нас вечорами, іноді з дітьми, і брав безпосередню участь у плануванні операцій, підказував, дивився, як усе працює».

«Тоді, на початку війни, дрони ще не сприймалися як стратегічна перевага. Як так сталося, що Євгеній Єнін почав курувати саме цей напрямок у МВС?»

«У Жені було дуже об'ємне державне мислення. Його загибель – величезна втрата для країни. Він поєднував досвід чиновника з рідкісною рисою – вмінням працювати на результат. Багато хто сприймає службу як процес, а Євгеній був зосереджений на підсумках. Коли він побачив, як прості речі дають результат, він повністю занурився в це. Ми спілкувалися по шість-сім разів на день. Він залучав своїх друзів з бізнесу: «Ось крута тема, допоможіть хлопцям, купіть дрон». Тоді ми давали дронам імена меценатів, а після виконання завдань дарували їм відеозвіти з результатами».

«Чи важко було переконувати керівництво МВС і країни, що дрони – це майбутнє?»

«Женя був природженим дипломатом. Він робив усе дуже легко. Я іноді думаю: «Як би зараз вчинив Женя?». Бо я зазвичай намагаюся протиснути рішення, що інколи викликає спротив, а він діяв м'яко. Коли він приводив мене до Валерія Залужного чи Сергія Шаптали, у них ніколи не виникало розбіжностей. МВС також повністю сприяло нам, бо цей продукт народився всередині

міністерства. Хоча тоді багато хто вважав, що російську техніку неможливо перемогти через її кількість, такі мрійники, як Женя, вірили у зворотне».

«Можна сказати, що дрони стали для Євгенія Єніна основною частиною роботи?»

«Це точно не було для нього службовим обов'язком. Це був щирий інтерес. Іноді здавалося, що він займається тільки нами, хоча я розумію, яке навантаження в першого заступника міністра під час війни. Він телефонував постійно: «Є контакт з Укркосмосом, давай візьмемо супутникові знімки», «Давай переведемо до вас цих людей», «Що сьогодні підбили?», «А що ще треба?». Тобто це була постійна зацікавленість. Було дуже комфортно, бо ми займалися суто війною. Він закривав питання постачання, формування підрозділів і логістики».

«Коли почався офіційний етап розробки дронів для МВС, які цілі Ви ставили? В одному інтерв'ю Ви згадували про 14 мільярдів збитків для ворога. Це була початкова мета?»

«Пробні кроки ми робили влітку 2022-го. У травні підняли перший дрон на Starlink і зрозуміли, що знайшли нову систему зв'язку. Влітку за власні кошти зробили першу партію, щоб показати результат. До переходу в структуру МВС і Нацгвардії ми підбили техніки десь на 20 млн доларів. Ми із цим проєктом ходили в багато підрозділів сил оборони. І от у МВС завдяки Євгенію Єніну відбувся такий консорціум, коли МВС і Нацгвардія взагалі створили комфортні умови з точки зору роботи. Ми вдячні долі, що опинилися саме в Нацгвардії, бо тут немає зайвої бюрократії – рішення приймаються швидко. На кінець 2022 року в нас було 150 одиниць знищеної техніки. Хоча на початку війни я думав: «Підіб'ємо 5 танків – і ми герої». Але ми завжди розуміли, що не хочемо займатися просто полюванням, ми мали намір створити систему для промислового знищення ворога. Я називаю це «моделлю McDonald's» – переробка техніки ворога в промислових масштабах».

«Як керівництво держави відреагувало на ваші успіхи?»

«Наша робота відрізнялася від артилерії тим, що ми щоранку давали відеопідтвердження. Коли ти бачиш 10-15 танків, що палають, – це аргумент. Женя познайомив мене з О. Сирським, ми поїхали працювати в «Хортицю». Олександр Станіславович надав нам велику підтримку в плані інтеграції нового типу зброї в структуру Збройних сил України, бо це зараз здається, що все зрозуміло, а тоді було незрозуміло: як взаємодіють, як віддають команди, як відбувається координація, як спільно працюють групи. Усе це було незрозуміло включно з документообігом: хто кому що пише, хто кому які вказівки віддає. Це дало старт інтеграції дронів у Збройні сили. Женя допомагав обходити бюрократичні гострі кути, щоб папери не з'їли живу справу».

«Чи була конкуренція між відомствами?»

«Конкуренція є завжди, це людська психологія. Але те, що ми робили, було з таким відривом, що коли Євгеній показував результати Валерію За-

лужному і Сергію Шапталі, які приходили в наш центр і дивилися, як це все працює дистанційно, – це справляло враження. Вони бачили на екранах, як пілоти палять танки та іншу ворожу техніку. Зі свого боку вони допомагали нам переводити людей, всіляко підтримували, але при цьому почали створювати свої центри, наприклад 14-й полк СБС. Ми також постійно допомагали і консультували їх. Тепер безпілотні групи є в кожному підрозділі».

«Ви згадували, як Євгеній Єнін часто приїздив до вас з дітьми».

«Так, у нас були товариські взаємини. Тоді ніхто не думав про відпустки чи риболовлю – всі жили роботою. Я добре пам'ятаю картину: ніч, діти засинають у нас в гаражі, він бере їх на руки, сплячих, несе в машину. Навіть його дружина Люда розуміла, що цю «банду» не зупинити, бо всім було цікаво».

«Як з'явилася назва „Баба Яга"?»

«Уперше ми почули це на Куп'янському напрямку в жовтні 2022-го. Це назва, яку дали нашому дрону росіяни (судячи з перехоплень). Мені ця назва ніколи не подобалася, вона якась похмура. Але вона пішла в маси. Зараз „Бабою Ягою" називають усі важкі дрони: і „Вампіри", і „Немезіди"».

«Дипломатичний досвід Євгенія Єніна допоміг у процесі внутрішніх комунікацій і просування проєкту серед керівництва країни?»

«Безумовно, його досвід як дипломата зіграв важливу роль. Але дипломатів буває багато, а таких, як Женя, я не зустрічав. Його досвід – це не просто сума посад і відряджень. Це щось вроджене. Справжній, природний дар. Звісно, робота в МЗС, СЗР та ГП України відточила цей талант, надала йому практичного ґрунту і професійного блиску – як огранювач додає діаманту граней. Але основа, той самий кристал – гостре, швидке розуміння, неймовірне відчуття ситуації і людини, – були в ньому завжди».

«Підсумовуючи вклад Євгенія Єніна, як би Ви його оцінили?»

«Внесок Євгенія величезний. До нього ми були «бутіковим рестораном» – робили мало дронів. Женя допоміг структуруватися, легалізуватися як підрозділ Нацгвардії, дав доступ до лінії фронту. Він залучив великий бізнес та іноземних партнерів. Коли ми перейшли від 3-4 дронів до оперування сотнями – це був якісний стрибок. Женя розумів значення дрона в сучасній війні. Він його побачив у далекій перспективі, чітко уявляв, як ця галузь розвиватиметься, і доклав максимум зусиль на старті. Женя став тим «вишибним зарядом», який запустив увесь цей блискучий проєкт».

«Як на Вас і на діяльності підрозділу позначилася новина про його загибель?»

«Це був найсильніший удар за останні 10 років. Я ще пів року після того з ним подумки розмовляв, радився: «А що б відповів Женя?». Ми спілкувалися напередодні ввечері о 19:00, обговорювали операцію в районі Кліщіївки. О 7-й ранку в день трагедії ми ще переписувалися про результати нічної роботи. А потім я ліг спати і прокинувся від цієї жахливої новини.

У моєму підрозділі насправді було здорове оточення. Те, що сталося з Женею, людей, які його знали і які з нами працювали, тільки згуртувало.

Женині контакти, усі комунікації – вони абсолютно не перервалися, вони тільки посилилися, бо кожен у вдячність, у пам'ять про Женю хотів зробити ще більше, розуміючи, що це має бути так.

Женя зробив нам правильний «інтродюс» тоді. А що стосується ЗСУ та їх керівництва, то з Валерієм Залужним і Сергієм Шапталою на той момент були чудові взаємини. І коли ми робили якісь звернення – вони вже це сприймали як нашу спільну справу. І не треба було нікому пояснювати, що ми робимо. На той момент ми вже достатньо заявили про значення дронів і їхню перспективу.

Ця трагедія нас тільки згуртувала. Усі контакти, які створив Євгеній Єнін, збереглися. Кожен хотів зробити ще більше в пам'ять про нього».

«Яким Ви згадуєте Євгенія зараз?»

«Євгеній – світла і творча людина. Він був у правильному віці, мав глобальний життєвий досвід державного управлінця в різних сферах державоутворення. Євгеній ніколи не діяв через насильство – він робив так, що люди долучалися до справи добровільно».

«Чи можна Євгенія Єніна назвати представником нової генерації держуправлінців?»

«Так, безумовно. Женя був представником нової генерації вільної України. Це людина, яка отримала освіту вже у вільній Україні. Людина, яка розуміла цінності України як держави. Людина, яка усвідомлювала, що саме треба зробити в цій країні, щоб вона була успішною, незалежною і процвітаючою. Те, про що ми всі мріємо. Багато хто про це говорить, але не розуміє, як це втілити. Женя увібрав у себе якості держуправлінця з різних сфер держуправління, що допомагало йому обирати дієві кроки для досягнення спільної мети. І ще раз повторю, що загибель Євгенія Єніна – велика втрата загалом для держави. Та праця і та справа, яку він, на жаль, не закінчив, – вона примножується, розвивається, і, напевно, він би пишався тим, до яких масштабів це доросло».

«Наскільки зараз відчувається та інерція, яку задав Євгеній Єнін?»

«Ми бачимо, що з'явився новий рід військ. Дрони визнані зброєю номер один у світі. Женя стояв біля витоків цього проєкту стратегічного масштабу. Зараз наша результативність каже сама за себе: росія виробляє менше техніки, ніж один наш підрозділ може знищити за рік. Завдяки дронам ми відстоїмо своє право на Незалежність!!!

Уже понад 4 роки українці мужньо відстоюють своє право бути незалежною державою попри всі мислимі й немислимі перешкоди і складнощі цієї війни. Саме тому багато людей на планеті вважають, що Україна вже здобула важливі перемоги, хоча ця страшна і безжальна війна триває і боротьба точиться на всіх складових фронту: воєнному, дипломатичному, інформаційному, тиловому».

«Про що йдеться?»

«По-перше, Україна захищає кожен клаптик своєї землі і зберігає свою незалежність, що є основною метою в будь-якому конфлікті.

По-друге, але не менш головне. Українці виявили велику єдність і готовність боротися за свою країну, що свідчить про сильний патріотизм та національну свідомість більшості населення.

По-третє, Україна отримала значну підтримку від міжнародних партнерів, зокрема військову, фінансову і гуманітарну допомогу, що підкріплює її позиції.

По-четверте, що хочеться поставити на перше місце. Збройні сили України показали свою потугу, яка є однією з кращих у світі. ЗСУ здійснили немислимий у рамках побудови збройних сил прогрес в організації і тактиці, що дозволило їм ефективно протистояти агресії.

По-п'яте, що проситься також на чільне місце. Український народ продемонстрував надзвичайну витримку і здатність адаптуватися до складних умов, зберігаючи при цьому національну, культурну й соціальну ідентичність.

Українське суспільство зазнало змін, адже війна вплинула на кожного. Та всі ці фактори мають багатозначний вплив на морально-психологічний стан нації, громадяни якої захищають країну в лавах ЗСУ, формують загони волонтерів, матеріально підтримують збройні сили донатами.

Але ми розуміємо: наше виживання значною мірою залежить від тих державних управлінців, яким ми довірили країну. Саме їхнє стратегічне мислення, здатність до пошуку нестандартних рішень, грамотного балансу гнучкості й твердості, вміння йти на тактичні кроки заради кінцевої мети зумовлюють досягання тих результатів, які наближають завершення цієї страшної війни.

Фахівцем високого ґатунку в цій царині був **Євгеній Володимирович Єнін**, тому сьогодні особливо відчутний біль його втрати».

ЛІЦЕЙ № 9 імені ЄВГЕНІЯ ЄНІНА
Павлоградської міської ради
ЛІЦЕЙ

ТИТУЛЬНИЙ ПОЄДИНОК

ЛЮДИНА ЯКА ЖИЛА ШВИДШЕ, НІЖ ДОЗВОЛЯЄ ЧАС
ОСОБИСТА СПРАВА
ЄВГЕНІЯ ЄНІНА
Сім історій з одного життя
Прем'єра: 27 лютого

СКВЕР
ЄВГЕНІЯ
ЄНІНА

Післямова:

ВІЗІОНЕР ДЕРЖАВНОСТІ

Стратегія – це вміння бачити далеко наперед
і перетворювати виклики на можливості.
Майкл Портер

Автор, звісно, не претендує на оригінальність, коли говорить не він, а інші, тобто герої його твору. Тому я знову помовчу, хай кажуть про Євгенія Єніна, по-перше, люди, які його добре знали, а по-друге, його справи. Оце й буде достойною післямовою до повісті.

Євгеній Єнін був не лише державним службовцем – він став людиною, яка жила проєктами, великими і сміливими. Як згадує політик, Генеральний прокурор України у 2016–2019 роках **Юрій Луценко**, Євгеній завжди рухався до мети чітко: «Ми з ним бачили ціль, виробляли механізми її досягнення – і вперед». У цих словах – не лише метод, а й суть його підходу: конкретика замість абстракцій.

«Ідеаліст, який умів втілювати ідеї в реальні справи», – так його бачила **Анжела Стрижевська**, заступник Генерального прокурора України в 2016–2019 роках, завідувачка кафедри Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, доцент.

Її слова перегукуються з враженням адвоката, українського юриста і політика, першого заступника Генерального прокурора України 2016–2019 років **Дмитра Сторожука**: «Державна служба не любить слабких – вона переламує. Але Євгенія це заводило. Він пробив заскорузлість і довів, що можна служити державі творчо».

Такий характер не залишався непоміченим. Заступник Постійного представника України при ЮНЕСКО **Микола Мовчан** називає Євгенія Єніна не просто дипломатом, а інтелектуалом, для якого міжнародні відносини були покликанням.

Начальник ГУ ДМС України у Львівській області **Юрій Татомир** згадує Є. Єніна як наставника, який усе розуміє, чує і знає.

Роман Романчук, начальник управління ювенальної юстиції ГПУ України, звернув увагу на його відкритість і вміння заглибитися в деталі навіть найскладніших кейсів.

Мав Євгеній іще одну рису – глибоку людяність. Він був особистістю, яку, за словами директора Центру досліджень проблем громадянського суспільства **Віталія Кулика**, «можна було відчути серцем». Його любов – до друзів, родини, України – була, як Wi-Fi: доступна і відчутна всім.

Дмитро Кулеба, екс-міністр закордонних справ України, згадує, що саме Є. Єніна взяв першим у свою команду, бо той поєднував гідність з ефективністю. «Ми мали зробити щось істотне для держави – і при цьому залишитися людьми».

Навіть найскладніші виклики Євгеній сприймав як можливості для модернізації. Він був справжнім візіонером державності. Посол України в Туреччині **Володимир Боднар** (нині посол України в Республіці Польща) підкреслює його креативність і самовідданість.

Міністр внутрішніх справ **Ігор Клименко** – вміння розставляти акценти і пріоритети в роботі й працювати з підлеглими, а також чудові людські якості. Він умів працювати з людьми – і не тільки в офісах, а й у полі: на полігонах, заводах, у реальних польових умовах. Це був державник із залізним хребтом.

Дипломатична місія Є. Єніна не обмежувалася кабінетами. Точніше, не так: він узагалі не любив сидячої роботи, весь час перебував у русі. За словами **Андрія Мельника**, посла України в Бразилії (нині – Постійний представник України при ООН), Євгеній залишив глибокий слід у партнерстві з цією країною, де був удостоєний **ордена «Rio Branco»**. Це визнання – як підсумок міжнародної поваги до нього.

Багато тих, хто залишив спогади про цю прекрасну людину, згадує енциклопедичні знання Євгенія, його тонке розуміння процесів, здатність відчути людей. Друг **Євген Пікалов** називає його унікальною людиною.

Генерал **Павло Яцюк** – магнітом, що притягував до себе багатьох людей. Не лише харизма вирізняла його – передусім це була моральна енергія.

Під час війни Євгеній Єнін і не збирався ховатися в тіні високих посад. Заступник голови ДСНС МВС України **Роман Примуш** згадує його плідну роботу з рятувальними службами.

Генерали **Валерій Залужний** і **Сергій Шаптала** – участь у проєкті безпілотників, де він не просто виступав ініціатором формування підрозділу дронів у складі НГУ, а й безпосередньо сприяв вирішенню питань на ключових стадіях проєкту: від пошуку фінансування до випробування і виробництва.

Андрій Майснер, колишній заступник голови Рахункової палати, відзначає: «Він жив і працював не заради влади, а заради суспільного блага».

Генерал **Анатолій Петренко** додає: «Чистої води державець – без каламуті й домішок».

Усі, хто знав Євгенія Єніна, говорять про нього по-різному, але спільним є одне: він жив для служіння, а не для самоствердження. Його приклад – це дороговказ для кожного, хто прагне служити Україні чесно, віддано і з любов'ю.

Це, так би мовити, портрет людини, намальований багатьма художниками. А який же може бути портрет без реального наповнення! Як відзначали всі, хто його знав, – буденні справи Євгенія Єніна залишили вагомий слід у державі, особливо в контексті оборони, юстиції та технологічного розвитку.

Ясна річ, автор не збирається детально описувати всі ті проєкти, що їх виконав, виконував і тільки замислював Євгеній. Звісно, не сам, а з десятками і десятками соратників. Навіть сухий перелік усього зробленого ним охопить не одну сторінку. Тому буквально коротко і то про деякі підсумки діяльності, тим паче, що більша частка проєктів була вже описана в основному тексті книжки. Кілька звершень Є. Єніна коментуватимуть близькі йому люди.

«Півтора мільярда злочинного угрупування януковича, – вважає в минулому народний депутат України **Антон Геращенко**, – блискуче вилученого за великої ініціативи та високого професіоналізму Євгенія, викликало захват не тільки в мене, а й у всього суспільства. Це був у розрізі державотворення величезний прорив. Люди бачили: награбовані гроші мало того, що повернулися, та ще й пішли на благі справи, зокрема, на зміцнення обороноздатності країни».

Іще про один пласт виконаної Є. Єніним роботи нагадав **Дмитро Кулеба**: «Особливо відзначу три спільних звершення: реформу консульської служби; прийняття першої в історії України регіональної стратегії, в нашому випадку Азійської, яку написав Євгеній Єнін; розробка і подача Позиції України до Міжнародного суду ООН і супровід поданих справ».

Особливо ексміністр закордонних справ наголосив ось на чому: «Коли таліби в Афганістані прийшли до влади, ми дивом і переважно за рахунок широких Євгенієвих контактів буквально того дня, коли аеропорт в Кабулі ставав схожим на вавилонське стовпотворіння, підняли літак і вивезли групу українців із цього пекла. Це, як ми пам'ятаємо, викликало фурор не тільки в Україні, а й у світі. Ми показали високу ефективність, коли буквально з нуля провели таку операцію».

Євгеній Єнін в одному з виступів скаже, і ці його слова почує весь світ: ***«Ми були першою країною, яка подала позов до Міжнародного суду ООН у межах Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму. І першою країною, проти якої такий позов подано, виявилася саме росія».***

Послухаємо ще раз пана **А. Геращенка**, котрий наголосить чи не на найважливішому вкладі Євгенія Єніна в цьому випадку у питання захисту від зловмисного ворога: «Багато хто тоді (в 2022 році. – *Авт*.) не розумів, скільки користі для оборони України може принести організоване використан-

ня дронів. Не всі люди, на жаль, відчувають майбутнє. От Женя Єнін відчував його усім єством.

Позитивне рішення за його ініціативи було прийнято блискавично, ентузіастові нової справи Павлу Єлізарову запропонували організувати й очолити підрозділ дронів у складі Національної гвардії України.

Паралельно проводили розробку і використання дальніх дронів, чим зараз усі захоплюються. Перший такий дрон, як ми добре пам'ятаємо, досягнув москви, подолавши 800 км і наробивши галасу в білокам'яній.

Одночасно виготовляли також і макети бойової техніки. І рашисти почали бити іскандерами по муляжах, які коштувати в сотні, а іноді й тисячі разів дешевше за оригінали. Є. Єнін був хрещеним батьком цього проєкту. Росіяни так і не повірили, що це не справжня бойова техніка.

У вересні 2022 року перші дрони обрушилися на ворожу техніку. Женя став шефствувати над цим підрозділом, який створили з нуля. Україна отримала найпотужніший дроновий підрозділ під керівництвом П. Єлізарова, що успішно діє й сьогодні».

«Не люблю трибунних слів, – продовжив тему дронів генерал **Сергій Шаптала**, – але Євгеній буквально жив цим проєктом безпілотників, бо жив, зрештою, нашою перемогою, твердо вірячи в неї. Для цього він не шкодував ні часу, ні зусиль, використовуючи всі свої широкі зв'язки всередині країни і за кордоном. Коли МВС створило свій Центр безпілотників, саме Євгеній Єнін залучав і міністра Дениса Монастирського, і Головнокомандувача ЗСУ Валерія Залужного чи то до демонстраційних пусків дронів, чи до макетних випробувань на спеціально організованій базі. Отак ми вчотирьох і просували цю дронову програму, яка сьогодні так здорово виручає».

Що ж, коментувати тут особливо нічого. Сьогодні по всьому світу заговорили про те, що в Україні зародився і продовжує розвиватися новий тип війни – з широким використанням на землі, в повітрі і на морі високих технологій, зокрема, у сфері безпілотної авіації.

Коли писалися ці рядки, новинний ряд щодня поповнювався безліччю інформації як бойового, організаційного, так і стратегічного характеру. Тільки в Україні прийнято низку дуже важливих державних рішень, спрямованих на подальший розвиток дронів усіх типів. Так, Президент України Володимир Зеленський доручив створити формат технологічної Ставки. Пріоритетним завданням для наповнення заходів такого напрямку конкретикою названо розробку та виробництво дронів усіх мислимих типів. А ще раніше він підписав ухвалений Верховною Радою Закон, який передбачає створення Сил безпілотних систем у структурі окремих родів військ ЗСУ.

Так, війна заполонила буквально всі пори суспільного організму. Але ж варто згадати, що Євгеній Єнін дуже багато працював над мирними програмами. Незалежно від місця роботи його зусилля і професійна увага були постійно присвячені питанням беззаперечного дотримання норм міжнародного права. Надбанням Євгенія, за результатами участі в міжнародних проєктах, став визнаний довірливий авторитет як фахового державного діяча в середовищі правників світового рівня.

Як відомо, теоретичні напрацювання Євгенія з питань захисту інтересів України на міжнародній арені мали вагомий і відчутний прикладний характер. Він завжди й особливо наголошував на тому, що міжнародне право має механізми, за допомогою яких можна притягнути до відповідальності навіть державних лідерів, зокрема через міжнародні суди, як-от Міжнародний кримінальний суд (МКС). Вони можуть бути притягнуті до відповідальності за злочини проти людяності, геноцид чи воєнні дії. Це створює реальну загрозу для диктаторів, які часто прагнуть уникнути таких наслідків.

Ратифікація Статуту МКС, який називають Римським статутом, парламентарями України 21 серпня 2024 року стала важливим і необхідним кроком на тернистому шляху притягнення до відповідальності злочинців, що порушують міжнародне право.

Якби Євгеній був нині серед нас, він би однозначно аплодував такому рішенню українського парламенту. Серед його аргументів щодо ратифікації Римського статуту були такі:

«Завдяки залученню України до Асамблеї держав-учасниць МКС ми отримаємо можливість збільшити ефективність роботи МКС щодо злочинів, вчинених російськими громадянами на території України, і довше втримувати на цьому фокус Суду. Ратифікація зміцнить і глобальні зусилля України з покарання росіян за їхні злочини».

Коли мова заходить про втілені проєкти Євгенія Єніна, не можна оминути історію зі «скіфським золотом», що було вивезене із запасників музеїв окупованого росією Криму. Завдяки його зусиллям і масштабній роботі команди було закладено правову основу для збереження артефактів в Україні. Ця важлива справа живе й сьогодні, про що свідчить відкриття виставки в липні 2024 року у Скарбниці Національного музею історії України «Скарби Криму. Повернення». В експозиції – «скіфське золото», врятоване міжнародними судами від російських окупантів півострова.

Таких свідчень добрих і значних справ цієї світлої молодої людини можна знайти справді багато.

«Як на мене, – вважає політолог **Віталій Кулик**, – Євгеній Єнін нам, українцям, цінний тим, що збагатив саму систему, культуру державного управління

новим, потужним, як ми кажемо, модерним струменем. І тут я поки що не кажу про загальну систему державотворення та управління. Він намагався щось привнести навіть у те, що вже відточене навіть не десятиліттями, а століттями».

«Так, – погоджується із цією думкою генерал **Валерій Залужний**, – бо коли ми констатуємо, що Євгеній Єнін був представником конкретних управлінських менеджерів, то й маємо на увазі щось реальне, помітне. Особливо хочеться відзначити те, з якою наполегливістю він ламав старі методи і стереотипи управління, залишені нам у спадок радянщиною. Одним із таких бетонних перепон було ставлення до людини як до слухняного гвинтика в оглушливій машині державного управління. Ніхто людину не слухав, ніхто особливо не сприймав її творчих здобутків. Правильно кажуть про Євгенія: він уособлював новий тип державного управлінця, який не лише слухав, а й чув живу людину».

Так, він жив з любов'ю і турботою про громадян – були це службовці, військові чи діти. За словами начальника Управління ювенальної юстиції ГПУ **Р. Романчука**, завдяки ініціативі Є. Єніна та підтримці представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні вдалося запровадити сучасну методику роботи з неповнолітніми, які потрапили в конфлікт із законом. Це було закріплено в профільному Законі України «Про медіацію», який набрав чинності після запуску пілотних проєктів щодо роботи з підлітками-правопорушниками, коли Є. Єнін працював уже на інших важливих засадах. Саме ці напрацювання дозволили врятувати від «тюремної романтики» сотні дитячих доль.

Можливо, це сприйматиметься як певне узагальнення, але маю особисту думку про справжній сенс залишеного Євгенієм службового спадку. Адже це не тільки набір проєктів, а конкретні інструкції до дій у різних сферах його діяльності. Коли їх розглядати в поєднанні з реально напрацьованим і втіленим, то його внесок у державотворення набуває вагомого конкретного змісту.

Так повелося, що впродовж власної журналістської практики я брав численні інтерв'ю, робив серйозні інформаційні продукти з багатьма політиками, політологами, вченими-філософами чи соціологами, аналітиками. Відповідаючи на ключове питання цих бесід: «На які невирішені болючі виклики наражається щоразу Україна, ризикуючи повернутись до стану з ознаками напівколоніальної залежності від імперії?», більшість співрозмовників зазначила, що ми потребуємо в керівництві країни не політиків, що думають про наступні вибори, а державників, що думають про наступні покоління. Їхня відсутність – наша біда.

У випадку з Євгенієм Єніним на наших очах відбувалася еволюція вітчизняного державного управлінця. Чому всі роки незалежності ми ведемо мову про професійний колапс? Чому так багато недолугих управлінських рішень? Чому так бракує в **політичному/державному** керівництві людей, чия чесність була б

глибокою і беззастережною – настільки, що вони ніколи не намагалися б використати свою посаду для особистої вигоди?

На жаль, суспільство вимушене бути свідком того, що в пріоритетах чиновників загальний інтерес, як правило, не є першорядним. Тому хвала тим людям, які заходять у політичний процес, керуючись інтересами держави і загального блага.

Таких справді не дуже багато.

Деякі згодом приходять до розуміння свого призначення – не «крутитися» в системі, а служити їй, обираючи працю, а не схеми. Та є особи, які із самого початку йдуть у політику з місією. Одним з таких був якраз Євгеній. Він влився в політичний процес як державник, як людина з чітким розумінням, що його місія – це праця на загал.

Незважаючи на трагічну загибель, Євгеній Володимирович Єнін продовжує свій шлях у наших серцях, думках, вчинках, власних дітях.

У місцях, пов'язаних з його життям і роботою, за останні роки з'явилися пам'ятні локації, присвячені його вшануванню, що мають на меті збереження пам'яті про Є.В. Єніна:

– У місті Павлоград школі (нині – ліцей № 9), в якій навчався і яку закінчив з відзнакою Є. Єнін, рішенням Павлоградської міської ради в травні 2023 року присвоєне ім'я Євгенія Володимировича Єніна.

– Бібліотеці Національної академії СБ України у вересні 2023 року присвоєне ім'я Євгенія Володимировича Єніна і відкрито пам'ятну стелу. Є. Єнін навчався в НА СБУ з 1997 по 2002 роки і закінчив її з відзнакою. Рішення було прийнято на вченій раді академії.

– У місті Дніпро, де в 1980 році народився Є. Єнін, у житловому масиві Перемога скверу на проспекті Героїв рішенням Дніпровської міської ради в серпні 2024 року присвоєне ім'я Євгенія Володимировича Єніна. У сквері встановлено пам'ятну стелу.

– Вулицю в Шевченківському районі міста Харкова розпорядженням харківського міського голови у березні 2024 року перейменовано на вулицю Євгенія Володимировича Єніна. На будинку № 1 цієї вулиці в 2025 році встановлено пам'ятну стелу.

– У Павлоградському історико-краєзнавчому музеї в залі «Вільні, Сильні, Незламні», що висвітлює події російсько-української війни, в жовтні 2023 року відкрито експозицію, присвячену Євгенію Володимировичу Єніну.

– У Центрі професійного і патріотичного виховання співробітників СЗРУ, де проходив службу Є. Єнін, у 2024 році на честь Євгенія Володимировича Єніна відкрито пам'ятну стелу.

– Журнал «Київ дипломатичний» серпневий номер 2024 року присвятив спогадам про Євгенія Володимировича Єніна, який обіймав посаду заступника міністра МЗС у 2020–2021 роках.

– У лютому 2026 року відбулася прем'єра художньо-документального фільму «Особиста справа Євгенія Єніна. Сім історій з одного життя». Стрічка про людину, друга, чоловіка, батька, державника, який жив швидше, ніж дозволяв час, і віддав себе служінню країни.

– Завершено роботу над двотомником під символічною назвою «Переможемо!!!», який включає фотоальбом «Ілюстрації до життя Євгенія Єніна» зі спогадами його друзів і колег по роботі. В альбомі розміщено світлини різних періодів життя Євгенія із сімейного фотоархіву та архівів його друзів і співробітників. Друга книжка цього двотомника – художньо-публіцистична повість про життєвий і професійний шлях Євгенія «Марафон по вертикалі».

– У березні 2026 року в Києві проходив Чемпіонат України з кікбоксінгу, у якому взяли участь понад 500 спортсменів. Однією з яскравих подій урочистого відкриття змагань став чемпіонський титульний бій у пам'ять про Євгенія Єніна та вручення поясу переможцеві поєдинку.

– Місцем останнього спочинку Євгенія Єніна став меморіал на Байковому кладовищі, який було відкрито влітку 2023 року.

Упевнені, що цей перелік із часом буде подовжено. Євгеній запам'ятався всім, хто з ним перетинався, людиною світлою. Тож нехай це світло не гасне!

З повним розумінням, що це видання не могло побачити світ без всебічної підтримки вчителів, друзів, колег та рідних Євгенія, висловлюємо щиру і безмежну вдячність:

Учителям та керівникам дипломатичних і державних установ:

Бабенко Н.М. – *класний керівник*

Яценко В.М., Лях Л.В., Осипчук Л.М. – *учителі школи № 9 м. Павлоград*

Сідак В.С. – *ректор Національної академії СБУ*

Латишева Н.Є. – *доцент, завідувачка кафедри Національної академії СБУ*

Шмоткін О.В. – *професор, завідувач кафедри Національної академії СБУ*

Черевань А.В. – *начальник Головного управління розвідки СБУ*

Чалий П.Ф. – *посол України в Республіці Молдова*

Пирожков С.І. – *посол України в Республіці Молдова, академік, професор*

Перелигін Є.Ю. – *посол України в Італійській Республіці*

Луценко Ю.В. – *Генеральний прокурор України*
Кулеба Д.І. – *міністр МЗС України*
Монастирський Д.А. – *міністр внутрішніх справ України*

Керівникам, колегам по роботі і друзям, які написали спогади:

Чернецька Л.М., Яценко В.М., Лях Л.В., Осипчук Л.М., Пономарчук М.С., Латишева Н.Є., Шмоткін О.В., Черевань О.В., Пирожков С.І., Клімкін П.А., Оніщенко Ю.В., Перелигін Є.Ю., Михайленко М.Ю., Воловників Д.В., Луценко Ю.В., Сторожук Д.А., Стрижевська А.А., Мовчан М.П., Романчук Р.В., Татомир Ю.І., Геращенко А.Ю., Кулик В.О., Майснер А.В., Кулеба Д.І., Боднар В.М., Мельник А.Я., Клименко І.В., Пікалов Є.С., Залужний В.Ф., Шаптала С.О., Петренко А.Г., Яцюк П.Ф., Примуш Р.Б., Косенко Ю.А., Гайченко А.В., Єлізаров П.О.

Усім, хто долучився до вшанування пам'яті Євгенія Єніна, допомагав у зборі матеріалів, а також надавав всебічну підтримку:

Клименко І.В. – *міністр МВС України*
Ящук І.П. – *державний секретар МВС України*
Пікалов Є.С. – *заступник міністра юстиції України*
Гайченко А.В. – *заступник міністра юстиції України*
Оніщенко Ю.В. – *перший помічник Президента України*
Трегубенко С.С. – *заступник голови ДСНС України*
Єлізаров П.О. – *заступник командувача Повітряних сил ЗСУ*
Кличко В.В. – *Київський міський голова*
Палатний А.Л. – *голова виконавчого комітету партії «УДАР Віталія Кличка»*
Мандзюк О.А. – *директор Департаменту ДСНС України*
Чекригін О.М. – *директор Департаменту ДСНС України*
Рудак Р.Б. – *начальник ГУ ДСНС України у м. Києві*
Шевчук С.М. – *начальник Шевченківського РУ ЦЗ та ПД ГУ ДСНС України у м. Києві*
Яцюк П.Ф. – *начальник Центру спеціального призначення НГУ «Омега»*
Виходець Ю.О. – *начальник Департаменту Кіберполіції НПУ*

Чорний О. М. – *друг Євгенія по академії і життю*
Філіпенко А.О. – *співробітник ДКВС України*
Вершина А.А. – *міський голова м. Павлоград*
Пономарчук М.С. – *радник міського голови*
Чернецька Л.М. – *директор Павлоградського ліцею № 9*
Малюк В.В. – *голова служби безпеки України*
Черняк А.М. – *ректор Національної академії СБУ*
Дмитренко М.А. – *співробітниця Національної академії СБУ*
Філатов Б.А. – *міський голова м. Дніпро*
Корецький Ю.О. – *начальник ГУ ДСНС України у Дніпропетровській обл.*
Бойко О.А. – *начальник ДРУ ГУ ДСНС України у Дніпропетровській обл.*
Терехов І.О. – *міський голова м. Харків*
Скопенко В.В. – *генеральний директор КП «ХТМ» м. Харків*
Ганженко О.В. – *заступник генерального директора КП «ХТМ»*
Шаня А.С. – *директор Павлоградського історико-краєзнавчого музею*
Іващенко О.І. – *голова СЗР України м. Київ*
Кутальов П.К. – *співробітник СЗР України*

Однодумцям, колегам та друзям, які завжди були поруч і працювали в команді Євгенія Єніна:

Андрєєв Д.В., Волоха В.Г., Геращенко А.Ю., Горобець Є.В., Єлхін О.В., Лясовий М.В., Матієвський М.Л., Мудрак О.В., Наградська Т.Я., Ободзінська Л.В., Орел В.М., Рєпкін О.О., Сарієв І.А., Тихий Г.С., Ткач Ю.В., Якімчук Д.С.

– співробітникам компанії «Тоні-М» на чолі з керівником М.С. Буджіашвілі і головним архітектором проєктів Ж.М. Баланюк за розробку та спорудження пам'ятних знаків і меморіалу;

– творчій групі тележурналістів А.Є. Боброву, М.Ж. Короткому, Л.Ж. Бно-Айріяну та іншим за створення фільму «Особиста справа Євгенія Єніна. Сім історій з одного життя»;

– творчому колективу видавництва «Арт Економі» на чолі з директором С.М. Кіктенком, які доклали всіх зусиль до якісного і сучасного видання фотоальбому «Ілюстрації до життя Євгенія Єніна» та книжки «Марафон по вертикалі»;

– письменникові Андрію Чирві за його підтримку, допомогу і роботу над двотомником «Переможемо!!!».

Завершити хочеться ще однією яскравою думкою політолога В. Кулика: «Для мене Євгеній є зразком того, яким мають бути справжні державні службовці. Не чиновники і бюрократи, а кшатрії на службі загального блага. Це такі люди, які завжди перебувають у світлі, ніколи не зраджують собі і служать людям та високій цілі. При цьому добре знають, якою є механіка політики як мистецтва неможливого. Але цинізм, користь чи бронзування ніколи не зачіпає їхні душі.

Таким був Євгеній Володимирович Єнін».

ЗМІСТ

Біографічна довідка.....6

Передмова 9
ХТО ВМІЄ СЛУХАТИ – ТОЙ ЗНАЙДЕ МОЖЛИВІСТЬ

Глава перша:.....15
ЧОМУ ЛЮБЛЯТЬ УКРАЇНУ

Глава друга: 43
ПРОФІ З НЕШТАТНИХ СИТУАЦІЙ

Глава третя: 89
ПРОКУРАТУРА ЮРСЬКОГО ПЕРІОДУ

Глава четверта:.....141
ООН СКИДАТИ З РАХУНКІВ РАНО

Глава п’ята: 189
НАДАЄМО БЕЗПЕКОВІ ПОСЛУГИ

Глава шоста: 233
НЕ ЧИНОВНИК, А МАЕСТРО

Глава сьома: 275
ЯК ЖУК НАРОЩУЄ ПАНЦИР

Глава восьма:.....307
ВІЙНА У КОЖНОГО СВОЯ

Глава дев’ята: 351
УДАВКА НАВКОЛО РОСІЇ ЗМИКАЄТЬСЯ

Післямова.....387
ВІЗІОНЕР ДЕРЖАВНОСТІ
Його ідеї сьогодні працюють на Україну

Художньо-біографічне видання

Чирва Андрій Миколайович

Марафон по вертикалі

Відповідальний редактор Сергій Кіктенко
Художнє оформлення та верстка Олександра Коваля
Літературний редактор Тетяна Летнянчин
Технічний редактор Сергій Шеремет

У цьому виданні назви держави-агресора, її інституцій,
а також прізвища осіб, відповідальних за розв'язання війни
проти України, свідомо подано з малої літери
як вияв громадянської позиції і знак неповаги

Підписано до друку 28.07.2026 р.
Формат 70x100/16. Ум. др. арк. 32,5.
Гарнітура Helvetica Neue. Папір офсетний.
Друк офсетний. Наклад 500 прим.
Зам. № 02-764

Видавець
Видавництво «Арт Економі»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3911 від 05.11.2010 р.
Тел: +38 0672387501
www.knygar.com.ua
e-mail: admin@knygar.com.ua

Адаптивні, гнучкі технології сьогодні проникають у всі пори цивілізації. Придатні вони також у сфері державного управління.

Часи сильних, централізованих інституцій відійшли у минуле, віддавши пальму першості креативності, вкупі з ефективністю.

Євгеній Єнін